Splošna matura

Sociologija

2004 – 2024

Izpitne pole in rešitve (Navodila za ocenjevanje)

vir :https://www.ric.si/splosna-matura/predmeti/sociologija/

M041-521-1-1x.pdf
M041-521-1-2x.pdf
M041-521-1-3.pdf
M041-521-1-3x.pdf
M042-521-1-1x.pdf
M042-521-1-2x.pdf
M042-521-1-3.pdf
M042-521-1-3x.pdf
M042-521-2-1x.pdf
M042-521-2-2x.pdf
M042-521-2-3.pdf
M042-521-2-3x.pdf
M051-521-1-1x.pdf
M051-521-1-2x.pdf
M051-521-1-3.pdf
M051-521-1-3x.pdf
M052-521-1-1x.pdf
M052-521-1-2x.pdf
M052-521-1-3.pdf
M052-521-1-3x.pdf
M061-521-1-1x.pdf
M061-521-1-2x.pdf
M061-521-1-3.pdf
M061-521-1-3x.pdf
M062-521-1-1x.pdf
M062-521-1-2x.pdf
M062-521-1-3.pdf
M071-521-1-1x.pdf
M071-521-1-2x.pdf
M071-521-1-3.pdf
M072-521-1-1x.pdf
M072-521-1-2x.pdf
M072-521-1-3.pdf
M081-521-1-1x.pdf
M081-521-1-2x.pdf
M081-521-1-3.pdf
M082-521-1-1x.pdf
M082-521-1-2x.pdf
M082-521-1-3.pdf
M091-521-1-1x.pdf
M091-521-1-2x.pdf
M091-521-1-3.pdf
M092-521-1-1x.pdf
M092-521-1-2x.pdf
M092-521-1-3.pdf
M101-521-1-1x.pdf
M101-521-1-2x.pdf
M101-521-1-3.pdf
M102-521-1-1x.pdf
M102-521-1-2x.pdf
M102-521-1-3.pdf
M111-521-1-1x.pdf
M111-521-1-2x.pdf
M111-521-1-3.pdf
M112-521-1-1x.pdf
M112-521-1-2x.pdf
M112-521-1-3.pdf
M121-521-1-1x.pdf
M121-521-1-2x.pdf
M121-521-1-3.pdf
M122-521-1-1x.pdf
M122-521-1-2x.pdf
M122-521-1-3.pdf
M131-521-1-1x.pdf
M131-521-1-2x.pdf
M131-521-1-3.pdf
M132-521-1-1x.pdf
M132-521-1-2x.pdf
M132-521-1-3.pdf
M141-521-1-1x.pdf
M141-521-1-2x.pdf
M141-521-1-3.pdf
M142-521-1-1x.pdf
M142-521-1-2x.pdf
M142-521-1-3.pdf
M151-521-1-1x.pdf
M151-521-1-2x.pdf
M151-521-1-3.pdf
M152-521-1-1x.pdf
M152-521-1-2x.pdf
M152-521-1-3.pdf
M161-521-1-1x.pdf
M161-521-1-2x.pdf
M161-521-1-3.pdf
M162-521-1-1x.pdf
M162-521-1-2x.pdf
M162-521-1-3.pdf
M171-521-1-1x.pdf
M171-521-1-2x.pdf
M171-521-1-3.pdf
M172-521-1-1x.pdf
M172-521-1-2x.pdf
M172-521-1-3.pdf
M172-521-2-1x.pdf
M172-521-2-2x.pdf
M172-521-2-3.pdf
M181-521-1-1x.pdf
M181-521-1-2x.pdf
M181-521-1-3.pdf
M182-521-1-1x.pdf
M182-521-1-2x.pdf
M182-521-1-3.pdf
M191-521-1-1x.pdf
M191-521-1-2x.pdf
M191-521-1-3.pdf
M192-521-1-1x.pdf
M192-521-1-2x.pdf
M192-521-1-3.pdf
M201-521-1-1x.pdf
M201-521-1-2x.pdf
M201-521-1-3.pdf
M202-521-1-1x.pdf
M202-521-1-2x.pdf
M202-521-1-3.pdf
M211-521-1-1x.pdf
M211-521-1-2x.pdf
M211-521-1-3.pdf
M212-521-1-1x.pdf
M212-521-1-2x.pdf
M212-521-1-3.pdf
M221-521-1-1x.pdf
M221-521-1-2x.pdf
M221-521-1-3.pdf
M222-521-1-1x.pdf
M222-521-1-2x.pdf
M222-521-1-3.pdf
M231-521-1-1x.pdf
M231-521-1-2x.pdf
M231-521-1-3.pdf
M232-521-1-1x.pdf
M232-521-1-2x.pdf
M232-521-1-3.pdf
M241-521-1-1x.pdf
M241-521-1-2x.pdf
M241-521-1-3.pdf
M242-521-1-1x.pdf
M242-521-1-2x.pdf
M242-521-1-3.pdf

ESEJSKA VPRAŠANJA

1. Antropološka tradicija kaže na nezdružljive razlike med človeškimi kulturami. Tradicionalni modeli kulture so na kulturo gledali kot na enotno, zamejeno in samozadostno. Novejši pristopi postmodernih antropologov pa že v osnovi izhajajo iz odprtosti in propustnosti kulturnih meja, nečistih kultur, okuženih z elementi drugih kultur.

   (Lukšič-Hacin, M. (1999): Multikulturalizem, Založba ZRC 22, Ljubljana, str. 98–99)

   Pojasnite procese globalizacije in razpravljajte o njihovih vplivih na spreminjanje kultur v sodobnem svetu.

2. **Povzemite ključne značilnosti funkcionalističnega in marksističnega pojmovanja družbene strukture ter ju primerjajte glede na njuno pojmovanje konfliktov in družbenih sprememb.**

3. **Razpravljajte o možnostih sodelovanja posameznika/posameznice v procesih političnega odločanja v sodobnih demokratičnih družbah.**

4. **Razpravljajte o feminističnih teorijah in njihovih razlagah dominantnega položaja moških v družbi.**

5. **Predstavite in kritično komentirajte trditev, da je odklonskost (vključno z zločinom) lahko družbeno funkcionalna.**

1. SOCIALIZACIJA

Vir A

Otrok ne internalizira sveta svojih pomembnih Drugih kot enega izmed mnogih svetov. Internalizira ga kot Svet, kot edino obstoječi in možni svet, svet *tout court*. Zaradi tega se svet, ki se internalizira v primarni socializaciji, mnogo trdneje zasidra v zavesti kot svetovi, ki se internalizirajo v procesih sekundarnih socializacij.

(Berger, P. L., Luckmann, T. (1988): Družbena konstrukcija realnosti, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 126)

Vir B

V vzgojnih stilih lahko pričakujemo značilno dvojnost: medtem ko se po eni strani zaostrujejo abstraktne storilnostne zahteve (na primer v šoli), se po drugi rahljajo omejujoče vzgojne zapovedi v otroštvu. V sistemu šole in porabe morajo biti otroci zgodaj soodgovorni za osvojitev življenjske poti in raznih nazivov; doma pa se lahko v nasprotju s tem – zlasti v primerjavi s tradicionalno vzgojo – sprostijo od obveznosti. Tako za odrasle kot za mlajše postaja družina enklava prostega časa. S tem je družinska vzgoja izgubila puritansko-delovno naravnano resnost.

(Ule, M., in Miheljak, V. (1995): Pri(e)hodnost mladine, DZS, Ljubljana, str. 61)

Vir C

Zvonarević ugotavlja, da se je izraz »brainwashing« prvič pojavil v ameriški psihologiji med korejsko vojno in po njej. Z njim so tedaj označevali postopek, ki sta ga uspešno uporabljali severnokorejska in kitajska vojska pri siljenju ujetih ameriških vojakov k sodelovanju. Kljub temu, da se je izraz pojavil razmeroma pozno, so uporabljali podobne postopke že mnogo prej. Takšne pristope k spreminjanju mentalitete »neprilagojenih« ljudi so poznali že v različnih arhaičnih in tradicionalnih družbah, kjer so se ohranili vse do danes. Pod zaščito in nadzorom najpomembnejših instanc državnega aparata so jih uporabljali tudi srednjeveški inkvizitorji …

(Kovačev, A. N. (1994): »*Prisilno spreminjanje psihičnih vsebin*«, Teorija in praksa, 1–2/1994, str. 158)

Vprašanja:

1. Pojasnite pomen socializacije za posameznika/posameznico.
   (2 točki)
2. Kratko pojasnite eno od posebnosti primarne socializacije v primerjavi z drugimi vrstami socializacij, na katere opozarja vir A.
   (1,5 točke)
3. Zakaj je še smiselno in upravičeno razlikovanje med primarno in drugimi vrstami socializacij? Navedite in kratko pojasnite tri razloge za takšno razlikovanje.
   (4,5 točke)
4. Katera dejavnika socializacije sta omenjena v viru B?
   (1 točka)
5. Kratko pojasnite tri razlike med njima. Pomagajte si z virom B.
   (3 točke)
6. Kateri pojem bi še lahko uporabili za »postopke«, omenjene v viru C?
   (1 točka)
7. S tem pojmom včasih označujemo tudi procese, ki nimajo neposredne zveze s »pranjem možganov«. V kakšnih primerih (okoliščinah) so takšni procesi pogosti? Navedite in pojasnite dva.
   (3 točke)
8. Navedite in kratko pojasnite en razlog za neuspešnost teh procesov.
   (1,5 točke)

2. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

Vir A

Najnovejši izračuni so pokazali, da je imelo leta 1998 225 najbogatejših ljudi na svetu premoženje, ki je presegalo 1.000 milijard dolarjev, kar je enako letnemu dohodku 47 % svetovnega prebivalstva. Od leta 1994 se je njihovo bogastvo povečevalo povprečno za 500 USD na sekundo. To nepredstavljivo bogastvo ultrabogatih je v popolnem nasprotju z nizkimi dohodki razvijajočega se sveta.

(Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 1999. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana, str. 14)

Vir B

V petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja so začenjali raziskovalci vse bolj dvomiti v »zmago nad revščino«. Na veliko so kritizirali Rowntreejev koncept revščine življenjskih sredstev in pokazatelje, ki jih je uporabil za merjenje revščine. Značilen primer so njegove meritve primerne hrane. S pomočjo strokovnjakov je izdelal shemo prehrane, ki bi predstavljala minimum, ki ga je treba zaužiti, in se tako odločil za minimalno vsoto denarja, ki naj bi ga ljudje porabili za hrano.

(Haralambos, M., Holborn. M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 135)

Vir C

V vsaki družbi je zelo pomembno, ali njeni pripadniki obstoječo strukturo družbenih razlik pojmujejo kot legitimno. Vprašanje je torej, ali so obstoječe razlike v dohodkih posledica razlik v sposobnostih in vloženem trudu ali pa so posledica nelegitimnih meril (pripisanih lastnosti, začetnih neenakosti, zvez ipd.).

(Malnar, B. (1999): Gradivo za seminar Merjenje družbene neenakosti, FDV, Ljubljana)

Vprašanja:

1. Predstavite eno od oblik družbene slojevitosti.
   (3 točke)
2. Katero razsežnost (dimenzijo) družbene slojevitosti (po Webru) prepoznate v viru A? Pojasnite pomen te razsežnosti za posameznike in/ali skupine.
   (2 točki)
3. Navedite in pojasnite še druge razsežnosti (dimenzije), ki po Webru vplivajo na položaj posameznika v družbi.
   (4 točke)
4. Imenujte sodobnejšo teorijo družbene slojevitosti, ki vzrok za družbeno slojevitost pripiše neenaki porazdelitvi družbene moči.
   (1 točka)
5. Imenujte koncept revščine, ki ga prepoznate v viru B.
   (1 točka)
6. Navedite in kratko opišite dva koncepta revščine.
   (3 točke)
7. Katere kategorije ljudi so bolj izpostavljene revščini? Navedite tri.
   (1,5 točke)
8. Pojasnite način legitimizacije sistema družbene neenakosti v odprtih stratifikacijskih sistemih. Pomagajte si z virom C.
   (2 točki)

3. RELIGIJA

Vir A

Na ta način zgodovinska cerkev konkretno oblikuje individualno religioznost. Sveti kozmos je dostopen preko nauka, ki je kodificiran v svetih spisih in komentarjih. Nauk upravlja in ga na način, ki je za laika zavezujoč, prenaša in tolmači uradna organizacija izvedencev. Vsa dejanja, povezana s svetim kozmosom, so zapisana v bogoslužju, ki ga uprizarjajo ali vsaj nadzirajo in kontrolirajo samooklicani izvedenci. Kot vsaka zgodovinska institucija tudi cerkev ob tem razvije lastne tradicije, ki so zakoreninjene v njenem samorazumevanju in nujnih pravicah upravljalskih birokracij in oblastnih elit.

(Luckmann, T. (1977): Nevidna religija, Krtina, Ljubljana, str. 68)

Vir B

Četudi se zdi, da je način, kako človek umre, najpogosteje naključen, pa se sami smrti ne da ubežati. Človekovo življenje je polno spletov takšnih nujnosti in naključnosti. Zavedamo se, da so naši genski zapis, spol, življenjska doba, fizične lastnosti, materni jezik itn. hkrati plod naključnosti in določenosti. Velika zasluga tradicionalnih religijskih pogledov na svet (ki jo moramo seveda ločiti od vloge, ki so jo imeli pri legitimiranju posameznih sistemov gospostva in izkoriščanja) je ta, da jih je zanimalo mesto človeka v vesolju, vloga človeka kot vrste in nepredvidljivost življenja. Čudežna tisočletna ohranitev budizma, krščanstva in islama v desetinah različnih družbenih formacij priča o njihovem imaginativnem odgovoru na pretežko breme človekovega trpljenja– bolezni, pohabljenosti, uboštva, staranja in smrti.

(Anderson, B. (1998): Zamišljene skupnosti, SH, Ljubljana, str. 18)

Vir C

V moderni kulturi nacionalizma ni simbolov, ki bi bili bolj fascinantni kot spomeniki padlim borcem in grobnice neznanih junakov. Uradno obredno čaščenje takšnih spomenikov prav zaradi tega, ker so bodisi prazni bodisi ne vemo, kdo leži v njih, v dosedanji zgodovini nima prave primerjave.

(Anderson, B. (1998): Zamišljene skupnosti, SH, Ljubljana, str. 17)

Vprašanja:

1. Navedite in kratko pojasnite dve sestavini religije, ki sta omenjeni v viru A.
   (3 točke)
2. Naštejte še druge sestavine religije.
   (1,5 točke)
3. Primerjajte cerkev (vir A) s kakim drugim tipom religijske skupine. Upoštevajte dve merili podobnosti in/ali razlik.
   (3 točke)
4. Navedite in pojasnite družbeni funkciji religije, ki ju omenja vir B.
   (4 točke)
5. Kakšni tipi religij so budizem, krščanstvo in islam po McGeejevi tipologiji?
   (2 točki)
6. Kako imenujemo pojav, opisan v viru C?
   (1 točka)
7. Pojasnite, zakaj lahko ta pojav primerjamo s »klasičnimi« religijami.
   (3 točke)

4. DELO IN PROSTI ČAS

Vir A

Množična proizvodnja, prilagojena posameznemu kupcu, se mnogim strokovnjakom zdi pomemben trend porabniške družbe v novem tisočletju. Ko je pred 88 leti ameriški industrijski pionir Henry Ford pripeljal s tekočega traku prve avtomobile in najavil dobo množične proizvodnje, so bili ljudje zadovoljni s črnimi uniformnimi limuzinami model T, ki so bile dobre in predvsem dostopne in so avtomobilsko vožnjo spremenile v množično zabavo. Ena za drugo so Fordov revolucionarni proizvodni način osvojile skoraj vse industrijske panoge. Ročno izdelane in po meri narejene reči so izginile bodisi popolnoma bodisi v domeno luksuza. Danes se zdi, da Fordovemu načelu bije zadnja ura.

(*»Samo za vas. S tekočega traku, a po meri«*, Die Zeit, Hamburg, povzeto po Delu, Sobotna priloga, 9. 2. 2002, str. 18)

Vir B

V zvezi z negotovostjo zaposlitvenih možnosti za diplomante visokih šol in fakultet ter glede na njihovo pogosto nezadovoljstvo z dobljeno zaposlitvijo obstajata dve možni obliki odzivanja. Prva možnost je, da študenti sledijo poklicno orientiranim ciljem ter izbirajo med študijem predmete, za katere mislijo, da jim bodo pomagali do zaželenega dela, čeprav jih v resnici ne zanimajo. Druga možnost take cilje popolnoma izključi. »Ker je malo možnosti za dobro delo ne glede na to, katero področje ali smer študiram, bi moral izbrati tisto, kar me najbolj zanima in prispeva k mojemu lastnemu osebnemu razvoju.«

(Gubbay, J. et al. (1997): The Student's Companion to Sociology, Blackwell Publishers, Oxford, str. 339)

Vir C

To dejstvo izraža samo tole: predmet, ki ga delo producira, njegov produkt, mu stopi nasproti kot neko *tuje* bitje, kot neka od producenta *neodvisna moč*. Produkt dela je delo, ki se je fiksiralo v nekem predmetu, se konkretiziralo, je *upredmetenje* dela. Udejanjenje dela se kaže v nacionalnoekonomskem stanju kot *razdejanjenje* delavca, opredmetenje kot *izguba predmeta in sužnost predmetu*, prisvojitev kot odtujitev, kot *povnanjenje*.

(Marx, K. (1969): Kritika nacionalne ekonomije (Pariški rokopisi, 1844), Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 302–303)

Vprašanja:

1. Katera vrsta tehnologije je sledila v viru A opisani tehnologiji tekočega traku? Navedite jo in kratko opišite.
   (3 točke)
2. Katere so družbene posledice tehnoloških sprememb? Kratko pojasnite tri.
   (3 točke)
3. Razvoj tehnologije je vplival tudi na spremembe v izobraževanju ljudi. Kakšen trend v izobraževanju delovne sile je mogoče ugotoviti vse od dobe industrializacije? Kratko ga opišite.
   (2 točki)
4. Protestantsko etiko dela je v razvitih družbah nadomestila etika prostega časa. Navedite in pojasnite dve pomembni razliki med omenjenima etikama. Pomagajte si z virom B.
   (4 točke)
5. Pojasnite marksistični pogled na delo in odtujitev dela. Pomagajte si z virom C.
   (4 točke)
6. Predstavite, kakšen odnos do dela (predvsem fizičnega) je imela antična družba.
   (1,5 točke)

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI ROK

M041521113

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sobota, 5. junij 2004

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2004

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. Antropološka tradicija kaže na nezdružljive razlike med človeškimi kulturami. Tradicionalni modeli kulture so na kulturo gledali kot na enotno, zamejeno in samozadostno. Novejši pristopi postmodernih antropologov pa že v osnovi izhajajo iz odprtosti in propustnosti kulturnih meja, nečistih kultur, okuženih z elementi drugih kultur.

(Lukšič-Hacin, M. (1999): Multikulturalizem, Založba ZRC 22, Ljubljana, str. 98–99)

Pojasnite procese globalizacije in razpravljajte o njihovih vplivih na spreminjanje kultur v sodobnem svetu.

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18–20) predstavijo globalizacijo kot posledico ekonomskega, vojaškega in političnega povezovanja sveta. Razpravljati morajo o raznih posledicah **tega procesa** na kulture v modernih družbah: globalizacija lahko vpliva na izginjanje, uničenje »šibkejših« kultur (enosmerna difuzija) ali pa na bogatitev prej zaprtih kulturnih sistemov. V odgovor morajo vključiti tudi konkretne primere, s katerimi bodo ponazorili svoje trditve o različnih vplivih globalizacije.

Če pišejo samo o različnih procesih spreminjanja kultur (npr. multikulturalizem, interkulturalizem, etnocid itd.), ne da bi jih smiselno povezali z globalizacijo, lahko dobijo največ 13 točk. Prav tako dobijo največ 13 točk, če razpravljajo le o globalizaciji, ne da bi jo povezovali s procesi spreminjanja kultur.

2. ***Povzemite ključne značilnosti funkcionalističnega in marksisitičnega pojmovanja družbene strukture ter ju primerjajte glede na njuno pojmovanje konfliktov in družbenih sprememb.***

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18–20) v odgovoru:
- povzamejo ključne značilnosti funkcionalističnega pojmovanja družbene strukture (družba je sistem, podsistemi in njihove funkcije, integracija sistema in vrednotni konsenz, stabilnost in ravnovesje sistema);
- vključijo Parsonsovo opredelitev štirih temeljnih zahtev (funkcionalnih imperativov) za reprodukcijo sistema;
- kratko predstavijo marksistično pojmovanje družbene strukture (družbenoekonomska formacija: proizvajalne sile, proizvajalni odnosi in družbena nadgradnja, družbeni razredi in razredni konflikt);
- ugotovijo, da je po marksizmu protislovje med stopnjo razvoja proizvajalnih sil in vrsto proizvodnih odnosov temeljni dejavnik družbenih sprememb;
- ugotovijo temeljno razliko med funkcionalizmom in marksizmom: funkcionalizem poudarja vrednotni konsenz, integracijo sistema, stabilnost in ravnovesje sistema, marksizem pa nasprotno poudarja protislovja v sistemu, razredni boj in z njima povezane družbene spremembe;
- ugotovijo, da funkcionalizem podcenjuje pomen družbenih sprememb, marksizem pa težko pojasni stabilnost družbe.

Če kandidati/kandidatke pišejo zgolj o funkcionalistični in marksistični teoriji družbene slojevitosti, lahko dobijo največ 9 točk. Če pa je iz odgovora razvidno, da ne razlikujejo pojma družbene strukture od družbene slojevitosti, lahko dobijo največ 5 točk.

3. ***Razpravljajte o možnostih sodelovanja posameznika/posameznice v procesih političnega odločanja v sodobnih demokratičnih družbah.***

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18 – 20) v odgovoru predstavijo:
- možnosti posameznikovega delovanja v političnih strankah, v njihovem boju za oblast, v pridobivanju podpore in udeležbi pri oblasti;
- možnosti delovanja v interesnih skupinah za zaščito interesov skupin in posameznikov (zaščitne interesne skupine) in/ali za doseganje postavljenih širših ciljev v dobro celotne skupnosti ter različne načine delovanja teh skupin;
- pomen (aktivne in pasivne) volilne pravice ter značilnosti volilnega vedenja v sodobnih demokratičnih družbah;
- razpravljajo o (ne)enakosti možnosti sodelovanja posameznika/posameznice pri političnem odločanju (razkorak med formalno zagotovljenimi enakimi možnostmi in dejansko neenakostjo) in dejavnikih, ki vplivajo na to.

4. ***Razpravljajte o feminističnih teorijah in njihovih razlagah dominantnega položaja moških v družbi.***

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18–20) vključijo v odgovor razpravo o vsaj dveh feminističnih teorijah, ki se ukvarjata z omenjeno problematiko. Tako lahko razpravljajo o:
- teoriji Ernestine Friedl, ki moško prevlado pojasnjuje s tem, da moški opravljajo dejavnosti, pomembne za preživetje skupine (pridobivanje redkih in teže dostopnih dobrin);
- teoriji S. B. Ortner, ki izhaja iz nasprotja med naravo in kulturo (narava je dojeta kot podrejena kulturi, ženske pa kot bliže naravi in zato manjvredne);
- teoriji S. Firestone, ki dokazuje da ženske postanejo odvisne od moških zaradi biološke funkcije rojevanja, odvisnost žensk pri moških poraja »psihologijo moči«, neenakost med spoloma pa je temelj vseh drugih neenakosti;
- teoriji Ann Oakley, ki razpravlja o kulturno pogojenih razlikah med spoloma.

Če kandidati/kandidatke razpravljajo le o feminizmu nasplošno, dobijo največ 10 točk.
Če razpravljajo le o eni feministični teoriji, dobijo največ 13 točk.

5. ***Predstavite in kritično komentirajte trditev, da je odklonskost (vključno z zločinom) lahko družbeno funkcionalna.***

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18–20) vključijo v odgovor:
- pojmovanje funkcionalnosti odklonskega vedenja (Durkheim: zločin kot neizogiben in normalen vidik družbenega življenja, ki omogoča družbene spremembe, hkrati pa – tudi prek kazni – utrjuje konformnost itd.),
- nekatere druge vidike funkcionalnosti odklonskega vedenja (npr. delovanje odklonskosti kot nekakšnega »varnostnega ventila«, ki omogoča za družbo neškodljivo izražanje nezadovoljstva, iskanje grešnega kozla itd.),
- kritični komentar teh trditev (npr. se s tem strinjajo in navajajo argumente, postavljajo vprašanje, za koga je odklonskost funkcionalna itd.)

IZPITNA POLA 2

1. SOCIALIZACIJA

1. *Pojasnite pomen socializacije za posameznika/posameznico. (2 točki)*

   S socializacijo se posameznik/posameznica **nauči družbeno pomembnih** in **sprejemljivih načinov obnašanja**, prevzemanja družbenih vlog itd., kar ga/jo »usposobi« za družbeno življenje (1 točka), hkrati pa se **osebnostno** oblikuje (1 točka).

2. *Kratko pojasnite eno od posebnosti primarne socializacije v primerjavi z drugimi vrstami socializacij, na katere opozarja vir A. (1,5 točke)*

   Iz vira A je mogoče razbrati, da sta posebnosti primarne socializacije:
   - **omejenost** socialnih izkušenj in tako **samoumevnost** družbenega sveta, ki mu pripada, kot edino možnega;
   - (relativna) **trajnost** njenih učinkov.

   Kandidati/kandidatki dobijo za smiselno pojasnjeno eno od zgoraj omenjenih posebnosti primarne socializacije 1,5 točke, sicer ustrezno manj.

3. *Zakaj je še smiselno in upravičeno razlikovanje med primarno in drugimi vrstami socializacij? Navedite in pojasnite tri razloge za takšno razlikovanje. (4,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo tri izmed naslednjih razlogov:
   - različen **pomen posameznih dejavnikov socializacije** (pomen družine v primarni socializaciji ter drugih skupin in organizacij pozneje),
   - razlike v **vsebini** (razvoj govora, ponotranjenje temeljnih družbenih norm in vrednot itd. v primarni socializaciji ter učenje bolj specifičnih vsebin pozneje, npr. šolanje in usposabljanje za poklic),
   - razlike v **načinih** socializacije (spontanost in nenačrtnost primarne socializacije ter večja sistematičnost, načrtnost in organiziranost poznejše socializacije),
   - različnost **odnosov** (neformalni in s čustvi prežeti odnosi v primarni socializaciji ter več formalnih odnosov pozneje),
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak naveden razlog oziroma razliko po 0,5 točke (skupaj 1,5 točke), za kratko razlago pa še po 1 točko (skupaj 3 točke). Če samo opisujejo primarno in druge socializacije, ne da bi jasno izpostavili merila razlikovanja, lahko dobijo največ 3 točke. Med razlogi lahko navedejo tudi enega od tistih, ki ga niso omenili v odgovoru na 2. vprašanje.

4. *Katera dejavnika socializacije sta omenjena v viru B? (1 točka)*

   Družina (0,5 točke) in **šola** (0,5 točke).

5. *Kratko pojasnite tri razlike med njima. Pomagajte si z virom B. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke pojasnijo tri izmed naslednjih razlik med družino in šolo kot dejavnikoma socializacije:
   - nasprotje v **pričakovanjih** in **zahtevah**: šola je bolj delovno in storilnostno naravnana, medtem ko današnja družinska socializacija ni,
   - nasprotje v **strogosti** in **številu družbenih norm**, ki usmerjajo posameznikovo vedenje: vir npr. omenja, da se v današnjih družinah »rahlja« strogost družbenih norm,
   - v družini prevladujejo neformalne norme, v šoli pa formalne,
   - dejavnika posredujeta različno socializacijsko vsebino,
   - v šoli prevladujejo formalni, neosebni odnosi, v družini osebni, neformalni,
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno pojasnjeno razliko po 1 točko, skupaj 3 točke.

6. *Kateri pojem bi še lahko uporabili za »postopke«, omenjene v viru C? (1 točka)*

   Resocializacija (ponovna socializacija) (1 točka)

7. *S tem pojmom včasih označujemo tudi procese, ki nimajo neposredne zveze s »pranjem možganov«. V kakšnih primerih (okoliščinah) so takšni procesi pogosti? Navedite in pojasnite dva. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo dva izmed naslednjih primerov (oziroma okoliščin):
   - resocializacijo **odklonskih oseb**, ki navadno poteka v totalnih organizacijah,
   - **akulturacijo** kot usklajevanje z drugo (bistveno drugačno) kulturo,
   - procese ponovnega vključevanja v družbo ameriških **vojakov** po vrnitvi iz vietnamske vojne, kar so tudi poimenovali resocializacija,
   - resocializacijo oseb, ki so zaradi **posledic bolezni** ali **nesreče** prisiljene spremeniti načine vedenja, življenjske cilje, dejavnosti, s katerimi so se ukvarjale, itd.
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak naveden in ustrezno pojasnjen primer po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

8. *Navedite in kratko pojasnite en razlog za neuspešnost teh procesov. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo enega izmed naslednjih razlogov (za kar dobijo 1,5 točke):
   - sorazmerna **trajnost učinkov prejšnje socializacije**, zaradi česar je težko spremeniti že socializiranega posameznika oziroma se sam težko spremeni,
   - prisilna resocializacija poraja **odpor**,
   - **stigmatizacija**, ki posamezniku preprečuje vključevanje v družbeno okolje, npr. po vrnitvi iz zapora, psihiatrične bolnišnice, komune za zdravljenje odvisnosti itd.
   - itd.

2. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Predstavite eno od oblik družbene slojevitosti. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavijo eno od naslednjih oblik slojevitosti:
   - **kaste:** kaste so **zaprt** sistem slojevitosti, kar pomeni, da ni možna družbena gibljivost (mobilnost) (1 točka); status je **pripisan** (1 točka); sistem se **religiozno upravičuje** (legitimira) (1 točka);
   - **sužnjelastništvo:** je **zaprt** sistem slojevitosti (1 točka); status je **pripisan** (1 točka); je oblika družbene slojevitosti, v kateri lahko posamezniki **pravno posedujejo** drugega človeka (1 točka);
   - **stanovi:** so **zaprt** sistem slojevitosti, prehodi med sloji so omejeni (1 točka); status je **pripisan** (1 točka); sloji imajo **različne stanovske dolžnosti in pravice**, ki so bile tudi **pravno** urejene in **religiozno** zaščitene (1 točka);
   - **razredi:** gre za **odprt** sistem slojevitosti, kar pomeni, da je možna **družbena gibljivost** (1 točka); razredni odnosi ne delujejo po osebnih odnosih podrejenosti in nadrejenosti, ampak po **neosebnih tržnih odnosih** (namesto tega lahko omenijo **pravno in politično enakost**) (1 točka); status je **pridobljen** (1 točka).

   Kandidati/kandidatke, ki v odgovorih namesto strokovnih terminov (npr. odprti, zaprti sistem; pripisan oz. pridobljen status) uporabljajo opisne formulacije, dobijo namesto 1 točke le 0,5 točke za vsakega od vključenih elementov.

2. *Katero razsežnost (dimenzijo) družbene slojevitosti (po Webru) prepoznate v viru A? Pojasnite pomen te razsežnosti za posameznike in/ali skupine. (2 točki)*

   Ekonomsko stanje (lahko tudi bogastvo, imetje, premoženje, dohodki, ekonomski položaj) (1 točka). Vpliva na oskrbljenost z materialnimi dobrinami in posredno na življenjski slog v celoti (1 točka).

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo tudi, da imajo pripadniki istega razreda podobne možnosti za življenje in podobne življenjske izkušnje.

3. *Navedite in pojasnite še druge razsežnosti (dimenzije), ki po Webru vplivajo na položaj posameznika v družbi. (4 točke)*

   Moč družbenega odločanja (politična moč, politična razsežnost) (1 točka), ki posamezniku **omogoča uveljavitev interesov** in tako **upravljanje (vodenje) družbe**, izvajanje družbene oblasti (1 točka).
   Statusna ureditev (situacija) ali **ugled** (1 točka), ki je posledica tega, da družba pripisuje **različno stopnjo prestiža** različnim poklicem, verskim skupinam, etničnim skupinam … (1 točka).

4. *Imenujte sodobnejšo teorijo družbene slojevitosti, ki vzrok za družbeno slojevitost pripiše neenaki porazdelitvi družbene moči. (1 točka)*

   Teorija Ralfa Dahrendorfa (1 točka).
   V primeru nepravilno zapisanega priimka dobijo kandidati/kandidatke 0,5 točke.

5. *Imenujte koncept revščine, ki ga prepoznate v viru B. (1 točka)*

   Koncept **absolutne** revščine (1 točka).

6. *Navedite in kratko opišite dva koncepta revščine. (3 točke)*

   Revščino lahko definiramo kot **absolutno revščino** (določi se **dohodek**, ki je potreben za zadovoljitev **minimalnih potreb**), kot **relativno revščino** (koncept temelji na **presoji**, kaj je **sprejemljiv način življenja**) in kot **subjektivno revščino** (temelji na samooceni lastnih življenjskih razmer.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo vsakega koncepta po 0,5 točke (skupaj 1 točko), za predstavitev posameznega koncepta pa dobijo še po 1 točko (skupaj 2 točki).

7. *Katere kategorije ljudi so bolj izpostavljene revščini? Navedite tri. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo tri od naslednjih možnosti: **slabo plačani ljudje**, **brezposelni**, **ostareli**, **bolni in za delo nesposobni**, **enostarševske družine**, **prebivalci nekaterih geografskih območij …**, in za to dobijo 1,5 točke (0,5 točke za vsako navedeno kategorijo).

8. *Pojasnite način legitimizacije sistema družbene neenakosti v odprtih stratifikacijskih sistemih. Pomagajte si z virom C. (2 točki)*

   Obstoječa struktura družbenih razlik (dohodkov) v odprtih stratifikacijskih sistemih se opravičuje z ideologijo/ideološkimi sredstvi (npr. mediji, šola) (1 točka). Upravičuje se kot posledica različnih **sposobnosti in vloženega truda** (1 točka).

3. RELIGIJA

1. *Navedite in kratko pojasnite dve sestavini religije, ki sta omenjeni v viru A. (3 točke)*

   Vir A omenja **religijsko** (versko) **pripoved** (0,5 točke) in **obrede** (**versko ravnanje**) (0,5 točke). Kandidati/kandidatke dobijo še po 1 točko za kratko pojasnitev obeh sestavin religije (skupaj 2 točki).

2. *Naštejte še druge sestavine religije. (1,5 točke)*

   Verske dogme (0,5 točke), **verski simboli** (0,5 točke), **versko doživetje** (0,5 točke).

3. *Primerjajte cerkev (vir A) s kakim drugim tipom religijske skupine. Upoštevajte dve merili podobnosti in/ali razlik. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko primerjajo cerkev z denominacijo, sekto (ločino) ali kultom. Kot merili primerjave lahko upoštevajo dve izmed naslednjih: **velikost**, **način vstopa**, **stopnjo organiziranosti**, **odnos do »širše« družbe** itd. Za jasno izpostavljeno merilo razlikovanja dobijo 0,5 točke (skupaj 1 točko), za razlago podobnosti ali razlike pa še po 1 točko (skupaj 2 točki).

   Kandidati/kandidatke, ki religijski skupini le opisujejo, dobijo največ 1,5 točke.

4. *Navedite in pojasnite družbeni funkciji religije, ki ju omenja vir B. (4 točke)*

   Vir B omenja **legitimacijsko** (1 točka) in **osmišljevalno** (1 točka) funkcijo religije.

   Kandidati/kandidatke dobijo še po 1 točko za pojasnitev obeh funkcij (skupaj 2 točki).

5. *Kakšni tipi religij so budizem, krščanstvo in islam po McGeejevi tipologiji? (2 točki)*

   Budizem - **etična** religija (lahko tudi sistem abstraktnih idealov) (1 točka); krščanstvo, islam – **teistični** (**monoteistični**) religiji (1 točka).

   Kandidati/kandidatke morajo v odgovoru za vsako posamezno religijo jasno navesti, v kateri tip jo uvršča McGeejeva tipologija.

6. *Kako imenujemo pojav, opisan v viru C? (1 točka)*

   Civilna religija (1 točka).

7. *Pojasnite, zakaj lahko ta pojav primerjamo s »klasičnimi« religijami. (3 točke)*

   Civilna religija **deluje podobno** kakor »klasična« religija:
   - deluje **integracijsko**,
   - **vsebuje mite** (podobno religijski pripovedi),
   - povezana je z nekim ravnanjem, **čaščenjem ljudi in/ali objektov** (podobnost z obredi),
   - **vzbuja čustvene odzive** (podobne verskemu doživljanju),
   - ljudem, predmetom itd. se pripisuje **sveti pomen** (delujejo kot verski simboli) itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo 3 točke, če v odgovor smiselno vključijo tri izmed zgoraj navedenih »elementov«.

4. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Katera vrsta tehnologije je sledila v viru A opisani tehnologiji tekočega traku? Navedite jo in kratko opišite. (3 točke)*

   Avtomatizacija/informacijska tehnologija (1 točka). Za odgovor računalniška tehnologija dobijo 0,5 točke.

   Kandidati/kandidatke v opisu navajajo, da gre za tehnologijo, pri kateri **človekova navzočnost v proizvodnem procesu ni več nujna**, omeji se na faze načrtovanja in nadzora, **človeka nadomestijo** na mnogih mestih **računalniki** (oz. roboti), **povečuje možnosti ustvarjalnega dela**, povzroča lahko **bifurkacijo delovne sile**, omogoči ponovno združevanje doma in delovnega mesta itd.
   Odgovor naj vsebuje najmanj dve ugotovitvi, za vsako dobijo kandidati/kandidatke po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

2. *Katere so družbene posledice tehnoloških sprememb? Kratko pojasnite tri. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo naslednje posledice tehnoloških sprememb:
   - spremembe **v poklicni in izobrazbeni strukturi** zaposlenih;
   - spreminjanje strukture **brezposelnosti**;
   - vpliv na **produktivnost** dela;
   - vpliv na **organizacijo** dela;
   - vpliv na **doživljanje** dela;
   - **skrajšanje delovnega časa**;
   - itd.

   Za vsako ustrezno pojasnjeno posledico dobijo po 1 točko, skupaj 3 točke.

3. *Razvoj tehnologije je vplival tudi na spremembe v izobraževanju ljudi. Kakšen trend v izobraževanju delovne sile je mogoče ugotoviti vse od dobe industrializacije? Kratko ga opišite. (2 točki)*

   Razvoj tehnologije, ki temelji na razvoju in uporabi znanstvenih spoznanj, **povečuje potrebe po bolj usposobljeni oz. bolj izobraženi delovni sili**. Družbene posledice so vidne v **razvoju samega izobraževalnega sistema**, pa tudi v **podaljševanju** obveznega in neobveznega dela **izobraževanja** posameznika.

   Kandidati/kandidatke dobijo za celovit ustrezen odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

4. *Protestantsko etiko dela je v razvitih družbah nadomestila etika prostega časa. Navedite in pojasnite dve pomembni razliki med omenjenima etikama. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje razlike med etiko prostega časa in protestantsko delovno etiko, ki asketsko usmerja ljudi v **delo kot bistvo življenja** in ki se mu človek v celoti podreja, da bi dosegel v božjih očeh milost:
   - **delo** v družbah izobilja **ni več smisel** in glavna dejavnost v življenju posameznika;
   - **trošenje zasluženega pridobiva pomen**, medtem ko je protestantska delovna etika obsojala nekoristno porabo časa in materialnih dobrin;
   - iskalci dela **iščejo zanimiva**, **pestra**, **ustvarjalna**, čeprav **slabše plačana** dela, kar pomeni, da materialni kazalci uspeha v njihovih očeh niso več najpomembnejši;
   - **študijske napore** prav tako usmerjajo v tisto, kar jih **zanima** in s čimer se **osebnostno razvijajo**;
   - ljudje težijo k večji količini in višji kakovosti **prostega časa** (v njihovem življenju je prosti čas osrednjega pomena);
   - itd.

Za vsako ustrezno navedeno razliko dobijo po 1 točko, za vsako pojasnilo tudi po 1 točko, skupaj največ 4 točke.

5. *Pojasnite marksistični pogled na delo in odtujitev dela. Pomagajte si z virom C. (4 točke)*

Marksistična teorija obravnava delo kot **človekovo bistvo**, po katerem se človek najbolj loči od živalskega sveta. Z delom postaja človek ustvarjalen, z njim se potrjuje, ustvarja socialne vezi itd. (1 točka).
Prav tako pa ugotavlja, da ima delo številne **negativne** vidike, ki se do skrajnosti udejanjijo v kapitalistični družbi:

- delavci, ki proizvode ustvarijo, niso njihovi lastniki, ne morejo odločati o svojem delu, celo o samih sebi ne,
- lastniki jih izkoriščajo, prisiljeni so delati za svoje preživetje,
- tudi ljudje sami postanejo **blago** na trgu, ki se prodaja za mezdo,
- odtujeni so **proizvodi dela**, **delo samo**, **ljudje med seboj**, prav tako pa ljudje **sami od sebe** oziroma od lastnega bistva.

Kandidati/kandidatke dobijo še 3 točke za ustrezno pojasnilo odtujenega dela, ki vključuje vsaj tri od zgoraj omenjenih vidikov.

6. *Predstavite, kakšen odnos do dela (predvsem fizičnega) je imela antična družba. (1,5 točke)*

Odnos antične družbe do (fizičnega) dela je bil **izrazito negativen**, obravnavali so ga kot **nujno zlo**, dejavnost, ki človeka **zasužnjuje** (Aristotel opredeli sužnje kot govoreče orodje). Cenili so zgolj duhovno ustvarjalnost, ki je bila omejena le na svobodne ljudi.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezen odgovor 1,5 točke.

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. Antropološka tradicija kaže na nezdružljive razlike med človeškimi kulturami. Tradicionalni modeli kulture so na kulturo gledali kot na enotno, zamejeno in samozadostno. Novejši pristopi postmodernih antropologov pa že v osnovi izhajajo iz odprtosti in propustnosti kulturnih meja, nečistih kultur, okuženih z elementi drugih kultur.

(Lukšič-Hacin, M. (1999): Multikulturalizem, Založba ZRC 22, Ljubljana, str. 98–99)

Pojasnite procese globalizacije in razpravljajte o njihovih vplivih na spreminjanje kultur v sodobnem svetu.

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18–20) predstavijo globalizacijo kot posledico ekonomskega, vojaškega in političnega povezovanja sveta. Razpravljati morajo o raznih posledicah **tega procesa** na kulture v modernih družbah: globalizacija lahko vpliva na izginjanje, uničenje »šibkejših« kultur (enosmerna difuzija) ali pa na bogatitev prej zaprtih kulturnih sistemov. V odgovor morajo vključiti tudi konkretne primere, s katerimi bodo ponazorili svoje trditve o različnih vplivih globalizacije.

Če pišejo samo o različnih procesih spreminjanja kultur (npr. multikulturalizem, interkulturalizem, etnocid itd.), ne da bi jih smiselno povezali z globalizacijo, lahko dobijo največ 13 točk. Prav tako dobijo največ 13 točk, če razpravljajo le o globalizaciji, ne da bi jo povezovali s procesi spreminjanja kultur.

2. ***Povzemite ključne značilnosti funkcionalističnega in marksisitičnega pojmovanja družbene strukture ter ju primerjajte glede na njuno pojmovanje konfliktov in družbenih sprememb.***

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18–20) v odgovoru:
- povzamejo ključne značilnosti funkcionalističnega pojmovanja družbene strukture (družba je sistem, podsistemi in njihove funkcije, integracija sistema in vrednotni konsenz, stabilnost in ravnovesje sistema);
- vključijo Parsonsovo opredelitev štirih temeljnih zahtev (funkcionalnih imperativov) za reprodukcijo sistema;
- kratko predstavijo marksistično pojmovanje družbene strukture (družbenoekonomska formacija: proizvajalne sile, proizvajalni odnosi in družbena nadgradnja, družbeni razredi in razredni konflikt);
- ugotovijo, da je po marksizmu protislovje med stopnjo razvoja proizvajalnih sil in vrsto proizvodnih odnosov temeljni dejavnik družbenih sprememb;
- ugotovijo temeljno razliko med funkcionalizmom in marksizmom: funkcionalizem poudarja vrednotni konsenz, integracijo sistema, stabilnost in ravnovesje sistema, marksizem pa nasprotno poudarja protislovja v sistemu, razredni boj in z njima povezane družbene spremembe;
- ugotovijo, da funkcionalizem podcenjuje pomen družbenih sprememb, marksizem pa težko pojasni stabilnost družbe.

Če kandidati/kandidatke pišejo zgolj o funkcionalistični in marksistični teoriji družbene slojevitosti, lahko dobijo največ 9 točk. Če pa je iz odgovora razvidno, da ne razlikujejo pojma družbene strukture od družbene slojevitosti, lahko dobijo največ 5 točk.

3. ***Razpravljajte o možnostih sodelovanja posameznika/posameznice v procesih političnega odločanja v sodobnih demokratičnih družbah.***

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18 – 20) v odgovoru predstavijo:
- možnosti posameznikovega delovanja v političnih strankah, v njihovem boju za oblast, v pridobivanju podpore in udeležbi pri oblasti;
- možnosti delovanja v interesnih skupinah za zaščito interesov skupin in posameznikov (zaščitne interesne skupine) in/ali za doseganje postavljenih širših ciljev v dobro celotne skupnosti ter različne načine delovanja teh skupin;
- pomen (aktivne in pasivne) volilne pravice ter značilnosti volilnega vedenja v sodobnih demokratičnih družbah;
- razpravljajo o (ne)enakosti možnosti sodelovanja posameznika/posameznice pri političnem odločanju (razkorak med formalno zagotovljenimi enakimi možnostmi in dejansko neenakostjo) in dejavnikih, ki vplivajo na to.

4. ***Razpravljajte o feminističnih teorijah in njihovih razlagah dominantnega položaja moških v družbi.***

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18–20) vključijo v odgovor razpravo o vsaj dveh feminističnih teorijah, ki se ukvarjata z omenjeno problematiko. Tako lahko razpravljajo o:
- teoriji Ernestine Friedl, ki moško prevlado pojasnjuje s tem, da moški opravljajo dejavnosti, pomembne za preživetje skupine (pridobivanje redkih in teže dostopnih dobrin);
- teoriji S. B. Ortner, ki izhaja iz nasprotja med naravo in kulturo (narava je dojeta kot podrejena kulturi, ženske pa kot bliže naravi in zato manjvredne);
- teoriji S. Firestone, ki dokazuje da ženske postanejo odvisne od moških zaradi biološke funkcije rojevanja, odvisnost žensk pri moških poraja »psihologijo moči«, neenakost med spoloma pa je temelj vseh drugih neenakosti;
- teoriji Ann Oakley, ki razpravlja o kulturno pogojenih razlikah med spoloma.

Če kandidati/kandidatke razpravljajo le o feminizmu nasplošno, dobijo največ 10 točk.
Če razpravljajo le o eni feministični teoriji, dobijo največ 13 točk.

5. ***Predstavite in kritično komentirajte trditev, da je odklonskost (vključno z zločinom) lahko družbeno funkcionalna.***

Kandidati/kandidatke za najvišje možno število točk (18–20) vključijo v odgovor:
- pojmovanje funkcionalnosti odklonskega vedenja (Durkheim: zločin kot neizogiben in normalen vidik družbenega življenja, ki omogoča družbene spremembe, hkrati pa – tudi prek kazni – utrjuje konformnost itd.),
- nekatere druge vidike funkcionalnosti odklonskega vedenja (npr. delovanje odklonskosti kot nekakšnega »varnostnega ventila«, ki omogoča za družbo neškodljivo izražanje nezadovoljstva, iskanje grešnega kozla itd.),
- kritični komentar teh trditev (npr. se s tem strinjajo in navajajo argumente, postavljajo vprašanje, za koga je odklonskost funkcionalna itd.)

IZPITNA POLA 2

1. SOCIALIZACIJA

1. *Pojasnite pomen socializacije za posameznika/posameznico. (2 točki)*

   S socializacijo se posameznik/posameznica **nauči družbeno pomembnih** in **sprejemljivih načinov obnašanja**, prevzemanja družbenih vlog itd., kar ga/jo »usposobi« za družbeno življenje (1 točka), hkrati pa se **osebnostno** oblikuje (1 točka).

2. *Kratko pojasnite eno od posebnosti primarne socializacije v primerjavi z drugimi vrstami socializacij, na katere opozarja vir A. (1,5 točke)*

   Iz vira A je mogoče razbrati, da sta posebnosti primarne socializacije:
   - **omejenost** socialnih izkušenj in tako **samoumevnost** družbenega sveta, ki mu pripada, kot edino možnega;
   - (relativna) **trajnost** njenih učinkov.

   Kandidati/kandidatki dobijo za smiselno pojasnjeno eno od zgoraj omenjenih posebnosti primarne socializacije 1,5 točke, sicer ustrezno manj.

3. *Zakaj je še smiselno in upravičeno razlikovanje med primarno in drugimi vrstami socializacij? Navedite in pojasnite tri razloge za takšno razlikovanje. (4,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo tri izmed naslednjih razlogov:
   - različen **pomen posameznih dejavnikov socializacije** (pomen družine v primarni socializaciji ter drugih skupin in organizacij pozneje),
   - razlike v **vsebini** (razvoj govora, ponotranjenje temeljnih družbenih norm in vrednot itd. v primarni socializaciji ter učenje bolj specifičnih vsebin pozneje, npr. šolanje in usposabljanje za poklic),
   - razlike v **načinih** socializacije (spontanost in nenačrtnost primarne socializacije ter večja sistematičnost, načrtnost in organiziranost poznejše socializacije),
   - različnost **odnosov** (neformalni in s čustvi prežeti odnosi v primarni socializaciji ter več formalnih odnosov pozneje),
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak naveden razlog oziroma razliko po 0,5 točke (skupaj 1,5 točke), za kratko razlago pa še po 1 točko (skupaj 3 točke). Če samo opisujejo primarno in druge socializacije, ne da bi jasno izpostavili merila razlikovanja, lahko dobijo največ 3 točke. Med razlogi lahko navedejo tudi enega od tistih, ki ga niso omenili v odgovoru na 2. vprašanje.

4. *Katera dejavnika socializacije sta omenjena v viru B? (1 točka)*

   Družina (0,5 točke) in **šola** (0,5 točke).

5. *Kratko pojasnite tri razlike med njima. Pomagajte si z virom B. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke pojasnijo tri izmed naslednjih razlik med družino in šolo kot dejavnikoma socializacije:
   - nasprotje v **pričakovanjih** in **zahtevah**: šola je bolj delovno in storilnostno naravnana, medtem ko današnja družinska socializacija ni,
   - nasprotje v **strogosti** in **številu družbenih norm**, ki usmerjajo posameznikovo vedenje: vir npr. omenja, da se v današnjih družinah »rahlja« strogost družbenih norm,
   - v družini prevladujejo neformalne norme, v šoli pa formalne,
   - dejavnika posredujeta različno socializacijsko vsebino,
   - v šoli prevladujejo formalni, neosebni odnosi, v družini osebni, neformalni,
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno pojasnjeno razliko po 1 točko, skupaj 3 točke.

6. *Kateri pojem bi še lahko uporabili za »postopke«, omenjene v viru C? (1 točka)*

   Resocializacija (ponovna socializacija) (1 točka)

7. *S tem pojmom včasih označujemo tudi procese, ki nimajo neposredne zveze s »pranjem možganov«. V kakšnih primerih (okoliščinah) so takšni procesi pogosti? Navedite in pojasnite dva. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo dva izmed naslednjih primerov (oziroma okoliščin):
   - resocializacijo **odklonskih oseb**, ki navadno poteka v totalnih organizacijah,
   - **akulturacijo** kot usklajevanje z drugo (bistveno drugačno) kulturo,
   - procese ponovnega vključevanja v družbo ameriških **vojakov** po vrnitvi iz vietnamske vojne, kar so tudi poimenovali resocializacija,
   - resocializacijo oseb, ki so zaradi **posledic bolezni** ali **nesreče** prisiljene spremeniti načine vedenja, življenjske cilje, dejavnosti, s katerimi so se ukvarjale, itd.
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak naveden in ustrezno pojasnjen primer po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

8. *Navedite in kratko pojasnite en razlog za neuspešnost teh procesov. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo enega izmed naslednjih razlogov (za kar dobijo 1,5 točke):
   - sorazmerna **trajnost učinkov prejšnje socializacije**, zaradi česar je težko spremeniti že socializiranega posameznika oziroma se sam težko spremeni,
   - prisilna resocializacija poraja **odpor**,
   - **stigmatizacija**, ki posamezniku preprečuje vključevanje v družbeno okolje, npr. po vrnitvi iz zapora, psihiatrične bolnišnice, komune za zdravljenje odvisnosti itd.
   - itd.

2. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Predstavite eno od oblik družbene slojevitosti. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavijo eno od naslednjih oblik slojevitosti:
   - **kaste:** kaste so **zaprt** sistem slojevitosti, kar pomeni, da ni možna družbena gibljivost (mobilnost) (1 točka); status je **pripisan** (1 točka); sistem se **religiozno upravičuje** (legitimira) (1 točka);
   - **sužnjelastništvo:** je **zaprt** sistem slojevitosti (1 točka); status je **pripisan** (1 točka); je oblika družbene slojevitosti, v kateri lahko posamezniki **pravno posedujejo** drugega človeka (1 točka);
   - **stanovi:** so **zaprt** sistem slojevitosti, prehodi med sloji so omejeni (1 točka); status je **pripisan** (1 točka); sloji imajo **različne stanovske dolžnosti in pravice**, ki so bile tudi **pravno** urejene in **religiozno** zaščitene (1 točka);
   - **razredi:** gre za **odprt** sistem slojevitosti, kar pomeni, da je možna **družbena gibljivost** (1 točka); razredni odnosi ne delujejo po osebnih odnosih podrejenosti in nadrejenosti, ampak po **neosebnih tržnih odnosih** (namesto tega lahko omenijo **pravno in politično enakost**) (1 točka); status je **pridobljen** (1 točka).

   Kandidati/kandidatke, ki v odgovorih namesto strokovnih terminov (npr. odprti, zaprti sistem; pripisan oz. pridobljen status) uporabljajo opisne formulacije, dobijo namesto 1 točke le 0,5 točke za vsakega od vključenih elementov.

2. *Katero razsežnost (dimenzijo) družbene slojevitosti (po Webru) prepoznate v viru A? Pojasnite pomen te razsežnosti za posameznike in/ali skupine. (2 točki)*

   Ekonomsko stanje (lahko tudi bogastvo, imetje, premoženje, dohodki, ekonomski položaj) (1 točka). Vpliva na oskrbljenost z materialnimi dobrinami in posredno na življenjski slog v celoti (1 točka).

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo tudi, da imajo pripadniki istega razreda podobne možnosti za življenje in podobne življenjske izkušnje.

3. *Navedite in pojasnite še druge razsežnosti (dimenzije), ki po Webru vplivajo na položaj posameznika v družbi. (4 točke)*

   Moč družbenega odločanja (politična moč, politična razsežnost) (1 točka), ki posamezniku **omogoča uveljavitev interesov** in tako **upravljanje (vodenje) družbe**, izvajanje družbene oblasti (1 točka).
   Statusna ureditev (situacija) ali **ugled** (1 točka), ki je posledica tega, da družba pripisuje **različno stopnjo prestiža** različnim poklicem, verskim skupinam, etničnim skupinam … (1 točka).

4. *Imenujte sodobnejšo teorijo družbene slojevitosti, ki vzrok za družbeno slojevitost pripiše neenaki porazdelitvi družbene moči. (1 točka)*

   Teorija Ralfa Dahrendorfa (1 točka).
   V primeru nepravilno zapisanega priimka dobijo kandidati/kandidatke 0,5 točke.

5. *Imenujte koncept revščine, ki ga prepoznate v viru B. (1 točka)*

   Koncept **absolutne** revščine (1 točka).

6. *Navedite in kratko opišite dva koncepta revščine. (3 točke)*

   Revščino lahko definiramo kot **absolutno revščino** (določi se **dohodek**, ki je potreben za zadovoljitev **minimalnih potreb**), kot **relativno revščino** (koncept temelji na **presoji**, kaj je **sprejemljiv način življenja**) in kot **subjektivno revščino** (temelji na samooceni lastnih življenjskih razmer.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo vsakega koncepta po 0,5 točke (skupaj 1 točko), za predstavitev posameznega koncepta pa dobijo še po 1 točko (skupaj 2 točki).

7. *Katere kategorije ljudi so bolj izpostavljene revščini? Navedite tri. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo tri od naslednjih možnosti: **slabo plačani ljudje**, **brezposelni**, **ostareli**, **bolni in za delo nesposobni**, **enostarševske družine**, **prebivalci nekaterih geografskih območij …**, in za to dobijo 1,5 točke (0,5 točke za vsako navedeno kategorijo).

8. *Pojasnite način legitimizacije sistema družbene neenakosti v odprtih stratifikacijskih sistemih. Pomagajte si z virom C. (2 točki)*

   Obstoječa struktura družbenih razlik (dohodkov) v odprtih stratifikacijskih sistemih se opravičuje z ideologijo/ideološkimi sredstvi (npr. mediji, šola) (1 točka). Upravičuje se kot posledica različnih **sposobnosti in vloženega truda** (1 točka).

3. RELIGIJA

1. *Navedite in kratko pojasnite dve sestavini religije, ki sta omenjeni v viru A. (3 točke)*

   Vir A omenja **religijsko** (versko) **pripoved** (0,5 točke) in **obrede** (**versko ravnanje**) (0,5 točke). Kandidati/kandidatke dobijo še po 1 točko za kratko pojasnitev obeh sestavin religije (skupaj 2 točki).

2. *Naštejte še druge sestavine religije. (1,5 točke)*

   Verske dogme (0,5 točke), **verski simboli** (0,5 točke), **versko doživetje** (0,5 točke).

3. *Primerjajte cerkev (vir A) s kakim drugim tipom religijske skupine. Upoštevajte dve merili podobnosti in/ali razlik. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko primerjajo cerkev z denominacijo, sekto (ločino) ali kultom. Kot merili primerjave lahko upoštevajo dve izmed naslednjih: **velikost**, **način vstopa**, **stopnjo organiziranosti**, **odnos do »širše« družbe** itd. Za jasno izpostavljeno merilo razlikovanja dobijo 0,5 točke (skupaj 1 točko), za razlago podobnosti ali razlike pa še po 1 točko (skupaj 2 točki).

   Kandidati/kandidatke, ki religijski skupini le opisujejo, dobijo največ 1,5 točke.

4. *Navedite in pojasnite družbeni funkciji religije, ki ju omenja vir B. (4 točke)*

   Vir B omenja **legitimacijsko** (1 točka) in **osmišljevalno** (1 točka) funkcijo religije.

   Kandidati/kandidatke dobijo še po 1 točko za pojasnitev obeh funkcij (skupaj 2 točki).

5. *Kakšni tipi religij so budizem, krščanstvo in islam po McGeejevi tipologiji? (2 točki)*

   Budizem - **etična** religija (lahko tudi sistem abstraktnih idealov) (1 točka); krščanstvo, islam – **teistični** (**monoteistični**) religiji (1 točka).

   Kandidati/kandidatke morajo v odgovoru za vsako posamezno religijo jasno navesti, v kateri tip jo uvršča McGeejeva tipologija.

6. *Kako imenujemo pojav, opisan v viru C? (1 točka)*

   Civilna religija (1 točka).

7. *Pojasnite, zakaj lahko ta pojav primerjamo s »klasičnimi« religijami. (3 točke)*

   Civilna religija **deluje podobno** kakor »klasična« religija:
   - deluje **integracijsko**,
   - **vsebuje mite** (podobno religijski pripovedi),
   - povezana je z nekim ravnanjem, **čaščenjem ljudi in/ali objektov** (podobnost z obredi),
   - **vzbuja čustvene odzive** (podobne verskemu doživljanju),
   - ljudem, predmetom itd. se pripisuje **sveti pomen** (delujejo kot verski simboli) itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo 3 točke, če v odgovor smiselno vključijo tri izmed zgoraj navedenih »elementov«.

4. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Katera vrsta tehnologije je sledila v viru A opisani tehnologiji tekočega traku? Navedite jo in kratko opišite. (3 točke)*

   Avtomatizacija/informacijska tehnologija (1 točka). Za odgovor računalniška tehnologija dobijo 0,5 točke.

   Kandidati/kandidatke v opisu navajajo, da gre za tehnologijo, pri kateri **človekova navzočnost v proizvodnem procesu ni več nujna**, omeji se na faze načrtovanja in nadzora, **človeka nadomestijo** na mnogih mestih **računalniki** (oz. roboti), **povečuje možnosti ustvarjalnega dela**, povzroča lahko **bifurkacijo delovne sile**, omogoči ponovno združevanje doma in delovnega mesta itd.
   Odgovor naj vsebuje najmanj dve ugotovitvi, za vsako dobijo kandidati/kandidatke po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

2. *Katere so družbene posledice tehnoloških sprememb? Kratko pojasnite tri. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo naslednje posledice tehnoloških sprememb:
   - spremembe **v poklicni in izobrazbeni strukturi** zaposlenih;
   - spreminjanje strukture **brezposelnosti**;
   - vpliv na **produktivnost** dela;
   - vpliv na **organizacijo** dela;
   - vpliv na **doživljanje** dela;
   - **skrajšanje delovnega časa**;
   - itd.

   Za vsako ustrezno pojasnjeno posledico dobijo po 1 točko, skupaj 3 točke.

3. *Razvoj tehnologije je vplival tudi na spremembe v izobraževanju ljudi. Kakšen trend v izobraževanju delovne sile je mogoče ugotoviti vse od dobe industrializacije? Kratko ga opišite. (2 točki)*

   Razvoj tehnologije, ki temelji na razvoju in uporabi znanstvenih spoznanj, **povečuje potrebe po bolj usposobljeni oz. bolj izobraženi delovni sili**. Družbene posledice so vidne v **razvoju samega izobraževalnega sistema**, pa tudi v **podaljševanju** obveznega in neobveznega dela **izobraževanja** posameznika.

   Kandidati/kandidatke dobijo za celovit ustrezen odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

4. *Protestantsko etiko dela je v razvitih družbah nadomestila etika prostega časa. Navedite in pojasnite dve pomembni razliki med omenjenima etikama. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje razlike med etiko prostega časa in protestantsko delovno etiko, ki asketsko usmerja ljudi v **delo kot bistvo življenja** in ki se mu človek v celoti podreja, da bi dosegel v božjih očeh milost:
   - **delo** v družbah izobilja **ni več smisel** in glavna dejavnost v življenju posameznika;
   - **trošenje zasluženega pridobiva pomen**, medtem ko je protestantska delovna etika obsojala nekoristno porabo časa in materialnih dobrin;
   - iskalci dela **iščejo zanimiva**, **pestra**, **ustvarjalna**, čeprav **slabše plačana** dela, kar pomeni, da materialni kazalci uspeha v njihovih očeh niso več najpomembnejši;
   - **študijske napore** prav tako usmerjajo v tisto, kar jih **zanima** in s čimer se **osebnostno razvijajo**;
   - ljudje težijo k večji količini in višji kakovosti **prostega časa** (v njihovem življenju je prosti čas osrednjega pomena);
   - itd.

Za vsako ustrezno navedeno razliko dobijo po 1 točko, za vsako pojasnilo tudi po 1 točko, skupaj največ 4 točke.

5. *Pojasnite marksistični pogled na delo in odtujitev dela. Pomagajte si z virom C. (4 točke)*

Marksistična teorija obravnava delo kot **človekovo bistvo**, po katerem se človek najbolj loči od živalskega sveta. Z delom postaja človek ustvarjalen, z njim se potrjuje, ustvarja socialne vezi itd. (1 točka).
Prav tako pa ugotavlja, da ima delo številne **negativne** vidike, ki se do skrajnosti udejanjijo v kapitalistični družbi:

- delavci, ki proizvode ustvarijo, niso njihovi lastniki, ne morejo odločati o svojem delu, celo o samih sebi ne,
- lastniki jih izkoriščajo, prisiljeni so delati za svoje preživetje,
- tudi ljudje sami postanejo **blago** na trgu, ki se prodaja za mezdo,
- odtujeni so **proizvodi dela**, **delo samo**, **ljudje med seboj**, prav tako pa ljudje **sami od sebe** oziroma od lastnega bistva.

Kandidati/kandidatke dobijo še 3 točke za ustrezno pojasnilo odtujenega dela, ki vključuje vsaj tri od zgoraj omenjenih vidikov.

6. *Predstavite, kakšen odnos do dela (predvsem fizičnega) je imela antična družba. (1,5 točke)*

Odnos antične družbe do (fizičnega) dela je bil **izrazito negativen**, obravnavali so ga kot **nujno zlo**, dejavnost, ki človeka **zasužnjuje** (Aristotel opredeli sužnje kot govoreče orodje). Cenili so zgolj duhovno ustvarjalnost, ki je bila omejena le na svobodne ljudi.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezen odgovor 1,5 točke.

ESEJSKA VPRAŠANJA

1. **Razpravljajte o značilnostih družbene slojevitosti v sodobnih družbah.**

2. **Razpravljajte o vzrokih in posledicah dezorganizacije družin v sodobnih družbah. Pri tem upoštevajte pozitivne in negativne vidike.**

3. **Analizirajte spremembe, ki so jih podeželska (ruralna) območja doživela pod vplivom modernizacije.**

4. Statistični podatki kažejo, da se v zaporu najpogosteje znajdejo pripadniki nižjih družbenih slojev. **Primerjajte razlagi teh podatkov v funkcionalizmu (npr. v Mertonovi teoriji strukturne napetosti) in v konfliktnih teorijah.**

5. **Razpravljajte o značilnostih, po katerih se mnenja, prepričanja in zdravorazumsko vedenje razlikujejo od znanstvenih spoznanj.**

1. KULTURA

Vir A

Navkljub resnim težavam pri oblikovanju njihove natančne in empirično uporabne definicije so ti pojmi skozi velik del zgodovine družboslovja služili kot perspektive za uvidenje določenih vidikov človeške realnosti. *Kultura* je v splošnem služila za označevanje, na tak ali drugačen način, vsega, kar je v človeških družbah smiselnega, medtem ko je *družbena struktura* označevala kvazi-objektivne vidike organiziranosti družbene dejavnosti v institucijah, različnih skupinah, družbenih slojih in razredih.

(Luckmann, T. (2001): Kultura in družbena struktura – ali smisel v družbeni strukturi?, Družboslovne razprave, XVII, št. 37–38, str. 85)

Vir B

Intelektualci s teh področij so imeli zaradi narave kulturnega in znanstvenega dela prednost pred ostalimi družbenimi skupinami. Akademska sfera namreč predstavlja posebno komunikacijsko polje, poseben tip javnosti, kjer je tudi v socialističnih razmerah potekal relativno prost pretok informacij.

(Tomšič, M. (2001): Moč kulture: Kulturna elita in politične spremembe v družbah vzhodne – srednje Evrope, Družboslovne razprave, XVII, št. 36, str. 46)

Vir C

V zadnjem času so v ZDA in tudi v Evropi postavili razmeroma veliko spomenikov holokavstu, najbolj značilno je bilo to prizadevanje v Nemčiji. Spominjanje in opominjanje je predvsem odsev prizadevanja preživelih in njihovega strahu pred izginjanjem védenja o dogajanju z njihovo smrtjo ali pa strahu pred tem, da bi tistim, ki sploh zanikajo holokavst, uspelo uveljaviti svojo interpretacijo kot resnico. Komemoracije imajo tudi politično spodbudo. Nemčija s spomeniki žrtvam nacističnega nasilja tako dokazuje, kako močno se je nemška družba in država spremenila od konca druge svetovne vojne.

(Larson, M. S. (1997): Reading Architecture in the Holocaust Memorial Museum: A Method and an Empirical Illustration, v Long, E. (ed.): From Sociology to Cultural Studies, Blackwell Publishers, Oxford, str. 64)

Vprašanja:

1. Vir A opozarja na probleme pri opredelitvi pojma kulture. Pojasnite, zakaj se take težave pojavljajo.

   (2 točki)

2. Katero opredelitev pojma kulture upoštevajo antropologi (in mnogi sociologi)? Navedite jo in kratko pojasnite.

   (3 točke)

3. Ena od značilnosti kulture je njena utemeljenost na znakih. Navedite najpomembnejši znakovni sistem v človeški komunikaciji.

   (1 točka)

4. Za akademsko sfero, ki je predstavljena v viru B, in za njen način delovanja je značilna posebna oblika kulture. Navedite, katera oblika je to.

   (1 točka)

5. Navedite in pojasnite tri pomembne razlike med obliko kulture, predstavljeno v viru B, in množično kulturo.

   (4,5 točke)

6. Katero izmed posledic soočenja različnih kultur predstavlja v viru C omenjeni holokavst? Poimenujte jo in kratko pojasnite.

   (3 točke)

7. S katerimi idejami oziroma prepričanji so legitimirali neenakopravno obravnavo različnih kultur? Poimenujte jih in kratko pojasnite.

   (3 točke)

2. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

Vir A

Weber se je zavedal togosti razredne dihotomije, ki izhaja iz Marxove bipolarne opredelitve, pa tudi sprememb v naravi konfliktnosti med družbenimi razredi …
Vprašanja nasprotujočih si razrednih interesov, ki jih Marx projicira v konflikt, Weber ne razume nujno kot konflikt, ki bi destabiliziral družbo, ampak kot notranjo logiko trga, ki daje in odvzema možnosti.

(Kurdija, S. (2000): Družbene identitete in pomen potrošnje, FDV, Ljubljana, str. 32)

Vir B

Slovenski urad za statistiko uporablja definicijo revščine, ki jo je sprejel Evropski svet leta 1984, kot sledi: »Revne so osebe, družine ali skupine oseb, katerih sredstva (materialna, kulturna in socialna) so tako omejena, da jim ne omogočajo minimalno sprejemljivega življenja v državi, v kateri živijo.«

(Javornik, J., Korošec, V. (ur.): Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 2002/03, UMAR, Ljubljana, str. 24)

Vir C

Temeljni vzrok za to, da mladi izobrazbi pripisujejo izjemno velik pomen, raziskovalci in raziskovalke pripisujejo njihovi veri v odprte možnosti prehoda iz enega družbenega razreda v drugega – zato se med šolajočimi mladimi zvišujejo pričakovanja glede lastne dosežene izobrazbe. Povečevanje deleža mladih, ki v Sloveniji obiskujejo gimnazijske programe, ki so najboljše izhodišče za vpis na univerzitetne študijske programe, in njihova pričakovanja, da bodo presegli izobrazbo staršev, kažejo, da se tudi pri nas izobrazba (višina in smer) pojmuje kot ključni dejavnik družbene promocije.

(Miheljak, V. (2002): Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Založba Aristej, Maribor, str. 181)

Vprašanja:

1. Kratko pojasnite, kaj je za Marxa ključni dejavnik oblikovanja družbenih razredov in razredne dihotomije. Pomagajte si z virom A.
   (2 točki)
2. Pojasnite Webrovo teorijo slojevitosti in navedite, po čem se razlikuje od Marxove.
   (5 točk)
3. Kateri koncept revščine je opredeljen v viru B?
   (1 točka)
4. Navedite in kratko pojasnite še eno izmed drugih opredelitev (konceptov) revščine.
   (2 točki)
5. Nekateri sociologi so prepričani, da je revščina funkcionalna. Navedite dva različna vidika njene funkcionalnosti.
   (2 točki)
6. O kakšni vrsti družbene gibljivosti (mobilnosti) govori vir C? Navedite jo in kratko pojasnite.
   (1,5 točke)
7. Navedite in razložite še dve drugi vrsti družbene gibljivosti.
   (3 točke)
8. Pri katerih slojih najdemo posebno veliko povezavo med statusoma otrok in staršev? Kako imenujemo ta pojav?
   (1 točka)

3. ŠOLA

Vir A

Na zametke javnega izobraževanja naletimo že pred prosvetljenimi vladarji 18. stoletja, a šele konec 19. stoletja postane šolanje osrednji mehanizem družbene organizacije, ki je pomenil spreminjanje razmerja med izobrazbo, družbo in državo. Namesto nejasnih, sporadičnih fragmentarnih oblik šolanja, za katere so skrbeli župniki, meščani, ponekod sami delavci ali kmetje, drugod pa nihče, so bili uvedeni natančno strukturirani, hiearhično urejeni, obvezni in deloma ali popolnoma brezplačni šolski sistemi, ki so zaposlovali posebej usposobljene administratorje in učitelje.

(Milharčič Hladnik, M. (1995): Šolstvo in učiteljice na Slovenskem, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, str. 72)

Vir B

Otroci so socialni produkt družine, ne samo v smislu, da so rojeni v družini, v kateri imajo starši določene karakteristike, kot so stopnja dosežene izobrazbe, poklic in število otrok, ki jih le-ti imajo, temveč še bolj pomembno je to, da otroci odraščajo in se vzgajajo v družinah, ki skrbijo za njihov socialni in intelektualni razvoj.

(Hribernik, F. (1994): Marginalci v družbi – marginalci v izobraževanju, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana, str. 38)

Vir C

Prav izobrazba in znanje sta odločilna dejavnika, ki nas uvrščata na socialno lestvico visoko ali nizko. Teme, ki se nanašajo na socialno izključenost, opozarjajo na temeljne probleme in marginalizacijo dela prebivalstva.

(Kužet, Z.: »V družbo znanja gremo mentalno zaprti in zatohli«, Večer, 19. 10. 2002, str. 35)

Vprašanja:

1. Navedite in razložite dve družbeni okoliščini, ki sta omogočili razvoj množičnega šolstva.
   (4 točke)
2. Opredelite šolo kot družbeno institucijo tako, da navedete dve njeni značilnosti. Pomagajte si z virom A.
   (2 točki)
3. Ugotovite, kateri družbeni dejavnik, ki močno vpliva na uspešnost šolanja in pridobivanja formalne izobrazbe, je omenjen v viru B, in pojasnite njegov pomen.
   (4 točke)
4. Kako je vpliv v viru B omenjenega dejavnika na uspešnost šolanja poimenoval P. Bourdieu?
   (1 točka)
5. Navedite še dva dejavnika, ki vplivata na neenake možnosti šolanja, in enega pojasnite.
   (2,5 točke)
6. Pojasnite, zakaj v modernih družbah narašča pomen znanja in formalne izobrazbe za posameznika.
   (2 točki)
7. Utemeljite pomen izobraževanja v modernih družbah s stališča družbe kot celote.
   (2 točki)

4. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

Vir A

(Zdunić, D. (ur.) (1980): Naš Tito, Spektar, Zagreb, str. 222)

Zakon o priseljevanju sprejet protiustavno

Foto EPA

Berlin – Nemška socialdemokratsko-zelena vlada je bila doslej ponosna, da je v svojem prvem mandatu zastarel zakon o priseljevanju tujcev preoblikovala v enega najsodobnejših v Evropi. V takšnega, ki bi vrata države odprl izobraženim, energije polnim tujcem in najbolj potrebnim pomoči, hkrati pa bi preprečil množično priseljevanje, ki ga večina državljanov ne mara. V sredo pa je ustavno sodišče (na fotografiji osmerica sodnikov) zakon poslalo nazaj v poslanske klopi, ne zaradi njegove vsebine, ampak zaradi načina sprejemanja. Marca je tedanji predsednik zgornjega doma parlamenta Klaus Wowereit glasovanje dežele Brandenburg nepravilno ocenil za soglasje, čeprav je konservativni del socialdemokratsko-krščanskodemokratske vlade te dežele glasoval proti. Konservativna opozicija, ki je nenehno nasprotovala zakonu, se veseli, notranji minister Otto Schily pa je že napovedal, da bodo zakon poslali v ponovni sprejem že januarja. Velika večina nemške družbe, med njimi sindikati, poslovneži in cerkve, politike prosijo, naj se vendarle dogovorijo o zakonu. ***B. K.***

(Delo, 19. 12. 2002, str. 28)

Vir B

Čeprav ne moremo tako enostavno, kot je možno pri prvi ravni političnih konfliktov, ugotavljati, kateri osebni akterji imajo moč, da oblikujejo pri politikih zaznavo resničnosti, njihove programe in da usmerijo njihovo pozornost, pa vendarle obstaja neki obrazec družbene moči, po katerem imajo nekateri družbeni razredi, kolektivni akterji in druge družbene kategorije več možnosti za oblikovanje in preoblikovanje politične resničnosti, za zastavljanje in reševanje političnih vprašanj, kot pa drugi.

(Offe, C. (1985): Družbena moč in politična oblast, DE, Ljubljana, str. 98 – 99)

Vir C

Politični sistem se reproducira na podlagi politične participacije, to je sodelovanja državljanov v javnem oz. političnem življenju. To ne velja samo za demokratične sisteme, temveč tudi za nedemokratične. Izjema so redki in kratkotrajni sistemi, ki temeljijo na prisili in nimajo nobenih kanalov za politično participacijo. Z drugimi besedami, če se državljani ne bi udeleževali volitev, če ne bi več hoteli biti člani strank itd., politični sistem ne bi mogel več funkcionirati in bi razpadel. Vendar pa se to praviloma ne dogaja, sistemi sicer razpadajo in se transformirajo (kot vzhodnoevropski realsocialistični sistemi), vzrok za to pa ni samo v tem, da ljudje ne bi hoteli več participirati, temveč v drugih okoliščinah (ekonomskih, ideoloških itd.).

(Adam, F. (1991): Politična participacija kot sestavina kakovosti življenja, Družboslovne razprave št. 12, str. 107)

Vprašanja:

1. Pojasnite, kaj pomeni legitimnost moči (oblasti).

   (1 točka)

2. Max Weber je glede na izvor legitimnosti razlikoval več tipov legitimne oblasti. Imenujte in razložite tipa oblasti, ki ju lahko razberete s fotografij v viru A.

   (5 točk)

3. Obstajajo različni pogledi na to, kako je v sodobnih demokratičnih državah razporejena družbena (politična) moč. Primerjajte dve nasprotujoči si razlagi te problematike. Pomagajte si z virom B.

   (5 točk)

4. Katere »kanale za politično participacijo« lahko razberete iz vira C?

   (2 točki)

5. Pojasnite razlike med politično stranko in interesno skupino.

   (3 točke)

6. Kateri razlogi oziroma dejavniki vplivajo na to, kako se posamezniki odločajo za podporo različnim političnim strankam? Navedite tri.

   (1,5 točke)

Državni izpitni center

JESENSKI ROK

M042521113

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 31. avgust 2004

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2004

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike, v argumentaciji vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Razpravljajte o značilnostih družbene slojevitosti v sodobnih družbah.***

   Kandidati/kandidatke lahko opredelijo splošne značilnosti slojevitosti v modernih družbah (razredna oblika slojevitosti, odprt sistem slojevitosti, pridobljen družbeni status, možnosti družbene gibljivosti, družbeni razvoj itd.) ter razpravljajo o notranji strukturiranosti in o značilnostih razredov.
   Kandidati/kandidatke lahko tudi razpravljajo (primerjajo itd.) družbeno slojevitost v različnih sodobnih družbah.
   Za najvišje število točk naj bo v odgovor vključena tudi razprava o družbeni polarizaciji.

2. ***Razpravljajte o vzrokih in posledicah dezorganizacije družin v sodobnih družbah. Pri tem upoštevajte pozitivne in negativne vidike.***

   Kandidati/kandidatke v odgovoru pojasnijo razliko in povezanost med strukturno in funkcijsko dezorganizacijo družin ter vzroke za to (vzroki za strukturno dezorganizacijo: migracije, razveze, pomen ekonomske samostojnosti žensk, sekularizacija, spreminjanje vrednot itd.). Med posledicami omenijo pluralnost oblik družinskega življenja (naraščanje enostarševskih družin, reorganizirane družine itd.). Kandidati/kandidatke razpravljajo tudi o posledicah teh sprememb za odnose med družinskimi člani in članicami ter za ekonomski status družin.
   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

3. ***Analizirajte spremembe, ki so jih podeželska (ruralna) območja doživela pod vplivom modernizacije.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje spremembe:
   - kulturne,
   - ekonomske,
   - ekološke,
   - depopulacijo podeželja.

   Pri tem upoštevajo značilnosti obeh tipov naselij/življenja (urbanega in ruralnega) ter ju primerjajo.
   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

4. *Statistični podatki kažejo, da se v zaporu najpogosteje znajdejo pripadniki nižjih družbenih slojev.* ***Primerjajte razlagi teh podatkov v funkcionalizmu (npr. v Mertonovi teoriji strukturne napetosti) in v konfliktnih teorijah.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje:
   - predstavitev katere od funkcionalističnih teorij odklonskosti (npr. Mertonove teorije strukturne napetosti);
   - poznavanje konfliktnega teoretičnega pristopa pri preučevanju odklonskosti;
   - eksplicitno primerjavo obeh teorij (npr. nedvoumno opozorijo na to, da se konfliktne teorije bolj ukvarjajo s samim delovanjem (formalnega) družbenega nadzora in manj z vzroki odklonskega vedenja ter ugotavljajo, da formalni družbeni nadzor ni usmerjen na vse družbene sloje in skupine enako itd.).

   Če v odgovoru ni eksplicitne primerjave, lahko kandidati/kandidatke dobijo za odgovor največ 13 točk (za dobro predstavitev obeh teorij).

5. ***Razpravljajte o značilnostih, po katerih se mnenja, prepričanja in zdravorazumsko vedenje razlikujejo od znanstvenih spoznanj.***

   Kandidati/kandidatke v odgovoru izhajajo iz načel znanstvenega spoznavanja (npr. objektivnost, veljavnost, zanesljivost, sistematičnost, splošnost itd.) in tudi iz norm, ki naj bi usmerjale znanstveno dejavnost (avtonomnost, univerzalnost, organizirani skepticizem, nepristranskost), ter glede na to primerjajo znanstveno spoznanje in mnenja, prepričanja itd. Za najvišje število točk (18–20) morajo biti v odgovoru eksplicitno izpostavljena načela in norme (večina, ne nujno vsa). Nakazati pa morajo tudi povezanost med obojim.

IZPITNA POLA 2

1. KULTURA

1. *Vir A opozarja na probleme pri opredelitvi pojma kulture. Pojasnite, zakaj se take težave pojavljajo. (2 točki)*

   Problemi, povezani z opredelitvijo kulture, se pojavljajo zaradi **širine področja**, ki ga kulturne vsebine zavzemajo (preplet duhovnega in materialnega), pa tudi zaradi njihove **pestrosti** oz. **heterogenosti**, kar otežuje možnost, da bi jih enopomensko in kratko opredelili (1 točka). Vsaka od definicij zato poudarja **določena področja**, **lastnosti** ali pa **zorni kot opazovanja**, npr. kultura kot vedenjski vzorci, kultura kot posebna področja človekove ustvarjalnosti (umetnost, znanost) itd. (1 točka, če sta v odgovoru zajeti dve področji).

2. *Katero opredelitev pojma kulture upoštevajo antropologi (in mnogi sociologi)? Navedite jo in kratko pojasnite. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo antropološko definicijo, ki opredeljuje **kulturo kot način življenja ljudi – pripadnikov neke družbe** (1 točka).
   Razumljena je kot celotno področje **idej**, **navad**, **prepričanj**, **materialnih proizvodov** itd., ki jih je človek proizvedel in oblikoval (1,5 točke, če so navedli tri ustrezne sestavine) in ki se **prenašajo iz generacije v generacijo** (0,5 točke).

3. *Ena od značilnosti kulture je njena utemeljenost na znakih. Navedite najpomembnejši znakovni sistem v človeški komunikaciji. (1 točka)*

   Jezik (1 točka).

4. *Za akademsko sfero, ki je predstavljena v viru B, in za njen način delovanja je značilna posebna oblika kulture. Navedite, katera oblika je to. (1 točka)*

   Elitna kultura ali visoka kultura (1 točka).

5. *Navedite in pojasnite tri pomembne razlike med obliko kulture, predstavljeno v viru B, in množično kulturo. (4,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo:
   - množična kultura se pojavi šele z **industrijsko družbo**, koncept elitne kulture je **starejši**;
   - elitna kultura je povezana z **elito izobražencev** v družbi, saj zahteva neko znanje in motiviranost ljudi, množična kultura pa je namenjena **najširšemu** krogu ljudi;
   - množična kultura ima predvsem **funkcijo razvedrila**, kar za elitno **ni** izrazito značilno;
   - ljudje se z množično kulturo mnogo bolj **podrejajo medijskim šablonam**, potrošniki elitne kulture imajo bolj **kritično** izoblikovano zavest;
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke, za vsako ustrezno pojasnilo po 1 točko, skupaj največ 3 točke.
   Če kandidati/kandidatke opisujejo samo množično kulturo, lahko dobijo največ 2 točki, če obe obliki kulture samo opisujejo, ne pa tudi primerjajo, lahko dobijo največ 3 točke.

6. *Katero izmed posledic soočenja različnih kultur predstavlja v viru C omenjeni holokavst? Poimenujte jo in kratko pojasnite. (3 točke)*

   Genocid (1 točka). Če kandidati/kandidatke navedejo etnocid, dobijo 0,5 točke.

   V primeru holokavsta ne gre zgolj za uničenje kulture, temveč tudi za **načrtovano fizično**, **množično uničevanje ljudi**, ki pripadajo drugi kulturi. Med vzponom nacizma so ga nad Židi sistematično izvajali Nemci.
   Za ustrezno pojasnilo dobijo kandidati/kandidatke 2 točki, za delno ali nepopolno pa ustrezno manj.
   Če pojasni samo etnocid, dobi 1 točko.

7. *S katerimi idejami oziroma prepričanji so legitimirali neenakopravno obravnavo različnih kultur? Poimenujte jih in kratko pojasnite. (3 točke)*

   Etnocentrizem (1 točka).

   Gre za presojanje **lastne kulture kot normalne**, ki tako postane merilo za presojanje drugih in drugačnih kultur. Pogosto vodi v delitev kultur na **višje** in **nižje**, merilo take delitve pa so **razmerja moči** med njimi. V soočanju različnih kultur vodijo taka stališča v **konflikte** med različnimi kulturami.

   ali

   Rasizem (1 točka).

   Rasizem je mogoče opredeliti kot ideologijo, ki ljudem na podlagi fizičnih razlik pripisuje tudi kulturno več- oziroma manjvrednost.

   Za ustrezno celovito pojasnilo etnocentrizma **ali** rasizma dobijo kandidati/kandidatke 2 točki, za delno pa ustrezno manj.

2. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Kratko pojasnite, kaj je za Marxa ključni dejavnik oblikovanja družbenih razredov in razredne dihotomije. Pomagajte si z virom A. (2 točki)*

   Zasebna lastnina proizvajalnih sredstev (lahko tudi **odnos do proizvajalnih sredstev**), zaradi česar se oblikujeta razred **lastnikov** in razred **nelastnikov** (2 točki).

2. *Pojasnite Webrovo teorijo slojevitosti in navedite, po čem se razlikuje od Marxove. (5 točk)*

   Weber opredeljuje razred kot skupino ljudi, ki ima podoben **tržni položaj** (1 točka).
   Poleg ekonomske ureditve pa je pomembna še **statusna ureditev** (statusne skupine) – za različne skupine ljudi je ne glede na njihov ekonomski položaj značilno, da imajo večji ali manjši **ugled**, **prestiž** (1 točka). Pomembna pa je tudi **politična ureditev**, ki določa razporeditev **moči** – glede na to se oblikujejo **stranke** (1 točka).
   Weber v nasprotju z Marxom meni, da je družbena slojevitost kompleksen pojav in da je **ni mogoče reducirati samo na ekonomsko sfero** (1 točka).
   Weber ugotavlja tudi razlike znotraj razredov in **zavrača Marxovo tezo o polarizaciji** (1 točka).

3. *Kateri koncept revščine je opredeljen v viru B? (1 točka)*

   Koncept **relativne revščine** (1 točka).

4. *Navedite in kratko pojasnite še eno izmed drugih opredelitev (konceptov) revščine. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo:
   - koncept **absolutne revščine** (1 točka), ki temelji na **določitvi minimalnih potreb** (hrana, stanovanje, minimalne zdravstvene storitve), ki morajo biti zadovoljene, da bi človek lahko preživel (ali določitvi dohodka, ki je potreben za zadovoljitev teh potreb) (1 točka), **ali**
   - koncept **subjektivne revščine** (1 točka), ki temelji na **samooceni** lastnih življenjskih razmer (1 točka).

   Če navedejo in pojasnijo koncept relativne revščine, dobijo 1 točko.

5. *Nekateri sociologi so prepričani, da je revščina funkcionalna. Navedite dva različna vidika njene funkcionalnosti. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo dva izmed naslednjih vidikov funkcionalnosti revščine (za vsakega dobijo 1 točko, skupaj 2 točki):
   - revni zagotavljajo **poceni delovno silo**,
   - **dajejo delo** mnogim poklicem,
   - so drugim v **opomin** in pripomorejo h konformnosti večine,
   - »igrajo« vlogo **»grešnega kozla«**,
   - itd.

6. *O kakšni vrsti družbene gibljivosti (mobilnosti) govori vir C? Navedite jo in kratko pojasnite. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo:
   - **intergeneracijsko** (medgeneracijsko) družbeno mobilnost (0,5 točke) – sprememba statusa **glede na status staršev** (1 točka) **ali**
   - **vertikalno** družbeno mobilnost (0,5 točke) – posameznik **napreduje** v višji družbeni status (družbena promocija) ali **nazaduje** (1 točka).

7. *Navedite in razložite še dve drugi vrsti družbene gibljivosti. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo eno od prej navedenih vrst družbene mobilnosti (tisto, ki je niso navedli v odgovoru na 6. vprašanje), poleg tega pa še eno od naslednjih (ali obe):
   - **horizontalna** družbena mobilnost (0,5 točke) – mobilnost **znotraj sloja** (1 točka);
   - **intrageneracijska** (znotrajgeneracijska) družbena mobilnost (0,5 točke) – mobilnost posameznika/posameznice v **njegovi/njeni karieri** (1 točka).

   Kandidati/kandidatke dobijo za dve navedeni in pojasnjeni vrsti družbene mobilnosti po 1,5 točke, skupaj 3 točke.

8. *Pri katerih slojih najdemo posebno veliko povezavo med statusoma otrok in staršev? Kako imenujemo ta pojav? (1 točka)*

   Pri **višjih** družbenih slojih (0,5 točke); **samorekrutacija elite** (0,5 točke)
   ali pri **nižjih** družbenih slojih (0,5 točke); **»začaran krog revščine«** (0,5 točke).

3. ŠOLA

1. *Navedite in razložite dve družbeni okoliščini, ki sta omogočili razvoj množičnega šolstva. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in razložijo dve izmed naslednjih družbenih okoliščin:
   - **industrializacijo**;
   - **urbanizacijo**, ki skupaj z industrializacijo vpliva na drugačne družbene odnose;
   - krepi se potreba po **specialnem znanju** za potrebe proizvodnje (učenje po modelu ne zadošča več);
   - **demokratizacija** družb (ideji enakosti in svobode);
   - oblikovanje **nacionalnih držav** (prek šolskega sistema se širi in utrjuje nacionalna zavest);
   - **prepoved** otroškega dela;
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za dve ustrezno navedeni in pojasnjeni družbeni okoliščini 2 točki, skupaj 4 točke. Če okoliščine samo navajajo, dobijo za vsako navedeno po 0,5 točke, vendar skupaj največ 2 točki.

2. *Opredelite šolo kot družbeno institucijo tako, da navedete dve njeni značilnosti. Pomagajte si z virom A. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko opredelijo šolo kot družbeno institucijo z vidika značilnosti in/ali funkcij institucij, npr.:
   - za šolo so značilni **formalizirani** odnosi med učenci in učitelji;
   - **hierarhična** struktura šolskega sistema;
   - učitelj postane **pooblaščeni prenašalec** družbenih norm in znanja;
   - šola opravlja funkcijo **družbenega nadzora**;
   - je razmerom **trajna**;
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za opredelitev šole kot družbene institucije, ki vključuje vsaj dve njeni značilnosti in/ali funkciji, 2 točki, sicer ustrezno manj.

3. *Ugotovite, kateri družbeni dejavnik, ki močno vpliva na uspešnost šolanja in pridobivanja formalne izobrazbe, je omenjen v viru B, in pojasnite njegov pomen. (4 točke)*

   V viru B je omenjen pomen **družine** (lahko tudi **slojevske pripadnosti**) (1 točka).

   Pomen se kaže v naslednjem:
   - različnih **spodbudah**, ki jih otrok doživi v družini in širšem socialnem okolju,
   - to okolje (družina) vpliva na **govorne sposobnosti**, na način izražanja, poznavanje vrednot in norm kulture, ki se zahteva in ocenjuje v šoli,
   - vpliv se kaže tudi v različnih **materialnih možnostih** (nakup učnih pripomočkov, inštrukcije, zasebne šole itd.),
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev, v katero vključijo tri zgoraj omenjene vplive, še 3 točke.

4. *Kako je vpliv v viru B opisanega dejavnika na uspešnost šolanja poimenoval P. Bourdieu? (1 točka)*

   Kulturni kapital (1 točka).

5. *Navedite še dva dejavnika, ki vplivata na neenake možnosti šolanja, in enega kratko pojasnite. (2,5 točke)*

   Spol, **etnična pripadnost**, **rasna pripadnost** itd. (0,5 točke za vsako navedbo, skupaj 1 točka).

   V večini družb spol vpliva na izbiro smeri in dolžino šolanja (dekleta družboslovje, humanistika, šolanje za dom itd., fantje tehnika, naravoslovje itd.). Različne študijske smeri niso družbeno enako vrednotene.
   Pripadniki etničnih manjšin se teže vključijo v šolski sistem zaradi kulturnih razlik, drugačne socializacije, težav z jezikom itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno razlago pomena enega od dejavnikov med šolanjem 1,5 točke.

6. *Pojasnite, zakaj v modernih družbah narašča pomen znanja in formalne izobrazbe za posameznika. (2 točki)*

   Za posameznika pomen znanja in formalne izobrazbe narašča, ker sta to dejavnika **pridobljenega družbenega statusa** in omogočata **(vertikalno) družbeno mobilnost**. (2 točki)

7. *Utemeljite pomen izobraževanja v modernih družbah s stališča družbe kot celote. (2 točki)*

   Z vidika družbe narašča pomen znanja, ker omogoča **ekonomski razvoj** in **konkurenčnost** nacionalnih ekonomij (držav) na svetovnem trgu (2 točki).
   Kandidati/kandidatke dobijo 2 točki tudi, če izpostavijo politične in kulturološke vidike.

4. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *Pojasnite, kaj pomeni legitimnost moči (oblasti). (1 točka)*

   Legitimnost pomeni, da je moč **priznana** kot **sprejemljiva** in pravična oziroma **družbeno upravičena** (1 točka).

2. *Max Weber je glede na izvor legitimnosti razlikoval več tipov legitimne oblasti. Imenujte in razložite tipa oblasti, ki ju lahko razberete s fotografij v viru A. (5 točk)*

   Karizmatična (1 točka) in **racionalna** oblast (1 točka).
   Za karizmatično oblast je značilno, da temelji na prepričanju o **izjemnih osebnostnih lastnostih vodje**, močnih **čustvenih** vezeh, je **osebna** oblast itd. (1,5 točke, če so v razlago vključene vsaj tri značilnosti)
   Racionalna oblast temelji na **pravilih**, **zakonih**, **predpisih**, s katerimi so **določene** dolžnosti tistih, ki izvajajo posamezne funkcije oblasti, je **neosebna** oblast, **usposobljenost** izvajalcev oblasti itd. (1,5 točke, če so v razlago vključene vsaj tri značilnosti).

3. *Obstajajo različni pogledi na to, kako je v sodobnih demokratičnih državah razporejena družbena (politična) moč. Primerjajte dve nasprotujoči si razlagi te problematike. Pomagajte si z virom B. (5 točk)*

   Elitistične (1 točka) in **pluralistične** teorije (1 točka).
   Elitistične teorije ugotavljajo **osredotočenost družbene moči v rokah elit** (delitev na elite in množice), pluralistične teorije dokazujejo, da je družbena moč **razpršena** (**mnoštvo** političnih strank in interesnih skupin).
   Kandidati/kandidatke dobijo še po 1,5 točke za ustrezno predstavitev katere od elitističnih teorij in katere od pluralističnih ter za jasno izpostavljeno razliko med njima (skupaj 3 točke). Če razlika ni izpostavljena, lahko dobijo za predstavitev največ 2 točki.

4. *Katere »kanale za politično participacijo« lahko razberete iz vira C? (2 točki)*

   Sodelovanje v **političnih strankah** (1 točka), sodelovanje na **volitvah** (1 točka).

5. *Pojasnite razlike med politično stranko in interesno skupino. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke pojasnijo naslednje razlike:
   - v njihovih **ciljih**: politične stranke si prizadevajo **priti na oblast**, interesne skupine pa ne neposredno, ampak je njihov namen **vplivati na odločitve** oblasti in političnih strank (1,5 točke);
   - **v načinih delovanja:** politične stranke so **neposredno udeležene** v političnem življenju, predlagajo kandidate/kandidatke za pomembne oblastne funkcije itd., interesne skupine pa poskušajo **vplivati na drugačne načine** (vpliv na javno mnenje, prispevki v sklade političnih strank, demonstracije, stavke itd.) (1,5 točke).

   Če kandidati/kandidatke razlike samo navajajo, dobijo največ 2 točki.

6. *Kateri razlogi oziroma dejavniki vplivajo na to, kako se posamezniki odločajo za podporo različnim političnim strankam? Navedite tri. (1,5 točke)*

   Ti razlogi so lahko naslednji:
   - **program** politične stranke, na podlagi katerega se odločijo za podporo,
   - **tradicija**,
   - **taktično** voljenje (volijo neko stranko samo zato, da bi preprečili zmago druge),
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak naveden razlog po 0,5 točke (skupaj 1,5 točke).

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentaciji vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Razpravljajte o značilnostih družbene slojevitosti v sodobnih družbah.***

   Kandidati/kandidatke lahko opredelijo splošne značilnosti slojevitosti v modernih družbah (razredna oblika slojevitosti, odprt sistem slojevitosti, pridobljen družbeni status, možnosti družbene gibljivosti, družbeni razvoj itd.) ter razpravljajo o notranji strukturiranosti in o značilnostih razredov.
   Kandidati/kandidatke lahko tudi razpravljajo (primerjajo itd.) družbeno slojevitost v različnih sodobnih družbah.
   Za najvišje število točk naj bo v odgovor vključena tudi razprava o družbeni polarizaciji.

2. ***Razpravljajte o vzrokih in posledicah dezorganizacije družin v sodobnih družbah. Pri tem upoštevajte pozitivne in negativne vidike.***

   Kandidati/kandidatke v odgovoru pojasnijo razliko in povezanost med strukturno in funkcijsko dezorganizacijo družin ter vzroke za to (vzroki za strukturno dezorganizacijo: migracije, razveze, pomen ekonomske samostojnosti žensk, sekularizacija, spreminjanje vrednot itd.). Med posledicami omenijo pluralnost oblik družinskega življenja (naraščanje enostarševskih družin, reorganizirane družine itd.). Kandidati/kandidatke razpravljajo tudi o posledicah teh sprememb za odnose med družinskimi člani in članicami ter za ekonomski status družin.
   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

3. ***Analizirajte spremembe, ki so jih podeželska (ruralna) območja doživela pod vplivom modernizacije.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje spremembe:
   - kulturne,
   - ekonomske,
   - ekološke,
   - depopulacijo podeželja.

   Pri tem upoštevajo značilnosti obeh tipov naselij/življenja (urbanega in ruralnega) ter ju primerjajo.
   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

4. *Statistični podatki kažejo, da se v zaporu najpogosteje znajdejo pripadniki nižjih družbenih slojev.* ***Primerjajte razlagi teh podatkov v funkcionalizmu (npr. v Mertonovi teoriji strukturne napetosti) in v konfliktnih teorijah.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje:
   - predstavitev katere od funkcionalističnih teorij odklonskosti (npr. Mertonove teorije strukturne napetosti);
   - poznavanje konfliktnega teoretičnega pristopa pri preučevanju odklonskosti;
   - eksplicitno primerjavo obeh teorij (npr. nedvoumno opozorijo na to, da se konfliktne teorije bolj ukvarjajo s samim delovanjem (formalnega) družbenega nadzora in manj z vzroki odklonskega vedenja ter ugotavljajo, da formalni družbeni nadzor ni usmerjen na vse družbene sloje in skupine enako itd.).

   Če v odgovoru ni eksplicitne primerjave, lahko kandidati/kandidatke dobijo za odgovor največ 13 točk (za dobro predstavitev obeh teorij).

5. ***Razpravljajte o značilnostih, po katerih se mnenja, prepričanja in zdravorazumsko vedenje razlikujejo od znanstvenih spoznanj.***

   Kandidati/kandidatke v odgovoru izhajajo iz načel znanstvenega spoznavanja (npr. objektivnost, veljavnost, zanesljivost, sistematičnost, splošnost itd.) in tudi iz norm, ki naj bi usmerjale znanstveno dejavnost (avtonomnost, univerzalnost, organizirani skepticizem, nepristranskost), ter glede na to primerjajo znanstveno spoznanje in mnenja, prepričanja itd. Za najvišje število točk (18–20) morajo biti v odgovoru eksplicitno izpostavljena načela in norme (večina, ne nujno vsa). Nakazati pa morajo tudi povezanost med obojim.

IZPITNA POLA 2

1. KULTURA

1. *Vir A opozarja na probleme pri opredelitvi pojma kulture. Pojasnite, zakaj se take težave pojavljajo. (2 točki)*

   Problemi, povezani z opredelitvijo kulture, se pojavljajo zaradi **širine področja**, ki ga kulturne vsebine zavzemajo (preplet duhovnega in materialnega), pa tudi zaradi njihove **pestrosti** oz. **heterogenosti**, kar otežuje možnost, da bi jih enopomensko in kratko opredelili (1 točka). Vsaka od definicij zato poudarja **določena področja**, **lastnosti** ali pa **zorni kot opazovanja**, npr. kultura kot vedenjski vzorci, kultura kot posebna področja človekove ustvarjalnosti (umetnost, znanost) itd. (1 točka, če sta v odgovoru zajeti dve področji).

2. *Katero opredelitev pojma kulture upoštevajo antropologi (in mnogi sociologi)? Navedite jo in kratko pojasnite. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo antropološko definicijo, ki opredeljuje **kulturo kot način življenja ljudi – pripadnikov neke družbe** (1 točka).
   Razumljena je kot celotno področje **idej**, **navad**, **prepričanj**, **materialnih proizvodov** itd., ki jih je človek proizvedel in oblikoval (1,5 točke, če so navedli tri ustrezne sestavine) in ki se **prenašajo iz generacije v generacijo** (0,5 točke).

3. *Ena od značilnosti kulture je njena utemeljenost na znakih. Navedite najpomembnejši znakovni sistem v človeški komunikaciji. (1 točka)*

   Jezik (1 točka).

4. *Za akademsko sfero, ki je predstavljena v viru B, in za njen način delovanja je značilna posebna oblika kulture. Navedite, katera oblika je to. (1 točka)*

   Elitna kultura ali visoka kultura (1 točka).

5. *Navedite in pojasnite tri pomembne razlike med obliko kulture, predstavljeno v viru B, in množično kulturo. (4,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo:
   - množična kultura se pojavi šele z **industrijsko družbo**, koncept elitne kulture je **starejši**;
   - elitna kultura je povezana z **elito izobražencev** v družbi, saj zahteva neko znanje in motiviranost ljudi, množična kultura pa je namenjena **najširšemu** krogu ljudi;
   - množična kultura ima predvsem **funkcijo razvedrila**, kar za elitno **ni** izrazito značilno;
   - ljudje se z množično kulturo mnogo bolj **podrejajo medijskim šablonam**, potrošniki elitne kulture imajo bolj **kritično** izoblikovano zavest;
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke, za vsako ustrezno pojasnilo po 1 točko, skupaj največ 3 točke.
   Če kandidati/kandidatke opisujejo samo množično kulturo, lahko dobijo največ 2 točki, če obe obliki kulture samo opisujejo, ne pa tudi primerjajo, lahko dobijo največ 3 točke.

6. *Katero izmed posledic soočenja različnih kultur predstavlja v viru C omenjeni holokavst? Poimenujte jo in kratko pojasnite. (3 točke)*

   Genocid (1 točka). Če kandidati/kandidatke navedejo etnocid, dobijo 0,5 točke.

   V primeru holokavsta ne gre zgolj za uničenje kulture, temveč tudi za **načrtovano fizično**, **množično uničevanje ljudi**, ki pripadajo drugi kulturi. Med vzponom nacizma so ga nad Židi sistematično izvajali Nemci.
   Za ustrezno pojasnilo dobijo kandidati/kandidatke 2 točki, za delno ali nepopolno pa ustrezno manj.
   Če pojasni samo etnocid, dobi 1 točko.

7. *S katerimi idejami oziroma prepričanji so legitimirali neenakopravno obravnavo različnih kultur? Poimenujte jih in kratko pojasnite. (3 točke)*

   Etnocentrizem (1 točka).

   Gre za presojanje **lastne kulture kot normalne**, ki tako postane merilo za presojanje drugih in drugačnih kultur. Pogosto vodi v delitev kultur na **višje** in **nižje**, merilo take delitve pa so **razmerja moči** med njimi. V soočanju različnih kultur vodijo taka stališča v **konflikte** med različnimi kulturami.

   ali

   Rasizem (1 točka).

   Rasizem je mogoče opredeliti kot ideologijo, ki ljudem na podlagi fizičnih razlik pripisuje tudi kulturno več- oziroma manjvrednost.

   Za ustrezno celovito pojasnilo etnocentrizma **ali** rasizma dobijo kandidati/kandidatke 2 točki, za delno pa ustrezno manj.

2. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Kratko pojasnite, kaj je za Marxa ključni dejavnik oblikovanja družbenih razredov in razredne dihotomije. Pomagajte si z virom A. (2 točki)*

   Zasebna lastnina proizvajalnih sredstev (lahko tudi **odnos do proizvajalnih sredstev**), zaradi česar se oblikujeta razred **lastnikov** in razred **nelastnikov** (2 točki).

2. *Pojasnite Webrovo teorijo slojevitosti in navedite, po čem se razlikuje od Marxove. (5 točk)*

   Weber opredeljuje razred kot skupino ljudi, ki ima podoben **tržni položaj** (1 točka).
   Poleg ekonomske ureditve pa je pomembna še **statusna ureditev** (statusne skupine) – za različne skupine ljudi je ne glede na njihov ekonomski položaj značilno, da imajo večji ali manjši **ugled**, **prestiž** (1 točka). Pomembna pa je tudi **politična ureditev**, ki določa razporeditev **moči** – glede na to se oblikujejo **stranke** (1 točka).
   Weber v nasprotju z Marxom meni, da je družbena slojevitost kompleksen pojav in da je **ni mogoče reducirati samo na ekonomsko sfero** (1 točka).
   Weber ugotavlja tudi razlike znotraj razredov in **zavrača Marxovo tezo o polarizaciji** (1 točka).

3. *Kateri koncept revščine je opredeljen v viru B? (1 točka)*

   Koncept **relativne revščine** (1 točka).

4. *Navedite in kratko pojasnite še eno izmed drugih opredelitev (konceptov) revščine. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo:
   - koncept **absolutne revščine** (1 točka), ki temelji na **določitvi minimalnih potreb** (hrana, stanovanje, minimalne zdravstvene storitve), ki morajo biti zadovoljene, da bi človek lahko preživel (ali določitvi dohodka, ki je potreben za zadovoljitev teh potreb) (1 točka), **ali**
   - koncept **subjektivne revščine** (1 točka), ki temelji na **samooceni** lastnih življenjskih razmer (1 točka).

   Če navedejo in pojasnijo koncept relativne revščine, dobijo 1 točko.

5. *Nekateri sociologi so prepričani, da je revščina funkcionalna. Navedite dva različna vidika njene funkcionalnosti. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo dva izmed naslednjih vidikov funkcionalnosti revščine (za vsakega dobijo 1 točko, skupaj 2 točki):
   - revni zagotavljajo **poceni delovno silo**,
   - **dajejo delo** mnogim poklicem,
   - so drugim v **opomin** in pripomorejo h konformnosti večine,
   - »igrajo« vlogo **»grešnega kozla«**,
   - itd.

6. *O kakšni vrsti družbene gibljivosti (mobilnosti) govori vir C? Navedite jo in kratko pojasnite. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo:
   - **intergeneracijsko** (medgeneracijsko) družbeno mobilnost (0,5 točke) – sprememba statusa **glede na status staršev** (1 točka) **ali**
   - **vertikalno** družbeno mobilnost (0,5 točke) – posameznik **napreduje** v višji družbeni status (družbena promocija) ali **nazaduje** (1 točka).

7. *Navedite in razložite še dve drugi vrsti družbene gibljivosti. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo eno od prej navedenih vrst družbene mobilnosti (tisto, ki je niso navedli v odgovoru na 6. vprašanje), poleg tega pa še eno od naslednjih (ali obe):
   - **horizontalna** družbena mobilnost (0,5 točke) – mobilnost **znotraj sloja** (1 točka);
   - **intrageneracijska** (znotrajgeneracijska) družbena mobilnost (0,5 točke) – mobilnost posameznika/posameznice v **njegovi/njeni karieri** (1 točka).

   Kandidati/kandidatke dobijo za dve navedeni in pojasnjeni vrsti družbene mobilnosti po 1,5 točke, skupaj 3 točke.

8. *Pri katerih slojih najdemo posebno veliko povezavo med statusoma otrok in staršev? Kako imenujemo ta pojav? (1 točka)*

   Pri **višjih** družbenih slojih (0,5 točke); **samorekrutacija elite** (0,5 točke)
   ali pri **nižjih** družbenih slojih (0,5 točke); **»začaran krog revščine«** (0,5 točke).

3. ŠOLA

1. *Navedite in razložite dve družbeni okoliščini, ki sta omogočili razvoj množičnega šolstva. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in razložijo dve izmed naslednjih družbenih okoliščin:
   - **industrializacijo**;
   - **urbanizacijo**, ki skupaj z industrializacijo vpliva na drugačne družbene odnose;
   - krepi se potreba po **specialnem znanju** za potrebe proizvodnje (učenje po modelu ne zadošča več);
   - **demokratizacija** družb (ideji enakosti in svobode);
   - oblikovanje **nacionalnih držav** (prek šolskega sistema se širi in utrjuje nacionalna zavest);
   - **prepoved** otroškega dela;
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za dve ustrezno navedeni in pojasnjeni družbeni okoliščini 2 točki, skupaj 4 točke. Če okoliščine samo navajajo, dobijo za vsako navedeno po 0,5 točke, vendar skupaj največ 2 točki.

2. *Opredelite šolo kot družbeno institucijo tako, da navedete dve njeni značilnosti. Pomagajte si z virom A. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko opredelijo šolo kot družbeno institucijo z vidika značilnosti in/ali funkcij institucij, npr.:
   - za šolo so značilni **formalizirani** odnosi med učenci in učitelji;
   - **hierarhična** struktura šolskega sistema;
   - učitelj postane **pooblaščeni prenašalec** družbenih norm in znanja;
   - šola opravlja funkcijo **družbenega nadzora**;
   - je razmerom **trajna**;
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za opredelitev šole kot družbene institucije, ki vključuje vsaj dve njeni značilnosti in/ali funkciji, 2 točki, sicer ustrezno manj.

3. *Ugotovite, kateri družbeni dejavnik, ki močno vpliva na uspešnost šolanja in pridobivanja formalne izobrazbe, je omenjen v viru B, in pojasnite njegov pomen. (4 točke)*

   V viru B je omenjen pomen **družine** (lahko tudi **slojevske pripadnosti**) (1 točka).

   Pomen se kaže v naslednjem:
   - različnih **spodbudah**, ki jih otrok doživi v družini in širšem socialnem okolju,
   - to okolje (družina) vpliva na **govorne sposobnosti**, na način izražanja, poznavanje vrednot in norm kulture, ki se zahteva in ocenjuje v šoli,
   - vpliv se kaže tudi v različnih **materialnih možnostih** (nakup učnih pripomočkov, inštrukcije, zasebne šole itd.),
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev, v katero vključijo tri zgoraj omenjene vplive, še 3 točke.

4. *Kako je vpliv v viru B opisanega dejavnika na uspešnost šolanja poimenoval P. Bourdieu? (1 točka)*

   Kulturni kapital (1 točka).

5. *Navedite še dva dejavnika, ki vplivata na neenake možnosti šolanja, in enega kratko pojasnite. (2,5 točke)*

   Spol, **etnična pripadnost**, **rasna pripadnost** itd. (0,5 točke za vsako navedbo, skupaj 1 točka).

   V večini družb spol vpliva na izbiro smeri in dolžino šolanja (dekleta družboslovje, humanistika, šolanje za dom itd., fantje tehnika, naravoslovje itd.). Različne študijske smeri niso družbeno enako vrednotene.
   Pripadniki etničnih manjšin se teže vključijo v šolski sistem zaradi kulturnih razlik, drugačne socializacije, težav z jezikom itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno razlago pomena enega od dejavnikov med šolanjem 1,5 točke.

6. *Pojasnite, zakaj v modernih družbah narašča pomen znanja in formalne izobrazbe za posameznika. (2 točki)*

   Za posameznika pomen znanja in formalne izobrazbe narašča, ker sta to dejavnika **pridobljenega družbenega statusa** in omogočata **(vertikalno) družbeno mobilnost**. (2 točki)

7. *Utemeljite pomen izobraževanja v modernih družbah s stališča družbe kot celote. (2 točki)*

   Z vidika družbe narašča pomen znanja, ker omogoča **ekonomski razvoj** in **konkurenčnost** nacionalnih ekonomij (držav) na svetovnem trgu (2 točki).
   Kandidati/kandidatke dobijo 2 točki tudi, če izpostavijo politične in kulturološke vidike.

4. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *Pojasnite, kaj pomeni legitimnost moči (oblasti). (1 točka)*

   Legitimnost pomeni, da je moč **priznana** kot **sprejemljiva** in pravična oziroma **družbeno upravičena** (1 točka).

2. *Max Weber je glede na izvor legitimnosti razlikoval več tipov legitimne oblasti. Imenujte in razložite tipa oblasti, ki ju lahko razberete s fotografij v viru A. (5 točk)*

   Karizmatična (1 točka) in **racionalna** oblast (1 točka).
   Za karizmatično oblast je značilno, da temelji na prepričanju o **izjemnih osebnostnih lastnostih vodje**, močnih **čustvenih** vezeh, je **osebna** oblast itd. (1,5 točke, če so v razlago vključene vsaj tri značilnosti).
   Racionalna oblast temelji na **pravilih**, **zakonih**, **predpisih**, s katerimi so **določene** dolžnosti tistih, ki izvajajo posamezne funkcije oblasti, je **neosebna** oblast, **usposobljenost** izvajalcev oblasti itd. (1,5 točke, če so v razlago vključene vsaj tri značilnosti).

3. *Obstajajo različni pogledi na to, kako je v sodobnih demokratičnih državah razporejena družbena (politična) moč. Primerjajte dve nasprotujoči si razlagi te problematike. Pomagajte si z virom B. (5 točk)*

   Elitistične (1 točka) in **pluralistične** teorije (1 točka).
   Elitistične teorije ugotavljajo **osredotočenost družbene moči v rokah elit** (delitev na elite in množice), pluralistične teorije dokazujejo, da je družbena moč **razpršena** (**mnoštvo** političnih strank in interesnih skupin).
   Kandidati/kandidatke dobijo še po 1,5 točke za ustrezno predstavitev katere od elitističnih teorij in katere od pluralističnih ter za jasno izpostavljeno razliko med njima (skupaj 3 točke). Če razlika ni izpostavljena, lahko dobijo za predstavitev največ 2 točki.

4. *Katere »kanale za politično participacijo« lahko razberete iz vira C? (2 točki)*

   Sodelovanje v **političnih strankah** (1 točka), sodelovanje na **volitvah** (1 točka).

5. *Pojasnite razlike med politično stranko in interesno skupino. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke pojasnijo naslednje razlike:
   - v njihovih **ciljih**: politične stranke si prizadevajo **priti na oblast**, interesne skupine pa ne neposredno, ampak je njihov namen **vplivati na odločitve** oblasti in političnih strank (1,5 točke);
   - **v načinih delovanja:** politične stranke so **neposredno udeležene** v političnem življenju, predlagajo kandidate/kandidatke za pomembne oblastne funkcije itd., interesne skupine pa poskušajo **vplivati na drugačne načine** (vpliv na javno mnenje, prispevki v sklade političnih strank, demonstracije, stavke itd.) (1,5 točke).

   Če kandidati/kandidatke razlike samo navajajo, dobijo največ 2 točki.

6. *Kateri razlogi oziroma dejavniki vplivajo na to, kako se posamezniki odločajo za podporo različnim političnim strankam? Navedite tri. (1,5 točke)*

   Ti razlogi so lahko naslednji:
   - **program** politične stranke, na podlagi katerega se odločijo za podporo,
   - **tradicija**,
   - **taktično** voljenje (volijo neko stranko samo zato, da bi preprečili zmago druge),
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak naveden razlog po 0,5 točke (skupaj 1,5 točke).

ESEJSKA VPRAŠANJA

1. **Razpravljajte o pluralizaciji oblik družinskih skupnosti v sodobnih družbah.**

2. **Analizirajte vpliv dela na preživljanje prostega časa v sodobnih družbah.**

3. **Razpravljajte o etičnih problemih v znanstvenem raziskovanju. V razpravo vključite tudi razlike in podobnosti med naravoslovnimi in družboslovnimi znanostmi.**

4. **Razpravljajte o modernih družbah kot sekulariziranih družbah.**

   (Kritično razmislite, koliko je sekularizacija nujni vidik modernizacijskih procesov, in navedite utemeljitve za in proti.)

5. **Analizirajte vprašanje kakovosti življenja z vidika materialnih in nematerialnih dejavnikov.**

1. METODE SOCIOLOŠKEGA RAZISKOVANJA

Vir A

Opazovanje potemtakem potrjuje hipotezo. Na eni strani regularnost statističnih podatkov pomeni, da obstajajo kolektivne tendence, ki so zunaj posameznikov; na drugi strani pa lahko v precejšnjem številu pomembnih primerov to zunanjost neposredno ugotovimo.

(Durkheim, E. (1992): Samomor. Prepoved incesta in njeni izviri, ŠKUC, FF, Ljubljana, str. 30)

Vir B

Delež v skupni zaposlenosti, v %	Moški	Ženske
Kmetijske dejavnosti	53.1	46.9
Nekmetijske dejavnosti (razen storitvenih)	66.2	33.8
Rudarstvo	100.0	0.0
Predelovalne dejavnosti	60.8	39.2
Oskrba z elektriko, plinom in vodo	85.7	14.3
Gradbeništvo	91.1	8.9
Storitvene dejavnosti	45.0	55.0
Trgovina, popravila motornih vozil	48.6	51.4
Gostinstvo	42.4	57.6
Promet, skladiščenje, zveze	79.2	20.8
Finančno posredništvo	25.0	75.0
Poslovanje z nepremičninami	51.0	49.0
Dejavnost javne uprave	51.0	49.0
Izobraževanje	23.3	76.7
Zdravstvo in socialna varnost	20.0	80.0
Druge javne, skupne in osebne storitve	47.2	52.8

Vir: Statistične informacije 62/2000.

(Hanžek, M., Javornik, J., Krašovec, A. (2000); Spolna neenakost v nekaterih tranzicijskih državah, Družboslovne razprave, Ljubljana, št. 34 – 35, str. 181)

Vir C

V večini sociooloških študij raziskovalci proučujejo skupino v razmeroma kratkem časovnem obdobju. Analizirajo podatke o njih, pripravljajo poročilo o svoji raziskavi in se lotijo novih problemov. Toda nekateri raziskovalci proučujejo skupino v daljšem obdobju in zbirajo o njej podatke v intervalih.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija, Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 856)

Vprašanja:

1. Preberite vir A in ugotovite, kako so bili zbrani podatki za raziskavo.
(1 točka)

2. Navedite in kratko pojasnite dve prednosti in dve omejitvi uporabe uradne statistike v sociološkem raziskovanju.
(4 točke)

3. Preglejte vir B, navedite dve v tabelo vključeni spremenljivki in za vsako določite, ali je neodvisna ali odvisna.
(2 točki)

4. Vsebinsko interpretirajte tabelo.
(3,5 točke)

5. Poimenujte študije, ki »proučujejo skupino v daljšem časovnem obdobju in zbirajo o njej podatke v intervalih« (vir C).
(1 točka)

6. Navedite dva konkretna primera vrste raziskovanja, ki ste ga prepoznali v viru C.
(2 točki)

7. Pojasnite razliko med kvantitativno in kvalitativno analizo v sociologiji in navedite eno od metod sociološkega proučevanja, ki se uporablja za kvantitativno, in eno od metod, ki se uporablja za kvalitativno analizo.
(4 točke)

2. KULTURA

Vir A

Naloga, da se zagotovijo bistveni pogoji predvidljivosti, ki so v živalski vrsti rešeni z dednimi mehanizmi in nagoni, je v človeški družbi rešena s simboličnim, kjer se uzakoni kulturni sistem. S tem mislimo sklop vrednot in norm, ki lahko utemeljujejo enotno človečnost neke družbe in se prenašajo v komunikacijski mreži ... Najbolj običajen in preprost kanal, ki prenaša sporočilo, je govorica.

(Bajzek, J. (1997): Od skupine k skupnosti, Inštitut Antona Trstenjaka, Ljubljana, str. 222)

Vir B

Izrazit je simbolični pomen barve ... Ustaviti se je treba pri morebitni identifikacijski povezavi barve z domnevno pigmentacijo: ljudje se imajo za belce, za črnce, za rumenokožce, rdečekožce itd. V tej "naravni" barvi je morda najti povezanost estetskega izbora. Beli človek je namreč prav iz bele barve naredil pojem "vzvišenosti". Kitajci so dali rumeni barvi prednost ki je ta barva pri drugih nima. Rumena je barva zemlje, je središče sveta in je barva prestola.

(Južnič, S. (1993): Identiteta, FDV, Ljubljana, str. 254/255)

Vir C

Pot skozi deželo Navajev je bila tako nemara res najbolj nazorna lekcija o tem, kako je Amerika sicer res multikulturalna dežela, v kateri sočasno obstaja mnoštvo različnih kulturnih tradicij, vendar pa uživa izročilo Zahoda brezmejno in nezaslišno prednost.

(Debeljak, A. (1991): Temno nebo Amerike, Založba Obzorja, Maribor, str. 42)

Vprašanja

1. Pojasnite razliko med živalsko in človeško komunikacijo. Pomagajte si z virom A.
   (4 točke)
2. Pojasnite razmerje med jezikom in govorom.
   (3 točke)
3. Opredelite pojem simbola. Pomagajte si z virom B.
   (2 točki)
4. Navedite konkreten primer simbola (ne iz vira B) in kratko pojasnite njegov pomen.
   (2,5 točke)
5. Katere družbene okoliščine so vplivale na pojav multikulturnosti sodobnih družb? Navedite in kratko pojasnite dve.
   (4 točke)
6. Poimenujte in kratko pojasnite proces, ki v sodobnih družbah ogroža kulturno raznolikost.
   (2 točki)

3. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

Vir A

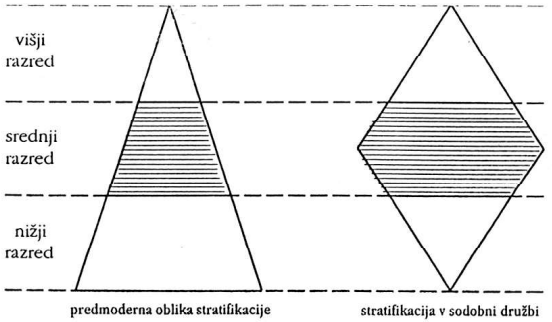

(Barle, A., Počkar, M. (1995): Sociologija – gradivo za srednje šole, ZRSŠ, Ljubljana, str. 144)

Vir B

Temeljni vzrok za to, da mladi izobrazbi pripisujejo izjemno velik pomen, raziskovalci in raziskovalke pripisujejo njihovi veri v odprte možnosti prehoda iz enega družbenega razreda v drugega – zato se med šolajočimi mladimi zvišujejo pričakovanja glede lastne dosežene izobrazbe ...

(Nastran Ule, Mirjana, in drugi (2002): Mladina 2000; Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje, Aristej, Maribor, str. 18(1))

Vir C

Tudi Dahrendorf domneva, da obstaja razredno dno tako v Ameriki kot v Britaniji, in meni, da ima razredno dno nezaželene kulturne značilnosti. Njihova kultura vključuje življenjski slog umirjene zanikrnosti, združevanje v spreminjajoče se skupine tolp, shajanje ob diskotekah in podobnem, sovraštvo do družbe srednjega razreda, svojske navade oblačenja, frizur, pogosto uporabo drog ali vsaj alkohola – z drugimi besedami je to slog, ki ima malo skupnega z vrednotami delovne družbe, ki jih obdaja.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija, Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 100)

Vprašanja:

1. Interpretirajte dve spremembi v družbeni razslojenosti sodobnih družb, ki sta potrjeni v mnogih sociooloških raziskavah. Pomagajte si z virom A.

(3 točke)

2. Kateri ljudje oziroma socialne kategorije v gospodarsko razvitih družbah sestavljajo višji razred in zakaj? Kaj je zanj značilno? Pri odgovoru upoštevajte določnice družbene slojevitosti po Maxu Webru.

(3 točke)

3. Kako imenujemo družbeno slojevitost, ki ne omogoča družbene gibljivosti, in kakšen je status ljudi v takšnem sistemu?

(2 točki)

4. Navedite, katere vrste družbenih gibljivosti (mobilnosti) poznamo, in eno kratko opišite. Pomagajte si z virom B.

(3 točke)

5. Katera razlaga revščine je predstavljena v viru C?

(1 točka)

6. Kratko predstavite kritiko zgornje razlage.

(2 točki)

7. Nekateri sociologi trdijo, da je revščina funkcionalna. Navedite dve od družbenih funkcij, ki jih pripisujejo revščini.

(2 točki)

8. Na katere načine poskušajo moderne države rešiti problem revščine? Navedite in kratko pojasnite en način.

(1,5 točke)

4. DRUŽBENE SPREMEMBE/MODERNIZACIJA

Vir A

Buržoazija je v zgodovini igrala nadvse revolucionarno vlogo. Kjer je buržoazija prišla na oblast, je razdejala vsa fevdalna, patriarhalna, idilična razmerja ... Ustvarila je še vse drugačna čudesa od egiptovskih piramid, rimskih vodovodov in gotskih katedral, izpeljala je še vse drugačne pohode od preseljevanja narodov in križarskih pohodov.

(Marx, K., Engels, F. (1971): Izbrana dela (drugi zvezek), Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 591)

Vir B

VELIKOST GOSPODARSKIH SEKTORJEV GLEDE NA STOPNJO RAZVITOSTI DRŽAVE

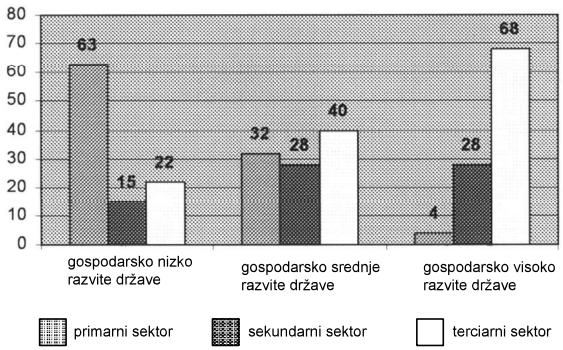

(Graf: Obseg gospodarskih sektorjev v gospodarsko različno razvitih državah (Macionis, J. J. (2001): Sociology, Prentice Hall, Upper Saddle River, str. 4)

Vprašanja:

1. Proces, ki je opisan v viru A, se v sociologiji pogosto označuje s pojmom modernizacija. Kaj razumemo s tem pojmom?

(2 točki)

2. V katerih državah in v katerem obdobju so potekali prvi modernizacijski procesi?

(2 točki)

3. Že zgodnji sociologi (npr. Marx, Weber in Durkheim) so opazili, da modernizacija prinaša tudi številne probleme. S katerim pojmom Durkheim označuje temeljni problem modernih družb? Pojasnite vsebino tega pojma.

(3 točke)

4. Kaj je K. Marx poudaril kot bistveno lastnost modernih industrijskih družb?

(1 točka)

5. S katerim sociološkim pojmom označujemo družbe, ki so v viru B označene kot gospodarsko visoko razvite družbe? Navedite in kratko pojasnite dve značilnosti teh družb.

(4 točke)

6. Na kratko pojasnite vsebino teorije odvisne modernizacije.

(4,5 točke)

7. Kako imenujemo teorijo, ki drugače od teorije odvisnega modernizacije trdi, da z industrializacijo izginjajo razlike med družbami in da tako nastaja univerzalna moderna civilizacija?

(1 točka)

Državni izpitni center

M 0 4 2 5 2 1 2 3

JESENSKI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 1. september 2004

SPLOŠNA MATURA

© RIC 2004

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Razpravljajte o pluralizaciji oblik družinskih skupnosti v sodobnih družbah.***
Kandidati/kandidatke vključijo v svoj odgovor za najvišje število točk (18 – 20):

   - opredelitev pojma **družina** in **pluralizacija** oblik družinskih skupnosti,
   - **vzroke** za pojav pluralnosti,
   - **kratko predstavitev** (opise) nekaterih posameznih oblik,
   - **odnos sodobnih družb** do pluralnosti družinskih skupnosti,
   - **stališča nekaterih sociooloških teorij** do teh pojavov (npr. Parsonsove, feminističnih itd.).

2. ***Analizirajte vpliv dela na preživljanje prostega časa v sodobnih družbah.***
Kandidati/kandidatke vključijo v svoj odgovor za najvišje število točk (18 – 20):

   - opredelitev pojmov **delo in prosti čas**,
   - opredelitev **dela kot dejavnika družbenega statusa** posameznika (pomen dela za pridobitev ekonomskih dobrin, družbene moči in ugeda), kar močno vpliva na preživljanje prostega časa,
   - razlikovanje treh temeljnih **vzorcev povezanosti** dela in prostega časa,
   - opredelitev **pomena kulturnih razlik** glede vrednotenja pomena dela,
   - **kritične poglede** na preživljanje prostega časa v sodobnih družbah (A. Gorz, H. Marcuse).

3. ***Razpravljajte o etičnih problemih v znanstvenem raziskovanju. V razpravo vključite tudi razlike in podobnosti med naravoslovnimi in družboslovnimi znanostmi.***
Kandidati/kandidatke se morajo za najvišje možno število točk (18 – 20) v odgovoru osredotočiti na etične probleme v znanstvenem raziskovanju in ne na probleme uporabe znanstvenih spoznanj. Tako naj v odgovor vključijo:

   - razpravo o **možnih nasprotjih** med pravico raziskovalca, da raziskuje, kar ga zanima, in med pravico objekta raziskovanja, da ni fizično ali psihično zlorabljan, in pravico do varovanja zasebnosti;
   - razpravo o tem, pri **katerih metodah** sociološkega raziskovanja se ti problemi pogosteje zastavljajo in zakaj;
   - razpravo o odgovornosti raziskovalcev, da **upoštevajo najvišje raziskovalne standarde** (oziroma načela znanstvenega spoznanja), so kritični do postopkov in rezultatov svojega dela in pošteni pri prikazovanju znanstvenih rezultatov;
   - ugotovitev, da so v družboslovju **odnosi** med raziskovalcem in objektom raziskovanja **kompleksnejši** v primerjavi z naravoslovjem in zakaj; etična vprašanja se zato ostreje zastavljajo;
   - ponazoritev s konkretnimi **primeri.**

4. ***Razpravljajte o modernih družbah kot sekulariziranih družbah.***
(Kritično razmislite, koliko je sekularizacija nujni vidik modernizacijskih procesov, in navedite utemeljitve za in proti.)
Kandidati/kandidatke morajo za najvišje možno število točk (18 – 20) v odgovoru:

- opredeliti **procese sekularizacije** in njihove različne vidike (zmanjševanje vloge in pomena religije in religioznih institucij na različnih področjih družbenega življenja, npr. v gospodarstvu, politiki, šolstvu; laizacija družbe; na individualni ravni upadanje udeležbe pri verskih obredih, svobodnejši odnos posameznikov in posameznic do verskih naukov, dogem itd.);
- razpravljati o **povezanosti sekularizacije z drugimi modernizacijski procesi**;
- razpravljati o tem, da je **tezo o sekularizaciji mogoče problematizirati**, kajti tudi v modernih družbah se velik delež posameznikov in posameznic opredeljuje kot religiozen, pojavljajo se številna nova religijska gibanja, vznikajo verski fundamentalizmi itd.;
- ugotoviti, da glede na prej omenjeno nekateri govorijo o **revitalizaciji religije**, drugi pa imajo ravno pojave npr. novih religijskih gibanj za znamenje sekularizacije (posamezniki/posameznice se ne čutijo zavezani tradicionalnim religijskim institucijam itd.).

5. ***Analizirajte vprašanje kakovosti življenja z vidika materialnih in nematerialnih dejavnikov.***
Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18 – 20) v svoj odgovor vključiti:

- opredelitev kakovosti življenja kot celote **materialnih in nematerialnih področij** življenja ljudi,
- ugotovitev o **materialni blaginji** kot nujnem, vendar ne zadostnem **pogoju kakovostnega življenja**,
- **dejavnike oz. kazalce materialne blaginje**/življenjske ravni: dohodki, zdravje, delo, prehrana, stanovanje, izobrazba itd.,
- **duhovne dobrine**: vključenost v družbene odnose, možnost izbire življenjskega sloga, dostop do kulturnih dobrin, možnost udeležbe v javnem življenju,
- **ugotovitve iz študij** J. K.Galbraitha, J. Galtunga in drugih,
- navedbe primerov slovenskih študij kakovosti življenja.

IZPITNA POLA 2

1. METODE SOCIOLOŠKEGA RAZISKOVANJA

1. *Preberite vir A in ugotovite, kako so bili zbrani podatki za raziskavo. (1 točka)*

   Podatki so bili zbrani **z opazovanjem** (0,5 točke) in **z uporabo statistike** (0,5 točke).

2. *Navedite in kratko pojasnite dve prednosti in dve omejitvi uporabe uradne statistike v sociološkem raziskovanju. (4 točke)*

   Prednosti: – raziskovalec **uporabi že zbrane podatke**, kar skrajša čas raziskovanja,
   – statistični podatki omogočajo **primerjave,**
   – v raziskavo je mogoče zajeti daljša časovna obdobja,
   – itd.

   Omejitve – pojavlja se **problem metodologije** zajemanja podatkov,
   – problem **prikazovanja** uradne statistike (grafi, tabele ...),
   – zajema le **registrirana dejanja**
   – itd.

   Za pravilno navedbo in kratko pojasnitev dveh prednosti dobi kandidat/kandidatka 2 točki, 2 točki pa za pravilno navedbo in pojasnitev dveh omejitev.

3. *Preglejte vir B, navedite dve v tabelo vključeni spremenljivki in za vsako določite, ali je neodvisna ali odvisna. (2 točki)*

   Spol (moški, ženski) (0,5 točke) – **neodvisna spremenljivka** (0,5 točke)
   Področje dejavnosti (0,5 točke) – **neodvisna** spremenljivka (0,5 točke)
   Spolna struktura zaposlenih (0,5 točke) – **odvisna** spremenljivka (0,5 točke)

4. *Vsebinsko interpretirajte tabelo. (3,5 točke)*

   V kmetijski dejavnosti je delež zaposlenosti moških in žensk uravnovešen. Večje razlike pa so v **nekmetijskih dejavnostih**, zlasti v r**udarstvu** in **gradbeništvu**, kjer prevladuje moška delovna sila. V **storitvenih dejavnostih** je večja zastopanost ženske delovne sile, zlasti v **zdravstvu in socialni varnosti ter izobraževanju.**

5. *Poimenujte študije, ki »proučujejo skupino v daljšem časovnem obdobju in zbirajo o njej podatke v intervalih« (vir C). (1 točka)*

   To so **longitudinalne** (ali panelne) študije (1 točka).

6. *Navedite dva konkretna primera vrste raziskovanja, ki ste ga prepoznali v viru C. (2 točki)*

   Slovensko javno mnenje.
   Raziskovanje mladine.
   Raziskave kakovosti življenja.
   Itd.

   Kandidat/kandidatka dobi za navedbo dveh raziskav 2 točki.

7. Pojasnite razliko med kvantitativno in kvalitativno analizo v sociologiji in navedite eno od metod sociološkega proučevanja, ki se uporablja za kvantitativno, in eno od metod, ki se uporablja za kvalitativno analizo. (4 točke)

Kvantitativna analiza temelji na **zbiranju podatkov**, poudari pomen **statističnih metod** in tehnik, primerna metoda je **anketa** (tudi strukturirani intervju). (2 točki)

Kvalitativna analiza usmeri pozornost na **proučevanje kvalitete odnosov** in **interpretacijo**, primerna metoda je **opazovanje**, **analiza dokumentov oz. virov** (tudi eksperiment in nestrukturirani intervju). (2 točki)

2. KULTURA

1. Pojasnite razliko med živalsko in človeško komunikacijo. Pomagajte si z virom A. (4 točke)

Živalska komunikacija je **gensko določena**, dosega raven **signalov** (zvočnih, vidnih, vonjalnih itd.). Za signal je značilna **stalnost oblike** in **vedno ista vsebina**. Sporočila se nanašajo le na **eno situacijo in so z njo neposredno povezana**. (2 točki)

Človeška komunikacija ni gensko določena. Bistvo človeške komunikacije je **oblikovanje znakov in simbolov**, ki jim **družba (kultura) določi pomen**. To omogoča človeku **simbolno komunikacijo**. (2 točki)

2. Pojasnite razmerje med jezikom in govorom. (3 točke)

Jezik je **podlaga govoru** (1 točka). Z govorom se jezik **ohranja in spreminja** (1 točka). Jezik je **družbena institucija**, govor pa **individualna uporaba jezika** (1 točka).

3. Opredelite pojem simbola. Pomagajte si z virom B. (2 točki)

Kadar nekemu predmetu, kretnji itd. **pripišemo pomen**, govorimo o simbolu (1 točka). Vsebina (pomen) simbola **je določena s kulturo** neke družbe (1 točka)

4. Navedite konkreten primer simbola (ne iz vira B) in kratko pojasnite njegov pomen. (2,5 točke)

Obleka, stavba, križ, petokraka zvezda, Davidova zvezda, itd.
Za navedbo enega od simbolov dobi kandidat/kandidatka 1 točko, za kratko pojasnitev vsebine simbola pa še 1,5 točke.

5 Katere družbene okoliščine so vplivale na pojav multikulturnosti sodobnih družb? Navedite in kratko pojasnite dve. (4 točke)

– Kolonializem
– Vojne
– Migracije
– Mediji
– Itd.

Kandidat/kandidatka dobi za vsako pravilno navedbo po 1 točko, skupaj 2 točki, za kratko pojasnitev dveh okoliščin pa še po 1 točko, skupaj 2 točki.

6. Poimenujte in kratko pojasnite proces, ki v sodobnih družbah ogroža kulturno raznolikost. (2 točki)

Globalizacija (ali tudi **kulturna difuzija**) (1 točka).

Za kratko pojasnitev enega ali drugega procesa dobi kandidat/kandidatka še 1 točko.

3. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. Interpretirajte dve spremembi v družbeni razslojenosti sodobnih družb, ki sta potrjeni v mnogih sociooloških raziskavah. Pomagajte si z virom A. (3 točke)

Kandidat/kandidatka lahko v odgovor vključi naslednje spremembe: **krepitev srednjega razreda, notranja razslojenost, buržuiranje proletariata, zabrisane meje med razredi oz. sloji, samorekrutacija elit, individualizem itd**.

Za vsako ustrezno vključeno spremembo dobi po 0,5 točke (skupaj največ 1 točko), preostali 2 točki dobi, če navedeni spremembi ustrezno interpretira. Za interpretacijo ene spremembe dobi 1 točko.

2. Kateri ljudje oziroma socialne kategorije v gospodarsko razvitih družbah sestavljajo višji razred in zakaj? Kaj je zanj značilno? Pri odgovoru upoštevajte določnice družbene slojevitosti po Maxu Webru. (3 točke)

Kandidat/kandidatka lahko vključi v odgovor **velike lastnike (delničarje) različnih podjetij, »vrhunske« menedžerje, politike, uspešne umetnike** itd. in za vsako navedbo dobi 0,5 točke (vendar skupaj največ 1,5 točke). Višji razred razpolaga **z večino družbenega bogastva oz. ima najvišje dohodke** (0,5 točke), razpolaga **z družbeno močjo** oz. ima **možnost vplivati** na družbeno dogajanje (0,5 točke) in si poskuša pridobiti **čim večji družbeni ugled** (0,5 točke).

3. Kako imenujemo družbeno slojevitost, ki ne omogoča družbene gibljivosti, in kakšen je status ljudi v takšnem sistemu? (2 točki)

Zaprt sistem slojevitosti (1 točka); **pripisan** družbeni status (1 točka).

4. Navedite, katere vrste družbenih gibljivosti (mobilnosti) poznamo in eno kratko opišite. Pomagajte si z virom B. (3 točke)

Vertikalna gibljivost, **horizontalna** gibljivost; **intergeneracijska** gibljivost; **intrageneracijska** gibljivost.

Za vsako navedeno vrsto dobijo kandidati po 0,5 točke (skupaj 2 točki), za kratek opis ene od njih pa še 1 točko.

5. Katera razlaga revščine je predstavljena v viru C? (1 točka)

Teorija kulture revščine (1 točka).

6. Kratko predstavite kritiko zgornje razlage. (2 točki)

Kritiko oblikuje teorija situacijske prisile (1 točka), ki trdi, da je obnašanje revnih prej posledica okoliščin, v katerih živijo, kakor pa kulture same (1 točka).

7. Nekateri sociologi trdijo, da je revščina funkcionalna. Navedite dve od družbenih funkcij, ki jih pripisujejo revščini. (2 točki)

Kandidat/kandidatka navede dve izmed naslednjih družbenih funkcij, ki jih pripisujejo revščini (za vsako dobijo po 1 točko, vendar skupaj največ 2 točki):

- revščina je **neizogibni del kapitalistične proizvodnje** in pogoj za bogastvo drugih;
- revni zagotavljajo **poceni delovno silo**;
- revni **dajejo delo** mnogim poklicem;
- **igrajo vlogo grešnega kozla** itd.

8. Na katere načine poskušajo moderne države rešiti problem revščine? Navedite in kratko pojasnite en način. (1,5 točke)

- Sistem **denarnih nadomestil** (npr. v primeru brezposelnosti);
- različni **družinski dodatki** (npr. otroški dodatek);
- zagotavljanje **javnih dobrin in storitev;**
- itd.

Kandidat/kandidatka dobi za eno navedbo in kratko pojasnitev 1,5 točke.

4. DRUŽBENE SPREMEMBE/MODERNIZACIJA

1. Proces, ki je opisan v viru A, se v sociologiji pogosto označuje s pojmom modernizacija. Kaj razumemo s tem pojmom? (2 točki)

Ta proces pomeni **prehod od tradicionalnih**, predindustrijskih družb **k modernim**, industrijskim družbam (1 točka), gre za prehod **od zaprtih**, samozadostnih in statičnih družb **k odprtim** in dinamičnim družbam (1 točka).

2. V katerih državah in v katerem obdobju so potekali prvi modernizacijski procesi? (2 točki)

Najprej se ta proces začne **v Angliji v drugi polovici 18. stoletja** (1 točka), potem pa še v drugih državah **zahodne Evrope v 19. stoletju** (1 točka).

3. Že zgodnji sociologi (npr. Marx, Weber in Durkheim) so opazili, da modernizacija prinaša tudi številne probleme. S katerim pojmom Durkheim označuje temeljni problem modernih družb? Pojasnite vsebino tega pojma. (3 točke)

Temeljni problem modernih družb je **anomija** (1 točka). Za ustrezno pojasnitev vzrokov in značilnosti tega pojava dobi kandidat/kandidatka še 3 točke (vzroki so v hitrih družbenih spremembah, delitvi dela, zato se zmanjša solidarnost, krepitev sebičnih interesov, neupoštevanje pravil itd).

4. Kaj je K. Marx poudaril kot bistveno lastnost modernih industrijskih družb? (1 točka)

Komodifikacija (poblagovljenje); lahko tudi opis pojavov, ki povzročijo komodifikacijo.

5. S katerim sociološkim pojmom označujemo družbe, ki so v viru B označene kot gospodarsko visoko razvite družbe? Navedite in kratko pojasnite dve značilnosti teh družb. (4 točke)

Gre za **postindustrijske družbe** (1 točka). Za navedbo in kratko pojasnitev **dveh začilnosti** dobi kandidat/kandidatka še po 1,5 točke (prevlada terciarnega sektorja, pomen informacij, svobodna izbira življenjskega sloga itd.).

6. Na kratko pojasnite teorijo odvisne modernizacije. (4,5 točke)

Svet se deli na **središče (center) in obrobje (periferijo)**, gospodarska nerazvitost obrobja je posledica razvoja prvega sveta, **modernizacija tretjega sveta je posledica potreb prvega sveta**. Kmetijstvo se iz samozadostnega spremeni v monokulturno, razvite družbe (center) izvažajo v tretji svet zastarelo in umazano tehnologijo itd.
Za ustrezno razlago dobi kandidat/kandidatka 4,5 točke, sicer ustrezno manj.

7. Kako imenujemo teorijo, ki drugače od teorije odvisne modernizacije trdi, da z industrializacijo izginjajo razlike med družbami in da tako nastaja univerzalna moderna civilizacija? (1 točka)

Teorija konvergence (približevanja).

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Razpravljajte o pluralizaciji oblik družinskih skupnosti v sodobnih družbah.***
Kandidati/kandidatke vključijo v svoj odgovor za najvišje število točk (18 – 20):

   - opredelitev pojma **družina** in **pluralizacija** oblik družinskih skupnosti,
   - **vzroke** za pojav pluralnosti,
   - **kratko predstavitev** (opise) nekaterih posameznih oblik,
   - **odnos sodobnih družb** do pluralnosti družinskih skupnosti,
   - **stališča nekaterih sociooloških teorij** do teh pojavov (npr. Parsonsove, feminističnih itd.).

2. ***Analizirajte vpliv dela na preživljanje prostega časa v sodobnih družbah.***
Kandidati/kandidatke vključijo v svoj odgovor za najvišje število točk (18 – 20):

   - opredelitev pojmov **delo in prosti čas**,
   - opredelitev **dela kot dejavnika družbenega statusa** posameznika (pomen dela za pridobitev ekonomskih dobrin, družbene moči in ugeda), kar močno vpliva na preživljanje prostega časa,
   - razlikovanje treh temeljnih **vzorcev povezanosti** dela in prostega časa,
   - opredelitev **pomena kulturnih razlik** glede vrednotenja pomena dela,
   - **kritične poglede** na preživljanje prostega časa v sodobnih družbah (A. Gorz, H. Marcuse).

3. ***Razpravljajte o etičnih problemih v znanstvenem raziskovanju. V razpravo vključite tudi razlike in podobnosti med naravoslovnimi in družboslovnimi znanostmi.***
Kandidati/kandidatke se morajo za najvišje možno število točk (18 – 20) v odgovoru osredotočiti na etične probleme v znanstvenem raziskovanju in ne na probleme uporabe znanstvenih spoznanj. Tako naj v odgovor vključijo:

   - razpravo o **možnih nasprotjih** med pravico raziskovalca, da raziskuje, kar ga zanima, in med pravico objekta raziskovanja, da ni fizično ali psihično zlorabljan, in pravico do varovanja zasebnosti;
   - razpravo o tem, pri **katerih metodah** sociološkega raziskovanja se ti problemi pogosteje zastavljajo in zakaj;
   - razpravo o odgovornosti raziskovalcev, da **upoštevajo najvišje raziskovalne standarde** (oziroma načela znanstvenega spoznanja), so kritični do postopkov in rezultatov svojega dela in pošteni pri prikazovanju znanstvenih rezultatov;
   - ugotovitev, da so v družboslovju **odnosi** med raziskovalcem in objektom raziskovanja **kompleksnejši** v primerjavi z naravoslovjem in zakaj; etična vprašanja se zato ostreje zastavljajo;
   - ponazoritev s konkretnimi **primeri.**

4. ***Razpravljajte o modernih družbah kot sekulariziranih družbah.***
(Kritično razmislite, koliko je sekularizacija nujni vidik modernizacijskih procesov, in navedite utemeljitve za in proti.)
Kandidati/kandidatke morajo za najvišje možno število točk (18 – 20) v odgovoru:

   - opredeliti **procese sekularizacije** in njihove različne vidike (zmanjševanje vloge in pomena religije in religioznih institucij na različnih področjih družbenega življenja, npr. v gospodarstvu, politiki, šolstvu; laizacija družbe; na individualni ravni upadanje udeležbe pri verskih obredih, svobodnejši odnos posameznikov in posameznic do verskih naukov, dogem itd.);
   - razpravljati o **povezanosti sekularizacije z drugimi modernizacijski procesi**;
   - razpravljati o tem, da je **tezo o sekularizaciji mogoče problematizirati**, kajti tudi v modernih družbah se velik delež posameznikov in posameznic opredeljuje kot religiozen, pojavljajo se številna nova religijska gibanja, vznikajo verski fundamentalizmi itd.;
   - ugotoviti, da glede na prej omenjeno nekateri govorijo o **revitalizaciji religije**, drugi pa imajo ravno pojave npr. novih religijskih gibanj za znamenje sekularizacije (posamezniki/posameznice se ne čutijo zavezani tradicionalnim religijskim institucijam itd.).

5. ***Analizirajte vprašanje kakovosti življenja z vidika materialnih in nematerialnih dejavnikov.***
Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18 – 20) v svoj odgovor vključiti:

   - opredelitev kakovosti življenja kot celote **materialnih in nematerialnih področij** življenja ljudi,
   - ugotovitev o **materialni blaginji** kot nujnem, vendar ne zadostnem **pogoju kakovostnega življenja**,
   - **dejavnike oz. kazalce materialne blaginje**/življenjske ravni: dohodki, zdravje, delo, prehrana, stanovanje, izobrazba itd.,
   - **duhovne dobrine**: vključenost v družbene odnose, možnost izbire življenjskega sloga, dostop do kulturnih dobrin, možnost udeležbe v javnem življenju,
   - **ugotovitve iz študij** J. K.Galbraitha, J. Galtunga in drugih,
   - navedbe primerov slovenskih študij kakovosti življenja.

IZPITNA POLA 2

1. METODE SOCIOLOŠKEGA RAZISKOVANJA

1. *Preberite vir A in ugotovite, kako so bili zbrani podatki za raziskavo. (1 točka)*

   Podatki so bili zbrani **z opazovanjem** (0,5 točke) in **z uporabo statistike** (0,5 točke).

2. *Navedite in kratko pojasnite dve prednosti in dve omejitvi uporabe uradne statistike v sociološkem raziskovanju. (4 točke)*

   Prednosti: – raziskovalec **uporabi že zbrane podatke**, kar skrajša čas raziskovanja,
   – statistični podatki omogočajo **primerjave,**
   – v raziskavo je mogoče zajeti daljša časovna obdobja,
   – itd.

   Omejitve – pojavlja se **problem metodologije** zajemanja podatkov,
   – problem **prikazovanja** uradne statistike (grafi, tabele ...),
   – zajema le **registrirana dejanja**
   – itd.

   Za pravilno navedbo in kratko pojasnitev dveh prednosti dobi kandidat/kandidatka 2 točki, 2 točki pa za pravilno navedbo in pojasnitev dveh omejitev.

3. *Preglejte vir B, navedite dve v tabelo vključeni spremenljivki in za vsako določite, ali je neodvisna ali odvisna. (2 točki)*

   Spol (moški, ženski) (0,5 točke) **– neodvisna spremenljivka** (0,5 točke)
   Področje dejavnosti (0,5 točke) **– neodvisna** spremenljivka (0,5 točke)
   Spolna struktura zaposlenih (0,5 točke) **– odvisna** spremenljivka (0,5 točke)

4. *Vsebinsko interpretirajte tabelo. (3,5 točke)*

   V kmetijski dejavnosti je delež zaposlenosti moških in žensk uravnovešen. Večje razlike pa so v **nekmetijskih dejavnostih**, zlasti v r**udarstvu** in **gradbeništvu**, kjer prevladuje moška delovna sila. V **storitvenih dejavnostih** je večja zastopanost ženske delovne sile, zlasti v **zdravstvu in socialni varnosti ter izobraževanju.**

5. *Poimenujte študije, ki »proučujejo skupino v daljšem časovnem obdobju in zbirajo o njej podatke v intervalih« (vir C). (1 točka)*

   To so **longitudinalne** (ali panelne) študije (1 točka).

6. *Navedite dva konkretna primera vrste raziskovanja, ki ste ga prepoznali v viru C. (2 točki)*

   Slovensko javno mnenje.
   Raziskovanje mladine.
   Raziskave kakovosti življenja.
   Itd.

   Kandidat/kandidatka dobi za navedbo dveh raziskav 2 točki.

7. *Pojasnite razliko med kvantitativno in kvalitativno analizo v sociologiji in navedite eno od metod sociološkega proučevanja, ki se uporablja za kvantitativno, in eno od metod, ki se uporablja za kvalitativno analizo. (4 točke)*

   Kvantitativna analiza temelji na **zbiranju podatkov**, poudari pomen **statističnih metod** in tehnik, primerna metoda je **anketa** (tudi strukturirani intervju). (2 točki)

   Kvalitativna analiza usmeri pozornost na **proučevanje kvalitete odnosov** in **interpretacijo**, primerna metoda je **opazovanje**, **analiza dokumentov oz. virov** (tudi eksperiment in nestrukturirani intervju). (2 točki)

2. KULTURA

1. *Pojasnite razliko med živalsko in človeško komunikacijo. Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

   Živalska komunikacija je **gensko določena**, dosega raven **signalov** (zvočnih, vidnih, vonjalnih itd.). Za signal je značilna **stalnost oblike** in **vedno ista vsebina**. Sporočila se nanašajo le na **eno situacijo in so z njo neposredno povezana**. (2 točki)

   Človeška komunikacija ni gensko določena. Bistvo človeške komunikacije je **oblikovanje znakov in simbolov**, ki jim **družba (kultura) določi pomen**. To omogoča človeku **simbolno komunikacijo**. (2 točki)

2. *Pojasnite razmerje med jezikom in govorom. (3 točke)*

   Jezik je **podlaga govoru** (1 točka). Z govorom se jezik **ohranja in spreminja** (1 točka). Jezik je **družbena institucija**, govor pa **individualna uporaba jezika** (1 točka).

3. *Opredelite pojem simbola. Pomagajte si z virom B. (2 točki)*

   Kadar nekemu predmetu, kretnji itd. **pripišemo pomen**, govorimo o simbolu (1 točka). Vsebina (pomen) simbola **je določena s kulturo** neke družbe (1 točka)

4. *Navedite konkreten primer simbola (ne iz vira B) in kratko pojasnite njegov pomen. (2,5 točke)*

   Obleka, stavba, križ, petokraka zvezda, Davidova zvezda, itd.
   Za navedbo enega od simbolov dobi kandidat/kandidatka 1 točko, za kratko pojasnitev vsebine simbola pa še 1,5 točke.

5 *Katere družbene okoliščine so vplivale na pojav multikulturnosti sodobnih družb? Navedite in kratko pojasnite dve. (4 točke)*

   – Kolonializem
   – Vojne
   – Migracije
   – Mediji
   – Itd.

   Kandidat/kandidatka dobi za vsako pravilno navedbo po 1 točko, skupaj 2 točki, za kratko pojasnitev dveh okoliščin pa še po 1 točko, skupaj 2 točki.

6. *Poimenujte in kratko pojasnite proces, ki v sodobnih družbah ogroža kulturno raznolikost. (2 točki)*

   Globalizacija (ali tudi **kulturna difuzija**) (1 točka).

   Za kratko pojasnitev enega ali drugega procesa dobi kandidat/kandidatka še 1 točko.

3. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Interpretirajte dve spremembi v družbeni razslojenosti sodobnih družb, ki sta potrjeni v mnogih sociooloških raziskavah. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

   Kandidat/kandidatka lahko v odgovor vključi naslednje spremembe: **krepitev srednjega razreda, notranja razslojenost, buržuiranje proletariata, zabrisane meje med razredi oz. sloji, samorekrutacija elit, individualizem itd**.

   Za vsako ustrezno vključeno spremembo dobi po 0,5 točke (skupaj največ 1 točko), preostali 2 točki dobi, če navedeni spremembi ustrezno interpretira. Za interpretacijo ene spremembe dobi 1 točko.

2. *Kateri ljudje oziroma socialne kategorije v gospodarsko razvitih družbah sestavljajo višji razred in zakaj? Kaj je zanj značilno? Pri odgovoru upoštevajte določnice družbene slojevitosti po Maxu Webru. (3 točke)*

   Kandidat/kandidatka lahko vključi v odgovor **velike lastnike (delničarje) različnih podjetij, »vrhunske« menedžerje, politike, uspešne umetnike** itd. in za vsako navedbo dobi 0,5 točke (vendar skupaj največ 1,5 točke). Višji razred razpolaga **z večino družbenega bogastva oz. ima najvišje dohodke** (0,5 točke), razpolaga **z družbeno močjo** oz. ima **možnost vplivati** na družbeno dogajanje (0,5 točke) in si poskuša pridobiti **čim večji družbeni ugled** (0,5 točke).

3. *Kako imenujemo družbeno slojevitost, ki ne omogoča družbene gibljivosti, in kakšen je status ljudi v takšnem sistemu? (2 točki)*

   Zaprt sistem slojevitosti (1 točka); **pripisan** družbeni status (1 točka).

4. *Navedite, katere vrste družbenih gibljivosti (mobilnosti) poznamo in eno kratko opišite. Pomagajte si z virom B. (3 točke)*

   Vertikalna gibljivost, **horizontalna** gibljivost; **intergeneracijska** gibljivost; **intrageneracijska** gibljivost.

   Za vsako navedeno vrsto dobijo kandidati po 0,5 točke (skupaj 2 točki), za kratek opis ene od njih pa še 1 točko.

5. *Katera razlaga revščine je predstavljena v viru C? (1 točka)*

   Teorija kulture revščine (1 točka).

6. *Kratko predstavite kritiko zgornje razlage. (2 točki)*

   Kritiko oblikuje teorija situacijske prisile (1 točka), ki trdi, da je obnašanje revnih prej posledica okoliščin, v katerih živijo, kakor pa kulture same (1 točka).

7. *Nekateri sociologi trdijo, da je revščina funkcionalna. Navedite dve od družbenih funkcij, ki jih pripisujejo revščini. (2 točki)*

   Kandidat/kandidatka navede dve izmed naslednjih družbenih funkcij, ki jih pripisujejo revščini (za vsako dobijo po 1 točko, vendar skupaj največ 2 točki):

   - revščina je **neizogibni del kapitalistične proizvodnje** in pogoj za bogastvo drugih;
   - revni zagotavljajo **poceni delovno silo**;
   - revni **dajejo delo** mnogim poklicem;
   - **igrajo vlogo grešnega kozla** itd.

8. *Na katere načine poskušajo moderne države rešiti problem revščine? Navedite in kratko pojasnite en način. (1,5 točke)*

   - Sistem **denarnih nadomestil** (npr. v primeru brezposelnosti);
   - različni **družinski dodatki** (npr. otroški dodatek);
   - zagotavljanje **javnih dobrin in storitev;**
   - itd.

   Kandidat/kandidatka dobi za eno navedbo in kratko pojasnitev 1,5 točke.

4. DRUŽBENE SPREMEMBE/MODERNIZACIJA

1. *Proces, ki je opisan v viru A, se v sociologiji pogosto označuje s pojmom modernizacija. Kaj razumemo s tem pojmom? (2 točki)*

   Ta proces pomeni **prehod od tradicionalnih**, predindustrijskih družb **k modernim**, industrijskim družbam (1 točka), gre za prehod **od zaprtih**, samozadostnih in statičnih družb **k odprtim** in dinamičnim družbam (1 točka).

2. *V katerih državah in v katerem obdobju so potekali prvi modernizacijski procesi? (2 točki)*

   Najprej se ta proces začne **v Angliji v drugi polovici 18. stoletja** (1 točka), potem pa še v drugih državah **zahodne Evrope v 19. stoletju** (1 točka).

3. *Že zgodnji sociologi (npr. Marx, Weber in Durkheim) so opazili, da modernizacija prinaša tudi številne probleme. S katerim pojmom Durkheim označuje temeljni problem modernih družb? Pojasnite vsebino tega pojma. (3 točke)*

   Temeljni problem modernih družb je **anomija** (1 točka). Za ustrezno pojasnitev vzrokov in značilnosti tega pojava dobi kandidat/kandidatka še 3 točke (vzroki so v hitrih družbenih spremembah, delitvi dela, zato se zmanjša solidarnost, krepitev sebičnih interesov, neupoštevanje pravil itd).

4. *Kaj je K. Marx poudaril kot bistveno lastnost modernih industrijskih družb? (1 točka)*

   Komodifikacija (poblagovljenje); lahko tudi opis pojavov, ki povzročijo komodifikacijo.

5. *S katerim sociološkim pojmom označujemo družbe, ki so v viru B označene kot gospodarsko visoko razvite družbe? Navedite in kratko pojasnite dve značilnosti teh družb. (4 točke)*

   Gre za **postindustrijske družbe** (1 točka). Za navedbo in kratko pojasnitev **dveh začilnosti** dobi kandidat/kandidatka še po 1,5 točke (prevlada terciarnega sektorja, pomen informacij, svobodna izbira življenjskega sloga itd.).

6. *Na kratko pojasnite teorijo odvisne modernizacije. (4,5 točke)*

   Svet se deli na **središče (center) in obrobje (periferijo)**, gospodarska nerazvitost obrobja je posledica razvoja prvega sveta, **modernizacija tretjega sveta je posledica potreb prvega sveta**. Kmetijstvo se iz samozadostnega spremeni v monokulturno, razvite družbe (center) izvažajo v tretji svet zastarelo in umazano tehnologijo itd.
   Za ustrezno razlago dobi kandidat/kandidatka 4,5 točke, sicer ustrezno manj.

7. *Kako imenujemo teorijo, ki drugače od teorije odvisne modernizacije trdi, da z industrializacijo izginjajo razlike med družbami in da tako nastaja univerzalna moderna civilizacija? (1 točka)*

   Teorija konvergence (približevanja).

ESEJSKA VPRAŠANJA

1. **Razpravljajte o procesih spreminjanja kultur in vlogi etnocentrizma v njih.**

2. **Analizirajte družbene položaje/statuse in njihovo označevanje v sodobnih družbah.**

3. V sociologiji z družino označujemo vsaj dvogeneracijsko skupnost kot obliko vsakdanjega življenja, v kateri je udeležen vsaj en starš in vsaj en (odvisen, nedoleten) otrok.

   (Rener, T. (1993): »Politika materinjenja ali Father Knows Best: for Him the Play, for Her the Rest«, ČKZ, št. 162–163, str. 15)

   Razpravljajte o pluralizaciji oblik družinskih skupnosti v modernih družbah in o različnih teoretskih pogledih nanjo.

4. **Primerjajte značilnosti dela v predindustrijskih, industrijskih in postindustrijskih družbah.**

5. **Razpravljajte o ekološki problematiki tako z vidika kapitala kot tudi zagovornikov neokrnjene narave.**

1. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

Vir A

Nacionalni program za področje drog (2003/2008) skladno z mednarodnimi konvencijami OZN in zakonodajo držav članic EU v poglavju o kaznovalni politiki vsebinsko nadaljuje proces dekriminalizacije uporabnikov marihuane in drugih prepovedanih drog in s tem v zvezi dodatne »omilitve« sankcij, nikakor pa legalizacije prepovedanih drog.

(Droge. Tvoj vodnik. Vlada RS, Urad za droge, Časopisna družba Delo, Ljubljana, 2003, str. 30)

Vir B

Nekateri funkcionalistični sociologi, npr. Durkheim ..., trdijo, da odklonskost ni vedno slaba za družbo, ampak je lahko celo koristna.

(Newman, D. M. (1997): Sociology, Pine Forge Press, Thousands Oaks, str. 188)

Vir C

Za skoraj petnajstletno nalaganje 2500 nepregledanih vzorcev tkiv na patološkem oddelku celjske bolnišnice ni kriv nihče. Krivi so namreč vsi. Ene najbolj srhljivih zgodb slovenskega zdravstva po besedah ministra za zdravje ... ni zakrivila peščica ljudi, na katere bi lahko pokazali s prstom.

(Stamejčič, D. (2003): Ker ni žrtev, ni krivcev. Delo, let. XLV, št. 239, 15. oktober, str. 3)

Vprašanja:

1. Ali bi »dekriminalizacija uporabnikov marihuane« (vir A) pomenila, da bi uživanje te droge prenehalo biti odklonsko (deviantno) dejanje? Utemeljite svoj odgovor.

   (3 točke)

2. Navedite še tri nosilce družbenega nadzora, ki poleg policije in sodstva sodelujejo pri uveljavljanju formalnih sankcij v modernih družbah, in kratko pojasnite značilnosti njihovega delovanja.

   (3 točke)

3. Kateri pozitivni družbeni funkciji pripisuje E. Durkheim (vir B) odklonskosti? Podrobneje pojasnite eno od njih.

   (3,5 točke)

4. Vir C kaže, da vse vrste kriminala niso izpostavljene enako strogemu formalnemu nadzoru. Pojasnite, zakaj je kriminal belih ovratnikov manj formalno nadzorovan od kriminala nižjih družbenih slojev.

   (3 točke)

5. Pojasnite razlike med primarno in sekundarno odklonskostjo. Katera teorija odklonskosti poudarja to razlikovanje?

   (3 točke)

6. Kako R. Merton s svojo teorijo strukturne napetosti pojasnjuje odklonskost pripadnikov nižjih družbenih slojev? Navedite in kratko pojasnite enega izmed modelov odklonskega ravnanja po Mertonu.

   (2 točki)

2. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

Vir A

Vse človeške družbe od najpreprostejših do najbolj kompleksnih imajo neko obliko družbene neenakosti. Zlasti moč in ugled sta neenako razporejena med posamezniki in družbenimi skupinami, v mnogih družbah pa obstajajo tudi izrazite razlike v porazdelitvi premoženja.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 29)

Vir B

V družbo je vcepljen mehanizem, ki se ga njeni člani sicer ne zavedajo, zagotavlja pa učinkovitost dejavnosti v delitvi dela. Ta mehanizem vključuje višje materialne, duhovne, politične in statusne (ugled) nagrade za tiste člane družbe, ki opravljajo zahtevnejša, bolj kompleksna in težja dela. K večjim nagradam prispeva tudi odlaganje nagrad za kasneje, do česar pride, če se dalj šolamo.

(Flere, S. (1999): Sociologija, Pravna fakulteta, Maribor, str. 167)

Vir C

Ali bi zase in za svojo družino lahko rekli:	1993	1997	1999	2000	2001
- da vam ničesar ne primanjkuje; da se posebej ne omejujete	9,5	6,9	11,6	13,6	13,6
- da ste bolj varčni, da se omejujete pri manj pomembnih stvareh, manj luksuza ipd.;	33,6	40,1	47,8	43,5	46,3
- da morate zelo skrbno gospodariti z denarjem, se omejujete pri nakupih opreme, obleke ipd.;	45,7	37,1	33,3	36,9	35,0
- da se močno omejujete tudi pri nakupih hrane;	6,7	2,8	3,5	4,0	3,4
- da živite v pomanjkanju osnovnih dobrin;	2,2	1,0	0,7	1,2	1,1
- da živite v revščini;	0,9	0,6	0,4	0,7	0,4
- ne vem, neodločen	1,4	1,4	2,6	0,2	0,4

(Javornik, J., Korošec, V. (ured.) (2003): Poročilo o človekovem razvoju Slovenija 2002/2003, UMAR, Ljubljana, str. 27)

Vprašanja

1. Pojasnite pojma družbena neenakost in družbena slojevitost ter razmerje med njima. Pomagajte si z virom A.
(3 točke)

2. Pojasnite značilnosti družbene slojevitosti v modernih družbah.
(4 točke)

3. Katera teoretska razlaga družbene slojevitosti je predstavljena v viru B?
(1 točka)

4. Kratko razložite teorijo o družbeni slojevitosti, ki ste jo prepoznali v viru B.
(3 točke)

5. Navedite in kratko pojasnite eno od teoretskih razlag družbene slojevitosti, ki nasprotuje razlagi, predstavljeni v viru B.
(3 točke)

6. S katero metodo merjenja družbene neenakosti so bili zbrani podatki, predstavljeni v viru C?
(1 točka)

7. Navedite še dve drugi metodi merjenja družbene neenakosti in eno kratko pojasnite.
(2,5 točke)

3. ŠOLA

Vir A

V bolj kompleksnih predindustrijskih družbah, npr. takih kot v srednjeveški Evropi, so se počasi razvile specializirane izobraževalne institucije skupaj s specializirano vlogo učitelja. Vendar pa je tak razvoj omogočal formalno izobraževanje le za maloštevilno manjšino prebivalstva, kot so bili npr. bodoči člani duhovščine in sinovi bogatih. Formalno izobraževanje za množice pa je bilo zagotovljeno šele kasneje.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 733)

Vir B

Durkheim je sklepal: »Da bi otrok postal povezan z družbo, mora v njej čutiti nekaj, kar je resnično, živo in mogočno, nekaj, kar nadvlada osebo in čemur tudi dolguje najboljši del sebe.« Izobraževanje in še posebno poučevanje zgodovine nudi to povezavo med posameznikom in družbo. Če je zgodovina njegove družbe otroku predstavljena plastično, bo videl, da je del nečesa večjega, kot je sam: razvil bo čut predanosti družbeni skupini.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 734)

Vir C

… kljub zaupanju v odprtost izobraževalnega sistema prikriti učni načrt pomembno določa pričakovanja in ambicije šolajočih … Na to med drugim opozarjajo francoski raziskovalci in raziskovalke, ki trdijo, da je demokratizacija šolstva v Franciji zgolj navidezna. Množično univerzitetno izobraževanje kljub svoji navidezni odprtosti namreč kaže ločen svet, svet razlik in neenakosti, ki se kažejo v izbiri študija, življenjskem stilu, poklicni prihodnosti. Diverzifikacija izobraževalnih poti na ravni srednjega šolstva v Franciji je izrazito slojevsko obeležena: delež otrok iz nižjega družbenega razreda, ki končajo maturitetni srednješolski program, se sicer povečuje, vendar se jih največ odloča za tehnične programe, tisti iz srednjega in višjega razreda pa za splošne. Tudi razlike v izobraževalnih poteh med ženskami in moškimi (tudi pri nas) utemeljujejo zahtevo po raziskovanju prikritega učnega načrta in šolskih ritualov.

(Miheljak, V. (2002): Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Založba Aristej, Maribor, str. 182)

Vprašanja:

1. Kdaj je bilo zagotovljeno »formalno izobraževanje za množice«?
   Pomagajte si z virom A.
   (1 točka)

2. Razložite, kateri družbeni procesi so vplivali na to.
   (4 točke)

3. Katera funkcija šole je izpostavljena v viru B in katera teoretska perspektiva v sociologiji jo poudarja?
   (1,5 točke)

4. Kateri dve funkciji šole sta še pomembni z vidika omenjene perspektive?
   Navedite ju in razložite.
   (4 točke)

5. Razložite, kako lahko šola vpliva na družbeno neenakost.
   Pomagajte si z virom C.
   (3 točke)

6. Navedite in pojasnite enega izmed dejavnikov, ki vplivajo na različnost šolskih poti pripadnikov/pripadnic različnih slojev.
   (2 točki)

7. Razložite, kaj je »prikriti učni načrt«, ki ga omenja vir C.
   (2 točki)

4. ETNIJA, NAROD, NACIJA

Vir A

Etnije so vsekakor potencialni narodi, kot so narodi potencialne etnije. Ko se ideja o narodni samobitnosti prevesi v težnjo po lastni državi, se proces diahroničnega preoblikovanja od etnije prek naroda do nacije dokonča.

(Južnič, S. (1993): Identiteta. FDV, Ljubljana, str. 278)

Vir B

Pomembno je ločiti med občutkom pripadnosti narodu na eni in nacionalizmom na drugi strani. Narodna identiteta je občutek povezanosti med ljudmi, ki govorijo isti jezik, imajo skupne navade in zgodovino in občutijo ljubezen do nekega zemljepisnega področja. …
Nacionalizem pa je izrojena, nevrotična oblika narodne identitete. Nacionalizem vpije nekatere elemente narodne identitete in jih redefinira v ideologijo.

(Keane, J. (1992): Barbarski drugi (intervju), Delo, Sobotna priloga, 11. 4. 1992, str. 23)

Vir C

Sovražnika ni mogoče ustvariti čez noč. Skupine, ki so najpogosteje žrtev pobojev, so stigmatizirane že od prej. Žide in Cigane je Evropa sovražila, odkar so zapustili svojo domovino, zato so predsodki proti njim zelo zakoreninjeni. Cigani so »umazani in kradejo otroke«, Židje pa »sebični in grožnja zahodni civilizaciji«.

(Pečjak, V. (1994): Psihologija množice, samozaložba, Ljubljana, str. 92)

Vprašanja:

1. Navedite in razložite vpliv dveh dejavnikov na oblikovanje modernih evropskih narodov (kot določene stopnje v razvoju etničnih skupin).
   (4 točke)

2. Opišite dva različna načina oblikovanja nacionalnih držav v Evropi in ju ponazorite s po dvema konkretnima primeroma.
   (4 točke)

3. V katerem pomenu je uporabljen pojem »nacionalizem« v viru B?
   Opišite dve njegovi značilnosti.
   (3,5 točke)

4. Kako bi še lahko imenovali tisto, kar je v viru B označeno kot narodna identiteta?
   (1 točka)

5. Imenujte pojav, o katerem govori vir C, in ga kratko pojasnite.
   (2 točki)

6. Pojasnite še dva družbena pojava, ki so jima izpostavljene etnične manjšine.
   (3 točke)

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI ROK

M051521113

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sobota, 11. junij 2005

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2005

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Razpravljajte o procesih spreminjanja kultur in vlogi etnocentrizma v njih.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
   - ugotoviti, da se kulture spreminjajo z (notranjimi) inovacijami in z medsebojnim vplivanjem različnih kultur;
   - opredeliti nekaj različnih stikov med kulturami in njihove posledice (npr. etnocid, multikulturalizem, interkulturalizem, difuzija kulture, njena smer itd.);
   - opredeliti etnocentrizem;
   - ugotoviti, da so med spreminjanjem kulture in etnocentrizmom različni možni odnosi, in razpravljati vsaj o enem izmed naslednjih vidikov:
     – v sodobnih družbah so stiki med kulturami intenzivni, možne posledice so vse manj etnocentrizma (kulturni relativizem), manj kulturnih konfliktov, interkulturalizem;
     – nastajanje globalne kulture pomeni konec entocentrizma in interkulturalizma, globalizacija zabriše kulturne razlike;
     – stiki med kulturami lahko krepijo predsodke, konflikte in težnje h kulturnemu zapiranju, »spopad civilizacij«, poskuse etnocida.

   Če kandidati/kandidatke v svojih odgovorih ne povežejo eksplicitno etnocentrizma s spreminjanjem kultur, lahko dobijo največ 15 točk.

2. ***Analizirajte družbene položaje/statuse in njihovo označevanje v sodobnih družbah.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v analizo:
   - opredelitev družbenih položajev,
   - dejavnike oziroma določnice položaja (statusa),
   - razmerje med vplivi dejavnikov pripisanega in pridobljenega statusa,
   - opredelitev in funkcije položajnih znakov (statusnih simbolov),
   - primere različnih statusnih simbolov,
   - njihovo spreminjanje skozi čas in med različnimi kulturami.

   Če kandidati/kandidatke v odgovor ne vključujejo analize statusnih simbolov, lahko dobijo največ 10 točk.

3. »V sociologiji z družino označujemo vsaj dvogeneracijsko skupnost kot obliko vsakdanjega življenja, v kateri je udeležen vsaj en starš in vsaj en (odvisen, nedoleten) otrok.«

   (Rener, T. (1993): »Politika materinjenja ali Father Knows Best: for Him the Play, for Her the Rest«, ČKZ, št. 162–163, str. 15)

   Razpravljajte o pluralizaciji oblik družinskih skupnosti v modernih družbah in o različnih teoretskih pogledih nanjo.

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
   - opredeliti družino;
   - predstaviti različne oblike družinskih skupnosti, ki se pojavljajo v modernih družbah (poleg jedrnih družin z obema staršema še enostarševske družine, reorganizirane družine itd.) in vzroke za pluralizacijo;
   - predstaviti dva različna teoretska pogleda na vlogo in pomen družine v modernih družbah (npr. Parsonsovo razlago male jedrne družine z delitvijo na moške in ženske vloge kot najbolj primerne oblike družine v modernih družbah, ki je funkcionalna pri opravljanju primarne socializacije in čustveni stabilizaciji odraslih, ter feministične kritike neenake delitve moči v družinah itd.) ali
   - razpravljati o ti. teoriji krize družine in ugovorih zoper njo.

   Če kandidati/kandidatke v odgovor ne vključujejo niti teoretskih pogledov na vlogo in pomen družine niti razprave o krizi družine, lahko dobijo največ 10 točk.

4. ***Primerjajte značilnosti dela v predindustrijskih, industrijskih in postindustrijskih družbah.***

   Kandidati/kandidatke morajo v odgovoru:
   - opredeliti delo,
   - ugotoviti, da je bilo delo v predindustrijskih družbah neločljivo povezano z domačim družinskim življenjem, vezano je bilo na enostavno tehnologijo, prevladovalo je delo v primarnem sektorju,
   - v industrijski družbi delo postane zaposlitev, s čimer se tudi prostorsko in časovno loči od prostega časa in družinskega življenja, v ospredje stopi delo v sekundarnem sektorju, delo je vezano na nove tehnologije (mehanizacija, kasneje avtomatizacija), kar vpliva na doživljanje dela (alienacija, bifurkacija delovne sile itd.),
   - v postindustrijski družbi se pojavljajo novi načini dela in zaposlovanja, novi poklici in profesije, širi se storitveni sektor, z uvajanjem informacijske tehnologije nastajajo možnosti ponovne združitve doma in delovnega mesta
   - itd.

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru jasno izpostaviti merila (kriterije) primerjave (npr. primerjati značilnosti dela glede na odnos med delom in prostim časom, glede na vrsto tehnologije, glede na zahtevnost dela in usposobljenost delovne sile, glede na sektor, v katerem je največji delež delovne sile itd.).

5. ***Razpravljajte o ekološki problematiki tako z vidika kapitala kot tudi zagovornikov neokrnjene narave.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v svojem odgovoru:
   - predstaviti konflikt med sociotehnosfero in ekosfero ter navesti vzroke za onesnaženost Zemlje (zahteve po vedno večji proizvodnji, razvoj gospodarskih panog, npr. turizma, in v zvezi s tem izčrpavanje naravnih virov, uporaba umetnih gnojil, spreminjanje življenjskih območij itd.),
   - predstaviti konflikte zaradi različnih interesov (interes kapitala po oplajanju in interesi okoljevarstvenikov),
   - navesti znana opozorila znanstvenikov različnih strok, ki ob različnih priložnostih navajajo škodljive učinke človeškega početja,
   - razpravljati o možnem reševanju problema (spremembe tehnologije v podjetjih, ukrepi lokalnih skupnosti, pravna regulacija držav itd.)
   - itd.

IZPITNA POLA 2

1. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

1. *Ali bi »dekriminalizacija uporabnikov marihuane« (vir A) pomenila, da bi uživanje te droge prenehalo biti odklonsko (deviantno) dejanje? Utemeljite svoj odgovor. (3 točke)*

   Ne (1 točka).

   Kandidati/kandidatke v svoji utemeljitvi **razlikujejo med kršenjem formalnih in neformalnih norm**. (2 točki).

2. *Navedite še tri nosilce družbenega nadzora, ki poleg policije in sodstva sodelujejo pri uveljavljanju formalnih sankcij v modernih družbah, in kratko pojasnite značilnosti njihovega delovanja. (3 točke)*

   Centri za socialno delo, **psihiatrične ustanove**, **strokovnjaki, zapori, inšpekcije, šola** (po 0,5 točke za vsako ustrezno navedbo, skupaj največ 1,5 točke). Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnitev značilnosti njihovega delovanja (preventivno delo, svetovanje, resocializacija itd.) še 1,5 točke.

3. *Kateri pozitivni družbeni funkciji pripisuje E. Durkheim (vir B) odklonskosti? Podrobneje pojasnite eno od njih. (3,5 točke)*

   Odklonskost je **vir družbenih sprememb**, **sankcije utrjujejo konformnost** (po 1 točko za vsako navedbo, skupaj 2 točki). Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnilo ene od funkcij še 1,5 točke.

4. *Vir C kaže, da vse vrste kriminala niso izpostavljene enako strogemu formalnemu nadzoru. Pojasnite, zakaj je kriminal belih ovratnikov manj formalno nadzorovan od kriminala nižjih družbenih slojev. (3 točke)*

   Manj policijskega in sodnega nadzora; pogosto gre za dejanja, ki jih je **teže opredeliti kot kriminalna**; **družbena moč** storilcev itd. (po 1 točka za vsako pojasnitev, skupaj 3 točke).

5. *Pojasnite razlike med primarno in sekundarno odklonskostjo. Katera teorija odklonskosti poudarja to razlikovanje? (3 točke)*

   Primarna odklonskost je kršitev norm, ki **ni odkrita** in označena kot odklonsko vedenje (1 točka), **sekundarna odklonskost** pa je **posledica** predhodne oznake (1 točka). Zaradi različnih družbenih razlogov (npr. družbene moči storilcev) ni vsaka kršitev norm označena kot odklonskost (0,5 točke). To razlikovanje poudarja **teorija označevanja** (etiketiranja) (0,5 točke).

6. *Kako R. Merton s svojo teorijo strukturne napetosti pojasnjuje odklonskost pripadnikov nižjih družbenih slojev? Navedite in kratko pojasnite enega izmed modelov odklonskega ravnanja po Mertonu. (2 točki)*

   Pripadniki nižjih družbenih slojev **ne morejo** doseči **splošno sprejetih ciljev** oziroma vrednot (uspeha) **z družbeno dopustnimi sredstvi** (legalno) (1 točka). Kandidati/kandidatke lahko navedejo enega izmed naslednjih modelov:
   - cilje poskušajo doseči z uporabo **nelegalnih sredstev** (0,5 točke), kar Merton imenuje **inovatorstvo** (0,5 točke), ali
   - cilje **opustijo** (0,5 točke) (**ubežništvo**) (0,5 točke) ali
   - prizadevajo si uveljaviti **nove** norme in vrednote (0,5 točke), kar Merton imenuje **uporništvo** (0,5 točke).

2. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Pojasnite pojma družbena neenakost in družbena slojevitost ter razmerje med njima. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

   Družbena neenakost pomeni, da imajo ljudje **različne družbene statuse** oziroma različne možnosti dostopa do družbenih dobrin in različno količino družbenih dobrin (bogastvo, ugled, moč). (1 točka)
   Družbena slojevitost pomeni **neenakost** med družbenimi skupinami oziroma **sloji**, ti so hierarhično rangirani (1 točka). Sloje oblikujejo ljudje s podobnim ali enakim statusom. Družbena slojevitost je torej ena od oblik družbene neenakosti, ki se nanaša na družbene sloje. (1 točka)

2. *Pojasnite značilnosti družbene slojevitosti v modernih družbah. (4 točke)*

   Za moderne družbe je značilno:
   - **odprt** sistem družbene slojevitosti,
   - družbeni status je **pridobljen**,
   - meje med razredi so **zabrisane**,
   - povečan delež pripadnikov **srednjega razreda**,
   - možne so različne oblike **mobilnosti**,
   - podlaga za razvrščanje ljudi v razrede so **neosebni tržni odnosi** oziroma ekonomska prisila.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno vključeno in pojasnjeno značilnost po 1 točko, skupaj 4 točke.

3. *Katera teoretska razlaga družbene slojevitosti je predstavljena v viru B? (1 točka)*

   V viru B je predstavljena **funkcionalistična** razlaga družbene slojevitosti (1 točka).

4. *Kratko razložite teorijo o družbeni slojevitosti, ki ste jo prepoznali v viru B. (3 točke)*

   Funkcionalizem trdi, da je družbena slojevitost univerzalen, nujen, koristen pojav za delovanje družbe (1 točka), saj razporeja ljudi v družbeno strukturo tako, da najpomembnejše družbene vloge opravljajo **najsposobnejši** ljudje, zato jim pripadajo višje nagrade (1 točka).
   To je **motivacija** za ljudi, da si pridobijo kvalifikacije in znanje in da svoje delo opravljajo v skladu s položajem (1 točka).

5. *Navedite in kratko razložite eno od teoretskih razlag družbene slojevitosti, ki nasprotuje razlagi, predstavljeni v viru B. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo kritiko funkcionalistične teorije družbene slojevitosti z vidika:
   - **konfliktne teorije** (Marx): družbena slojevitost je posledica **zasebne lastnine** proizvajalnih sredstev in **izkoriščanja v proizvodnem procesu**, neenakost v tem procesu pa se kaže tudi na drugih področjih družbenega življenja. V odgovor lahko vključijo tudi kak drug vidik kritike te teorije;
   - **Webrove teorije družbene slojevitosti**: družbena slojevitost je **kompleksen družbeni pojav**, upoštevati je treba **ekonomsko** (razredi), **statusno** (statusne skupine) in **politično** ureditev (stranke);
   - **teorije R. Dahrendorfa**: družbena slojevitost je odvisna od **neenake količine družbene moči**, bistveni so odnosi med **vladajočimi** in **podrejenimi**, družbeni razredi se oblikujejo na podlagi enake količine legitimne oblasti.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in kratko razlago ene od navedenih teorij 3 točke, za pomanjkljivo razlago pa ustrezno manj.

6. *S katero metodo merjenja družbene neenakosti so bili zbrani podatki v viru C? (1 točka)*

   Podatki v viru C so bili zbrani s **subjektivno** metodo merjenja družbene neenakosti (1 točka).

7. *Navedite še dve drugi metodi merjenja družbene neenakosti in eno kratko pojasnite. (2,5 točke)*

   Drugi dve metodi merjenja družbene neenakosti sta še **objektivna** (0,5 točke) in **reputacijska** (0,5 točke).

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno razlago ene od navedenih metod še 1,5 točke.

3. ŠOLA

1. *Kdaj je bilo zagotovljeno »formalno izobraževanje za množice«? Pomagajte si z virom A. (1 točka)*

   19. stoletje (lahko tudi konec **18. stoletja**) (1 točka). Če navedejo samo 18. stoletje, dobijo 0,5 točke.

2. *Razložite, kateri družbeni procesi so vplivali na to. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke razložijo uveljavljanje formalnega izobraževanja za množice s procesi **modernizacije** (1 točka), pri čemer v odgovor vključijo in ustrezno pojasnijo (vsaj) tri izmed naslednjih vidikov/razsežnosti modernizacije: **industrializacijo**, **urbanizacijo**, **demokratizacijo**, **oblikovanje nacionalnih držav**. Za vsak vključen in ustrezno pojasnjen vidik dobijo po 1 točko, skupaj največ 3 točke.

3. *Katera funkcija šole je izpostavljena v viru B in katera teoretska perspektiva v sociologiji jo poudarja? (1,5 točke)*

   Integracijska funkcija (1 točka); **funkcionalizem** (0,5 točke).

4. *Kateri dve funkciji šole sta še pomembni z vidika omenjene perspektive? Navedite ju in razložite. (4 točke)*

   Pomembni sta še naslednji funkciji:
   - **socializacijska** (šola kot dejavnik socializacije) in
   - šola kot institucija, ki omogoča **razporejanje** posameznikov/posameznic na **različno zahtevne družbene položaje** v skladu z njihovimi **sposobnostmi** (uveljavljanje načela meritokracije).

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo funkcij po 0,5 točke (skupaj 1 točko), za razlago pa še po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

5. *Razložite, kako lahko šola vpliva na družbeno neenakost. Pomagajte si z virom C. (3 točke)*

   Sklepati je mogoče, da se skozi šolanje **reproducira** družbena neenakost (1 točka), saj **slojevska pripadnost** vpliva na **izbiro izobraževalne poti**, **poklicno prihodnost** itd. (1 točka). Skozi šolski sistem se reproducira tudi **spolna neenakost** (1 točka).

6. *Navedite in pojasnite enega izmed dejavnikov, ki vplivajo na različnost šolskih poti pripadnikov/pripadnic različnih slojev. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko razložijo omenjeni pojav:
   - s **subkulturnimi razlikami** med posameznimi sloji (npr. z Bernsteinovim razlikovanjem govornih obrazcev različnih družbenih slojev, ki naj bi vplivali tudi na šolski uspeh);
   - s konceptom **kulturnega kapitala**;
   - z **vrednotami družbenega okolja**, predvsem družine;
   - s **prikritim učnim načrtom**;
   - itd.

   Za ustrezno razlago enega izmed dejavnikov dobijo 2 točki, sicer ustrezno manj.

7. *Razložite, kaj je »prikriti učni načrt«, ki ga omenja vir C. (2 točki)*

   Celoten sklop uveljavljanja nekih vrednot, norm, vzorcev vedenja, ki **niso neposredno predpisani in določeni**, zaznati pa jih je mogoče v odzivih učiteljev in učencev, v komunikaciji med njimi, v sistemih nagrajevanja in kaznovanja itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno razlago 2 točki, sicer ustrezno manj.

4. ETNIJA, NAROD NACIJA

1. *Navedite in razložite vpliv dveh dejavnikov na oblikovanje modernih evropskih narodov (kot določene stopnje v razvoju etničnih skupin). (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in razložijo dva izmed naslednjih dejavnikov:
   - **gospodarske** procese: gre za razvoj kapitalizma, ki je z uveljavljanjem enotnega trga pripomogel k oblikovanju narodne identitete ter uveljavljanju skupnih gospodarskih interesov in ciljev;
   - **politične** dejavnike: ti so povezani s političnimi spremembami, ki so posledica meščanskih revolucij;
   - **kulturne** dejavnike: oblikovanje enotnega (knjižnega) jezika, k čemur je precej pripomogla reformacija, dostopnost besedil pa je omogočil izum tiska.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno naveden dejavnik po 0,5 točke (skupaj 1 točko), za ustrezno razlago pa še po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

2. *Opišite dva različna načina oblikovanja nacionalnih držav v Evropi in ju ponazorite s po dvema konkretnima primeroma. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko opišejo dva izmed naslednjih načinov:
   - proces **hkratnega nastajanja naroda in nacije** (tudi ti. zahodni način); primeri: Velika Britanija, Španija, Francija itd.;
   - proces nastajanja nacij, pri katerem se **najprej oblikuje narodna identiteta** in šele **kasneje vzpostavi nacionalna država** (vzhodni ali etnični način); primeri: Nemčija, Italija (združitev);
   - k prejšnjemu načinu sodi tudi **razpad večnarodnih držav** po prvi svetovni vojni; primeri: razpad Avstro-Ogrske in Otomanskega imperija ter nastanek nekaterih nacij (Češka, Madžarska itd.);
   - vzpostavljanje nacij v začetku **devetdesetih let 20. stoletja**, kar je bilo povezano z **zlomom socializma** (razpad Jugoslavije, Sovjetske zveze, Češkoslovaške).

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezen opis vsakega načina po 1 točko (skupaj 2 točki), za ponazoritev z ustreznima primeroma pa še po 1 točko (skupaj 2 točki).

3. *V katerem pomenu je uporabljen pojem »nacionalizem« v viru B? Opišite dve njegovi značilnosti. (3,5 točke)*

   V pomenu **negativnega nacionalizma** (0,5 točke), za katerega je značilno naslednje:
   - povezan je z **etnocentrizmom**, torej s poveličevanjem lastnega naroda in njegove kulture ter omalovaževanjem drugih narodov;
   - je **agresiven** do pripadnikov drugih narodov, kar lahko povzroči **etnocid** in **genocid**; kaže se tudi v obliki rasizma, ksenofobije itd.;
   - v **ospredje postavlja narodno/nacionalno identiteto**: posameznik je najprej in predvsem pripadnik naroda/nacije, vse druge identitete so nepomembne.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezen opis vsake značilnosti po 1,5 točke (skupaj 3 točke) ali manj za pomanjkljiv opis.

4. *Kako bi še lahko imenovali tisto, kar je v viru B označeno kot narodna identiteta? (1 točka)*

   Pozitivni nacionalizem, lahko tudi **patriotizem** (1 točka). Za odgovor narodna zavest, zavednost dobijo 0,5 točke.

5. *Imenujte pojav, o katerem govori vir C, in ga kratko pojasnite. (2 točki)*

   Vir C govori o **genocidu** (1 točka); gre za **fizično uničenje** pripadnikov neke etnične skupine (1 točka).

6. *Pojasnite še dva družbena pojava, ki so jima izpostavljene etnične manjšine. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke pojasnijo dva izmed naslednjih pojavov:
   - **etnična stratifikacija**: hierarhična razporeditev etničnih skupin v neki državi;
   - **etnična segregacija**: prostorska ločenost etničnih skupin;
   - **etnična distanca**: pripadniki različno rangiranih etničnih skupin med seboj ne komunicirajo oziroma ne vzpostavljajo ne neformalnih ne formalnih odnosov itd.;
   - **etnocid**: kulturno uničenje etnične skupine;
   - **asimilacija**: prevzemanje kulture etnične večine,
   - **rasizem,**
   - **etnična diskriminacija**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnitev pojava po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Razpravljajte o procesih spreminjanja kultur in vlogi etnocentrizma v njih.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
   - ugotoviti, da se kulture spreminjajo z (notranjimi) inovacijami in z medsebojnim vplivanjem različnih kultur;
   - opredeliti nekaj različnih stikov med kulturami in njihove posledice (npr. etnocid, multikulturalizem, interkulturalizem, difuzija kulture, njena smer itd.);
   - opredeliti etnocentrizem;
   - ugotoviti, da so med spreminjanjem kulture in etnocentrizmom različni možni odnosi, in razpravljati vsaj o enem izmed naslednjih vidikov:
     – v sodobnih družbah so stiki med kulturami intenzivni, možne posledice so vse manj etnocentrizma (kulturni relativizem), manj kulturnih konfliktov, interkulturalizem;
     – nastajanje globalne kulture pomeni konec entocentrizma in interkulturalizma, globalizacija zabriše kulturne razlike;
     – stiki med kulturami lahko krepijo predsodke, konflikte in težnje h kulturnemu zapiranju, »spopad civilizacij«, poskuse etnocida.

   Če kandidati/kandidatke v svojih odgovorih ne povežejo eksplicitno etnocentrizma s spreminjanjem kultur, lahko dobijo največ 15 točk.

2. ***Analizirajte družbene položaje/statuse in njihovo označevanje v sodobnih družbah.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v analizo:
   - opredelitev družbenih položajev,
   - dejavnike oziroma določnice položaja (statusa),
   - razmerje med vplivi dejavnikov pripisanega in pridobljenega statusa,
   - opredelitev in funkcije položajnih znakov (statusnih simbolov),
   - primere različnih statusnih simbolov,
   - njihovo spreminjanje skozi čas in med različnimi kulturami.

   Če kandidati/kandidatke v odgovor ne vključujejo analize statusnih simbolov, lahko dobijo največ 10 točk.

3. »V sociologiji z družino označujemo vsaj dvogeneracijsko skupnost kot obliko vsakdanjega življenja, v kateri je udeležen vsaj en starš in vsaj en (odvisen, nedoleten) otrok.«

   (Rener. T. (1993): »Politika materinjenja ali Father Knows Best: for Him the Play, for Her the Rest«, ČKZ, št. 162–163, str. 15)

   Razpravljajte o pluralizaciji oblik družinskih skupnosti v modernih družbah in o različnih teoretskih pogledih nanjo.

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
   - opredeliti družino;
   - predstaviti različne oblike družinskih skupnosti, ki se pojavljajo v modernih družbah (poleg jedrnih družin z obema staršema še enostarševske družine, reorganizirane družine itd.) in vzroke za pluralizacijo;
   - predstaviti dva različna teoretska pogleda na vlogo in pomen družine v modernih družbah (npr. Parsonsovo razlago male jedrne družine z delitvijo na moške in ženske vloge kot najbolj primerne oblike družine v modernih družbah, ki je funkcionalna pri opravljanju primarne socializacije in čustveni stabilizaciji odraslih, ter feministične kritike neenake delitve moči v družinah itd.) ali
   - razpravljati o ti. teoriji krize družine in ugovorih zoper njo.

Če kandidati/kandidatke v odgovor ne vključujejo niti teoretskih pogledov na vlogo in pomen družine niti razprave o krizi družine, lahko dobijo največ 10 točk.

4. ***Primerjajte značilnosti dela v predindustrijskih, industrijskih in postindustrijskih družbah.***

Kandidati/kandidatke morajo v odgovoru:
- opredeliti delo,
- ugotoviti, da je bilo delo v predindustrijskih družbah neločljivo povezano z domačim družinskim življenjem, vezano je bilo na enostavno tehnologijo, prevladovalo je delo v primarnem sektorju,
- v industrijski družbi delo postane zaposlitev, s čimer se tudi prostorsko in časovno loči od prostega časa in družinskega življenja, v ospredje stopi delo v sekundarnem sektorju, delo je vezano na nove tehnologije (mehanizacija, kasneje avtomatizacija), kar vpliva na doživljanje dela (alienacija, bifurkacija delovne sile itd.),
- v postindustrijski družbi se pojavljajo novi načini dela in zaposlovanja, novi poklici in profesije, širi se storitveni sektor, z uvajanjem informacijske tehnologije nastajajo možnosti ponovne združitve doma in delovnega mesta
- itd.

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru jasno izpostaviti merila (kriterije) primerjave (npr. primerjati značilnosti dela glede na odnos med delom in prostim časom, glede na vrsto tehnologije, glede na zahtevnost dela in usposobljenost delovne sile, glede na sektor, v katerem je največji delež delovne sile itd.).

5. ***Razpravljajte o ekološki problematiki tako z vidika kapitala kot tudi zagovornikov neokrnjene narave.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v svojem odgovoru:
- predstaviti konflikt med sociotehnosfero in ekosfero ter navesti vzroke za onesnaženost Zemlje (zahteve po vedno večji proizvodnji, razvoj gospodarskih panog, npr. turizma, in v zvezi s tem izčrpavanje naravnih virov, uporaba umetnih gnojil, spreminjanje življenjskih območij itd.),
- predstaviti konflikte zaradi različnih interesov (interes kapitala po oplajanju in interesi okoljevarstvenikov),
- navesti znana opozorila znanstvenikov različnih strok, ki ob različnih priložnostih navajajajo škodljive učinke človeškega početja,
- razpravljati o možnem reševanju problema (spremembe tehnologije v podjetjih, ukrepi lokalnih skupnosti, pravna regulacija držav itd.)
- itd.

IZPITNA POLA 2

1. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

1. *Ali bi »dekriminalizacija uporabnikov marihuane« (vir A) pomenila, da bi uživanje te droge prenehalo biti odklonsko (deviantno) dejanje? Utemeljite svoj odgovor. (3 točke)*

Ne (1 točka).

Kandidati/kandidatke v svoji utemeljitvi **razlikujejo med kršenjem formalnih in neformalnih norm**. (2 točki).

2. *Navedite še tri nosilce družbenega nadzora, ki poleg policije in sodstva sodelujejo pri uveljavljanju formalnih sankcij v modernih družbah, in kratko pojasnite značilnosti njihovega delovanja. (3 točke)*

Centri za socialno delo, **psihiatrične ustanove**, **strokovnjaki, zapori, inšpekcije, šola** (po 0,5 točke za vsako ustrezno navedbo, skupaj največ 1,5 točke). Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnitev značilnosti njihovega delovanja (preventivno delo, svetovanje, resocializacija itd.) še 1,5 točke.

3. *Kateri pozitivni družbeni funkciji pripisuje E. Durkheim (vir B) odklonskosti? Podrobneje pojasnite eno od njih. (3,5 točke)*

Odklonskost je **vir družbenih sprememb**, **sankcije utrjujejo konformnost** (po 1 točko za vsako navedbo, skupaj 2 točki). Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnilo ene od funkcij še 1,5 točke.

4. *Vir C kaže, da vse vrste kriminala niso izpostavljene enako strogemu formalnemu nadzoru. Pojasnite, zakaj je kriminal belih ovratnikov manj formalno nadzorovan od kriminala nižjih družbenih slojev. (3 točke)*

Manj policijskega in sodnega nadzora; pogosto gre za dejanja, ki jih je **teže opredeliti kot kriminalna**; **družbena moč** storilcev itd. (po 1 točka za vsako pojasnitev, skupaj 3 točke).

5. *Pojasnite razlike med primarno in sekundarno odklonskostjo. Katera teorija odklonskosti poudarja to razlikovanje? (3 točke)*

Primarna odklonskost je kršitev norm, ki **ni odkrita** in označena kot odklonsko vedenje (1 točka), **sekundarna odklonskost** pa je **posledica** predhodne oznake (1 točka). Zaradi različnih družbenih razlogov (npr. družbene moči storilcev) ni vsaka kršitev norm označena kot odklonskost (0,5 točke). To razlikovanje poudarja **teorija označevanja** (etiketiranja) (0,5 točke).

6. *Kako R. Merton s svojo teorijo strukturne napetosti pojasnjuje odklonskost pripadnikov nižjih družbenih slojev? Navedite in kratko pojasnite enega izmed modelov odklonskega ravnanja po Mertonu. (2 točki)*

Pripadniki nižjih družbenih slojev **ne morejo** doseči **splošno sprejetih ciljev** oziroma vrednot (uspeha) **z družbeno dopustnimi sredstvi** (legalno) (1 točka). Kandidati/kandidatke lahko navedejo enega izmed naslednjih modelov:
- cilje poskušajo doseči z uporabo **nelegalnih sredstev** (0,5 točke), kar Merton imenuje **inovatorstvo** (0,5 točke), ali
- cilje **opustijo** (0,5 točke) (**ubežništvo**) (0,5 točke) ali
- prizadevajo si uveljaviti **nove** norme in vrednote (0,5 točke), kar Merton imenuje **uporništvo** (0,5 točke).

2. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Pojasnite pojma družbena neenakost in družbena slojevitost ter razmerje med njima. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

   Družbena neenakost pomeni, da imajo ljudje **različne družbene statuse** oziroma različne možnosti dostopa do družbenih dobrin in različno količino družbenih dobrin (bogastvo, ugled, moč). (1 točka)
   Družbena slojevitost pomeni **neenakost** med družbenimi skupinami oziroma **sloji**, ti so hierarhično rangirani (1 točka). Sloje oblikujejo ljudje s podobnim ali enakim statusom. Družbena slojevitost je torej ena od oblik družbene neenakosti, ki se nanaša na družbene sloje. (1 točka)

2. *Pojasnite značilnosti družbene slojevitosti v modernih družbah. (4 točke)*

   Za moderne družbe je značilno:
   - **odprt** sistem družbene slojevitosti,
   - družbeni status je **pridobljen**,
   - meje med razredi so **zabrisane**,
   - povečan delež pripadnikov **srednjega razreda**,
   - možne so različne oblike **mobilnosti**,
   - podlaga za razvrščanje ljudi v razrede so **neosebni tržni odnosi** oziroma ekonomska prisila.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno vključeno in pojasnjeno značilnost po 1 točko, skupaj 4 točke.

3. *Katera teoretska razlaga družbene slojevitosti je predstavljena v viru B? (1 točka)*

   V viru B je predstavljena **funkcionalistična** razlaga družbene slojevitosti (1 točka).

4. *Kratko razložite teorijo o družbeni slojevitosti, ki ste jo prepoznali v viru B. (3 točke)*

   Funkcionalizem trdi, da je družbena slojevitost univerzalen, nujen, koristen pojav za delovanje družbe (1 točka), saj razporeja ljudi v družbeno strukturo tako, da najpomembnejše družbene vloge opravljajo **najsposobnejši** ljudje, zato jim pripadajo višje nagrade (1 točka).
   To je **motivacija** za ljudi, da si pridobijo kvalifikacije in znanje in da svoje delo opravljajo v skladu s položajem (1 točka).

5. *Navedite in kratko razložite eno od teoretskih razlag družbene slojevitosti, ki nasprotuje razlagi, predstavljeni v viru B. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo kritiko funkcionalistične teorije družbene slojevitosti z vidika:
   - **konfliktne teorije** (Marx): družbena slojevitost je posledica **zasebne lastnine** proizvajalnih sredstev in **izkoriščanja v proizvodnem procesu**, neenakost v tem procesu pa se kaže tudi na drugih področjih družbenega življenja. V odgovor lahko vključijo tudi kak drug vidik kritike te teorije;
   - **Webrove teorije družbene slojevitosti**: družbena slojevitost je **kompleksen družbeni pojav**, upoštevati je treba **ekonomsko** (razredi), **statusno** (statusne skupine) in **politično** ureditev (stranke);
   - **teorije R. Dahrendorfa**: družbena slojevitost je odvisna od **neenake količine družbene moči**, bistveni so odnosi med **vladajočimi** in **podrejenimi**, družbeni razredi se oblikujejo na podlagi enake količine legitimne oblasti.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in kratko razlago ene od navedenih teorij 3 točke, za pomanjkljivo razlago pa ustrezno manj.

6. *S katero metodo merjenja družbene neenakosti so bili zbrani podatki v viru C? (1 točka)*

   Podatki v viru C so bili zbrani s **subjektivno** metodo merjenja družbene neenakosti (1 točka).

7. *Navedite še dve drugi metodi merjenja družbene neenakosti in eno kratko pojasnite. (2,5 točke)*

   Drugi dve metodi merjenja družbene neenakosti sta še **objektivna** (0,5 točke) in **reputacijska** (0,5 točke).

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno razlago ene od navedenih metod še 1,5 točke.

3. ŠOLA

1. *Kdaj je bilo zagotovljeno »formalno izobraževanje za množice«? Pomagajte si z virom A. (1 točka)*

   19. stoletje (lahko tudi konec **18. stoletja**) (1 točka). Če navedejo samo 18. stoletje, dobijo 0,5 točke.

2. *Razložite, kateri družbeni procesi so vplivali na to. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke razložijo uveljavljanje formalnega izobraževanja za množice s procesi **modernizacije** (1 točka), pri čemer v odgovor vključijo in ustrezno pojasnijo (vsaj) tri izmed naslednjih vidikov/razsežnosti modernizacije: **industrializacijo**, **urbanizacijo**, **demokratizacijo**, **oblikovanje nacionalnih držav**. Za vsak vključen in ustrezno pojasnjen vidik dobijo po 1 točko, skupaj največ 3 točke.

3. *Katera funkcija šole je izpostavljena v viru B in katera teoretska perspektiva v sociologiji jo poudarja? (1,5 točke)*

   Integracijska funkcija (1 točka); **funkcionalizem** (0,5 točke).

4. *Kateri dve funkciji šole sta še pomembni z vidika omenjene perspektive? Navedite ju in razložite. (4 točke)*

   Pomembni sta še naslednji funkciji:
   - **socializacijska** (šola kot dejavnik socializacije) in
   - šola kot institucija, ki omogoča **razporejanje** posameznikov/posameznic na **različno zahtevne družbene položaje** v skladu z njihovimi **sposobnostmi** (uveljavljanje načela meritokracije).

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo funkcij po 0,5 točke (skupaj 1 točko), za razlago pa še po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

5. *Razložite, kako lahko šola vpliva na družbeno neenakost. Pomagajte si z virom C. (3 točke)*

   Sklepati je mogoče, da se skozi šolanje **reproducira** družbena neenakost (1 točka), saj **slojevska pripadnost** vpliva na **izbiro izobraževalne poti**, **poklicno prihodnost** itd. (1 točka). Skozi šolski sistem se reproducira tudi **spolna neenakost** (1 točka).

6. *Navedite in pojasnite enega izmed dejavnikov, ki vplivajo na različnost šolskih poti pripadnikov/pripadnic različnih slojev. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko razložijo omenjeni pojav:
   - s **subkulturnimi razlikami** med posameznimi sloji (npr. z Bernsteinovim razlikovanjem govornih obrazcev različnih družbenih slojev, ki naj bi vplivali tudi na šolski uspeh);
   - s konceptom **kulturnega kapitala**;
   - z **vrednotami družbenega okolja**, predvsem družine;
   - s **prikritim učnim načrtom**;
   - itd.

   Za ustrezno razlago enega izmed dejavnikov dobijo 2 točki, sicer ustrezno manj.

7. *Razložite, kaj je »prikriti učni načrt«, ki ga omenja vir C. (2 točki)*

   Celoten sklop uveljavljanja nekih vrednot, norm, vzorcev vedenja, ki **niso neposredno predpisani in določeni**, zaznati pa jih je mogoče v odzivih učiteljev in učencev, v komunikaciji med njimi, v sistemih nagrajevanja in kaznovanja itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno razlago 2 točki, sicer ustrezno manj.

4. ETNIJA, NAROD NACIJA

1. *Navedite in razložite vpliv dveh dejavnikov na oblikovanje modernih evropskih narodov (kot določene stopnje v razvoju etničnih skupin). (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in razložijo dva izmed naslednjih dejavnikov:
   - **gospodarske** procese: gre za razvoj kapitalizma, ki je z uveljavljanjem enotnega trga pripomogel k oblikovanju narodne identitete ter uveljavljanju skupnih gospodarskih interesov in ciljev;
   - **politične** dejavnike: ti so povezani s političnimi spremembami, ki so posledica meščanskih revolucij;
   - **kulturne** dejavnike: oblikovanje enotnega (knjižnega) jezika, k čemur je precej pripomogla reformacija, dostopnost besedil pa je omogočil izum tiska.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno naveden dejavnik po 0,5 točke (skupaj 1 točko), za ustrezno razlago pa še po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

2. *Opišite dva različna načina oblikovanja nacionalnih držav v Evropi in ju ponazorite s po dvema konkretnima primeroma. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko opišejo dva izmed naslednjih načinov:
   - proces **hkratnega nastajanja naroda in nacije** (tudi ti. zahodni način); primeri: Velika Britanija, Španija, Francija itd.;
   - proces nastajanja nacij, pri katerem se **najprej oblikuje narodna identiteta** in šele **kasneje vzpostavi nacionalna država** (vzhodni ali etnični način); primeri: Nemčija, Italija (združitev);
   - k prejšnjemu načinu sodi tudi **razpad večnarodnih držav** po prvi svetovni vojni; primeri: razpad Avstro-Ogrske in Otomanskega imperija ter nastanek nekaterih nacij (Češka, Madžarska itd.);
   - vzpostavljanje nacij v začetku **devetdesetih let 20. stoletja**, kar je bilo povezano z **zlomom socializma** (razpad Jugoslavije, Sovjetske zveze, Češkoslovaške).

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezen opis vsakega načina po 1 točko (skupaj 2 točki), za ponazoritev z ustreznima primeroma pa še po 1 točko (skupaj 2 točki).

3. *V katerem pomenu je uporabljen pojem »nacionalizem« v viru B? Opišite dve njegovi značilnosti. (3,5 točke)*

   V pomenu **negativnega nacionalizma** (0,5 točke), za katerega je značilno naslednje:
   - povezan je z **etnocentrizmom**, torej s poveličevanjem lastnega naroda in njegove kulture ter omalovaževanjem drugih narodov;
   - je **agresiven** do pripadnikov drugih narodov, kar lahko povzroči **etnocid** in **genocid**; kaže se tudi v obliki rasizma, ksenofobije itd.;
   - v **ospredje postavlja narodno/nacionalno identiteto**: posameznik je najprej in predvsem pripadnik naroda/nacije, vse druge identitete so nepomembne.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezen opis vsake značilnosti po 1,5 točke (skupaj 3 točke) ali manj za pomanjkljiv opis.

4. *Kako bi še lahko imenovali tisto, kar je v viru B označeno kot narodna identiteta? (1 točka)*

   Pozitivni nacionalizem, lahko tudi **patriotizem** (1 točka). Za odgovor narodna zavest, zavednost dobijo 0,5 točke.

5. *Imenujte pojav, o katerem govori vir C, in ga kratko pojasnite. (2 točki)*

   Vir C govori o **genocidu** (1 točka); gre za **fizično uničenje** pripadnikov neke etnične skupine (1 točka).

6. *Pojasnite še dva družbena pojava, ki so jima izpostavljene etnične manjšine. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke pojasnijo dva izmed naslednjih pojavov:
   - **etnična stratifikacija**: hierarhična razporeditev etničnih skupin v neki državi;
   - **etnična segregacija**: prostorska ločenost etničnih skupin;
   - **etnična distanca**: pripadniki različno rangiranih etničnih skupin med seboj ne komunicirajo oziroma ne vzpostavljajo ne neformalnih ne formalnih odnosov itd.;
   - **etnocid**: kulturno uničenje etnične skupine;
   - **asimilacija**: prevzemanje kulture etnične večine,
   - **rasizem,**
   - **etnična diskriminacija**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnitev pojava po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

ESEJSKA VPRAŠANJA

1. Meje mojega jezika so meje mojega sveta. (Ludwig Wittgenstein)

   Predstavite jezik kot del kulture in kot družbeno institucijo ter razpravljajte o pomenu jezika pri oblikovanju nacionalne identitete. V odgovor lahko vključite konkretne primere.

2. Ceausescu je ožigosal demonstrante v Temišvaru kot »fašistične reakcionarne skupine«, toda njegov javni govor 21. decembra 1989, ki ga je prenašala televizija, so preglasili protesti. Ker so se protesti stopnjevali, je Ceausescu razglasil izredno stanje, toda najvišji vojaški voditelji razglasa niso upoštevali in številne vojaške enote so se pridružile upornikom ... Ceausescu in njegova žena sta zbežala iz glavnega mesta s helikopterjem, a so ju prijeli in privedli nazaj v Bukarešto. Na božični dan jima je sodilo »izredno vojaško sodišče«, ju obtožilo genocida, obsodilo na smrt ter ju usmrtilo z ustrelitvijo.

   (Mason, D. S. (1992): Revolution and Transition in East-Central Europe. Westview Press, Boulder, str. 62)

   Pojasnite pojme družbena moč, oblast in legitimnost ter analizirajte v viru opisani primer z vidika konfliktne teorije družbene moči in države.

3. **Razpravljajte o problematiki rodnosti v modernih družbah.**

4. **Razpravljajte o sekularizaciji družbe in revitalizaciji religij kot dveh vidikih modernizacijskih procesov.**

5. **Razpravljajte o formalnem in neformalnem delu moških in žensk v modernih družbah.**

1. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

Vir A

... vendar pa je bil Zahod tisti, ki je privedel do znanstvenih odkritij brez precedensa v dotedanji zgodovini človekove misli. Pomislimo samo na Galilejev zaprti sistem kinematike, v katerem so v načelu vsa mehanična gibanja matematično definirana, na Newtonovo mehaniko, na Kopernikov obrat v astronomiji. Kopernik je s svojim novim astronomskim pogledom bolj kot kateri koli drugi njegov sodobnik simboliziral prelom s staroveško miselnostjo, zato filozofi uporabljajo sintagmo »kopernikanski obrat« za metaforo, ki označuje prestop v moderni miselni svet.

(Mali, F. (2002): Razvoj moderne znanosti, FDV, Ljubljana, str. 33)

Vir B

Socializacija še zmeraj poteka (tudi) v smeri delovne etike; prevladuje ideologija, da so dane številne možnosti individualnih dosežkov. Hkrati pa so mladi izključeni iz zaposlitve in drugih oblik udeležbe v družbenem življenju.

(Barle–Lakota, A., in drugi (2004): Sociologija, DZS, Ljubljana, str. 40)

Vprašanja:

1. Opredelite odklonsko ravnanje.
   (1 točka)
2. Pojasnite, zakaj so v viru A opisana znanstvena odkritja v svojem času veljala za odklonska.
   (1,5 točke)
3. Primerjajte odnos do znanstvenih odkritij in sankcije zanja v predmodernih in modernih družbah.
   (3 točke)
4. Pojasnite razliko v razlagi vzrokov za odklonsko ravnanje med teorijama R. Mertona in A. Cohena. Pomagajte si z virom B.
   (4 točke)
5. Navedite modele odklonskega ravnanja, ki po teoriji R. Mertona predstavljajo prilagoditev (adaptacijo) strukturni napetosti, in en model kratko razložite.
   (3 točke)
6. Katera teoretska perspektiva zanika nevtralnost zakona in kako to pojasni?
   (3 točke)
7. Na katere vidike odklonskosti še opozarja teoretska perspektiva, ki ste jo prepoznali v odgovoru na 6. vprašanje? Navedite in kratko pojasnite en vidik.
   (2 točki)

2. SPOL IN SPOLNA RAZLIKA

Vir A

Družbeni spol je družbeni stereotip. Živali imajo le biološki spol, nimajo pa družbenega spola.

(Potts, M. in Short, R. (1999): Ever since Adam and Eve. The evolution of human sexuality, Cambridge University Press, Cambridge, str. 51)

Vir B

Če testosteron ni dejavnik, ki bi povzročal večjo moško agresivnost do oseb istega spola, kaj je potem vir te agresivnosti? Študije ... kažejo močno povezanost agresivnosti z moškimi vrednotami, posebno tistimi, ki zadevajo ugled in čast.

(Archer, J. in Lloyd, B. (2002): Sex and Gender, Cambridge University Press, Cambridge, str. 121)

Vir C

Moderna posamična družina temelji na očitnem ali prikritem domačem suženjstvu žene, moderna družba pa je gmota, ki sestoji iz samih posamičnih družin kot svojih molekul. V veliki večini primerov, vsaj pri lastniških razredih, mora biti dandanes mož tisti, ki pridobiva in hrani družino. To pa mu daje gospodujoč položaj ... On je v družini buržoa, žena pa predstavlja proletariat.

(Engels, F. (1975/1891/): Izvor družine, privatne lastnine in države, v Marx, K., Engels, F. (1975): Izbrana dela (peti zvezek), Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 278)

Vprašanja

1. Ob upoštevanju vira A utemeljite razlikovanje med biološkim in družbenim spolom.
   (3 točke)
2. Nekateri avtorji (npr. L. Tiger in R. Fox) trdijo, da družbene razlike med spoloma določa biogramatika, tj. gensko določeni program, ki moške in ženske usmerja v različne družbene vloge. Kako je mogoče s sociološkega vidika kritizirati to trditev?
   (3 točke)
3. Po mnenju T. Parsonsa je za spolno delitev dela v družini značilna delitev na instrumentalne in ekspresivne vloge. Pojasnite razliko med obema vrstama vlog.
   (2 točki)
4. Ob upoštevanju vira B pojasnite poglavitne družbene vzroke za moško agresivnost.
   (2 točki)
5. Engelsov prikaz (vir C) družbenega položaja žensk se nanaša na kapitalistične družbe 19. stoletja. V katerih pogledih se današnji položaj žensk razlikuje od njihovega položaja pred več kakor sto leti?
   (4 točke)
6. Pojasnite pojem seksizem.
   (1,5 točke)
7. Na spreminjanje položaja žensk je močno vplival feminizem. Kaj običajno označujemo z izrazom feminizem?
   (2 točki)

3. DRUŽBENA STRUKTURA/STRUKTURIRANJE DRUŽBENOSTI

Vir A

Na podlagi razpoložljivih rezultatov (in ob očitnem in hkrati zgovornem pomanjkanju resne sociološke raziskave omenjene problematike) lahko sklenemo, da je za več kot polovico državljanov in državljank Slovenije lahko homoseksualnost nekaj povsem nesprejemljivega. Homoseksualnost je toliko bolj nesprejemljiva, kolikor bolj se vprašani počuti vpletenega (sosedski odnosi, varovanje otroka ipd.). Raziskave socialne distance zato kažejo večjo stopnjo homofobije. O delu slovenske družbe tako lahko rečemo, da je zanj značilna nekakšna hipokritska toleranca; strpnost kot vrednota, s katero se je treba ponašati, zdrži le toliko časa, kolikor homoseksualnost ostane skrita in nevidna ali pa dokler vprašani nimajo nobenega opravka, sosedskih odnosov ali česa podobnega z geji in lezbijkami.

(Kuhar, R. (2003): Medijske podobe homoseksualnosti. Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 90)

Vir B

Temeljna značilnost sovražnega govora danes je prav zanikanje nestrpnosti. V Sloveniji kakor v večini sodobnih držav družbene norme in tudi zakonski predpisi prepovedujejo (odkrito) izražanje predsodkov ali diskriminacije. Govorci v vseh družbenih situacijah se teh omejitev zavedajo, zato se pri negativnem govoru o manjšini poskušajo zavarovati z raznimi strategijami, ki se tipično kažejo v izjavah, kakršna je »Nič nimam proti Romom, ampak…«

(Erjavec, K., Hrvatin B., S., in Kelbl, B. (2000): Mi o Romih, Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 25)

Vir C

Temeljna funkcija socialne kategorizacije je konstruiranje večinske homogene etnične skupine in manjšinske etnične skupine. Mediji kategorizirajo in tipizirajo skupine s poimenovanjem in etiketiranjem ter z navajanjem implicitnih in eksplicitnih predsodkov. Pri predsodkih gre za ocene, utemeljene na negativnih stališčih, uveljavljene, posplošene in na minimalnih informacijah temelječe ocene in izjave o osebah, skupinah, objektih itd., ki rabijo konstruiranju pozitivne socialne identitete lastne skupine in negativne identitete manjšinske skupine.

(Kuhar, R. (2003): Medijske podobe homoseksualnosti. Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 19)

Vprašanja:

1. V katero vrsto družbenih odnosov glede na obliko/formo bi uvrstili odnose prevladujočega družbenega okolja do gejev in lezbijk (vir A) ter do Romov (vir B)?
   (1 točka)
2. Katere oblike odnosov sodijo v vrsto družbenih odnosov, ki ste jih prepoznali v viru B? Navedite jih.
   (1,5 točke)
3. Opišite dve izmed navedenih oblik družbenih odnosov in opredelite razliko med njima.
   (3 točke)
4. Predstavite še dva sorodna primera v virih predstavljenih družbenih odnosov v sodobnih družbah.
   (3 točke)
5. Opredelite pojem družbene skupine in navedite njene temeljne povezovalne elemente.
   (3 točke)
6. Pojasnite razliko med družbenimi skupinami in družbenimi kategorijami.
   (3 točke)
7. Razvrstite Rome v družbene skupine ali v družbene kategorije in svojo razvrstitev utemeljite. Pomagate si lahko z viroma B in C.
   (3 točke)

4. EKOLOGIJA

Vir A

Časi, ko je bila večina izdelkov, ki smo jih uporabljali, naravnega izvora, so nepreklicno mimo. Že desetletja industrija ustvarja sintetične snovi, ki v okolju ne razpadejo, potem se kopičijo. Med njimi so tudi POPsi (persistant organic pollutants – obstojna organska onesnaževala). POPsi sodijo med najbolj nevarne strupe, kar jih pozna znanost, so zahrbtni in se kot sence smrti širijo skozi ekosistem, lahko udarijo kjerkoli in kadarkoli in imajo naravno tedenco, da se kopičijo v organizmih.

(Komat, A.: Iskanje pozabljenih strupov, Mladina št. 41, oktober 2004, str. 34)

Vir B

Najvišja in najtežje dosegljiva ideja (»Holy Grail«) okoljevarstva je doseči rast do tiste stopnje, da ta ne bo izčrpavala naravnih virov hitreje, kot bodo raziskane ali izumljene alternative. Pri tem je ključnega pomena energija, saj bodo nadomestljivi viri goriva neizbežno izčrpani in bodo morali biti nadomeščeni z obnovljivimi viri. Drugi vidik pa je, čim bolj zmanjšati razsipništvo v procesu razvoja z optimalno uporabo virov.

(Lawson, T. in drugi: Sociologija, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana, 2004, str. 170)

Vir C

Nacionalni program varstva okolja je temeljni strateški dokument na področju varstva okolja in sledi okoljevarstvenemu programu, ki ga je sprejela Evropska unija pred dvema letoma. Določa štiri prednostne cilje, ki zajemajo podnebne spremembe, naravno in biotsko raznovrstnost, kakovost življenja ter odpadke in industrijsko onesnaževanje.

(Usmeritve za vlado, Delo, 13. 10. 2004, str. 3)

Vprašanja:

1. Opredelite pojma ekosfera in sociotehnosfera.
(2 točki)

2. Pojasnite, zakaj med ekosfero in sociotehnosfero nastaja konflikt.
Pomagajte si z virom A.
(3 točke)

3. Imenujte strokovno študijo, ki je v 20. stoletju prva resno opozorila na različne vidike ekološke krize.
(1 točka)

4. Navedite in kratko pojasnite dve ugotovitvi iz te študije.
(4 točke)

5. Zakaj je industrijski način proizvodnje temeljni vzrok sedanje ekološke krize?
Kratko pojasnite.
(2,5 točke)

6. Preberite vir B ter ugotovite in kratko pojasnite koncept reševanja ekološke krize, ki je predstavljen v viru.
(3 točke)

7. Navedite in kratko pojasnite dva ukrepa modernih industrijskih držav za ublažitev posledic ekološke krize. (Vir C)
(2 točki)

Državni izpitni center

M 0 5 2 5 2 1 1 3

JESENSKI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 31. avgust 2005

SPLOŠNA MATURA

© RIC 2005

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Predstavite jezik kot del kulture in kot družbeno institucijo ter razpravljajte o pomenu jezika pri oblikovanju nacionalne identitete. V odgovor lahko vključite konkretne primere.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključujejo v svoj odgovor naslednje elemente:
   - opredelitev jezika kot najbogatejšega znakovnega sistema, ki omogoča komunikacijo med ljudmi, prenos kulturnih vsebin in njihovo ohranjanje v obliki kulturne dediščine;
   - vlogo jezika v oblikovanju, reprodukciji in spreminjanju kulture;
   - definicijo jezika kot družbene institucije, ki družbo konstituira, stabilizira, ohranja;
   - pojasnjevanje vloge jezika pri konstituiranju in ohranjanju nacionalne identitete.

   Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

2. ***Pojasnite pojme družbena moč, oblast in legitimnost ter analizirajte v viru opisani primer z vidika konfliktne teorije družbene moči in države.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) v odgovoru:
   - opredelijo pojme **družbena moč**, **oblast in legitimnost**;
   - ugotovijo, da je razpad legitimnosti pogosto povezan – kakor kaže vir – s **konflikti** in **uporabo prisile**;
   - predstavijo konfliktno teorijo o vlogi države in uporabi prisile kot sredstvu za zaščito interesov manjšine.

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

3. ***Razpravljajte o problematiki rodnosti v modernih družbah.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključujejo v svoj odgovor naslednje elemente:
   - ugotovitve o **obnavljanju prebivalstva** v modernih družbah;
   - ugotovitve o **padanju rodnosti**, ki se nadaljuje tudi po končanem demografskem prehodu;
   - ugotovitve o okoliščinah, ki vplivajo na rodnost;
   - **spremembe** na področju **dela in zaposlovanja** (v povezavi z industrializacijo), s čimer je večje število otrok postalo neracionalno;
   - **protislovja med družino in ekonomijo**;
   - **zaposlovanje žensk**, hkrati pa njihov **neenakopravni** položaj doma in na delovnem mestu;
   - možnosti učinkovitega **nadzorovanja** rojstev (kontracepcija)
   - itd.

   Kandidati/kandidatke lahko v odgovor vključijo tudi manj »elementov« in dobijo najvišje število točk, če so vključene elemente dovolj obsežno in celovito analizirali. V obeh primerih upoštevamo tudi splošno ocenjevalno shemo.

4. ***Razpravljajte o sekularizaciji družbe in revitalizaciji religij kot dveh vidikih modernizacijskih procesov.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključujejo v svoj odgovor naslednje elemente:

- pojasnijo **sociološko** razumevanje **modernizacijskih** procesov;
- opredelijo in predstavijo **različne vidike sekularizacije družbe** (zmanjšan vpliv religije v politiki, gospodarstvu, kulturi; ločenost države in cerkve; zmanjševanje obiska verskih obredov, zmanjševanje števila vernikov, pluralnost religij v družbi, prilagajanje verskih institucij novim zahtevam družbe itd.);
- opredelijo hkratne procese **revitalizacije religioznosti** v modernih družbah (individualizacija religioznosti, nova religiozna gibanja, procesi vračanja religioznosti v postsocialistične družbe, verski fundamentalizem itd.).

Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

5. ***Razpravljajte o formalnem in neformalnem delu moških in žensk v modernih družbah.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20 točk) vključiti v odgovor naslednje elemente:

- **sociološko opredelitev dela**,
- opredelitev **formalnega** in **neformalnega** dela,
- **spremenjen odnos** do formalnega dela v modernih družbah,
- **razlike v spolni strukturi** pri opravljanju formalnega in neformalnega dela,
- **spolno segmentacijo** oziroma **segregacijo** na področju formalnega dela,
- **razlike v dohodkih** na področju formalnega dela
- itd.

Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

IZPITNA POLA 2

1. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

1. *Opredelite odklonsko ravnanje. (1 točka)*

Odklonsko ravnanje je vsako ravnanje, delovanje, ki **krši družbene norme** in tako odstopa od pričakovanj neke družbe ali družbene skupine (1 točka).

2. *Pojasnite, zakaj so v viru A opisana znanstvena odkritja v svojem času veljala za odklonska. (1,5 točke)*

Znanstvena odkritja so veljala za odklonska zato, ker so pomenila **odklon od prevladujočih pogledov,** rušila so dotedanje poglede na svet in oblikovala novo miselno podobo sveta (1,5 točke).

3. *Primerjajte odnos do znanstvenih odkritij in sankcije zanja v predmodernih in modernih družbah. (3 točke)*

V predmodernih družbah so takšna ravnanja pojmovali kot družbeno **nesprejemljiva in nezaželena**, znanstveniki so bili pogosto **negativno sankcionirani** (1,5 točke), v modernih družbah so znanstvena odkritja **zaželena**, moderne družbe vzpodbujajo znanstvena odkritja in jih tudi **pozitivno sankcionirajo** (1,5 točke).

4. *Pojasnite razliko v razlagi vzrokov za odklonsko ravnanje med teorijama R. Mertona in A. Cohena. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

Po R. Mertonu je glavni razlog za odklonsko ravnanje **strukturna napetost** (1 točka); gre za neusklajenost med vrednoto uspeha in možnostmi, da bi to vrednoto dosegli po legalni poti, zato nastopi stanje **anomije** (1 točka).
Po A. Cohenu je vzrok za odklonskost v **statusni frustraciji** (1 točka); ker zlasti mladi fantje družbeno želenih ciljev ne morejo doseči po legalni poti, te cilje zavržejo in oblikujejo **odklonsko subkulturo** (1 točka).

5. *Navedite modele odklonskega ravnanja, ki po teoriji R. Mertona predstavljajo prilagoditev (adaptacijo) strukturni napetosti, in en model kratko razložite. (3 točke)*

Modeli odklonskega ravnaja so **inovatorstvo** (0,5 točke), **ritualizem** (0,5 točke), **uporništvo** (0,5 točke), **ubežništvo** (0,5 točke).

Kandidati/kandidatke dobijo za kratko pojasnitev enega od modelov še 1 točko.

6. *Katera teoretska perspektiva zanika nevtralnost zakona in kako to pojasni? (3 točke)*

Nevtralnost zakona zanika **konfliktna teorija** (1 točka). Norme, zlasti pravne, postavljajo tisti, ki imajo **družbeno moč**, ti lahko po formalnih poteh, prek zakonodajnih organov (1 točka), pa tudi prek neformalnih poti (lobiranje) vplivajo na oblikovanje zakonov (1 točka).

7. *Na katere vidike odklonskosti še opozarja teoretska perspektiva, ki ste jo prepoznali v odgovoru na 6. vprašanje? Navedite in kratko pojasnite en vidik. (2 točki)*

Ta teorija opozarja:
- **na selektivno uporabo zakona**,
- da je večji **formalni nadzor** nad nižjimi družbenimi sloji,
- na razliko v kriminalu **višjih in nižjih družbenih slojev**,
- na kriminal **belih ovratnikov**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in pojasnitev enega od zgoraj naštetih vidikov 2 točki oziroma ustrezno manj za pomanjkljivo predstavitev.

2. SPOL IN SPOLNA RAZLIKA

1. *Ob upoštevanju vira A utemeljite razlikovanje med biološkim in družbenim spolom. (3 točke)*

Biološki spol: gre za razliko v kromosomih, hormonih ter primarnih in sekundarnih spolnih znakih (1 točka).
Družbeni spol: pomeni mesto v družbeni strukturi glede na biološki spol, spolno specifične družbene vloge in lastnosti (1 točka).
Utemeljitev razlike: biološki spol je »**pripisan**«, družbeni pa **pridobljen** s socializacijo (1 točka).

2. *Nekateri avtorji (npr. L. Tiger in R. Fox) trdijo, da družbene razlike med spoloma določa biogramatika, tj. gensko določeni program, ki moške in ženske usmerja v različne družbene vloge. Kako je mogoče s sociološkega vidika kritizirati to trditev? (3 točke)*

Spolne vloge in odnosi so v **različnih kulturah različno opredeljeni**, zato lahko sklepamo, da niso posledica biološkega programa (1,5 točke).
Antropološke študije kažejo, da zaradi rojevanja otrok ženske niso vedno vezane na dom in da – četudi so moški v povprečju telesno močnejši – v nekaterih družbah ženske opravljajo enaka ali težja dela kakor moški (1,5 točke).

3. *Po mnenju T. Parsonsa je za spolno delitev dela v družini značilna delitev na instrumentalne in ekspresivne vloge. Pojasnite razliko med obema vrstama vlog. (2 točki)*

Instrumentalno vlogo opravlja **moški** (0,5 točke), torej je primarno **hranilec** družine (0,5 točke); ekspresivno vlogo opravlja **ženska** (0,5 točke), z razumevanjem in ljubeznijo sprošča **napetost** v družini (0,5 točke).

4. *Ob upoštevanju vira B pojasnite poglavitne družbene vzroke za moško agresivnost. (2 točki)*

Moška agresivnost je povezana z vrednotami, ki izhajajo iz **kulturnega okolja** in se prenašajo s **socializacijo** (1 točka), v procesih socializacije so poudarjene »moške« lastnosti, pri tem imajo pomembno vlogo **šola**, **družina**, **množični mediji**, **igrače** itd. (1 točka).

5. *Engelsov prikaz (vir C) družbenega položaja žensk se nanaša na kapitalistične družbe 19. stoletja. V katerih pogledih se današnji položaj žensk razlikuje od njihovega položaja pred več kakor sto leti? (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje spremembe oziroma razlike:
- delež **zaposlenih** žensk se je močno **povečal**,
- povečal se je tudi njihov **politični vpliv** (volilna pravica, gibanja za ženske pravice),
- **spremenile so se vrednote**, ki urejajo odnose med spoloma,
- večja **dostopnost do izobraževanja**,
- večja **reproduktivna svoboda** žensk,
- **pravna enakost**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo 4 točke, če v odgovor vključijo štiri razlike, prav tako dobijo 4 točke, če navedejo in ustrezno pojasnijo dve.

6. *Pojasnite pojem seksizem. (1,5 točke)*

Pomeni prepričanje, da je en spol, praviloma moški, **več vreden** od drugega, ženskega; spolna diskriminacija (1,5 točke).

7. *Na spreminjanje položaja žensk je močno vplival feminizem. Kaj običajno označujemo z izrazom feminizem? (2 točki)*

   Je **ideologija in družbeno gibanje**, ki poudarja, da so ženske v **podrejenem** položaju; zahteva družbeno **enakost žensk**; predpostavlja, da neenakosti med spoloma **niso biološko določene** in da je neenakost med spoloma mogoče **odpraviti** (2 točki za odgovor, ki ustrezno vključuje štiri od omenjenih elementov).

3. DRUŽBENA STRUKTURA / STRUKTURIRANJE DRUŽBENOSTI

1. *V katero vrsto družbenih odnosov glede na obliko/formo bi uvrstili odnose prevladujočega družbenega okolja do gejev in lezbijk (vir A) ter do Romov (vir B)? (1 točka)*

   Disjunktivni odnosi/odnosi **oddaljevanja**, tudi **razdruževalni** odnosi (1 točka).

2. *Katere oblike odnosov sodijo v vrsto družbenih odnosov, ki ste jih prepoznali v viru B? Navedite jih. (1,5 točke)*

   Tekmovanje, **nasprotovanje**, **konflikt**.
   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedbo 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke.

3. *Opišite dve izmed navedenih oblik družbenih odnosov in opredelite razliko med njima. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke za opis vsake oblike disjunktivnih odnosov dobijo po 1 točko, skupaj največ 2 točki, za **eksplicitno ugotovitev razlik** med dvema izbranima dobijo še 1 točko (npr.: razlika med nasprotovanjem in konfliktom je v stopnji zaostrenosti odnosov, razlika med tekmovanjem in nasprotovanjem ali konfliktom je v bolj ali manj jasno izoblikovanih pravilih, ki jih morajo spoštovati tekmovalci, itd.).

4. *Predstavite še dva sorodna primera v virih predstavljenih družbenih odnosov v sodobnih družbah. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavljajo primere **medrasnih**, **medetničnih**, **medverskih** ipd. nasprotovalnih ali konfliktnih odnosov. Za vsak ustrezno predstavljen primer (navedbo in kratek opis, iz katerega je razvidna utemeljitev, za kakšne odnose gre) dobijo po 1,5 točke, skupaj največ 3 točke. Za delno ustrezen odgovor se število točk ustrezno zmanjša.

5. *Opredelite pojem družbene skupine in navedite njene temeljne povezovalne elemente. (3 točke)*

   Družbeno skupino tvorita najmanj dva, večinoma pa več posameznikov, ki so med seboj povezani (1 točka). Povezovalni elementi so: **skupni cilji, skupne dejavnosti**, **občutek pripadnosti/identiteta, skupne vrednote, norme** itd. Za vsak ustrezno naveden element kohezivnosti dobijo kandidati/kandidatke 0,5 točke, skupaj največ 2 točki.

6. *Pojasnite razliko med družbenimi skupinami in družbenimi kategorijami. (3 točke)*

   Družbene kategorije niso družbene skupine, ker jim **manjkajo povezovalni elementi**, ki družijo člane skupin, ali pa **je povezanost bolj šibka** (nimajo skupnih ciljev, dejavnosti, ni izražene identitete, ni skupnih vrednot in norm itd.) (2 točki); za razliko od skupin **so kategorije statistični vidik družbene strukture** (1 točka).

7. *Razvrstite Rome v družbene skupine ali v družbene kategorije in svojo razvrstitev utemeljite. Pomagate si lahko z viroma B in C. (3 točke)*

   Romi so **družbena skupina** (1 točka), konkretno etnična skupina. Kot utemeljitev šteje navajanje tistih značilnosti romske etnične skupnosti, ki so hkrati splošne značilnosti družbenih skupin (skupna kultura, etnična identiteta, etnična zavest itd.).
   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno utemeljitev 2 točki. Utemeljitev mora vsebovati vsaj dve značilnosti družbenih skupin, ki so hkrati lastnosti Romov.

4. EKOLOGIJA

1. *Opredelite pojma ekosfera in sociotehnosfera. (2 točki)*

   Ekosfera **je naravno okolje**, deluje po lastnih zakonitostih, tudi človek je del tega okolja in od njega na različne načine odvisen (1 točka).
   Sociotehnosfera je s **človekovo dejavnostjo ustvarjen umetni svet** (kulturni ekosistem, materialni objekti, stavbe itd.) (1 točka).

2. *Pojasnite, zakaj med ekosfero in sociotehnosfero nastaja konflikt. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

   Konflikt je posledica tega, da sistema delujeta **po različnih načelih** (1 točka):
   - ekositem deluje **ciklično**, krožno (ni odpadkov) in **konservativno**, počasne spremembe, evolucija (1 točka),
   - sociotehnosfera deluje po **linearnem načelu**, vsi proizvodi in procesi se na koncu iztečejo v odpadke, gre za **hitre spremembe, rast** (1 točka).

3. *Imenujte strokovno študijo, ki je v 20. stoletju prva resno opozorila na različne vidike ekološke krize. (1 točka)*

   Meje rasti (1 točka).

4. *Navedite in kratko pojasnite dve ugotovitvi iz te študije. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in kratko pojasnijo dve izmed naslednjih ugotovitev:
   - prehitra rast prebivalstva,
   - stopnjevanje gospodarske rasti,
   - pretirana uporaba naravnih virov,
   - onesnaževanje okolja,
   - nevarnost nesreč
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo ugotovitve iz študije 1 točko, skupaj največ 2 točki, za kratko pojasnitev vsake navedbe pa še po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

5. *Zakaj je industrijski način proizvodnje temeljni vzrok sedanje ekološke krize? Kratko pojasnite. (2,5 točke)*

   Industrializacija je vezana na **eksponencialno rast**, ki povzroča pretirano izkoriščanje **neobnovljivih** virov, zaradi nenehne **razširjene reprodukcije** in pospešene **rasti prebivalstva.**
   Kandidati/kandidatke za 2,5 točke v odgovor vključijo dva elementa in ju smiselno povežejo.

6. *Preberite vir B ter ugotovite in kratko pojasnite koncept reševanja ekološke krize, ki je predstavljen v viru. (3 točke)*

Gre za model »stacionarne ravnovesne ekonomije« ali obstojne družbe (1 točka), ki ugotavlja, da nobena trajna rast ni mogoča, gre za prehod od rasti k ravnovesju, človek se bo moral omejiti v svojih potrebah, nadomestiti neobnovljive vire energije z obnovljivimi itd. (2 točki).

7. *Navedite in kratko pojasnite dva ukrepa modernih industrijskih držav za ublažitev posledic ekološke krize. (Vir C) (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in kratko pojasnijo dva od naslednjih ukrepov:
- uvajanje čistilnih naprav,
- ločeno zbiranje odpadkov in ponovna predelava (reciklaža) posameznih odpadkov,
- omejevanje uporabe (kemičnih) gnojil v kmetijstvu,
- skrb za čisto podtalnico
- itd.

Za eno pravilno navedbo in kratko pojasnitev dobijo po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociološkihteorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Predstavite jezik kot del kulture in kot družbeno institucijo ter razpravljajte o pomenu jezika pri oblikovanju nacionalne identitete. V odgovor lahko vključite konkretne primere.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključujejo v svoj odgovor naslednje elemente:
- opredelitev jezika kot najbogatejšega znakovnega sistema, ki omogoča komunikacijo med ljudmi, prenos kulturnih vsebin in njihovo ohranjanje v obliki kulturne dediščine;
- vlogo jezika v oblikovanju, reprodukciji in spreminjanju kulture;
- definicijo jezika kot družbene institucije, ki družbo konstituira, stabilizira, ohranja;
- pojasnjevanje vloge jezika pri konstituiranju in ohranjanju nacionalne identitete.

Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

2. ***Pojasnite pojme družbena moč, oblast in legitimnost ter analizirajte v viru opisani primer z vidika konfliktne teorije družbene moči in države.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) v odgovoru:
- opredelijo pojme **družbena moč**, **oblast in legitimnost**;
- ugotovijo, da je razpad legitimnosti pogosto povezan – kakor kaže vir – s **konflikti** in **uporabo prisile**;
- predstavijo konfliktno teorijo o vlogi države in uporabi prisile kot sredstvu za zaščito interesov manjšine.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

3. ***Razpravljajte o problematiki rodnosti v modernih družbah.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključujejo v svoj odgovor naslednje elemente:
- ugotovitve o **obnavljanju prebivalstva** v modernih družbah;
- ugotovitve o **padanju rodnosti**, ki se nadaljuje tudi po končanem demografskem prehodu;
- ugotovitve o okoliščinah, ki vplivajo na rodnost;
- **spremembe** na področju **dela in zaposlovanja** (v povezavi z industrializacijo), s čimer je večje število otrok postalo neracionalno;
- **protislovja med družino in ekonomijo**;
- **zaposlovanje žensk**, hkrati pa njihov **neenakopravni** položaj doma in na delovnem mestu;
- možnosti učinkovitega **nadzorovanja** rojstev (kontracepcija)
- itd.

Kandidati/kandidatke lahko v odgovor vključijo tudi manj »elementov« in dobijo najvišje število točk, če so vključene elemente dovolj obsežno in celovito analizirali. V obeh primerih upoštevamo tudi splošno ocenjevalno shemo.

4. ***Razpravljajte o sekularizaciji družbe in revitalizaciji religij kot dveh vidikih modernizacijskih procesov.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključujejo v svoj odgovor naslednje elemente:
- pojasnijo **sociološko** razumevanje **modernizacijskih** procesov;
- opredelijo in predstavijo **različne vidike sekularizacije družbe** (zmanjšan vpliv religije v politiki, gospodarstvu, kulturi; ločenost države in cerkve; zmanjševanje obiska verskih obredov, zmanjševanje števila vernikov, pluralnost religij v družbi, prilagajanje verskih institucij novim zahtevam družbe itd.);
- opredelijo hkratne procese **revitalizacije religioznosti** v modernih družbah (individualizacija religioznosti, nova religiozna gibanja, procesi vračanja religioznosti v postsocialistične družbe, verski fundamentalizem itd.).

Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

5. ***Razpravljajte o formalnem in neformalnem delu moških in žensk v modernih družbah.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20 točk) vključiti v odgovor naslednje elemente:
- **sociološko opredelitev dela**,
- opredelitev **formalnega** in **neformalnega** dela,
- **spremenjen odnos** do formalnega dela v modernih družbah,
- **razlike v spolni strukturi** pri opravljanju formalnega in neformalnega dela,
- **spolno segmentacijo** oziroma **segregacijo** na področju formalnega dela,
- **razlike v dohodkih** na področju formalnega dela
- itd.

Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

IZPITNA POLA 2

1. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

1. *Opredelite odklonsko ravnanje. (1 točka)*

   Odklonsko ravnanje je vsako ravnanje, delovanje, ki **krši družbene norme** in tako odstopa od pričakovanj neke družbe ali družbene skupine (1 točka).

2. *Pojasnite, zakaj so v viru A opisana znanstvena odkritja v svojem času veljala za odklonska. (1,5 točke)*

   Znanstvena odkritja so veljala za odklonska zato, ker so pomenila **odklon od prevladujočih pogledov,** rušila so dotedanje poglede na svet in oblikovala novo miselno podobo sveta (1,5 točke).

3. *Primerjajte odnos do znanstvenih odkritij in sankcije zanja v predmodernih in modernih družbah. (3 točke)*

   V predmodernih družbah so takšna ravnanja pojmovali kot družbeno **nesprejemljiva in nezaželena**, znanstveniki so bili pogosto **negativno sankcionirani** (1,5 točke), v modernih družbah so znanstvena odkritja **zaželena,** moderne družbe vzpodbujajo znanstvena odkritja in jih tudi **pozitivno sankcionirajo** (1,5 točke).

4. *Pojasnite razliko v razlagi vzrokov za odklonsko ravnanje med teorijama R. Mertona in A. Cohena. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

   Po R. Mertonu je glavni razlog za odklonsko ravnanje **strukturna napetost** (1 točka); gre za neusklajenost med vrednoto uspeha in možnostmi, da bi to vrednoto dosegli po legalni poti, zato nastopi stanje **anomije** (1 točka).
   Po A. Cohenu je vzrok za odklonskost v **statusni frustraciji** (1 točka); ker zlasti mladi fantje družbeno želenih ciljev ne morejo doseči po legalni poti, te cilje zavržejo in oblikujejo **odklonsko subkulturo** (1 točka).

5. *Navedite modele odklonskega ravnanja, ki po teoriji R. Mertona predstavljajo prilagoditev (adaptacijo) strukturni napetosti, in en model kratko razložite. (3 točke)*

   Modeli odklonskega ravnaja so **inovatorstvo** (0,5 točke), **ritualizem** (0,5 točke), **uporništvo** (0,5 točke), **ubežništvo** (0,5 točke).

   Kandidati/kandidatke dobijo za kratko pojasnitev enega od modelov še 1 točko.

6. *Katera teoretska perspektiva zanika nevtralnost zakona in kako to pojasni? (3 točke)*

   Nevtralnost zakona zanika **konfliktna teorija** (1 točka). Norme, zlasti pravne, postavljajo tisti, ki imajo **družbeno moč**, ti lahko po formalnih poteh, prek zakonodajnih organov (1 točka), pa tudi prek neformalnih poti (lobiranje) vplivajo na oblikovanje zakonov (1 točka).

7. *Na katere vidike odklonskosti še opozarja teoretska perspektiva, ki ste jo prepoznali v odgovoru na 6. vprašanje? Navedite in kratko pojasnite en vidik. (2 točki)*

   Ta teorija opozarja:
   - **na selektivno uporabo zakona**,
   - da je večji **formalni nadzor** nad nižjimi družbenimi sloji,
   - na razliko v kriminalu **višjih in nižjih družbenih slojev**,
   - na kriminal **belih ovratnikov**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in pojasnitev enega od zgoraj naštetih vidikov 2 točki oziroma ustrezno manj za pomanjkljivo predstavitev.

2. SPOL IN SPOLNA RAZLIKA

1. *Ob upoštevanju vira A utemeljite razlikovanje med biološkim in družbenim spolom. (3 točke)*

   Biološki spol: gre za razliko v kromosomih, hormonih ter primarnih in sekundarnih spolnih znakih (1 točka).
   Družbeni spol: pomeni mesto v družbeni strukturi glede na biološki spol, spolno specifične družbene vloge in lastnosti (1 točka).
   Utemeljitev razlike: biološki spol je »**pripisan**«, družbeni pa **pridobljen** s socializacijo (1 točka).

2. *Nekateri avtorji (npr. L. Tiger in R. Fox) trdijo, da družbene razlike med spoloma določa biogramatika, tj. gensko določeni program, ki moške in ženske usmerja v različne družbene vloge. Kako je mogoče s sociološkega vidika kritizirati to trditev? (3 točke)*

   Spolne vloge in odnosi so v **različnih kulturah različno opredeljeni**, zato lahko sklepamo, da niso posledica biološkega programa (1,5 točke).
   Antropološke študije kažejo, da zaradi rojevanja otrok ženske niso vedno vezane na dom in da – četudi so moški v povprečju telesno močnejši – v nekaterih družbah ženske opravljajo enaka ali težja dela kakor moški (1,5 točke).

3. *Po mnenju T. Parsonsa je za spolno delitev dela v družini značilna delitev na instrumentalne in ekspresivne vloge. Pojasnite razliko med obema vrstama vlog. (2 točki)*

   Instrumentalno vlogo opravlja **moški** (0,5 točke), torej je primarno **hranilec** družine (0,5 točke); ekspresivno vlogo opravlja **ženska** (0,5 točke), z razumevanjem in ljubeznijo sprošča **napetost** v družini (0,5 točke).

4. *Ob upoštevanju vira B pojasnite poglavitne družbene vzroke za moško agresivnost. (2 točki)*

   Moška agresivnost je povezana z vrednotami, ki izhajajo iz **kulturnega okolja** in se prenašajo s **socializacijo** (1 točka), v procesih socializacije so poudarjene »moške« lastnosti, pri tem imajo pomembno vlogo **šola, družina, množični mediji, igrače** itd. (1 točka).

5. *Engelsov prikaz (vir C) družbenega položaja žensk se nanaša na kapitalistične družbe 19. stoletja. V katerih pogledih se današnji položaj žensk razlikuje od njihovega položaja pred več kakor sto leti? (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje spremembe oziroma razlike:
   - delež **zaposlenih** žensk se je močno **povečal**,
   - povečal se je tudi njihov **politični vpliv** (volilna pravica, gibanja za ženske pravice),
   - **spremenile so se vrednote**, ki urejajo odnose med spoloma,
   - večja **dostopnost do izobraževanja**,
   - večja **reproduktivna svoboda** žensk,
   - **pravna enakost**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo 4 točke, če v odgovor vključijo štiri razlike, prav tako dobijo 4 točke, če navedejo in ustrezno pojasnijo dve.

6. *Pojasnite pojem seksizem. (1,5 točke)*

   Pomeni prepričanje, da je en spol, praviloma moški, **več vreden** od drugega, ženskega; spolna diskriminacija (1,5 točke).

7. *Na spreminjanje položaja žensk je močno vplival feminizem. Kaj običajno označujemo z izrazom feminizem? (2 točki)*

   Je **ideologija in družbeno gibanje**, ki poudarja, da so ženske v **podrejenem** položaju; zahteva družbeno **enakost žensk**; predpostavlja, da neenakosti med spoloma **niso biološko določene** in da je neenakost med spoloma mogoče **odpraviti** (2 točki za odgovor, ki ustrezno vključuje štiri od omenjenih elementov).

3. DRUŽBENA STRUKTURA / STRUKTURIRANJE DRUŽBENOSTI

1. *V katero vrsto družbenih odnosov glede na obliko/formo bi uvrstili odnose prevladujočega družbenega okolja do gejev in lezbijk (vir A) ter do Romov (vir B)? (1 točka)*

   Disjunktivni odnosi/odnosi **oddaljevanja**, tudi **razdruževalni** odnosi (1 točka).

2. *Katere oblike odnosov sodijo v vrsto družbenih odnosov, ki ste jih prepoznali v viru B? Navedite jih. (1,5 točke)*

   Tekmovanje, nasprotovanje, konflikt.
   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedbo 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke.

3. *Opišite dve izmed navedenih oblik družbenih odnosov in opredelite razliko med njima. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke za opis vsake oblike disjunktivnih odnosov dobijo po 1 točko, skupaj največ 2 točki, za **eksplicitno ugotovitev razlik** med dvema izbranima dobijo še 1 točko (npr.: razlika med nasprotovanjem in konfliktom je v stopnji zaostrenosti odnosov, razlika med tekmovanjem in nasprotovanjem ali konfliktom je v bolj ali manj jasno izoblikovanih pravilih, ki jih morajo spoštovati tekmovalci, itd.).

4. *Predstavite še dva sorodna primera v virih predstavljenih družbenih odnosov v sodobnih družbah. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavljajo primere **medrasnih, medetničnih, medverskih** ipd. nasprotovalnih ali konfliktnih odnosov. Za vsak ustrezno predstavljen primer (navedbo in kratek opis, iz katerega je razvidna utemeljitev, za kakšne odnose gre) dobijo po 1,5 točke, skupaj največ 3 točke. Za delno ustrezen odgovor se število točk ustrezno zmanjša.

5. *Opredelite pojem družbene skupine in navedite njene temeljne povezovalne elemente. (3 točke)*

   Družbeno skupino tvorita najmanj dva, večinoma pa več posameznikov, ki so med seboj povezani (1 točka). Povezovalni elementi so: **skupni cilji, skupne dejavnosti, občutek pripadnosti/identiteta, skupne vrednote, norme** itd. Za vsak ustrezno naveden element kohezivnosti dobijo kandidati/kandidatke 0,5 točke, skupaj največ 2 točki.

6. *Pojasnite razliko med družbenimi skupinami in družbenimi kategorijami. (3 točke)*

   Družbene kategorije niso družbene skupine, ker jim **manjkajo povezovalni elementi**, ki družijo člane skupin, ali pa **je povezanost bolj šibka** (nimajo skupnih ciljev, dejavnosti, ni izražene identitete, ni skupnih vrednot in norm itd.) (2 točki); za razliko od skupin **so kategorije statistični vidik družbene strukture** (1 točka).

7. *Razvrstite Rome v družbene skupine ali v družbene kategorije in svojo razvrstitev utemeljite. Pomagate si lahko z viroma B in C. (3 točke)*

Romi so **družbena skupina** (1 točka), konkretno etnična skupina. Kot utemeljitev šteje navajanje tistih značilnosti romske etnične skupnosti, ki so hkrati splošne značilnosti družbenih skupin (skupna kultura, etnična identiteta, etnična zavest itd.).
Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno utemeljitev 2 točki. Utemeljitev mora vsebovati vsaj dve značilnosti družbenih skupin, ki so hkrati lastnosti Romov.

4. EKOLOGIJA

1. *Opredelite pojma ekosfera in sociotehnosfera. (2 točki)*

Ekosfera **je naravno okolje**, deluje po lastnih zakonitostih, tudi človek je del tega okolja in od njega na različne načine odvisen (1 točka).
Sociotehnosfera je s **človekovo dejavnostjo ustvarjen umetni svet** (kulturni ekosistem, materialni objekti, stavbe itd.) (1 točka).

2. *Pojasnite, zakaj med ekosfero in sociotehnosfero nastaja konflikt. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Konflikt je posledica tega, da sistema delujeta **po različnih načelih** (1 točka):
- ekositem deluje **ciklično**, krožno (ni odpadkov) in **konservativno**, počasne spremembe, evolucija (1 točka),
- sociotehnosfera deluje po **linearnem načelu**, vsi proizvodi in procesi se na koncu iztečejo v odpadke, gre za **hitre spremembe, rast** (1 točka).

3. *Imenujte strokovno študijo, ki je v 20. stoletju prva resno opozorila na različne vidike ekološke krize. (1 točka)*

Meje rasti (1 točka).

4. *Navedite in kratko pojasnite dve ugotovitvi iz te študije. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in kratko pojasnijo dve izmed naslednjih ugotovitev:
- prehitra rast prebivalstva,
- stopnjevanje gospodarske rasti,
- pretirana uporaba naravnih virov,
- onesnaževanje okolja,
- nevarnost nesreč
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo ugotovitve iz študije 1 točko, skupaj največ 2 točki, za kratko pojasnitev vsake navedbe pa še po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

5. *Zakaj je industrijski način proizvodnje temeljni vzrok sedanje ekološke krize? Kratko pojasnite. (2,5 točke)*

Industrializacija je vezana na **eksponencialno rast**, ki povzroča pretirano izkoriščanje **neobnovljivih** virov, zaradi nenehne **razširjene reprodukcije** in pospešene **rasti prebivalstva.**
Kandidati/kandidatke za 2,5 točke v odgovor vključijo dva elementa in ju smiselno povežejo.

6. *Preberite vir B ter ugotovite in kratko pojasnite koncept reševanja ekološke krize, ki je predstavljen v viru. (3 točke)*

Gre za model »stacionarne ravnovesne ekonomije« ali obstojne družbe (1 točka), ki ugotavlja, da nobena trajna rast ni mogoča, gre za prehod od rasti k ravnovesju, človek se bo moral omejiti v svojih potrebah, nadomestiti neobnovljive vire energije z obnovljivimi itd. (2 točki).

7. *Navedite in kratko pojasnite dva ukrepa modernih industrijskih držav za ublažitev posledic ekološke krize. (Vir C) (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in kratko pojasnijo dva od naslednjih ukrepov:
- uvajanje čistilnih naprav,
- ločeno zbiranje odpadkov in ponovna predelava (reciklaža) posameznih odpadkov,
- omejevanje uporabe (kemičnih) gnojil v kmetijstvu,
- skrb za čisto podtalnico
- itd.

Za eno pravilno navedbo in kratko pojasnitev dobijo po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

ESEJSKA VPRAŠANJA

1. **Razpravljajte o tezi, da je posameznikova svoboda v socializacijskih procesih v modernih družbah večja kakor v tradicionalnih družbah. Soočite argumente ZA in PROTI.**

2. **Opišite glavne značilnosti birokratske organizacije ter analizirajte njene prednosti in slabosti. V odgovor vključite razpravo o slabostih birokratske organizacije in jo povežite z analizo sodobnih teženj po preoblikovanju birokratskih organizacij.**

3. **Razpravljajte o pomenu zaposlitve ter o vertikalni in horizontalni segregaciji žensk na trgu dela.**

4. **Pojasnite družbene okoliščine razvoja moderne znanosti in razpravljajte o pomenu znanosti v modernih družbah.**

5. **Analizirajte modernizacijske spremembe na ekonomskem področju in v sistemu slojevitosti ter pojasnite njihovo medsebojno povezanost.**

1. DELO IN PROSTI ČAS

Vir A

Brezposelnost je značilnost industrijskih družb. V tradicionalnih družbah ne obstaja, ker ne obstaja niti koncept zaposlitve.
V industrijski družbi imata zaposlenost in brezposelnost velik vpliv. Delo je potrebno zaradi zaslužka, če pa ga ni, nastane problem preživetja. Ker za ta problem ni dovolj dobrih rešitev, povzroča razmeroma veliko družbenih in individualnih problemov. Na družbeni ravni visoka brezposelnost pomeni, da človeški viri ostajajo neizkoriščeni. Brezposelni bi lahko proizvajali blago ali storitve, a za to nimajo priložnosti. Prav tako ne plačujejo davkov in potrebujejo razmeroma veliko državne oziroma socialne pomoči.

(Curry, T. et al. (1997): Sociology for the twenty-first century. Prentice-Hall, New Jersey, str. 375)

Vir B

Senat razsodišča zdravniške zbornice je imel priložnost, da se je odločal med štirimi ukrepi: kolegialnim priporočilom, javnim opominom, začasnim in trajnim odvzemom licence. Sledil je predlogu tožilca zbornice, in se odločil za izrek javnega opomina. Pri tem je upošteval, da v obravnavanem primeru ugotovljena kršitev ni bila v vzročni zvezi s smrtjo bolnice. Odbor za strokovno-medicinska vprašanja zdravniške zbornice je namreč že pred tem ugotovil, da nedopustna zakasnitev izvida ni vplivala na izid bolezni, pač pa na potek zdravljenja, saj bolnica ni prejemala dodatne imunoterapije.

(Zupanič, M. (2005): *Javni opomin celjskemu patologu.* Delo, 10. 10. 2005, str. 2)

Vir C

Kibernetske kavbojke so le eden od primerov *mass customization.* Množična proizvodnja, prilagojena posameznemu kupcu, se mnogim strokovnjakom zdi pomemben trend porabniške družbe v novem tisočletju …. Danes se zdi, da Fordovemu načelu bije zadnja ura. *Mass customization* bo v 21. stoletju tako pomembna, kot je bila v 20. stoletju množična proizvodnja.

(Die Zeit, *Samo za vas* (2003), povzeto po Delo, SP, 26. 7. 2003, str. 27)

Vprašanja:

1. Opredelite brezposelnost po metodi ILO.
(1 točka)

2. Navedite in kratko predstavite dve različni obliki brezposelnosti.
(3 točke)

3. Vir A predstavlja nekaj družbenih vidikov brezposelnosti. Kakšne posledice ima brezposelnost za življenje posameznika? Navedite in kratko pojasnite dve.
(2 točki)

4. Profesije imajo svojo posebno profesionalno kulturo. Predstavite njene značilnosti. Pomagajte si z virom B.
(2 točki)

5. Poleg profesionalne etike ločujejo poklice in profesije še druge razlike. Utemeljite ločevanje med poklici in profesijami z dvema argumentoma.
(3 točke)

6. Katera tehnologija, predstavljena v viru C, naj bi v 21. stoletju prevladala v množični proizvodnji? Navedite jo in kratko predstavite dve njeni značilnosti.
(2,5 točke)

7. Analizirajte vpliv razvoja tehnologije na poklicno in izobrazbeno strukturo zaposlenih. V analizo vključite vsaj dva vidika medsebojne povezanosti.
(4 točke)

2. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

Vir A

Kot je dokazoval Harold Lasswell, v vsaki družbi politika določa, »kdo dobi kaj, kdaj in kako«. Različne družbe izoblikujejo svoje lastne politične institucije, toda povsod je temelj politike boj za moč.

(Kornblum, W. (1997): Sociology in a Changing World, Harcourt Brace&Company, Orlando, str. 604)

Vir B

Komunistične režime bi tako lahko uvrstili v kategorijo enostrankarskih avtoritarnih režimov. To pa ne izključuje variacij med njimi. Tako je šlo v prvem obdobju (do Stalinove smrti) za totalitarno ureditev, ki je pomenila popoln nadzor partije nad celotno družbo ob izredno visoki stopnji represivnosti. Kasneje je prišlo do delnega zmanjšanja obsega partijskega nadzora nad družbo in represije državnih institucij nasproti tistim, ki se niso hoteli podrediti državno-partijskemu diktatu …

(Tomšič, M. (2003): Dejavniki stabilizacije demokracije v državah srednje in vzhodne Evrope. Družboslovne razprave, št. 44/2003, str. 46)

Vir C

Pluralisti dokazujejo, da se interesi vsake skupine v nekem časovnem obdobju odrazijo v vladnih odločitvah, vendar zaradi razlik v družbi ni mogoče, da bi država vsakič ustregla vsakomur. Po besedah Raymonda Arona »vladanje postane stvar kompromisa«.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 516)

Vprašanja

1. V viru A je predstavljena ena od opredelitev politike. Na kratko razložite še drugo možno opredelitev politike.

(2 točki)

2. Kaj je po Webru (družbena) moč?

(2 točki)

3. Med katerima oblikama moči navadno razlikujemo v sociologiji? Navedite ju in pojasnite razliko med njima.

(4 točke)

4. Razložite pojem »avtoritarni režim«, ki je omenjen v viru B. V razlago vključite štiri značilnosti.

(4 točke)

5. Za katere politične »režime« oziroma sisteme naj bi veljale trditve pluralistov, omenjene v viru C?

(1 točka)

6. Kateri mehanizmi posameznikom in skupinam omogočajo izražanje njihovih interesov? Navedite in na kratko razložite dva.

(2 točki)

7. Katere teorije izrecno nasprotujejo pluralističnemu pristopu in zakaj?

(2,5 točke)

3. RELIGIJA

Vir A

Na dlani je, da že v nemški besedi "Beruf "(poklic), in nemara še očitneje v angleški "calling", prizvanja religiozna predstava o nalogi, ki jo je naložil Bog...vrednotenje izpolnjevanja dolžnosti v posvetnih poklicih kot najvišje vsebine, ki jo sploh lahko priznava nravstveno samoudejanjenje....V pojmu "poklica" prihaja torej do izraza tista osrednja dogma vseh protestantskih denominacij, ki zavrača katoliško ločevanje krščanskih nravstvenih zapovedi na "praecepta" in "consilia" in ki za edino sredstvo za Bogu všečno življenje nima preseganja posvetne nravnosti z meniško askezo, marveč pozna izključno samo izpolnjevanje posvetnih dolžnosti, kakor se te porajajo iz življenjskega položaja slehernega posameznika, izpolnjevanje, ki tako dejansko postaja njegov "poklic".

(Weber, M. (1988): Protestantska etika in duh kapitalizma, ŠKUC, Ljubljana, str. 66, 72)

Vir B

Na kulturnem področju prinese modernizacija »zmanjšanje pomena magičnih in religioznih verovanj, mitov, vrednot in norm ter njihovo zamenjavo z idejami in pravili, ki jih legitimizirajo »tuzemski« ali »posvetni« argumenti in premisleki«.

(Sztompka, P. (1993): The sociology of Social Change, Blacwells, Oxford, str. 76)

Vir C

Izjave o vernosti prebivalcev Slovenije, 1968-1998

	1968	1973	1978	1983	1988	1993	1998
–verni	67,8	66,4	45,3	47,7	56,3	60,8	64,7
–neverni	29,6	29,8	42,8	38,6	30,7	21,2	25,8
–neopredeljeni	2,6	10,8	11,9	13,7	13,0	15,9	9,6
v %	100.	100	100	100	100	100	100
	2475	2098	2064	2067	2075	1044	1018

Obiskovalci cerkvenih obredov med prebivalci Slovenije, 1968-1998

	1968	1973	1978	1983	1988	1993	1998
– redno (1x tedensko ali več)	21,7	17,7	11,8	11,0	12,4	13,0	13,9
– priložnostno (manj kot 1x tedensko)	37,2	38,5	33,8	38,4	44,3	44,1	45,8
– ne obiskujejo – drugi	41,1	43,8	54,4	50,6	43,3	38,2	40,4
v %	100.	100	100	100	100	100	100
	2475	2098	2064	2067	2075	1044	1018

(Toš, N., in drugi: Podobe o cerkvi in religiji (na Slovenskem v 90-ih), FDV – IDV, Ljubljana, str. 166, 167)

Vprašanja:

1. Kako je po Webrovih ugotovitvah protestantizem vplival na nastanek evropskega kapitalizma? Pomagajte si z virom A.

(4 točke)

2. Kako sociološko imenujemo proces, ki je predstavljen v viru B? Na kratko predstavite tri značilnosti oziroma vidike tega procesa.

(4 točke)

3. Opredelite verski fundamentalizem v modernih družbah.

(2,5 točke)

4. Pojasnite razliko med krščanskim in islamskim fundamentalizmom.

(2 točki)

5. Navedite enega od pojavov revitalizacije religije.

(1 točka)

6. S pomočjo vira C ugotovite, katere trende razkrivajo longitudinalne raziskave religioznosti in obiskovanja verskih obredov v Sloveniji.

(2 točki)

7. Ali slovenske raziskave religioznosti razkrivajo razlike v stopnji religioznosti med moškimi in ženskami in med pripadniki različnih družbenih slojev?

(2 točki)

4. ŠOLA

Vir A

V mnogih izobraževalnih institucijah pa vladajo rituali, pravila, predpisi in disciplinski sistemi, ki javno deklariranim, znanstveno- in demokratično-političnim izobraževalnim ciljem bolj ali manj nasprotujejo ... Prisotno je stalno poudarjanje hierarhije in razlik med učitelji in učenci, poenotenje določenih pozdravnih ritualov in uresničevanje predpisov glede oblačenja itd. Vse te norme so deloma sprte z načeli strpnosti, kulturne in jezikovne raznolikosti, socialne in spolne egalitarnosti.

(Wakounig, V. (2004): Skriti kurikulum - senca javnega kurikuluma. Sodobna pedagogika 2/2004, str. 9)

Vir B

Jezik je tudi ključ do učnega uspeha otroka. Od obvladovanja jezika večine je zelo odvisna prihodnost otrokovega razvoja, njegovega šolskega dela in uveljavljanja v širšem prostoru. Brez dobro osvojenega jezika ni mogoče vzpostaviti sporazumevanja, brez tega pa ni možna niti participacija. Zato ni vseeno, ali je otrokovo družinsko okolje revno, ali se uporablja le narečje, jezik manjšine, ali pa se v družini govori v »šolskem« (knjižnem) jeziku.

(Resman, M. (2003): Interkulturna vzgoja in svetovanje, Sodobna pedagogika 1/2003, str.66)

Vprašanja:

1. Opredelite pojem šole.

(2 točki)

2. Kdaj pride do ekspanzije šolstva in katere družbene okoliščine jo omogočijo? Navedite in na kratko pojasnite dve družbeni okoliščini.

(3,5 točke)

3. Pojasnite pojem šolski kurikulum ter poimenujte in izpostavite razliko med dvema oblikama kurikuluma, ki sta značilni za šolo. Pomagajte si z virom A.

(4 točke)

4. Pojasnite, kako različna družinska okolja (slojevska pripadnost) vplivajo na različne jezikovne sposobnosti otroka in s tem na uspešnost v šoli. Pomagajte si z virom B.

(3 točke)

5. Vir B govori o pomenu družinskega okolja (slojevske pripadnosti) za šolsko uspešnost. Navedite še dve determinanti pripisanega družbenega statusa, ki vplivata na uspešnost v šoli in eno na kratko pojasnite.

(2 točki)

6. Pojasnite protislovnost družbene vloge šole.

(3 točke)

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI ROK

M 0 6 1 5 2 1 1 3

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 7. junij 2006

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2006

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Razpravljajte o tezi, da je posameznikova svoboda v socializacijskih procesih v modernih družbah večja kakor v tradicionalnih družbah. Soočite argumente ZA in PROTI.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) v svojem odgovoru **opredelijo socializacijo** in njen **vpliv** na posameznika oziroma oblikovanje njegove osebnosti (pogojevanje in hkratno omejevanje svobode). Predstavijo tudi **moderne družbe** in jih umestijo v čas, ob tem vključijo informacijo, da je socializacija v modernih družbah **drugačna** od tiste v predmodernih družbah. Vprašanje večje svobode posameznika v modernih družbah z vidika socializacije predstavijo z argumenti ZA in PROTI.

ZA (Ulrich Beck – navajanje imena ni nujno):
- višja življenjska raven prebivalstva (množična poraba, več prostega časa, različni življenjski stili),
- večje možnosti šolanja, izbira študija in poklica,
- mobilnost ljudi v socialnem in geografskem prostoru,
- liberalna družinska in institucionalna vzgoja,
- več možnosti individualizacije spolne identitete in spolnih vlog
- itd.

PROTI (frankfurtska šola, Nashbitt, reprezentacije človeka v umetnosti, npr. v literaturi: Huxley – navajanje imen ni nujno):
- tehnološki napredek, ki zmanjšuje nadzor nad lastnim življenjem,
- gospodarski in politični procesi so zunaj nadzora posameznika,
- konformizem, ki ga ustvarjajo mediji,
- neosebne avtoritete (trg blaga, delovne sile, kapital, javno mnenje, trendi popularne kulture, standardizacija izdelkov in storitev, standardizacija v izobraževanju, v delovnih razmerah)
- itd.

V sestavku soočijo najmanj dva argumenta ZA in dva PROTI in ugotovijo, da se v realnem življenju pojavljata oba vidika, ki se med seboj neločljivo prepletata. Vključitev le ene vrste argumentov je mogoče oceniti z največ 13 točkami, če je ta del naloge iz naslova opravljen dobro.

2. ***Opišite glavne značilnosti birokratske organizacije ter analizirajte njene prednosti in slabosti. V odgovor vključite razpravo o slabostih birokratske organizacije in jo povežite z analizo sodobnih teženj po preoblikovanju birokratskih organizacij.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključiti:
- Opis **značilnosti** birokratske organizacije po M. Webru: jasna delitev dela, hierarhična struktura, abstraktna pravila, nepristransko in brezosebno opravljanje vlog, strokovnost osebja, ločenost službe od zasebnega življenja.
- Analiza **prednosti** birokratskih organizacij: so maksimalno **racionalne**, zato zagotavljajo **točnost**, **hitrost**, **predvidljivost**, **cenenost** in **učinkovitost**.
- Analiza **negativnih** plati, slabosti (disfunkcionalnost) birokratskih organizacij: **nefleksibilnost**, **dušenje ustvarjalnosti** in **brezosebnost**; formalizirani postopki postanejo **sami sebi namen** (Merton), birokratska organizacija je mehanizem **nadzorovanja** ljudi in njihovega delovanja (Foucault).

- Analiza sodobnih teženj po **preoblikovanju** birokratskih organizacij: birokratska organizacija in neformalna organizacija; organizacije, ki omogočajo **timsko delo** in bolj **demokratično odločanje**; od hierarhične k **omrežni** organizaciji; razvoj računalniške tehnologije omogoča nastajanje **virtualnih** organizacij, ki se korenito razlikujejo od dosedanjih organizacijskih rešitev itd.

Iz odgovora morajo biti razvidne značilnosti, prednosti in slabosti birokratskih organizacij ter sodobne težnje po njihovem preoblikovanju. Ni nujno, da kandidati/kandidatke vključijo vse naštete možnosti.

3. ***Razpravljajte o pomenu zaposlitve ter o vertikalni in horizontalni segregaciji žensk na trgu dela.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- opredeliti **zaposlitev**,
- pojasniti **pomen zaposlitve za oba spola** (vir dohodkov, status, socialne pravice itd.),
- pojasniti **pomen zaposlitve za ženske** (ekonomska neodvisnost, vpetost v širše socialne mreže itd.),
- pojasniti, da se ženske zaposlujejo predvsem v panogah, ki naj bi bile blizu tako imenovani »ženski naravi« (skrbstveni poklici, zdravstvo, šolstvo itd.) **– horizontalna segregacija**,
- pojasniti, da so to poklici, kjer so ženske za isto stopnjo izobrazbe manj plačane kakor moški,
- pojasniti, da ženske težko napredujejo na najvišje položaje v hierarhiji **– vertikalna segregacija**.

4. ***Pojasnite družbene okoliščine razvoja moderne znanosti ter razpravljajte o pomenu znanosti v modernih družbah.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- ugotoviti, da se je moderna znanost začela razvijati v **Evropi**;
- izpostaviti pomen **razsvetljenstva**, vlogo **protestantizma**, uporabo **eksperimenta** kot znanstvene metode, pojmovanja, da je človek gospodar narave, **profesionalizacijo** znanosti in nastanek **znanstvene** skupnosti itd.;
- v razpravi o pomenu znanosti za moderne družbe izpostaviti pomen **praktične** funkcije, ki se kaže zlasti v gospodarskem razvoju neke družbe;
- ugotoviti, da so zaradi pomena znanosti v modernih družbah pogosto **kršene norme** delovanja znanstvene skupnosti (avtonomnost, univerzalizem, nepristranskost in organizirani skepticizem).

5. ***Analizirajte modernizacijske spremembe na ekonomskem področju in v sistemu slojevitosti ter pojasnite njihovo medsebojno povezanost.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- ugotoviti, da je najpomembnejša sprememba na ekonomskem področju **industrializacija**, s katero so se bistveno spremenili načini in vrste proizvodnje: razvoj tehnologije, premik iz primarnega v sekundarni in terciarni sektor, blagovno-denarna proizvodnja izrinja naturalno, prevladujoča oblika preživetja večine prebivalstva postane podjetniško organizirano mezdno delo itd.;
- analizirati **spremembe v sistemu slojevitosti**: razkroj stanovske družbe, oblikovanje odprtega sistema slojevitosti, naraščanje pomena pridobljenega statusa, oblikovanje novih družbenih razredov itd.;
- pojasniti, kako sta bili obe področji sprememb **povezani**: industrializacija in blagovno-denarno (tržno) gospodarstvo sta »rušili« fevdalne pregrade, novi način proizvodnje je zmanjševal pomen pripisanega družbenega statusa, oblikujejo se novi družbeni razredi itd.

IZPITNA POLA 2

1. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Opredelite brezposelnost po metodi ILO. (1 točka)*

   Brezposelne po metodi ILO so osebe:
   - ki niso opravljale nobenega plačanega dela,
   - ki so v dveh tednih od dneva, ko so anketirane, **pripravljene začeti opravljati** neko **plačano delo**,
   - ki so v zadnjih štirih tednih pred anketo aktivno **iskale zaposlitev**
   - ki **čakajo**, da bodo začele delati.

   Kandidati/kandidatke dobijo za dva v odgovor vključena elementa 1 točko, sicer ustrezno manj.

2. *Navedite in kratko predstavite dve različni obliki brezposelnosti. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in predstavijo naslednje oblike brezposelnosti:
   - **sezonska** brezposelnost,
   - **frikcijska** brezposelnost,
   - **strukturna** brezposelnost,
   - **ciklična** brezposelnost.

   Za vsako pravilno navedbo dobijo 0,5 točke (skupaj največ 1 točko), za vsako ustrezno pojasnilo še po 1 točko (skupaj največ 2 točki).

3. *Vir A predstavlja nekaj družbenih vidikov brezposelnosti. Kakšne posledice ima brezposelnost za življenje posameznika? Navedite in kratko pojasnite dve. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko pojasnjujejo:
   - **materialno ogroženost,**
   - **socialno zapostavljenost,**
   - **občutek nekoristnosti,**
   - **psihično nestabilnost,**
   - **socialno izključenost**
   - **itd.**

   Za vsako ustrezno navedbo (upoštevamo tudi ustrezne opisne formulacije) dobijo 0,5 točke, za vsako pojasnilo še 0,5 točke, skupaj največ 2 točki.

4. *Profesije imajo svojo posebno profesionalno kulturo. Predstavite njene značilnosti. Pomagajte si z virom B. (2 točki)*

   Praviloma to pomeni, da pripadniki profesije ustanavljajo svoja **profesionalna združenja,** ki člane **povezujejo**, oblikujejo **profesionalno etiko**, presojajo delovanje članov ipd. Za vsako vključeno ustrezno značilnost profesionalne kulture dobijo kandidati/kandidatke po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

5. *Poleg profesionalne etike ločujejo poklice in profesije še druge razlike. Utemeljite ločevanje med poklici in profesijami z dvema argumentoma. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko utemeljujejo ločevanje med poklici in profesijami z naslednjimi argumenti:
   - poklici bolj temeljijo na **izkustvu** (veščinah), profesije bolj na teoretskem **znanju,**
   - za profesije je bolj značilna **strokovna avtonomija**/avtoriteta strokovne sodbe,
   - profesije so bolj pod **nadzorom javnosti**,
   - poklicno delo je bolj **fizično**/rutinsko, profesionalno bolj **umsko**/ustvarjalno,
   - **dostop** do profesij je bolj **omejen**
   - itd.

   Za vsako ustrezno utemeljitev dobijo 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

6. *Katera tehnologija, predstavljena v viru C, naj bi v 21. stoletju prevladala v množični proizvodnji? Navedite jo in kratko predstavite dve njeni značilnosti. (2,5 točke)*

   V viru C je predstavljena **avtomatizirana/informacijska/računalniška/kibernetska tehnologija** (0,5 točke). Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje njene značilnosti:
   - zahteva več **znanja**,
   - daje več možnosti za **ustvarjalnost**,
   - dopušča več **fleksibilnosti** v organizaciji dela,
   - omogoča večji **nadzor** nad delovnim procesom,
   - **osvobaja** od rutinskega dela,
   - vpliva na spremenjen **odnos do dela**
   - itd.

   Za predstavitev vsake ustrezne značilnosti dobijo 1 točko, skupaj največ 2 točki.

7. *Analizirajte vpliv razvoja tehnologije na poklicno in izobrazbeno strukturo zaposlenih. V analizo vključite vsaj dva vidika medsebojne povezanosti. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko vključijo v odgovor:
   - zvišajo se zahteve po **bolj izobraženi** delovni sili,
   - **izumiranje poklicev** in **nastajanje** novih,
   - **bifurkacija** delovne sile
   - itd.

   Za vsak ustrezen vključeni vidik dobijo kandidati/kandidatke po 2 točki, skupaj največ 4 točke.

2. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *V viru A je predstavljena ena od opredelitev politike. Na kratko razložite še drugo možno opredelitev politike. (2 točki)*

   Druga možna opredelitev politike je, da je politika dejavnost, v kateri se **izražajo, soočajo in usklajujejo različni interesi** in skrb za **skupno dobro**, to pa zagotavlja tudi **red**, **stabilnost**, **pravičnost** itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo 2 točki za ustrezno razlago tega pojmovanja politike.

2. *Kaj je po Webru (družbena) moč? (2 točki)*

   To je sposobnost **uveljavljanja** lastnih interesov **kljub nasprotovanju** drugih (ali: zmožnost odločanja o ravnanju drugih tudi proti njihovi volji itd.).

   Kandidati/kandidatke dobijo 2 točki za ustrezno opredelitev moči.

3. *Med katerima oblikama moči navadno razlikujemo v sociologiji? Navedite ju in pojasnite razliko med njima. (4 točke)*

   V sociologiji razlikujemo med **oblastjo ali avtoriteto** (0,5 točke) in **prisilo** (0,5 točke).
   Razlika med njima je v **legitimnosti** (1 točka).
   Oblast je oblika moči, ki je **sprejeta kot legitimna**, to je upravičena, pravilna itd. in se ji **prostovoljno** podrejamo. (1 točka)
   Prisila je oblika moči, ki ji **podrejeni ne priznavajo legitimnosti**; temeljni motiv poslušnosti je **strah pred sankcijami.** (1 točka)

4. *Razložite pojem »avtoritarni režim«, ki je omenjen v viru B. V razlago vključite štiri značilnosti. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko v razlagi navedejo naslednje značilnosti:
   - **nepriznavanje raznolikosti** političnih (družbenih) interesov,
   - **omejevanje** temeljnih človekovih pravic in svoboščin ter političnih pravic,
   - ponavadi so sistemi **enostrankarski**,
   - volitve – če že so – prispevajo k ustvarjanju vtisa, da oblast uživa široko podporo, to je k **prikrivanju nedemokratične prakse**,
   - **odsotnost** delitve oblasti
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno vključeno in razloženo značilnost po 1 točko (skupaj 4 točke). 4 točke lahko dobijo tudi, če so vključili manj značilnosti (npr. samo dve), vendar so jih temeljiteje in bolj celovito razložili.

5. *Za katere politične »režime« oziroma sisteme naj bi veljale trditve pluralistov, omenjene v viru C? (1 točka)*

   Za **demokratične.** (1 točka).

6. *Kateri mehanizmi posameznikom in skupinam omogočajo izražanje njihovih interesov? Navedite in kratko razložite dva. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo **volilno pravico** in s tem možnost udeležbe na volitvah, vključevanje v **politične stranke** in **interesne skupine**, **različne oblike protestov**, **lobiranje** itd.
   Za vsako navedeno in ustrezno razloženo možnost dobijo po 1 točko (skupaj 2 točki).

7. *Katere teorije izrecno nasprotujejo pluralističnemu pristopu in zakaj? (2,5 točke)*

   Elitistične teorije (0,5 točke); ker pluralistični pristop **ne upošteva razlik v moči** med posameznimi družbenimi skupinami, ker **interesi ekonomsko šibkih najpogosteje niso zastopani**, ker torej **nimajo vsi enakih možnosti** za politično participacijo itd.
   (2 točki za ustrezno pojasnilo, drugače ustrezno manj za pomanjkljivo razlago)

3. RELIGIJA

1. *Kako je po Webrovih ugotovitvah protestantizem vplival na nastanek evropskega kapitalizma? Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

   Po Webrovih ugotovitvah je bil to **vpliv protestantske etike na ekonomsko dejavnost ljudi** (1 točka).
   Protestantizem s svojim naukom o predestinaciji povzroča religiozno negotovost, ta pa se blaži s **sistematično** in **vztrajno** ekonomsko dejavnostjo, to je s **trdim poklicnim delom** in s **ponovnim investiranjem** ustvarjenega bogastva. (2 točki za ustrezno razlago)
   Tako protestantska etika vpliva na nastanek kapitalizma, ki temelji na **sistematičnem ustvarjanju dobička**. (1 točka)

2. *Kako sociološko imenujemo proces, ki je predstavljen v viru B? Na kratko predstavite tri značilnosti oziroma vidike tega procesa. (4 točke)*

   Sekularizacija. (1 točka)

   Ta proces vključuje:
   - **zmanjševanje pomena** religije v gospodarskem, političnem in kulturnem življenju,
   - religija postane **relativno avtonomno** področje družbenega življenja,
   - **upad religioznosti** med prebivalstvom in neupoštevanje religioznih norm v vsakdanjem življenju,
   - **svobodna izbira** religioznih usmeritev in potrošniški odnos do religijskih organizacij
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako na kratko predstavljeno značilnost po 1 točko (skupaj 3 točke).

3. *Opredelite verski fundamentalizem v modernih družbah. (2,5 točke)*

   Fundamentalizem so **konservativne religijske doktrine**, **gibanja** in **skupine**. (1 točka)
   Usmerjene so **proti moderni družbi** in se zavzemajo za **preureditev družbe** v skladu z njihovimi verskimi nazori. (1,5 točke)

4. *Pojasnite razliko med krščanskim in islamskim fundamentalizmom. (2 točki)*

   Oba sta usmerjena proti modernizaciji, vendar se krščanski sooča z **»lastno« modernizacijo**, medtem ko je bila modernizacija islamskemu svetu **delno vsiljena s kolonizacijo** in danes z globalizacijo. (2 točki za ustrezno pojasnjeno razliko)

5. *Navedite enega od pojavov revitalizacije religije. (1 točka)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo enega od naslednjih pojavov:
- **nova religiozna gibanja**,
- **sekularna** in **civilna** religija,
- **ljudska** religioznost,
- verski **fundamentalizem**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za pravilno navedeni pojav 1 točko.

6. *S pomočjo vira C ugotovite, katere trende razkrivajo longitudinalne raziskave religioznosti in obiskovanja verskih obredov v Sloveniji. (2 točki)*

Upadanje religioznosti in **obiskovanja verskih obredov** se pokaže v **sedemdesetih** letih (1 točka), **povečevanje** obojega nastopi že v **osemdesetih letih** (1 točka), zato na religioznem področju kljub družbeni transformaciji v devetdesetih letih ni večjih sprememb.

7. *Ali slovenske raziskave religioznosti razkrivajo razlike v stopnji religioznosti med moškimi in ženskami in med pripadniki različnih družbenih slojev? (2 točki)*

Delež religioznih žensk je **višji** od deleža moških (1 točka); **več vernosti** je pri **nižjih** družbenih slojih (1 točka).

4. ŠOLA

1. *Opredelite pojem šole. (2 točki)*

Šola je **družbena institucija** (1 točka), v kateri poteka načrten in sistematičen **proces vzgoje in izobraževanja** (1 točka).

2. *Kdaj pride do ekspanzije šolstva in katere družbene okoliščine jo omogočijo? Navedite in na kratko pojasnite dve družbeni okoliščini. (3,5 točke)*

Do ekspanzije šolstva pride po **2. svetovni vojni**. (0,5 točke)
Družbene okoliščine, ki omogočijo ekspanzijo šolstva, so:
- **znanstvene in tehnološke spremembe**,
- **razvoj terciarnega sektorja**,
- **ekonomska rast**,
- **rast življenjskega standarda**
- **itd**.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in pojasnitev vsake posamezne družbene okoliščine po 1,5 točke, skupaj 3 točke.

3. *Pojasnite pojem šolski kurikulum ter poimenujte in izpostavite razliko med dvema oblikama kurikula, ki sta značilni za šolo. Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

Kurikulum pomeni **celoto vsebin in postopkov dela v šoli**. (1 točka).
Za šolo sta značilna **uradni** (0,5 točke) in **prikriti (skriti)** (0,5 točke) kurikulum. Uradni se kaže v jasno in **neposredno** izraženih zahtevah glede vsebin in obsega snovi, načina preverjanja in ocenjevanja znanja, v pogojih za napredovanje itd., prikriti kurikulum pa se izraža **posredno**, pomeni vrednote, ki se kažejo v hišnem redu, komunikaciji med učitelji in učenci, v sistemu nagrad in kazni, v ritualih itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev razlike še 2 točki, drugače ustrezno manj.

4. *Pojasnite, kako različna družinska okolja (slojevska pripadnost) vplivajo na različne jezikovne sposobnosti otroka in s tem na uspešnost v šoli. Pomagajte si z virom B. (3 točke)*

Otroci v svojem družinskem okolju (primarni socializaciji) pridobijo **različne** jezikovne sposobnosti in s tem različne možnosti za uspešnost v šoli.
Šolsko izobraževanje teče v okviru elaboriranega koda, ta je značilen **za višji in srednji** družbeni sloj in vsebuje obsežnejši besedni zaklad, sposobnost izražanja abstraktnih idej itd. (1,5 točke)
Za otroke iz **nižjega družbenega sloja** (iz etničnih in drugih socialnih manjšin) pa je značilna uporaba restriktivnega koda, ta vsebuje omejen besedni zaklad, kratke, slovnično preproste in pogosto nedokončane povedi itd. (1,5 točke)
Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo razliko tudi z razlago pomena kulturnega kapitala za šolsko uspešnost.

5. *Vir B govori o pomenu družinskega okolja (slojevske pripadnosti) za šolsko uspešnost. Navedite še dve determinanti pripisanega družbenega statusa, ki vplivata na uspešnost v šoli in eno na kratko pojasnite. (2 točki)*

Na uspešnost v šoli vplivajo:
- **etnična pripadnost**,
- **verska pripadnost**,
- **rasna pripadnost**,
- **spol**.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedbo po 0,5 točke, skupaj 1 točko, za ustrezno pojasnitev ene od determinant pa še 1 točko.

6. *Pojasnite protislovnost družbene vloge šole. (3 točke)*

Protislovnost družbene vloge šole je v tem, da je po eni strani **prenašalka državne ideologije** in pomaga ohranjati in reproducirati obstoječa družbena razmerja (**družbeno neenakost**) (1,5 točke), po drugi strani pa je tudi **vizionarska** in lahko vpliva na spreminjanje obstoječih družbenih razmerij, **pripadnikom nižjih družbenih slojev** omogoča tudi družbeno **promocijo** (1,5 točke).

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Razpravljajte o tezi, da je posameznikova svoboda v socializacijskih procesih v modernih družbah večja kakor v tradicionalnih družbah. Soočite argumente ZA in PROTI.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) v svojem odgovoru **opredelijo socializacijo** in njen **vpliv** na posameznika oziroma oblikovanje njegove osebnosti (pogojevanje in hkratno omejevanje svobode). Predstavijo tudi **moderne družbe** in jih umestijo v čas, ob tem vključijo informacijo, da je socializacija v modernih družbah **drugačna** od tiste v predmodernih družbah. Vprašanje večje svobode posameznika v modernih družbah z vidika socializacije predstavijo z argumenti ZA in PROTI.

   ZA (Ulrich Beck – navajanje imena ni nujno):
   - višja življenjska raven prebivalstva (množična poraba, več prostega časa, različni življenjski stili),
   - večje možnosti šolanja, izbira študija in poklica,
   - mobilnost ljudi v socialnem in geografskem prostoru,
   - liberalna družinska in institucionalna vzgoja,
   - več možnosti individualizacije spolne identitete in spolnih vlog
   - itd.

   PROTI (frankfurtska šola, Nashbitt, reprezentacije človeka v umetnosti, npr. v literaturi: Huxley – navajanje imen ni nujno):
   - tehnološki napredek, ki zmanjšuje nadzor nad lastnim življenjem,
   - gospodarski in politični procesi so zunaj nadzora posameznika,
   - konformizem, ki ga ustvarjajo mediji,
   - neosebne avtoritete (trg blaga, delovne sile, kapital, javno mnenje, trendi popularne kulture, standardizacija izdelkov in storitev, standardizacija v izobraževanju, v delovnih razmerah)
   - itd.

   V sestavku soočijo najmanj dva argumenta ZA in dva PROTI in ugotovijo, da se v realnem življenju pojavljata oba vidika, ki se med seboj neločljivo prepletata. Vključitev le ene vrste argumentov je mogoče oceniti z največ 13 točkami, če je ta del naloge iz naslova opravljen dobro.

2. ***Opišite glavne značilnosti birokratske organizacije ter analizirajte njene prednosti in slabosti. V odgovor vključite razpravo o slabostih birokratske organizacije in jo povežite z analizo sodobnih teženj po preoblikovanju birokratskih organizacij.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključiti:
   - Opis **značilnosti** birokratske organizacije po M. Webru: jasna delitev dela, hierarhična struktura, abstraktna pravila, nepristransko in brezosebno opravljanje vlog, strokovnost osebja, ločenost službe od zasebnega življenja.
   - Analiza **prednosti** birokratskih organizacij: so maksimalno **racionalne**, zato zagotavljajo **točnost**, **hitrost**, **predvidljivost**, **cenenost** in **učinkovitost**.
   - Analiza **negativnih** plati, slabosti (disfunkcionalnost) birokratskih organizacij: **nefleksibilnost**, **dušenje ustvarjalnosti** in **brezosebnost**; formalizirani postopki postanejo **sami sebi namen** (Merton), birokratska organizacija je mehanizem **nadzorovanja** ljudi in njihovega delovanja (Foucault).

- Analiza sodobnih teženj po **preoblikovanju** birokratskih organizacij: birokratska organizacija in neformalna organizacija; organizacije, ki omogočajo **timsko delo** in bolj **demokratično odločanje**; od hierarhične k **omrežni** organizaciji; razvoj računalniške tehnologije omogoča nastajanje **virtualnih** organizacij, ki se korenito razlikujejo od dosedanjih organizacijskih rešitev itd.

Iz odgovora morajo biti razvidne značilnosti, prednosti in slabosti birokratskih organizacij ter sodobne težnje po njihovem preoblikovanju. Ni nujno, da kandidati/kandidatke vključijo vse naštete možnosti.

3. ***Razpravljajte o pomenu zaposlitve ter o vertikalni in horizontalni segregaciji žensk na trgu dela.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- opredeliti **zaposlitev**,
- pojasniti **pomen zaposlitve za oba spola** (vir dohodkov, status, socialne pravice itd.),
- pojasniti **pomen zaposlitve za ženske** (ekonomska neodvisnost, vpetost v širše socialne mreže itd.),
- pojasniti, da se ženske zaposlujejo predvsem v panogah, ki naj bi bile blizu tako imenovani »ženski naravi« (skrbstveni poklici, zdravstvo, šolstvo itd.) – **horizontalna segregacija**,
- pojasniti, da so to poklici, kjer so ženske za isto stopnjo izobrazbe manj plačane kakor moški,
- pojasniti, da ženske težko napredujejo na najvišje položaje v hierarhiji – **vertikalna segregacija**.

4. ***Pojasnite družbene okoliščine razvoja moderne znanosti ter razpravljajte o pomenu znanosti v modernih družbah.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- ugotoviti, da se je moderna znanost začela razvijati v **Evropi**;
- izpostaviti pomen **razsvetljenstva**, vlogo **protestantizma**, uporabo **eksperimenta** kot znanstvene metode, pojmovanja, da je človek gospodar narave, **profesionalizacijo** znanosti in nastanek **znanstvene** skupnosti itd.;
- v razpravi o pomenu znanosti za moderne družbe izpostaviti pomen **praktične** funkcije, ki se kaže zlasti v gospodarskem razvoju neke družbe;
- ugotoviti, da so zaradi pomena znanosti v modernih družbah pogosto **kršene norme** delovanja znanstvene skupnosti (avtonomnost, univerzalizem, nepristranskost in organizirani skepticizem).

5. ***Analizirajte modernizacijske spremembe na ekonomskem področju in v sistemu slojevitosti ter pojasnite njihovo medsebojno povezanost.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- ugotoviti, da je najpomembnejša sprememba na ekonomskem področju **industrializacija**, s katero so se bistveno spremenili načini in vrste proizvodnje: razvoj tehnologije, premik iz primarnega v sekundarni in terciarni sektor, blagovno-denarna proizvodnja izrinja naturalno, prevladujoča oblika preživetja večine prebivalstva postane podjetniško organizirano mezdno delo itd.;
- analizirati **spremembe v sistemu slojevitosti**: razkroj stanovske družbe, oblikovanje odprtega sistema slojevitosti, naraščanje pomena pridobljenega statusa, oblikovanje novih družbenih razredov itd.;
- pojasniti, kako sta bili obe področji sprememb **povezani**: industrializacija in blagovno-denarno (tržno) gospodarstvo sta »rušili« fevdalne pregrade, novi način proizvodnje je zmanjševal pomen pripisanega družbenega statusa, oblikujejo se novi družbeni razredi itd.

IZPITNA POLA 2

1. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Opredelite brezposelnost po metodi ILO. (1 točka)*

Brezposelne po metodi ILO so osebe:
- ki niso opravljale nobenega plačanega dela,
- ki so v dveh tednih od dneva, ko so anketirane, **pripravljene začeti opravljati** neko **plačano delo**,
- ki so v zadnjih štirih tednih pred anketo aktivno **iskale zaposlitev**
- ki **čakajo**, da bodo začele delati.

Kandidati/kandidatke dobijo za dva v odgovor vključena elementa 1 točko, sicer ustrezno manj.

2. *Navedite in kratko predstavite dve različni obliki brezposelnosti. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in predstavijo naslednje oblike brezposelnosti:
- **sezonska** brezposelnost,
- **frikcijska** brezposelnost,
- **strukturna** brezposelnost,
- **ciklična** brezposelnost.

Za vsako pravilno navedbo dobijo 0,5 točke (skupaj največ 1 točko), za vsako ustrezno pojasnilo še po 1 točko (skupaj največ 2 točki).

3. *Vir A predstavlja nekaj družbenih vidikov brezposelnosti. Kakšne posledice ima brezposelnost za življenje posameznika? Navedite in kratko pojasnite dve. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnjujejo:
- **materialno ogroženost,**
- **socialno zapostavljenost,**
- **občutek nekoristnosti,**
- **psihično nestabilnost,**
- **socialno izključenost**
- **itd.**

Za vsako ustrezno navedbo (upoštevamo tudi ustrezne opisne formulacije) dobijo 0,5 točke, za vsako pojasnilo še 0,5 točke, skupaj največ 2 točki.

4. *Profesije imajo svojo posebno profesionalno kulturo. Predstavite njene značilnosti. Pomagajte si z virom B. (2 točki)*

Praviloma to pomeni, da pripadniki profesije ustanavljajo svoja **profesionalna združenja,** ki člane **povezujejo**, oblikujejo **profesionalno etiko**, presojajo delovanje članov ipd. Za vsako vključeno ustrezno značilnost profesionalne kulture dobijo kandidati/kandidatke po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

5. *Poleg profesionalne etike ločujejo poklice in profesije še druge razlike. Utemeljite ločevanje med poklici in profesijami z dvema argumentoma. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko utemeljujejo ločevanje med poklici in profesijami z naslednjimi argumenti:
- poklici bolj temeljijo na **izkustvu** (veščinah), profesije bolj na teoretskem **znanju,**
- za profesije je bolj značilna **strokovna avtonomija**/avtoriteta strokovne sodbe,
- profesije so bolj pod **nadzorom javnosti**,
- poklicno delo je bolj **fizično/**rutinsko, profesionalno bolj **umsko**/ustvarjalno,
- **dostop** do profesij je bolj **omejen**
- itd.

Za vsako ustrezno utemeljitev dobijo 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

6. *Katera tehnologija, predstavljena v viru C, naj bi v 21. stoletju prevladala v množični proizvodnji? Navedite jo in kratko predstavite dve njeni značilnosti. (2,5 točke)*

V viru C je predstavljena **avtomatizirana/informacijska/računalniška/kibernetska tehnologija** (0,5 točke). Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje njene značilnosti:
- zahteva več **znanja,**
- daje več možnosti za **ustvarjalnost,**
- dopušča več **fleksibilnosti** v organizaciji dela,
- omogoča večji **nadzor** nad delovnim procesom,
- **osvobaja** od rutinskega dela,
- vpliva na spremenjen **odnos do dela**
- itd.

Za predstavitev vsake ustrezne značilnosti dobijo 1 točko, skupaj največ 2 točki.

7. *Analizirajte vpliv razvoja tehnologije na poklicno in izobrazbeno strukturo zaposlenih. V analizo vključite vsaj dva vidika medsebojne povezanosti. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko vključijo v odgovor:
- zvišajo se zahteve po **bolj izobraženi** delovni sili,
- **izumiranje poklicev** in **nastajanje** novih,
- **bifurkacija** delovne sile
- itd.

Za vsak ustrezen vključeni vidik dobijo kandidati/kandidatke po 2 točki, skupaj največ 4 točke.

2. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *V viru A je predstavljena ena od opredelitev politike. Na kratko razložite še drugo možno opredelitev politike. (2 točki)*

Druga možna opredelitev politike je, da je politika dejavnost, v kateri se **izražajo, soočajo in usklajujejo različni interesi** in skrb za **skupno dobro**, to pa zagotavlja tudi **red, stabilnost, pravičnost** itd.

Kandidati/kandidatke dobijo 2 točki za ustrezno razlago tega pojmovanja politike.

2. *Kaj je po Webru (družbena) moč? (2 točki)*

To je sposobnost **uveljavljanja** lastnih interesov **kljub nasprotovanju** drugih (ali: zmožnost odločanja o ravnanju drugih tudi proti njihovi volji itd.).

Kandidati/kandidatke dobijo 2 točki za ustrezno opredelitev moči.

3. *Med katerima oblikama moči navadno razlikujemo v sociologiji? Navedite ju in pojasnite razliko med njima. (4 točke)*

V sociologiji razlikujemo med **oblastjo ali avtoriteto** (0,5 točke) in **prisilo** (0,5 točke).
Razlika med njima je v **legitimnosti** (1 točka).
Oblast je oblika moči, ki je **sprejeta kot legitimna**, to je upravičena, pravilna itd. in se ji **prostovoljno** podrejamo. (1 točka)
Prisila je oblika moči, ki ji **podrejeni ne priznavajo legitimnosti**, temeljni motiv poslušnosti je **strah pred sankcijami.** (1 točka)

4. *Razložite pojem »avtoritarni režim«, ki je omenjen v viru B. V razlago vključite štiri značilnosti. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko v razlagi navedejo naslednje značilnosti:
- **nepriznavanje raznolikosti** političnih (družbenih) interesov,
- **omejevanje** temeljnih človekovih pravic in svoboščin ter političnih pravic,
- ponavadi so sistemi **enostrankarski,**
- volitve – če že so – prispevajo k ustvarjanju vtisa, da oblast uživa široko podporo, to je k **prikrivanju nedemokratične prakse**,
- **odsotnost** delitve oblasti
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno vključeno in razloženo značilnost po 1 točko (skupaj 4 točke). 4 točke lahko dobijo tudi, če so vključili manj značilnosti (npr. samo dve), vendar so jih temeljiteje in bolj celovito razložili.

5. *Za katere politične »režime« oziroma sisteme naj bi veljale trditve pluralistov, omenjene v viru C? (1 točka)*

Za **demokratične.** (1 točka).

6. *Kateri mehanizmi posameznikom in skupinam omogočajo izražanje njihovih interesov? Navedite in kratko razložite dva. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo **volilno pravico** in s tem možnost udeležbe na volitvah, vključevanje v **politične stranke** in **interesne skupine, različne oblike protestov, lobiranje** itd.
Za vsako navedeno in ustrezno razloženo možnost dobijo po 1 točko (skupaj 2 točki).

7. *Katere teorije izrecno nasprotujejo pluralističnemu pristopu in zakaj? (2,5 točke)*

Elitistične teorije (0,5 točke); ker pluralistični pristop **ne upošteva razlik v moči** med posameznimi družbenimi skupinami, ker **interesi ekonomsko šibkih najpogosteje niso zastopani**, ker torej **nimajo vsi enakih možnosti** za politično participacijo itd.
(2 točki za ustrezno pojasnilo, drugače ustrezno manj za pomanjkljivo razlago)

3. RELIGIJA

1. *Kako je po Webrovih ugotovitvah protestantizem vplival na nastanek evropskega kapitalizma? Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

Po Webrovih ugotovitvah je bil to **vpliv protestantske etike na ekonomsko dejavnost ljudi** (1 točka).
Protestantizem s svojim naukom o predestinaciji povzroča religiozno negotovost, ta pa se blaži s **sistematično** in **vztrajno** ekonomsko dejavnostjo, to je s **trdim poklicnim delom** in s **ponovnim investiranjem** ustvarjenega bogastva. (2 točki za ustrezno razlago)
Tako protestantska etika vpliva na nastanek kapitalizma, ki temelji na **sistematičnem ustvarjanju dobička**. (1 točka)

2. *Kako sociološko imenujemo proces, ki je predstavljen v viru B? Na kratko predstavite tri značilnosti oziroma vidike tega procesa. (4 točke)*

Sekularizacija. (1 točka)

Ta proces vključuje:
- **zmanjševanje pomena** religije v gospodarskem, političnem in kulturnem življenju,
- religija postane **relativno avtonomno** področje družbenega življenja,
- **upad religioznosti** med prebivalstvom in neupoštevanje religioznih norm v vsakdanjem življenju,
- **svobodna izbira** religioznih usmeritev in potrošniški odnos do religijskih organizacij
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako na kratko predstavljeno značilnost po 1 točko (skupaj 3 točke).

3. *Opredelite verski fundamentalizem v modernih družbah. (2,5 točke)*

Fundamentalizem so **konservativne religijske doktrine**, **gibanja** in **skupine**. (1 točka)
Usmerjene so **proti moderni družbi** in se zavzemajo za **preureditev družbe** v skladu z njihovimi verskimi nazori. (1,5 točke)

4. *Pojasnite razliko med krščanskim in islamskim fundamentalizmom. (2 točki)*

Oba sta usmerjena proti modernizaciji, vendar se krščanski sooča z **»lastno« modernizacijo**, medtem ko je bila modernizacija islamskemu svetu **delno vsiljena s kolonizacijo** in danes z globalizacijo. (2 točki za ustrezno pojasnjeno razliko)

5. *Navedite enega od pojavov revitalizacije religije. (1 točka)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo enega od naslednjih pojavov:
- **nova religiozna gibanja**,
- **sekularna** in **civilna** religija,
- **ljudska** religioznost,
- verski **fundamentalizem**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za pravilno navedeni pojav 1 točko.

6. *S pomočjo vira C ugotovite, katere trende razkrivajo longitudinalne raziskave religioznosti in obiskovanja verskih obredov v Sloveniji. (2 točki)*

Upadanje religioznosti in **obiskovanja verskih obredov** se pokaže v **sedemdesetih** letih (1 točka), **povečevanje** obojega nastopi že v **osemdesetih letih** (1 točka), zato na religioznem področju kljub družbeni transformaciji v devetdesetih letih ni večjih sprememb.

7. *Ali slovenske raziskave religioznosti razkrivajo razlike v stopnji religioznosti med moškimi in ženskami in med pripadniki različnih družbenih slojev? (2 točki)*

Delež religioznih žensk je **višji** od deleža moških (1 točka); **več vernosti** je pri **nižjih** družbenih slojih (1 točka).

4. ŠOLA

1. *Opredelite pojem šole. (2 točki)*

Šola je **družbena institucija** (1 točka), v kateri poteka načrten in sistematičen **proces vzgoje in izobraževanja** (1 točka).

2. *Kdaj pride do ekspanzije šolstva in katere družbene okoliščine jo omogočijo? Navedite in na kratko pojasnite dve družbeni okoliščini. (3,5 točke)*

Do ekspanzije šolstva pride po **2. svetovni vojni**. (0,5 točke)
Družbene okoliščine, ki omogočijo ekspanzijo šolstva, so:
- **znanstvene in tehnološke spremembe,**
- **razvoj terciarnega sektorja,**
- **ekonomska rast,**
- **rast življenjskega standarda**
- **itd.**

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in pojasnitev vsake posamezne družbene okoliščine po 1,5 točke, skupaj 3 točke.

3. *Pojasnite pojem šolski kurikulum ter poimenujte in izpostavite razliko med dvema oblikama kurikula, ki sta značilni za šolo. Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

   Kurikulum pomeni **celoto vsebin in postopkov dela v šoli**. (1 točka).
   Za šolo sta značilna **uradni** (0,5 točke) in **prikriti (skriti)** (0,5 točke) kurikulum. Uradni se kaže v jasno in **neposredno** izraženih zahtevah glede vsebin in obsega snovi, načina preverjanja in ocenjevanja znanja, v pogojih za napredovanje itd., prikriti kurikulum pa se izraža **posredno**, pomeni vrednote, ki se kažejo v hišnem redu, komunikaciji med učitelji in učenci, v sistemu nagrad in kazni, v ritualih itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev razlike še 2 točki, drugače ustrezno manj.

4. *Pojasnite, kako različna družinska okolja (slojevska pripadnost) vplivajo na različne jezikovne sposobnosti otroka in s tem na uspešnost v šoli. Pomagajte si z virom B. (3 točke)*

   Otroci v svojem družinskem okolju (primarni socializaciji) pridobijo **različne** jezikovne sposobnosti in s tem različne možnosti za uspešnost v šoli.
   Šolsko izobraževanje teče v okviru elaboriranega koda, ta je značilen **za višji in srednji** družbeni sloj in vsebuje obsežnejši besedni zaklad, sposobnost izražanja abstraktnih idej itd. (1,5 točke)
   Za otroke iz **nižjega družbenega sloja** (iz etničnih in drugih socialnih manjšin) pa je značilna uporaba restriktivnega koda, ta vsebuje omejen besedni zaklad, kratke, slovnično preproste in pogosto nedokončane povedi itd. (1,5 točke)
   Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo razliko tudi z razlago pomena kulturnega kapitala za šolsko uspešnost.

5. *Vir B govori o pomenu družinskega okolja (slojevske pripadnosti) za šolsko uspešnost. Navedite še dve determinanti pripisanega družbenega statusa, ki vplivata na uspešnost v šoli in eno na kratko pojasnite. (2 točki)*

   Na uspešnost v šoli vplivajo:
   - **etnična pripadnost**,
   - **verska pripadnost**,
   - **rasna pripadnost**,
   - **spol**.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedbo po 0,5 točke, skupaj 1 točko, za ustrezno pojasnitev ene od determinant pa še 1 točko.

6. *Pojasnite protislovnost družbene vloge šole. (3 točke)*

   Protislovnost družbene vloge šole je v tem, da je po eni strani **prenašalka državne ideologije** in pomaga ohranjati in reproducirati obstoječa družbena razmerja (**družbeno neenakost**) (1,5 točke), po drugi strani pa je tudi **vizionarska** in lahko vpliva na spreminjanje obstoječih družbenih razmerij, **pripadnikom nižjih družbenih slojev** omogoča tudi družbeno **promocijo** (1,5 točke).

ESEJSKA VPRAŠANJA

1. **Analizirajte odnos med socializacijo in individualno svobodo v modernih družbah in problem povežite z delovanjem šolskega sistema.**
   (V odgovoru upoštevajte splošno dilemo: ali socializacija programira in ukaluplja posameznika ali omogoča oblikovanje njegove individualnosti.)

2. **Razpravljajte o različnih vidikih neenakosti med spoloma v modernih družbah.**
   (V odgovor vključite tudi spremembo položaja žensk glede na 19. stoletje in pojasnite vzroke za te spremembe.)

3. **Analizirajte procese urbanizacije v razvitem in nerazvitem svetu.**

4. **Razpravljajte o vplivu modernizacijskih procesov na število in starostno strukturo prebivalstva.**

5. »Tri velike vere na vseh koncih krepko dvigujejo glavo, novi križarski pohodi v vse smeri so najbolj očitna stvarnost 21. stoletja, enako kot naraščanje revščine svetovnega prebivalstva. Ali moč vere narašča, ker se povezuje s političnimi silami, ali pa se te krepijo, ker se opirajo nanjo, je prejkone sholastično vprašanje, saj je moč vseh treh najmočnejših monoteističnih religij v zgodovini rasla istočasno s politično in ekonomsko močjo njenih nosilcev.«

   (Tanja Lesničar – Pučko (2003): Se je krepelcu mogoče izogniti? Dnevnik, 18. november 2003, str. 5)

   Pojasnite vlogo in pomen religij v povezovalnih in razdruževalnih procesih sodobnega sveta.

1. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

Vir A

In čeprav se zdi, da očetje in matere, sorodniki in soseska, tovariši pri igri in delu še največ prispevajo h konformnosti vedenja, in čeprav lahko opravljajo neusmiljeno nadzorstvo s kaznovanjem, pa je, vsaj kaže tako, v ospredju predvsem pozornost, ki jo človeštvo daje kaznim, določenim od državne oblasti.

(Pečar, J. (1988): Formalno nadzorstvo, DE, Ljubljana, str. 137)

Vir B

Ena izmed poglavitnih vrednot je uspeh, izkazan v gmotnih dobrinah in vladajočih statusnih simbolih. Problem se pojavi, ko takšen ideal normalnega ali dobrega (smiselnega) življenja sprejme večina družbenih članov, zakaj jasno je, da so priložnosti za napredovanje po družbeni lestvici in za doseganje kulturno predpisanih materialističnih vrednot z dovoljenimi sredstvi neenako porazdeljene po družbeni strukturi. Posameznik, ki je sprejel vladajoči ideal vrednega življenja, vendar ga zaradi svojega razrednega položaja ne more realizirati v okviru dopustnega, je seveda v kočljivem, zagatnem položaju, ki se mu mora na vsak način prilagoditi. Na voljo ima več možnosti, ki jih je sicer iz sociološke perspektive prvi razčlenil in opisal Merton.

(Kanduč, Z. (1994): »Kriminal v posocialistični družbi«, Razgledi, št. 24, str. 12)

Vprašanja:

1. Kratko razložite, kaj je konformno vedenje.
   Pomagajte si z virom A.
   (1 točka)

2. Pojasnite družbeno in kulturno določenost dojemanja konformnosti s treh različnih vidikov.
   (4,5 točke)

3. Kateri način doseganja konformnosti omenja avtor v viru A?
   (1 točka)

4. Kratko predstavite še kateri drug način doseganja konformnosti.
   (2 točki)

5. Kako imenuje Merton neskladje (razkorak) med materialističnimi vrednotami in družbeno dovoljenimi sredstvi za njihovo doseganje?
   Pomagajte si z virom B.
   (1 točka)

6. S pomočjo vira B pojasnite, zakaj pride do takšnega neskladja.
   (2 točki)

7. Predstavite dve možnosti, ki ju je »iz sociološke perspektive prvi razčlenil in opisal Merton«.
   (3 točke)

8. Kratko predstavite eno od kritik Mertonove teorije odklonskosti.
   (3 točke)

2. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

Vir A

Ko si paša v Aziji domišlja, da bo lahko vsak spor razrešil s pomočjo zakonov naravne pravičnosti, dopuščamo možnost, da ima on neomejena pooblastila. Toda, ali je sodnik v Evropi, ki se je prisiljen odločiti v skladu s pisanimi zakoni, bolj zmeren?

(Ferguson, A. (2003): O pokvarjenosti, ki nas vodi v politično suženjstvo, Teorija in praksa, letnik 40, št. 1, FDV, Ljubljana, str. 158)

Vir B

V družboslovni teoriji 20. stoletja so bile elite kot teoretski koncept nekako prezrte, zlasti pod vtisom pomena množičnih gibanj in številnih kolektivnih mobilizacij, ki so sledile pospešeni industrializaciji držav v dvajsetem stoletju, in pod vtisom njihovih predstavniških mehanizmov, ki so prevladovali v formalnih sistemih vladanja. Vzpostavile pa so se kot subjekt delovanja v zgoščenih valovih demokratizacije režimov, ob naglem uvajanju političnih sprememb, najprej z dekolonizacijo tretjega sveta, nato z demokratizacijo Južne Amerike, zatem pa še z demokratizacijo režimov in vladavin v Južni, Srednji in Vzhodni Evropi.

(Kramberger, A. (2002): Objektivnost v družboslovnem proučevanju (slovenskih) elit, Družboslovne razprave, letnik 18, št. 40, SSD - FDV, str. 52)

Vir C

Koncept državljanstva se je v 19. in 20. stoletju razvijal v več smereh. Po eni strani je pod pritiskom demokratičnih gibanj raslo število subjektov, ki so bili priznani kot politični subjekti. To se je zlasti videlo v postopnem širjenju državljanov kot, če uporabimo Kantov izraz, »sozakonodajalcev«, torej kot tistih, katerih državljanski status je povezan z volilno pravico. Ta proces je trajal zelo dolgo, povezan je bil z močnimi socialnimi in demokratičnimi političnimi boji. Zlasti močno so se branili priznati aktivno politično državljanstvo ženskam, ki so jim pripisovali predvsem prostor za domačim ognjiščem in pri vzgoji otrok. Prav tako je zlasti na nekaterih rasno mešanih ozemljih trajalo dokaj dolgo, preden je bila (in še sedaj ni čisto povsod) priznana politična enakopravnost nekaterim nebelim rasam. Tudi starostna doba za vstop v državljanstvo se je stalno zniževala.

((Kon)federalizem. Večinsko odločanje in konsenz (gradivo za politološke dneve Ankaran 90). SPD - FDV, Ljubljana, 1990, str. 16)

Vprašanja

1. Imenujte tipa legitimne oblasti, ki ju prepoznate v viru A.

(2 točki)

2. Kateri tip legitimne oblasti še poznamo in kaj je zanj značilno?

(2,5 točke)

3. Kratko predstavite dve značilnosti elitističnih pristopov k razlagi družbene moči. Pomagajte si z virom B.

(4 točke)

4. Relativizirajte razlago elitističnih teorij z uporabo pluralističnega pristopa.

(2 točki)

5. V viru C poiščite tri dejavnike, ki vplivajo na udeležbo posameznikov v politiki, in jih kratko pojasnite.

(3 točke)

6. O kateri obliki politične udeležbe (participacije) posameznika govori vir C?

(1 točka)

7. Kateri subjekti, poleg posameznikov, še sodelujejo v sodobnih procesih političnega odločanja? Navedite dva in enega kratko predstavite.

(3 točke)

3. DELO IN PROSTI ČAS

Vir A

V zadnjih 150 do 200 letih je bilo v razvitem svetu zaradi tehnološkega razvoja in boljše organiziranosti zaznati izjemen porast materialne proizvodnje. Zdaj kaže, da se ta proces upočasnjuje ali celo prekinja. Z novo tehnologijo je mogoče proizvajati ceneje, učinkoviteje in pogosto z manj napori, če teče proizvodni proces v manjšem obsegu. Tisto delo, ki je bilo do nedavna lahko opravljeno zgolj v formalni obliki, je mogoče zdaj opravljati na domu ali v obliki sive ekonomije. Če človek ugotovi, da se mu splača doma prebeliti stanovanje, popraviti avto, se bo verjetno odločil, da raje vzame dopust, kakor da je v tem času v službi in plača opravila komu drugemu. S svojim šivalnim strojem je mogoče sešiti lepo obleko, z vrtalnim strojem opraviti drobna popravila, z lastnimi gospodinjskimi aparati dobro skuhati … Tehnologija omogoča ljudem novo svobodo.

(Gershuny, J. I. (1997): Implications and the Future of the Informal Economy. V Giddens, A.: Sociology. Introductory Readings. Polity Press, Cambridge, str. 273)

Vir B

Napovedi govorijo ne le o postindustrijski družbi, temveč tudi o povsem novih socialnih vzorcih, ki bodo utemeljeni predvsem z uvajanjem in uporabo mikroelektronike. Trdijo, da se bo močno povečeval delež ljudi, katerih delo bo povezano z informacijami. Znanstveniki in tehnični poklici jih bodo oblikovali, menedžerji in nadzorniki uporabljali, učitelji in komunikologi distribuirali.

(Lyon, D. (1997): Information Technology and Information Society. V Giddens, A.: Sociology. Introductory Readings. Polity Press, Cambridge, str. 285)

Vir C

Prvič v tem, da je delo delavcu vnanje, t. j., da ne spada k njegovemu bistvu, da se zategadelj delavec v svojem delu ne zatrjuje, marveč zanikuje, da se ne počuti dobro, marveč nesrečno, da ne razvija svobodne fizične in duhovne energije, ampak trpinči svojo naravo in ugonablja svojega duha. Delavec se zategadelj počuti šele izven dela pri sebi in v delu izven sebe. Doma je, kadar ne dela in kadar dela, je zdoma. Njegovo delo zategadelj ni prostovoljno, ampak prisiljeno, prisilno delo. Delo zategadelj ni zadostitev potrebi, ampak je zgolj sredstvo za zadovoljitev potreb izven njega.

(Marx, K., in Engels, F. (1969): Izbrana dela. I. zvezek. Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 305)

Vprašanja:

1. Pojasnite tri razlike med neformalnim in formalnim delom (zaposlitvijo). Pomagajte si z virom A.

(3 točke)

2. Katera vrsta tehnologije je posredno predstavljena v viru B? Pojasnite njen vpliv na strukturo in položaj delovne sile.

(2,5 točke)

3. Pojasnite termin »tehnološki optimizem« ali »mit tehnološke spremembe«.

(3 točke)

4. Primerjajte tehnologijo tekočega traku in predindustrijsko tehnologijo z dveh različnih vidikov.

(4 točke)

5. Preglejte vir C ter imenujte in pojasnite družbeni pojav, ki je v njem predstavljen.

(3 točke)

6. Pojasnite dve razliki med poklicem in profesijo.

(2 točki)

4. ZNANOST

Vir A

Takšno spoznanje mora biti sposobno ločiti videz od bistva. Opraviti imamo z implikacijo, da se pozitivna znanost ukvarja predvsem z videzom, da se ustavlja na zunanji plati pojavov, naloga pa je ugotoviti bistvo, ki je pogosto drugačno od videza.

(Flere, S. (1999): Sociologija, Pravna fakulteta, Maribor, str. 84)

Vir B

Ob nastanku moderne znanosti raziskovalcem ni bil priznan večji družbeni pomen. Zato v tem času tudi niso bili uveljavljeni vsi standardi, ki jih poznamo pri moderni profesiji znanosti … Z vidika postopnega oblikovanja moderne poklicne vloge znanstvenika je bila ustanovitev prvih akademij znanosti pomembna še iz enega zornega kota, namreč kot družbeni in institucionalni prostor delovanja znanstvenikov, kjer se začnejo uveljavljati zametki moderne znanstvene avtonomije.

(Mali, F. (2002): Razvoj moderne znanosti, FDV, Ljubljana, str. 48/50)

Vir C

Razvoj tehnike kloniranja je po svoji naravi znanstveni poskus na človeku. Tudi za svobodo znanosti velja, da je omejena z odgovornostjo. Meje so posebno jasno postavljene v biologiji in medicini. Začrtali so jih državni zakoni, pa tudi mednarodni dogovori. Biomedicinska znanost brez odgovornosti zagotovo vodi v medicino brez človeka. Konvencija Sveta Evrope o človekovih pravicah v zvezi z biomedicino, ki z močjo zakona zavezuje države podpisnice, prepoveduje pridobivanje človeških zarodkov za raziskave. Prepoveduje tudi neetične raziskave na ljudeh … Tudi če te prepovedi ne bi bilo in bi z blagoslovom plačnikov in družbe projekt kloniranja načelno odobrili, bi še dolgo imel značaj eksperimentalne faze in bi zanj veljala vsa etična pravila o poskusu na človeku.

(Trontelj, J. (2003): Drastično poseganje v naravni red, Delo, SP, 4. 1. 2003, str. 21)

Vprašanja:

1. Opredelite pojem znanosti. Pomagajte si z virom A.
   (2 točki)
2. Kdaj se pojavi in kaj pomeni institucionalizacija znanosti? Pomagajte si z virom B.
   (3 točke)
3. Katera norma delovanja moderne znanstvene skupnosti je omenjena v viru B? Pojasnite to normo in ugotovite, zakaj je v modernih družbah pogosto kršena.
   (3,5 točke)
4. Navedite še druge norme delovanja znanstvene skupnosti in eno kratko pojasnite.
   (3 točke)
5. Preberite vir C in ugotovite, o kateri metodi znanstvenega raziskovanja govori.
   (0,5 točke)
6. Pojasnite dve omejitvi uporabe te metode raziskovanja v družboslovju.
   (3 točke)
7. Problematizirajte odgovornost znanstvenika za uporabo (in zlorabo) njegovih znanstvenih spoznanj.
   (2,5 točke)

Državni izpitni center

M062521113

JESENSKI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 30. avgust 2006

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2006

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Analizirajte odnos med socializacijo in individualno svobodo v modernih družbah in problem povežite z delovanjem šolskega sistema.***

   (V odgovoru upoštevajte splošno dilemo: ali socializacija programira in ukaluplja posameznika ali omogoča oblikovanje njegove individualnosti.)

   Kandidati/kandidatke morajo v odgovoru za najvišje število točk (18–20) pojasniti, da je:
   - socializacija dvosmerna – ni pasivnega prevzemanja družbenih vzorcev, posameznikova individualnost se oblikuje v aktivnem odnosu do socializacijskega okolja,
   - šolanje je formaliziran in organiziran socializacijski proces, ne prenaša se le znanje, ampak tudi norme in vrednote,
   - med šolo in posameznikom možnih več odnosov:
     - šola programira in ukaluplja posameznika, duši njegovo svobodo in ustvarjalnost (zahteve po razšolanju),
     - šola lahko poskuša programirati in ukalupljati, vendar pa je tudi šolska socializacija dvosmerna,
     - šola je le eden od dejavnikov socializacije, šola ne more v celoti potlačiti posameznikove svobode, protislovnost njene socializacijske vloge,
     - šola ponuja posamezniku znanje in vrednote, ki so potrebne za njegov uspeh v družbi (brez šole posamezniki ne bi mogli razviti niti svojih sposobnosti niti razviti zmožnosti za svobodno odločanje).

   Če kandidati/kandidatke analizirajo samo odnos med socializacijo in individualno svobodo v modernih družbah, lahko dobijo največ 13 točk.

2. ***Razpravljajte o različnih vidikih neenakosti med spoloma v modernih družbah.***

   (V odgovor vključite tudi spremembo položaja žensk glede na 19. stoletje in pojasnite vzroke za te spremembe.)

   Za najvišje število točk (18–20) kandidati/kandidatke:
   - pojasnijo nekatera področja spolne diskriminacije žensk (npr. zaposlovanje, izobraževanje, zastopanost v politiki itd.),
   - ugotovijo, da se je položaj žensk na teh področjih večinoma izboljšal, da pa še vedno obstajajo elementi neenakosti (nižje plačilo za enako delo, nizka zastopanost žensk na vodilnih položajih v gospodarstvu in politiki, manjša prisotnost žensk na višjih stopnjah izobraževanja itd.),
   - pojasnijo vzroke za spreminjanje položaja žensk (modernizacija in demokratizacija družb, feministična gibanja itd.).

   Kandidati/kandidatke vključijo v odgovor najmanj dva različna vidika. Če v odgovoru razpravljajo samo o enem vidiku, lahko dobijo največ 10 točk.

3. ***Analizirajte procese urbanizacije v razvitem in nerazvitem svetu.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v analizo:
   - vključiti opredelitev urbanizacije,
   - jo povezati z drugimi modernizacijskimi spremembami,
   - časovno opredeliti razliko med urbanizacijo v razvitem in nerazvitem svetu,
   - predstaviti značilnosti urbanizacije v razvitem in nerazvitem svetu.

4. ***Razpravljajte o vplivu modernizacijskih procesov na število in starostno strukturo prebivalstva.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- opredeliti modernizacijske procese oziroma vsaj nekaj razsežnosti modernizacije, kakršne so npr. industrializacija, urbanizacija, politična modernizacija, spreminjanje slojevske strukture itd.,
- predstaviti teorijo demografskega prehoda, s katero lahko analizirajo vpliv modernizacije na število prebivalstva (najprej hitro naraščanje števila prebivalstva, po demografskem prehodu pa zmerna, počasna rast oziroma celo negativni naravni prirastek) in njegovo starostno strukturo (staranje prebivalstva zaradi nižje rodnosti in podaljševanja življenjske dobe),
- kritično ovrednotiti teorijo demografskega prehoda.

5. »Tri velike vere na vseh koncih krepko dvigujejo glavo, novi križarski pohodi v vse smeri so najbolj očitna stvarnost 21. stoletja, enako kot naraščanje revščine svetovnega prebivalstva. Ali moč vere narašča, ker se povezuje s političnimi silami, ali pa se te krepijo, ker se opirajo nanjo, je prejkone sholastično vprašanje, saj je moč vseh treh najmočnejših monoteističnih religij v zgodovini rasla istočasno s politično in ekonomsko močjo njenih nosilcev.«

(Tanja Lesničar – Pučko (2003): Se je krepelcu mogoče izogniti? Dnevnik, 18. november 2003, str. 5)

Pojasnite vlogo in pomen religij v povezovalnih in razdruževalnih procesih sodobnega sveta.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20):
- ugotavljajo vpletenost religij v povezovalne (združevalne) in razdruževalne (nasprotovalne) družbene procese,
- ugotavljajo, da se je v sodobnih družbah zmanjšal pomen nekaterih funkcij religij (npr. integracijske),
- ugotavljajo, da so pretekli in sodobni družbeni pojavi prepleteni z religijsko problematiko ter pri tem analizirajo povezanost svetovnih konfliktov in problemov z religijami (npr. problemi S. Irske, Afganistana, Indije, Izraela, Balkana itd.),
- predstavijo sekularizacijo in s tem v zvezi posledice sekularizacije (nastajanje novih kultov in sekt, nove vrste duhovnih gibanj) ter pri tem razpravljajo o verskem pluralizmu in o verski toleranci.

IZPITNA POLA 2

1. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

1. *Kratko razložite, kaj je konformno vedenje. Pomagajte si z virom A. (1 točka)*

Vedenje, ki je **v skladu s pravili, pričakovanji** itd. družbe in/ali družbene skupine, ki ji posameznik/posameznica pripada. (1 točka)

2. *Pojasnite družbeno in kulturno določenost dojemanja konformnosti s treh različnih vidikov. (4,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko v odgovor vključijo in pojasnijo naslednje:
- pojmovanje konformnosti se **spreminja s časom**, ker se spreminjajo tudi družbene norme,
- **pomen družbenega statusa**, **starosti**, **spola** itd. osebe (kar pri nekom dojemamo kot konformno vedenje, je lahko pri drugem dojeto kot odklonsko, »dvojna« morala),
- **pomen okoliščin**, situacije, v katerih se vedemo na določen način,
- razlike v pojmovanjih konformnosti med **različnimi družbami** in **družbenimi skupinami**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak v odgovor vključen in pojasnjen vidik po 1,5 točke, skupaj 4,5 točke.

3. *Kateri način doseganja konformnosti omenja avtor v viru A? (1 točka)*

Kaznovanje (ali uporaba negativnih sankcij) – 1 točka.

4. *Kratko predstavite še kateri drug način doseganja konformnosti. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko v odgovoru predstavijo enega izmed naslednjih načinov in za njegovo ustrezno predstavitev dobijo 2 točki:
- samo **socializacijo**, v kateri posamezniki/posameznice tudi spontano ponotranjijo družbene norme in pričakovanja in se tako naučijo konformnega vedenja;
- uporabo **pozitivnih sankcij**,
- konformnost lahko izhaja iz **težnje biti sprejet**, spoštovan član družbe oziroma neke družbene skupine
- itd.

Kot pravilen odgovor upoštevamo tudi uporabo negativnih sankcij, če je ni omenil že pri odgovoru na 3. vprašanje.

5. *Kako imenuje Merton neskladje (razkorak) med materialističnimi vrednotami in družbeno dovoljenimi sredstvi za njihovo doseganje? Pomagajte si z virom B. (1 točka)*

Strukturna napetost – 1 točka.

6. *S pomočjo vira B pojasnite, zakaj pride do takšnega neskladja. (2 točki)*

Do takšnega neskladja pride, ker so po eni strani (materialistične) vrednote splošno sprejete – **vrednotni konsenz** (1 točka), po drugi strani pa imajo ljudje **različne položaje v družbeni strukturi** (različne statuse, družbena neenakost, neenake izhodiščne možnosti), kar tistim z nižjim statusom preprečuje doseganje teh vrednot po legalni poti.

7. *Predstavite dve možnosti, ki ju je »iz sociološke perspektive prvi razčlenil in opisal Merton«. (3 točke)*

Kandidati/ kandidatke predstavijo dve izmed naslednjih možnosti:
- **inovatorstvo**: doseganje vrednote uspeha po nelegalni poti (kršenje norm),
- **ritualizem**: opustitev vrednote uspešnosti, dosledno spoštovanje norm,
- **ubežništvo**: opustitev vrednote uspešnosti in hkrati kršenje norm,
- **uporništvo**: zavračanje obstoječih vrednot in norm, poskus oblikovanja drugačnih.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo posamezne možnosti 0,5 točke (skupaj 1 točko), za kratko predstavitev pa še po 1 točko (skupaj 2 točki).
Upoštevamo tudi odgovor »konformizem«.

8. *Kratko predstavite eno od kritik Mertonove teorije odklonskosti. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo:
- katero od teorij **odklonske subkulture**, ki oporekajo Mertonovi tezi o vrednotnem konsenzu,
- **konfliktne poglede**, ki med drugim opozarjajo na kriminal bogatih in močnih, kar je v nasprotju z Mertonovimi trditvami, da je odklonskost posledica nezmožnosti doseganja uspeha po legalni poti,
- **teorijo etiketiranja**, ki odklonskost pojasnjuje kot posledico procesa označevanja.

Kandidati/kandidatke morajo v odgovoru poimenovati teorijo oziroma avtorja (0,5 točke), kratko predstaviti njeno vsebino oziroma ključne trditve (1,5 točke), izpostaviti, v čem pomeni kritiko Mertonovih pogledov (1 točka).

2. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *Imenujte tipa legitimne oblasti, ki ju prepoznate v viru A. (2 točki)*

Tradicionalna oblast – 1 točka, **racionalna** oblast – 1 točka.

2. *Kateri tip legitimne oblasti še poznamo in kaj je zanj značilno? (2,5 točke)*

Karizmatična oblast (1 točka).

Zanjo je značilno:
- da temelji na **izrednih osebnostih** vodij (ljudje pripisujejo nosilcem karizmatične oblasti **izjemne lastnosti),**
- vodje prihajajo iz **vrst prerokov, vojnih zmagovalcev** …,
- pojavi se v **prelomnih obdobjih,**
- da temelji na močni **čustveni vezi** med privrženci in vodjem
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo 0,5 točke za vsako navedeno značilnost karizmatične oblasti, vendar ne več kakor 1,5 točke.
Upoštevamo tudi katero od drugih dveh navedenih tipov oblasti, če ju v odgovoru na 1. vprašanje niso prepoznali.

3. *Kratko predstavite dve značilnosti elitističnih pristopov k razlagi družbene moči. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke predstavijo **dve** izmed naslednjih značilnosti:

- **delitev na elite in množice**,
- nekatere elitistične teorije **zanikajo sposobnost množic za vladanje**,
- **dvomijo** v možnost demokracije,
- nekatere elitistične teorije dojemajo zgodovino kot **kroženje elit**,
- nekatere elitistične teorije (npr. C. W. Mills) izpostavljajo prepletenost elit in njihovo vladavino kot **posledico centralizacije oblasti**
- itd.

Če opisujejo samo Paretovo ali Millsovo teorijo, lahko dobijo največ 2 točki.

4. *Relativizirajte razlago elitističnih teorij z uporabo pluralističnega pristopa. (2 točki)*

Pluralistična teorija poudarja, da obstaja **mnoštvo družbenih skupin z različnimi interesi.** Te skupine med seboj tekmujejo in nobena nima zagotovljenega prevladujočega položaja (1 točka). Moč je torej **razpršena, spremenljiva** itd. in tako ne moremo govoriti o koncentraciji moči v rokah elite ali elit, kvečjemu o pluralizmu elit (1 točka).

5. *V viru C poiščite tri dejavnike, ki vplivajo na udeležbo posameznikov v politiki, in jih kratko pojasnite. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in kratko pojasnijo naslednje dejavnike: **starost, spol, rasna pripadnost.** Za vsak naveden in pojasnjen dejavnik dobijo 1 točko, vendar skupaj največ 3 točke. Če dejavnike samo navajajo in jih ne pojasnijo, dobijo za vsakega 0,5 točke (skupaj 1,5 točke).

6. *O kateri obliki politične udeležbe (participacije) posameznika govori vir C? (1 točka)*

Volitve (1 točka).

7. *Kateri subjekti, poleg posameznikov, še sodelujejo v sodobnih procesih političnega odločanja? Navedite dva in enega kratko predstavite. (3 točke)*

Politične stranke – 0,5 točke, **interesne skupine –** 0,5 točke.

Politične stranke:
- so **organizacije**, ki poskušajo priti **na oblast** (lahko navedejo tudi, da delujejo kot **posredniki med ljudmi in oblastjo),**
- **člani strank** imajo **podobne politične vrednote in stališča** do družbenih vprašanj in kot taki iščejo podporo med volivci
- itd.

Interesne skupine:
- imajo namen **vplivati na odločitve oblasti in političnih strank** in izvajajo pritiske na različne načine,
- delujejo kot **zaščitne ali kot ciljne**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za opis ene od zgoraj navedenih skupin še 2 točki.

3. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Pojasnite tri razlike med neformalnim in formalnim delom (zaposlitvijo). Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo naslednje razlike:
- formalno delo poteka v za to **določenih organizacijah,** neformalno lahko kjer koli,
- formalnemu delu je **priznan status** dela, neformalnemu ne;
- formalno delo močno **vpliva** na človekov **socialni status**, neformalno pa ne toliko,
- formalno delo je **plačano**, neformalno pa ne vedno,
- iz formalnega dela izvirajo številne **socialne pravice** (pokojninsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje …), iz neformalnega ne
- itd.

Za vsako ustrezno pojasnilo dobijo po 1 točko (skupaj največ 3 točke).
Če posamezne oblike dela samo opisujejo, dobijo največ 2 točki.

2. *Katera vrsta tehnologije je posredno predstavljena v viru B? Pojasnite njen vpliv na strukturo in položaj delovne sile. (2,5 točke)*

Informacijska (avtomatizirana) tehnologija; lahko tudi kibernetizacija (0,5 točke), ki vpliva na **zmanjševanje potreb po fizičnem**, nekvalificiranem delu, **bifurkacijo** (razvejitev) delovne sile, potrebe po **drugačnem znanju** itd. Kandidati/kandidatke dobijo za vsak vključen element po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

3. *Pojasnite termin »tehnološki optimizem« ali »mit tehnološke spremembe«. (3 točke)*

Gre za optimizem, **da bo tehnični napredek namesto rutinskega nizko kvalificiranega dela omogočil ustvarjalno in strokovno delo**. (3 točke).
Kandidati/kandidatke dobijo za celovit in ustrezen odgovor 3 točke, za nepopolnega pa ustrezno manj.

4. *Primerjajte tehnologijo tekočega traku in predindustrijsko tehnologijo z dveh različnih vidikov. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko primerjajo obe tehnologiji z naslednjih vidikov:
- **celovitost/razdrobljenost** (specializacija),
- **človekovo doživljanje** (višja stopnja odgovornosti za delo v obrtni proizvodnji),
- možnosti za **ustvarjalnost**
- itd.

Za vsak pravilno navedeni vidik primerjave dobijo po 1 točko (skupaj največ 2 točki), za vsako ustrezno pojasnilo še po 1 točko (skupaj 2 točki).
Če samo opisujejo tehnologiji, lahko dobijo največ 3 točke.

5. *Preglejte vir C ter imenujte in pojasnite družbeni pojav, ki je v njem predstavljen. (3 točke)*

Odtujitev dela (alienacija) **–** (1 točka).
V pojasnjevanje lahko kandidati/kandidatke vključijo**: odtujevanje od produktov dela,** odtujevanje **od procesa dela,** odtujevanje **od drugih ljudi, samoodtujevanje.** Za vsak ustrezno vključen element dobijo po 1 točko (skupaj največ 2 točki).

6. *Pojasnite dve razliki med poklicem in profesijo. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko za pojasnjevanje razlik navajajo:
- razlike v **stopnji izobraženosti** (za profesijo višja kakor za poklic),
- razlike v **samostojnosti** dela oz. v **pooblastilih** pri delu (v profesijah večja kakor v poklicih),
- razlike v **odnosu javnosti** do profesij oz. do poklicev (praviloma je javnost bolj kritična do profesij)
- itd.

Če poklic in profesijo samo opišejo, dobijo lahko največ 1 točko.

4. ZNANOST

1. *Opredelite pojem znanosti. Pomagajte si z virom A. (2 točki)*

Znanost je **celota znanja na nekem področju**, upošteva **načela znanstvenega raziskovanja**, pridobljeno je **z znanstvenimi metodami**, je **teoretsko** osmišljeno (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj).

2. *Kdaj se pojavi in kaj pomeni institucionalizacija znanosti? Pomagajte si z virom B. (3 točke)*

Institucionalizacija znanosti se pojavi **v 19. stoletju** (0,5 točke).
Z institucionalizacijo znanosti se je oblikovala **posebna znanstvena skupnost**, ki je vzpostavila poseben **sistem norm in vrednot**, **načinov komunikacije** in **socialnih stikov** med znanstveniki. Znanstvenik je postal poklic (2,5 točke oziroma ustrezno manj za pomanjkljiv odgovor).

3. *Katera norma delovanja moderne znanstvene skupnosti je omenjena v viru B? Pojasnite to normo in ugotovite, zakaj je v modernih družbah pogosto kršena. (3,5 točke)*

V viru B je omenjena **avtonomnost** znanosti (0,5 točke), to pomeni, da znanost ne bi smela biti v službi politike, vojske, države itd. (1 točka).
Ta norma je pogosto kršena zaradi **strateškega pomena znanosti** za posamezne države, zato pride do kolonializacije znanosti s strani politike, vojske in ekonomije. Avtonomnost znanosti je omejena tudi zaradi **komercializacije znanosti** (2 točki).

4. *Navedite še druge norme delovanja znanstvene skupnosti in eno kratko pojasnite. (3 točke)*

Druge norme so še **univerzalizem** (0,5 točke), **nepristranost** (0,5 točke) in **organiziran skepticizem** (0,5 točke).
Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev ene od norm še 1,5 točke.
Upoštevamo tudi avtonomnost, če je niso prepoznali v odgovoru na 3. vprašanje.

5. *Preberite vir C in ugotovite, o kateri metodi znanstvenega raziskovanja govori. (0,5 točke)*

Vir govori o **eksperimentu** (0,5 točke).

6. *Pojasnite dve omejitvi uporabe te metode raziskovanja v družboslovju. (3 točke)*

Omejitve so vezane:
- na **etične probleme** (eksperiment ne sme pustiti posledic na raziskovancih),
- na **manjšo možnost posploševanja**,
- na **problem objektivnosti (**včasih na rezultate vpliva situacija)
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in kratko razlago vsake od omejitev 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

7. *Problematizirajte odgovornost znanstvenika za uporabo (in zlorabo) njegovih znanstvenih spoznanj. (2,5 točke)*

Znanstvenik mora biti **kritičen** do postopkov in rezultatov svojega dela, **pošten** pri prikazovanju znanstvenih rezultatov. Na eni strani mora **predvideti možne zlorabe** njegovih spoznanj in prevzeti družbeno odgovornost, po drugi strani pa pogosto **nima možnosti vplivanja** na uporabo spoznanj (npr. atomska bomba, kloniranje itd.) (2,5 točke).

ESEJSKA VPRAŠANJA

1. Posebej moteče je pogosto nerazlikovanje med socialno izključenostjo in revščino (oz. tako imenovano novo revščino). Pojem socialna izključenost se namreč pogosto (še posebej v političnih in socialnopolitičnih kontekstih) uporablja namesto revščine, saj je revščina politično občutljiva in večinoma nezaželen pojem.

   (Trbanc, M. (1996): Socialna izključenost: koncept, obseg in značilnosti.
   V: Svetlik, I.: Kakovost življenja v Sloveniji. FDV, Ljubljana, str. 291)

   Razpravljajte o družbeni neenakosti, družbeni slojevitosti, revščini in socialni izključenosti.

2. **Razpravljajte o procesih sekularizacije in revitalizacije religije. V odgovor vključite ugotovitve raziskav o religiji in religioznosti v Sloveniji.**

3. **Ali je družbena neenakost spolov v modernih družbah posledica bioloških razlik ali gre za kulturno določene razlike? V odgovor vključite različne teoretske poglede na družbeno neenakost spolov.**

4. **Pojasnite razliko med pojmoma etnija in moderni narod ter analizirajte dejavnike, ki so vplivali na oblikovanje modernih evropskih narodov.**

5. **Primerjajte dva različna sociološka teoretska pogleda na družbene spremembe.**

1. DELO IN PROSTI ČAS

Vir A

Svoboda, da vse življenje obravnavamo kot eno samo podaljšano nakupovalno veselico, pomeni ukalupljanje sveta kot skladišča, prenapolnjenega s porabniškim blagom. Pri preobilju mamljivih ponudb je potencial vsakega blaga, ki prinaša užitek, hitro počrpan.

(Bauman, Z. (2002): Tekoča moderna, *cf, Ljubljana, str. 114)

Vir B

Večina premožnih delavcev sprejema svoj položaj manualnih mezdnih delavcev kot bolj ali manj stalen. … Bolj jih zanima, kako si bodo ustvarili »dobro življenje« *iz* svojih podjetij kot pa »dobro kariero« *v* svojih podjetjih.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 86)

Vir C

Zmanjševanje razlik pri izobrazbi moških in žensk vpliva za zdaj pozitivno le na posamezne aktivnosti v prostem času, medtem ko tako pri prevladujočih aktivnostih kot pri priljubljenosti posameznih aktivnosti spolne razlike ostajajo.

(Černigoj - Sadar, N. (1996): Prosti čas. V: Svetlik, I.: Kakovost življenja v Sloveniji, FDV, Ljubljana, str. 212)

Vprašanja:

1. Kateri družbeni procesi so omogočili povečanje prostega časa in razcvet potrošništva? Navedite dva.

   (2 točki)

2. Kako neomarksistični sociologi kritizirajo preživljanje prostega časa v sodobnih ekonomsko visoko razvitih družbah? Vključite v odgovor dva vidika njihove kritike. Pomagajte si z virom A.

   (3 točke)

3. S katerimi argumenti nekateri sociologi zavračajo neomarksistično kritiko? Navedite en argument in ga kratko pojasnite.

   (2 točki)

4. S katerim sociološkim pojmom označujemo odnos do dela, ko delavci vidijo svoje delo le kot vir zaslužka?

   (1 točka)

5. Katera dva vzorca odnosa med delom in prostim časom sta značilna za delavce, ki svoje delo vidijo le kot vir zaslužka za »dobro življenje« (vir B)? Navedite ju in enega predstavite.

   (4 točke)

6. Pojasnite pojme: protestantska etika dela, estetika dela in etika prostega časa.

   (4,5 točke)

7. Nekateri sociologi pojasnjujejo razlike med spoloma v preživljanju prostega časa (vir C) s spolno diferencirano socializacijo. Na kaj mislijo s tem pojmom?

   (1 točka)

2. KULTURA

Vir A

… pravila o hišnem redu v različnih evropskih parlamentih, ki se tičejo oblačenja, se razlikujejo. Ponekod nekatera oblačila izrecno dovoljujejo oziroma prepovedujejo, ponekod pa izbiro zaupajo posamezniku, za katerega se domneva, da je dovolj omikan, da ve, v čem se v službi (ne) sme prikazati … Razmišljali so, da bi odločno prepovedali kavbojke in športne copate, a so naposled spoznali, da tudi te niso več, kar so nekoč bile, ker je njihov cenovni, slogovni in estetski razpon zelo širok.

(Obleka naredi človeka, Delo, 15. 6. 2003, str. 9)

Vir B

Anketirani Slovenci so v odgovorih na vprašanja, kako so zadovoljni z življenjem in delom, kako svobodno odločajo o svojem življenju in delu, kako srečni so in v vrednostnih sodbah o delu in službi, pokazali, da so blizu povprečju v raziskavo vključenih članic EU ... Za Slovence je značilen zmerno optimističen odnos do življenja in prav tako zmerno zadovoljstvo z delom, ki je v povprečju pojmovano bolj kot dolžnost do družbe kot možnost za razvoj talentov.

(Kako se spreminjajo vrednote Slovencev, Delo, 17. 10. 2005, str. 3)

Vir C

Mladinska kultura je realno v ambivalentnem položaju. Je produkt in izraz mladosti kot statusnega prehoda. Torej je nekaj prehodnega in neobvezujočega in je produkt skupinskih dejavnosti mladih pri poskusih osamosvajanja od odraslih in simbolni predelavi realnosti, ki naj podeli posameznikom trajne in splošne sestavine njihove osebne in socialne identitete. Nekako tako kot gledališka predstava, ki je minljiva, prehodna stvar, vendar skuša dati početjem in dogodkom v predstavi trajnejši, globlji simbolni pomen.

(Ule, M. (1988): Mladina in ideologija, Delavska enotnost, Ljubljana, str. 36)

Vprašanja:

1. O katerem elementu (sestavini) kulture govori vir A in o katerem vir B?

   (1 točka)

2. Pojasnite razliko in povezanost elementov (sestavin) kulture, ki ste ju prepoznali v viru A in viru B.

   (3 točke)

3. Navedite še dva elementa (sestavini) kulture in enega kratko pojasnite.

   (2,5 točke)

4. Kaj je kulturna pluralnost in zakaj se pojavlja v modernih družbah?

   (3 točke)

5. Kako bi še lahko poimenovali »mladinsko kulturo« iz vira C?

   (1 točka)

6. Navedite in kratko pojasnite dve družbeni okoliščini, ki sta omogočili oblikovanje »mladinske kulture«.

   (3 točke)

7. Navedite in pojasnite dva različna možna vpliva globalizacije na odnose med kulturami v sodobnem svetu.

   (4 točke)

3. DRUŽINA

Vir A

Družina je zelo dober primer institucije, natančneje, več med seboj povezanih institucij.

(Charon, J. M. (2002): The meaning of sociology, Prentice Hall, Upper Saddle River, str. 199)

Vir B

Nesporno je, da se abstraktna opredelitev »družine« ne ujema z realnostjo družinskega življenja.

(Jackson, S. (1999): Families, households and domestic life. V: Taylor, S.: Sociology. Issues and debates, Macmillan, Houndmills, str. 166)

Vir C

Monogamna družina temelji na gospostvu moža z izrecnim smotrom, da se rode otroci, katerih očetovstvo naj bi bilo neizpodbitno; tako očetovstvo pa se zahteva zato, da bi ti otroci nekoč kot rodni dediči podedovali očetovo premoženje.

(Engels, F. (1975): Izvor družine, privatne lastnine in države. V: Marx, K., Engels, F.: Izbrana dela, peti zvezek, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 264)

Vprašanja:

1. Vir A govori o družini kot o družbeni instituciji. Navedite in pojasnite, kaj sociološka opredelitev družine lahko še vsebuje.
   (2 točki)
2. Navedite in pojasnite eno od pogostih dilem pri sociooloških opredelitvah družine.
   (2 točki)
3. Pojasnite, zakaj se v sociologiji vse bolj uveljavlja stališče, da je namesto o družini treba govoriti o družinah. (Vir B)
   (3 točke)
4. Pojasnite pojem reorganizirane družine.
   (3 točke)
5. Navedite eno od societalnih funkcij družine, ki jo prepoznate v viru C.
   (1 točka)
6. Navedite še dve drugi funkciji družine v sodobnih zahodnih družbah in eno natančneje pojasnite.
   (3 točke)
7. Ali še drži v viru C zapisana trditev, da je za monogamne družine nujno značilno »gospostvo« moža? Utemeljite svoj odgovor tako, da vključite vanj dva argumenta.
   (3,5 točke)

4. EKOLOGIJA

Vir A

Uničevalni učinek, ki ga ima človek na naravni prostor, potemtakem ne izvira iz nekakšne naravne avtodestruktivnosti naše vrste, ampak iz našega kulturnega razvoja. Ker smo v dosedanjem kulturnem razvoju oblikovali kulturne vsebine, ki nas radikalno ločujejo od naravnih procesov, od katerih smo sicer odvisni, je učinek našega delovanja tako kulturno »pristran«, da je z vidika naravnega ravnovesja poguben.

(Tomc, G. (2000): Šesti čut, ZPS, Ljubljana, str. 165)

Vir B

Ekološki problemi, na dolgi rok sicer odločilni, trenutno še niso postali tako zelo eksplozivni. Seveda jih ne gre podcenjevati, četudi od časa, ko se jih je v sedemdesetih letih 20. stoletja javnost pričela zavedati, o njih kaj radi razpravljajo kot o grozeči apokalipsi … Toda če se bo stopnja gospodarske rasti iz druge polovice »kratkega dvajsetega stoletja« neomejeno nadaljevala (ob predpostavki, da je to mogoče), bo okolju tega planeta in tudi človeštvu, ki je njegov del, prizadejala nepopravljivo in katastrofalno škodo. Planeta sicer ne bo uničila ali ga naredila popolnoma neprimernega za bivanje, bo pa nedvomno povzročila spremembe modela življenja v biosferi, kjer prav verjetno ne bo več prostora za tolikšno število ljudi, kakor tudi ne za človeško vrsto, kakršno poznamo. Še več, stopnja, do katere je sodobna tehnologija povečala sposobnost naše vrste, da spreminja okolje, je takšna, da – četudi ne bi več rasla – moramo čas, ki nam je še ostal za reševanje tega problema, meriti v desetletjih bolj kot v stoletjih.

(Hobsbawm, E. (2000): Čas skrajnosti, ZPS, Ljubljana, str. 568)

Vprašanja:

1. Katero razlago vzrokov ekološke krize razpoznate v viru A?
   Navedite jo in kratko pojasnite.
   (3 točke)
2. Navedite in kratko pojasnite še dve drugi razlagi vzrokov ekološke krize.
   Pomagajte si z virom B.
   (4 točke)
3. Katera študija je močno vplivala na zavedanje o ekoloških problemih? (Vir B)
   (1 točka)
4. Na katere naravne meje rasti je opozorila ta študija?
   (3 točke)
5. Navedite dva globalna ekološka problema.
   (2 točki)
6. K čemu zavezuje države kjotski protokol iz leta 1997 in zakaj bo ta cilj težko doseči?
   (2 točki)
7. Predstavite značilnosti avtonomne ekološke etike.
   (2,5 točke)

Državni izpitni center

M 0 7 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 31. maj 2007

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2007

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. Posebej moteče je pogosto nerazlikovanje med socialno izključenostjo in revščino (oz. tako imenovano novo revščino). Pojem socialna izključenost se namreč pogosto (še posebej v političnih in socialnopolitičnih kontekstih) uporablja namesto revščine, saj je revščina politično občutljiva in večinoma nezaželen pojem.

   (Trbanc, M. (1996): Socialna izključenost: koncept, obseg in značilnosti. V: Svetlik, I.: Kakovost življenja v Sloveniji. FDV, Ljubljana, str. 291)

   Razpravljajte o družbeni neenakosti, družbeni slojevitosti, revščini in socialni izključenosti.

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20 točk) vključiti v odgovore opredelitve pojmov:
   - **družbena neenakost** (neenakost v dostopu do materialnih dobrin, moči in ugleda);
   - **družbena slojevitost** (oblikovanje družbenih kategorij/slojev na temelju družbene neenakosti);
   - **revščina** (družbeno nesprejemljive oblike družbene neenakosti, ki pomenijo prikrajšanost na materialnem in socialnem področju, različni koncepti revščine);
   - **socialna izključenost** (izločenost na družbeno obrobje, torej ne pomeni le materialne prikrajšanosti).

   Opredelitve pojmov morajo biti med seboj smiselno povezane.

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

2. ***Razpravljajte o procesih sekularizacije in revitalizacije religije. V odgovor vključite ugotovitve raziskav o religiji in religioznosti v Sloveniji.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključijo v odgovor:
   - **opredelitev procesov sekularizacije in revitalizacije religije**,
   - postavitev teh procesov v ustrezni **družbeni kontekst** (obdobje, dejavniki, pokazatelji itd.)
   - **ugotovitve iz raziskav** Slovensko javno mnenje in/ali drugih empiričnih študij (npr. obdobje naraščanja/upadanja religioznosti itd.)

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

3. ***Ali je družbena neenakost spolov v modernih družbah posledica bioloških razlik ali gre za kulturno določene razlike? V odgovor vključite različne teoretske poglede na družbeno neenakost spolov.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20 točk) v odgovor vključiti:
   - **predstavitev družbene neenakosti** spolov,
   - teoretske poglede Tigerja in Foxa **ali** Murdocka **ali** Parsonsa itd., ki zagovarjajo velik **pomen bioloških razlik**,
   - teoretske poglede M. Mead **ali** A. Oakley **ali** S. de Beauvoir itd., ki dokazujejo **vpliv kulture** v oblikovanju neenakosti spolov.

   Če kandidati/kandidatke razpravljajo o družbeni neenakosti spolov samo na splošno, lahko dobijo za odgovor največ 9 točk.

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

4. ***Pojasnite razliko med pojmoma etnija in moderni narod ter analizirajte dejavnike, ki so vplivali na oblikovanje modernih evropskih narodov.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
   - **opredeliti** pojma etnija in moderni narod ter **izpostaviti razliko**: etnija je splošnejši pojem, s katerim opredeljujemo vsako skupino, za katero so značilni skupna kultura, ozemlje, prepričanje o skupnem izvoru, zgodovinski spomin itd., za moderni narod pa je poleg tega značilna tudi **politična ozaveščenost**, ki se izraža v težnji po lastni državi ali vsaj politični avtonomiji,
   - **analizirati dejavnike**, ki so vplivali na oblikovanje modernih evropskih narodov:
     - **gospodarske procese**, kot so npr. industrializacija, tržno gospodarstvo itd.,
     - **politično modernizacijo** z uveljavljanjem človekovih in državljanskih pravic in idejo suverenosti ljudstva/naroda,
     - **kulturne dejavnike**, kot je bil npr. vpliv reformacije na oblikovanje etničnih jezikov kot knjižnih jezikov itd.

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

5. ***Primerjajte dva različna sociološka teoretska pogleda na družbene spremembe.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v svoje odgovore vključiti:
   - **sociološko opredelitev** družbenih sprememb,
   - **vprašanja, ki si jih sociologija zastavlja** v zvezi z družbenimi spremembami,
   - eksplicitno **primerjavo dveh avtorjev** oz. njunih različnih teoretskih pogledov (Comte, Spencer, Marx, Weber, Dahrendorf…).

   Če kandidati/kandidatke teoretske poglede zgolj opisujejo, eksplicitne primerjave pa ne izpeljejo, lahko za svoj odgovor dobijo največ 15 točk.

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

IZPITNA POLA 2

1. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Kateri družbeni procesi so omogočili povečanje prostega časa in razcvet potrošništva? Navedite dva. (2 točki)*

   Ustrezne navedbe so:
   - tehnološki razvoj in z njim povečana produktivnost,
   - skrajševanje delovnega časa,
   - rast življenjskega standarda zaposlenih,
   - globalizacija (večja ponudba različnih izdelkov itd.),
   - vpliv množičnih medijev (oglaševanje),
   - vloga in zahteve sindikatov,
   - spremembe vrednot
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

2. *Kako neomarksistični sociologi kritizirajo preživljanje prostega časa v sodobnih ekonomsko visoko razvitih družbah? Vključite v odgovor dva vidika njihove kritike. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo:
   - **pasivnost** ne le pri delu, ampak tudi v potrošnji;
   - **lažne potrebe**, ki jih vsiljujejo mediji pod nadzorom vladajočih struktur
   - **itd**.

   Za vsako ustrezno razlago lahko dobijo 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

3. *S katerimi argumenti nekateri sociologi zavračajo neomarksistično kritiko? Navedite en argument in ga kratko pojasnite. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko kot argumente navedejo:
   - posamezniki **niso le pasivni** potrošniki;
   - **aktivno izbiranje** iz ponudbe izdelkov in množične zabave;
   - aktivno **ustvarjanje lastne identitete**.

   Za ustrezno razlago enega argumenta dobijo 2 točki, sicer manj.

4. *S katerim sociološkim pojmom označujemo odnos do dela, ko delavci vidijo svoje delo le kot vir zaslužka? (1 točka)*

   Instrumentalni odnos do dela (1 točka).
   Če navedejo odtujitev od dela (alienacijo), dobijo za odgovor 0,5 točke.

5. *Katera dva vzorca odnosa med delom in prostim časom sta značilna za delavce, ki svoje delo vidijo le kot vir zaslužka za »dobro življenje« (vir B)? Navedite ju in enega predstavite. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo:
   - **vzorec nevtralnosti** (osrednji pomen prostega časa, ki je povezan z družinskim življenjem; delo je pomembno le zaradi plačila),
   - **vzorec opozicionalnosti** (sovražen odnos do dela, prosti čas kot počitek in ukvarjanje s stvarmi, ki se razlikujejo od poklicnega dela).

   Za vsako pravilno navedbo dobijo 1 točko, skupaj največ 2 točki, za ustrezno predstavitev največ 2 točki, skupaj največ 4 točke.

6. *Pojasnite pojme: protestantska etika dela, estetika dela in etika prostega časa. (4,5 točke)*

   - **protestantska etika dela**: delo je osrednja posameznikova aktivnost in vrednota;
   - **estetika dela**: delo je še vedno cenjeno, če omogoča samostojnost in samoiniciativnost;
   - **etika prostega časa**: prosti čas je osrednja vrednota, želja po prostem času vpliva na izbiro dela.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno pojasnilo 1,5 točke, skupaj največ 4,5 točke.

7. *Nekateri sociologi pojasnjujejo razlike med spoloma v preživljanju prostega časa (vir C) s spolno diferencirano socializacijo. Na kaj mislijo s tem pojmom? (1 točka)*

   Deklice in dečki se v procesu socializacije učijo spolno specifičnih vlog (1 točka).

2. KULTURA

1. *O katerem elementu (sestavini) kulture govori vir A in o katerem vir B? (1 točka)*

   Vir A govori **o normah** (0,5 točke), vir B pa o **vrednotah** (0,5 točke).
   (Iz odgovora mora biti razvidno, kateri vir govori o kateri sestavini kulture.)

2. *Pojasnite razliko in povezanost elementov (sestavin) kulture, ki ste ju prepoznali v viru A in viru B. (3 točke)*

   Razlika: norme so **konkretna navodila** za ravnanje (prepovedi, zapovedi in ohlapna navodila) (1 točka), vrednote pa so splošne smernice za ravnanje (1 točka).
   Povezanost: **norme praviloma izhajajo iz vrednot** (1 točka).

3. *Navedite še dva elementa (sestavini) kulture in enega kratko pojasnite. (2,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko izmed elementov (sestavin) kulture navajajo še: **jezik**, **simbole**, **materialno kulturo**, **vzorce vedenja itd**.

   Za vsako ustrezno navedbo dobijo 0,5 točke, skupaj 1 točko, za ustrezno pojasnitev enega od elementov še 1,5 točke, sicer ustrezno manj.

4. *Kaj je kulturna pluralnost in zakaj se pojavlja v modernih družbah? (3 točke)*

   Kulturna pluralnost je **soobstoj različnih kultur in subkultur** v družbi (možno tudi: kultura v modernih družbah **ni homogena, enovita,** sestavlja jo **množica različnih kultur in subkultur)** (1 točka).
   Kulturna pluralnost je posledica **kompleksnosti (heterogenosti, strukturiranosti)** modernih družb, ljudje v modernih družbah se razlikujemo glede na družbeni položaj, izobrazbo, poklic, religiozno in etnično pripadnost itd. Lahko je tudi posledica migracij iz različnih razlogov itd. (2 točki).

5. *Kako bi lahko še poimenovali »mladinsko kulturo« iz vira C? (1 točka)*

   Mladinska **subkultura** (subkultura mladih). (1 točka)

6. *Navedite in kratko pojasnite dve družbeni okoliščini, ki sta omogočili oblikovanje »mladinske kulture«. (3 točke)*

   Družbene okoliščine so:
   - pojav množičnega šolanja,
   - dvig življenjskega standarda,
   - podaljševanje obdobja mladosti,
   - razvoj množičnih medijev,
   - demokratizacija vsakdanjega življenja
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in kratko pojasnitev ene družbene okoliščine 1,5 točke, skupaj največ 3 točke; za pomanjkljivo pojasnitev ustrezno manj. Za samo navedbo dobijo po 0,5 točke (skupaj 1 točko).

7. *Navedite in pojasnite dva različna možna vpliva globalizacije na odnose med kulturami v sodobnem svetu. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje možne vplive:
   - vpliv na **večje razumevanje** med kulturami,
   - vpliv na oblikovanje kulturnega relativizma,
   - širjenje elementov zahodnoevropske in ameriške kulture v druge kulture,
   - **unifikacija** kultur,
   - **podrejanje** »manjših« kultur
   - itd.

   Kandidati/kandidatke za ustrezno pojasnitev vsakega od možnih vplivov dobijo 2 točki, skupaj 4 točke, za pomanjkljivo predstavitev ustrezno manj. Za samo navedbo različnih vplivov dobijo 1 točko za vsakega.

3. DRUŽINA

1. *Vir A govori o družini kot o družbeni instituciji. Navedite in pojasnite, kaj sociološka opredelitev družine lahko še vsebuje. (2 točki)*

   - Družina je (primarna) **družbena skupina**; za odnose med starši in otroki je značilna **intimnost** in relativno močna, dolgotrajna **povezanost**. (2 točki)

   ali

   - Družina je (vsaj) **dvogeneracijska skupnost**, v kateri ima vsaj ena oseba vlogo starša in druga vlogo otroka. (2 točki).

2. *Navedite in pojasnite eno od pogostih dilem pri sociooloških opredelitvah družine? (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo eno od navedenih dilem:
   - družinsko življenje je v različnih kulturah (lahko tudi znotraj iste kulture) zelo različno, spreminja se tudi v času, in z eno definicijo je težko zajeti vso to **raznolikost** (2 točki za celovit odgovor, sicer ustrezno manj)

   ali

   - obstaja nevarnost, da se neka definicija spremeni v **normativni model**, ki netipične oblike družine šteje za deviantne (2 točki za celovit odgovor, sicer ustrezno manj).

3. *Pojasnite, zakaj se v sociologiji vse bolj uveljavlja stališče, da je namesto o družini treba govoriti o družinah. (Vir B) (3 točke)*

   Za sodobne družbe je značilna pluralnost **družinskih oblik ali:** ne obstaja en sam model/oblika družinskega življenja. (1 točka).

   Kandidati/kandidatke dobijo še 2 točki za pojasnitev pluralnosti družinskih oblik. Ta pojasnitev lahko vključuje:
   - družbene okoliščine, ki vplivajo na raznolikost družinskega življenja

   ali

   - navedbo in opis različnih družinskih oblik.

4. *Pojasnite pojem reorganizirane družine. (3 točke)*

   Reorganizirana družina je preoblikovana oziroma dopolnjena družina. Nastane po razvezi ali smrti enega od partnerjev s ponovno poroko ali kohabitacijo (2 točki). Med reorganizirane družine uvrščamo tudi družine istospolnih partnerjev in komunske oblike družinskega bivanja (1 točka za eno navedbo).

5. *Navedite eno od societalnih funkcij družine, ki jo prepoznate v viru C. (1 točka)*

   Ekonomska ali **reproduktivna** funkcija (1 točka).

6. *Navedite še dve drugi funkciji družine v sodobnih zahodnih družbah in eno natančneje pojasnite. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo:
   - **socializacijsko** funkcijo,
   - funkcijo **čustvene podpore (emocionalno** funkcijo**)**,
   - **ekonomsko ali reproduktivno** funkcijo (tisto, ki je niso navedli v odgovoru na 5. vprašanje).

   Za vsako navedeno funkcijo dobijo po 1 točko, za pojasnitev ene od njih 1 točko, skupaj 3 točke.

7. *Ali še drži v viru C zapisana trditev, da je za monogamne družine nujno značilno »gospostvo« moža? Utemeljite svoj odgovor tako, da vključite vanj dva argumenta. (3,5 točke)*

   Ne drži več (0,5 točke).

   Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnjujejo dva od naslednjih argumentov:
   - težnje k **simetrični** in/ali integrirani **delitvi družinskih vlog**,
   - **vse manj** sorodniško **dogovorjenih porok**,
   - **svobodna izbira partnerja** in **ideal romantične ljubezni**,
   - **spoštovanje pravic žensk** v družinskem življenju,
   - **manj omejitev pri spolnem vedenju** ljudi,
   - **zaščita otrokovih pravic**
   - itd.

   Za vsako smiselno argumentacijo dobijo 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

4. EKOLOGIJA

1. *Katero razlago vzrokov ekološke krize razpoznate v viru A? Navedite jo in kratko pojasnite. (3 točke)*

   Iz vira A je mogoče razpoznati poudarjanje pomena **antropološkega** dejavnika (1 točka), to je iskanje vzrokov ekološke krize v samem bistvu človeka, v njegovi sposobnosti, da drugače od živali **izumlja in izdeluje orodje**, kopiči izkušnje in jih prenaša na naslednje generacije, poskuša **prilagoditi naravo svojim potrebam itd**.
   (2 točki za ustrezno pojasnitev, sicer manj).

2. *Navedite in kratko pojasnite še dve drugi razlagi vzrokov ekološke krize. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo:
   - povezovanje ekološke krize z **židovsko-krščansko tradicijo** (človek kot gospodar narave, antropocentrizem) in
   - **modernizacijo/industrializacijo** kot glavni vzrok ekološke krize, kajti šele z nastopom moderne dobe se začne eksponencialna rast izkoriščanja neobnovljivih virov, nenehna razširjena reprodukcija, pospešena rast prebivalstva itd.

   Kandidati/kandidatki dobijo po 2 točki za navedbo in ustrezno pojasnitev razlag, za pomanjkljiv odgovor pa ustrezno manj. Upoštevamo tudi navedbo antropološkega dejavnika, če ga niso prepoznali v odgovoru na prvo vprašanje. Za samo navedbo dobijo po 1 točko.

3. *Katera študija je močno vplivala na zavedanje o ekoloških problemih? (Vir B) (1 točka)*

   Meje rasti (1 točka).

4. *Na katere naravne meje rasti je opozorila ta študija? (3 točke)*

   Študija poudarja naslednje naravne meje:
   - omejen **prostor**,
   - omejene količine **naravnih virov** (surovin, virov energije) in
   - omejene **samočistilne zmogljivosti** okolja (kopičenje odpadkov, ki jih narava ne more absorbirati)
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedeno omejitev po 1 točko, skupaj največ 3 točke.

5. *Navedite dva globalna ekološka problema. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo:
   - **segrevanje ozračja in spreminjanje** podnebja,
   - **tanjšanje ozonske plasti**,
   - **izumiranje** rastlinskih in živalskih vrst (zmanjševanje biotske raznovrstnosti)
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

6. *K čemu zavezuje države kjotski protokol iz leta 1997 in zakaj bo ta cilj težko doseči? (2 točki)*

   Zavezuje jih **k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov** (1 točka); ta cilj bo težko doseči, ker se kjotskemu protokolu **upirajo ZDA**, ki so eden največjih onesnaževalcev s toplogrednimi plini (1 točka).

7. *Predstavite značilnosti avtonomne ekološke etike. (2,5 točke)*

   Avtonomna ekološka etika zahteva **spoštovanje** narave; poudarja **pravice in dostojanstvo** vseh živih bitij in narave nasploh, ne samo človeka; človek je sestavni del narave in bi se moral **odreči antropocentrizmu** itd. (2,5 točke za celovito predstavitev, sicer ustrezno manj).

ESEJSKA VPRAŠANJA

1. **Analizirajte vrednote in norme kot sestavine kulture in pojasnite razmerje med njimi tudi na konkretnih primerih.**

2. Medijske podobe homoseksualnosti se tudi v devetdesetih letih niso otresle medicinskih in psihiatričnih okvirov, tudi zato ne, ker je bila velika večina razlogov o izvoru homoseksualnosti proizvedenih v teh ustanovah … Vrhovni sodnik Šinkovec se je v intervjuju leta 1974 zavzel za odpravo drugega odstavka 168. kazenskega zakonika, ki kriminalizira homoseksualnost …

   (Kuhar, R. (2003): Medijske podobe homoseksualnosti, Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 55)

   Razpravljajte o družbeni in kulturni pogojenosti dojemanja in opredeljevanja odklonskosti.

3. **Razpravljajte o delitvi vlog v družinah v modernih družbah.**

4. **Analizirajte in primerjajte vsebino pojmov življenjska raven, kakovost življenja in človekov razvoj.**

5. **Razpravljajte o urbanem načinu življenja v sodobnih družbah.**

1. METODOLOGIJA SOCIOLOŠKEGA RAZISKOVANJA

Vir A

Drugače kakor zdrav razum si sociologija najprej prizadeva upoštevati stroga pravila odgovornega govora … Znanstveniki poudarjajo, da odgovorni govor zagotavlja veljavnost in zanesljivost znanja, ki ga ustvarjajo.

(Bauman, Z. (2001): Thinking sociologically, Blackwell, Oxford, str. 8)

Vir B

Smiselno je pričakovati razlike glede ocenjevanja pomembnosti posameznih meril pripadnosti 'slovenski naciji' predvsem med tistimi: a) ki se opredeljujejo kot Slovenci, in tistimi: b) ki se opredeljujejo kot pripadniki drugih narodov z območja nekdanje Jugoslavije.

(Hafner–Fink, M. (2004): Državljanstvo, (nacionalna) identiteta in odnos do tujcev. V: Malnar, B., Bernik I. (ur.): S Slovenkami in Slovenci na štiri oči, FDV, Ljubljana, str. 61)

Vprašanja:

1. Zahteva po upoštevanju pravil odgovornega govora (vir A) je bolj ali manj enaka zahtevi po objektivnosti sociološkega znanja. Pojasnite zahteve, ki jih vsebuje načelo objektivnosti v sociologiji.

   (3 točke)

2. Na kaj mislijo znanstveniki, ko trdijo, da so njihova spoznanja veljavna?

   (2 točki)

3. Pojasnite razliko med zanesljivostjo in veljavnostjo spoznanj.

   (2,5 točke)

4. Navedite še eno od načel znanstvenega spoznanja.

   (1 točka)

5. Za katero stopnjo (fazo) raziskovalnega dela je značilen stavek, ki je naveden v viru B?

   (1 točka)

6. Opredelite to fazo raziskovalnega dela in njen pomen.

   (2 točki)

7. Po smiselnem zaporedju navedite glavne stopnje raziskovalnega dela.

   (3 točke)

8. Pojasnite pojem metodološki pluralizem in navedite primer.

   (3 točke)

2. DRUŽBENA STRUKTURA

Vir A

Razkroj mladine v različne socialne in generacijske podskupine, kulturne in življenjske stile preprosto onemogoča celostno skupinsko nastopanje mladih in homogenizacijo večjih skupin mladih ob skupnih izkušnjah, idejah, vrednotah ali simbolnem aparatu. Mladinske kulture in vrstniške skupine niso več oporne točke v odraščanju mladih ljudi, nadomeščajo jih druge socialne povezave, ki so praviloma neobčutljive na starost in generacijske razlike.

(Nastran Ule, M. in dr. (1996): Predah za študentsko mladino, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, str. 58)

Vir B

Njeni člani (člani družine, op. a.) nastopajo v njej primarno kot posamezniki in šele sekundarno kot nosilci določenih družbenih vlog. V tem smislu je družina kraj neposredne intimne solidarnosti, v kateri se zadovoljujejo primarne potrebe njenih članov.

(Ule, M: (1993): Psihologija vsakdanjega življenja, ZPS, Ljubljana, str. 172)

Tradicionalna jedrna družina je sicer poudarjala osebno odgovornost staršev, predvsem matere, za vzgojo otrok. Toda v povezavi z učinkovitimi metodami nadzora rojstev je nastal normativni kompleks odgovornega starševstva, ki je zavezujoč za oba starša. Gre za to, da se par odloča, da bo imel otroke le tedaj, ko bo zares lahko dobro poskrbel zanje. Sedanja nizka stopnja rodnosti je institucionalno teorijsko gledano rezultat učinkovanja normativnega kompleksa odgovornega starševstva.

(Ule, M. in Kuhar, M. (2003): Mladi, družina, starševstvo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 56–57)

Vir C

Radikalna kritika šoli sicer tako ali tako odreka emancipatorni učinek, češ da šola samo reproducira že obstoječe družbene razlike, da so razlike v državno priznani izobrazbi neposreden odsev različnih možnosti izobraževanja, ki so odvisne od razreda, spola, rase, narodnosti.

(Mencin Čeplak, M. in dr. (2000): Socialna ranljivost mladih, Aristej, Maribor, str. 123)

Vprašanja

1. Opredelite pojem družbene skupine.
   (1 točka)

2. Navedite in kratko pojasnite dva dejavnika notranje kohezivnosti v družbenih skupinah. Pomagajte si z virom A.
   (3 točke)

3. Utemeljite sociološko razvrstitev družine med primarne skupine in med družbene institucije. Pomagate si lahko z virom B.
   (4 točke)

4. Šola je po navedbah vira C družbena institucija. Katere pomembne družbene funkcije opravlja, da ji je mogoče pripisati institucionalno naravo? Navedite in kratko pojasnite dve.
   (2 točki)

5. Opredelite totalne organizacije in navedite dva konkretna primera teh organizacij.
   (2,5 točke)

6. Opredelite družbene skupine, ki so za posameznika/posameznico referenčne.
   (1 točka)

7. Navedite dva primera referenčnih skupin in njuno vlogo v življenju posameznika/posameznice utemeljite.
   (4 točke)

3. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

Vir A

Legitimna moč lahko temelji tudi na sprejeti in priznani usposobljenosti. Najbrž je velika verjetnost, da se boste podredili navodilom in ukazom nekoga, za katerega verjamete, da mu/ji njegovo/njeno znanje daje pravico povedati, kaj je najboljše za vas. Zdravnik ali zdravnica, ki reče pacientu: »Nehajte kaditi ali pa boste prej kakor v enem letu umrli!«, seveda ne grozi, da ga bo ubil/a, niti se ne sklicuje na kakšno pacientovo moralno obveznost, da se podredi. Z izjavo preprosto pove: »Tukaj sem jaz izvedenec. Usposobljen/a sem, da ugotovim vzroke bolezni. Za to imam ustrezna potrdila. Torej sem usposobljen/a, da povem, kaj morate storiti, da boste bolj zdravi.«

(Newman, D. M. (1997): Sociology. Exploring the Architecture of Everyday Life, Pine Forge press, Thousand Oaks, California, str. 340)

Vir B

Če sledimo Maxu Webru, z državo na splošno pojmujemo zgodovinsko določeno obliko organizacije moči ali zgradbe oblasti, katere značilnost je, da ima zakonit monopol nad sredstvi prisile eno samo telo, to pa je prav država.

(Matteucci, N. (1999): Država, FDV, Ljubljana, str. 87)

Vir C

Pluralizem je teorija, ki naj bi pojasnjevala naravo in porazdelitev moči v zahodnih demokracijah. Klasični pluralizem je bila prvotna oblika, ki jo je ta pogled privzel, vendar je bila močno kritizirana.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 514)

Vprašanja:

1. Opredelite pojma družbena moč in legitimnost moči.
   (3 točke)
2. Kateri tip legitimne moči po Webru prepoznate v viru A?
   Kratko pojasnite dve njegovi značilnosti.
   (3 točke)
3. V kakšnem smislu je pojem države uporabljen v viru B? Kratko pojasnite.
   (2 točki)
4. Katere funkcije moderne države izpostavlja funkcionalizem? Predstavite dve.
   (2 točki)
5. Kratko predstavite vlogo države z vidika konfliktnih teorij.
   (1,5 točke)
6. Razložite temeljni značilnosti demokratične države.
   (2 točki)
7. Kratko razložite, kako pluralizem pojasnjuje »naravo in porazdelitev moči v zahodnih demokracijah«. (Vir C)
   (2 točki)
8. Navedite in pojasnite eno od kritik pluralizma.
   (2 točki)

4. DELO IN PROSTI ČAS

Vir A

Preučevanje dela kot vrednote v osemdesetih in devetdesetih pokaže na zanimiv preobrat v pomenu dela za Slovence. Medtem ko so v osemdesetih letih videli v delu predvsem sredstvo za zadovoljevanje socialnih potreb, vidijo v devetdesetih letih v njem sredstvo za svojo varnost.

(Svetlik, I. (2004): Vrednote v organizacijah. V: Malnar, B. in Bernik, I.: S Slovenkami in Slovenci na štiri oči, FDV-IDV, Ljubljana, str. 328)

Vir B

Ob koncu decembra je bilo na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje prijavljenih 92.575 brezposelnih oseb. V primerjavi z novembrom se je brezposelnost zmanjšala za 1,4 odstotka, glede na december 2004 pa je bilo brezposelnih več za 2,0 odstotka. V letu 2005 je bilo v povprečju na Zavodu prijavljenih 91.889 brezposelnih oseb, to je za 1,0 odstotka manj kakor v letu 2004.

(http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/StatisticniPodatki/2005/1205.htm, 9. 2. 2005)

Vir C

Slovensko sodniško društvo ima pomisleke glede rešitve, da bi o izplačilu dela sodnikove plače za dodatno delovno uspešnost odločal le predsednik sodišča. Da bi bila izplačila objektiven izraz dela sodnika, bi morali izključiti ali vsaj omejiti vpliv subjektivnega obravnavanja posameznega sodnika.

(Vukelić, M. (2006): Za več dela več plačila, Delo, 6. februar, št. 30, str. 2)

Vprašanja:

1. Opredelite in kratko pojasnite instrumentalni odnos do dela.
   Pomagate si lahko z virom A.
   (2 točki)
2. Kratko pojasnite tri značilnosti nevtralnega odnosa med delom in prostim časom (vzorec nevtralnosti).
   (3 točke)
3. Navedite način ugotavljanja brezposelnosti, ki je predstavljen v viru B.
   (1 točka)
4. Kako se še ugotavlja – poleg načina, ki je predstavljen v viru B – število brezposelnih? Navedite ta način in ga kratko pojasnite.
   (2 točki)
5. Glede na vzroke brezposelnosti je mogoče razlikovati tri vrste/tipe brezposelnosti. Poimenujte te tipe in kratko predstavite značilnosti enega od njih.
   (2,5 točke)
6. Poklice, kakor je pravniški (vir C), imamo v sociologiji praviloma za profesije. Navedite tri značilnosti, po katerih se profesije razlikujejo od drugih poklicev.
   (3 točke)
7. Navedite dve profesiji, ki sta tako kakor pravniki dobro organizirani in družbeno vplivni.
   (1 točka)
8. Nekateri sociologi trdijo, da profesionalna združenja skrbijo predvsem za to, da njihovi člani korektno opravljajo svoje delo, drugi pa kritizirajo združenja, ker naj bi branila predvsem sebične interese svojih članov. Na katere argumente se opirajo sociologi, ki kritizirajo vlogo profesionalnih združenj?
   (3 točke)

Državni izpitni center

JESENSKI ROK

M072521113

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 30. avgust 2007

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2007

IZPITNA POLA 1

ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Analizirajte vrednote in norme kot sestavine kulture in pojasnite razmerje med njimi tudi na konkretnih primerih.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:
   - opredelitev vrednot kot sistema idej, prepričanj o tem, kaj je dobro, zaželeno;
   - opredelitev norm kot pravil, prepovedi in zapovedi o vsakodnevnem ravnanju;
   - opredelitev razmerja med obema sestavinama: norme praviloma izhajajo iz vrednot neke kulture, zaradi različnih interpretacij vrednot pa je možno iz istih vrednot izpeljati tudi različne (nasprotne) norme;
   - ponazoritev na konkretnih primerih (npr. iz vrednote humanizma lahko izpeljemo različne norme kakor prepoved smrtne kazni, evtanazije, umetne prekinitve nosečnosti itd., zaradi iste vrednote pa se lahko za vse našteto tudi zavzemamo).

2. Medijske podobe homoseksualnosti se tudi v devetdesetih letih niso otresle medicinskih in psihiatričnih okvirov, tudi zato ne, ker je bila velika večina razlogov o izvoru homoseksualnosti proizvedenih v teh ustanovah … Vrhovni sodnik Šinkovec se je v intervjuju leta 1974 zavzel za odpravo drugega odstavka 168. kazenskega zakonika, ki kriminalizira homoseksualnost …

   (Kuhar, R. (2003): Medijske podobe homoseksualnosti, Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 55)

   Razpravljajte o družbeni in kulturni pogojenosti dojemanja in opredeljevanja odklonskosti.

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:
   - ugotovitev, da odklonskost ni inherentna lastnost ravnanja;
   - da je zaradi pluralizma vrednot v modernih družbah meja med konformnim in odklonskim ravnanjem težko določljiva;
   - da je odklonskost odvisna od naslednjih okoliščin (dejavnikov): v kateri družbi je bilo dejanje storjeno, kdaj je bilo dejanje storjeno, kdo je dejanje storil in kakšne so bile konkretne okoliščine;
   - dojemanje in reguliranje odklonskosti se spreminja skozi čas.

3. ***Razpravljajte o delitvi vlog v družinah v modernih družbah.***

   Kandidati/ kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v odgovor naslednje:
   - predstavijo dva glavna tipa delitve vlog v družinah (segregirano **ali asimetrično** in integrirano **ali simetrično** delitev vlog);
   - ugotavljajo obstoj precej razširjenih prepričanj o uveljavljanju integrirane (simetrične) delitve od druge polovice 20. stoletja in analizirajo družbene procese, ki naj bi to uveljavljanje spodbujali (večja izobraženost žensk, zaposlenost žensk, pravna enakost moških in žensk, možnost razvez itd.);
   - ugotavljajo, da so glede na rezultate različnih raziskav integrirane vloge prej mit kakor resničnost (večino gospodinjskega in družinskega dela opravljajo ženske ne glede na to, ali so zaposlene zunaj doma ali ne; vloge so bolj integrirane v prostočasnih dejavnostih in pri odločanju);
   - ugotavljajo vzroke za takšno stanje.

4. ***Analizirajte in primerjajte vsebino pojmov življenjska raven, kakovost življenja in človekov razvoj.***

   Kandidati/ kandidatke v odgovor za najvišje število točk (18–20) vključijo:
   - opredelitev življenjske ravni kot stopnje (kvantitativne) zadovoljenosti zlasti materialnih, pa tudi kulturnih potreb; vključijo indikatorje, kakor so prehrana, družbena varnost itd;
   - kakovost življenja meri zadovoljenost potreb glede na želeno stanje; posebej poudarja potrebe, ki jih je moč zadovoljiti v družbenih odnosih, zato poleg objektivnih kazalcev vsebuje tudi subjektivne kazalce (občutek zadovoljenosti potreb);
   - človekov razvoj povezuje različne vidike življenja ljudi in različne razsežnosti blaginje; vključuje tri indikatorje: zdravje, izobrazbo in življenjski standard;
   - ugotavljajo razlike med pojmi.

5. ***Razpravljajte o urbanem načinu življenja v sodobnih družbah.***

   Kandidati/kandidatke lahko v svoje odgovore vključijo naslednje ugotovitve:
   - sodobne družbe postajajo v procesih modernizacije **urbane družbe**;
   - **mesta so središča** na poslovno-finančnih, kuturnih, znanstvenih, izobraževalnih in drugih področjih;
   - ljudje v njih prepoznavajo **boljše možnosti** iskanja zaposlitve in zadovoljevanja drugih potreb, to pa so vzroki za **množično priseljevanje**;
   - koncept življenja posameznika temelji na **anonimnosti**;
   - **organizacija družbenega življenja** v mestih je **bolj kompleksna** in s tem zahtevnejša (heterogenost, delitev na zasebno in javno sfero …);
   - oblikovanje **urbane kulture**;
   - **degradacija okolja**;
   - povečana stopnja **deviantnosti**;
   - **segregacija** prebivalstva
   - itd.

   Za najvišje število točk (18–20 točk) morajo poleg definiranja urbanega načina življenja vključiti vsaj tri različne vidike urbanega življenja, o katerih **razpravljajo.** Razprava dokazuje njihovo obvladovanje vseh taksonomskih ravni, to pomeni, da navajajo dejstva in dokazujejo razumevanje teh dejstev, uporabijo svoje znanje, ko vključujejo primere iz življenja, razčlenjujejo in povezujejo vsebinske dele svojega odgovora in posamezne informacije tudi ovrednotijo (npr. z vidika pozitivnega ali negativnega vplivanja na posameznika ali skupnost, z vidika spreminjanja ali ohranjanja nekaterih značilnosti družbe ipd.).
   Za ocenjevanje uporabljamo splošno ocenjevalno shemo.

IZPITNA POLA 2

1. METODOLOGIJA SOCIOLOŠKEGA RAZISKOVANJA

1. *Zahteva po upoštevanju pravil odgovornega govora (vir A) je bolj ali manj enaka zahtevi po objektivnosti sociološkega znanja. Pojasnite zahteve, ki jih vsebuje načelo objektivnosti v sociologiji. (3 točke)*

   Objektivnost vključuje dve vrsti zahtev:
   - raziskovalec mora čimbolj **izključiti subjektivna** prepričanja in vrednotenja (1,5 točke),
   - raziskovalec mora upoštevati **vse podatke**, ki so potrebni za razumevanje raziskovanega problema (1,5 točke).

2. *Na kaj mislijo znanstveniki, ko trdijo, da so njihova spoznanja veljavna? (2 točki)*

   Da so res osvetlili problem, ki so ga hoteli raziskati: da so upoštevali relevantne podatke.

3. *Pojasnite razliko med zanesljivostjo in veljavnostjo spoznanj. (2,5 točke)*

   Zanesljivost se nanaša na kakovost merskega instrumenta, gre za natančnost merjenja izbranih pojavov (2 točki), veljavnost pa se nanaša na ustreznost podatkov (0,5 točke).

4. *Navedite še eno od načel znanstvenega spoznanja. (1 točka)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo še sistematičnost, preverljivost, splošnost itd.
   Za ustrezen odgovor dobijo 1 točko.

5. *Za katero stopnjo (fazo) raziskovalnega dela je značilen stavek, ki je naveden v viru B? (1 točka)*

   Opredelitev hipotez/e.

6. *Opredelite to fazo raziskovalnega dela in njen pomen. (2 točki)*

   V odgovoru lahko kandidati/kandidatke navedejo, da:
   - raziskovalci s hipotezo opredelijo odnose med raziskovalnimi pojavi (1 točka),
   - mora biti hipoteza opredeljena tako, da jo je mogoče preveriti (1 točka),
   - hipoteza vpliva na izbor raziskovalnih metod (1 točka),
   - hipoteza vodi raziskovalca pri raziskovalnem delu (1 točka)

   Za pravilno opredelitev ali navedbo namena hipoteze dobi kandidat/kandidatka po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

7. *Po smiselnem zaporedju navedite glavne stopnje raziskovalnega dela. (3 točke)*

   Stopnje: od opredelitve problema do sklepov (3 točke za zaporedno navedbo vsaj šestih faz, znižanje za 0,5 točke za vsako manjkajočo fazo ali za neupoštevanje zaporedja).

8. *Pojasnite pojem metodološki pluralizem in navedite primer. (3 točke)*

   Opredelitev: **Kombiniranje** sociooloških metod, zlasti kvantitativnih in kvalitativnih (1,5 točke).
   Primer (1,5 točke).

2. DRUŽBENA STRUKTURA

1. *Opredelite pojem družbene skupine. (1 točka)*

   Družbeno skupino sestavlja **več posameznikov** (najmanj dva), ki so med seboj **povezani**.

2. *Navedite in kratko pojasnite dva dejavnika notranje kohezivnosti v družbenih skupinah. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo naslednje skupne dejavnike:
   - **skupne dejavnosti** (tudi področja delovanja), ki so povezane s skupnimi potrebami in interesi pripadnikov skupin;
   - **občutek pripadnosti skupini/identifikacija** s skupino;
   - **skupna stališča, vrednote in norme.**

   Za pravilno navedbo in pojasnitev enega dejavnika kohezivnosti dobi kandidat/kandidatka 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

3. *Utemeljite sociološko razvrstitev družine med primarne skupine in med družbene institucije. Pomagate si lahko z virom B. (4 točke)*

   Družina je **primarna družbena skupina**, ker je relativno majhna, v njej je zaslediti močno povezanost, odnosi med člani so intimni in relativno stabilni oziroma dolgotrajni (2 točki). Hkrati ima **naravo družbene institucije**, ker v njej potekata vzreja in vzgoja otrok, opravlja ekonomsko funkcijo (skrb za preživetje) in družbeni nadzor nad svojimi člani (2 točki).
   Za celovito utemeljitev obeh vidikov dobijo kandidati/kandidatke 4 točke, za nepopolno pa ustrezno manj.

4. *Šola je po navedbah vira C družbena institucija. Katere pomembne družbene funkcije opravlja, da ji je mogoče pripisati institucionalno naravo? Navedite in kratko pojasnite dve. (2 točki)*

   V odgovoru lahko kandidati/kandidatke navedejo:
   - **omogoča kontinuiteto** (kot dejavnik socializacije prenaša znanje, spretnost, kulturne vzorce v celoti);
   - **utrjuje** obstoječe družbene odnose, vloge in **družbeno življenje** v celoti (vpliva na stabilnost družbe);
   - **izvaja družbeni nadzor**
   - itd.

   Za vsako navedeno in kratko pojasnjeno funkcijo šole kot institucije kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko, skupaj največ 2 točki. Ustrezne so tudi pravilne opisne navedbe in pojasnila, ki dokazujejo znanje kandidatov o funkcijah družbenih institucij in razumevanje, zakaj ima šola naravo družbene institucije.

5. *Opredelite totalne organizacije in navedite dva konkretna primera teh organizacij. (2,5 točke)*

   V odgovoru lahko kandidati/kandidatke navedejo, da:
   - so organizacije, v katerih so osebe izolirane od zunanjega sveta in od trajnih stikov s svojimi bližnjimi,
   - gre za totalni nadzor nad posameznikom,
   - gre za formaliziran način življenja
   - itd.

   Kandidat/kandidatka dobi za vključitev dveh elementov v odgovor 1,5 točke, sicer ustrezno manj.
   Za navedbo konkretnih primerov dobijo še po 0,5 točke za vsakega, skupaj največ 1 točko.

6. *Opredelite družbene skupine, ki so za posameznika/posameznico referenčne. (1 točka)*

   To so **skupine**, **s katerimi se posameznik/posameznica močno istoveti (identificira)** in so zanj/zanjo izvor vrednot, stališč, norm in vedenjskih vzorcev.

7. *Navedite dva primera referenčnih skupin in njuno vlogo v življenju posameznika/posameznice utemeljite. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje referenčne skupne:
   - **družina,**
   - **prijateljska skupina,**
   - **poklicna/profesionalna skupina,**
   - **politična stranka,**
   - **verska skupnost**
   - **itd.**

   Za ustrezno navedbo dobijo kandidati/kandidatke po 1 točko, skupaj največ 2 točki, za ustrezno utemeljitev po 1 točko, skupaj največ 2 točki (pričakovano je, da zmorejo svoje znanje uporabiti na konkretnem izbranem primeru in utemeljiti, kaj osebi referenčna skupina pomeni, izvor česa je zanj ipd.).

3. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *Opredelite pojma družbena moč in legitimnost moči. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke opredelijo moč kot **zmožnost odločanja o ravnanju drugih**
   ali kot možnost, da človek ali skupina ljudi uresniči svojo voljo v skupnem delovanju, tudi če temu nasprotujejo drugi, ki v tem delovanju sodelujejo, ali
   kot sposobnost, da svoje interese uveljavimo kljub nasprotovanju drugih (1,5 točke za eno od sorodnih opredelitev, za pomanjkljivo opredelitev pa ustrezno manj).

   Legitimnost moči pomeni, da jo podrejeni sprejemajo, jo imajo za pravilno in upravičeno (1,5 točke, za pomanjkljiv odgovor ustrezno manj).

2. *Kateri tip legitimne moči po Webru prepoznate v viru A? Kratko pojasnite dve njegovi značilnosti. (3 točke)*

   To je **racionalna oblast** (1 točka), za katero je značilno:
   - temelji na sprejemanju **neosebnih** pravil/zakonov ali je neosebna oblast, oblast jasnih pravil, zakonov, predpisov;
   - ljudje se podrejajo, ker **sprejemajo pravne okvire**, ki predpostavljenim dajejo moč ukazovanja;
   - posamezniki/ce so **imenovani** ali **izvoljeni** na oblastne funkcije;
   - pravni red natančno določa **pristojnosti** nosilcev oblastnih funkcij
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko za vsako ustrezno pojasnjeno zgoraj omenjeno značilnost (skupaj 2 točki).

3. *V kakšnem smislu je pojem države uporabljen v viru B? Kratko pojasnite. (2 točki)*

   V viru B je pojem država uporabljen v **ožjem** smislu (1 točka) kot sklop političnih institucij, ki **izvajajo** oblast (1 točka).

4. *Katere funkcije moderne države izpostavlja funkcionalizem? Predstavite dve. (2 točki)*

   Funkcionalizem izpostavlja naslednje funkcije države:
   - **uveljavlja formalne norme** (zakone) in s tem družbeni red;
   - **načrtuje** in **usmerja** dejavnosti v družbi;
   - **posreduje v konfliktih** med različnimi družbenimi skupinami;
   - **omogoča skladen razvoj** in obstoj družbe
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko za vsako ustrezno predstavljeno funkcijo (skupaj 2 točki).

5. *Kratko predstavite vlogo države z vidika konfliktnih teorij. (1,5 točke)*

   Država je sredstvo, s katerim si posamezne skupine ljudi zagotavljajo **moč nad drugimi**, uveljavljajo svoje interese na škodo drugih; **lahko tudi**
   država je **sredstvo v rokah lastnikov proizvajalnih sredstev** (1,5 točke za ta ali oni odgovor, za pomanjkljiv odgovor pa ustrezno manj).

6. *Razložite temeljni značilnosti demokratične države. (2 točki)*

   Državna oblast je **izvoljena in zamenljiva** (1 točka); priznana je **raznolikost** družbenih interesov (1 točka).

   Kot pravilno se upošteva tudi navedba drugih dveh vsebinsko različnih opredelitev, npr.: da so zagotovljene politične pravice, priznan raznolikost družbenih interesov itd.

7. *Kratko razložite, kako pluralizem pojasnjuje »naravo in porazdelitev moči v zahodnih demokracijah«. (Vir C) (2 točki)*

   Nobena skupina ali posameznik nima že vnaprej zagotovljenega dominantnega položaja, zato med seboj **tekmujejo**, se **dogovarjajo** itd. (1 točka); družbena moč je **spremenljiva** in **razpršena** med različne posameznike in skupine (1 točka).

8. *Navedite in pojasnite eno od kritik pluralizma. (2 točki)*

   Posamezniki ne izražajo svojih interesov neposredno, zastopajo jih razmeroma maloštevilni posamezniki (1 točka). Ti tvorijo elite, tako da je družbena moč pravzaprav razpršena med **različne elite** (1 točka).

4. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Opredelite in kratko pojasnite instrumentalni odnos do dela. Pomagate si lahko z virom A. (2 točki)*

   Instrumentalni odnos do dela je pojmovanje in doživljanje dela kot sredstva za doseganje drugih ciljev. To pomeni predvsem, da ljudje želijo zaslužiti dovolj denarja, s katerim si zagotovijo druge dobrine.

   Za ustrezno pojasnitev dobi kandidat/kandidatka 2 točki, drugače ustrezno manj.

2. *Kratko pojasnite tri značilnosti nevtralnega odnosa med delom in prostim časom (vzorec nevtralnosti). (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedjo in pojasnijo naslednje značilnosti:
   - delo in prosti čas **se razlikujeta**;
   - **osrednji pomen** ljudje pripisujejo **prostemu času**;
   - prosti čas preživljajo pretežno **v krogu družine**;
   - pogosto ga porabljajo za **razvedrilo in rekreacijo**;
   - vzorec je značilen za **ljudi z nižjo ali srednjo stopnjo avtonomije** na delovnem mestu;
   - delo **ne omogoča** ljudem **samouresničenja**
   - itd.

   Za vsako pravilno pojasnjeno značilnost dobi kandidat/kandidatka po 1 točko, skupaj največ 3 točke.

3. *Navedite način ugotavljanja brezposelnosti, ki je predstavljen v viru B. (1 točka)*

   To je registrirana (uradna) brezposelnost.

4. *Kako se še ugotavlja – poleg načina, ki je predstavljen v viru B – število brezposelnih? Navedite ta način in ga kratko pojasnite. (2 točki)*

   Ugotavljanje brezposelnosti je možno še **po metodi ILO** (1 točka).
   Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnilo še 1 točko, če vanj vključijo dve ali več značilnosti te metode, če vključijo le eno značilnost, pa 0,5 točke. Predstavijo lahko naslednje značilnosti metode ILO:
   - opravljena je z **anketiranjem**;
   - zajema osebe, ki v času anketiranja **niso opravljale nobenega plačanega dela**;
   - te osebe so v (dveh) tednih od anketiranja **pripravljene začeti opravljati plačano delo**;
   - v zadnjih (štirih) tednih pred anketo so te osebe **aktivno iskale zaposlitev**.

5. *Glede na vzroke brezposelnosti je mogoče razlikovati tri vrste/tipe brezposelnosti. Poimenujte te tipe in kratko predstavite značilnosti enega od njih. (2,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak pravilno poimenovan tip 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke. Navedejo/poimenujejo lahko naslednje tipe brezposelnosti:
   - **sezonska** brezposelnost,
   - **frikcijska** brezposelnost,
   - **strukturna** brezposelnost.

   Za ustrezen opis enega od njih (izberejo ga sami) dobijo 1 točko, za nepopolnega ustrezno manj.

6. *Poklice, kakor je pravniški (vir C), imamo v sociologiji praviloma za profesije. Navedite tri značilnosti, po katerih se profesije razlikujejo od drugih poklicev. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje značilnosti profesij, po katerih se te razlikujejo od poklicev:
   - profesija je utemeljena na **sistematičnem teoretskem znanju**, poklic bolj na rutini in izkustvu;
   - profesije so bolj utemeljene na **avtoriteti strokovne sodbe**;
   - profesionalno delo uživa posebno **podporo, zanimanje in varstvo javnosti**;
   - **dostop** do profesij je bolj **omejen**;
   - profesije imajo svojo izoblikovano **profesionalno kulturo** (profesionalna etika, profesionalna združenja)
   - itd.

   Za vsako ustrezno navedbo dobijo po 1 točko, skupaj največ 3 točke.

7. *Navedite dve profesiji, ki sta tako kakor pravniki dobro organizirani in družbeno vplivni. (1 točka)*

   Zdravniki, novinarji itd.
   Za vsako ustrezno navedbo dobijo kandidati 0,5 točke, skupaj največ 1 točko.

8. *Nekateri sociologi trdijo, da profesionalna združenja skrbijo predvsem za to, da njihovi člani korektno opravljajo svoje delo, drugi pa kritizirajo združenja, ker naj bi branila predvsem sebične interese svojih članov. Na katere argumente se opirajo sociologi, ki kritizirajo vlogo profesionalnih združenj? (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje argumente:
   - profesionalna združenja svojim članom zagotovijo **visoke nagrade** (plačila, moč, ugled);
   - z omejitvami **nadzirajo trg dela**;
   - **disciplinirajo** svoje **člane**;
   - **omejujejo javni pogled** v delovanje svoje profesije;
   - **ohranjajo vtis o izjemnosti** in nepogrešljivosti svojih profesij
   - itd.

   Za vsak ustrezno naveden argument dobijo kandidati/kandidatke po 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

ESEJSKE NALOGE

1. Pogledali bomo, ali se je od leta 1968 povezanost med spolom in religioznostjo zmanjšala, upoštevajoč, da so bili v tem obdobju intenzivni procesi modernizacije, ki bi utegnili vplivati na to povezanost.

   (Flere, S. (2004): Spol in religioznost. V: Malnar, B., Bernik I. (ur.): S Slovenkami in Slovenci na štiri oči, FDV, Ljubljana, str. 256)

   Predstavite pomen in vlogo hipoteze, spremenljivk in indikatorjev v sociološkem raziskovanju. V viru ugotovite neodvisno in odvisno spremenljivko; razpravljajte tudi o dilemah pri določanju indikatorjev religioznosti.

2. **Razpravljajte o odklonskem vedenju. Predstavite in primerjajte Mertonovo teorijo strukturne napetosti s katero od teorij odklonske subkulture.**

3. **Razpravljajte o udeležbi državljanov/državljank pri političnem odločanju v sodobnih družbah.**
   (V odgovor vključite možnosti neposrednega in posrednega odločanja, pojasnite razlike v volilnem vedenju ljudi kot pripadnikov posebnih družbenih skupin, upoštevajte tudi razlike med spoloma.)

4. **Opredelite biološki in družbeni spol ter razpravljajte o pomenu socializacije za oblikovanje družbenega spola.**

5. **Predstavite potek modernizacije »prvega« in »drugega« sveta ter izpostavite razlike v tem poteku.**

I. SOCIALIZACIJA

Vir A

Danes je pogosto mnenje, da je družina izgubila svojo socializacijsko moč, svoj vpliv in da so skupine vrstnikov postale vsemogočne, odločilne, zlasti ko gre za vzpodbujanje – domnevno razširjenega – asocialnega vedenja otrok in mladostnikov. Raziskave kažejo, da je situacija bolj zapletena. Vrstniki imajo vpliv, ko gre za zadeve, kot so moda na področju glasbe, način oblačenja in vzorci uporabe prostega časa. Družina pa ima še vedno odločilni vpliv, ko gre za poklicne cilje, temeljne vzorce vedenja in osnovne vrednote.

(Flere S. (1999); Sociologija, Pravna fakulteta, Maribor, str. 49)

Vir B

Durkheim trdi, da ima v kompleksnih industrijskih družbah šola funkcijo, ki je ne morejo nuditi ne družina ne vrstniki … Spoštovanje šolskih pravil je tisto, s čimer se otrok nauči spoštovati pravila na splošno, s čimer razvije navado samonadzora in samoobvladovanja preprosto zato, ker bi se moral nadzorovati in obvladovati. To je prva iniciacija v resnost dolžnosti.

(Haralambos M. (1999): Sociologija, Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 735)

Vir C

Skoraj da ni več človeka, ki ga ne bi tako ali drugače pritiskale potrebe po lastnem učenju … Stroka je dokončno potrdila, da osebnostni razvoj ni odvisen samo od otroštva ali prvih petih let življenja, ampak se osebnost pomembno oblikuje tudi v vseh poznejših obdobjih. Izobraževanje odraslih je način življenja.

(Izobraževanje kot način življenja, Delo, 29. 9. 2003, str. 16)

Vprašanja:

1. Opredelite dejavnike (agense) socializacije. (Vira A in B)

   (2 točki)

2. Primerjajte pomen družine in šole za socializacijo tako, da navedete in pojasnite razliko glede pravil in odnosov med osebami ter razliko glede načina učenja. Pomagajte si z viroma A in B.

   (4 točke)

3. Navedite še dve značilnosti socializacije v družinah v modernih družbah.

   (2 točki)

4. Navedite in pojasnite dve razliki v socializaciji v predmodernih in modernih družbah.

   (3 točke)

5. O kateri vrsti socializacije (posredno) govori vir C?

   (1 točka)

6. Opredelite to vrsto socializacije in ugotovite, zakaj v modernih družbah narašča njen pomen.

   (3 točke)

7. V katero vrsto socializacije bi uvrstili akulturacijo? Kratko pojasnite.

   (2,5 točke)

II. DRUŽBENA STRUKTURA/STRUKTURIRANJE DRUŽBENOSTI

Vir A

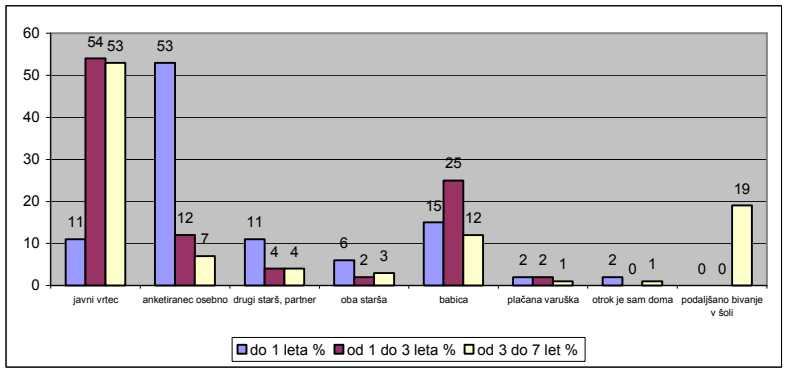

Slika 1: Oblike rednega varstva najmlajšega otroka

(Kanjuo Mrčela, A., Černigoj Sadar, N., Starši med delom in družino, Teorija in praksa, letnik 18, št. 5–6, FDV, Ljubljana, str. 728)

Vir B

Plačano delo in družina sta področji življenja, ki se lahko medsebojno dopolnjujeta, pa tudi izključujeta. Obveznosti v sferi doma otežujejo učinkovito delovanje v sferi plačanega dela in obratno …

(Šadl, Z. (2006), Plačano gospodinjsko delo v Sloveniji, Družboslovne razprave, letnik 22, št. 53, FDV, Ljubljana, str. 38)

Vir C

Od naše sposobnosti komuniciranja so močno odvisni zadovoljstvo v medosebnih odnosih, poklicni uspeh, občutek osebne izpolnjenosti, psihična dobrobit in celo fizično zdravje.

(Kuhar, M. (2006), recenzija ob izidu knjige Ule, M.: Psihologija komuniciranja, Družboslovne razprave, letnik 22, št. 53, FDV, Ljubljana, str. 124)

Vprašanja:

1. Navedite družbeni instituciji, ki po podatkih iz vira A skrbita za redno varstvo najmlajših otrok zunaj družin.

   (1 točka)

2. Kateri so cilji teh institucij in kako jih poskušajo doseči?

   (3 točke)

3. Ali je tudi družina družbena institucija? Utemeljite odgovor.

   (3,5 točke)

4. Opredelite pojem družbena vloga.

   (2 točki)

5. Na kateri aktualni problem pri izvajanju družbenih vlog opozarja vir B? Pojasnite, kakšne posledice ima lahko ta problem za posameznika/posameznico.

   (3 točke)

6. Pojasnite še dva problema pri izvajanju družbenih vlog.

   (3 točke)

7. Opredelite družbene odnose in njihovo temeljno značilnost. Pomagajte si z virom C.

   (2 točki)

III. RELIGIJA

Vir A

Religija je eno od pomembnih sredstev za osmišljanje človeških izkušenj in doživetij. Zgodnji sociologi so napovedovali, da bosta osvoboditev človeštva od pogleda na svet, prežetega z religioznimi simboli in namišljenimi podobami, ter vzpostavitev racionalnega in znanstvenega pogleda na svet eden od najpomembnejših dosežkov modernosti.

(Mathewman, S., in dr. (2007): Being sociological, Palgrave Macmillan, Houndmills, str. 276)

Vir B

Za Marxa je religija iluzija, ki lajša trpljenje, ki ga povzročata izkoriščanje in odtujitev.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 458)

Vprašanja:

1. Nekateri sociologi poudarjajo, da je religija kulturna univerzalija. Pojasnite, kaj to pomeni in v čem se ta pogled razlikuje od pogleda zgodnjih sociologov. (Vir A)
   (2 točki)
2. Med različnimi opredelitvami religije je opazna zlasti tista, ki temelji na razlikovanju med sakralnim in profanim. Pojasnite oba pojma.
   (2,5 točke)
3. Kaj so obredi in katere so njihove družbene funkcije? Navedite dve.
   (3 točke)
4. Kako v sociologiji običajno označujemo proces, v katerem naj bi se po napovedih zgodnjih sociologov človeštvo otreslo religioznega pogleda na svet? Pomagajte si z virom A.
   (1 točka)
5. Kateri pojavi v sodobnih družbah kažejo, da so bile napovedi zgodnjih sociologov o zmanjšanju družbenega vpliva religije netočne? Navedite in razložite dva pojava.
   (3 točke)
6. Katera družbena funkcija religije je poudarjena v viru A?
   (1 točka)
7. Navedite in kratko razložite eno od drugih družbenih funkcij, ki jih religiji pripisuje Karl Marx. (Vir B)
   (2 točki)
8. V nasprotju z Marxom nekateri sociologi poudarjajo integracijsko vlogo religije. Pojasnite to funkcijo.
   (3 točke)

IV. PROSTORSKE SKUPNOSTI

Vir A

Župani obljubljanskih občin opozarjajo, da bodo brez vpliva ob Mestni občini Ljubljana, ki ima več kot pol prebivalcev Osrednjeslovenske regije. Na Kočevskem želijo svojo regijo ali vsaj izločitev iz Dolenjske, v Prlekiji pa se sprašujejo, ali je poimenovanje v Pomursko regijo utemeljeno. V organih, ki bodo prenesli svoje pristojnosti na pokrajine, so povedali, da od države še pričakujejo natančnejša navodila in spremembe njihove območne zakonodaje, zato načrtovanih delitev še ne morejo komentirati.

(Pojbič, J. in dr. (2007): Več dodatnih pokrajin ali vsaj drugačna razdelitev, Delo, 16. 3. 2007, Ljubljana, str. 2)

Vir B

Pri boju proti revščini in socialni izključenosti imajo v Evropi pomembno mesto tudi revne stanovanjske soseske, v katerih je najti koncentracijo slabih stanovanjskih razmer in ranljivega prebivalstva, ki je socialno in prostorsko odrezano od glavnine družbe.

(Mandič, S. in Filipović, M. (2005): Stanovanjski primanjkljaj v Sloveniji: problem, ki ga ni?, TiP, letnik XLII, 4–6/2005, str. 706)

Vir C

Dejstvo, da se dve tretjini vseh respondentov enačita s krajem ali regijo, v kateri bivajo, in le ena četrtina z nacionalno državo oziroma domovino, napeljuje na misel, da gre za vračanje prebivalstva k predmodernemu parohialnemu lokalpatriotizmu.

(Rus, V., in Toš, N. (2005): Vrednote Slovencev in Evropejcev, FDV, IDV in CJMMK, Ljubljana, str. 114)

Vprašanja:

1. Katere prostorske skupnosti so omenjene v viru A?
   (1,5 točke)
2. Opredelite lokalno in regionalno prostorsko skupnost.
   (3 točke)
3. Poimenujte v viru B predstavljen problem, značilen predvsem za urbane skupnosti.
   (1 točka)
4. Kako je mogoče tovrstne probleme reševati z urbanističnim načrtovanjem? V odgovor vključite dva različna načina reševanja.
   (3 točke)
5. Navedite in kratko utemeljite dve prednosti družbenega življenja v mestih.
   (4 točke)
6. Opredelite globalizacijski proces ter predstavite enega od njegovih pozitivnih in enega od negativnih učinkov.
   (3 točke)
7. Katera značilnost prostorskih skupnosti je predstavljena v viru C? Navedite jo in kratko predstavite.
   (2 točki)

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sobota, 31. maj 2008

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2008

IZPITNA POLA 1

ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. Pogledali bomo, ali se je od leta 1968 povezanost med spolom in religioznostjo zmanjšala, upoštevajoč, da so bili v tem obdobju intenzivni procesi modernizacije, ki bi utegnili vplivati na to povezanost.

(Flere, S. (2004): Spol in religioznost. V: Malnar, B., Bernik I. (ur.): S Slovenkami in Slovenci na štiri oči, FDV, Ljubljana, str. 256)

Predstavite pomen in vlogo hipoteze, spremenljivk in indikatorjev v sociološkem raziskovanju. V viru ugotovite neodvisno in odvisno spremenljivko; razpravljajte tudi o dilemah pri določanju indikatorjev religioznosti.

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje ugotovitve oziroma opredelitve:

- Hipoteza **konkretneje opredeli raziskovalni problem,** predlaga določeno razumevanje pojavov, je ideja o obstoju, lastnostih in določeni vrsti povezanosti med pojavi. Hipoteze morajo biti jasne, preverljive in vrednotno nevtralne.
- Hipoteze so (praviloma) **ideje o povezanosti med spremenljivkami**. Spremenljivka je pojav oziroma lastnost s **spreminjajočo se vrednostjo.** Spremenljivko lahko opišemo oziroma merimo z več indikatorji.
- Opredelitev **odvisne** in **neodvisne** spremenljivke.
- **Analiza vira:** spol (lahko tudi modernizacija) je neodvisna spremenljivka, religioznost odvisna.
- Različni načini **merjenja** religioznosti.
- **Indikatorji** religioznosti, kakršni so npr. obiskovanje verskih obredov, izjave o vernosti itd.

Če kandidati/kandidatke v odgovor niso vključevali metodološke problematike, dobijo za odgovor 0 točk.

2. ***Razpravljajte o odklonskem vedenju. Predstavite in primerjajte Mertonovo teorijo strukturne napetosti s katero od teorij odklonske subkulture.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje možno število točk (18–20) v odgovoru:

- **opredeliti odklonskost** in vrste odklonskega vedenja,
- predstaviti **Mertonovo razlago odklonskosti** (teorija strukturne napetosti),
- predstaviti eno izmed teorij **odklonske subkulture,**
- **eksplicitno primerjati** dognanja obeh vrst razlag (npr. da Merton izhaja iz t. i. strukturne napetosti, teorije odklonskih subkultur pa iz neskladja med prevladujočo kulturo in subkulturami itd.).

Sama predstavitev stališč predstavnikov teorij omogoča, da kandidati/kandidatke pridobijo največ 15 točk, za večje število točk jih morajo primerjati oziroma ugotoviti sorodnosti in razlike.

3. ***Razpravljajte o udeležbi državljanov/državljank pri političnem odločanju v sodobnih družbah.***
(V odgovor vključite možnosti neposrednega in posrednega odločanja, pojasnite razlike v volilnem vedenju ljudi kot pripadnikov posebnih družbenih skupin, upoštevajte tudi razlike med spoloma.)

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje možno število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje ugotovitve in probleme:

- opredelijo različne možnosti udeležbe pri političnem odločanju v sodobnih družbah (demokratični, avtokratski politični sistemi),
- udeležba državljanov/državljank se največkrat omejuje na volitve (volilna pravica) in referendum,
- pogostejša je **posredna udeležba** v političnem odločanju (politične stranke, ki zastopajo voljo volivcev),
- problem **volilne (ne)udeležbe,**
- **dejavniki,** ki vplivajo na volilno vedenje (starost, izobrazba, spol, etnična pripadnost itd.),
- možnosti vplivanja v procesih političnega odločanja s pomočjo **interesnih skupin**.

4. ***Opredelite biološki in družbeni spol ter razpravljajte o pomenu socializacije za oblikovanje družbenega spola.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- opredeliti **biološki spol** (kromosomi, hormoni, primarni in sekundarni spolni znaki),
- opredeliti **družbeni spol** (dojemanje samega sebe in svojega mesta v družbeni strukturi glede na spol, pripisovanje spolnih vlog itd.),
- pokazati, da imajo različne družbe in družbene skupine **različne predstave** o tem, kaj je primerno za moškega in kaj za žensko, kar kaže, da družbeni spol ni biološko določen,
- razpravljati o **pomenu primarne in sekundarne socializacije** za oblikovanje družbenega spola
- itd.

5. ***Predstavite potek modernizacije »prvega« in »drugega« sveta ter izpostavite razlike v tem poteku.***

Kandidati/kandidatke morajo v odgovor za najvišje število točk (18–20) vključiti:

- **opredelitev modernizacijskega procesa,**
- pojasniti, **katere dele** sveta uvrščamo v »prvi« in katere dele v »drugi« svet,
- pojasniti **modernizacijo v »prvem« svetu** (defevdalizacija kmetijskega sektorja, uvajanje denarno-blagovnega gospodarstva in razvoj kapitalizma, pomen kolonializma za razvoj tega območja) in ugotoviti, da se je ta proces začel v zahodni Evropi konec 18. oziroma v 19. stoletju,
- pojasniti **razmere v »drugem« svetu** (da so bile te družbe polkolonije, zamudniki v modernizacijskih procesih, da je bila modernizacija povezana z uvajanjem socializma, da je bila ta ideja alternativa kapitalističnim odnosom itd.) in ugotoviti, da je v tem delu sveta modernizacija vezana na 20. stoletje,
- **eksplicitno izpostaviti razliko v času in družbenih razmerah,** v katerih je potekal ta proces.

IZPITNA POLA 2

I. SOCIALIZACIJA

1. *Opredelite dejavnike (agense) socializacije. (Vira A in B). (2 točki)*

   Dejavniki (agensi) socializacije so različni **posamezniki/posameznice, skupine, organizacije in institucije,** s katerimi vzpostavljamo odnose, se vključujemo vanje in v vzajemnih odnosih z drugimi delujemo v njih.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev 2 točki, sicer manj. Če dejavnike socializacije samo naštevajo, dobijo 0,5 točke; če jih naštevajo in opisujejo, iz česar je razvidno, da ta pojem razumejo, dobijo 1 točko.

2. *Primerjajte pomen družine in šole za socializacijo tako, da navedete in pojasnite razliko glede pravil in odnosov med osebami ter razliko glede načina učenja. Pomagajte si z viroma A in B. (4 točke)*

   V družini poteka socializacija na osnovi **neformalnih** norm v okviru **neformalnih odnosov,** pomembna je čustvena bližina, v šoli so odnosi **formalni,** temeljijo na **formalnih pravilih** (2 točki).
   V primarni socializaciji je v ospredju **nezavedno učenje** (imitacija, identifikacija, učenje po modelu itd.), v sekundarni socializaciji pa je v ospredje **zavestno** (racionalno) učenje. (2 točki)

   Če kandidati/kandidatke ne uporabijo strokovnih terminov, ampak pravila in odnose ter načine učenja samo opisujejo, lahko dobijo največ 2 točki.

3. *Navedite še dve značilnosti socializacije v družinah v modernih družbah. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo:
   - da je za moderne družbe značilna **pluralnost** oblik družinskega življenja, kar vpliva na različnost socializacijskih procesov,
   - da je značilna **podaljšana odvisnost** otrok od staršev,
   - da so se družinski vzgojni slogi **liberalizirali**,
   - da je opazno delovanje staršev kot **zagovorništva,**
   - da je značilna na otroka osredíščena družina
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za pravilno navedbo posamezne značilnosti 1 točko, skupaj največ 2 točki.

4. *Navedite in pojasnite dve razliki v socializaciji v predmodernih in modernih družbah. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo razlike glede:
   - **dejavnikov** socializacije,
   - **(ne)usklajenosti vplivov** socializacijskih dejavnikov,
   - **pomena množičnih medijev** v socializaciji v modernih družbah,
   - **individualne svobode** posameznika v socializacijskih procesih
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno navedbo in pojasnitev ene razlike 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

5. *O kateri vrsti socializacije (posredno) govori vir C? (1 točka)*

   Vir govori o **terciarni socializaciji** ali **socializaciji odraslih** (1 točka).

   Kandidati/kandidatke za napačen zapis pojma »terciarna« dobijo največ 0,5 točke.

6. *Opredelite to vrsto socializacije in ugotovite, zakaj v modernih družbah narašča njen pomen. (3 točke)*

   Ta vrsta socializacije je povezana z **vstopom v poklic** in pridobivanjem poklicnih izkušenj, **prevzemanjem starševskih in partnerskih vlog** (1,5 točke).
   Njen pomen v moderni družbi narašča zaradi hitrih **družbenih sprememb** na vseh področjih, kar zahteva od posameznika/posameznice **nenehno usposabljanje, učenje** itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev še 1,5 točke, sicer manj.
   Če opredelijo sekundarno socializacijo in ugotovijo, zakaj v modernih družbah narašča njen pomen (pomen izobrazbe, podaljševanje šolanja itd.), dobijo za posamezen del odgovora po 1,5 točke, skupaj 3 točke.

7. *V katero vrsto socializacije bi uvrstili akulturacijo? Kratko pojasnite. (2,5 točke)*

   Akulturacijo lahko uvrstimo v **resocializacijo** (1 točka), saj gre za učenje in sprejemanje kulture neke družbe, v katero posameznik ali posameznica nista bila rojena. (1,5 točke)

II. DRUŽBENA STRUKTURA/STRUKTURIRANJE DRUŽBENOSTI

1. *Navedite družbeni instituciji, ki po podatkih iz vira A skrbita za redno varstvo najmlajših otrok zunaj družin. (1 točka)*

   (Javni) **vrtec** (0,5 točke), **šola** (0,5 točke).

2. *Kateri so cilji teh institucij in kako jih poskušajo doseči? (3 točke)*

   Cilja teh družbenih institucij sta zagotavljanje **načrtne in sistematične vzgoje** in **izobraževanja** (ali **edukacije**) (2 točki).
   V tem procesu **»družba« posreduje vnaprej določene in izbrane vzorce vedenja, znanja, delovne veščine, vrednote in norme** mlajšim generacijam (1 točka).

   Kandidati/kandidatke lahko kot cilj navedejo tudi družbeno integracijo, ki jo pri šoli poudarja Durkheim, in pojasnijo njegovo razlago doseganja tega cilja.

3. *Ali je tudi družina družbena institucija? Utemeljite odgovor. (3,5 točke)*

   Da. Tudi družina je družbena (socialna) institucija (0,5 točke), ker:
   - **s posebnim sistemom vlog, odnosov in norm** zadovoljuje pomembne družbene potrebe/funkcije (biološko reprodukcijo, socializacijo otrok, psihološke potrebe po varnosti itd.),
   - je **razmeroma trajna** družbena tvorba,
   - so družbeni odnosi in vloge znotraj družine **družbeno priznani in varovani** (oz. se z vrsto formalnih norm določajo pravice in dolžnosti posameznih družinskih članov/članic).

   Če kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo dve od zgoraj navedenih značilnosti, dobijo skupaj 3 točke (1,5 točke za vsako značilnost).

4. *Opredelite pojem družbena vloga. (2 točki)*

   Družbena vloga izhaja iz **pozicije** (mesta, položaja) posameznika/posameznice v družbeni strukturi, sklop **družbenih norm** določa njegovo/njeno **obnašanje** na tej poziciji.

   Kandidati/kandidatke dobijo za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

5. *Na kateri aktualni problem pri izvajanju družbenih vlog opozarja vir B? Pojasnite, kakšne posledice ima lahko ta problem za posameznika/posameznico. (3 točke)*

   Konflikt med vlogami (1 točka); lahko tudi neusklajenost med poklicno in družinsko vlogo ali tudi preobremenjenost z vlogami.

   Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo naslednje posledice:
   - oseba se lahko odloči za **opustitev vloge**,
   - vlog ne more »igrati« v skladu z lastnimi pričakovanji in/ali pričakovanji drugih,
   - vzpostavljanje nove osebne identitete
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev vsaj dveh posledic 2 točki, sicer manj.

6. *Pojasnite še dva problema pri izvajanju družbenih vlog. (3 točke)*

   Problemi so lahko:
   - **družbene spremembe** in nezmožnost posameznikov/posameznic, da bi se jim prilagodili,
   - **nejasne** in **slabo opredeljene** vloge,
   - **nasprotna pričakovanja** glede »igranja« iste vloge ali konflikt »znotraj vloge«
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev vsakega problema po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

7. *Opredelite družbene odnose in njihovo temeljno značilnost. Pomagajte si z virom C. (2 točki)*

   Družbeni odnosi so sestavina družbene strukture (0,5 točke) in pomenijo **delovanje** posameznikov in posameznic v medsebojnih **interakcijah** in komunikacijah (1,5 točke).

III. RELIGIJA

1. *Nekateri sociologi poudarjajo, da je religija kulturna univerzalija. Pojasnite, kaj to pomeni in v čem se ta pogled razlikuje od pogleda zgodnjih sociologov. (Vir A) (2 točki)*

   Religija se pojavlja v **vseh** kulturah in časih (1 točka). Zgodnji sociologi pa menijo, da bo v modernih družbah religija »izumrla« ali da se bosta njena vloga in pomen zmanjšala (1 točka).

2. *Med različnimi opredelitvami religije je opazna zlasti tista, ki temelji na razlikovanju med sakralnim in profanim. Pojasnite oba pojma. (2,5 točke)*

   Sakralno (sveto) so »stvari«, objekti, ki so deležni **strahospoštovanja** in **čaščenja** (1 točka); religija je sistem verovanj in praks, ki se nanašajo nanje (0,5 točke); profano je **posvetno**, **običajno**, vsakdanje (1 točka).

3. *Kaj so obredi in katere so njihove družbene funkcije? Navedite dve. (3 točke)*

   Obredi so **vnaprej določena verska ravnanja,** ki se praviloma odvijajo na posvečenih mestih. Vsak udeleženec ima v obredu (v odnosu do drugih udeležencev) ustaljeno vlogo (1 točka).

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo dve izmed naslednjih funkcij:
   - **vzpostavljanje odnosa z nadnaravno stvarnostjo,**
   - **označevanje** pomembnih, prelomnih dogodkov,
   - skupinski obredi vzpostavljajo občutek povezanosti, delujejo **integrativno**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo vsake funkcije po 1 točko (skupaj 2 točki).

4. *Kako v sociologiji običajno označujemo proces, v katerem naj bi se po napovedih zgodnjih sociologov človeštvo otreslo religioznega pogleda na svet? Pomagajte si z virom A. (1 točka)*

   Sekularizacija (1 točka).

   Kandidati/kandidatke za odgovor sekularizacija religije dobijo največ 0,5 točke.

5. *Kateri pojavi v sodobnih družbah kažejo, da so bile napovedi zgodnjih sociologov o zmanjšanju družbenega vpliva religije netočne? Navedite in razložite dva pojava. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in razložijo naslednje pojave revitalizacije religije:
   - **ljudska religioznost,**
   - **nova religijska gibanja,** kakršna so sekte in kulti,
   - **sekularne** religije in religioznost, zlasti **civilna** religija,
   - **verski fundamentalizem**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo posameznega pojava po 0,5 točke (skupaj 1 točko), za kratko razlago vsakega pa še po 1 točko (skupaj 2 točki).

6. *Katera družbena funkcija religije je poudarjena v viru A? (1 točka)*

   Osmišljevalna funkcija (1 točka).

7. *Navedite in kratko razložite eno od drugih družbenih funkcij, ki jih religiji pripisuje Karl Marx. (Vir B) (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in kratko razložijo eno od naslednjih družbenih funkcij:

   - **kompenzacijsko,** tj. religija je nadomestek za tostranske deprivacije,
   - **legitimizacijsko,** tj. opravičevanje družbenih neenakosti.

   Za ustrezno poimenovanje funkcije dobijo 1 točko, za kratko razlago pa še 1 točko, skupaj 2 točki.

8. *V nasprotju z Marxom nekateri sociologi poudarjajo integracijsko vlogo religije. Pojasnite to funkcijo. (3 točke)*

   Religija vzpostavlja **enoten sistem vrednot,** enoten **pogled** na urejenost družbe, zato omogoča družbeno povezovanje in solidarnost (2 točki). Religija družbo povezuje tudi s pripisovanjem smisla mejnim dogodkom (1 točka).

IV. PROSTORSKE SKUPNOSTI

1. *Katere prostorske skupnosti so omenjene v viru A? (1,5 točke)*

   - **občina/lokalna skupnost** (0,5 točke),
   - **regija** (0,5 točke),
   - **država/nacionalna skupnost** (0,5 točke).

2. *Opredelite lokalno in regionalno prostorsko skupnost. (3 točke)*

   Občina/lokalna skupnost je razmeroma **majhna** in ima razmeroma malo prebivalcev**,** ljudje so v njej močneje povezani**,** imajo izoblikovan **občutek pripadnosti,** v njej zadovoljujejo večino **vsakdanjih potreb** itd. (1,5 točke)

   Regija se je oblikovala pod vplivom **geografskih/naravnih, zgodovinskih in/ali gospodarskih** dejavnikov, lahko tudi kot **upravno-politična enota** v državi. V njej so se razvili značilni življenjski slogi, navade, običaji, poseben govor, občutek pripadnosti. (1,5 točke)

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno opredelitev vsake prostorske skupnosti po 1,5 točke skupaj največ 3 točke. Pri vsaki opredelitvi morajo biti vključene tri značilnosti.

3. *Poimenujte v viru B predstavljen problem, značilen predvsem za urbane skupnosti. (1 točka)*

   Socialna (prostorska) **segregacija** ali **getoizacija** obrobnih družbenih skupin (1 točka).

4. *Kako je mogoče tovrstne probleme reševati z urbanističnim načrtovanjem? V odgovor vključite dva različna načina reševanja. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko v svoj odgovor vključijo naslednje možnosti:
   - upoštevanje načel **funkcionalnosti gradnje** lahko tehnično in organizacijsko izboljša kakovost življenja ljudi v stanovanjskih soseskah,
   - upoštevanje **socialnih ukrepov** (načrtovana gradnja in subvencije socialno šibkejšim) lahko zmanjša/omili segregacijo,
   - ureditev prometa in druge infrastrukture v mestnih središčih **zmanjša množično odseljevanje ljudi,**
   - razpršitev in **preprečevanje kopičenja industrije** v posameznih mestnih predelih,
   - načrtno **upoštevanje ekoloških zaščitnih ukrepov** pri gradnji (preprečevanje razvrednotenja okolja, ureditev reciklaže in odlagališč odpadkov)
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno predstavljen način reševanja 1,5 točke, skupaj 3 točke.

5. *Navedite in kratko utemeljite dve prednosti družbenega življenja v mestih. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in predstavijo:
   - večje **zaposlitvene možnosti**,
   - **več možnosti zadovoljevanja** kulturnih in izobraževalnih potreb,
   - lažji **dostop do zdravstvenih storitev**,
   - več **individualne svobode**,
   - obstoj **različnih subkultur**
   - itd.

   Za vsako ustrezno navedbo dobijo 1 točko, za njeno utemeljitev 1 točko (za ustrezno utemeljitev velja tista, ki pojasni, zakaj navedba iz odgovora predstavlja prednost družbenega življenja v mestih).

6. *Opredelite globalizacijski proces ter predstavite enega od njegovih pozitivnih in enega od negativnih učinkov. (3 točke)*

   Globalizacija je celovit **družbeni proces,** ki na različne **načine ustvarja in povezuje mednarodno/svetovno/globalno človeško skupnost.**
   Možne navedbe **pozitivnih učinkov**:
   - enoten gospodarski prostor, gospodarsko sodelovanje,
   - hitrejši tehnološki razvoj,
   - več možnosti gospodarskega sodelovanja,
   - politične povezave,
   - pretok ljudi v izobraževanju,
   - enotnejši in večji trg dela,
   - hitrejši pretok informacij
   - itd.

   Možne navedbe **negativnih učinkov**:
   - enosmernost globalizacije,
   - povečanje razlik med razvitimi in nerazvitimi,
   - nove specifične oblike izkoriščanja na globalni ravni,
   - kulturno siromašenje
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za opredelitev globalizacije 1 točko, za predstavitev enega od pozitivnih učinkov 1 točko in za predstavitev enega od negativnih učinkov 1 točko, skupaj 3 točke.

7. *Katera značilnost prostorskih skupnosti je predstavljena v viru C? Navedite jo in kratko predstavite. (2 točki)*

   Prostorska **identiteta/občutek pripadnosti prostoru,** v katerem ljudje živijo. Močneje je izražena v lokalnem prostoru.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo 1 točko, za kratko predstavitev še 1 točko, skupaj največ 2 točki.

ESEJSKE NALOGE

1. **Primerjajte delovanje in učinkovitost formalnega in neformalnega družbenega nadzora.**
   (V odgovoru opredelite družbeni nadzor in njegove funkcije, predstavite obe njegovi obliki ter izpostavite sorodnosti in razlike. V odgovor vključite katero od razlag/teorij odklonskosti, ki se ukvarjajo s problemi družbenega nadzora.)

2. »Glede na opredelitev, ki jo podaja Bell-Fialkoff, je 'etnično čiščenje' oblika razseljevanja prebivalstva, ki kot politika države teži k izgonu velikega števila oseb ter premikom prebivalstva. Spekter sorodnih pojavov se na eni strani začenja z 'genocidom' ter na drugi zaključuje s komaj zaznavnimi pritiski, ki ljudi silijo v emigracije.«

   (Mežnarić, S. (2003): Prisilne migracije v letu 2002: zapuščina devetdesetih. V Pajnik, M., in Zavratnik Zimic, S. (ur.): Migracije – Globalizacija – Evropska unija/Migration – Globalization – European Union, EU Monitor, Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 134)

   Razpravljajte o etnocidu in genocidu kot politikah »čiščenja« nacionalnega ozemlja. V razpravo vključite konkretne primere iz preteklosti in sedanjosti.

3. **Razpravljajte o vključenosti žensk v politiko.**
   (V odgovor vključite kratek pregled boja žensk za politične pravice, pojasnite pomembnost sodelovanja žensk v politiki, predstavite ovire za večje sodelovanje žensk v politiki in navedite, s katerimi ukrepi poskušajo nekatere moderne države povečati zastopanost žensk v politiki.)

4. **Analizirajte vrednote in norme kot ključni sestavini kulture. Obravnavo povežite z vprašanji kulturne pluralnosti, kulturnega relativizma in etnocentrizma.**

5. **Analizirajte povezanost med modernizacijo in ekološkimi problemi.**
   (V odgovor vključite opredelitev modernizacije in razlago tistih njenih razsežnosti, ki so najbolj neposredno povezane z ekološkimi problemi; predstavite vsaj dva konkretna ekološka problema.)

I. DELO IN PROSTI ČAS

Vir A

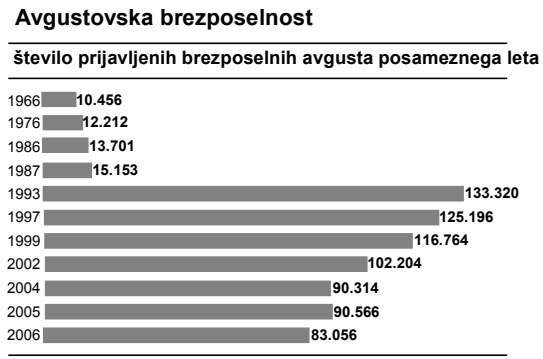

(Popit, I. (2006): Avgusta so zaposlovali in izobraževali, Delo, 19. 9. 2006, str. 9)

Vir B

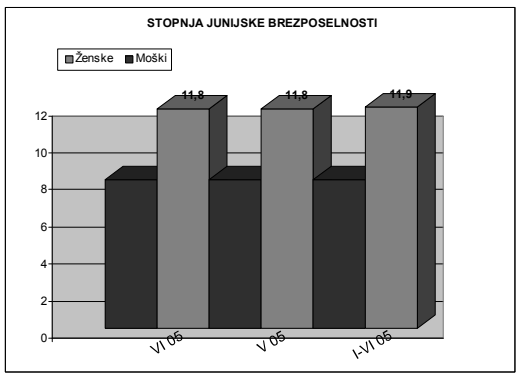

(Pavlin, B. (2006): Brezposelnost nekoliko večja. Mladina, št. 34/06, 22. 8. 2006, str. 15)

Vprašanja:

1. Navedite dva načina zbiranja podatkov o brezposelnosti.

(1 točka)

2. Kratko predstavite oba navedena načina zbiranja podatkov o brezposelnosti.

(3 točke)

3. Vir A prikazuje gibanje brezposelnosti v Sloveniji. Navedite in kratko pojasnite dva vzroka za naraščanje brezposelnosti v Sloveniji konec osemdesetih in v devetdesetih letih 20. stoletja.

(3 točke)

4. Predstavite dva ukrepa države za blažitev posledic brezposelnosti.

(3 točke)

5. Kratko razložite v viru B prikazane grafične podatke, tako da ugotovite, kaj prikazujejo in kateri problem je izpostavljen.

(1 točka)

6. Katere druge socialne kategorije so še pogosto brezposelne? Navedite dve in kratko pojasnite vzroke za njuno večjo brezposelnost.

(3 točke)

7. Kaj je značilno za sezonsko brezposelnost?

(2 točki)

8. Pojasnite enega od vzrokov strukturne brezposelnosti.

(1,5 točke)

II. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

Vir A

Družbeni sloji niso zgolj statistične kategorije, ki temeljijo na neenaki razporeditvi dobrin, kot na primer »najvišjih 10 odstotkov« in »najnižjih 30 odstotkov« v razporeditvi dohodkov in bogastva. Družbeni sloji so poseben način družbenega povezovanja.

(Scott, J. (2006): Class and stratification. V: Payne, G.: Social Divisions, Palgrave, Houndmills, str. 27)

Vir B

Kjer je buržoazija prišla na oblast, je razdejala vsa fevdalna, patriarhalna, idilična razmerja. Pestre fevdalne vezi, ki so vezale človeka na njegovega naravnega predstojnika, je neusmiljeno raztrgala in ni pustila med človekom in človekom več druge vezi kot goli interes, kot brezčutno »plačilo v gotovini«.

(Marx, K., Engels, F. (1971): Izbrana dela, Drugi zvezek, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 591)

Vir C

Webrovo pojmovanje slojevitosti je temeljilo na Marxovih analizah, ki pa jih je Weber spremenil in dopolnil. Tako kakor Marx je bil tudi Weber prepričan, da družbo zaznamujejo konflikti zaradi moči in dobrin.

(Giddens, A. (2001): Sociology, Polity Press, Cambridge, str. 285)

Vprašanja:

1. Opredelite družbene sloje in kratko pojasnite določnice družbene slojevitosti. Pomagajte si z virom A.

(4 točke)

2. Katera oblika družbene slojevitosti je nadomestila slojevitost fevdalne družbe? Pomagate si lahko z virom B.

(1 točka)

3. Opišite bistvene značilnosti oblike družbene slojevitosti, ki ste jo navedli v svojem odgovoru na 2. vprašanje.

(3 točke)

4. Primerjajte oba tipa slojevitosti (fevdalnega in tistega, ki ste ga navedli v odgovoru na 2. vprašanje), tako da vključite dve razliki in eno sorodnost med njima.

(3 točke)

5. Kratko predstavite Webrovo teorijo družbene slojevitosti. (Vir C)

(4,5 točke)

6. Navedite in kratko predstavite eno od razlik med Marxovo in Webrovo teorijo družbene slojevitosti.

(2 točki)

III. RELIGIJA

Vir A
V delu Elementarne oblike religioznega življenja, prvič objavljenem leta 1912, je Émile Durkheim predstavil s funkcionalističnega vidika verjetno najvplivnejšo interpretacijo religije. Sklepal je, da vse družbe delijo svet na dve kategoriji: sveto (sakralno) in posvetno (profano) ali preprosteje na sveto in nesveto. Religija temelji na tej delitvi.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 454, 455)

Vir B
Vsaka religija se kaže kot raznovrstna praktična dejavnost. Tu so najpomembnejši obredi ali rituali … Religije so polne ritualov … Ritualno se vzpostavlja zveza z »najvišjim«, »svetim«, bogom, bogovi itd.

(Smrke, M. (2000): Svetovne religije, FDV, Ljubljana, str. 43)

Vir C
Če se civilna religija dogaja mimo tradicionalnih cerkvenih religij oziroma se le navezuje nanje, pa je tako imenovani fundamentalizem nekaj, kar se dogaja znotraj njih. Fundamentalistična gibanja v sodobnih družbah so sicer lahko uperjena proti obstoječim cerkvam in njihovim usmeritvam, toda ostajajo vendarle znotraj okvira tradicionalne religije. Še več, pomenijo zavestno opredelitev in delovanje za ponovno uveljavitev religije tako, kot naj bi bila osnovana, »fundirana« – kot osnova/fundament celotnega družbenega in posameznikovega življenja.

(Flere, S., in Kerševan, M. (1995): Religija in (sodobna) družba. Uvod v sociologijo religije, ZPS, Ljubljana, str. 150)

Vprašanja:

1. Opredelite »sveto« in »posvetno«, ki ju omenja vir A.
   (3 točke)
2. Kaj je z vidika neke religije lahko »sveto«? Kratko predstavite dva različna konkretna primera.
   (2 točki)
3. Pojasnite dve funkciji obredov ali ritualov. (Vir B)
   (3 točke)
4. Skozi katere vsebinske prvine se še kaže religija (poleg verskega ravnanja)? Navedite in kratko pojasnite dve.
   (4 točke)
5. Civilna religija in verski fundamentalizem, o katerih govori vir C, sta kazalca nekega širšega družbenega procesa na področju religije. Katerega?
   (1 točka)
6. Navedite še tri druge kazalce tega pojava, ki ste ga navedli v odgovoru na 5. vprašanje.
   (1,5 točke)
7. Kratko predstavite dva pojava, ki ju opredeljujemo kot civilno religijo.
   (3 točke)

IV. MODERNIZACIJA

Vir A
Kapitalizem je pomenil nove vrednote in institucije: podjetnike, ki so težili k trajnemu in sistematičnemu ustvarjanju dobička; trg, ki je postal ključni ekonomski mehanizem; ter poblagovljenje proizvodov, storitev in delovne sile in njihovo uporabo na temelju racionalnega preudarka.

(Bilton, T., in dr. (2002): Introductory Sociology, Palgrave Macmillan, Houndmills, str. 25)

Vir B
Število svetovnega prebivalstva je dramatično naraščalo. Po različnih ocenah naj bi kakih 8000 let pred našim štetjem znašalo 4,5 milijona. Na začetku našega štetja naj bi bilo na svetu 170 milijonov ljudi. Dva tisoč let pozneje, na koncu dvajsetega stoletja, naj bi po ocenah demografov to število znašalo 6 milijard. Kljub visoki umrljivosti otrok, boleznim, lakoti in širjenju okužb s HIV prebivalstvo v revnih deželah hitro narašča.

(Cohen, R., in Kennedy, P. (2000): Global Sociology, Macmillan Press, Houndmills, str. 193)

Vprašanja:

1. Modernizacija je kompleksen družbeni proces. Navedite dve kulturni spremembi, ki sta povezani z njo.
   (2 točki)
2. Karl Marx je poudarjal, da je bistveni vidik moderne družbe komodifikacija oziroma poblagovljenje. Razložite pomen tega pojma. Pomagate si lahko z virom A.
   (2 točki)
3. Predstavite še eno značilnost Marxovega pojmovanja moderne družbe.
   (2 točki)
4. Z zgodnjim obdobjem industrializacije evropskih družb so povezane tudi pomembne demografske spremembe. Poimenujte jih in predstavite njihove značilnosti.
   (3 točke)
5. Pojasnite trditev, da je bilo preganjanje čarovnic v poznem srednjem in zgodnjem novem veku povezano s težnjo vladajočih razredov po usmerjanju demografskih gibanj.
   (3 točke)
6. Kateri racionalni preudarki usmerjajo ljudi v modernih družbah, ko se odločajo o številu potomcev? Navedite tri in jih povežite v smiseln odgovor.
   (4 točke)
7. Navedite tri razloge, zaradi katerih v državah »tretjega« sveta zniževanja smrtnosti ne spremlja enako hitro zniževanje rodnosti.
   (1,5 točke)

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

M 0 8 2 5 2 1 1 3

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 28. avgust 2008

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2008

IZPITNA POLA 1

ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. ***Primerjajte delovanje in učinkovitost formalnega in neformalnega družbenega nadzora.***
(V odgovoru opredelite družbeni nadzor in njegove funkcije, predstavite obe njegovi obliki ter izpostavite sorodnosti in razlike. V odgovor vključite katero od razlag/teorij odklonskosti, ki se ukvarjajo s problemi družbenega nadzora.)

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20 točk) v primerjavi:
   - opredeliti družbeni nadzor,
   - predstaviti njegove **funkcije,**
   - predstaviti **formalni** in **neformalni** družbeni nadzor,
   - ugotoviti sorodnosti in razlike,
   - upoštevati **možnost povezave s katero od razlag/teorij** družbene odklonskosti (npr. teorijo etiketiranja, konfliktnimi teorijami).

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

2. »Glede na opredelitev, ki jo podaja Bell-Fialkoff, je 'etnično čiščenje' oblika razseljevanja prebivalstva, ki kot politika države teži k izgonu velikega števila oseb ter premikom prebivalstva. Spekter sorodnih pojavov se na eni strani začenja z 'genocidom' ter na drugi zaključuje s komaj zaznavnimi pritiski, ki ljudi silijo v emigracije.«

   (Mežnarić, S. (2003): Prisilne migracije v letu 2002: zapuščina devetdesetih. V Pajnik, M., in Zavratnik Zimic, S. (ur.): Migracije – Globalizacija – Evropska unija/Migration – Globalization – European Union, EU Monitor, Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 134)

   Razpravljajte o etnocidu in genocidu kot politikah »čiščenja« nacionalnega ozemlja. V razpravo vključite konkretne primere iz preteklosti in sedanjosti.

   Kandidati/kandidatke v svoj odgovor za najvišje število točk (18–20) vključijo:
   - **opredelitev** etnocida in genocida,
   - povezavo obeh politik/ravnanja z idejami **etnocentrizma** in **etnonacionalizma**,
   - umestitev v pojave etnične stratifikacije,
   - vključitev **konkretnih primerov** v argumentacijo (najmanj dveh različnih).

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

3. ***Razpravljajte o vključenosti žensk v politiko.***
(V odgovor vključite kratek pregled boja žensk za politične pravice, pojasnite pomembnost sodelovanja žensk v politiki, predstavite ovire za večje sodelovanje žensk v politiki in navedite, s katerimi ukrepi poskušajo nekatere moderne države povečati zastopanost žensk v politiki.)

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključiti:
   - opredelitev neenakosti med spoloma,
   - pojasnitev **vzrokov za nizko udeležbo** žensk v javnem življenju in na področju politike (moškosrediščna kultura, predsodki in stereotipi, vpliv socializacije, medijske reprezentacije žensk in moških itd.),
   - pojasnitev **pomena sodelovanja žensk** na področju politike,
   - predstavitev **boja žensk za enake pravice** (npr. boj za volilno pravico), pomen **feminizma** itd.,
   - **državne (zakonske) ukrepe** za večjo udeležbo žensk v javnem in političnem življenju: ustvarjanje enakih možnosti na vseh področjih družbenega življenja (npr.: starševski dopust, volilne kvote …)
   - itd.

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

4. ***Analizirajte vrednote in norme kot ključni sestavini kulture. Obravnavo povežite z vprašanji kulturne pluralnosti, kulturnega relativizma in etnocentrizma.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v svoj odgovor vključiti:
   - **opredelitev vrednot in norm** ter njihovih družbenih funkcij,
   - predstavitev vrednot in norm kot **kulturno specifičnih**,
   - **razlago etnocentrizma** in **kulturnega relativizma** kot dveh različnih odnosov do razlik med kulturami,
   - **kulturno pluralnost** kot heterogenost/raznolikost posameznih družb (dominantna kultura, manjšinske kulture, subkulture itd.),
   - opredelitev kulturne različnosti in **hierarhije** kultur
   - itd.

   Pomembno ni le navajanje in opisovanje posameznih elementov, temveč tudi smiselnost in celovitost odgovora.
   Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

5. ***Analizirajte povezanost med modernizacijo in ekološkimi problemi.***
(V odgovor vključite opredelitev modernizacije in razlago tistih njenih razsežnosti, ki so najbolj neposredno povezane z ekološkimi problemi; predstavite vsaj dva konkretna ekološka problema.)

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje elemente:
   - **opredelitev modernizacije** (vsebinsko, časovno in prostorsko/geografsko),
   - izpostaviti nekatere njene razsežnosti, ki so najbolj neposredno vplivale na okolje (npr. **industrializacija in tehnološki razvoj**, **kapitalistični** ekonomski sistem, **urbanizacija** itd.),
   - analizirati vpliv/povezanost teh razsežnosti z ekološko problematiko,
   - predstaviti vsaj **dva konkretna ekološka problema** v povezavi z vplivom modernizacije (npr. učinek tople grede, tanjšanje ozonske plasti itd.).

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

IZPITNA POLA 2

I. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Navedite dva načina zbiranja podatkov o brezposelnosti. (1 točka)*

   Registrirana brezposelnost (0,5 točke) in **brezposelnost po metodi ILO** (0,5 točke).

2. *Kratko predstavite oba navedena načina zbiranja podatkov o brezposelnosti. (3 točke)*

   Pri **registrirani brezposelnosti** štejemo med brezposelne vse, ki so **prijavljeni na ustreznih zavodih** oziroma institucijah ali pa **prejemajo denarna nadomestila**, po **metodi ILO** pa se brezposelnost ugotavlja z **anketiranjem** in med brezposelne uvršča tiste, ki so **brez plačane zaposlitve**, so (v dveh tednih) **pripravljeni začeti opravljati neko plačano delo**, so (v zadnjih štirih tednih) **aktivno iskali delo** ali **čakajo, da začnejo delo.**

   Kandidati/kandidatke dobijo za celovit odgovor 3 točke ali ustrezno manj.

3. *Vir A prikazuje gibanje brezposelnosti v Sloveniji. Navedite in kratko pojasnite dva vzroka za naraščanje brezposelnosti v Sloveniji konec osemdesetih in v devetdesetih letih 20. stoletja. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo dva izmed naslednjih vzrokov:
   - **gospodarsko krizo**, povezano s prehodom v tržno gospodarstvo,
   - **izgubo trga** z območja nekdanje Jugoslavije,
   - **nizko konkurenčnost** delovno intenzivnih podjetij na svetovnem trgu,
   - **zakonodajo**, ki je odpravila obdobje varne zaposlitve,
   - problem **izobrazbene strukture** prebivalcev Slovenije,
   - **zmanjševanje moči sindikatov**,
   - **globalizacijo** gospodarstva
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno navedbo in pojasnitev enega vzroka 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

4. *Predstavite dva ukrepa države za blažitev posledic brezposelnosti. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavijo naslednje ukrepe:
   - **denarne pomoči**: nadomestilo za brezposelnost, otroški dodatek, subvencije itd.,
   - **javna dela**,
   - **izobraževanje in prekvalifikacijo** brezposelnih oseb,
   - ukrepe za **zaposlovanje invalidov**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo enega ukrepa 1 točko, za predstavitev pa še 0,5 točke. Skupaj lahko dobijo največ 3 točke.

5. *Kratko razložite v viru B prikazane grafične podatke, tako da ugotovite, kaj prikazujejo in kateri problem je izpostavljen. (1 točka)*

   Graf prikazuje **razlike v brezposelnosti med moškimi in ženskami** v letu 2005 (0,5 točke), kaže na **večjo stopnjo brezposelnosti žensk** (0,5 točke).

6. *Katere druge socialne kategorije so še pogosto brezposelne? Navedite dve in kratko pojasnite vzroke za njuno večjo brezposelnost. (3 točke)*

   Pogosteje so brezposelni:
   - **iskalci prve zaposlitve,**
   - **starejše osebe,**
   - **invalidi,**
   - **priseljenci,**
   - **nizko kvalificirane osebe**
   - **itd.**

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno navedbo in kratko pojasnitev 1,5 točke (navedba 0,5 točke, pojasnilo 1 točka), skupaj največ 3 točke.

7. *Kaj je značilno za sezonsko brezposelnost? (2 točki)*

   Sezonska brezposelnost je **posledica nihanja v proizvodnji,** lahko je vezana na **letni čas** (kmetijstvo, turizem itd.). **Podjetja se prilagodijo** temu nihanju z najemanjem in odpuščanjem delavcev in delavk.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev 2 točki, sicer ustrezno manj.

8. *Pojasnite enega od vzrokov strukturne brezposelnosti. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo vpliv:
   - tehnološkega razvoja,
   - globalizacije,
   - političnih sprememb v neki družbi
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo enega od vzrokov 1 točko, za pojasnitev pa še 0,5 točke.

II. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Opredelite družbene sloje in kratko pojasnite določnice družbene slojevitosti. Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

   Družbeni sloji so skupine ljudi, ki so med seboj v **hierarhičnem razmerju** (1 točka). Razlikujejo se po **ekonomskem stanju, ugledu in družbeni moči.**

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedeno določnico 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke, za pojasnitev posamezne določnice še 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke.

2. *Katera oblika družbene slojevitosti je nadomestila slojevitost fevdalne družbe? Pomagate si lahko z virom B. (1 točka)*

   Družbeni razredi (1 točka).

3. *Opišite bistvene značilnosti oblike družbene slojevitosti, ki ste jo navedli v svojem odgovoru na 2. vprašanje. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje značilnosti družbenih razredov:
   - temeljijo na pridobljenem statusu,
   - vpliv pripisanega statusa je bistveno manjši,
   - je odprt sistem slojevitosti/omogoča mobilnost med sloji,
   - trajnost/reprodukcijo si zagotavlja z ideologijo
   - itd.

   Kandidati/kandidatke v svoj odgovor vključijo tri značilnosti, za vsako ustrezno vključeno značilnost dobijo 1 točko, skupaj največ 3 točke. Pri ocenjevanju upoštevamo tudi vsebinsko ustrezne opisne formulacije.

4. *Primerjajte oba tipa slojevitosti (fevdalnega in tistega, ki ste ga navedli v odgovoru na 2. vprašanje), tako da vključite dve razliki in eno sorodnost med njima. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje razlike:
   - stanovska družba je **zaprti tip**, razredna **odprti tip** slojevitosti,
   - stanovski sistem temelji na **pripisanem**, razredni na **pridobljenem statusu**,
   - **razlike** med stanovi so zavarovane/**legitimirane formalno-pravno**, tudi religiozno, razlike med razredi pa **ideološko**/neformalno
   - itd.

   in sorodnosti:
   - v obeh primerih gre za **razslojeni družbi**,
   - obe zagotavljata sorazmerno trajnost, **reprodukcijo družbenih razlik**,
   - vzpostavljata **mehanizme za legitimiranje** družbenih razlik
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedeno razliko 1 točko, skupaj največ 2 točki, za eno navedeno sorodnost pa 1 točko. Skupaj lahko dobijo največ 3 točke.

5. *Kratko predstavite Webrovo teorijo družbene slojevitosti. (Vir C) (4,5 točke)*

   Webrova teorija družbene slojevitosti upošteva delitev slojev glede na **več dimenzij/določnic:**
   - **ekonomski položaj**, glede na katerega se oblikujejo **razredi**,
   - **družbeni ugled/prestiž**, glede na katerega se oblikujejo **statusne skupine**,
   - **družbeno moč,** glede na katero se oblikujejo **statusne skupine**.

   Kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko za vsako vključeno in ustrezno pojasnjeno dimenzijo (skupaj 3 točke); še 1,5 dobijo za smiselno oblikovan odgovor, v katerem poudarijo, da je družbena slojevitost večdimenzionalna in da je povezanost med določnicami **kompleksna.**

6. *Navedite in kratko predstavite eno od razlik med Marxovo in Webrovo teorijo družbene slojevitosti. (2 točki)*

   Najpomembnejše razlike med teorijama so razvidne iz tega, da Webrova razlaga upošteva **več kompleksno povezanih določnic družbene slojevitosti** od Marxove in **zavrača revolucijo** kot možnost za odpravo razredne družbe oziroma je skeptična do nje.
   Kandidati/kandidatke lahko ugotovitve o razlikah v svojih odgovorih oblikujejo tudi opisno oziroma navedejo še katero drugo poleg zgoraj navedenih, če jo poznajo. Za vsako ustrezno predstavljeno razliko dobijo 2 točki.

III. RELIGIJA

1. *Opredelite »sveto« in »posvetno«, ki ju omenja vir A. (3 točke)*

   V religijah se »sveto« kaže kot nekaj **izjemnega**, nevsakdanjega itd., ki pri verujočih **vzbuja spoštovanje**, pa tudi **strah**. V človeku lahko vzbudi tudi **občutke lastne majhnost**i, nezadostnosti itd. (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj). »Posvetno« je **običajno**, vsakdanje in poznano (1 točka za ustrezen odgovor).

2. *Kaj je z vidika neke religije lahko »sveto«? Kratko predstavite dva različna konkretna primera. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko kratko predstavijo:
   - **kraj** oziroma mesto (npr. Meka, Jeruzalem),
   - **predmet** (npr. kruh, vino pri krščanski maši, svete knjige, posoda),
   - **žival** (npr. sveta krava v Indiji),
   - **oseba** (npr. Jezus, Mohamed),
   - **zgradbe** (npr. cerkev, sinagoga)
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno predstavljen primer po 1 točko, skupaj 2 točki.

3. *Pojasnite dve funkciji obredov ali ritualov. (Vir B) (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko v odgovoru pojasnijo naslednje:
   - ljudje z obredi **vzpostavljajo odnos z »nadnaravnim«**, kar vključuje čaščenje, zahvaljevanje, prošnje za pomoč itd.,
   - poskušajo dati dogodkom, ki jih imajo za pomembne, prelomne itd. pečat nečesa **vzvišenega**, **izjemnega**, pa tudi **obvladanega**,
   - v skupinskih obredih se ustvarjajo občutki povezanosti, pripadnosti širši skupnosti itd., obredi tako delujejo povezovalno **(integrativno)**.

   Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnjena dva izmed zgoraj navedenih vidikov oziroma funkcij obredov skupaj 3 točke, za vsakega po 1,5 točke, za pomanjkljive odgovore pa ustrezno manj.

4. *Skozi katere vsebinske prvine se še kaže religija (poleg verskega ravnanja)? Navedite in kratko pojasnite dve. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo dve izmed naslednjih vsebinskih prvin:
   - versko pripoved,
   - verske dogme,
   - versko doživetje (izkustvo, čustvovanje),
   - etično razsežnost religij.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedeno prvino po 1 točko, skupaj 2 točki, za vsako ustrezno pojasnitev pa še po 1 točko, skupaj 2 točki.

5. *Civilna religija in verski fundamentalizem, o katerih govori vir C, sta kazalca nekega širšega družbenega procesa na področju religije. Katerega? (1 točka)*

   Revitalizacije religij (1 točka).

6. *Navedite še tri druge kazalce tega pojava, ki ste ga navedli v odgovoru na 5. vprašanje. (1,5 točke)*

   Nova religijska gibanja, oživljanje **ljudske religioznosti, naraščanje udeležbe** pri verskih obredih itd. (po 0,5 točke za vsak naveden kazalec, skupaj 1,5 točke).

7. *Kratko predstavite dva pojava, ki ju opredeljujemo kot civilno religijo. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko kratko predstavijo različne **ideologije** (npr. nacionalizem in sakralizacijo naroda, komunizem kot ideologijo), **čaščenje državnih simbolov, selektivno uporabo religioznih simbolov** v sicer sekularnem političnem življenju itd. Za vsak ustrezno predstavljen pojav dobijo 1,5 točke, skupaj 3 točke.

IV. MODERNIZACIJA

1. *Modernizacija je kompleksen družbeni proces. Navedite dve kulturni spremembi, ki sta povezani z njo. (2 točki)*

   Sekularizacija, kulturni pluralizem, usmerjenost v prihodnost itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko za vsako navedbo, skupaj največ 2 točki.

2. *Karl Marx je poudarjal, da je bistveni vidik moderne družbe komodifikacija oziroma poblagovljenje. Razložite pomen tega pojma. Pomagate si lahko z virom A. (2 točki)*

   Naravo blaga dobijo vsi izdelki in storitve, ki so namenjeni prodaji na trgu in ustvarjanju dobička (1 točka). **Tudi delovna sila** (ljudje) ima naravo blaga (1 točka).

3. *Predstavite še eno značilnost Marxovega pojmovanja moderne družbe. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke predstavijo eno od naslednjih značilnosti:
   - moderna družba **je kapitalistična**, proizvodnjo usmerja težnja po **dobičku**,
   - **reinvestiranje dobička** zagotavlja **razširjeno reprodukcijo** kapitalizma,
   - kapitalistična družba je po svoji naravi **konfliktna**,
   - je **razredna družba**,
   - Marx poudarja **izkoriščanje** in **razredni boj**.

   Kandidati/kandidatke dobijo za eno ustrezno predstavljeno značilnost 2 točki.

4. *Z zgodnjim obdobjem industrializacije evropskih družb so povezane tudi pomembne demografske spremembe. Poimenujte jih in predstavite njihove značilnosti. (3 točke)*

   To je začetek oziroma **prva stopnja demografskega prehoda** (1 točka).
   Padanje smrtnosti ob **visoki stopnji rodnosti** vodi **k pospešeni rasti prebivalstva** (2 točki).

5. *Pojasnite trditev, da je bilo preganjanje čarovnic v poznem srednjem in zgodnjem novem veku povezano s težnjo vladajočih razredov po usmerjanju demografskih gibanj. (3 točke)*

   Zmanjšanje evropskega prebivalstva v 14. stoletju – **zmanjševanje delovne sile; ženske**, ki se tradicionalno **ukvarjajo s kontrolo rojstev**, so obtožene čarovništva; **posledica** je upad znanja, potrebnega za kontrolo rojstev, in **postopno povečevanje prebivalstva.**

   Kandidati/kandidatke dobijo za celovit odgovor 3 točke, za delno ustreznega pa manj.

6. *Kateri racionalni preudarki usmerjajo ljudi v modernih družbah, ko se odločajo o številu potomcev? Navedite tri in jih povežite v smiseln odgovor. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke v svojem odgovoru lahko navajajo:
   - blaginja se pretaka od **starejših k mlajšim**,
   - starejša generacija dobiva manj, kakor vlaga,
   - **dolga doba izobraževanja otrok**,
   - **prepoved zaposlovanja otrok**,
   - **odgovornost za (bodoči) status otrok**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako posamično ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj največ 3 točke. Če ustrezno povežejo navedbe v smiseln in celovit odgovor, dobijo še 1 točko, skupaj za odgovor največ 4 točke.

7. *Navedite tri razloge, zaradi katerih v državah »tretjega« sveta zniževanja smrtnosti ne spremlja enako hitro zniževanje rodnosti. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo:
   - nizke stroške vzdrževanja otrok,
   - pričakovane ekonomske koristi od otrok,
   - kulturne razloge,
   - nepoznavanje učinkovitega nadzora rojstev,
   - visoko smrtnost otrok
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedbo po 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke.

ESEJSKE NALOGE

1. **Analizirajte in primerjajte tri različne dejavnike socializacije.**

2. **Opredelite družbeno organizacijo kot del družbene strukture ter razpravljajte o značilnostih birokratske organizacije in o njenem preoblikovanju v sodobnih družbah.**

3. **Opredelite pojem države v širšem in ožjem pomenu besede ter primerjajte funkcionalistično in konfliktno razlago vloge države v modernih družbah.**

4. **Razpravljajte o etničnih razlikah in etnični stratifikaciji v (post)modernih družbah.**

5. **Za moderne industrijske družbe je značilno staranje prebivalstva. Pojasnite vzroke in posledice tega procesa. V odgovor vključite teorijo demografskega prehoda.**

I. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

Vir A

Meja revščine je tisto merilo, ki naj bi pomagalo tako raziskovalcem kot vladnim administracijam določiti tisti del prebivalstva, ki je reven in ima nedopustno malo določenih dobrin. Vsekakor pa jih ima manj, kot je v konkretni družbi priznano kot običajna raven življenjskih pogojev.

(Novak, M. (1996): Siromaštvo: dejstva in objektivna presoja, v Svetlik, I. (ured.): Kakovost življenja v Sloveniji, FDV, Ljubljana, str. 319)

Vir B

Z izgradnjo storitvenega sektorja v šestdesetih in sedemdesetih letih se možnosti družbenega vzpona v spodnji tretjini družbene hierarhije ob spet enako velikih razdaljah do drugih velikih skupin uslužbencev in uradnikov opazno izboljšajo. Ravno sinovi in hčere iz delavskih družin imajo korist od storitvene ekspanzije države blaginje in s tem povezanih sprememb v poklicni strukturi.

(Beck, U. (2001): Družba tveganja, Krtina, Ljubljana, str. 115)

Vprašanja:

1. Opredelite pojma absolutna in relativna revščina. Pomagajte si z virom A.
(3 točke)

2. Kratko predstavite eno od sociooloških razlag vzrokov revščine.
(2 točki)

3. Katera značilnost razredne družbe je predstavljena v viru B? Imenujte in opredelite jo ter predstavite konkreten primer.
(3 točke)

4. Navedite in kratko predstavite še dve drugi značilnosti razrednih družb.
(3 točke)

5. Poleg razredne družbe poznamo iz zgodovine še druge oblike slojevitosti. Navedite dve in eno kratko predstavite.
(2,5 točke)

6. Kako funkcionalistična teorija (K. Davis in W. Moore) pojasnjuje vzroke družbene slojevitosti?
(2 točki)

7. Navedite, v čem se razlikujeta Marxova in Dahrendorfova razlaga družbenih razredov.
(2 točki)

II. SPOL IN SPOLNA RAZLIKA

Vir A

Zastopanost žensk pri političnem odločanju v Sloveniji je daleč pod evropskim povprečjem. Ženske je v Sloveniji relativno težko "najti" v predstavniških institucijah (v državnem zboru, v državnem svetu), morda še težje na vodstvenih položajih v podjetjih. Tudi na fakultetah je asistentov in profesorjev precej več kot asistentk in profesoric, čeprav med študentsko populacijo prevladujejo ženske.

(Dejstva o ženskah in moških v Sloveniji, Statistični urad Republike Slovenije, oktober 2007, str. 48)

Vir B

Obe zgodnje feministični avtorici, Francozinjo Olympe de Gouges in Angležinjo Mary Wollstonecraft, druži osredotočenost na pomen političnih pravic, razlikujeta pa se po načinu, kako jih doseči ... Obe naslavljata svoje pisanje na osebi, za kateri predpostavljata, da imata moč: Olympe piše kraljici, Mary pa gospodu de Talleyrandu, nekdanjemu škofu, diplomatu in politiku.

(Antić Gaber, M. (2004): Politične pravice in participacija žensk v politiki, v: Človekove pravice žensk, Mirovni inštitut in Amnesty International Slovenije, Ljubljana, str. 59)

Vprašanja:

1. Katere vidike družbene neenakosti med spoloma razberete iz vira A? Navedite dva.
   (2 točki)
2. Pojasnite dve značilnosti položaja žensk na trgu delovne sile.
   (3 točke)
3. Pojasnite, zakaj je pomembno enakopravno sodelovanje žensk v politiki. Pomagajte si z virom A.
   (3 točke)
4. S pridobitvijo katere pravice so si ženske priborile enakopravnost v politiki in kdaj se je to zgodilo v Sloveniji?
   (2 točki)
5. Pojasnite pojem feminizem.
   (3 točke)
6. Naštejte tri teoretske pristope, na katere se navezujejo feministične avtorice in avtorji.
   (1,5 točke)
7. O katerih feminizmih lahko govorimo, če upoštevamo zgodovinski vidik njihovega razvoja? Navedite jih in enega pojasnite. Pomagajte si z virom B.
   (3 točke)

III. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

Vir A

Oblastna zveza je zaključena skupina, tip ukazujočega »gospodar«, upravljavska ekipa »služabniki«, tisti, ki izpolnjujejo ukaze, so »podložniki«. Poslušnost velja osebi na osnovi njenega z rodom posvečenega lastnega dostojanstva: iz spoštovanja. Vsebina ukazov je zvezana s tradicijo, katere brezobzirno kršenje s strani oblastnika bi ogrozilo legitimnost njegove lastne, na posvečenosti temelječe oblasti.

(Weber, M. (1990): Trije tipi legitimne oblasti, Družboslovne razprave, štev. 9/1990, str. 127)

Vir B

Mosca in Pareto sta se […] ukvarjala z elitami v smislu skupin ljudi, ki bodisi neposredno izvršujejo politično moč bodisi so v položaju, ko lahko zelo močno vplivajo na njeno izvrševanje.

(Bottomore, T. (1993): Elites and Society, Routledge, London in New York, str. 3)

Vprašanja:

1. O katerem tipu legitimne oblasti govori vir A?
   (1 točka)
2. Navedite še preostala dva tipa legitimne oblasti, o katerih sicer govori avtor vira A. Oba ponazorite s primerom in tega tudi kratko pojasnite.
   (5 točk)
3. Kdaj moč ni legitimna in kako takšno nelegitimno moč imenujemo? Ponazorite s primerom.
   (3,5 točke)
4. Kako imenujemo pristop, o katerem govori vir B?
   (1 točka)
5. Kateri dve vrsti elit glede na naravo njunega vladanja razlikuje Vilfredo Pareto? Primerjajte ju.
   (3 točke)
6. Ocenite, v katero od teh dveh kategorij bi po Paretu uvrstili glavnino današnjih slovenskih političnih elit. Utemeljite svoj odgovor.
   (2 točki)
7. Kratko pojasnite dve značilnosti demokratičnega političnega sistema.
   (2 točki)

IV. MODERNIZACIJA

Vir A

Večina zgodovinarjev bi se strinjala, da je vzpon modernosti povezan z velikimi revolucijami. Ameriška in francoska revolucija sta vzpostavili politični in institucionalni okvir modernosti: ustavno demokracijo, pravno državo in načelo suverenosti nacionalnih držav.

(Sztompka, P. (1994): The Sociology of Social Change, Blackwell, Oxford, str. 69)

Vir B

Weber je bil pesimističen glede prihodnosti modernizirajočih se družb, saj je bil prepričan, da prevlada formalne racionalnosti lahko vodi k brezobzirnemu tržnemu tekmovanju in enostranskemu materializmu ter k 'železni kletki' močne, izjemno učinkovite, toda tajinstvene in neodgovorne birokracije.

(Cohen, R., in P. Kennedy (2007): Global Sociology, New York University Press, New York, str. 76)

Vir C

Buržoazija z naglim izboljševanjem vseh produkcijskih orodij, z neskončno olajšanimi komunikacijami vleče v civilizacijo vse, tudi najbolj barbarske narode … Z eno besedo, ustvarja si svet po svoji podobi.

(Marx, K., F. Engels (1971): Manifest komunistične stranke. V Izbrana dela (drugi zvezek), Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 593)

Vprašanja:

1. Katero razsežnost modernizacije prepoznate v viru A?

(1 točka)

2. Navedite in kratko pojasnite še druge razsežnosti procesa modernizacije.

(4,5 točke)

3. Katere so temeljne značilnost delovanja, ki ga M. Weber označuje kot formalno racionalno delovanje (vir B)?

(2 točki)

4. M. Weber povezuje modernizacijo z »železno kletko« birokracije (vir B), E. Durkheim pa trdi, da je za moderne družbe značilen »kult posameznika«. Pojasnite, kateri procesi privedejo do »kulta posameznika« in kakšna je njegova posledica.

(3 točke)

5. Na kateri vidik oziroma razsežnost globalizacije opozarja vir C?

(1 točka)

6. Pojasnite povezanost med globalizacijo in deindustrializacijo.

(2 točki)

7. Pojasnite pojem postindustrijska družba z dveh različnih vidikov.

(4 točke)

Državni izpitni center

M 0 9 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Ponedeljek, 1. junij 2009

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2009

IZPITNA POLA 1

ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. ***Analizirajte in primerjajte tri različne dejavnike socializacije.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:
   - **predstavitev** socializacijskega procesa (individualni in družbeni vidik),
   - **predstavitev** in **razčlenitev** (analizo) treh različnih dejavnikov socializacije po lastni izbiri glede na mehanizme njihovega delovanja, vplivnost, življenjsko obdobje oziroma vrsto socializacije, v kateri so najmočneje vključeni, itd.
   - eksplicitno **primerjavo** izbranih treh dejavnikov socializacije.

   Če kandidati/kandidatke dejavnikov socializacije ne primerjajo, ampak samo opisujejo njihove značilnosti, lahko za odgovor dobijo največ 15 točk.

2. ***Opredelite družbeno organizacijo kot del družbene strukture ter razpravljajte o značilnostih birokratske organizacije in o njenem preoblikovanju v sodobnih družbah.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
   - **opredeliti** družbeno organizacijo kot del družbene strukture: je **formalna** družbena skupina z jasno opredeljenimi **cilji** (tj. zadovoljuje posebne družbene potrebe); posameznik v organizaciji igra le **eno** družbeno vlogo, članstvo je **nadomestljivo**, organizacije so **relativno trajne** in navadno **hierarhično** urejene itd. (v odgovor vključijo (vsaj) štiri značilnosti),
   - predstaviti **značilnosti birokratske organizacije** (M. Weber): jasna **delitev dela**, **hierarhična** struktura, **abstraktna pravila**, **nepristranskost** in **brezosebnost**, **strokovnost** storitev, **ločenost** od zasebnega življenja zaposlenih itd. (v odgovor vključijo (vsaj) štiri značilnosti),
   - **razpravljati** o njenih značilnostih, ki omogočajo visoko **učinkovitost** in **racionalnost**, vendar pa tudi **neosebnost** in **nefleksibilnost** itd.,
   - vključiti v razpravo (vsaj) eno razsežnost njenega **preoblikovanja** v sodobnih družbah (fleksibilizacija in demokratizacija, nov tip organizacije – virtualna organizacija itd.).

3. ***Opredelite pojem države v širšem in ožjem pomenu besede ter primerjajte funkcionalistično in konfliktno razlago vloge države v modernih družbah.***

   Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
   - opredeliti pojem države v **širšem** (ozemlje ali teritorij, prebivalstvo, oblast) in **ožjem** pomenu besede (država kot sklop političnih institucij, ki izvajajo oblast, oziroma država kot oblast),
   - predstaviti **funkcionalistično** razlago vloge države v modernih družbah: država opravlja mnoge pomembne funkcije, kakršne so uveljavljanje norm, načrtovanje in usmerjanje, posredovanje v konfliktih itd.; država deluje **v interesu vseh** državljanov in državljank,
   - predstaviti **konfliktno** razlago vloge države: država kot **sredstvo** v rokah posameznih skupin, s katerim **uveljavljajo** in **ohranjajo svoje interese** na škodo interesov drugih skupin, itd.,
   - eksplicitno **primerjati** obe razlagi.

   Če kandidati/kandidatke ne primerjajo obeh razlag, ampak ju samo predstavijo, lahko za odgovor dobijo največ 15 točk.

4. ***Razpravljajte o etničnih razlikah in etnični stratifikaciji v (post)modernih družbah.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- **opredeliti** pojma **etnična razlika** in **etnična stratifikacija**,
- **razpravljati** o **odnosih** med **etnično večino** in **etnično manjšino** ter o **etnični distanci** in **etnični segregaciji**,
- v razpravo vključiti koncepte **predsodkov**, **stereotipov** in/ali **diskriminacije**
- itd.

5. ***Za moderne industrijske družbe je značilno staranje prebivalstva. Pojasnite vzroke in posledice tega procesa. V odgovor vključite teorijo demografskega prehoda.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- **pojasniti vpliv modernizacije** na upadanje smrtnosti in upadanje rodnosti,
- pojasniti, da je za moderne industrijske družbe značilna **nizka stopnja rodnosti**, **nizka stopnja smrtnosti** in **daljša** pričakovana življenjska doba, kar **povečuje delež starega prebivalstva**,
- pojasniti **posledice staranja prebivalstva**: ekonomski problemi, kakršni so ustvarjanje dohodka, problem pokojnin, zagotavljanje zdravstvenega in socialnega varstva za staro populacijo itd., pomanjkanje mlade delovne sile, ki je praviloma bolj inovativna, itd.
- predstaviti **teorijo demografskega prehoda**.

IZPITNA POLA 2

I. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Opredelite pojma absolutna in relativna revščina. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Absolutna revščina: določen je **minimalni obseg** sredstev, s katerimi naj bi **zadovoljili temeljne potrebe** (hrana, obleka, stanovanje, osnovno zdravstveno varstvo); nezadovoljenost teh potreb namreč ogroža preživetje (1,5 točke za celovit odgovor, sicer manj).
Relativna revščina: **družbeno sprejemljiv način življenja**, ki se od družbe do družbe razlikuje (1,5 točke za celovit odgovor, sicer manj).

Če sta pojma predstavljena samo s primeri, lahko kandidati/kandidatke dobijo za odgovor največ 2 točki. Če sta pojma zamenjana, dobijo 0 točk.

2. *Kratko predstavite eno od socioloških razlag vzrokov revščine. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko kratko predstavijo **eno** od naslednjih razlag:
- **teorijo začaranega kroga**: revno družinsko okolje ne omogoča dostopa do ustrezne izobrazbe, zaposlitev je otežena in nestabilna, dohodki neredni in majhni, revščina se ohranja;
- **teorijo (sub)kulture revščine**, ki onemogoča, da bi se ljudje rešili revščine (usmerjenost v sedanjost, vdanost v usodo, pasivnost, izključenost iz socialnih omrežij itd.);
- **teorijo situacijske prisile**: revščina kot **posledica okoliščin**, v katerih živijo reveži
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za eno ustrezno predstavitev 2 točki, za pomanjkljivo predstavitev pa manj. Za ustrezen opisni odgovor brez eksplicitne navedbe teorije dobijo največ 1,5 točke.

3. *Katera značilnost razredne družbe je predstavljena v viru B? Imenujte in opredelite jo ter predstavite konkreten primer. (3 točke)*

Družbena mobilnost/gibljivost (lahko tudi intergeneracijska mobilnost, vertikalna mobilnost) ali **odprtost stratifikacijskega sistema** (1 točka).
To je **možnost**, da človek lahko **spremeni svoj družbeni položaj** znotraj enega sloja ali preide v višji ali nižji sloj (1 točka).

Kot konkreten primer lahko predstavijo primer horizontalne ali vertikalne mobilnosti.
Za ustrezno predstavljen primer dobijo še 1 točko.
Če navedejo le konkreten primer mobilnosti (npr. poburžoazenje/buržuiranje), dobijo 0,5 točke.

4. *Navedite in kratko predstavite še dve drugi značilnosti razrednih družb. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo dve izmed naslednjih začilnosti:
- **pridobljeni** status nadomesti pripisani status,
- razredna družba **ni** več religiozno ali pravno legitimirana,
- **manjša socialna distanca** med pripadniki različnih slojev,
- **zabrisane** meje med razredi
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za pravilno navedbo in kratko predstavitev posamezne značilnosti razrednih družb po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

5. Poleg razredne družbe poznamo iz zgodovine še druge oblike slojevitosti. Navedite dve in eno kratko predstavite. (2,5 točke)

Kandidati/kandidatke lahko navedejo:
- **kastni** sistem (kaste),
- **sužnjelastniški** sistem,
- **stanovski** sistem (stanovi).

Navedb fevdalizem, fevdalni sistem itd. ne upoštevamo.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedbo 0,5 točke, skupaj največ 1 točko, za kratko ustrezno predstavitev ene od navedenih pa še 1,5 točke ali ustrezno manj za pomanjkljivo predstavitev.
Predstavitev naj vsebuje osnovne družbene sloje v navedeni konkretni obliki slojevitosti, razmerje med njimi (vladajoči : vladani/nadrejeni : podrejeni) in način legitimizacije tega razmerja.

6. Kako funkcionalistična teorija (K. Davis in W. Moore) pojasnjuje vzroke družbene slojevitosti? (2 točki)

K. Davis in W. Moore pojasnjujeta vzroke družbene slojevitosti s potrebo družbe, da **razporedi** najbolj **sposobne** ljudi na funkcionalno **najpomembnejše** položaje (1 točka), z **različnimi nagradami** pa zagotavlja, da ljudje **ustrezno** opravljajo te vloge (1 točka).

7. Navedite, v čem se razlikujeta Marxova in Dahrendorfova razlaga družbenih razredov. (2 točki)

Marx poudarja **privatno lastnino proizvajalnih sredstev** (1 točka), Dahrendorf pa **družbeno moč** (1 točka).

Če kandidati/kandidatke zamenjajo avtorja, dobijo za odgovor 0 točk.

II. SPOL IN SPOLNA RAZLIKA

1. Katere vidike družbene neenakosti med spoloma razberete iz vira A? Navedite dva. (2 točki)

Kandidati/kandidatke lahko navedejo dva od naslednjih vidikov neenakosti med spoloma:
- neenakost v **politiki** (lahko tudi nizka zastopanost žensk v politiki),
- neenakost pri **napredovanju na delovnem mestu** (lahko tudi nizka zastopanost žensk na vodilnih položajih),
- neenakost v **izobraževalnem sistemu**.

Kot pravilne odgovore upoštevamo tudi, če navedejo horizontalno in/ali vertikalno segregacijo s kratko pojasnitvijo.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak pravilno naveden vidik po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

2. Pojasnite dve značilnosti položaja žensk na trgu delovne sile. (3 točke)

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo dve od naslednjih značilnosti:
- ženske teže kakor moški dobijo zaposlitev,
- večja brezposelnost žensk,
- ženske so za enako delo manj plačane kakor moški,
- ženske so pogosteje kakor moški zaposlene za skrajšani delovni čas,
- horizontalna segregacija delovne sile,
- vertikalna segregacija delovne sile
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno pojasnjeno značilnost po 1,5 točke, za pomanjkljivo pa ustrezno manj. Skupaj lahko dobijo največ 3 točke.

3. Pojasnite, zakaj je pomembno enakopravno sodelovanje žensk v politiki. (3 točke)

Ker je politika pomembna stvar, ker **odloča o življenju vseh ljudi**, tudi žensk (1,5 točke). Če žensk pri odločanju ni zraven, **ni zagotovila**, da bodo njihove potrebe in interesi **upoštevani** (1,5 točke).

Kot ustrezne upoštevamo tudi druge utemeljene odgovore.

4. S pridobitvijo katere pravice so si ženske priborile enakopravnost v politiki in kdaj se je to zgodilo v Sloveniji? (2 točki)

S **pridobitvijo volilne pravice** oziroma s sprejetjem splošne in enake volilne pravice (1 točka); leta **1945** (1 točka).

5. Pojasnite pojem feminizem. (3 točke)

Feminizem je gibanje in/ali teorija (lahko navedejo tudi ideologija), ki:
- **nasprotuje podrejenosti** žensk v družbi (1 točka),
- **zagovarja enakost/enakopravnost** moških in žensk (1 točka),
- poudarja, da neenakost ni določena z biološkimi razlikami, ampak je **obstoječa razmerja mogoče spremeniti** (1 točka).

Kot pravilne upoštevamo tudi druge ustrezne odgovore.

6. *Naštejte tri teoretske pristope, na katere se navezujejo feministične avtorice in avtorji. (1,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih teoretskih pristopov:
- **marksizem,**
- **eksistencializem,**
- **psihoanaliza,**
- **radikalna teorija,**
- **postmoderne teorije,**
- **liberalizem.**

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedbo po 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke. Upoštevamo tudi, če navedejo radikalni feminizem, marksistični feminizem, liberalni feminizem itd.

7. *O katerih feminizmih lahko govorimo, če upoštevamo zgodovinski vidik njihovega razvoja? Navedite jih in enega pojasnite. Pomagajte si z virom B. (3 točke)*

Govorimo lahko o:
- **zgodnjem** feminizmu,
- **»zlati dobi«** feminizma,
- **modernih** feminizmih (neofeminizmu).

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 0,5 točke (skupaj 1,5 točke), za pojasnitev enega od njih pa še 1,5 točke.

III. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *O katerem tipu legitimne oblasti govori vir A? (1 točka)*

Vir A govori o **tradicionalni oblasti** (1 točka).

2. *Navedite še preostala dva tipa legitimne oblasti, o katerih sicer govori avtor vira A. Oba ponazorite s primerom in tega tudi kratko pojasnite. (5 točk)*

Kandidati/kandidatke navedejo še **karizmatično** (1 točka) in **racionalno/legalno oblast** (1 točka). Za **navedbo** vsakega **ustreznega primera** dobijo 0,5 točke, skupaj 1 točko, za **ustrezno pojasnitev** vsakega dobijo 1 točko, skupaj 2 točki. Kandidati/kandidatke dobijo 2 točki tudi, če posamezen tip oblasti pojasnijo brez navedbe primera (za vsakega po 1 točko).

3. *Kdaj moč ni legitimna in kako takšno nelegitimno moč imenujemo? Ponazorite s primerom. (3,5 točke)*

Družbena moč ni legitimna, **ko je podrejeni ne sprejemajo kot upravičene** (1 točka), imenujemo jo **prisila** (1 točka). Za ustrezno ponazoritev s primerom dobijo 1,5 točke ali manj za nepopoln odgovor.

4. *Kako imenujemo pristop, o katerem govori vir B? (1 točka)*

Elitizem/teorija elit (1 točka).

5. *Kateri dve vrsti elit glede na naravo njunega vladanja razlikuje Vilfredo Pareto? Primerjajte ju. (3 točke)*

Pareto uporablja za njuno poimenovanje prispodobe iz živalskega sveta: **levi** (0,5 točke) in **lisice** (0,5 točke).
Razlikujejo se po lastnostih in načinih delovanja: levi uporabljajo družbeno moč, tudi nasilje, lisice so zvite, uporabljajo manipulacijo, kompromis, dogovor itd. za uveljavitev svojih interesov.

Za ustrezno primerjavo kandidati/kandidatke dobijo 2 točki ali manj za nepopoln odgovor.

6. *Ocenite, v katero od teh dveh kategorij bi po Paretu uvrstili glavnino današnjih slovenskih političnih elit. Utemeljite svoj odgovor. (2 točki)*

Glavnino slovenskih političnih elit bi uvrstili **v kategorijo lisic** (1 točka), ker so **lisice po Paretu značilnost demokratičnih družb** (1 točka), skupaj 2 točki.

7. *Kratko pojasnite dve značilnosti demokratičnega političnega sistema. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo dve izmed naslednjih značilnosti:
- **izvoljena** in **zamenljiva** oblast,
- obstoj **temeljnih in političnih pravic**,
- **enakost** pred zakonom,
- **možnost izražanja** raznolikih **interesov**
- itd.

IV. MODERNIZACIJA

1. *Katero razsežnost modernizacije prepoznate v viru A? (1 točka)*

   Politična modernizacija (1 točka).

2. *Navedite in kratko pojasnite še druge razsežnosti procesa modernizacije. (4,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in kratko pojasnijo še naslednje razsežnosti:
   - **gospodarske** spremembe (industrializacija, tržno gospodarstvo, tehnološke spremembe itd.),
   - **družbene** spremembe (urbanizacija, spremembe sistema slojevitosti itd.),
   - **kulturne** spremembe (racionalizacija, sekularizacija, kulturni pluralizem).

   Kandidati/kandidatke dobijo po 0,5 točke za navedbo razsežnosti, po 1 točko pa za kratko pojasnitev vsake od njih.

3. *Katere so temeljne značilnost delovanja, ki ga M. Weber označuje kot formalno racionalno delovanje (vir B)? (2 točki)*

   Delovanje na podlagi **poznavanja ciljev** delovanja in **ustreznih sredstev** za doseganje teh ciljev (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj).

4. *M. Weber povezuje modernizacijo z »železno kletko« birokracije (vir B), E. Durkheim pa trdi, da je za moderne družbe značilen »kult posameznika«. Pojasnite, kateri procesi privedejo do »kulta posameznika« in kakšna je njegova posledica. (3 točke)*

   Visoka **družbena delitev dela** (v obdobju organske solidarnosti) je povezana s specializacijo družbenih vlog, kar vodi tudi k individualizmu in sebičnim interesom. Individualizem (»kult posameznika«) spodbuja tudi hiter gospodarski razvoj (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj). Za moderne družbe je zato značilen **konflikt med individualizmom** in **družbeno solidarnostjo** (1 točka).

5. *Na kateri vidik oziroma razsežnost globalizacije opozarja vir C? (1 točka)*

   Nastajanje **svetovnega kapitalističnega sistema** (lahko tudi ekonomski vidik ali oblikovanje svetovne ekonomije) (1 točka).

6. *Pojasnite povezanost med globalizacijo in deindustrializacijo. (2 točki)*

   Širjenje **globalne** (mednarodne) **delitve dela** vodi k deindustrializaciji nekaterih območij v **»prvem«** svetu in nastanek **novoindustrializiranih držav** (v nekdanjem »tretjem svetu«). (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj).

7. *Pojasnite pojem postindustrijska družba z dveh različnih vidikov. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko v odgovor vključijo naslednje vidike:
   - šlo naj bi za korenite spremembe (nekdanjih) industrijskih družb in **začetek nove dobe**,
   - vzpon **storitvenega** sektorja in **razvoj informacijske** tehnologije,
   - spremembe **strukture zaposlenosti** in **izobrazbene ravni**,
   - spremembe v **življenjskem slogu** (upad delovne etike, pomen prostega časa itd.)
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo po 2 točki za vsak v odgovor vključen in ustrezno pojasnjen vidik, skupaj največ 4 točke.

ESEJSKE NALOGE

1. **Razpravljajte o razlikah v socializacijski vlogi staršev v modernih družbah glede na tradicionalne.**

2. **Razpravljajte o kulturni pluralnosti. V razpravo vključite različne vidike pluralnosti, kot so subkulture, množična kultura in elitna kultura.**

3. **Razpravljajte o pluralnosti družinskega življenja v sodobnih družbah. V razpravo vključite tudi primerjavo različnih sociooloških pogledov na pluralnost družine.**

4. **Predstavite in primerjajte različne sisteme družbene slojevitosti.**
   V odgovor vključite tudi dve različni teoretični razlagi slojevitosti.

5. **Predstavite institucionalizacijo znanosti in razpravljajte o normah delovanja znanstvene skupnosti.**

I. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

Vir A

Golota v spalnici, kjer sta udeležena mož in žena, se na splošno interpretira kot normalno vedenje. Če vstopi v sobo neznanec, bi goloto v njegovi navzočnosti ponavadi razumeli kot deviantno. Kljub temu bi udeleženci v posameznem kontekstu, kot je nudistični kamp ali določene plaže, pojmovali goloto v navzočnosti neznanca kot popolnoma normalno. Gledalca na kriket tekmi, ki je gol pretekel igrišče, lahko pojmujemo kot »frajerja«, če pa bi vstal in se pred občinstvom slekel, bi ga imeli za »nekakšnega perverzneža«. Pri dejanju golote tako ne obstaja nič, kar bi bilo samo po sebi normalno ali deviantno. Deviantno postane samo takrat, ko to drugi etiketirajo kot tako.

(Haralambos, M., in Heald, D. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 413)

Vir B

Bolj preprosto povedano: ob tem, ko so kriteriji socialne uspešnosti za vse prebivalce bolj ali manj enaki, lahko obstajajo diskriminatorne prakse, ki nepravično manjšajo možnosti delov prebivalstva za doseganje teh kriterijev. Individualni odzivi na take prakse so lahko odklanjanje konvencionalnih socialnih norm ali alienacija od njega, oblikovanje drugačnih, subkulturnih norm in podobni, ki lahko – objektivno gledano – posameznikove možnosti doseganja omenjenih kriterijev še manjšajo.

(Dekleva, B., v: www.ljubljana-tourism.si/file/412703/ 1_multipart_xF8FF_2_ZBORNIK-MLAD-NASILJE.pdf - 2823 KB, str. 45)

Vprašanja:

1. Opredelite odklonskost z vidika teorije etiketiranja. Pomagajte si z virom A.
   (3 točke)
2. Teorija etiketiranja razlikuje med primarno in sekundarno odklonskostjo. Pojasnite razliko med tema oblikama odklonskosti.
   (3 točke)
3. Kdo so po teoriji etiketiranja največkrat označeni kot odklonski? Navedite tri primere.
   (1,5 točke)
4. Kateri avtor uporablja pri pojasnjevanju odklonskosti pojem strukturne napetosti? Imenujte avtorja in pojasnite vsebino pojma strukturna napetost.
   (3 točke)
5. Kako E. Durkheim pojasnjuje stanje anomije?
   (2 točki)
6. Imenujte in kratko predstavite še enega od teoretskih pristopov pri pojasnjevanju odklonskosti.
   (3 točke)
7. Pojasnite pojem grešnega kozla.
   (2 točki)

II. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

Vir A

Prisila je oblika moči, ki je tisti, ki so ji podrejeni, ne štejejo za legitimno.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 509)

Vir B

Prehod od tradicionalne k moderni obliki vladanja ni potekal vedno brez konflikta in nasilja. … V teh okoliščinah se je pogosto pojavila karizmatična oblika oblasti. Ta se je opirala bolj na osebno kakor na tradicionalno ali racionalno oblast.

(Heyden, G. (2006): African politics in comparative perspective, Cambridge University Press, Cambridge, str. 63)

Vir C

Moderna državna oblast je le odbor, ki upravlja skupnostne posle vsega buržoaznega razreda.

(Marx, K., in Engels, F. (1971): Manifest komunistične stranke, v: Izbrana dela (drugi zvezek), Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 591)

Vprašanja:

1. V sociologiji je najbolj uveljavljeno Webrovo razumevanje družbene moči. Predstavite temeljno vsebino njegovega pojmovanja moči. Pomagajte si z virom A.
   (3 točke)
2. Kdaj lahko štejemo moč za legitimno?
   (1,5 točke)
3. Pojasnite, zakaj je legitimnost pomemben dejavnik stabilizacije odnosov moči.
   (2 točki)
4. Predstavite dve ključni razliki med karizmatično in racionalno-legalno oblastjo. Pomagajte si z virom B.
   (4 točke)
5. Zakaj je karizmatični tip oblasti praviloma le prehoden?
   (2 točki)
6. Kaj je značilno za pojmovanje politike, ki je vsebovana v Marxovi opredelitvi funkcij države? Pomagajte si z virom C.
   (2 točki)
7. Bolj kakor Marxovo je v sociologiji uveljavljeno Webrovo pojmovanje države. Predstavite temeljne značilnosti Webrovega pojmovanja moderne države.
   (3 točke)

III. PROSTORSKE SKUPNOSTI

Vir A

(Barcelona, Turists guide, 59 photographs, 9th ed. Editionel Escudo de oro, 1989, str. 30)

Vir B

Mumbai, ki je s svojimi finančnimi centri »ekonomska streha« države, šteje okoli 16 milijonov stalnih naseljencev. S predmestji se število povzpne na okoli 20 milijonov in tako mesto v svetovnem merilu postavlja na peto mesto po številu prebivalcev. Neuradno jih je najbrž dosti več, saj v mestni okoliš vsak dan prihajajo »podeželski« reveži, hkrati pa se Indija ponaša z eno najvišjih stopenj rodnosti na svetu.

(Pirš, V., in Škoberne, P. (2007): Dobrodošli v Bollywoodu, Svet in ljudje, 6/2007, str. 84)

Vir C

Zakaj Ljubljana ni prava metropola

Podzemna železnica … to se sliši čisto preveč smešno – po vzoru Londona bi verjetno imeli Bežigrad Line, Šiška Line, Jarše Line, Rudnik Line itd ... Obvoznica ima samo dva pasova, samo eno nadstropje in – kar je najhuje – samo en krog … Urgenca nima pristajališča za helikopterje, ki prevažajo ponesrečence ... V Ljubljani ni džamije … Letališče, ki je hkrati naše največje, je veliko približno tako kot toalete kakšnega resnejšega letališča ... Ljubljani manjka res markantna visoka stavba, ki bi jo vsi hoteli pofotkati – Big Ben, Eiffelov stolp, Empire State Building …

(http://psycho.blog.siol.net/2007/03/22/zakaj-ljubljana-ni-prava-metropola)

Vprašanja:

1. Kateri tip prostorske skupnosti je prikazan na fotografiji v viru A?
   (1 točka)

2. Navedite in kratko opišite tri značilnosti v viru A prikazane prostorske skupnosti.
   (4,5 točke)

3. Zakaj se meje med ruralnimi in urbanimi območji zabrisujejo?
   V odgovor vključite dva vzroka.
   (3 točke)

4. Države tretjega sveta doživljajo v zadnjih desetletjih pospešeno urbanizacijo.
   Katere so njene posebnosti v primerjavi z razvitejšimi državami?
   Navedite in pojasnite dve. Pomagate si lahko z virom B.
   (4 točke)

5. Predstavite dve prednosti življenja v urbanih naseljih.
   (3 točke)

6. Katere prostorske skupnosti opredeljujemo kot metropole in kaj je zanje značilno? (Vir C)
   (2 točki)

IV. RELIGIJA

Vir A

V judovsko-krščanski bibliji se npr. utemeljuje (moralna) pravica človeka, da jé živali, jim »gospodari«, v džainistični etiki je tako gospodarjenje opredeljeno kot zločin. Je namreč delovanje, ki je proti ahimsi kot neubijanju, spoštovanju vsega živega.

(Smrke, M. (2000): Svetovne religije, FDV, Ljubljana, str. 59)

Vir B

Durkheim je bil prepričan, da se bo z razvojem modernih družb zmanjšal vpliv religije. Znanstveno mišljenje bo postopoma nadomestilo religiozno razlago, ceremonialne, obredne dejavnosti pa bodo manj zastopane v posameznikovem življenju … ´Stari bogovi´, piše Durkheim, ´so mrtvi´ … Vendar so tudi moderne družbe odvisne od obredov, ki potrjujejo njihove vrednote, pojavili se bodo novi simboli in obredi, ki bodo nadomestili stare.

(Giddens, A. (1995): Sociology, Polity Press, Cambridge, str. 466)

1. Kateri sestavini religije sta omenjeni v viru A?
   (1 točka)
2. Kratko razložite sestavini religije, ki ste ju prepoznali v viru A.
   (3 točke)
3. V kateri tip religij (po McGeeju) uvrščamo judaizem in krščanstvo? Kratko predstavite dve značilnosti tega tipa religij.
   (2,5 točke)
4. Kratko predstavite Durkheimovo opredelitev religije in njeno funkcijo v (tradicionalnih) družbah. Pomagajte si z virom B.
   (4 točke)
5. Kako v sociologiji imenujemo zmanjševanje vloge religije v modernih družbah?
   (1 točka)
6. V katerih značilnostih se kaže proces, ki ste ga prepoznali v odgovoru na 5. vprašanje? Navedite tri.
   (3 točke)
7. Kako imenujemo pojav, ki naj bi po Durkheimovem mnenju z vnašanjem novih simbolov in obredov nadomestil »tradicionalno«, »klasično« religijo v modernih družbah? Navedite tudi dva konkretna primera tega pojava.
   (3 točke)

Državni izpitni center

M092521113

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 27. avgust 2009

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2009

IZPITNA POLA 1

ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. ***Razpravljajte o razlikah v socializacijski vlogi staršev v modernih družbah glede na tradicionalne.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) lahko v odgovor vključijo vsaj štiri od naslednjih ugotovitev:
   - v tradicionalnih družbah so bili **starši najpomembnejši** (edini) dejavnik socializacije, v modernih jih je **več** (vrtec, šola, mediji, vrstniki),
   - prej so bili starši dejavnik **disciplíniranja**, zdaj **zaščite**,
   - obdobje socializacije se s podaljševanjem mladostništva **podaljšuje**,
   - prej je bila socializacija **del vsakdanjega življenja**, zdaj je **načrtnejša** dejavnost,
   - prej je bil otrok bolj naložba v prihodnost (delovna sila), zdaj je bolj poudarjena **čustvena vez** med otoki in starši,
   - prej je bilo več otrok, zdaj jih je manj – na otroka osredíščena družba,
   - prej je bila vzgoja bolj **avtoritarna**, zdaj bolj **liberalna**
   - itd.

2. ***Razpravljajte o kulturni pluralnosti. V razpravo vključite različne vidike pluralnosti, kot so subkulture, množična kultura in elitna kultura.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:
   - **opredelitev kulturne pluralnosti**: predvsem moderne družbe so zaradi strukturne kompleksnosti (izobrazba, generacije, verska, poklicna, etnična pripadnost itd.) v kulturnem pogledu zelo heterogene,
   - **opredelitev subkulture**: sprejema prevladujočo (dominantno) kulturo, vendar pa se v nekaterih vsebinah od nje tudi razlikuje, gre za različne družbene temelje oblikovanja subkultur, npr. etnična, spolna, rasna, poklicna, starostna itd.,
   - **elitna (sub)kultura** predstavlja kulturne vzorce družbene elite,
   - **množična kultura** zajema širok krog uporabnikov, ustvarjajo in širijo jo množični mediji (kulturna industrija), ima propagandno in zabavno funkcijo.

3. ***Razpravljajte o pluralnosti družinskega življenja v sodobnih družbah. V razpravo vključite tudi primerjavo različnih sociooloških pogledov na pluralnost družine.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v svoj odgovor:
   - **opredelitev pluralnosti** družinskega življenja oziroma predstavitev njenih konkretnih oblik,
   - **vzroke/družbene okoliščine za pluralnost družin** v sodobnih družbah (spremenjene družbene vrednote, zaposlitev obeh staršev, ekonomska samostojnost žensk, višja stopnja enakopravnosti spolov, posvojitve otrok, zakonodaja, ki omogoča razvezo, dolgotrajnost izobraževanja itd.),
   - **primerjavo dveh različnih** sociooloških pogledov na pluralnost družinskega življenja.

4. ***Predstavite in primerjajte različne sisteme družbene slojevitosti. V odgovor vključite tudi dve različni teoretični razlagi slojevitosti.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
   - **predstavijo oblike slojevitosti** (kaste, sužnjstvo, stanovi, razredi),
   - **eksplicitno primerjajo** oblike/sisteme slojevitosti glede na vsaj **dve izbrani merili** (npr. glede na zavzemanje statusa, odprtost/zaprtost sistema, način legitimizacije itd.),
   - smiselno predstavijo **dve teoretični razlagi** (npr. Marxovo, Webrovo, funkcionalistično itd.).

5. ***Predstavite institucionalizacijo znanosti in razpravljajte o normah delovanja znanstvene skupnosti.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključiti naslednje elemente:

- **predstaviti institucionalizacijo** znanosti: nastanek znanstvenih skupnosti je povezan s profesionalizacijo znanosti, specializacijo in organiziranostjo v ustanovah (akademije, instituti),
- **analizirati norme** delovanja znanstvene skupnosti (po R. Mertonu: avtonomnost, univerzalizem, nepristranskost in organizirani skepticizem),
- **kritično presojati o zlorabah** načel delovanja znanstvene skupnosti.

IZPITNA POLA 2

I. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

1. *Opredelite odklonskost z vidika teorije etiketiranja. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke v odgovoru izpostavijo naslednje:

- teorijo etiketiranja zanima predvsem **proces označevanja** (1,5 točke),
- **odklonsko** vedenje je tisto, ki ga nosilci družbenega nadzora opredeljujejo kot odklonsko (1,5 točke)
  ali
- **objektivne odklonskosti torej ni** – gre za **okoliščine**, v katerih je neko dejanje označeno kot odklonsko, v nekaterih drugih pa ne (1,5 točke).

2. *Teorija etiketiranja razlikuje med primarno in sekundarno odklonskostjo. Pojasnite razliko med tema oblikama odklonskosti. (3 točke)*

Ko odklonskost še **ni odkrita,** gre za primarno odklonskost; do nje lahko pride iz različnih razlogov; vsi smo primarno kdaj odklonski (1,5 točke).
Sekundarna odklonskost je takrat, ko dejanje temelji na **predhodni označitvi** dejanja kot odklonskega, ljudje so dojeti kot odklonski (1,5 točke).

3. *Kdo so po teoriji etiketiranja največkrat označeni kot odklonski? Navedite tri primere. (1,5 točke)*

To so največkrat predstavniki **nižjih socialnih slojev, predstavniki etničnih, rasnih** in drugih **manjšin** (po 0,5 točke za vsak naveden primer, skupaj največ 1,5 točke).

4. *Kateri avtor uporablja pri pojasnjevanju odklonskosti pojem strukturne napetosti? Imenujte avtorja in pojasnite vsebino pojma strukturna napetost. (3 točke)*

(Robert) **Merton** (1 točka).
Strukturna napetost je **neusklajenost** med **družbeno sprejetimi cilji/vrednotami** in **neenakimi možnostmi** za doseganje teh ciljev po legalni poti oziroma znotraj danega normativnega okvira (2 točki za pravilen in celovit odgovor, sicer ustrezno manj).

5. *Kako E. Durkheim pojasnjuje stanje anomije? (2 točki)*

Obstoječe vrednote in norme zaradi **hitrih družbenih sprememb niso** več ustrezne, izgubljajo pomen, **sistem novih pa še ni vzpostavljen** (2 točki za pravilen in celovit odgovor, sicer ustrezno manj).

6. *Imenujte in kratko predstavite še enega od teoretskih pristopov pri pojasnjevanju odklonskosti. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko imenujejo in kratko predstavijo enega od naslednjih teoretskih pristopov:

- konfliktno teorijo,
- Durkheimovo teorijo,
- Cohenovo teorijo,
- Millerjevo teorijo.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo teorije po 1 točko, za pravilno razlago pa še 2 točki, skupaj 3 točke. Zaradi oblike zastavljenega vprašanja dopuščamo tudi navedbo in predstavitev bioloških in socialno-psiholoških pristopov, ki jih ocenimo na enak način.

7. *Pojasnite pojem grešnega kozla. (2 točki)*

   »Grešni kozli« so **skupine ali posamezniki**, ki jim družba (oblast) **pripiše krivdo** za dejanja, ki jih niso storili. (2 točki)

II. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *V sociologiji je najbolj uveljavljeno Webrovo razumevanje družbene moči. Predstavite temeljno vsebino njegovega pojmovanja moči. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

   Družbena moč je (z)možnost (ki temelji na različnih virih) **uveljaviti svoje interese kljub nasprotovanju drugih**, tj. vplivati na druge tako, da delujejo v skladu z našimi pričakovanji (3 točke).

2. *Kdaj lahko štejemo moč za legitimno? (1,5 točke)*

   Podrejeni jo doživljajo **kot pravilno in upravičeno** (1 točka) in se ji **prostovoljno** podrejajo (0,5 točke).

3. *Pojasnite, zakaj je legitimnost pomemben dejavnik stabilizacije odnosov moči. (2 točki)*

   Legitimnost pomeni **prostovoljno** in razmeroma **trajno** podrejanje oblasti (1 točka). Nelegitimna moč (prisila) pa **zbuja odpor**, podrejanje zagotavljajo sankcije (1 točka).

4. *Predstavite dve ključni razliki med karizmatično in racionalno-legalno oblastjo. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavijo dve izmed naslednjih razlik:
   - pomen osebnosti vodje/nadrejenega: prva je izrazito **osebna**, druga **neosebna** oblast,
   - odnos med vodjo in privrženci: karizmatična oblast je vezana na **osebne** značilnosti vodij, na odnose med njimi in privrženci, racionalna/legalna oblast pa temelji na sprejemanju neosebnih pravil oziroma zakonov, podrejeni sprejemajo oblastne odločitve, ker so v skladu s temi pravili,
   - trajnost oblasti: prva je **kratkotrajna** (prehodna), druga razmeroma **stabilna**.

   Kandidati/kandidatke dobijo za pravilno razlago ene razlike 2 točki, skupaj največ 4 točke.

5. *Zakaj je karizmatični tip oblasti praviloma le prehoden? (2 točki)*

   Vezan je na osebo, **na privrženost neki osebi**. Karizmo je (skoraj) nemogoče prenesti na drugo osebo (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj).

6. *Kaj je značilno za pojmovanje politike, ki je vsebovana v Marxovi opredelitvi funkcij države? Pomagajte si z virom C. (2 točki)*

   S politiko se pridobiva in ohranja **privilegije manjšine** (lastniki, vladajoči itd.) na račun večine (nelastniki, vladani, podrejeni itd.) (1 točka). Politika je **boj za oblast**, za nadvlado nad drugimi in družbo (1 točka).

7. *Bolj kakor Marxovo je v sociologiji uveljavljeno Webrovo pojmovanje države. Predstavite temeljne značilnosti Webrovega pojmovanja moderne države. (3 točke)*

   Država je organizacija, ki ima **zakonit monopol nad sredstvi prisile** na nekem ozemlju (2 točki). Moderna država ta monopol uveljavlja s **pravom** (zakoni) in birokratskim aparatom (1 točka).

III. PROSTORSKE SKUPNOSTI

1. *Kateri tip prostorske skupnosti je prikazan na fotografiji v viru A? (1 točka)*

   Mesto (mestno naselje, urbano naselje) (1 točka).

   Če kandidat/kandidatka navaja termin **metropola**, dobi 0,5 točke.

2. *Navedite in kratko opišite tri značilnosti v viru A prikazane prostorske skupnosti. (4,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo:
   - **veliko ljudi**/gosta naselitev,
   - **zgoščenost različnih dejavnosti** in institucij,
   - možnosti **zaposlitve**,
   - **formalni odnosi** med ljudmi,
   - **urbana kultura**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 0,5 točke, za njen opis pa še po 1 točko, skupaj največ 4,5 točke.

3. *Zakaj se meje med ruralnimi in urbanimi območji zabrisujejo? V odgovor vključite dva vzroka. (3 točke)*

   Kandidati in kandidatke lahko navajajo:
   - **selitev industrijskih obratov** na podeželje,
   - **preseljevanje mestnega prebivalstva** na obrobje mest ali proti podeželju zaradi **bolj kakovostnih bivanjskih možnosti,**
   - **izboljšanje prometne infrastrukture**, ki omogoča dnevne selitve
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezen vključen argument po 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

4. *Države tretjega sveta doživljajo v zadnjih desetletjih pospešeno urbanizacijo. Katere so njene posebnosti v primerjavi z razvitejšimi državami? Navedite in pojasnite dve. Pomagate si lahko z virom B. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo in pojasnjujejo:
   - urbanizacija v teh delih sveta je potekala zapoznelo,
   - obubožane množice se selijo s podeželja, kjer so **možnosti preživetja minimalizirane**, v mesta,
   - **zaostala kmetijska proizvodnja**, ki ne pokriva niti osnovnih eksistenčnih potreb prebivalcev,
   - **vojaški spopadi**,
   - **politično nasilje**,
   - **degradacija okolja**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, za njeno kratko pojasnitev še po 1 točko, za dve ustrezno navedeni in pojasnjeni posebnosti skupaj največ 4 točke.

5. *Predstavite dve prednosti življenja v urbanih naseljih. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavijo:
   - **več zaposlitvenih možnosti**,
   - več **možnosti zadovoljevanja kulturnih, izobraževalnih, zdravstvenih potreb**,
   - **več osebne svobode** za posameznika,
   - **soobstoj različnih subkultur**,
   - oblikovanje **posebne urbane kulture**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno navedbo dveh prednosti po 1,5 točke, skupaj največ 3 točke, sicer ustrezno manj.

6. *Katere prostorske skupnosti opredeljujemo kot metropole in kaj je zanje značilno? (Vir C) (2 točki)*

   Metropole so **velika mestna naselja**, ki **združujejo najpomembnejše upravne funkcije** (1 točka) za večja območja, v njih se vzporedno izoblikuje **razmeroma bogata in raznovrstna ponudba** kulturnih in izobraževalnih dejavnosti, **omogočajo multikulturnos**t, praviloma so **urbanistično urejene** in postanejo turistično privlačne itd. (1 točka za eno dodano lastnost formalni opredelitvi).

IV. RELIGIJA

1. *Kateri sestavini religije sta omenjeni v viru A? (1 točka)*

   V viru A sta omenjeni **religijska (verska) pripoved** (0,5 točke) in **religijska (verska) etika** (0,5 točke).

2. *Kratko razložite sestavini religije, ki ste ju prepoznali v viru A. (3 točke)*

   Religijska pripoved vsebuje simbolno, pogosto tudi mitološko **razlago** nastanka in razvoja stvarnosti, vključuje verske dogme, norme itd. Nekatere religije jo poznajo v **obliki svetih** besedil, druge v obliki **ustnega izročila** (1,5 točke za ustrezno razlago, sicer manj).
   Verska etika vsebuje nauk in določila o **moralno pravem**, dobrem in **moralno nepravem**, slabem ravnanju, pogosto pa tudi **idejo povračila**: »nagrado« za dobra dejanja in kazen za slaba (1,5 točke za ustrezno razlago, sicer manj).

3. *V kateri tip religij (po McGeeju) uvrščamo judaizem in krščanstvo? Kratko predstavite dve značilnosti tega tipa religij. (2,5 točke)*

   Uvrščamo ju v **monoteistične** religije (0,5 točke).
   Kandidati/kandidatke lahko kratko predstavijo dve izmed naslednjih značilnosti:
   - verovanje v enega boga,
   - institucionaliziranost in organiziranost religij,
   - imajo profesionalne verske voditelje,
   - temeljijo na svetih knjigah
   - itd.

   Za vsako ustrezno navedbo dobijo kandidati/kandidatke po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

4. *Kratko predstavite Durkheimovo opredelitev religije in njeno funkcijo v (tradicionalnih) družbah. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

   Po Durkheimu je za religijo bistveno **razločevanje med svetim in posvetnim** (1 točka). Durkheim poudarja predvsem **integracijsko** funkcijo religije (1 točka): religija krepi skupne družbene vrednote in norme, tako pa spodbuja družbeno solidarnost, spoštovanje svetega dejansko pomeni priznavanje in sprejemanje družbenih dolžnosti in obveznosti (2 točki za ustrezno predstavitev, sicer manj).

5. *Kako v sociologiji imenujemo zmanjševanje vloge religije v modernih družbah? (1 točka)*

   Sekularizacija (1 točka).

6. *V katerih značilnostih se kaže proces, ki ste ga prepoznali v odgovoru na 5. vprašanje? Navedite tri. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavijo tri izmed naslednjih značilnosti:
   - odtujevanje od cerkve (npr. manjši obisk verskih obredov, neopravljanje verskih dolžnosti itd.),
   - **nepoznavanje** in/ali **nesprejemanje** tradicionalnih verskih predstav in naukov,
   - **laizacijo** družbe,
   - **odsotnost državne religije**,
   - uveljavljanje **verskega pluralizma**,
   - zmanjševanje/izginjanje integracijske, kompenzacijske, legitimacijske funkcije religije
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno predstavljeno značilnost/pojav po 1 točko, skupaj 3 točke.

7. *Kako imenujemo pojav, ki naj bi po Durkheimovem mnenju z vnašanjem novih simbolov in obredov nadomestil »tradicionalno«, »klasično« religijo v modernih družbah? Navedite tudi dva konkretna primera tega pojava. (3 točke)*

   Civilna religija (1 točka).

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo dva izmed naslednjih primerov:
   - »čaščenje« državnih simbolov,
   - praznovanje državnih praznikov,
   - sakralizacijo naroda,
   - komunizem kot politično ideologijo
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno naveden primer po 1 točko, skupaj 2 točki.

ESEJSKE NALOGE

1. **Predstavite sociološko razumevanje družbenih sprememb ter primerjajte njihovo obravnavo v evolucionističnih in konfliktnih teorijah.**

2. **Primerjajte konfliktne teorije odklonskosti s teorijo etiketiranja. V odgovoru izpostavite razlike in sorodnosti.**

3. **Analizirajte značilnosti družinskega življenja v Sloveniji in drugih sodobnih družbah.**

4. V sociologiji religije ni enotne definicije religije. Raziskovalci pa se strinjajo, da so religije kompleksen družbeni pojav in da se kažejo skozi več pojavnostnih razsežnosti (sestavin).

   Predstavite in analizirajte sestavine religij. Ponazorite jih s konkretnimi primeri.

5. Dogodki, ki spreminjajo male kmete v mezdne delavce, njihove življenjske potrebščine in delovna sredstva pa v materialne elemente kapitala, ustvarjajo le-temu hkrati tudi notranji trg. Prej je izdelovala in predelovala kmečka družina življenjske potrebščine in surovine, ki jih je potem v glavnem tudi sama porabila. Sedaj so postale te surovine in življenjske potrebščine blago; veliki zakupnik jih prodaja, manufakture so njegovi odjemalci.

   (Marx, K. (1961): Kapital. Kritika politične ekonomije. Prvi zvezek, prva knjiga. Proces produkcije kapitala, CZ, Ljubljana, str. 842)

   Analizirajte spremembe družbene slojevitosti od prehoda iz tradicionalnih v moderne družbe do danes.

I. KULTURA

Vir A

Pri naraščajočem vplivu televizije gre verjetno za posamično najpomembnejši prodor kakega medija v zadnjih 30 letih. Če se bodo sedanji trendi glede gledanja TV-programov nadaljevali, bodo danes rojeni otroci, ko bodo stari 18 let, preživeli več časa pred televizorjem kakor pri vseh drugih dejavnostih, vključno s spanjem. Gotovo je, da ima danes že vsako gospodinjstvo TV-sprejemnik. […] V zadnjih letih prihaja tudi videotehnologija v vse širšo uporabo. Snemamo lahko programe za poznejšo uporabo in doma si lahko po svoji želji ogledujemo filme. Prav tako imamo na razpolago videoigre vseh vrst.

(Giddens, A. (1993): Sociology. Second edition, Polity Press, Cambridge, str. 449)

Vprašanja:

1. Množični mediji sodijo med najpomembnejše pojave sodobnega časa. Razložite dve njihovi značilnosti. (Pomagajte si z virom A.)

   (3 točke)

2. Katere negativne družbene pojave lahko izzovejo mediji? Na kratko razložite dva.

   (3 točke)

3. Razložite koncept subkulture in njeno razmerje do prevladujoče kulture.

   (2 točki)

4. Navedite tri družbene spremembe, ki so po drugi svetovni vojni v Zahodni Evropi in Ameriki vplivale na nastanek različnih mladinskih subkultur.

   (3 točke)

5. Kako imenujemo stališče, ki ocenjuje obnašanje ljudi v drugih kulturah s stališča teh kultur samih? Navedite in razložite ga.

   (3 točke)

6. Katere vrste sankcij poleg neformalnih še poznamo? Poimenujte jih in pojasnite, po čem se razlikujejo od neformalnih. Vključite dve razliki.

   (3,5 točke)

II. EKOLOŠKA KRIZA IN PERSPEKTIVE ČLOVEŠTVA

Vir A

Računalniška preglednica je letos prvič pokazala, da se območje propadanja gozdov prekriva z avtocestnim križem sever–jug, vzhod–zahod. Kaj bo prinesel italijanski načrt avtocestnih povezav z vzhodno Evropo prek Slovenije, ne vemo. Kar si na karti ne znamo razložiti, je izredno slabo stanje gozdov okoli Kočevja.

(Nežmah, B. (2001): »Propadanje gozdov«. Intervju s profesorjem gozdarstva Milanom Hočevarjem, Mladina, 14. 5. 2001, št. 19)

Vir B

Ko je bila po 2. svetovni vojni rojena moja generacija, nas je bilo malo čez 2 milijardi. Zdaj imam več kakor 50 let, pa je ljudi že skoraj 6,5 milijarde. Če bom dočakal predvideno starost svoje generacije, bo številka presegla 9 milijard. Če je bilo za 2 milijardi potrebnih 10.000 generacij, v času enega človeškega življenja, našega, pa to poskoči na 9 milijard, se dogaja nekaj izjemno drugačnega.

(Gore, A. (2006): An Inconvenient Truth, A Global Warning (videoposnetek), Blitz, Škofljica)

Vir C

Ko mrtvi bledoličnikov odidejo na sprehod med zvezde, pozabijo na zemljo, ki jim je dala življenje. Naši mrtvi nikdar ne pozabijo prelepe zemlje, kajti zemlja je mati rdečega človeka. Del zemlje smo in ona je del nas. Dišeče trave so nam sestre; jelen, žrebec, veliki orel – so naši bratje. Skalnati vršaci, sončni pašniki, toplo ponijevo telo in človek – vsi sodijo v isto družino.

(Burgar, F., in Burgar, M. K. (1990): Kako naj vam prodamo modrino neba. Besede indijanskih poglavarjev, F. Burgar, Ljubljana, str. 7)

Vprašanja:

1. Vir A govori o problemu umiranja gozdov pri nas. Navedite še dva ekološka problema v Sloveniji.
   (2 točki)
2. Predstavite dve ugotovitvi študije »Meje rasti«. Pomagajte si z virom B.
   (4 točke)
3. Predstavite dve bistveni značilnosti človeka kot vrste, ki že po svoji naravi povzroča ekološke krize.
   (3 točke)
4. Niso redki poskusi povezovanja sedanje ekološke krize z židovsko-krščansko tradicijo. Pojasnite zakaj.
   (2,5 točke)
5. Navedite dve vrsti ekološke etike in razložite njune značilnosti.
   (4 točke)
6. Razložite odnos do narave, ki je razviden iz nagovora poglavarja Seattla. (Vir C)
   (2 točki)

III. SOCIALIZACIJA

Vir A

Razvoj osebne identitete od rojstva (ali morda po spočetju) do človekove odraslosti, zrele dobe, staranja in zatona telesnih moči je prav gotovo posebno poglavje v obravnavi identitete sploh. V tej povezavi seveda ne gre le za rast in doseganje čisto biološkega spreminjanja telesa. Gre tudi za procese, ki jih splošno imenujemo socializacija in inkulturacija […], ki vtisnejo bistvene sestavine posameznikove identitete.

(Južnič, S. (1993): Identiteta, FDV, Ljubljana, str. 120)

Vir B

Goffman trdi, da pri večini gojencev ne pride do radikalne in stalne spremembe jaza. To je delno zato, ker so se sposobni z modelom »ohraniti mirno kri« obraniti pred procesom ponižanja. Goffman z zaničevanjem govori o uradnih ciljih organizacij, kot so zapori in umobolnice […]. Sklepa, da »se za mnoge večino časa zdi, da delujejo kot odlagališče gojencev«.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 316)

Vprašanja:

1. Opredelite socializacijo in pojasnite njen pomen za posameznika/posameznico. Pomagajte si z virom A.
   (3 točke)
2. Socializacija je pomemben proces tudi za delovanje družbe. Pojasnite zakaj.
   (2 točki)
3. V socializaciji sodeluje več različnih dejavnikov (agensov). Navedite štiri ter natančneje pojasnite značilnosti in pomen enega od njih.
   (4,5 točke)
4. Za posameznike/posameznice v (post)modernih družbah naj bi bila značilna »skrpana identiteta«. Pojasnite ta pojem.
   (2 točki)
5. Kako imenujemo proces, ki vodi »do radikalne in stalne spremembe jaza« oziroma do spremembe osebnosti, vedenja, vrednot itd.? (Vir B)
   (1 točka)
6. Ta proces (glejte 5. vprašanje) je lahko posledica različnih vzrokov/različnih okoliščin. Navedite in razložite dva/dve.
   (3 točke)
7. Kratko predstavite en vzrok/okoliščino, zaradi katere(ga) »pri večini gojencev ne pride do radikalne in stalne spremembe jaza« (vir B), oziroma je ta proces večkrat neuspešen.
   (2 točki)

IV. ETNIJA, NAROD, NACIJA

Vir A

Religiozna ortodoksnost in še posebej kakšna oblika verskega fundamentalizma delujeta kot močan identifikacijski cement. Moderna družba pa postaja silno zapletena in del njene zapletenosti je ukinitev verskih in cerkvenih monopolov.

(Južnič, S. (1993); Identiteta, FDV, Ljubljana str. 301)

Vir B

Zakon o odnosih med rasami iz leta 1965 je prepovedal diskriminacijo na podlagi »rase, barve […] v javnih prostorih«, kot so restavracije in javni prevoz. Protizakonito je postalo tudi vzpodbujanje rasnega sovraštva v govoru ali pisanju.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana str. 700)

Vir C

»Konca dobe nacionalizma«, ki se že tako dolgo oglaša, še ni na vidiku. Nacionalnost je najbolj univerzalna legitimna vrednota v političnem življenju našega časa.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana str. 719)

Vprašanja:

1. Opredelite pojem etnične skupine.
   (2 točki)
2. Kateri dejavnik oblikovanja etničnih skupin lahko razberete iz vira A?
   (1 točka)
3. Pojasnite pomen še dveh drugih dejavnikov oblikovanja etničnih skupin.
   (3 točke)
4. Razložite, kaj je etnična stratifikacija in posledica česa je.
   (3 točke)
5. Na katero diskriminacijo opozarja vir B? Navedite in pojasnite, na čem ta diskriminacija temelji.
   (2,5 točke)
6. Opredelite pojma modernega naroda in nacije ter ugotovite razliko med njima.
   (4 točke)
7. Vir C govori o nacionalizmu. Razložite enega od različnih pomenov, ki ju lahko ima nacionalistična ideologija.
   (2 točki)

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 2. junij 2010

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2010

IZPITNA POLA 1

ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. ***Predstavite sociološko razumevanje družbenih sprememb ter primerjajte njihovo obravnavo v evolucionističnih in konfliktnih teorijah.***

   Kandidati/kandidatke morajo v svojem odgovoru za najvišje število točk (18−20):
   - **opredeliti** družbene spremembe,
   - **predstaviti evolucionistično razumevanje** družbenih sprememb (pričakovano je poznavanje ene od različic evolucionističnih teorij),
   - **predstaviti razumevanje** družbenih sprememb **v konfliktnih teorijah** (pričakovano je poznavanje ene od različic konfliktnih teorij),
   - **obe** predstavljeni teoriji **eksplicitno primerjati** med seboj.

   Brez eksplicitne primerjave lahko kandidat/kandidatka doseže največ 17 točk.
   Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

2. ***Primerjajte konfliktne teorije odklonskosti s teorijo etiketiranja. V odgovoru izpostavite razlike in sorodnosti.***

   Kandidati/kandidatke morajo v svojem odgovoru za najvišje število točk (18−20) vključiti:
   - predstavitev **konfliktnih teorij** odklonskosti,
   - predstavitev **teorije etiketiranja**,
   - **eksplicitno primerjavo** oziroma poudariti sorodnosti in razlike.

   Brez eksplicitne primerjave lahko kandidat/kandidatka doseže največ 17 točk.
   Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

3. ***Analizirajte značilnosti družinskega življenja v Sloveniji in drugih sodobnih družbah.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje točk (18–20) v odgovoru :
   - **opredelijo družino** kot (vsaj) dvogeneracijsko skupnost staršev in otrok,
   - **predstavijo značilnosti** družinskega življenja na globalni ravni (npr. manj dogovorjenih porok, svobodna izbira partnerja, emancipacija žensk, simetrija partnerskih vlog, spolna svoboda, otrokove pravice itd.) in jih ustrezno **analizirajo**,
   - **vključijo značilnosti družinskega življenja v Sloveniji** (zmanjševanje pomena formalne zakonske zveze, nestabilnost zakonske zveze, povečanje deleža enostarševskih družin, povečanje števila reorganiziranih družin, poznejše odločanje za starševstvo, podaljševanje obdobja »praznega gnezda« itd.) in jih **ustrezno analizirajo**.

   Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

4. V sociologiji religije ni enotne definicije religije. Raziskovalci pa se strinjajo, da so religije kompleksen družbeni pojav in da se kažejo skozi več pojavnostnih razsežnosti (sestavin).

Predstavite in analizirajte sestavine religij. Ponazorite jih s konkretnimi primeri.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18−20) v odgovoru:
- **navedejo** (poimenujejo) **sestavine religij** (religijsko/versko pripoved, religijske dogme, religijsko ravnanje v širšem in ožjem pomenu besede, religijsko simboliko, religijsko doživetje in religijsko etiko),
- te **sestavine ustrezno opišejo in analizirajo**, **pokažejo na** njihovo **medsebojno povezanost**,
- **vsako sestavino ponazorijo z** vsaj enim konkretnim primerom.

Pri ocenjevanju upoštevamo tudi splošno ocenjevalno shemo; za najvišje število točk (18−20) je pomembna celovitost odgovora in ne samo naštevanje posameznih sestavin religije.

5. Dogodki, ki spreminjajo male kmete v mezdne delavce, njihove življenjske potrebščine in delovna sredstva pa v materialne elemente kapitala, ustvarjajo le-temu hkrati tudi notranji trg. Prej je izdelovala in predelovala kmečka družina življenjske potrebščine in surovine, ki jih je potem v glavnem tudi sama porabila. Sedaj so postale te surovine in življenjske potrebščine blago; veliki zakupnik jih prodaja, manufakture so njegovi odjemalci.

(Marx, K. (1961): Kapital. Kritika politične ekonomije. Prvi zvezek, prva knjiga. Proces produkcije kapitala, CZ, Ljubljana, str. 842)

Analizirajte spremembe družbene slojevitosti od prehoda iz tradicionalnih v moderne družbe do danes.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18−20) v svojem odgovoru :
- Opišejo **spremembe oblik razslojenosti**, posebno **prehod** iz predindustrijske, **stanovske družbe v razredno obliko** razslojenosti. Vključijo **krčenje kmečkega prebivalstva ter nastajanje proletariata in buržoazije** kot dveh novih družbenih razredov.
- Omenijo posebne **značilnosti razredne oblike** razslojenosti, s postopno prevlado **pridobljenih statusov** in večjo **možnostjo družbene mobilnosti**.
- Opišejo postopen dvig **življenjskega standarda**, spreminjanje **poklicne strukture** in širitev **storitvenih dejavnosti**. Posledica teh procesov je **širjenje srednjega razreda**.
- Opišejo razvejenost in **razčlenjenost današnje slojevske strukture** ter **nejasne meje** med posameznimi deli le-te.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

IZPITNA POLA 2

I. KULTURA

1. Množični mediji sodijo med najpomembnejše pojave sodobnega časa. Razložite dve njihovi značilnosti. (Pomagajte si z virom A.) (3 točke)

Kandidati/kandidatke lahko razložijo dve izmed naslednjih značilnosti množičnih medijev:
- **majhno število pošiljateljev** sporočil na eni in **večje število njihovih prejemnikov** na drugi strani,
- prevladuje pretežno **enosmerna** komunikacija,
- pogosto **prilagajanje vsebin okusu prejemnikov** in **težnja za dobičkom**,
- **vpliv** na različne oblike **zasebnega** in **javnega** življenja,
- množični mediji so pomembno sredstvo **širjenja in prenosa informacij**,
- mediji **interpretirajo** dogajanje in pri tem pomembno vplivajo na oblikovanje **družbenih vrednot** in **norm**,
- mediji so tudi **vir moči** in **vpliva**,
- vplivajo na oblike in ritem **preživljanja prostega časa** (v družini, med prijatelji, pri športnih dejavnostih, spremljanju TV-programov in drugem),
- mediji lahko **spodbudijo tudi negativne družbene pojave** (deviantno oziroma kriminalno vedenje)
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno razloženo značilnost po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

2. Katere negativne družbene pojave lahko izzovejo mediji? Na kratko razložite dva. (3 točke)

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo oziroma razložijo te negativne družbene pojave:
- **zasvojenost** z mediji,
- oblikovanje različnih **stereotipov in predsodkov**,
- ustvarjanje **moralne panike**,
- mediji lahko na različne načine **spodbujajo nasilje**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno predstavitev oziroma obrazložitev negativnega pojava po 1,5 točke, sicer manj. Skupaj dobijo največ 3 točke. V predstavitvi/razlagi mora biti ustrezno argumentirano, da gre za **negativen** družbeni pojav.

3. Razložite koncept subkulture in njeno razmerje do prevladujoče kulture. (2 točki)

Subkultura je **odraz heterogenosti moderne družbe** (1 točka), v kateri imajo njeni posamezni deli **posebne kulturne značilnosti** glede na prevladujočo kulturo (1 točka). Skupaj 2 točki.

4. Navedite tri družbene spremembe, ki so po drugi svetovni vojni v Zahodni Evropi in Ameriki vplivale na nastanek različnih mladinskih subkultur. (3 točke)

Kandidati/kandidatke lahko navajajo tri izmed naslednjih družbenih sprememb:
- pojav **množičnih** medijev,
- **dvig življenjskega standarda**,
- razmah **množičnega šolanja**,
- **vključevanje mladih v potrošniško družbo**,
- **obroben** status in **nezadovoljstvo dela mladih** z lastnim položajem,
- **demokratizacija družbenega življenja** in možnost izražanja različnih življenjskih slogov
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedbo po 1 točko, skupaj 3 točke.

5. *Kako imenujemo stališče, ki ocenjuje obnašanje ljudi v drugih kulturah s stališča teh kultur samih? Navedite in razložite ga. (3 točke)*

   Navedba: **kulturni relativizem** (1 točka). Obrazložitev (2 točki).

6. *Katere vrste sankcij poleg neformalnih še poznamo? Poimenujte jih in pojasnite, po čem se razlikujejo od neformalnih. Vključite dve razliki. (3,5 točke)*

   Poznamo še **formalne sankcije** (0,5 točke). Kandidati/kandidatke za poimenovanje in pojasnitev dveh razlik dobijo še po 1,5 točke (0,5 točke za poimenovanje in 1 točko za pojasnitev). Skupaj 3,5 točke.

   V odgovoru navedejo in pojasnijo dve izmed naslednjih razlik:
   - formalne sankcije izvajajo **posebne institucije**, neformalne izvaja **skupnost**,
   - formalne sankcije so **vnaprej predvidene**, neformalne pogosto niso in predstavljajo **spontan odziv okolice**,
   - pri neformalnih sankcijah je močna tudi **čustvena komponenta** (posebno v družini, med prijatelji),
   - neformalne sankcije so pogosto zelo krute in **brezobzirne**,
   - formalne in neformalne sankcije se razlikujejo tudi **glede na vrsto** in glede na **stopnjo učinkovitosti** (neformalne so pogosto učinkovitejše),
   - neformalne sankcije so pogosteje tudi **pozitivne**
   - itd.

II. EKOLOŠKA KRIZA IN PERSPEKTIVE ČLOVEŠTVA

1. *Vir A govori o problemu umiranja gozdov pri nas. Navedite še dva ekološka problema v Sloveniji. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke navedejo katerega od naslednjih problemov: onesnaženost voda, zraka, podtalnice, izginjanje kmetijskih površin, naraščanje prometa, naraščajoča industrializacija z zastarelo tehnologijo, onesnaževanje kmetijskih površin s pesticidi, gradnja avtocest itd. Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo vsakega od dveh ekoloških problemov po 1 točko (skupaj 2 točki).

2. *Predstavite dve ugotovitvi študije »Meje rasti«. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke predstavijo dvoje od naslednjih ugotovitev.
   - problem hitrega **naraščanja prebivalstva**,
   - vera v **nujnost stalne gospodarske rasti** kot pogoja za uspešen razvoj človeštva,
   - **omejenost** razpoložljivih **naravnih (energetskih) virov**,
   - **emisija škodljivih snovi in odpadkov** ob hkratni omejeni absorpcijski sposobnosti narave,
   - naraščajoča **nevarnost nesreč**, ki so posledica človekovih posegov.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno predstavitev vsake ugotovitve po 2 točki, skupaj 4 točke.

3. *Predstavite dve bistveni značilnosti človeka kot vrste, ki že po svoji naravi povzroča ekološke krize. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke za opis, iz katerega je razvidno razumevanje bistvenih značilnosti človekove narave, lahko dobijo največ 3 točke. V opis naj bosta vključeni dve izmed naslednjih ugotovitev:
   - Človek je **sposoben izumljati in izdelovati orodje**, s čimer se bistveno povečuje možnost poseganja v naravno okolje. Človek je sposoben kopičiti izkušnje in jih prenašati na potomce.
   - Človek je **sposoben gospodovati naravi** in jo ob »predelavi« prilagajati svojim potrebam.
   - Človekove **potrebe se nenehno večajo**.
   - Stalno **narašča tudi raznovrstnost človekovih potreb**.
   - Itd.

   Za delno ustrezne odgovore kandidati/kandidatke dobijo ustrezno nižje število točk.

4. *Niso redki poskusi povezovanja sedanje ekološke krize z židovsko-krščansko tradicijo. Pojasnite zakaj. (2,5 točke)*

   Židovsko-krščanska tradicija naj bi vsebovala **antropocentrizem** (1 točka), kar pomeni, da je **človek** postavljen v **središče sveta**, je **gospodar narave** in **vse obstaja** le **zaradi človeka** (1,5 točke).

5. *Navedite dve vrsti ekološke etike in razložite njune značilnosti. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in razložijo **avtonomno** in **heteronomno/instrumentalno/pragmatično** etiko.
   Za vsako navedbo dobijo po 0,5 točke in po 1,5 točke za obrazložitev značilnosti.

6. *Razložite odnos do narave, ki je razviden iz nagovora poglavarja Seattla. (Vir C) (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke **navedejo bistvene značilnosti ekološko-etičnega odnosa** do narave, ki v nasprotju z antropocentrizmom **poudarja spoštljiv odnos do narave**. Človek ni središče sveta, ampak je le del narave.
   Za celovit/ustrezen odgovor dobijo 2 točki, za pomanjkljiv odgovor pa ustrezno manj.

III. SOCIALIZACIJA

1. *Opredelite socializacijo in pojasnite njen pomen za posameznika/posameznico. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

   Socializacija je **proces**, v katerem se posameznik/posameznica v **interakciji** z drugimi ljudmi **nauči** delovati kot **družbeno bitje.** (2 točki za ustrezno opredelitev, sicer manj).

   Pomembna je za **osebnostni razvoj**, »oblikovanje« posameznika/posameznice, ki brez socializacije ni mogoče (1 točka).

2. *Socializacija je pomemben proces tudi za delovanje družbe. Pojasnite zakaj. (2 točki)*

   Socializacija je eden temeljnih procesov, s katerimi in prek katerih **se družba reproducira**, saj se posamezniki/posameznice z njo naučijo družbeno sprejemljivega vedenja oziroma kulture in podobno (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj).

3. *V socializaciji sodeluje več različnih dejavnikov (agensov). Navedite štiri ter natančneje pojasnite značilnosti in pomen enega od njih. (4,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo **štiri izmed naslednjih dejavnikov** (agensov) socializacije: družino, šolo, množične medije, vrstniške skupine, različne prostočasne skupine, verske skupine, delovni kolektiv itd. Za vsak naveden dejavnik dobijo po 0,5 točke, skupaj 2 točki.

   Še 2,5 točke dobijo za pojasnitev značilnosti in pomena enega od dejavnikov. Pri tem upoštevamo, ali je pojasnjeno, **v kateri fazi** socializacije je dejavnik pomemben, **za katere vidike** osebnostnega oblikovanja in vzorcev vedenja je pomemben, **kako poteka** socializacija v njegovem okviru itd.

4. *Za posameznike/posameznice v (post)modernih družbah naj bi bila značilna »skrpana identiteta«. Pojasnite ta pojem. (2 točki)*

   Posamezniki/posameznice imajo **možnosti vključevanja v različne družbene skupine/socialne mreže**, za katere ni nujno, da se nanje trajno vežejo, lahko **prehajajo** med njimi itd. Tudi družbene norme in vloge so »ohlapneje« opredeljene. Vse to vpliva na identiteto posameznika/posameznice, ki je sestavljena **iz mnogih različnih vlog in pripadnosti različnim skupinam** (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj).

5. *Kako imenujemo proces, ki vodi »do radikalne in stalne spremembe jaza« oziroma do spremembe osebnosti, vedenja, vrednot itd.? (Vir B) (1 točka)*

   Resocializacija (1 točka).

6. *Ta proces (glejte 5. vprašanje) je lahko posledica različnih vzrokov/različnih okoliščin. Navedite in razložite dva/dve. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in razložijo dva izmed naslednjih vzrokov:
   - **odklonsko vedenje**,
   - **duševna bolezen**,
   - **nesreče**,
   - **preselitev** v drugačno kulturno okolje
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo po 1,5 točke za vsak pravilno naveden in razložen vzrok, skupaj 3 točke.

7. *Kratko predstavite en vzrok/okoliščino, zaradi katere(ga) »pri večini gojencev ne pride do radikalne in stalne spremembe jaza« (vir B), oziroma je ta proces večkrat neuspešen. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavijo enega od naslednjih vzrokov:
   - **neučinkovitost prisilne** resocializacije,
   - **stigmatizacija**, ki ovira uspešnost resocializacije,
   - **trajnost** nekaterih učinkov **dotedanje socializacije**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno predstavljen vzrok 2 točki, sicer manj.

IV. ETNIJA, NAROD, NACIJA

1. *Opredelite pojem etnične skupine. (2 točki)*

   Etnično skupino opredelimo kot skupnost ljudi, ki jih povezujeta predvsem **skupna kultura** (1 točka) in občutek medsebojne **povezanosti** (1 točka).

2. *Kateri dejavnik oblikovanja etničnih skupin lahko razberete iz vira A? (1 točka)*

   Religija (1 točka).

3. *Pojasnite pomen še dveh drugih dejavnikov oblikovanja etničnih skupin. (3 točke)*

   Kandidati/ kandidatke lahko navedejo in pojasnijo še pomen naslednjih dejavnikov:
   - **ozemlja**,
   - **prepričanja o skupnem izvoru**,
   - **skupne kulture**
   - itd.

   Za vsako ustrezno navajanje dejavnika dobijo 0,5 točke, skupaj 1 točko, za ustrezno pojasnitev vsakega pa še 1 točko, skupaj 3 točke ali ustrezno manj za nepopoln odgovor.

4. *Razložite, kaj je etnična stratifikacija in posledica česa je. (3 točke)*

   Etnična stratifikacija pomeni **hierarhično razporeditev etničnih skupin** (1 točka). Oblikujeta se **etnična večina in etnična manjšina** (1 točka). Etnična stratifikacija je **posledica migracij, kolonializma, vojn** itd. (1 točka). Skupaj največ 3 točke ali ustrezno manj za nepopoln odgovor.

5. *Na katero diskriminacijo opozarja vir B? Navedite in pojasnite, na čem ta diskriminacija temelji. (2,5 točke)*

   Rasna diskriminacija/rasizem (0,5 točke). Rasna diskriminacija temelji na prepričanju o pomembnosti **bioloških/fizičnih razlik** ter na **predsodkih in stereotipih** o neki rasni skupini (2 točki).

6. *Opredelite pojma modernega naroda in nacije ter ugotovite razliko med njima. (4 točke)*

   - **Moderni narod**: etnična skupina, ki se je razvila v novem veku, predvsem po industrijski revoluciji, je **kulturno izoblikovana**, z izoblikovano etnično identiteto (2 točki).
   - **Nacija**: **politično organiziran narod,** praviloma z lastno nacionalno državo (1 točka).
   - **Razlika** med obema je predvsem **v stopnji politične izoblikovanosti**, ki se najbolj kaže v politični samostojnosti/suverenosti/lastni državnosti (1 točka).

7. *Vir C govori o nacionalizmu. Razložite enega od različnih pomenov, ki ju lahko ima nacionalistična ideologija. (2 točki)*

   Pozitivni pomen: politično gibanje za **osvoboditev naroda** izpod tuje nadvlade – **patriotizem** (2 točki).

   ALI

   Negativni pomen: **nasilje do drugih narodov**, njihova asimilacija, podjarmljenje, uničenje za pridobitev ozemlja (2 točki).

ESEJSKE NALOGE

1. Največji problemi se pri človeku pojavljajo tedaj, ko doseže svobodo, da dela kar hoče.
   A. Huxley

   Raziskovalec Stanley Parker v svoji raziskavi ugotavlja povezanost med zaposlitvijo (doživljanjem dela) in preživljanjem prostega časa. Vendar pa so nekatere druge raziskave Parkerjeve ugotovitve relativizirale. Ugotavljajo, da Parker ni upošteval drugih dejavnikov.

   Razpravljajte, kateri drugi dejavniki v sodobnem času še pomembno vplivajo na preživljanje prostega časa. V odgovor smiselno vključite tri različne dejavnike.

2. **Razpravljajte o značilnostih formalnega in neformalnega družbenega nadzora ter analizirajte razlike med njima.**

3. **Primerjajte lokalno, nacionalno in globalno skupnost.**

4. Raziskati želite zaposlovanje posameznikov/posameznic po končanem šolanju.
   Predstavite možen potek raziskave omenjenega problema. Pri tem upoštevajte logično zaporedje posameznih faz in utemeljite uporabo izbranih metod raziskovanja.

5. **Predstavite in primerjajte družbene statuse in dejavnike vplivanja nanje v predmodernih in modernih družbah. V odgovor vključite tudi ustrezne primere.**

I. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

Vir A

Silovito naraščanje prebivalstva, pa tudi razvoj novih komunikacijskih sredstev in navsezadnje nujnost državne racionalizacije in večje učinkovitosti, ki jo je spodbudila industrializacija, vse to je zahtevalo novo državo s centraliziranim in hierarhičnim vodstvenim in upravnim aparatom, ki bi svoj monopol oblasti uveljavil po enotnih pravnih normah vse do zadnjega kotička dežele in družbe.

(Shulze, H. (2003): Država in nacija v evropski zgodovini, Založba /*cf, Ljubljana, str. 155)

Vir B

V razvitem delu sveta, ki že dlje časa velja za relativno stabilno svetovno demokratično jedro, konvencionalna politična udeležba upada. Novejše primerjave med državami in kulturami v svetovnem merilu pa kažejo na nepričakovan vzorec večje nekonvencionalne politične udeležbe oziroma podpore taki udeležbi v najbogatejših in demokratično običajno najvišje ocenjenih državah. Bolj protestirajo ljudje, ki (v svetovnem merilu) živijo bolje in v bolj demokratičnih okoljih.

(Povzeto po: Fink-Hafner, D., in Kropivnik, S. (2006): Politična udeležba v postocializmu: med deformirano modernostjo, novo modernizacijo in postmodernostjo, Družboslovne razprave, letnik XXII, št. 51, Ljubljana, str. 55, 56)

Vprašanja:

1. Na kateri tip legitimne oblasti po Webru nakazuje vir A? Kako lahko še imenujemo državo, za katero je ta tip značilen?
   (2 točki)
2. Kateri so po Webru lahko viri legitimnosti oblasti?
   (3 točke)
3. Opredelite moderno državo v širšem in ožjem pomenu besede. Pomagajte si z virom A.
   (4 točke)
4. Kratko pojasnite, kako se je z modernizacijo povečal pomen države.
   (2 točki)
5. Vir B omenja konvencionalno in nekonvencionalno politično udeležbo. Navedite tri oblike konvencionalne politične udeležbe in dve obliki nekonvencionalne.
   (2,5 točke)
6. Navedite in razložite dva vzroka za dogajanje, opisano v viru B.
   (4 točke)

II. DRUŽINA

Vir A

Tudi v sami družini prihaja do korenitih sprememb pri delitvi vlog. Odnosi med zakonci, pa tudi med starši in otroki, dobivajo vse bolj demokratične, "partnerske" lastnosti. Zakon je pogosto nestabilen, saj temelji na čustvih, ki so spremenljiva, kar predstavlja šibko točko v celotnem družinskem sistemu. Kadar sta oba zakonca zaposlena, je tudi delitev dela znotraj družine drugačna – razlika med "ženskimi" in "moškimi" deli je vse bolj zabrisana.

(Flere, S., et. al. (1992): Uvod v sociologijo, Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, str. 91)

Vir B

Raziskovalki Judith Wallerstein in Joan Kelly sta proučevali otroke šestdesetih ločenih staršev v kalifornijskem okraju Martin (Wallerstein and Kelly, 1980). Vzpostavili sta stik s temi otroki v času takoj po ločitvi staršev pred sodiščem, leto in pol po njej in pet let po tem. Ugotovili sta, da so skoraj vsi od 131 otrok ob ločitvi doživeli intenzivne čustvene motnje. Otroci v predšolski dobi so bili zbegani in prestrašeni. Za ločitev staršev so obtoževali tudi sebe. Starejši otroci so bili sposobni bolje razumeti motive staršev za ločitev, bili pa so pogosto zaskrbljeni glede tega, kakšne posledice bo to imelo za njihovo prihodnost, in so izražali močne občutke gneva.

(Giddens, A., (1993): Sociology. Second edition, Polity Press, Blackwell Publishers, Oxford, str. 408)

Vprašanja:

1. Vir A govori o delitvi dela in vlog v družini. Kako imenujemo vrsto delitve dela v družini, v kateri postane razlika med "ženskimi" in "moškimi" deli vse bolj zabrisana?
   (1 točka)
2. Navedite dva procesa, ki sta spodbujala prehod k taki delitvi dela in vlog v družini. Lahko si pomagate z virom A.
   (2 točki)
3. Navedite tri značilnosti družine kot primarne družbene skupine.
   (3 točke)
4. Navedite in kratko razložite tri značilnosti družine kot dejavnika socializacije v sodobnih družbah.
   (4,5 točke)
5. Skupina strokovnjakov pri OZN je ob mednarodnem letu družine leta 1994 sprejela minimalno skupno oznako za družino. Navedite, kako so opredelili družino in kaj so s tako opredelitvijo poskušali poudariti.
   (3 točke)
6. Družine v sodobnih zahodnih družbah v odnosu do otroka opravljajo več temeljnih funkcij. Navedite in kratko razložite dve.
   (2 točki)
7. Dezorganizacija družine je lahko tudi posledica razveze zakonske zveze. Ta ima za otroke lahko posebno hude posledice (glejte vir B). Kako je mogoče zmanjšati negativne posledice razveze za otroke? Kratko predstavite en primer.
   (2 točki)

III. DRUŽBENE SPREMEMBE

Vir A

K rasti velikosti družb sodi rast strukture. Primitivne nomadske horde nimajo vzpostavljene raznovrstnosti delov. Z njihovo rastjo v plemena običajno pridejo neke razlike: v moči in tudi v poklicih njihovih članov.

(Spencer, H. (2005): The Organic Analogy Reconsidered. V: Sica, A. (ur.): Social Thought: From the Enlightenment to the Present, Pearson Education, Boston, str. 215)

Vir B

Zgodovina sleherne dosedanje družbe je zgodovina razrednih bojev.
Svobodni in suženj, patricij in plebejec, baron in tlačan, cehovski mojster in pomočnik, skratka zatiralec in zatirani sta bila v nenehnem nasprotju med seboj, bojevala sta nepretrgan boj, zdaj prikrit, zdaj odkrit, boj, ki se je vsakokrat končal z revolucionarno preosnovo vse družbe ali pa s skupnim propadom bojujočih se razredov.

(Marx, K., in Engels, F. (1971): Izbrana dela, 2. zvezek, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 588–589)

Vir C

Konflikt med interesnimi skupinami […] vodi k spremembam v zadevni strukturi družbenih odnosov prek sprememb gospostvenih odnosov. Vrsta, hitrost in globina tega razvoja so odvisne od empirično spremenljivih razmer.

(Dahrendorf, R. (1995): K teoriji družbenega konflikta. V: Adam, F. (ur.): Kompendij sociooloških teorij, ŠOU, Ljubljana, str. 175)

Vprašanja:

1. Opredelite pojem družbene spremembe?
   (2 točki)
2. Kako imenujemo razlago družbenih sprememb, ki jo zagovarja avtor vira A?
   (1 točka)
3. Kaj je za to vrsto razlag temeljno gibalo spreminjanja družb?
   (1 točka)
4. V kateri smeri potekajo spremembe v okviru Spencerjeve teorije in za kakšno vrsto evolucije gre v njegovi klasični teoriji? Pomagajte si z virom A.
   (3 točke)
5. Kakšne vrste konflikt je v Marxovem historičnem materializmu osrednji dejavnik družbenih sprememb? Pomagajte si z virom B.
   (1 točka)
6. V okviru Marxove teorije pojasnite odnos človeka do okolja ter razvoj in protislovja, ki iz tega izhajajo.
   (4 točke)
7. Zakaj so kritiki očitali Marxu ekonomski determinizem?
   (1 točka)
8. V čem se Dahrendofova teorija razlikuje od Marxove v pojmovanju konflikta in sprememb? Pomagajte si z virom C.
   (4,5 točke)

IV. KULTURA

Vir A

Čeprav sodi Kralj Lear skupaj s Hamletom, Othellom in Macbethom v sam vrh Shekespearovega opusa in njegovega ustvarjalnega obdobja, je ta igra v veliki tragiški četverici, kot so jo imenovali shakespearologi že kmalu na začetku 20. stoletja, vendar nekakšen *enfant terrible* … Nekaj zanimivih dejstev razkrijeta že datum in kraj prve uprizoritve, izvedena je bila namreč 26. decembra 1606 na dvoru…

(Dominkuš, D. (2008): Potovanje na konec kaosa. V: William Shakespeare, Kralj Lear, Gledališki list, Drama, Ljubljana, str. 6)

Vir B

Če skačeš po odrskih deskah, če godeš na gosli v filharmoniji, če nanašaš oljnate barve na platno ali kaj podobno vzvišenega, se ukvarjaš z umetnostjo. Vse ustvarjanje, ki nastaja zunaj tega posvečenega območja, kultura, ki jo posredujejo množični mediji 20. stoletja, pa je zgolj bežno ustvarjanje, lahko sicer čisto simpatično in včasih celo politično angažirano, a vseeno zaradi estetske manjvrednosti zapisano pozabi. Stari Grki bi rekli – prve navdihujejo muze, drugi delajo za denar.

(Tomc, G. (2009): Kulturna mašina, Delo, 17. 1. 2009, str. 26)

Vir C

Čefurji se na Fužinama niso preveč asimilirali. Ne jebejo oni to asimilacijo sploh. Toliko je enih čefurjev tukaj, ki sploh ne znajo slovensko. Znajo reč »nasvidenje« pa »živijo« pa »malo točeno« pa »ene cigarete« pa »prosam« pa »hvala« pa »trgovina« pa še tri besede pa nič drugega. Enega slovenskega stavka ne znajo sestavit. Ni blizu. Evo, recimo Pešić iz Adijevega bloka. On je v Sloveniji že trideset let, a edini stavek, ki ga zna povedat v slovenščini, je: »Ne hodi čez progo, je smrtno nevarno.«
… Slovenci ful pizdijo, če kdo ne zna slovensko govorit, ampak ne vem, kaj bi jim pomagalo, če bi vsi Pešići znali slovensko.

(Vojnović, D. (2008): Čefurji raus!, Študentska založba, Ljubljana, str. 136)

Vprašanja:

1. V katerem pomenu je razumljena kultura, ki se povezuje z gledališčem in literaturo? Pomagajte si z virom A.
   (1 točka)
2. Pojem kulture je lahko razumljen še na druge načine. Navedite in kratko predstavite še dva od njih.
   (4 točke)
3. Navedite dve vrsti kulture, ki sta opisani v viru B.
   (2 točki)
4. Kratko predstavite značilnosti ene od obeh vrst kulture iz vira B.
   (3 točke)
5. Katere so pozitivne lastnosti množične kulture? Navedite tri in eno kratko predstavite.
   (2,5 točke)
6. Utemeljite pomembnost jezika v kulturi. V odgovor vključite dva argumenta.
   (3 točke)
7. V sodobnih družbah in kulturah se v jezikovni rabi pogosto oblikujejo številne jezikovne različice. Pojasnite dve okoliščini (dejavnika) njihovega oblikovanja. Pomagajte si z virom C.
   (2 točki)

Državni izpitni center

M 1 0 2 5 2 1 1 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sobota, 28. avgust 2010

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2010

IZPITNA POLA 1

ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)

0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;

6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;

10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;

14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;

18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. Največji problemi se pri človeku pojavljajo tedaj, ko doseže svobodo, da dela kar hoče.

A. Huxley

Raziskovalec Stanley Parker v svoji raziskavi ugotavlja povezanost med zaposlitvijo (doživljanjem dela) in preživljanjem prostega časa. Vendar pa so nekatere druge raziskave Parkerjeve ugotovitve relativizirale. Ugotavljajo, da Parker ni upošteval drugih dejavnikov.

Razpravljajte, kateri drugi dejavniki v sodobnem času še pomembno vplivajo na preživljanje prostega časa. V odgovor smiselno vključite tri različne dejavnike.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo tri izmed naslednjih elementov:
- preživljanje prostega časa je povezano z **razlikami v kulturi**, z družbenimi razmerami in časom, uveljavljenimi **normami in vrednotami**,
- odvisnost od **življenjske ravni** posameznih skupin,
- vpliv **družinskega načina življenja** ter **delitve** dela in vlog v družini,
- vpliv **spola** in **spolno diferencirane socializacije**,
- odvisnost od **starosti**,
- odvisnost od **kraja bivanja**,
- vpliv **razredne** pripadnosti,
- **pomen množičnih medijev** kot vplivnega dejavnika (informiranje, oblikovanje vrednot, strukturiranje časa),
- **družbeni in poklicni status** kot določnici načina preživljanja prostega časa,
- **pomen reklamiranja, komercializacije, potrošniške kulture, hedonistične naravnanosti in industrije prostega časa** in drugo.

Če kandidati/kandidatke razpravljajo samo o Parkerjevih vzorcih, lahko dobijo največ 5 točk.

2. ***Razpravljajte o značilnostih formalnega in neformalnega družbenega nadzora ter analizirajte razlike med njima.***

Kandidati/kandidatke v svoj odgovor za najvišje število točk (18–20) vključijo:
- **opredelitev družbenega nadzora** in njegov pomen ter cilje,
- opredelitev in značilnosti **formalnega družbenega nadzora** (temelji na pravu, vnaprej določene sankcije, profesionalna dejavnost …),
- opredelitev in značilnosti **neformalnega družbenega nadzora** (panopticizem, stalna prisotnost in preglednost, del socializacije …),
- **eksplicitno primerjavo** glede na značilnosti, doseg, učinkovitost, način delovanja, sankcije itd.

Če v odgovoru ni eksplicitne primerjave, lahko kandidati/kandidatke dobijo največ 15 točk.

3. ***Primerjajte lokalno, nacionalno in globalno skupnost.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v svoj odgovor:
- predstavitev **značilnosti** lokalne, nacionalne, globalne skupnosti,
- **primerjavo** omenjenih skupnosti (velikost, funkcije, pomen za posameznika, organiziranost itd.).

Če v odgovoru ni eksplicitne primerjave, lahko kandidati/kandidatke dobijo največ 15 točk.

4. Raziskati želite zaposlovanje posameznikov/posameznic po končanem šolanju.

Predstavite možen potek raziskave omenjenega problema. Pri tem upoštevajte logično zaporedje posameznih faz in utemeljite uporabo izbranih metod raziskovanja.

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- pokazati **znanje** in **razumevanje faz/stopenj raziskovalnega dela**,
- **povezati** to poznavanje **s konkretnim raziskovalnim problemom**: konkretno opredeliti raziskovalni problem, opredeliti eno ali več hipotez ter predlagati in utemeljiti izbor metode raziskovanja (ali več metod) tega konkretnega problema,
- **opredeliti vzorec**, na katerem bi lahko izvajali raziskavo.

5. ***Predstavite in primerjajte družbene statuse in dejavnike vplivanja nanje v predmodernih in modernih družbah. V odgovor vključite tudi ustrezne primere.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključiti:
- **predstavitev družbenih statusov**;
- **dejavnike vplivanja** na družbene statuse (**pripisani** dejavniki predvsem v predmodernih družbah in **pridobljeni** predvsem v modernih/postmodernih družbah);
- **primerjavo** med obema vrstama dejavnikov/statusov/družb;
- **primere** posameznih dejavnikov/statusov/družb.

Če primerjava ni vzpostavljena, dobijo za svoj odgovor največ 15 točk; če vključeni primeri ne dokazujejo kandidatovega/kandidatkinega razumevanja in zmožnosti uporabe znanja ali če primerov v odgovoru sploh ni, dobijo največ 10 točk.

IZPITNA POLA 2

I. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *Na kateri tip legitimne oblasti po Webru nakazuje vir A? Kako lahko še imenujemo državo, za katero je ta tip značilen? (2 točki)*

   Racionalna (racionalno-legalna) oblast (1 točka), **pravna država** (1 točka).

2. *Kateri so po Webru lahko viri legitimnosti oblasti? (3 točke)*

   Viri legitimnosti so lahko:
   - **splošno sprejemanje tradicije** (tradicionalna oblast),
   - **zaupanje v izjemne osebnostne lastnosti, sposobnosti vodij** (karizmatična oblast),
   - **sprejemanje neosebnih pravil oziroma zakonov** (racionalna oblast).

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak pravilno naveden vir legitimnosti po 1 točko, skupaj 3 točke. Če samo naštevajo tipe oblasti (po Webru), dobijo za vsakega pravilno navedenega po 0,5 točke (skupaj največ 1,5 točke).

3. *Opredelite moderno državo v širšem in ožjem pomenu besede. Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

   - V **širšem** pomenu je država **geografsko-politična tvorba** (0,5 točke), opredeljena s tremi prvinami: **ozemljem**, **prebivalstvom** in **oblastjo** (1,5 točke).
   - Država v **ožjem** pomenu je **sistem političnih institucij** (parlament, vlada, sodišča, upravni organi itd.), ki **izvajajo oblast** (2 točki za celovit odgovor, sicer ustrezno manj).

4. *Kratko pojasnite, kako se je z modernizacijo povečal pomen države. (2 točki)*

   Pomen države se je povečal, ker so se **širila področja**, ki jih ureja državna oblast. Moderna država posega na **mnoga področja družbenega življenja**: gospodarstvo, šolstvo, zdravstvo, kulturo itd. (2 točki za celovit odgovor, sicer ustrezno manj).

5. *Vir B omenja konvencionalno in nekonvencionalno politično udeležbo. Navedite tri oblike konvencionalne politične udeležbe in dve obliki nekonvencionalne. (2,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih oblik konvencionalne politične udeležbe:
   - **udeležba na volitvah**,
   - udeležba **na referendumu**,
   - **članstvo v političnih strankah**,
   - **članstvo v interesnih skupinah**
   - itd.

   in dve izmed naslednjih oblik nekonvencionalne politične udeležbe:
   - **demonstracije**,
   - **protestne akcije**,
   - **pisanje peticij**,
   - **državljanska neposlušnost**,
   - **terorizem**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedeno obliko konvencionalne politične udeležbe po 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke. Za vsako pravilno navedeno obliko nekonvencionalne politične udeležbe dobijo prav tako po 0,5 točke, skupaj največ 1 točko.

6. *Navedite in razložite dva vzroka za dogajanje, opisano v viru B. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo in razlagajo **vzroke za upadanje konvencionalne politične udeležbe** (npr. nezanimanje za politiko, kar je tudi posledica večje individualizacije, prepričanja, da je politika "umazano" in nepošteno področje, prepričanja, da ni mogoče na nič vplivati, itd.) in tudi za **povečanje nekonvencionalne politične udeležbe** (demokratično okolje omogoča izražanje npr. nezadovoljstva tudi zunaj konvencionalnih poti, čeprav vse oblike vseeno niso legalne, ljudi ne zanima politika nasploh, ampak se želijo vključiti samo na specifična področja, itd.).

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno naveden in razložen vzrok po 2 točki, skupaj največ 4 točke. Za pomanjkljive odgovore dobijo ustrezno manj točk.
   Ni nujno, da kandidati/kandidatke razlagajo v odgovoru vzroke za oboje: lahko se osredotočijo samo na vzroke upadanja konvencionalne politične udeležbe ali pa povečanja nekonvencionalne.

II. DRUŽINA

1. *Vir A govori o delitvi dela in vlog v družini. Kako imenujemo vrsto delitve dela v družini, v kateri postane razlika med »ženskimi« in »moškimi« deli vse bolj zabrisana? (1 točka)*

   Kandidati/kandidatke navedejo, da gre za **integrirano** delitev dela in vlog (ali simetrična delitev). (1 točka)

2. *Navedite dva procesa, ki sta spodbujala prehod k taki delitvi dela in vlog v družini. Lahko si pomagate z virom A. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje procese:
   - večja geografska in socialna **mobilnost** ter s tem povezan manjši vpliv (tradicionalnega) sorodstva;
   - večja **možnost razveze** zakonske zveze;
   - zvišan **družinski standard**;
   - **kulturne spremembe in spreminjanje vrednot**, tudi v povezavi s prizadevanji feminizma;
   - **spreminjanje zakonodaje**, kar moškim daje večjo možnost prevzemanja družinskih nalog;
   - večji delež **zaposlenih** žensk;
   - večja **ekonomska samostojnost** in bolj izenačen **družbeni položaj žensk v primerjavi z moškimi**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke za ustrezen odgovor dobijo največ 2 točki, in sicer za vsako pravilno navedbo po 1 točko.

3. *Navedite tri značilnosti družine kot primarne družbene skupine. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo tri od naslednjih značilnosti:
   - je razmeroma maloštevilna,
   - za družino je značilna **močna čustvena povezanost** med njenimi člani/članicami,
   - njihovi **odnosi** so **osebni,** intimni, čustveni, gre za **odnose zaupanja in podpore**,
   - gre za precejšnjo **dolgotrajnost odnosa**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke za vsako navedeno značilnost dobijo po 1 točko, skupaj največ 3 točke, za nepopolne navedbe ustrezno manj.

4. *Navedite in kratko razložite tri značilnosti družine kot dejavnika socializacije v sodobnih družbah. (4,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo in kratko razložijo tri izmed naslednjih značilnosti:
   - družina v sodobnih družbah je drugače od tradicionalnih družb **le eden od številnih dejavnikov** – čeprav še vedno zelo pomemben;
   - družina ima nekoliko **manjši vpliv** na določanje prihodnjega statusa posameznika;
   - otroci odraščajo v **različnih družinskih okoljih** (enostarševske družine, izvenzakonske skupnosti, različnost v izobrazbeni in poklicni sestavi, življenje na podeželju, v mestu, raznovrstnost pričakovanj staršev in vzgojnih slogov itd.);
   - podaljšuje se **ekonomska odvisnost** otrok in **bivanje pri starših**, tudi **infantilizacija**;
   - **medgeneracijsko sodelovanje** in družinska **podpora**;
   - **liberalizacija** vzgojnih slogov;
   - **družina** deluje **kot skupina pritiska**, skupne strategije staršev in otrok v odnosu do različnih, tudi šolskih institucij
   - itd.

   Kandidati/kandidatke za vsako navedeno in utemeljeno/obrazloženo posebnost dobijo največ po 1,5 točke, skupaj največ 4,5 točke, za pomanjkljivo in neustrezno navedbo/obrazložitev pa ustrezno manj.

5. *Skupina strokovnjakov pri OZN je ob mednarodnem letu družine leta 1994 sprejela minimalno skupno oznako za družino. Navedite, kako so opredelili družino in kaj so s tako opredelitvijo poskušali poudariti. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo minimalno skupno oznako družine po opredelitvi strokovnjakov OZN, in sicer: "**Družina je oseba ali skupina oseb, ki skrbi za otroka/e.**" (1 točka).

   Kandidati/kandidatke dobijo še 2 točki, če izpostavijo dva od naslednjih poudarkov:
   - bistvo družine, ki naj bi veljalo ne glede na kulturno raznovrstnost družinskega življenja, je **skrb za otroke**;
   - poudariti so hoteli **pripravljenost za sprejemanje različnosti družin** v sodobnih družbah;
   - **zavrniti so hoteli moralno večvrednost ali manjvrednost** katerekoli družinske oblike.
   - z družino je razumljena **najmanj dvogeneracijska skupnost** odraslih in otrok ter skrb zanje.

6. *Družine v sodobnih zahodnih družbah v odnosu do otroka opravljajo več temeljnih funkcij. Navedite in kratko razložite dve. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke v odgovoru lahko naštejejo funkcije: **reproduktivno**, **socializacijsko**, **ekonomsko in čustveno**. Za vsako ustrezno navedbo dobijo 0,5 točke, skupaj 1 točko, za kratko razlago ene navedbe še 0,5 točke, skupaj 1 točko. Kot pravilen odgovor šteje tudi, če kandidati/kandidatke navedejo **vzgojno funkcijo**, **funkcijo zaščite in zagotavljanja varnosti oziroma tudi statusno funkcijo**.

7. *Dezorganizacija družine je lahko tudi posledica razveze zakonske zveze. Ta ima za otroke lahko posebno hude posledice (glejte vir B). Kako je mogoče zmanjšati negativne posledice razveze za otroke? Kratko predstavite en primer. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke v odgovoru predstavijo možnosti, ki blažijo negativne posledice razveze za otroka:
   - posledice so tem manjše, **čim manjša je konfliktnost** med staršema;
   - če se ohranjajo **trdne vezi med otrokom in drugimi bližnjimi sorodniki**;
   - če otrok **ni edinec**;
   - če otrok tudi po razvezi ohranja **pogoste stike z obema staršema**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, za predstavitev (pojasnilo) pa še 1 točko.

III. DRUŽBENE SPREMEMBE

1. *Opredelite pojem družbene spremembe? (2 točki)*

   Vsako **pomembnejše predrugačenje oblik/vzorcev** družbenega ravnanja/delovanja/odnosov (1 točka). Pomeni tudi preoblikovanje/spremembo/predrugačenje **vrednot, norm, simbolov, drugih kulturnih proizvodov** (1 točka, če navedejo vsaj dva izmed štirih elementov, sicer ustrezno manj).

2. *Kako imenujemo razlago družbenih sprememb, ki jo zagovarja avtor vira A? (1 točka)*

   Evolucionistična razlaga. (1 točka)

3. *Kaj je za to vrsto razlag temeljno gibalo spreminjanja družb? (1 točka)*

   Prilagajanje okolju. (1 točka)

4. *V kateri smeri potekajo spremembe v okviru Spencerjeve teorije in za kakšno vrsto evolucije gre v njegovi klasični teoriji? Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

   Od homogenega/enotnega/enostavnega/nediferenciranega (1 točka za vsaj eno od navedb) k heterogenemu/raznovrstnemu/zapletenemu/diferenciranemu (1 točka za vsaj eno od navedb). Gre za **unilinearno evolucijo** (1 točka).

5. *Kakšne vrste konflikt je v Marxovem historičnem materializmu osrednji dejavnik družbenih sprememb? Pomagajte si z virom B. (1 točka)*

   Razredni boj. (1 točka)

6. *V okviru Marxove teorije pojasnite odnos človeka do okolja ter razvoj in protislovja, ki iz tega izhajajo. (4 točke)*

   Človek ima **aktiven/dejaven odnos** do okolja (1 točka), poskuša obvladovati okolje/naravo s svojim **delom** (1 točka), iz tega izhaja **težnja po razvoju proizvajalnih sil** (1 točka), ki prihajajo v nasprotje/protislovje/**konflikt s proizvajalnimi odnosi** (1 točka).

7. *Zakaj so kritiki očitali Marxu ekonomski determinizem? (1 točka)*

   Ker poudarja predvsem **ekonomske dejavnike** družbenih sprememb (1 točka).

8. *V čem se Dahrendofova teorija razlikuje od Marxove v pojmovanju konflikta in sprememb? Pomagajte si z virom C. (4,5 točke)*

   Izvorov konfliktov in sprememb ne vidi le v ekonomiji (1 točka), ampak **v odnosih dominacije**/nadrejenosti/podrejenosti (1 točka), pri čemer se podrejeni **zavzemajo za spremembo**, nadrejeni za **ohranjanje obstoječega** (1 točka), kar je značilno za vse družbe (0,5 točke), **zavrača idejo komunizma** kot utopično (1 točka).

IV. KULTURA

1. *V katerem pomenu je razumljena kultura, ki se povezuje z gledališčem in literaturo? Pomagajte si z virom A. (1 točka)*

   Umetnost/duhovno ustvarjanje/visoka kultura/elitna kultura. (1 točka)

2. *Pojem kulture je lahko razumljen še na druge načine. Navedite in kratko predstavite še dva od njih. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo in predstavijo:
   - **obdelovanje** in/ali **vzgajanje** (naravnega okolja/zemlje; osebnostno oblikovanje ljudi in njihovih lastnosti; poljščine kot vzgojene rastline – kulture),
   - **človeška ustvarjalnost** (duhovna in materialna) in njeni rezultati,
   - **vrednotno opredeljevanje** človekovega ravnanja (dobro, zaželeno oz. lepo, estetsko se enači s kulturnim),
   - kultura kot **način življenja** pripadnikov neke družbe (ideje, navade, kulturni vzorci, znanje, materialni izdelki itd.).

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo 1 točko, skupaj največ 2 točki; za kratko predstavitev vsake navedbe, iz katere je razvidno, da svoje navedbe pravilno/ustrezno razumejo, dobijo še 1 točko, skupaj največ 2 točki.

3. *Navedite dve vrsti kulture, ki sta opisani v viru B. (2 točki)*

   Visoka kultura/**elitna kultura** (1 točka) in **množična kultura** (1 točka).

4. *Kratko predstavite značilnosti ene od obeh vrst kulture iz vira B. (3 točke)*

   Elitna kultura: povezana je s kulturnimi vzorci, značilnimi za družbene elite (intelektualcev/intelektualne elite); praviloma za elitno-kulturni življenjski slog ni dovolj le materialno bogastvo/pripadnost najvišjim slojem po materialnih merilih, temveč zahteva tudi izobraženost in razgledanost njenih ustvarjalcev in potrošnikov. Pripisujejo ji visok status, povezuje se z udeležbo v umetniških dogodkih; vezana je na ustvarjalno delo, na vrednotenje/označevanje določenih oblik kulture kot višjih in vrednejših; uporablja visoka estetska merila; služi kot simbolni način označevanja ozkih krogov ljudi itd. (3 točke, če so v odgovor vključene tri značilnosti).

   ali

   Množična kultura: nasprotje elitni, vključuje proizvodnjo in potrošnjo estetsko/umetniško manjvrednih proizvodov, njena proizvodnja in potrošnja sta nujno povezani z delovanjem množičnih medijev, služi zabavi, pasivizira, namenjena je zabavi in pogosto se povezuje s propagando. Ker je množična, je tudi cenena in brez vsakršnih estetskih meril. Dosegljiva je vsakomur, zato je vključena v življenjske sloge nižjih socialnih slojev (3 točke, če so v odgovor vključene tri značilnosti).

   Kandidati/kandidatke lahko svoj odgovor različno zastavijo, zato ocenimo njegovo vsebinsko ustreznost, celovitost in notranjo skladnost.

5. *Katere so pozitivne lastnosti množične kulture? Navedite tri in eno kratko predstavite. (2,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navajajo več možnih pozitivnih lastnosti:
   - **razširjenost**,
   - **dostopnost**,
   - **cenenost**,
   - ponuja nove, **posebne možnosti ustvarjanja**
   - itd.

   Za vsako ustrezno navedbo dobijo 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke, za ustrezno predstavitev ene navedene pa še 1 točko.

6. *Utemeljite pomembnost jezika v kulturi. V odgovor vključite dva argumenta. (3 točke)*

   Kandidati in kandidatke lahko v svoji utemeljitvi uporabijo različne argumente o pomembnosti jezika, formalne in vsebinske:
   - pogosto je **naveden kot najpomembnejša sestavina** kulture,
   - omogoča **komunikacijo med pripadniki** neke kulture,
   - omogoča **prenos in ohranjanje kulture** (kulturno reprodukcijo),
   - ima **simbolno funkcijo** in predstavlja povezanost med člani skupnosti,
   - je **znak pripadnosti** skupnosti oz. omogoča identifikacijo z njo,
   - z jezikom se izraža in razvije **človeška zavest** (individualna in kolektivna)
   - itd.

   Za vsak ustrezno predstavljen argument dobijo 1,5 točke, skupaj za dva 3 točke. Če navajajo le dejstva in jih vsebinsko ne pojasnijo, dobijo za vsako navedeno pravilno dejstvo 0,5 točke, skupaj za dve 1 točko.

7. *V sodobnih družbah in kulturah se v jezikovni rabi pogosto oblikujejo številne jezikovne različice. Pojasnite dve okoliščini (dejavnika) njihovega oblikovanja. Pomagajte si z virom C. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo dve izmed naslednjih okoliščin (dejavnikov):
   - **priseljenci/priseljenke** v novem okolju lahko uporabljajo **"kombinacijo" obeh jezikov**,
   - pripadnost neki **poklicni skupini**,
   - **pripadnost sloju**,
   - pripadnost **starostni skupini**
   - itd.

ESEJSKE NALOGE

1. Prav v tem se kaže eden osnovnih problemov šolanja. Gre namreč za stopnjo prostosti, ki ostane učencu, ali obratno, za stopnjo prisile, ki jo čuti nad sabo. S problemi, težavami in strahovi, ki izvirajo iz tega, se srečujemo vedno znova in v vseh obdobjih. Prisila in zatiranje individualnosti sta mladega človeka marsikdaj prignala na rob obupa. To se je zgodilo Churchillu, Rilkeju, Balzacu, Schillerju in Hermannu Hesseju, v nekoliko drugačni obliki pa tudi mlademu Frideriku Velikemu, ki je nazadnje videl rešitev samo še v begu.

   (Prause, G. (1977): Geniji v šoli, DZS, Ljubljana, str. 285)

   Družbena vloga šole ni enopomenska. Razpravljajte o različnih vidikih njene vloge v družbi. Predstavite tudi kritične poglede.

2. **Predstavite urbane prostorske skupnosti in urbano življenje ter ju primerjajte z življenjem v ruralnih skupnostih.**

3. **Razpravljajte o spreminjanju kultur v globalizacijskih procesih in o možnih posledicah teh procesov.**

4. **Analizirajte odnos med družbeno močjo in oblastjo ter primerjajte tipe legitimne oblasti, ki jih glede na vir legitimnosti razlikuje Max Weber.**

5. **Analizirajte ekološke probleme in njihovo povezanost z modernizacijo.**

I. ETNIJA, NAROD, NACIJA

Vir A

19. stoletje je bilo v Evropi stoletje oblikovanja narodov – stoletje gospodarskega in političnega združevanja, jezikovnega poenotenja ter nastanka, uveljavitve in razširitve hegemonističnih kulturnih vzorcev. Razvoj se je začel na začetku 19. stoletja, vendar se do njegovega konca še ni zaključil. Prebivalce posamezne nacionalne države so še zmerom ločevale pregrade jezikovnega in kulturnega nerazumevanja. Notranje pregrade med mestom in podeželjem, med razredi in med pokrajinami …

(Wolf, E. R. (1999): Evropa in ljudstva brez zgodovine, II. del, SH, Ljubljana, str. 137)

Vir B

Nastala je (slovenska nacionalna država – op. a.) pozno ob hkratnem razpadu jugoslovanske federacije in socialističnega sistema. Gre za vzhodni, etnični način nastajanja nacije, kar pomeni, da se je nacionalna država izoblikovala šele potem, ko je bil narod že dalj časa izoblikovan in ko je razvijal svojo kulturo, izobraževalni sistem in gospodarstvo ob omejeni politični suverenosti in avtonomiji.

(Klinar, P. (1994): »O nacionalni identiteti in etnonacionalizmih«, Teorija in praksa, 5–6, str. 422)

Vir C

[…] nacionalizmu pripisujejo skorajda patološki značaj, utemeljenost v strahu in sovraštvu do Drugega in sorodnost z rasizmom, toda prav je, če opozorimo, da narodi budijo tudi ljubezen; […] Kulturni proizvodi nacionalizma – poezija, proza, glasba, likovna umetnost – s tisočerimi različnimi oblikami in stili to ljubezen jasno izražajo.

(Anderson, B. (1998): Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalizma, SH, Ljubljana, str. 157)

Vprašanja:

1. Razložite dva družbena procesa oziroma dejavnika, ki sta vplivala na oblikovanje narodov. (Vir A)

(4 točke)

2. Pojasnite razliko med narodom in nacijo (nacionalno državo).
Pomagajte si z viroma A in B.

(2 točki)

3. Katerega leta je nastala slovenska nacionalna država? (Vir B)

(1 točka)

4. Katere nacionalne države so še nastale v (približno) istem času in na podoben način?
Navedite tri.

(1,5 točke)

5. Kaj je – v primerjavi z vzhodnim, etničnim načinom, ki ga omenja vir B – značilno za zahodni način nastajanja nacij? Navedite tudi konkreten primer tako nastale nacije oziroma nacionalne države.

(3 točke)

6. Poleg vzhodnega in zahodnega načina oblikovanja nacij poznamo še druge.
Kratko predstavite še enega.

(2 točki)

7. Vir C nakazuje na dve različni plati nacionalizma. Poimenujte ju in kratko predstavite.

(4 točke)

II. ZNANOST

Vir A

Na začetku novega veka se razvije nov pojem filozofije, ki ga ne moremo razločno razmejiti od poprejšnje filozofije, saj okrepi poprej opažene trende. V filozofiji humanizma in renesanse se že kaže slutnja novega spoznavnega problema. Vsem novoveškim filozofskim smerem je skupno eno: odvrnitev od avtoritet, kot so cerkev, država, metafizika, tradicija nasploh; edina priznana avtoriteta je razum (ratio). Začetek nove dobe zaznamujejo...

(Fürst, M., in Halmer, N. (1996): Filozofija, Ljubljana, DZS, str. 44)

Vir B

Z recesijo se v Slovenijo počasi vrača spoznanje zdrave pameti, da ne moremo napredovati brez kakovostnega znanja in razvoja. [...] Le s kreiranjem novih storitev, novih produktov, dvigom dodane vrednosti, skratka s pametno uporabo znanja se bo Slovenija uspešno razvijala naprej.

(Gams, M. (2010): Aktualni problemi slovenske znanosti, v: Delo, 28. 1. 2010, str. 26)

Vir C

Podatke in orodja, s katerimi delamo, bi načeloma lahko zlorabili. Tega se zelo dobro zavedam, a lahko le ponovim, da me to kot znanstvenika ne zanima in da pri svojem delu zelo pazim, da ne posegam v zasebnost uporabnikov. [...] Meje možnega pomikamo naprej in se med prvimi srečujemo z dilemami, kaj se na spletu sme in ne sme početi, katere podatke o uporabnikih shranjevati in kako jih obdelovati.

(Kučić, L. J. (2010): Iskanje orodja, s katerim bomo izluščili modrost množic. Intervju z dr. J. Leskovcem, profesorjem na Stanfordu, v: Delo, Sobotna priloga, 9. 1. 2010, str. 4)

Vprašanja:

1. V katero obdobje je mogoče umestiti začetke moderne znanosti?
Navedite ustrezno stoletje. V pomoč vam je lahko vir A.

(1 točka)

2. Katere družbene okoliščine so vplivale na razvoj moderne znanosti?
Navedite in predstavite dve.

(4 točke)

3. Katera družbena funkcija znanosti je predstavljena v viru B?

(1 točka)

4. Navedite in predstavite še dve drugi družbeni funkciji znanosti.

(4 točke)

5. Katera etična dilema znanosti je izpostavljena v viru C? Navedite jo.

(1,5 točke)

6. Pojasnite etično dilemo znanosti, ki ste jo navedli v svojem odgovoru,
in vključite v pojasnilo konkreten družbeni primer.

(3 točke)

7. Predstavite še drugo etično dilemo, s katero se znanost prav tako srečuje in jo mora v raziskovanju upoštevati. Pri tem vključite en primer predstavljene etične dileme znanosti.

(3 točke)

III. DRUŽINA

Vir A

Število evidentiranih primerov nasilja v družini narašča iz leta v leto. Razlogi za vse bolj negativne statistike se skrivajo v boljšem evidentiranju in ukrepanju policije, vse večji ozaveščenosti žrtev, na porast pa vpliva tudi gospodarska kriza.

(Belovič, M. (2009): Čedalje več primerov nasilja v družini, v: Delo, 7. 9. 2009, str. 2)

Vir B

Mož in žena oziroma partnerja/-ici imata različne in razmejene vloge. Moška vloga: prinaša zaslužek od zaposlitve, opravlja težja fizična opravila okoli doma, zahaja v ločeno (moško) družbo, drugače preživlja svoj prosti čas kot njegova partnerka in sam sprejema najpomembnejše odločitve, ki zadevajo družino. Ženska vloga: gospodinja, skrb za gospodinjstvo in otroke. Nakupuje, kuha, pospravlja. Verjetno ni zaposlena zunaj doma.

(Barle, A., in drugi (2004): Sociologija – učbenik za 280-urni predmet sociologije v 4. letniku gimnazijskega izobraževanja, DZS, Ljubljana, str. 93)

Vprašanja:

1. Opredelite družino, gospodinjstvo in sorodstvo ter ugotovite, po čem se družina razlikuje od drugih dveh kategorij.
   (4 točke)
2. Navedite oblike družin glede na število ljudi, ki živijo v skupnosti.
   (1,5 točke)
3. Na kateri problem opozarja vir A?
   (1 točka)
4. Navedite in pojasnite tri možne razloge za tovrstne probleme v družini.
   (3 točke)
5. Kateri tip delitve vlog v družini je razviden iz vira B?
   (1 točka)
6. Navedite in kratko predstavite še drugi tip delitve vlog v družini.
   (3 točke)
7. Predstavite dva vidika družinskega življenja, ki sta izpostavljena kritičnemu sociološkemu razmišljanju.
   (4 točke)

IV. DRUŽBENA NEENAKOST IN MOBILNOST

Vir A

Hindujska družba v tradicionalni Indiji je bila razdeljena na pet glavnih slojev: štiri »*varne*« ali kaste in peto skupino, parije, katere člani so bili znani kot nedotakljivi. Vsaka kasta se je nadalje delila na »jatije« ali podkaste, ki jih je bilo skupno več tisoč. Jatiji so bili poklicne skupine – obstajali so jati tesarjev, jati zlatarjev, jati lončarjev in tako dalje. Kaste so bile razvrščene glede na ritualno čistost.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 29)

Vir B

Zgodovina sleherne dosedanje družbe je zgodovina razrednih bojev.
Svobodni in suženj, patricij in plebejec, baron in tlačan, cehovski mojster in pomočnik, skratka zatiralec in zatirani sta bila v nenehnem nasprotju med seboj, bojevala sta nepretrgan boj, zdaj prikrit, zdaj odkrit, boj, ki se je vsakokrat končal z revolucionarno preosnovo vse družbe ali pa s skupnim propadom bojujočih se razredov.

(Marx, K., in Engels, F. (1971): Izbrana dela, 2. zvezek, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 588–589)

Vprašanja:

1. O kateri obliki družbene slojevitosti govori vir A?
   (1 točka)
2. Kaj je značilno za to obliko družbene slojevitosti? Navedite dve značilnosti.
   (2 točki)
3. Navedite še preostale tri oblike družbene slojevitosti. Eno od njih podrobneje opišite.
   (2,5 točke)
4. Vir B govori o konfliktu med družbenimi razredi. Kaj je vzrok tega konflikta?
   (1 točka)
5. Pojasnite pojem ideologije, kakor ga razume Karl Marx.
   (3 točke)
6. Max Weber drugače od Karla Marxa dopolnjuje slojevitost v ekonomskih sferi, ki jo zajema pojem razred, še z dvema neekonomskima vidikoma družbene neenakosti. Navedite ta dva neekonomska vidika in ju kratko pojasnite.
   (3 točke)
7. Zakaj je slojevitost z vidika Davisove in Moorove funkcionalistične teorije tako pomembna za obstoj vsake družbe?
   (2 točki)
8. Obstaja vrsta različnih teoretskih pristopov k problematiki revščine. Primerjajte teorijo subkulture revščine in teorijo situacijske prisile.
   (3 točke)

Državni izpitni center

M 1 1 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 1. junij 2011

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2011

IZPITNA POLA 1

ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih sociooloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. Prav v tem se kaže eden osnovnih problemov šolanja. Gre namreč za stopnjo prostosti, ki ostane učencu, ali obratno, za stopnjo prisile, ki jo čuti nad sabo. S problemi, težavami in strahovi, ki izvirajo iz tega, se srečujemo vedno znova in v vseh obdobjih. Prisila in zatiranje individualnosti sta mladega človeka marsikdaj prignala na rob obupa. To se je zgodilo Churchillu, Rilkeju, Balzacu, Schillerju in Hermannu Hesseju, v nekoliko drugačni obliki pa tudi mlademu Frideriku Velikemu, ki je nazadnje videl rešitev samo še v begu.

(Prause, G. (1977): Geniji v šoli, DZS, Ljubljana, str. 285)

Družbena vloga šole ni enopomenska. Razpravljajte o različnih vidikih njene vloge v družbi. Predstavite tudi kritične poglede.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- predstavijo **pomen in vlogo šole** v sodobnih/modernih družbah,
- opozorijo na **večplastnos**t in mnogoterost njenih učinkov:
  - šola je **ideološki aparat države**, s svojimi cilji, organizacijsko sestavo in sistemom discipliniranja pripomore k **ohranjanju obstoječega družbenega sistema**,
  - šola **prinaša novo znanje**, pripomore k **razvoju mišljenja** in posameznikovih sposobnosti,
  - šola pripomore k razvoju posameznikove ustvarjalnosti in **odkrivanju novega**,
- navedejo, da šola **odpira formalne možnosti**, ki omogočajo osvoboditev od vnaprejšnjih danosti pripisanega položaja in izvornega okolja, hkrati pa z dejanskimi pogoji izobraževanja pripomore k **reprodukciji družbenih razlik**,
- predstavijo nekatere **kritične** pripombe in poglede na vlogo šole, kakršni so: sedanja šola je preveč uniformirana, ne omogoča ustvarjalnosti in svobodnega razvoja posameznika, ob mnoštvu informacijskih virov ne more biti več edina posredovalka znanja itd.

Za najvišje število točk morajo kandidati/kandidatke uravnoteženo navesti pozitivne dosežke, pa tudi negativne strani sedanjega šolskega sistema.

2. ***Predstavite urbane prostorske skupnosti in urbano življenje ter ju primerjajte z življenjem v ruralnih skupnostih.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v svoj odgovor:
- **predstavitev urbanih** prostorskih skupnosti (urbanizacija, značilnosti, kakršne so velikost, strukturiranost, gostota prebivalcev itd.),
- značilnosti **urbanega načina življenja**: številne dejavnosti in posledica tega, anonimnost posameznika, organizacija družbenega življenja, urbana kultura in posebnost življenjskih slogov, degradacija okolja, urbana segregacija itd.,
- **primerjavo** predstavljenih značilnosti urbanih skupnosti z ruralnimi.

Če v odgovoru za predstavljene značilnosti ni primerjave med mestnimi in kmečkimi skupnostmi, dobijo zanj največ 13 točk.

3. ***Razpravljajte o spreminjanju kultur v globalizacijskih procesih in o možnih posledicah teh procesov.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- obravnavajo **spremenljivost** in **medsebojno vplivanje** med kulturami; vključijo koncepte **difuzije, multikulturalizma** in **izginjanja** kultur,
- opredelijo **globalizacijski proces**,
- spreminjanje kultur **povežejo z globalizacijo**,
- razmišljajo o možnih **posledicah** tega procesa.

4. ***Analizirajte odnos med družbeno močjo in oblastjo ter primerjajte tipe legitimne oblasti, ki jih glede na vir legitimnosti razlikuje Max Weber.***

Kandidati/kandidatke v svoj odgovor za najvišje število točk (18–20) vključijo:
- opredelitev **razlike med avtoriteto in prisilo – legitimnost** kot merilo razlikovanja,
- pojasnitev, da družbe poznajo **različne načine legitimiranja** oblasti,
- **analizo Webrovih tipov oblasti** – tradicionalne, karizmatične in racionalno legalne,
- **eksplicitno primerjavo** glede na **način legitimiranja, prenos oblasti, način sprejemanja pravil, podrejanje** pravilom itd.

5. ***Analizirajte ekološke probleme in njihovo povezanost z modernizacijo.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:
- predstavijo in analizirajo nekaj **ekoloških problemov** (npr. onesnaženje, podnebne spremembe, uničevanje ozonske plasti itd.); pri predstavitvi in analizi se lahko opirajo tudi na ugotovitve študije »Meje rasti«,
- kratko predstavijo modernizacijo in še posebno dva od njenih vidikov, ki sta najbolj neposredno povezana z ekološkimi problemi, tj. **industrializacijo** skupaj s **tehnološkim razvojem** in **urbanizacijo**,
- ugotovijo, da se je šele z nastopom industrijske dobe začela eksponencialna rast izkoriščanja neobnovljivih virov, **nenehna razširjena reprodukcija** in **rast prebivalstva**,
- poudarijo **»profitni motiv«**, ki poganja kapitalizem in neposredno ali posredno sproža ekološke probleme, hkrati pa preprečuje njihovo odpravljanje.

IZPITNA POLA 2

I. ETNIJA, NAROD, NACIJA

1. *Razložite dva družbena procesa oziroma dejavnika, ki sta vplivala na oblikovanje narodov. (Vir A) (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko razložijo dva izmed naslednjih družbenih procesov oziroma dejavnikov:
   - **kulturne dejavnike**, pri čemer opozorijo na pomen nastanka in širjenja enotnega **jezika** med prebivalce nekega ozemlja; njegov nastanek je bil vsaj pri nekaterih narodih povezan z reformacijo; širjenje (enotnega) jezika je omogočil izum tiska;
   - **gospodarske procese: kapitalistični** razvoj (modernizacija) je razbijal lokalno samozadostnost, omogočal večjo mobilnost, kar je pripomoglo k povezovanju ljudi, občutenju skupne pripadnosti itd.;
   - **politične procese**, zlasti **meščanske revolucije** s svojimi idejami enakosti, svobode, suverenosti ljudstva itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno predstavljen dejavnik (proces) po 2 točki, skupaj 4 točke. Če je razlaga pomanjkljiva, dobijo ustrezno temu manj točk.

2. *Pojasnite razliko med narodom in nacijo (nacionalno državo). Pomagajte si z viroma A in B. (2 točki)*

   S pojmom nacija (nacionalna država) razumemo politično organiziran narod, tj. narod, organiziran v **državo** (1 točka). Narod se sicer lahko oblikuje in obstaja tudi **zunaj** državnih okvirov, ob **omejeni** politični suverenosti (1 točka).

3. *Katerega leta je nastala slovenska nacionalna država? (Vir B) (1 točka)*

   1991 (1 točka).

4. *Katere nacionalne države so še nastale v (približno) istem času in na podoben način? Navedite tri. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih držav: Hrvaška, Češka, Slovaška, Rusija, Ukrajina, Litva, Latvija, Estonija itd. Za vsako ustrezno navedbo dobijo po 0,5 točke, skupaj 1,5 točke.

5. *Kaj je – v primerjavi z vzhodnim, etničnim načinom, ki ga omenja vir B – značilno za zahodni način nastajanja nacij? Navedite tudi konkreten primer tako nastale nacije oziroma nacionalne države. (3 točke)*

   Značilno je oblikovanje naroda – nacije v okviru **že prej obstoječe centralizirane države**, v kateri se nacija oblikuje okrog večinskega, najmočnejšega etničnega jedra (1,5 točke); manjše etnične skupine se **asimilirajo (notranji kolonializem)** (1 točka). Primeri so: Španija, Francija, Velika Britanija itd. (0,5 točke za en pravilno naveden primer).

6. *Poleg vzhodnega in zahodnega načina oblikovanja nacij poznamo še druge. Kratko predstavite še enega. (2 točki)*

   Kandidati/kandidatke lahko predstavijo enega od teh načinov:
   - **imigrantske nacije**, nastale na celinah, ki so jih kolonizirali in naselili Evropejci (ZDA, Avstralija itd.);
   - **kolonialni način**, prav tako povezan z evropsko kolonizacijo, le da je bila nacionalna država vsiljena zelo različnim tamkajšnjim etničnim skupinam.

   Kandidati/kandidatke dobijo za en ustrezno predstavljen način 2 točki, sicer manj.

7. *Vir C nakazuje na dve različni plati nacionalizma. Poimenujte ju in kratko predstavite. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke poimenujejo in predstavijo:
   - **pozitivni nacionalizem**, lahko tudi patriotizem, ki vključuje ljubezen do naroda, prizadevanje za osvoboditev naroda izpod tuje nadvlade, ustvarjalnost itd. (2 točki za pravilno poimenovanje in predstavitev, sicer manj);
   - **negativni nacionalizem**, ki pomeni izključevanje pripadnikov drugih narodov, sovraštvo, nestrpnost in nasilje nad njimi itd. (2 točki za pravilno poimenovanje in predstavitev, sicer manj).

II. ZNANOST

1. *V katero obdobje je mogoče umestiti začetke moderne znanosti? Navedite ustrezno stoletje. V pomoč vam je lahko vir A. (1 točka)*

   16. stoletje (1 točka).

2. *Katere družbene okoliščine so vplivale na razvoj moderne znanosti? Navedite in predstavite dve. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in predstavijo naslednje družbene okoliščine:
   - **spremenjen odnos** do sveta oziroma do narave/človek kot gospodar narave,
   - zgodnji kapitalizem,
   - **ideje protestantizma** (dejavno poseganje v naravo kot temelj za razvoj),
   - **nove spoznavne metode**/eksperimentiranje v znanosti,
   - **profesionalizacija znanosti** in oblikovanje znanstvene skupnosti
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj 2 točki, in za ustrezno predstavitev še po 1 točko, skupaj 2 točki.

3. *Katera družbena funkcija znanosti je predstavljena v viru B? (1 točka)*

   Praktična funkcija znanosti/vpliv znanosti na gospodarski razvoj družbe (1 točka).

4. *Navedite in predstavite še dve drugi družbeni funkciji znanosti. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in predstavijo dve izmed naslednjih družbenih funkcij/ciljev znanosti:
   - **spoznavno funkcijo**,
   - **razsojanje v družbenih procesih**/utemeljevanje družbenih odločitev,
   - **oblikovanje in utrjevanje kulturnih vzorcev**
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj 2 točki, in za ustrezno predstavitev še po 1 točko, skupaj 2 točki.

5. *Katera etična dilema znanosti je izpostavljena v viru C? Navedite jo. (1,5 točke)*

   Etična dilema v viru C se nanaša na **uporabo znanstvenih spoznanj** (1,5 točke).

6. *Pojasnite etično dilemo znanosti, ki ste jo navedli v svojem odgovoru, in vključite v pojasnilo konkreten družbeni primer. (3 točke)*

   Pojasnjevanje lahko vključi **več možnih vidikov**: **spoštovanje človekovih pravic**, spoštovanje **etičnih raziskovalnih standardov** pri prikazovanju/objavljanju izsledkov, etične dileme glede **možnosti uporabe znanstvenih spoznanj** v gospodarskem in političnem odločanju itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno splošno pojasnilo največ 2 točki, za vključen ustrezen konkreten družbeni primer pa še 1 točko.

7. *Predstavite še drugo etično dilemo, s katero se znanost prav tako srečuje in jo mora v raziskovanju upoštevati. Pri tem vključite en primer predstavljene etične dileme znanosti. (3 točke)*

   Etična vprašanja, ki so povezana z raziskovanjem (izbor raziskovalnih problemov, možnosti uporabe posameznih metod, odnos med raziskovalci in raziskovalnim problemom).

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno splošno pojasnilo največ 2 točki, za ustrezen konkreten družbeni primer pa še 1 točko.

III. DRUŽINA

1. *Opredelite družino, gospodinjstvo in sorodstvo ter ugotovite, po čem se družina razlikuje od drugih dveh kategorij. (4 točke)*

   - Družino opredelimo kot **skupino oseb**, ki **skrbi za otroke** oziroma v kateri je vsaj ena oseba v **starševski vlogi**, druga pa v **vlogi otroka** (1 točka).
   - Gospodinjstvo je **ekonomska statistična kategorija**, skupnost ljudi, ki jo povezuje skupno bivanje in trošenje dobrin (1 točka).
   - Sorodstvo povezuje ljudi, ki imajo **skupne prednike, sklenjeno zakonsko zvezo** ali **posvojitev** (1 točka).
   - Družina se od drugih dveh ločuje po **odnosu starši–otroci**, njeno bistvo je **skrb za otroka/otroke** (1 točka).

   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezne opredelitve 3 točke, za navedeno razliko dobijo še 1 točko, skupaj 4 točke.

2. *Navedite oblike družin glede na število ljudi, ki živijo v skupnosti. (1,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo naslednje oblike:
   - **jedrna** ali nuklearna družina,
   - **razširjena** družina,
   - **velika** družina,
   - **enostarševska** družina,
   - **reorganizirana** družina,
   - **modificirana razširjena** družina,
   - komunske oblike družinskega življenja
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedbo 0,5 točke, skupaj 1,5 točke.

3. *Na kateri problem opozarja vir A? (1 točka)*

   Kandidati/kandidatke navedejo problem **nasilja v družini** (1 točka).

4. *Navedite in pojasnite tri možne razloge za tovrstne probleme v družini. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih razlogov:
   - rastočo **privatizacjo** družinskega življenja,
   - družbeno **izoliranost** sodobnih jedrnih družin (čustveni pritisk, stres, konfliktna medosebna razmerja, premalo sorodniške podpore itd.),
   - visoko raven **tolerance do nasilja** v zasebnosti
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo in pojasnitev po 1 točko, skupaj 3 točke.

5. *Kateri tip delitve vlog v družini je razviden iz vira B? (1 točka)*

   Kandidati/kandidatke navedejo **segregirano (asimetrično)** delitev vlog (1 točka).

6. *Navedite in kratko predstavite še drugi tip delitve vlog v družini. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo **integrirano (simetrično)** delitev vlog (1 točka).
   Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno predstavitev integrirane delitve vlog še 2 točki, skupaj 3 točke.

7. *Predstavite dva vidika družinskega življenja, ki sta izpostavljena kritičnemu sociološkemu razmišljanju. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo dva izmed naslednjih vidikov:
- povečano število razvez, manj otrok itd., zaradi česar nekateri govorijo o **krizi družine**,
- **asimetrično** delitev vlog in funkcij glede na spol,
- **nasilje v družini**/družinska zasebnost,
- velikost in **ranljivost** družine,
- **razmerje med družino in državo**
- itd.

IV. DRUŽBENA NEENAKOST IN MOBILNOST

1. *O kateri obliki družbene slojevitosti govori vir A? (1 točka)*

O **kastnem sistemu** (1 točka).

2. *Kaj je značilno za to obliko družbene slojevitosti? Navedite dve značilnosti. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo dve izmed naslednjih značilnosti:
- **pripisan** družbeni status oziroma položaj ljudi, določen z njihovim rojstvom,
- strogo **ločenost** med pripadniki različnih kast,
- **legitimizacijo** z religijo,
- **nespremenljivost** položaja oziroma odsotnost družbene mobilnosti
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo 1 točko, skupaj največ 2 točki.

3. *Navedite še preostale tri oblike družbene slojevitosti. Eno od njih podrobneje opišite. (2,5 točke)*

Sužnjelastništvo, stanovi, razredi (po 0,5 točke za vsako navedbo, skupaj 1,5 točke).

Kandidati/kandidatke dobijo za **opis ene** od ustreznih oblik družbene slojevitosti še 1 točko, skupaj 2,5 točke.

4. *Vir B govori o konfliktu med družbenimi razredi. Kaj je vzrok tega konflikta? (1 točka)*

Izkoriščevalski odnos med razredi (1 točka).

5. *Pojasnite pojem ideologije, kakor ga razume Karl Marx. (3 točke)*

Ideologija je **lažna** (zavajajoča) zavest/sklop idej (1 točka), ki jo **razširja vladajoči razred** (1 točka), da z njo **opravičuje obstoječa razmerja** med razredi (1 točka).

6. *Max Weber drugače od Karla Marxa dopolnjuje slojevitost v ekonomskih sferi, ki jo zajema pojem razred, še z dvema neekonomskima vidikoma družbene neenakosti. Navedite ta dva neekonomska vidika in ju kratko pojasnite. (3 točke)*

Stranka (politični vidik) (0,5 točke) v povezavi z **močjo** (1 točka) in **status** (0,5 točke) v povezavi z **ugledom** (1 točka), skupaj 3 točke.

7. *Zakaj je slojevitost z vidika Davisove in Moorove funkcionalistične teorije tako pomembna za obstoj vsake družbe? (2 točki)*

Ker omogoča **razporeditev** sposobnih ljudi **na funkcionalno najpomembnejše položaje** (1 točka) in ker **z različnimi nagradami zagotavlja**, da ljudje ustrezno **opravljajo svoje vloge** na teh položajih (1 točka), skupaj 2 točki.

8. *Obstaja vrsta različnih teoretskih pristopov k problematiki revščine. Primerjajte teorijo subkulture revščine in teorijo situacijske prisile. (3 točke)*

Teorija subkulture revščine vidi glavni razlog **v posebnih vrednotah**, normah in življenjskih vzorcih **revnih** (1,5 točke), teorija situacijske prisile pa **v njihovi situaciji, ne pa v posebnih kulturnih vzorcih** (1,5 točke).

ESEJSKE NALOGE

1. **Razpravljajte o demografskih trendih v modernih družbah.**
(Opredelite demografske dejavnike, ki določajo gibanje števila prebivalcev; opišite prevladujoče demografsko stanje v modernih družbah; osrednji del esejskega odgovora namenite razpravi o vzrokih padanja rodnosti v modernih družbah. V odgovor, poleg drugih vzročnih pojasnitev, vključite teorijo medgeneracijskega pretakanja blaginje in doktrino odgovornega starševstva.)

2. **Primerjajte pojme ljudstvo (v etničnem smislu), narod in nacija. Ponazorite razlike med njimi s konkretnimi primeri.**

3. **Predstavite socializacijski proces in analizirajte njegovo povezanost z življenjskim potekom. V odgovor vključite spremembe življenjskega poteka v (post)modernih družbah.**

4. **Primerjajte različne oblike družbene slojevitosti. V primerjavi izpostavite in uporabite tri merila (kriterije) primerjave. Oblike družbene slojevitosti tudi ponazorite s konkretnimi primeri.**

5. **Predstavite družbene funkcije religije in razpravljajte o njihovem pomenu v sodobnih družbah.**

I. DELO IN PROSTI ČAS

Vir A

Tudi razvoj 'strojev za izdelavo strojev' industrijske proizvodnje strojev je prav tako pripomogel k tehnologiji mnogih in raznovrstnih industrij.

Spremembe tehnologije so bile tesno povezane s spremembami družbene organizacije procesa proizvodnje, posebej delovne sile kot dejavnika proizvodnje. Ključna je bila pri tem diferenciacija delovne sile … Ta diferenciacija je vključevala razlikovanje kompleksa 'delovne funkcije' od mesta v družinskem življenju, povečala pa se je hkrati tudi 'gibljivost delovne sile', torej pripravljenost družinskih skupnosti, da na priložnost zaposlitve odgovorijo s spremembo bivališča in učenjem novih veščin.

(Parsons, T. (1991): Društva, Biblioteka August Cesarac, Zagreb, str. 229)

Vir B

Beseda 'robot' izvira iz češke besede *robota* oziroma podložnik in se je uveljavila pred petdesetimi leti v dramskem delu Karla Čapka. Ideja programiranega stroja pa sega še bolj v preteklost: Christopher Spencer, Američan, je izumil avtomat, programirano stružnico za izdelovanje vijakov, matic in zobnikov, že sredi 19. stoletja. Vendar pa so bili roboti prvič pomembneje in v večjem številu uvedeni v industrijo šele v letu 1946 …

(Giddens, A. (1993): Sociology, Second edition, Polity Press, Oxford, str. 497)

Vprašanja:

1. Navedite družbeno-ekonomski proces, v katerem je prišlo do razmejitve med delovnim in prostim časom. Pomagajte si z virom A.
(1 točka)

2. Pojasnite razliko med zunajdelovnim časom in prostim časom.
(2 točki)

3. Zaposlitev je od 19. stoletja v zahodnih družbah dobila osrednje mesto. Zakaj je danes zaposlitev tako pomembna? Navedite štiri razloge.
(4 točke)

4. Katero novost v organizaciji dela je prinesel »fordizem«?
(1 točka)

5. Kakšne posledice je imela ta novost na proizvodnjo in porabo dobrin? Pojasnite eno posledico.
(2 točki)

6. Kako imenujemo tehnologiji, ki sta sledili mehanizirani tehnologiji in tehnologiji tekočega traku? Pomagajte si z virom B.
(1 točka)

7. Opišite optimistični pogled, kako naj bi se z nastopom navedenih tehnologij spremenil položaj delovne sile. Navedite tri značilnosti.
(3 točke)

8. Navedite tri vrste brezposelnosti in eno podrobneje predstavite.
(3,5 točke)

II. KULTURA

Vir A

Ko se evolucijska biologinja ozre na svojo lastno vrsto, Homo sapiens sapiens, vidi protislovje. Na eni strani ji je jasno, da so ljudje anatomsko, fiziološko in vedenjsko podobni drugim prvakom, zlasti šimpanzom. […] Vendar na drugi strani vidi tudi velike razlike. […] Človek sklada glasbo in računa, pošilja rakete v vesolje, gradi katedrale, piše poezijo in knjige o pravu, po želji spreminja genetsko naravo svoje in drugih vrst, potvarja zgodovino in ustvarja prihodnost ter izkazuje raven ustvarjalnosti in uničevalnosti, kakršne ni nikjer drugje v naravi.

(Jablonka, E., in Lamb, M. J. (2009): Štiri razsežnosti evolucije, ZRSŠ, Ljubljana, str. 187)

Vir B

Izseljenske skupnosti […] so pogosto relativno oddaljene od svoje izvorne sredine, katere kulturo ohranjajo tudi v novem okolju. Prostorska distanca se postopno spremeni tudi v kulturno. Izseljenska skupnost je podvržena bolj ali manj intenzivnim akulturacijskim procesom, kar je odvisno od njene organiziranosti, predvsem pa od politično-pravne in družbene tolerance nove sredine do drugačnosti.

(Lukšič Hacin, M. (1995): Ko tujina postane dom, ZPS, Ljubljana, str. 176)

Vir C

Razvedrilo, ki je navsezadnje neločljivo povezano z novicami in športom, je imelo svoje lastne mejnike, h katerim se v filmu in na televiziji pogosto vračajo. Zlasti ena od ameriških serij z imenom Dallas (1979), »vrhunska soap opera«, je postala predmet sociooloških raziskav na mnogih univerzah. Z dramatičnim obravnavanjem spolnosti, bogastva, moči in družine, neustavljivo privlačne mešanice, ki je sporočala …

(Briggs, A., in Burke, P. (2005): Socialna zgodovina medijev, ZPS, Ljubljana, str. 248)

Vprašanja:

1. Vir A nakazuje, da je človek »ustvarjalec kulture«. Opredelite pojem kulture v sociološko-antropološkem pomenu besede.
   (3 točke)
2. Pojem »kultura« se uporablja tudi v drugih, ožjih pomenih. Pojasnite enega od njih.
   (2 točki)
3. Kako imenujemo proces učenja, sprejemanja kulture?
   (1 točka)
4. Na katere sestavine kulture nakazuje vir A? Navedite tri in vsako ponazorite s konkretnim primerom iz vira A.
   (3 točke)
5. Vir B omenja akulturacijske procese. Kratko razložite, kaj je akulturacija ter eno od njenih možnih posledic za pripadnike in pripadnice izseljenskih skupnosti.
   (2,5 točke)
6. Poimenujte in kratko predstavite pojav, o katerem posredno govori vir C.
   (3 točke)
7. Pri raziskovanju in analizi tega pojava se pogosto poudarjata dve njegovi funkciji. Navedite in razložite ju.
   (3 točke)

III. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

Vir A

Če je kriminaliteta neizogibna, kakšna je potem funkcija kazni? Durkheim sklepa, da njena funkcija ni odstranitev zločina v družbi [...] Brez kazni bi kolektivni občutki izgubili svojo moč nadziranja vedenja in stopnja kriminalitete bi dosegla točko, kjer bi postala disfunkcionalna. Tako po Durkheimovem mišljenju zdrava družba potrebuje oboje, zločin in kazen; oboje je neizogibno, oboje je funkcionalno.

(Haralambos, M., in Heald, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 391)

Vir B

Sociologi, kot so W. Chambliss, M. Mankoff, F. Pierce in L. Snider, so na podlagi marksističnih konceptov razvili okvir za razumevanje deviantnosti v kapitalističnih družbah. [...] L. Snider opaža, da kapitalistična država ni pripravljena sprejeti zakonov, ki bi posegali v interese kapitalistov in bi tako ogrozili dobičkonosnost.

(Haralambos, M., in Heald, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 422)

Vprašanja:

1. Opredelite vsebino pojmov odklonskost in kriminal ter ju primerjajte.
   (2,5 točke)
2. Kako Durkheim utemeljuje svojo trditev, da je kriminal normalen in tako družbeno koristen pojav? Predstavite in pojasnite dva njegova argumenta. Pomagajte si z virom A.
   (4 točke)
3. V Durkheimovi razlagi odklonskosti ima pomembno mesto pojem anomije. Pojasnite, kaj je anomija, in navedite, katere vzroke zanjo prepoznava Durkheim.
   (3 točke)
4. Navedite in pojasnite dve izhodišči konfliktnih (marksističnih) teorij odklonskosti. Pomagajte si z virom B.
   (4 točke)
5. Navedite in kratko pojasnite konkreten primer, ki kaže na utemeljenost konfliktne (marksistične) razlage odklonskosti.
   (2 točki)
6. Kratko predstavite eno sorodnost med Durkheimovo (funkcionalistično) in konfliktnimi (marksističnimi) razlagami odklonskosti.
   (2 točki)

IV. DRUŽINA

Vir A

Rojevanje velikega števila otrok, biološka reprodukcija človeške vrste, je bilo vse do zadnjih časov najpomembnejše poslanstvo družine. Zakon brez otrok – dan brez sonca! je načelo, ki je dajalo globlji smisel zakonskim skupnostim vseh časov in po vsem svetu. Tudi stare pravljice so se končale z besedami: "Potem sta princ in princeska srečno živela do pozne starosti in imela veliko veliko otrok!"

(Bergant, M. (1981): Družina – zakon – ljubezen na razpotju, ZRSŠ, Ljubljana str. 13)

Vir B

Tudi v sami družini prihaja do korenitih sprememb pri delitvi vlog. Odnosi med zakonci, pa tudi med starši in otroki, dobivajo vse bolj demokratične "partnerske lastnosti".

(Flere, S. (1992): Uvod v sociologijo, Uradni list RS, Ljubljana str. 91)

Vprašanja:

1. Predstavite sociološko opredelitev družine.

(2 točki)

2. Katera družbena funkcija družine je predstavljena v viru A?

(1 točka)

3. Navedite in razložite še dve drugi funkciji družine.

(4 točke)

4. Vir B govori o delitvi dela in vlog v družini. Navedite in pojasnite dva tipa delitve vlog v družini.

(4 točke)

5. Razložite razliko med družino in zakonsko zvezo.

(3 točke)

6. Naštejte tri značilnosti današnjega družinskega življenja v Sloveniji in dve natančneje predstavite.

(3,5 točke)

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Ponedeljek, 29. avgust 2011

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2011

IZPITNA POLA 1

ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)

0–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
6–9	delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
10–13	opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
14–17	jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
18–20	jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglavitnih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. ***Razpravljajte o demografskih trendih v modernih družbah.***
   (Opredelite demografske dejavnike, ki določajo gibanje števila prebivalcev; opišite prevladujoče demografsko stanje v modernih družbah; osrednji del esejskega odgovora namenite razpravi o vzrokih padanja rodnosti v modernih družbah. V odgovor, poleg drugih vzročnih pojasnitev, vključite teorijo medgeneracijskega pretakanja blaginje in doktrino odgovornega starševstva.)

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v odgovor naslednje elemente:
   - **demografske dejavnike**: **smrtnost**, **rodnost** in **migracije,** ter jih povežejo z rastjo prebivalstva;
   - opozorijo na **demografsko stanje v modernih družbah**: **nizko rodnost**, **staranje prebivalstva** in s tem povezan nizek oziroma celo negativen naravni prirastek, ki ga blažijo (i)migracije;
   - pri pojasnjevanju **vzrokov nizke rodnosti** v modernih družbah posebej navedejo in razložijo **teorijo medgeneracijskega pretakanja blaginje** in **doktrino odgovornega starševstva**;
   - razpravljajo še o **drugih vzrokih** nizke rodnosti: emancipaciji in zaposlovanju žensk, pričakovanju višjega življenjskega standarda, življenju v urbanem okolju, negotovosti zaposlitve, problematiki osamosvajanja mladih in drugih.

   Če kandidati/kandidatke v razpravo ne vključijo teorije medgeneracijskega pretakanja blaginje in teorije odgovornega starševstva, lahko dobijo največ 17 točk.

2. ***Primerjajte pojme ljudstvo (v etničnem smislu), narod in nacija. Ponazorite razlike med njimi s konkretnimi primeri.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v svoj odgovor naslednje elemente:
   - **opredelijo** ljudstvo (v smislu etnične skupine), narod in nacijo,
   - jih med seboj **primerjajo**,
   - **ponazorijo** »prehode« od ljudstva prek naroda do nacije s konkretnim primerom (npr. Slovencev) ali navedejo različne konkretne primere, kdaj je neka skupina ljudstvo, neka druga narod in tretja nacija.

   Če kandidati/kandidatke v razpravo ne vključijo konkretnih primerov, lahko dobijo največ 15 točk.

3. ***Predstavite socializacijski proces in analizirajte njegovo povezanost z življenjskim potekom. V odgovor vključite spremembe življenjskega poteka v (post)modernih družbah.***

   Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:
   - **predstavitev socializacijskega procesa** (značilnosti, dejavniki, mehanizmi, učinkovitost),
   - **povezanost** socializacijskega procesa z življenjskim potekom,
   - **spremembe** v **družbenem dojemanju** in reflektiranju posameznih življenjskih obdobij v (post)modernih družbah (nejasnost meja med otroštvom, mladostjo, odraslostjo, ostarelostjo, konstrukcija mladosti, podaljševanje odvisnosti mladih, individualizacija življenjskih potekov, skrpana identiteta itd.).

4. ***Primerjajte različne oblike družbene slojevitosti. V primerjavi izpostavite in uporabite tri merila (kriterije) primerjave. Oblike družbene slojevitosti tudi ponazorite s konkretnimi primeri.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v svoj odgovor:
- **opredelijo slojevitost**,
- **predstavijo** kaste, suženjstvo, stanove in razrede ter jih **primerjajo** po: **načinu zavzemanja družbenega statusa**, **možnosti družbene gibljivosti**, **načinu legitimiranja** itd.,
- vsako obliko slojevitosti **ponazorijo** z enim (lahko tudi več) primerom.

Merila primerjave lahko osvetljujejo sproti (npr. oblike slojevitosti se razlikujejo po načinu zavzemanja družbenega statusa … in nadaljujejo z razlago, kako je s to značilnostjo v različnih oblikah slojevitosti …). Če pa najprej opisujejo oblike slojevitosti, ne da bi opozorili na merila primerjave, morajo nekje v odgovoru ta posebej predstaviti. Če v odgovoru ni eksplicitne primerjave, lahko dobijo največ 15 točk.

5. ***Predstavite družbene funkcije religije in razpravljajte o njihovem pomenu v sodobnih družbah.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v odgovor naslednje elemente:
- **predstavitev** različnih funkcij religije (integracijske, socialne nadzorne, kompenzacijske legitimacijske, osmišljevalne),
- **razpravo** o njihovem pomenu v modernih družbah,
- **povezanost s procesi sekularizacije**.

IZPITNA POLA 2

I. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Navedite družbeno-ekonomski proces, v katerem je prišlo do razmejitve med delovnim in prostim časom. Pomagajte si z virom A. (1 točka)*

Kandidati/kandidatke navedejo **proces industrializacije**, lahko tudi **proces nastajanja kapitalistične družbe**. (1 točka)

2. *Pojasnite razliko med zunajdelovnim časom in prostim časom. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke v odgovoru navedejo, da je prosti čas le **del zunajdelovnega časa** (0,5 točke), ko lahko razmeroma **svobodno izbiramo dejavnosti**. (0,5 točke). Zunajdelovni čas je sicer zapolnjen še z različnimi **obveznostmi** (1 točka): gospodinjskimi deli, gospodarskim delom na domu, prevozom na delovno mesto, pripravami na delo in drugim.

3. *Zaposlitev je od 19. stoletja v zahodnih družbah dobila osrednje mesto. Zakaj je danes zaposlitev tako pomembna? Navedite štiri razloge. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke v odgovoru navedejo štiri izmed naslednjih razlogov:
- zaposlitev predstavlja **glavni vir dohodkov**;
- zaposlitev ima pomemben **vpliv na družbeni status**;
- iz zaposlitve izhajajo nekatere pomembne **socialne pravice**, ki zagotavljajo **socialno varnost** (zdravstveno zavarovanje, nadomestilo za brezposelnost, pokojninsko zavarovanje in druge);
- zaposlitev pomeni **socialno vključenost** (občutek pripadnosti, druženje, informiranost);
- zaposlitev je **vir poklicne identitete**
- itd.

Kandidati/kandidatke lahko navedejo tudi druge razloge pomembnosti zaposlitve. Za vsak ustrezno navedeni razlog dobijo po 1 točko, skupaj 4 točke.

4. *Katero novost v organizaciji dela je prinesel »fordizem«? (1 točka)*

Tekoči trak. (1 točka)

5. *Kakšne posledice je imela ta novost na proizvodnjo in porabo dobrin? Pojasnite eno posledico. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo eno od naslednjih posledic:
- **množično** proizvodnjo **standardiziranih** izdelkov,
- **množični trg**,
- **cenenost izdelkov** in
- **zniževanje stroškov** proizvodnje.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnjeno posledico 2 točki, sicer manj.

6. *Kako imenujemo tehnologiji, ki sta sledili mehanizirani tehnologiji in tehnologiji tekočega traku? Pomagajte si z virom B. (1 točka)*

Avtomatizacija in **informacijska** tehnologija. (1 točka; po 0,5 točke za vsako pravilno navedeno tehnologijo)

7. *Opišite optimistični pogled, kako naj bi se z nastopom navedenih tehnologij spremenil položaj delovne sile. Navedite tri značilnosti. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke v opis optimističnega pogleda vključijo tri od naslednjih značilnosti:
- delo bo ponovno povezano z **znanjem**, **odgovornostjo**, **dostojanstvom** in **smislom**, posameznik bo dobil ponovno **nadzor** in **vpogled** v celoten delovni proces,
- ne bo več **težkega fizičnega dela in tudi ne monotonega umskega**,
- delo bo **visoko vrednoteno**,
- pomenilo bo **izvor zadovoljstva**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo 3 točke, če so v odgovor smiselno vključili tri značilnosti, sicer ustrezno manj za pomanjkljiv odgovor.

8. *Navedite tri vrste brezposelnosti in eno podrobneje predstavite. (3,5 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo:
- **sezonsko**,
- **frikcijsko** in
- **strukturno** brezposelnost.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedbo dobijo po 0,5 točke, za predstavitev ene od njih 2 točki, skupaj 3,5 točke.

II. KULTURA

1. *Vir A nakazuje, da je človek »ustvarjalec kulture«. Opredelite pojem kulture v sociološko-antropološkem pomenu besede. (3 točke)*

Mišljena je kultura kot **način življenja ljudi** – pripadnikov in pripadnic neke družbe (0,5 točke), kar pomeni, da gre za celotno področje **idej**, **navad**, **prepričanj**, **jezika**, **vzorcev vedenja**, **materialnih proizvodov** itd. (1,5 točke, če so omenjene vsaj tri sestavine, sicer ustrezno manj), ki so jih **oblikovali ljudje** in se **prenašajo iz generacije v generacijo** (1 točka).

2. *Pojem »kultura« se uporablja tudi v drugih, ožjih pomenih. Pojasnite enega od njih. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo uporabo pojma kulture v še enem od naslednjih pomenov:
- **izvornem pomenu** besede kot »obdelovanje zemlje, gojenje, negovanje, poljedelstvo,
- kot enačenje kulture z različnimi oblikami **umetnosti**,
- kot enačenje kulture z vsemi oblikami **duhovnega ustvarjanja**,
- v pomenu **izražanja vrednostnih sodb** glede obnašanja.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnilo enega od pomenov pojma »kultura« 2 točki ali ustrezno manj za delno, pomanjkljivo razlago.

3. *Kako imenujemo proces učenja, sprejemanja kulture? (1 točka)*

Inkulturacija (1 točka).

4. *Na katere sestavine kulture nakazuje vir A? Navedite tri in vsako ponazorite s konkretnim primerom iz vira A. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in s konkretnim primerom iz vira A ponazorijo tri izmed naslednjih sestavin kulture:
- **jezik**: piše poezijo in knjige o pravu,
- **umetnost**: sklada glasbo, piše poezijo,
- **norme**: piše knjige o pravu,
- **materialna kultura** (proizvodi): gradi katedrale, pošilja rakete v vesolje,
- **religija**: gradi katedrale,
- **znanje, znanost**: spreminja gensko naravo svoje in drugih vrst.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedeno sestavino po 0,5 točke (skupaj 1,5 točke), za ponazoritev s konkretnim primerom iz vira A pa še po 0,5 točke, skupaj 1,5 točke.

5. *Vir B omenja akulturacijske procese. Kratko razložite, kaj je akulturacija ter eno od njenih možnih posledic za pripadnike in pripadnice izseljenskih skupnosti. (2,5 točke)*

Akulturacija je proces **prilagajanja** priseljencev kulturi družbe, v katero so se **priselili** (1,5 točke za ustrezno opredelitev, sicer manj).
Kandidati lahko med njenimi možnimi posledicami navedejo in kratko razložijo eno od naslednjih možnih posledic:
- **izgubo** izvorne kulturne identitete,
- **krizo identitete** (novo kulturno okolje ga/je ni pripravljeno sprejeti, staremu ne pripada več).

6. *Poimenujte in kratko predstavite pojav, o katerem posredno govori vir C. (3 točke)*

Množična kultura (1 točka); gre za kulturne proizvode **množičnih medijev** (0,5 točke), narejeni so po določenih obrazcih, **standardizirani**, **brez večje umetniške vrednosti** in namenjeni **množični porabi** (1,5 točke za ustrezno opredelitev, sicer manj).

7. *Pri raziskovanju in analizi tega pojava se pogosto poudarjata dve njegovi funkciji. Navedite in razložite ju. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in razložijo naslednji funkciji:
- funkcijo **propagande** (lahko politične, lahko pa tudi kot poveličevanje neke družbe in družbenih odnosov),
- funkcijo **»razvedrila«**, ob katerem naj bi ljudje pozabili na tegobe vsakdanjega življenja.

III. ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

1. *Opredelite vsebino pojmov odklonskost in kriminal ter ju primerjajte. (2,5 točke)*

Pojem odklonskost vključuje **vsako** delovanje, ki **odstopa od družbenih norm**, vključno s »preseganjem« družbenih pričakovanj oziroma izjemnim ravnanjem (1 točka).
Kriminal je delovanje, ki krši pomembne **formalne** družbene norme in tako ogroža družbeni red (1 točka).
Pojem odklonskost je torej **vsebinsko širši** od pojma kriminal (0,5 točke).

2. *Kako Durkheim utemeljuje svojo trditev, da je kriminal normalen in tako družbeno koristen pojav? Predstavite in pojasnite dva njegova argumenta. Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke predstavijo in pojasnijo naslednja argumenta:
- kriminalno dejanje in kazen, ki mu sledi, pripomoreta k utrjevanju kolektivne zavesti in tako k družbeni solidarnosti oziroma kaznovanje prepovedanih ravnanj **utrjuje konformnost večine** itd. (2 točki, če je argument ustrezno naveden in pojasnjen, sicer manj);
- odklonskost **omogoča družbene spremembe** oziroma vsaka družbena sprememba se nujno začne z neko vrsto odklonskosti (2 točki, če je argument ustrezno naveden in pojasnjen, sicer manj).

3. *V Durkheimovi razlagi odklonskosti ima pomembno mesto pojem anomije. Pojasnite, kaj je anomija, in navedite, katere vzroke zanjo prepoznava Durkheim. (3 točke)*

Anomija je družbeno stanje, ko **pravila nehajo delovati** oziroma ko posamezniki in posameznice obstoječih družbenih norm ne doživljajo kot obvezujočih (1 točka).
Durkheim vidi vzroke za anomijo v **hitrih družbenih spremembah** (modernizaciji) (1 točka) in z njimi povezanem **individualizmu** (1 točka).

4. *Navedite in pojasnite dve izhodišči konfliktnih (marksističnih) teorij odklonskosti. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo dve izmed naslednjih izhodišč:
- pri oblikovanju zakonov imajo večjo vlogo posamezniki in skupine z **večjo ekonomsko** in **politično močjo**, zato zakoni niso izraz vrednotnega konsenza;
- zakoni se **selektivno** uporabljajo (drugače za podrejene kakor za vladajoče);
- formalni družbeni nadzor je bolj **usmerjen** na **pripadnike nižjih družbenih slojev**, rasnih in etničnih manjšin, zato se ti tudi pogosteje znajdejo v zaporu;
- kriminal nižjih družbenih slojev je **laže odkriti**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedeno in pojasnjeno izhodišče po 2 točki (skupaj 4 točke).

5. *Navedite in kratko pojasnite konkreten primer, ki kaže na utemeljenost konfliktne (marksistične) razlage odklonskosti. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo in pojasnjujejo:
- primere gospodarskega kriminala,
- korupcije,
- davčne utaje,
- klientelizma
- itd.

Za ustrezno navedbo dobijo 1 točko, za kratko pojasnilo primera 1 točko, skupaj največ 2 točki.

6. *Kratko predstavite eno sorodnost med Durkheimovo (funkcionalistično) in konfliktnimi (marksističnimi) razlagami odklonskosti. (2 točki)*

   Obe razlagi zanimajo **posledice odklonskosti za družbo kot celoto** in manj za posameznika (2 točki). Upoštevajo se tudi drugače formulirani odgovori, ki poudarjajo družbene dejavnike in/ali posledice.

IV. DRUŽINA

1. *Predstavite sociološko opredelitev družine. (2 točki)*

   Družina je **primarna družbena skupina** in hkrati **družbena institucija**. V njej potekata vzgoja in vzreja otrok (odnos starši–otroci, intimnost, povezanost)
   (1 točka).
   Je **dvogeneracijska** skupnost, v kateri ima ena oseba starševsko vlogo, druga pa vlogo otroka (1 točka).

   Kandidati/kandidatke za ustrezno navedbo in pojasnitev dobijo po 1 točko, skupaj 2 točki.

2. *Katera družbena funkcija družine je predstavljena v viru A? (1 točka)*

   Kandidati/kandidatke navedejo **reproduktivno funkcijo** družine (1 točka).

3. *Navedite in razložite še dve drugi funkciji družine. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo in razložijo dve izmed naslednjih funkcij družine:
   - **socializacijsko** (prenašanje kulturnih vzorcev, družbenih pravil, tradicije, znanja, veščin, ponotranjanje družbenih pravil, norm, vrednot);
   - **ekonomsko** (materialne dobrine, storitve, ki jih ustvarimo v družini);
   - **čustvena** podpora (čustvena opora, zaščita, kadar so člani v stiski, itd).

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo funkcije po 1 točko, skupaj 2 točki in za ustrezno razlago vsake še po 1 točko, skupaj 2 točki.

4. *Vir B govori o delitvi dela in vlog v družini. Navedite in pojasnite dva tipa delitve vlog v družini. (4 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo:
   - **segregirano,** lahko tudi **asimetrično** delitev vlog (1 točka): delitev na tipično “ženske” in tipično “moške” vloge, ki se med seboj zelo razlikujejo (1 točka),
   - **integrirano**, lahko tudi **simetrično** delitev vlog (1 točka): partnerja oziroma družinski člani in članice si delo in odgovornost v družini enakomerno razdelijo (1 točka).

5. *Razložite razliko med družino in zakonsko zvezo. (3 točke)*

   Kandidati/kandidatke navedejo, da je družina vsaj dvogeneracijska skupnost (1 točka), zakonska zveza je družbeno priznana partnerska skupnost najmanj dveh odraslih oseb (1 točka). Izpostavijo eno razliko med njima (1 točka).

6. *Naštejte tri značilnosti današnjega družinskega življenja v Sloveniji in dve natančneje predstavite. (3,5 točke)*

   Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih značilnosti:
   - **raznovrstnost** družinskih oblik in načinov življenja,
   - **naraščanje števila razvez** zakonske zveze,
   - **povečevanje** števila **enostarševskih** družin,
   - **povečevanje** števila **reorganiziranih** družin,
   - **podaljševanje** obdobja prehoda iz družine staršev v lastno družino
   - itd.

   Kandidati/kandidatke dobijo za vsako našteto značilnost po 0,5 točke, skupaj 1,5 točke, za ustrezno predstavitev dveh pa še po 1 točko, skupaj 2 točki.

1. Izzivi sodobnega sveta

Vir 1

V deželah, kjer je pred več kot dvesto leti najprej prišlo do industrijske revolucije, se je produktivnost povečala za več kot stokrat. Da bi razumeli moč industrijske in računalniške tehnologije, moramo upoštevati, da je v majhni evropski državici Nizozemski produktivnost večja kot v celotni podsaharski Afriki (…).

(Macionis, J. J. (2005): Sociology. Tenth Edition. Pearson, Prentice Hall. Kenyon College, New Jersey, str. 301)

1.1. Sociolog A. Giddens ugotavlja, da modernizacijski proces glede na radikalnost in temeljitost sprememb ni primerljiv z nobenim drugim dogajanjem v dosedanji zgodovini. Kratko predstavite tri razloge, s katerimi Giddens utemeljuje svojo trditev. Lahko si pomagate z virom 1.

Prvi razlog: _____

_____

(1)

Drugi razlog: _____

_____

(1)

Tretji razlog: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.2. Predstavite globalizacijski proces.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 2

Med najpomembnejšimi trendi sedanjega časa je razvoj globalne ekonomije. V Združenih državah Amerike sta naraščajoča proizvodnja in širjenje prodajnih mrež mnogim korporacijam in njihovim delničarjem prinesla velike dobičke, še posebno premožnejšim. Istočasno se je proizvodno delo preselilo v tujino skupaj z zapiranjem tovarn v državi, kar je prizadelo mnogo običajnih delavcev. Neto posledica, ki je sledila, je bila ekonomska polarizacija v Združenih državah Amerike.

(Macionis, J. J. (2005): Sociology. Tenth Edition. Pearson, Prentice Hall. Kenyon College, New Jersey, str. 318)

1.3. Razložite, v čem je novost sedanjih globalizacijskih procesov. Lahko si pomagate z virom 2.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

1.4. Človek zaradi svojih pretiranih posegov v ekosfero povzroča ekološko krizo. Kaj je ekološka kriza?

_____

_____

(1 točka)

1.5. Kdaj je mednarodna skupina znanstvenikov pod vodstvom D. Meadowsa prvič opozorila na naravne meje rasti, do katerih bo v kratkem prišla moderna civilizacija? Obkrožite črko pred letnico.

A 1972
B 2001
C 1953
D 1991

(1 točka)

1.6. Na katere probleme je skupina znanstvenikov v študiji Meje rasti posebej opozorila? Navedite dva problema in utemeljite njuno pomembnost za nastanek ekološke krize.

Prvi problem (navedba in utemeljitev): _____

_____

_____

_____

(2)

Drugi problem (navedba in utemeljitev): _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

1.7. Eden od ekoloških problemov je tudi umiranje gozdov zaradi kislega dežja. Kako je mogoče reševati ta problem? Obkrožite črko pred pravilnim odgovorom.

A Izvajati je treba pritisk na tiste države, ki z izpusti SO_2 (žveplovega dioksida) onesnažujejo ozračje, da bodo ta problem rešile.

B Vsaka država naj poskrbi za svoje izpuste.

C Problem ni pereč, saj gozdovi v tolikšni količini niso potrebni.

D Problem lahko rešujejo le vse države skupaj.

(1 točka)

Vir 3

Modernizacija najprej vpliva na stopnjo umrljivosti. Izboljšanje bivalnih razmer, boljša prehrana, večja skrb za zdravje in higieno so privedli do stabilnega upadanja stopenj umrljivosti.

(Zanden, J., W. V. (1993): Sociology. The Core. Third Edition. McGraw-Hill, Inc., The Ohio State University, Singapore, str. 368)

1.8. Vir 3 govori o trendih smrtnosti v procesih modernizacije. Predstavite, kaj se vzporedno dogaja s trendi rodnosti.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 4

V družbah, v katerih se visoko vrednoti mladost, vitalnost in telesna privlačnost, se dogaja, da starejši ljudje postajajo tako rekoč »nevidni«, čeprav v zadnjih letih kljub temu prihaja do nekaterih sprememb na tem področju. Malo pa je upanja, da bi si starejši ljudje ponovno izbojevali polno avtoriteto in prestiž, ki so ga uživali v nekdanjih družbah. Po drugi strani pa, ko je starejših vse več in več, dosegajo vse večji politični vpliv. Tako so starejši že postali pomembna politična skupina pritiska v ZDA, podobni trendi pa so vidni tudi v Veliki Britaniji.

(Giddens, A. (1993): Sociology. Second Edition. Blackwell Publishers, Oxford, str. 615)

1.9. Navedite in razložite, katere nove družbene izzive prinaša staranje prebivalstva v razvitem svetu. Vključite dva takšna izziva. Lahko si pomagate z virom 4.

Prvi izziv: _____

_____

_____

(2)

Drugi izziv: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2. Odklonskost in kriminaliteta

2.1. Opredelite, katera ravnanja so konformna.

_____

_____

_____

(1 točka)

2.2. Utemeljite trditev, da je opredelitev odklonskega vedenja družbeno in kulturno pogojena.

_____

_____

_____

_____

_____

(4 točke)

2.3. Predstavite dva razloga, s katerima Emile Durkheim utemeljuje funkcionalnost odklonskosti.

Prvi razlog: _____

_____

(2)

Drugi razlog: _____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 1

Chambliss trdi, da je moč v obliki denarja in vpliva ključni dejavnik, ki določa, komu odvzeti prostost in komu ne. V času njegove raziskave je bilo 70 odstotkov odvzemov prostosti v Seattlu posledica javnega pijančevanja. Policija se je ukvarjala bolj s siromašnim predelom kot pa s četrtjo višjega razreda. Sodišča in zapori so bili polni siromašnih in nemočnih.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 425)

2.4. Katera teoretična razlaga odklonskosti je razvidna iz vira 1?

_____

(1 točka)

2.5. Navedite in pojasnite dve značilnosti iz vira 1 razvidne teorije odklonskosti.

Navedba in pojasnitev prve značilnosti: _____

_____

_____

(2)

Navedba in pojasnitev druge značilnosti: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.6. Kako Robert Merton imenuje razkorak med družbeno zaželenimi cilji in možnostjo za njihovo dosego?

_____

(1 točka)

2.7. Katere načine prilagoditve na to situacijo loči Merton? Navedite dva in ju razložite.

Navedba in razlaga prvega načina: _____

_____

(2)

Navedba in razlaga drugega načina: _____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 2

Družina je torej zanimiv, zapleten, čustven, ambivalenten, toda usoden nadzorni mehanizem. Izhaja predvsem iz neformalizirane dejavnosti majhne skupnosti, ki rešuje svoje probleme v okviru splošnih družbenih pravil, vendarle v okviru svoje relativne samostojnosti.

(Pečar, J. (1991): Neformalno nadzorstvo, Didacta, Radovljica, str. 39)

2.8. Katera oblika družbenega nadzora je razvidna iz vira 2?

_____

_____

(1 točka)

3. Množični mediji in komunikacije

Vir 1

Trbovlje, Ljubljana – Inšpektorat za okolje in prostor (IRSOP) je družbi Lafarge Cement (LC) včeraj, pet dni po odvzemu okoljskega dovoljenja, z ustno odločbo prepovedal sosežig. Odločba je začela veljati takoj. Le nekaj ur pred obiskom pristojne inšpektorice pa so družbo zaradi poškodb, ki so jih na upravni zgradbi LC povzročili izstrelki iz neznanega orožja, obiskali tudi policisti.

(Malovrh, P. (2011): Streljanje v LC, sosežig prepovedan, Delo, 10. 3. 2011, str. 1)

3.1. Katero funkcijo medijev prepoznate v viru 1? Navedite jo.

_____

(2 točki)

3.2. Katere funkcije medijev še poznate? Navedite in predstavite eno izmed njih.

Navedba/poimenovanje funkcije: _____

_____

(1)

Predstavitev navedene funkcije: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

3.3. Zakaj je mogoče sodobne postindustrijske družbe označiti kot medijske družbe?

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.4. Katere so značilnosti množičnega občinstva? Navedite dve.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)
(2 točki)

Vir 2

»Ali je bila to internetna revolucija?« je novinar ameriške televizijske mreže CNN Ivan Watson pred dvema tednoma vprašal egiptovskega spletnega aktivista Waela Ghonima, ko ga je tajna policija izpustila po enajstih dneh zasliševanja. Vsekakor, je pritrdil sogovornik. Če hočete osvoboditi ljudi, jim morate omogočiti dostop do svetovnega spleta. Tako lahko mladi prisluhnejo nepristranskim medijem, izvedo resnico o državi, v kateri živijo, in spoznajo zunanji svet. Internet nam je omogočil komunikacijo, povezovanje in sodelovanje. »Zato je zame egiptovska revolucija predvsem internetna revolucija, revolucija 2.0,« je odločno zatrdil Ghonim.

(http://www.lenartkucic.net/2011/02/19/internet-in-revolucija. Pridobljeno: 12. 5. 2011)

3.5. Pojasnite, kako je lahko internet opravil vlogo dejavnika, ki motivira ljudi za revolucionarno delovanje. Lahko si pomagate z virom 2.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

3.6. Pojasnite McLuhanov koncept sveta kot globalne vasi, ki ga ustvarjajo elektronski mediji.

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

Vir 3

Dejanskost imamo tako rekoč napeljano v hišo, deloma celo 'live', vprašanja o dejanskosti pa si sploh ne postavljamo več.
»Vendar si ga moramo postavljati. Z vsakodnevnim razmnoževanjem sveta s fotografijo, tiskom, televizijo in filmom se uprizorjena dejanskost in posnetek realnih dogodkov nerazrešljivo prepletata. Delci realnosti so prikazani kot celosten dogodek ali pa so postavljeni v drugačno smiselno zvezo; fotografije postanejo dokazni material, perspektive so vsiljene, posamične plasti dejanskosti se prekrivajo in tako druga drugo interpretirajo.«

(Fürst, M. (1996): Filozofija, DZS, Ljubljana, str. 11, povzeto po Počkar, M., in Tavčar Krajnc, M. (2011): Sociologija, str. 165)

3.7. Katerih tipov komunikacijskega procesa vir 3 ne obravnava? Obkrožite črki pred navedbo dveh tipov, ki v vir nista vključena.

A neposredna interakcija (angl. face-to-face)

B posredovana interakcija

C kvaziposredovana interakcija

(2 točki)

3.8. Zakaj komercialni mediji spremljajo branost, poslušanost in gledanost svojih medijskih sporočil?

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.9. Navedite primer seksistične medijske predstavitve enega od spolov.

_____

_____

_____

(1 točka)

4. Znanost – družbeni razvoj in ekološka vprašanja

4.1. Pojasnite pojma subjektivna in družbena zaloga znanja ter razmerje med njima.

Subjektivna zaloga znanja: _____

_____

_____

(1)

Družbena zaloga znanja: _____

_____

_____

(1)

Razmerje med njima: _____

_____

_____

(1)
(3 točke)

4.2. Navedite in razložite dve značilnosti pridobivanja in oblikovanja znanstvenih spoznanj.

Prva značilnost: _____

_____

_____

(2)

Druga značilnost: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.3. Znanost ima poleg spoznavne tudi druge družbene funkcije. Navedite eno in jo razložite.

Družbena funkcija znanosti: _____

(1)

Razlaga izbrane družbene funkcije znanosti: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 1

Kadar pa raziskavo naroči podjetje ali organizacija, ki bo tudi uporabnik izsledkov, pa je naročnik bistveno bolj interesno vključen v sam raziskovalni proces […]. Pristanek raziskovalca na pogoje, kjer se naročnik odkrito vmešava v metodologijo ali nakazuje pričakovanje, kakšni naj bi bili izsledki, nedvomno predstavlja kršitev raziskovalne etike.

(Malnar, B. (2011): Etika raziskovanja v družbeni areni, Družboslovne razprave, letnik XXVII, št. 66, str. 19)

Vir 2

S tem, ko so Američani odvrgli atomski bombi na japonski mesti Hirošimo in Nagasaki, se je končala druga svetovna vojna (1939–1945). Toda veselje zmagovalcev se je kmalu poleglo zaradi vesti, kaj sta bombi povzročili. Še zlasti prizadeti so bili znanstveniki, ki so razvili atomsko bombo.

(Hollis, M. (2002): Filozofija družbene vede, Aristej, Maribor, str. 207)

4.4. Na kateri vidik etičnih problemov znanosti opozarja vir 1?

_____

(1 točka)

4.5. Predstavite etične zahteve, ki jih morajo upoštevati raziskovalci pri svojem delu, tj. v procesu raziskovanja.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

4.6. Na kateri vidik etičnih problemov znanosti opozarja vir 2?

_____

(1 točka)

4.7. Kako je mogoče utemeljiti stališče, da znanstveniki ne morejo biti odgovorni za uporabo znanstvenih spoznanj? V odgovor vključite dva različna argumenta.

Prvi argument: _____

_____

(1)

Drugi argument: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.8. Katere vidike kakovosti življenja vključuje indeks človeškega razvoja?

Prvi vidik: _____

_____

(1)

Drugi vidik: _____

_____

(1)

Tretji vidik: _____

_____

(1)
(3 točke)

1. Predstavite in analizirajte različne tipe religij.

– Predstavite dve različni tipologiji religij in ugotovite, kateri dve merili sta uporabljeni za klasifikacijo.
– Predstavite značilnosti posameznih tipov religij po obeh izbranih tipologijah. Vključite dve značilnosti pri vsakem tipu.
– Vsak predstavljen tip religije ponazorite s konkretnim primerom.

2. Razpravljajte o pomenu šole in šolske izobrazbe v (post)modernih družbah.

3. Razpravljajte o prednostih in pomanjkljivostih birokratskih organizacij.

4. Razpravljajte o revščini v sodobnih družbah in o sociološki obravnavi revščine.
V razpravo vključite:

– opredelitev absolutne in relativne revščine,
– vzroke in posledice revščine,
– sociološko obravnavo revščine ob upoštevanju dveh teorij.

5. Razpravljajte o razlikah v obsegu in načinu preživljanja prostega časa glede na spol, starost in slojevsko (oziroma razredno) pripadnost ter o vzrokih teh razlik.

Državni izpitni center

M 1 2 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 5. junij 2012

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2012

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Izzivi sodobnega sveta

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
1.1	3	◆ hitrost sprememb ◆ obseg sprememb – modernizacija privede tudi do globalnih učinkov ◆ nastanek novih institucij, ki v tradicionalnih družbah niso obstajale	Za predstavitev vsakega razloga 1 točka.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
1.2	2	◆ Globalizacija je proces povezovanja sveta v celoto, povečuje se soodvisnost med državami oziroma posameznimi deli sveta.	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
1.3	2	razlaga enega od: ◆ pojav intenzivne medsebojne odvisnosti med zelo oddaljenimi predeli sveta ◆ izjemen razvoj sodobne komunikacijske tehnologije ◆ upadanje pomena prostora in časa – smiseln opis deteritorizacije	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
1.4	1	eden od: ◆ radikalno rušenje ravnotežja v naravi ◆ porušeno ravnotežje med človekom in naravo ◆ ekološka kriza (lahko opredeljena tudi kot kriza pogojev človeške eksistence)	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
1.5	1	◆ A	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
1.6	4	navedba in utemeljitev pomembnosti dveh od: ◆ hitra rast prebivalstva ◆ stopnjevana gospodarska rast ter z njo povezana poraba in izčrpavanje naravnih bogastev ◆ kopičenje odpadkov in obremenjevanje okolja z nevarnimi snovmi ◆ omejena sposobnost narave za absorbiranje (razgradnjo) odpadkov ◆ naraščajoča nevarnost različnih katastrof, povezanih s proizvodnimi procesi oziroma posegi človeka v naravno okolje	Za vsak problem 2 točki (1 točka za navedbo in 1 točka za utemeljitev), skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
1.7	1	◆ D	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
1.8	2	◆ Rodnost v prvem obdobju še ostane na visoki ravni, ◆ v naslednjem obdobju pa začne upadati.	Za vsako ugotovitev 1 točka, skupaj 2 točki.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
1.9	4	obrazložitev dveh od: ◆ vpliv na spreminjanje pokojninskih sistemov ◆ spreminjanje razmerja med aktivnim in »vzdrževanim« delom prebivalstva ◆ nove oblike urejanja zaposlovanja in brezposelnosti ◆ prilagajanje zdravstva in zavarovalnih sistemov ◆ naraščanje pomena starejših v socializacijskih procesih ◆ spreminjanje družinske strukture ◆ spreminjanje oblik potrošnje (prilagajanje turistične ponudbe starejšim in zdraviliški turizem) ◆ institucionalne in organizacijske prilagoditve (gradnja domov za ostarele in vzpostavitev različnih oblik negovalnih uslug) ◆ drugačna ureditev stanovanjske problematike …	Za vsak izziv 2 točki, skupaj 4 točke.

2. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
2.1	1	◆ To so ravnanja, ki so v skladu z družbenimi normami ali so družbeno sprejemljiva ...	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
2.2	4	navedba in ustrezna utemeljitev dveh od naslednjih štirih elementov: ◆ kje, v kateri družbi? ◆ kdaj? ◆ kdo je storilec? ◆ konkretna situacija	Za vsako ustrezno navedbo in utemeljitev 2 točki, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
2.3	4	navedba in ustrezna predstavitev dveh od: ◆ Odklonskost utrjuje konformnost večine. ◆ Pripomore k utrjevanju kolektivne zavesti in solidarnosti. ◆ Omogoča družbene spremembe.	Za vsako navedbo in ustrezno predstavitev posameznega razloga 2 točki, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
2.4	1	◆ konfliktna perspektiva	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
2.5	4	navedba in pojasnitev dveh od: ◆ Izhajajo iz neenakih razmerij moči. ◆ Poudarijo pomen tega, kdo in kako oblikuje zakone. ◆ Kot odklonsko je opredeljeno vse, kar ogroža interese, zavarovane z zakonom. ◆ Opozarjajo na kriminal belih ovratnikov. ◆ Ugotavljajo, da kapitalizem sam poraja kriminaliteto …	Za vsako navedbo in ustrezno pojasnitev ene značilnosti 2 točki, skupaj 4 točke. Navedene in pojasnjene morajo biti značilnosti konfliktne teorije.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
2.6	1	◆ strukturna napetost	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
2.7	4	navedba in razlaga dveh od: ◆ konformizem ◆ inovatorstvo ◆ ritualizem ◆ ubežništvo ◆ uporništvo	Za vsako navedbo in ustrezno pojasnitev ene značilnosti 2 točki, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
2.8	1	◆ neformalni družbeni nadzor	

3. Množični mediji in komunikacije

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
3.1	2	◆ informativna funkcija	Upoštevamo tudi odgovor: sporočevalna, informacijska, funkcija obveščanja …

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
3.2	1	eden od: ◆ interpretacijska ◆ socializacijska ◆ zabavna / razvedrilna …	Upoštevamo tudi odgovor: izobraževalna, propagandna, komercialna, povezovalna …
	2	◆ predstavitev ene od navedenih funkcij	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
3.3	2	◆ zaradi vplivnosti medijev, množične produkcije, posredovanja in ravnanja z informacijami …	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
3.4	2	dva od: ◆ veliko ◆ heterogeno ◆ anonimno …	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
3.5	3	pojasnitev dveh od: ◆ omogoča neposredni pretok informacij ◆ povezuje veliko ljudi ◆ oblast ne more v celoti nadzorovati pretoka informacij ◆ ljudi povezuje in omogoča premagovanje velikih fizičnih razdalj …	V pojasnitev vključijo dva vidika vloge interneta ter ju smiselno povežejo v celovit odgovor.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
3.6	3	pojasnitev dveh od: ◆ Prenos informacij po elektronskih medijih odpravlja vpliv fizične oddaljenosti. ◆ Odpravlja vpliv družbenih meja (nacionalnih, državnih, religioznih itd.). ◆ Odpravlja časovno zamudo ter omogoča hkratno obveščenost in vključenost, ustvarja občutek povezanosti in vseprisotnosti …	V pojasnitev vključijo dva vidika koncepta sveta kot globalne vasi in ju smiselno povežejo v celovit odgovor.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
3.7	2	◆ A ◆ B	Za vsak pravilen odgovor 1 točka, skupaj 2 točki. Vsak drug odgovor 0 točk.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
3.8	2	◆ Zaradi komercialnih interesov: publika (bralci, poslušalci, gledalci) jim zagotavlja tudi naročnike in plačnike oglaševalskega prostora in časa.	Za ustrezen celovit odgovor 2 točki.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
3.9	1	◆ navedba katerega koli ustreznega primera seksistične predstavitve bodisi žensk bodisi moških	

4. Znanost – družbeni razvoj in ekološka vprašanja

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
4.1	1	◆ Subjektivna zaloga znanja je znanje, ki si ga je pridobil in z njim razpolaga posameznik.	
	1	◆ Družbena zaloga znanja je znanje, s katerim razpolaga neka družba (vsi posamezniki v njej) v določenem zgodovinskem času in prostoru.	
	1	◆ Družbena zaloga znanja je neprimerno obsežnejša kot subjektivna zaloga znanja, tj. znanja katerega koli posameznika.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
4.2	4	navedba in razlaga dveh od: ◆ Uporaba posebnih metod: znanstvena spoznanja so pridobljena z uporabo posebnih metod, pri čemer raziskovalci opišejo ne samo pridobljeno spoznanje, ampak tudi metodo(e), pot, s katero in po kateri so prišli do neke ugotovitve. ◆ Upoštevanje načel znanstvenega spoznanja: pridobivanje znanstvenih spoznanj upošteva načela objektivnosti, veljavnosti, zanesljivosti, preverljivosti itd. ◆ Sistematičnost in organiziranost: znanstveno spoznavanje teži k povezovanju znanj. ◆ Natančnost: znanstvene ugotovitve morajo biti natančno formulirane. ◆ Začrtana meja znanja: jasno mora biti, kdaj in pri katerih pogojih veljajo neka spoznanja, trditve, ugotovitve, zakonitost.	Za vsako pravilno navedbo 1 točka, za kratko razlago 1 točka, skupaj 2 točki. Za obe pravilni navedbi in razlagi 4 točke.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
4.3	3	navedba in razlaga enega od: ◆ praktična funkcija znanosti ◆ kulturološka funkcija znanosti	Za navedbo 1 točka, za ustrezno razlago 2 točki, skupaj 3 točke.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
4.4	1	◆ Vir 1 opozarja na etična vprašanja (dileme), ki se nanašajo na proces raziskovanja.	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
4.5	3	predstavitev dveh od: ◆ upoštevanje pravic objekta raziskovanja (prepreči psihične in fizične zlorabe objekta raziskovanja) ◆ sledenje najvišjim raziskovalnim standardom ◆ poštenost pri prikazovanju znanstvenih rezultatov	V odgovor vključijo dva vidika etičnih zahtev raziskovanja in ju ustrezno povežejo.

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
4.6	1	◆ na problem uporabe znanstvenih spoznanj	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
4.7	2	dva od: ◆ Znanstveniki raziskujejo problem in iščejo resnico, ne morejo pa biti odgovorni za to, kako se bodo njihove ugotovitve praktično uporabile. ◆ Znanstvenik opravlja svoj poklic. ◆ Znanstvene ugotovitve so z vidika uporabe nevtralne, uporabiti jih je mogoče tako ali drugače. ◆ Znanstveniki ne morejo vedeti vnaprej, kakšna bo uporaba njihovih spoznanj. ◆ Znanstveniki nimajo družbene moči, da bi na to vplivali. ◆ Ko je dosežena neka stopnja v razvoju znanosti in je zaznan neki problem, ga bo prej ali slej nekdo raziskal.	

Vpr.	Točke	Odgovor	Dodatna navodila
4.8	3	◆ zdravje (ali pričakovano trajanje življenja oziroma pričakovana življenjska doba) ◆ izobrazba (ali pismenost in vpisni količnik na posamezne šolske stopnje) ◆ življenjski standard (ali BDP na prebivalca)	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje pomembnih elementov za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ predstavijo dve različni tipologiji, pri čemer jasno in nedvoumno navedejo, katero merilo je bilo uporabljeno v enem in drugem primeru (npr. McGeejeva delitev religij na enostavni supernaturalizem, animizem, teizem in etične religije, ki razlikuje med različnimi tipi religij glede na to, kako je opredeljeno, pojmovano nadnaravno) ◆ predstavijo tipe religij z dvema značilnostma in ponazorijo vsakega s konkretnim primerom	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ šola je postala najpomembnejši mobilnostni kanal in generator družbenega statusa ◆ šola zagotavlja vstop v različne poklice in delovna področja ◆ šola je postala tudi zelo pomemben dejavnik socializacije ◆ vse večje populacije mladih se vključujejo v visokošolsko izobraževanje, skoraj celotna generacija pa nadaljuje šolanje na srednješolski ravni ◆ šola še vedno nastopa tudi kot dejavnik družbenega razlikovanja in reprodukcije družbene neenakosti …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ opredelijo birokratsko organizacijo ◆ značilnosti birokratske organizacije (hierarhična struktura, delitev dela, natančna pravila …) ◆ prednosti birokratske organizacije (točnost, hitrost …) ◆ pomanjkljivosti birokratske organizacije (togost, neprožnost …)	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ opredelijo absolutno in relativno revščino ◆ vzroki in posledice revščine ◆ razprava o sociološki obravnavi revščine, kar pomeni, da sta vključena dva različna koncepta oz. sociološki teoriji o revščini	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ opis razlik v obsegu in načinu preživljanja prostega časa glede na spol, starost in slojevsko (razredno) pripadnost, ◆ razprava o vzrokih teh razlik	

Skupno število točk IP 2: 40

1. Identiteta in kultura

Vir 1

Komaj se zdi potrebno dodati, da primarna socializacija vključuje več kot le spoznavno učenje. Odvija se v okoliščinah, ki so polne čustvenega naboja. Pravzaprav imamo dober razlog, da verjamemo, da bi bilo učenje brez čustvene navezanosti na pomembne Druge vsaj težko, če že ne nemogoče. Otrok se identificira s pomembnimi Drugimi preko različnih načinov čustvovanja. Kakršnikoli že so, internalizacija se pojavi samo skupaj z identifikacijo. Otrok prevzame vloge in drže pomembnih Drugih, se pravi, da jih internalizira in napravi za sebi lastne. S to identifikacijo s pomembnimi Drugimi postane otrok sposoben lastne identifikacije in pridobivanja subjektivno sklenjene in verodostojne identitete.

(Berger, P. L., Luckmann, T. (1988): Družbena konstrukcija realnosti. Razprava iz sociologije znanja. Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 123)

1.1. Kakšen pomen ima socializacija za posameznika? Navedite tri vidike.
Lahko si pomagate z virom 1.

Prvi vidik: _____

_____

(1)

Drugi vidik: _____

_____

(1)

Tretji vidik: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.2. Izberite enega od navedenih vidikov in ga podrobneje predstavite.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

1.3. Na pomen socializacijskega procesa opozarjajo tudi primeri izoliranih otrok.

1.3.1. Navedite en primer.

_____

_____

(1)

1.3.2. Kratko predstavite posledice izostanka socializacije pri izoliranih otrocih.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

(3)
(4 točke)

1.4. Navedite štiri dejavnike socializacije v modernih družbah.

_____

_____

(2 točki)

1.5. Katera institucija v modernih družbah ima najpomembnejšo vlogo v procesu sekundarne socializacije?

_____

(1 točka)

1.6. Kratko predstavite dve značilnosti tega dejavnika socializacije.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(2 točki)

1.7. Mladost kot prehodno obdobje med otroštvom in odraslostjo je v modernih družbah, kot ugotavljajo različni strokovnjaki, protislovno obdobje. Kratko predstavite dve posebnosti tega obdobja.

Prva posebnost: _____

_____

(1)

Druga posebnost: _____

_____

(1)
(2 točki)

1.8. Kratko razložite enega od razlogov za sorazmerno težavne in dolgotrajne prehode mladih v odraslost v modernih družbah (tudi v Sloveniji).

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

1.9. Kratko pojasnite prehode v odraslost v tradicionalnih družbah. Vključite dve značilnosti.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vir 1

Z drugimi besedami, tisti, ki se z vidika družbenih vrednot izkažejo, bodo uvrščeni visoko in bodo verjetno prejeli različne nagrade. Deležni bodo vsaj visokega ugleda, saj ponazarjajo in poosebljajo skupne vrednote.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 33)

2.1. Katera razlaga družbene slojevitosti je razvidna iz vira 1?

_____

(1 točka)

2.2. Predstavite tri značilnosti razlage družbene slojevitosti, ki ste jo prepoznali v besedilu.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

2.3. Predstavite temeljne dimenzije (razsežnosti) družbenega statusa.

Prva dimenzija: _____

(1)

Druga dimenzija: _____

(1)

Tretja dimenzija: _____

(1)
(3 točke)

2.4. Kaj je statusno neskladje? Opredelite ga in navedite primer.

Opredelitev: _____

_____

_____

(1)

Primer: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.5. Kako imenujemo znake, po katerih lahko sklepamo o statusu posameznika? V odgovoru navedite tudi primer znaka, ki zaznamuje status.

Poimenovanje: _____

(1)

Primer: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.6. Kaj je pripisani družbeni status?

_____

_____

(1 točka)

2.7. Vpliv pripisanega družbenega statusa v modernih družbah se je zmanjšal. Pojasnite to spremembo in navedite, kaj je nadomestilo njegov vpliv.

Pojasnilo: _____

_____

_____

(1)

Nadomestilo: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 2

Tipične lastnosti zahodnoevropskega plemstva so se razvile v časih njegove relativne samostojnosti do monarha. Za ta sloj je značilna zavest in življenjski slog, ki ga zmore ustvariti le povsem brezdelna skupina: viteška morala (bojevitost s plemenitimi nameni – boj poteka po strogih pravilih), zaščitniško obnašanje do žensk in šibkih, prezir do dela in gospodarskih dejavnosti nasploh, ukvarjanje z zelo omejenim številom dejavnosti (vojskovanje, lov, urjenje v vojaških veščinah …)

(Flere, S. (1992): Uvod v sociologijo, ČZ Uradni list RS, Ljubljana, str. 112)

2.8. Katera oblika družbene slojevitosti je razvidna iz vira 2?

_____

(1 točka)

2.9. Razložite dve značilnosti oblike družbene slojevitosti, ki je razvidna iz vira 2.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.10. Pojasnite, kaj je vertikalna družbena mobilnost.

_____

_____

_____

(2 točki)

3. Odločanje v skupnosti

Vir 1

Prva dolžnost Države je poskrbeti, da je vsak tu rojeni otrok dobro nastanjen, oblečen, nahranjen in izobražen, dokler ne doseže let samostojnosti.

(Ruskin, J. (1867), povzeto po Jay, A. (2006): Oxford Dictionary of Political Quotations, Oxford University Press, Oxford, str. 336)

3.1. Preberite besedilo v viru 1 in odgovorite na vprašanja.

3.1.1. Katero razsežnost moderne države zagovarja avtor zgornjega citata?

_____

(1)

3.1.2. Ali pri tem govori o državi v ožjem ali širšem smislu?

_____

(1)

3.1.3. Kateri konstitutivni elementi tvorijo državo v širšem smislu?

Konstitutivni element 1: _____

Konstitutivni element 2: _____

Konstitutivni element 3: _____

(3)
(5 točk)

Vir 2

Pojem so skovali italijanski fašisti, da bi opisali svoje lastne težnje. Toda od leta 1928 se je začel uporabljati kot skupni imenovalec fašizma in komunizma. […] Koncept totalitarizma so zavračali oboji, komunisti in fašisti, to je totalitaristi sami.

(Davies, N. (1998), Europe: A History, Harper Perennial, New York, str. 944–945)

3.2. Vir 2 govori o totalitarizmu kot določeni vrsti političnega sistema. Katera vrsta sodobnega političnega sistema je nasprotje totalitarizmu?

_____

(1 točka)

3.3. Navedite tri lastnosti, po katerih se ta sistem bistveno razlikuje od totalitarizma.

Prva lastnost: _____

_____

(1)

Druga lastnost: _____

_____

(1)

Tretja lastnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

Vir 3

V svobodni državi morajo vselej obstajati stranke.

(Edmund Burke, 1775, cit. v: Jay, A. (2006): Oxford Dictionary of Political Quotations. Oxford: Oxford University Press, str. 62)

3.4. Demokratični sistemi temeljijo na participaciji (udeležbi) različnih subjektov. Kratko pojasnite, zakaj so politične stranke pomembne za moderne demokratične sisteme, tako da navedete eno utemeljitev.

_____

_____

(1 točka)

3.5. V čem se interesne skupine razlikujejo od političnih strank?

_____

_____

(1 točka)

3.6. Navedite pet načinov politične participacije (udeležbe), za katere se lahko posameznik – državljan odloči v demokratičnem političnem sistemu.

Prvi način: _____
(1)

Drugi način: _____
(1)

Tretji način: _____
(1)

Četrti način: _____
(1)

Peti način: _____
(1)
(5 točk)

3.7. Birokratske organizacije so po Maxu Webru bistveno učinkovitejše od prejšnjih organizacij, značilnih za tradicionalno družbo. Navedite dve značilnosti birokratskih organizacij in pojasnite, kako vsaka od njiju prispeva k učinkovitosti birokratskih organizacij.

Prva značilnost: _____
(1)

Pojasnilo: _____

_____
(1)

Druga značilnost: _____
(1)

Pojasnilo: _____

_____
(1)
(4 točke)

4. Družina

4.1. Zakaj uvrščamo družino med primarne družbene skupine?

_____

_____

_____
(2 točki)

4.2. Kaj je monogamija?

_____

_____

_____
(1 točka)

4.3. S čim povezujemo načelo endogamije? Razložite ga.

_____

_____

_____

_____
(2 točki)

Vir 1

Družbeni ustroj Evrope se je vse tja do 18. stoletja, se pravi vse dotlej, dokler naša celina ni začela izgubljati značilnosti predvsem kmetijskega območja, sukal okoli družine, to je okoli domačije, ki ni bila le središče biološke reprodukcije, marveč tudi gospodarske proizvodnje, ki je zagotavljala vzdrževanje in samo avtarkičnost družine. Gospodarstvo je slej ko prej ostajalo hišno gospodarstvo, katerega središče je hiša, trgovina pa je ostajala obrobna zadeva.

(Matteucci, N. (1999): Država, FDV, Ljubljana, str. 116)

4.4. Kateri funkciji družine sta omenjeni v besedilu?

Prva funkcija: _____
(1)

Druga funkcija: _____
(1)
(2 točki)

4.5. Razložite, kako sta se ti dve funkciji do danes spremenili.

Sprememba prve funkcije: _____

_____

_____

(2)

Sprememba druge funkcije: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.6. Navedite še eno od drugih funkcij družine.

_____

(1 točka)

4.7. Pojasnite razliko/povezanost med družino in gospodinjstvom.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

4.8. Statistični podatki kažejo, da v mnogih evropskih družbah v zadnjih desetletjih narašča število razvez, zmanjšuje pa se število sklenjenih zakonskih zvez. Navedite tri vzroke za to.

Prvi vzrok: _____

_____

_____

(1)

Drugi vzrok: _____

_____

_____

(1)

Tretji vzrok: _____

_____

_____

(1)
(3 točke)

4.9. Pojasnite pojma »družina prokreacije« in »družina orientacije«.

Družina prokreacije: _____

_____

(1)

Družina orientacije je: _____

_____

(1)
(2 točki)

1. **Predstavite in analizirajte različne procese in spremembe v izobraževanju v modernih družbah.**
   V odgovor vključite: dostopnost/množičnost izobraževanja, trajanje izobraževalnega procesa, razvejenost izobraževalne organizacije in vpliv izobraževanja na socialno mobilnost.

2. **Analizirajte sestavine religije in razpravljajte o njihovem pomenu v različnih sodobnih družbah.**
   V odgovoru navedite in predstavite tri različne sestavine religije, vsako od njih ponazorite tudi s primerom. Ugotovite, kako se je pomen teh sestavin spremenil v različnih sodobnih družbah, in povežite spreminjanje s sekularizacijo.

3. **Razpravljajte o anomiji kot vzroku odklonskosti.**
   Opredelite odklonskost, anomijo in predstavite vzroke zanjo. Pri tem se oprite na Durkheima in Mertona. Posebej predstavite, kako povezanost med anomijo in odklonskostjo razlaga Merton. Presodite, koliko je mogoče pojasniti različne oblike odklonskosti s konceptom anomije.

4. **Razpravljajte o etičnih dilemah pri raziskovanju in uporabi znanstvenih spoznanj.**
   V odgovor vključite: etična vprašanja, ki se odpirajo pri samem raziskovanju, pomen poštenosti pri prikazovanju raziskovalnih spoznanj, etična vprašanja, povezana z uporabo znanstvenih spoznanj.

5. **Analizirajte in primerjajte načine preživljanja prostega časa različnih družbenih kategorij glede na spol, starost, izobrazbo in poklic.**

Državni izpitni center

M122521113

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 29. avgust 2012

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2012

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	3	◆ prilagajanje družbi / sprejemanje njene kulture / inkulturacija ◆ prevzemanje in opravljanje različnih vlog / učenje družbeno sprejemljivega vedenja ◆ oblikovanje identitete in osebnosti	Za vsak odgovor 1 točka, skupaj 3 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	◆ podrobneje predstavijo enega od ustreznih navedenih vidikov socializacijskega procesa	Pri točkovanju se upošteva razumevanje izbranega vidika in izčrpnost predstavitve.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3.1	1	ena od: ◆ »divji deček« iz Aveyrona ◆ »volčji deklici« iz Midnapora v Indiji ◆ primer izolirane deklice Genie iz ZDA ◆ primer izolirane deklice Ane iz ZDA ◆ kakšen drug dokumentirani primer	
1.3.2	3	dve od: ◆ nezmožnost pokončne hoje in nadzora izločanja ◆ nezmožnost govora ◆ pojav duševne in telesne »prizadetosti« ◆ nerazvitost socialnih veščin ◆ pogosto zgodnja smrtnost ◆ nezmožnost kasnejšega napredka	V celovit odgovor povezane telesne in psihosocialne posledice, 3 točke.
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	2	štiri od: ◆ družina ◆ šola ◆ mediji ◆ vrstniške skupine ◆ druge institucije, ki sodelujejo v socializaciji	Za najmanj dva ali tri navedene dejavnike 1 točka, za navedbo vseh štirih dejavnikov 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ šola	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	2	predstavitev dveh od: ◆ Je formaliziran proces. ◆ Opredeljenost s formalnimi, vnaprej določenimi pravili. ◆ Ima svoj poseben ritem dela, hišni red, razporeditev snovi. ◆ Ima posebne formalno določene izobraževalne cilje. ◆ Je prenašalka univerzalnih družbenih vrednot. ◆ Prevladujejo formalni, brezosebni odnosi. ◆ Vsakdo se ocenjuje po enakih, univerzalističnih merilih. ◆ Prevladujeta tekmovalnost in usmerjenost k dosežkom. ◆ Je posrednica med družino in družbo. ◆ Je model družbenega sistema …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	predstavitev dveh od: ◆ gre za prehodno obdobje med otroštvom in odraslostjo ◆ pomeni premik odraslosti v kasnejše obdobje ◆ gre za podaljševanje odvisnosti od staršev in različnih, predvsem šolskih institucij ◆ ohranjanje družbene podrejenosti ◆ preizkušanje različnih socialnih vlog in življenjskih slogov ◆ možnost oblikovanja posebnih mladinskih subkultur …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	2	razlaga ene od: ◆ podaljševanje šolanja ◆ težave pri iskanju zaposlitve in dolgotrajno ohranjanje ekonomske odvisnosti ◆ sodelovalen in podporniški odnos s starši ter ohranjanje nesamostojnosti ◆ negotova prihodnost, povezana z različnimi tveganji …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	2	pojasnitev dveh od: ◆ Prehod v odraslost je bil sorazmerno hiter in povezan z biološkim dozorevanjem. ◆ Pomenil je tudi statusni preskok, povezan z novimi pravicami in odgovornostmi. ◆ Položaj posameznika je temeljil na pripisanem (družinskem) statusu, z majhno možnostjo izbire. ◆ Prehod v odraslost je bil povezan s posebnimi obredi. ◆ Odraščanje ni bilo povezano s toliko čustvenimi pretresi in konflikti.	

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ funkcionalizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	3	tri od: ◆ družbena neenakost prispeva k blaginji in ohranjanju družbenega sistema ◆ poudarja individualne sposobnosti ◆ na pomembne položaje pridejo ljudje s pravimi sposobnostmi ◆ pomen pridobljenega statusa ◆ slojevitost kot motivacijski dejavnik …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	3	tri od: ◆ ekonomsko stanje (dohodek, premoženje) ◆ družbena moč (uveljavitev interesov kljub nasprotovanju drugih) ◆ družbeni ugled (količina spoštovanja, ki so je posamezniki deležni v družbi)	Za samo naštete dve ali tri pravilne razsežnosti 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	◆ neusklajenost med razsežnostmi socialnega statusa, med ekonomskim stanjem, ugledom in družbeno močjo	
	1	◆ dobro plačani športniki z nizkim družbenim ugledom …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ statusni simboli	Za en konkreten primer 1 točka.
	1	ena od: ◆ materialne dobrine (npr. blagovne znamke, avtomobili, stanovanja v prestižnih četrtih itd.) ◆ luksuzna potovanja ◆ ukvarjanje z določenimi športi ◆ povezovanje v elitne klube/združenja …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	razlaga ene od: ◆ Da je določen vnaprej, z rojstvom ali s primarno socializacijo v družbenem okolju. ◆ Odvisen je od lastnosti, na katere posamezniki nimajo vpliva (rasa, spol, družinsko poreklo, verska, etnična pripadnost).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ Večji pomen pridobljenega družbenega statusa.	
	2	dve od: ◆ V modernih družbah se je povečal vpliv izobrazbe in poklica. ◆ Povečala se je geografska mobilnost ljudi. ◆ Globalizacija zmanjšuje vpliv tradicije, sekularizacija je zmanjšala vpliv religije v družbi …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ stanovski sistem / stanovi	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	razlaga dveh od: ◆ je zaprta oblika družbene slojevitosti ◆ ni tako skrajna kakor kastni sistem ◆ položaj človeka je pravno določen ◆ vključuje sistem pravic in dolžnosti, ki so določene za vsak sloj ◆ velik pomen pripisanega družbenega statusa ◆ izjemoma dopušča možnost prehajanja med stanovi s porokami, z dodeljevanjem plemiških nazivov ◆ legitimira se z religijo	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	2	◆ Gre za spremembo družbenega statusa, bodisi navzgor (napredovanje/zvišanje statusa) bodisi navzdol (nazadovanje/znižanje statusa).	

3. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1.1	1	◆ socialno državo / državo blaginje / državo, ki poskrbi za socialno varnost	
3.1.2	1	◆ v ožjem smislu	
3.1.3	3	◆ oblast ◆ ozemlje ◆ prebivalstvo	Za vsak konstitutivni element 1 točka.
Skupaj	**5**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	**1**	◆ demokracija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	**3**	tri od: ◆ možnost izbire oblasti ◆ možnost zamenjave oblasti ◆ svoboda izražanja ◆ svoboda političnega organiziranja ◆ tekmovanje med različnimi političnimi subjekti ◆ ločitev med vejami oblasti …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	**1**	pojasnitev ene od: ◆ Omogočajo izražanje različnih interesov. ◆ Omogočajo artikulacijo političnih idej. ◆ Nadzorujejo druga drugo. ◆ Omogočajo državljanom različne izbire. ◆ Prispevajo k preglednosti političnega sistema ◆ Prenos interesov s področja civilne družbe na področje politike …	Za eno ustrezno navedbo 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	**1**	◆ Politične stranke si prizadevajo osvojiti oblast, interesne skupine pa želijo na oblast vplivati za uresničevanje nekaterih interesov	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	**5**	pet od: ◆ volilna udeležba ◆ referendumska udeležba ◆ podpisovanje peticije ◆ podpisovanje referendumske pobude ◆ udeležba na demonstracijah ◆ udeležba na političnem zborovanju ◆ sodelovanje v civilnodružbenem gibanju ◆ članstvo/aktivnost v politični stranki ◆ članstvo/aktivnost v interesi skupini …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	**4**	navedba in pojasnitev dveh od: ◆ jasna delitev dela ◆ hierarhična ureditev (delitev nalog prispeva k učinkovitosti, hitrosti, točnosti, pocenitvi, omogoča preglednost, nadzor, načrtovanje procesov ipd.) ◆ upoštevanje zapisanih formalnih pravil (omogoča točnost, predvidljivost, preglednost postopkov ipd.) ◆ strokovna usposobljenost uradnikov (učinkovitost zaradi ustreznega znanja ipd.), ločitev med delom in zasebnostjo (večja predvidljivost ipd.) ◆ brezosebnost (predvidljivost, učinkovitost ipd.) …	Za vsako značilnost in pojasnilo 2 točki, skupaj 4 točke.

4. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	◆ Družina je skupina, v kateri prevladujejo osebni, intimni odnosi. ◆ Število članov in članic je razmeroma majhno. / Je razmeroma dolgotrajna skupnost.	Za vsak odgovor 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	◆ Monogamija je oblika zakonske ali partnerske zveze dveh partnerjev, navadno različnega spola.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	◆ s sklepanjem zakonske zveze (ali s tem, kdo je primeren zakonski partner, partnerka) ◆ zakonski partnerji, partnerke morajo biti iz iste družbene skupine, kategorije (npr. glede na raso, narodnost, sloj, vero itd.)	Za vsak odgovor 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	2	◆ ekonomska ◆ reprodukcijska ali prokreacijska (funkcija biološke reprodukcije)	Za vsak odgovor 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	4	◆ Družina se je iz proizvodne enote spremenila v potrošniško, se pa v družini opravi tudi veliko neformalnega dela (gospodinjska opravila, skrb za otroke, pomoč družinskim članom/članicam v različnih stiskah itd.).	Za celovit odgovor 2 točki, sicer manj.
		◆ Zmanjšalo se je število otrok v družini (oziroma rodnost se znižuje), večji pomen je dobilo načrtovanje družine, za kar je tudi več dejanskih možnosti.	Za celovit odgovor 2 točki, sicer manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	1	ena od: ◆ socializacijska ◆ emocionalna	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	3	◆ Bistvena značilnost družine je prisotnost razmerja starši (ali eden od njiju) – otroci (otrok), gospodinjstvo pa je statistično-ekonomska kategorija: tvorijo ga osebe, ki živijo skupaj in skupaj porabljajo materialne in nematerialne dobrine (lahko tudi ena sama oseba).	Za celovit odgovor 2 točki, sicer manj.
		◆ Družine so večinoma tudi gospodinjstva, vendar ni vsako gospodinjstvo družina.	Za vsak odgovor 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	3	◆ S pravnega vidika je sama razveza postala razmeroma preprost postopek. ◆ Spremenjene vrednote – živeti skupaj brez sklenjene zakonske zveze ali razvezati se ni več dojeto kot kršenje družbenih norm in stigmatizirano. ◆ Zakonska zveza zaradi zaposlitve obeh partnerjev izgublja ekonomsko podlag.	Za vsak odgovor 1 točka, skupaj 3 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ Družina prokreacije je družina, v kateri ima posameznik, posameznica vlogo starša.	
	1	◆ Družina orientacije je družina, v kateri ima posameznik, posameznica vlogo otroka.	
Skupaj	**2**		

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje pomembnih elementov za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ demokratizacijo izobraževalnega sistema in povečano (splošno) dostopnost izobraževanja ◆ razmah množičnega šolanja, v šolo so vključene celotne populacije mladih (z obveznim šolanjem) ◆ podaljševanje šolanja, vse številčnejše populacije se vključujejo v nadaljevalno šolanje ◆ razvejenost šolskega sistema in specializacija ◆ naraščanje osrednjega pomena šole kot kanala mobilnosti in pridobivanja statusa ◆ razmah izobraževanja odraslih in vseživljenjskega učenja v različnih oblikah	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Vključijo predstavitve treh različnih sestavin religije, izbirajo izmed tistih, ki jih poznajo iz učbeniškega gradiva (religijski nauk, religijska pripoved, religijsko ravnanje, religijsko doživetje, svete reči, etična razsežnost, religijske skupnosti). ◆ V predstavitvi izbranih sestavin uporabijo ustrezne ponazoritve s primeri. ◆ Analitično ugotovijo, da se sodobne družbe po pomenu religijskih sestavin močno razlikujejo (od skrajno fundamentalističnih do skrajno sekulariziranih), ◆ ustrezno predstaviti in povezati z vsebino odgovora sekularizacijo modernih družb.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Opredelijo odklonskost kot vedenje, ki krši družbene norme (neformalne in formalne). ◆ Opredelijo anomijo kot stanje breznormnosti, položaj, ko se (mnogim) ljudem ne zdi obvezujoče upoštevanje družbenih norm, kar povečuje odklonsko vedenje. ◆ Ugotovijo, da Durkheim anomijo povezuje s hitrimi družbenimi spremembami in rastočim individualizmom, Merton pa s poudarjanjem vrednote uspeha, pri čemer nimajo vsi enakih izhodiščnih možnosti za uspešnost. ◆ Razložijo, da se (po Mertonu) posamezniki, posameznice različno prilagodijo okoliščini v skladu s svojim položajem v družbeni strukturi, in opišejo načine prilagoditve (konformizem, inovatorstvo, ritualizem, uporništvo, ubežništvo). ◆ Presojajo uporabnost koncepta anomije za pojasnjevanje odklonskosti (z njim, zlasti z Mertonovo razlago, je težko pojasniti kriminal »belih ovratnikov«, na odklonsko vedenje lahko vplivajo tudi drugi dejavniki itd.).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Pojasnijo pomen zaščite pravic objekta raziskovanja, zlasti v družboslovnih znanostih (prepoved fizične ali psihične zlorabe, zaščita človekovih pravic, predvsem pravice do zasebnosti ipd.) in širše (ravnanje z živalmi ipd.), ter razmišljati o dilemah, ki so s tem lahko povezane (npr. kako daleč sega človekova pravica do zasebnosti ali in v kakšnem smislu je mogoče govoriti o pravicah živali ipd.). ◆ Vključijo razlago poštenosti v prikazovanju raziskovalnih spoznanj (kritičnost do postopkov in dosežkov lastnega dela, dosledno predstavljanje vseh pomembnih ugotovitev ipd.), ◆ razmišljati o odgovornosti znanstvenikov za uporabo in zlorabo njihovih spoznanj.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Opredelitev prostega časa kot področje življenja, v katerem dejavnosti izbiramo sami. ◆ Analizirajo različne načine preživljanja prostega časa različnih družbenih kategorij. ◆ Primerjajo različne načine preživljanja prostega časa teh kategorij in opozorijo na razlike oziroma podobnosti. ◆ Upoštevajo ugotovitve S. Parkerja.	

Skupno število točk IP 2: 40

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vir 1

Analiza ocene skupnega mesečnega dohodka mladih razkrije, da se povprečni razpoložljivi dohodek mladih v letu 2010 glede na leto 2000 realno ni spremenil in da se giblje okoli 500 evrov. Podrobnejša analiza razkrije, da je to posledica tega, da se je med mladimi zmanjšal delež redno zaposlenih …

(Lavrič, M., in dr. (2011): Mladina 2010, Ministrstvo za šolstvo, Urad za mladino, Ljubljana, str. 344)

1.1. Katera določnica/determinanta družbenega statusa je razvidna iz vira 1? Navedite in razložite jo.

Navedba: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.2. Navedite še eno določnico/determinanto družbenega statusa.

_____

(1 točka)

1.3. Pojasnite pojem statusne inkonsistence (statusnega neskladja) in navedite primer.

Pojasnilo: _____

_____

_____

(2)

Primer: _____

(1)
(3 točke)

1.4. Povežite navedene pojme z avtorji posameznih sociooloških razlag slojevitosti, tako da k navedenemu imenu vsakega avtorja pripišete ustrezne črke.

A presežna vrednost
B tržni položaj
C statusna skupina
D kulturni kapital
E izkoriščanje
F življenjski slog

Karl Marx: _____

(1)

Max Weber: _____

(1)

Pierre Bourdieu: _____

(1)
(3 točke)

Vir 2

O pretirani povezanosti med starši in potomci na Slovenskem pričajo vsaj naslednja dejstva: prvič, izjemno velik delež mladih in »mladih«, ki živijo pod streho svojih staršev in se zanašajo na njihovo materialno in čustveno pomoč; drugič, podpornost staršev v izobraževalnem sistemu, ki jo spremljajo pritiski na učitelje in ravnatelje, v zadnjem desetletju pa tudi na univerzitetne predavatelje; tretjič, izguba sposobnosti za presojo realnega osebnostnega potenciala v smislu pretirane in pogosto neutemeljene samozavesti; in četrtič, izguba sposobnosti mladih in »mladih« za razločevanje med pravicami in dolžnostmi, s spremljajočim vztrajnim sklicevanjem na pravice, kot tudi nesposobnost za soočanje z življenjskimi frustracijami.

(Vir: http://www.finance.si/336704/Sociopati-iz-družinskih-omrežij. Pridobljeno 29. 2. 2012.)

1.5. Opredelite socialna omrežja.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.6. Katero socialno omrežje je predstavljeno v viru 2.

_____

(1 točka)

1.7. Navedite še eno za posameznika pomembno socialno omrežje v sodobnih ekonomsko razvitih družbah.

_____

(1 točka)

1.8. Utemeljite pomembnost navedenega socialnega omrežja za posameznikovo življenje.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 3

Možnosti, da bi se to zgodilo, so zelo majhne, saj študira predvsem mladina iz višjih slojev. Pripadniki nižjih družbenih slojev imajo veliko razlogov za nezadovoljstvo, ko opazujejo naraščanje družbenih neenakosti. Ponavadi se z naraščanjem neenakosti misli predvsem izkristaliziranje novih elit, malo pozornosti pa je deležen srednji sloj, to je sloj univerzitetno izobraženih ljudi. Ta sloj je v novih razmerah le še utrdil svoj položaj, ki si ga je deloma pridobil že v starem režimu. Pripadniki tega sloja imajo izobrazbo, ki je odločilen dejavnik družbene promocije, visoko zaposlitveno varnost in nadpovprečne dohodke. Ker se dobro zavedajo pomena izobrazbe, veliko pozornost posvečajo izobrazbi svojih otrok. Tako univerza danes skrbi predvsem za samoobnavljanje višjega in srednjega družbenega sloja.

(Trampuš, J. (2002): Družba moči, Intervju z I. Bernikom, Mladina, štev. 41, 16. 10. 2002, str. 32)

1.9. Kako poimenujemo družbeno mobilnost, s katero primerjamo družbeni status staršev in otrok? Lahko si pomagate z virom 3.

_____

(1 točka)

1.10. Kaj je samoobnavljanje/samorekrutacija družbenih elit?

_____

_____

_____

(1 točka)

1.11. Navedite dva dejavnika, ki prispevata k uresničevanju samoobnavljanja elit.

Prvi dejavnik: _____

(1)

Drugi dejavnik: _____

(1)
(2 točki)

2. Odklonskost in kriminaliteta

2.1. Opredelite konformno ravnanje.

_____

_____

_____

(2 točki)

2.2. Pojasnite dva dejavnika, ki vplivata na družbeno in kulturno pogojenost dojemanja odklonskosti.

Prvi dejavnik: _____

_____

_____

(2)

Drugi dejavnik: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 1

Številni ugledni poslovneži so bili obtoženi prevare, ko so njihovi posli zašli v dolgove in so propadli. Peter Clowes je bil eden takih poslovnežev in je bil leta 1992 obsojen zaradi prevare; približno 113 milijonov funtov, ki so bili investirani v njegov posel, je porabil za osebne luksuzne stvari, kot je na primer jahta.

(Haralambos, M., in Holborn M., (1999): Sociologija, Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 410)

2.3. Kako imenujemo kriminal, opisan v viru 1?

_____

(1 točka)

2.4. Pojasnite dve značilnosti v viru 1 predstavljenega kriminala.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 2

Durkheim je nekatere zločince pojmoval kot »anticipacijo morale prihodnosti«. Na ta način lahko teroristi ali borci za svobodo predstavljajo prihodnji uveljavljeni red – pomislimo na Roberta Mugabeja, borca za svobodo, ki je kasneje postal predsednik zimbabvejske vlade.

(Haralambos, M., in Holborn M. (1999): Sociologija, Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 398)

2.5. Durkheim govori o funkcionalnosti odklonskosti. Pojasnite funkcijo odklonskosti, na katero opozarja vir 2.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 3

To poudarja teorija D. Matza, ki trdi, da je deviantno obnašanje rezultat medsebojnega delovanja (interakcije) posameznikov, še posebej okoliščin, da je deviacija družbeno definirana.

(Flere, S. (1992): Uvod v sociologijo, ČZ Uradni list RS, Ljubljana, str. 139)

2.6. Katero sociološko razlago odklonskosti nakazuje vir 3?

_____

(1 točka)

2.7. Pojasnite značilnosti te razlage odklonskosti.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 4

Koprski kriminalisti so v sodelovanju s specialno enoto včeraj okoli 11.30 na parkirišču v središču Kopra prijeli 47-letnika, osumljenega preprodaje drog. Kriminalisti so na koprskem območju včeraj v zvezi s podobnimi kaznivimi dejanji opravili še najmanj pet hišnih preiskav, so sporočili s PU Koper.

(Č. K. (2012): V Kopru prijeli preprodajalca mamil, Večer, 22. 2. 2012, str. 27)

2.8. Katera vrsta družbenega nadzora je razvidna iz vira 4? Predstavite dve njeni značilnosti.

Vrsta družbenega nadzora: _____

(1)

Prva značilnost: _____

_____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

_____

(1)
(3 točke)

2.9. Navedite in razložite enega od ciljev kaznovanja.

Navedba: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

3. Družina

3.1. Kako imenujemo obliko zakonske/partnerske zveze, v katero sta vključeni dve osebi?

_____

(1 točka)

3.2. Pri sklepanju zakonske zveze so nekatere osebe zaželene, druge pa prepovedane kot zakonski partnerji/partnerke. Navedite in razložite eno od meril oziroma pravil, ki se nanaša na vprašanje, kdo je (ne)primeren zakonski partner/partnerka.

Navedba merila (pravila): _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 1

Da pa bi bila servisna funkcija družine v sodobnem pomenu mogoča, nastane figura gospodinje kot osebe, za katero se pričakuje, da upravlja dom, da vodi domačo ekonomijo, da na zaseben način in v zasebnosti zadovoljuje življenjske potrebe družinskih članov, da skratka skrbi za blaginjo »pomembnih drugih«. […]
Raziskave časovnih »budžetov« kažejo, da v vseh sodobnih družbah ženske opravijo bistveno več družinskega in gospodinjskega dela kakor moški, ne glede na to, ali so zaposlene zunaj doma ali ne.

(Rener, T., in drugi (2008): Novo očetovstvo v Sloveniji, FDV, Ljubljana, str. 15, 16)

3.3. Na katero funkcijo družine (v viru 1 poimenovano kot servisno funkcijo) nakazuje vir 1?

_____

(1 točka)

3.4. Navedite še dve drugi funkciji družine in eno kratko razložite.

Navedba še dveh funkcij družine: _____

_____

(1)

Razlaga ene navedene funkcije: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

3.5. Kako imenujemo delo, ki se opravlja v družini za zadovoljevanje različnih potreb družinskih članov, in kaj je za to družinsko delo značilno?

Delo je: _____

(1)

Značilnosti: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

3.6. O kakšni delitvi dela in vlog lahko sklepamo iz vira 1?

_____

(1 točka)

3.7. Kakšno delitev dela in vlog bi pričakovali v (post)modernih družbah glede na to, da so tudi ženske zaposlene zunaj doma, in kaj je zanjo značilno?

Navedba/poimenovanje ustrezne delitve: _____

_____

(1)

Kaj je za takšno delitev značilno? _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 2

Danes je veliko več staršev samskih – eni zato, ker jim partnerji umrejo, večina pa, ker so ločeni oziroma so to matere samohranilke. To ni trend le v vsej Evropi, temveč v večini razvitih držav. Posledica so alternativne oblike družine, ki niso več zaničevane kot v preteklosti, temveč jih večina sprejema kot normalne načine življenja, kar vse bolj velja tudi za druge oblike življenja v dvoje, kot sta homoseksualnost in lezbištvo. To je velika sprememba zadnjih dvajsetih let (delo, iz katerega je citat, je izšlo leta 2000 – op. a.).

(Goody, J. (2003): Evropska družina, Založba /*cf., Ljubljana, str. 240)

3.8. Navedite eno od alternativnih oblik družine, o katerih govori vir 2?

_____

(1 točka)

3.9. Pojasnite dva vzroka za to, da je takšnih družin več oziroma so sprejemljivejše.

Prvi vzrok: _____

_____

_____

(2)

Drugi vzrok: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4. Religija in verovanjski sistemi

4.1. Razložite pojava:

Religijski eklekticizem: _____

_____

_____

(2)

Religijski pluralizem: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.2. Utemeljite, zakaj je v religijsko pluralnih družbah potrebna religijska toleranca.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Sociolog funkcionalist Emile Durkheim je religijo opredelil takole: »Religija je celovit sistem verovanj in praks, ki se nanašajo na objekte, ki so šteti za svete – kar pomeni razločeni od drugih in prepovedani –, verovanj in praks, ki ljudi združujejo v eno moralno skupnost – cerkev.«

(Počkar, M., in Tavčar Krajnc, M., (2011): Sociologija. Učbenik za sociologijo v 4. letniku gimnazijskega izobraževanja, Ljubljana, DZS, str. 92)

4.3. Navedite dve bistveni značilnosti religije iz Durkheimove opredelitve. Pomagajte si z virom 1.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.4. Kateri vrsti religiozne skupnosti prepoznate v naslednjih opisih?

Ta religiozna skupnost je močno organizirana. Znotraj nje se oblikuje stalna in profesionalizirana skupina duhovščine (kler). Je tudi hierarhična in birokratsko organizirana. Vključuje pripadnike in pripadnice iz vseh družbenih skupin in slojev. Članstvo je določeno z rojstvom.

_____

(1)

Ta religiozna skupnost je ohlapna in šibko organizirana. Ni visoko formalizirana. Je tudi maloštevilna. Člani pristopajo vanjo prostovoljno. Skupno jim je iskanje duhovnosti in drugih podobnih izkušenj.

_____

(1)
(2 točki)

4.5. Pojasnite enega od pojavov prepletenosti religije in politike v Evropi pred francosko buržoazno revolucijo l. 1789.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.6. Navedite dva vidika modernizacijskih procesov, s katerimi je povezana sekularizacija.

Prvi vidik: _____

_____

(1)

Drugi vidik: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 2

Država in verske skupnosti so ločene. Verske skupnosti so enakopravne; njihovo delovanje je svobodno.

(Ustava Republike Slovenije, 23. december 1991, 7. člen)

4.7. Na kateri vidik sekularizacije kaže vir 2?

_____

(1 točka)

4.8. Razložite tri posebnosti izražanja religioznosti v (post)modernih družbah.

Prva posebnost: _____

_____

(1)

Druga posebnost: _____

_____

(1)

Tretja posebnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

Vir 3

Obstajajo stare institucije (najpomembnejše so Cerkve), ki poskušajo še naprej gojiti svoja uveljavljena tolmačenja resničnosti in jih ponujajo v konkurenci pluralističnih razmer. Nove institucije proizvodnje smisla morajo sicer začeti znova, imajo pa to »prednost«, da lahko brezskrbno črpajo iz tradicij smisla najrazličnejših kultur in dob. Čeprav bi tudi te institucije lahko črpale iz ene same, dobro definirane stare zaloge smisla, so skoraj vseskozi zaznamovane z visoko stopnjo sinkretizma. Tehnike meditacije, uvožene iz Azije, se znajdejo ob najnovejših psihoterapevtskih praktikah, neo-ortodoksna verska gibanja ob radiesteziji, vrtoglavi spolni eksperimenti ob vrli malomeščanski predstavi o družinski sreči. In vse je mogoče prodajati s pomočjo poznokapitalističnih metod množične reklame.

(Berger, P., in Luckmann, T. (1999): Modernost, pluralizem in kriza smisla. Orientacija modernega človeka. Ljubljana, Nova revija, str. 49)

4.9. Predstavite eno od družbenih okoliščin, ki povečuje možnosti izbire religioznega življenja v (post)modernih družbah. Lahko si pomagate z virom 3.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

1. Razpravljajte o vplivu zaposlitve na preživljanje prostega časa.
V odgovor vključite opredelitev dela in prostega časa ter različne možnosti vpliva dela na preživljanje prostega časa. Upoštevajte poglede različnih avtorjev, natančneje pa predstavite razlago Stanleyja Parkerja.

2. Analizirajte problem avtonomije in družbene odgovornosti znanosti.
V odgovoru pojasnite razumevanje avtonomije in družbene odgovornosti znanosti, vključite povezanost znanosti z družbenim okoljem in etične dileme znanosti. Pri utemeljevanju uporabite konkretne primere.

3. Primerjajte in kritično analizirajte etnocentrizem in kulturni relativizem. Prikažite njune posledice na opredelitev in spoštovanje človekovih pravic in to ponazorite s primeri.

4. Predstavite vrste množičnih medijev ter razpravljajte o njihovih funkcijah in učinkih.

5. Razpravljajte o različnih oblikah udeležbe državljanov in državljank v procesih političnega odločanja.
V odgovor vključite predstavitev oblik politične udeležbe – konvencionalnih in nekonvencionalnih, ovrednotite pomen politične participacije v modernih družbah ter spreminjanje udeležbe državljanov in državljank v različnih oblikah odločanja v novejšem času.

Državni izpitni center

M 1 3 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 4. junij 2013

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2013

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ ekonomsko stanje/ekonomski položaj/ekonomski status	Kot pravilno rešitev štejemo tudi, če kandidat napiše samo ekonomska ali ekonomska determinanta.
	2	◆ premoženje ◆ dohodek (prihodek)	Pri premoženju kot pravilno rešitev upoštevamo tudi, če kandidat navede nekaj konkretnih primerov premoženja.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	ena od: ◆ družbena moč ◆ (družbeni) ugled	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	2	ena od: ◆ neusklajenost med določnicami socialnega statusa ◆ določnice družbenega statusa niso na isti ravni	
	1	◆ navedba ustreznega primera	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	Karl Marx ◆ A ◆ E	Za dve pravilni navedbi 1 točka.
	1	Max Weber ◆ B ◆ C	Za dve pravilni navedbi 1 točka.
	1	Pierre Bourdieu ◆ D ◆ F	Za dve pravilni navedbi 1 točka.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	2	◆ Krog ljudi, s katerim je posameznik povezan, vpliva z različnimi oblikami podpore (materialna, moralna, čustvena, z informacijami), lahko tudi omejuje, nadzoruje, prepoveduje …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ družinsko omrežje/družina	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	ena od: ◆ prijatelji ◆ sodelavci ◆ (študijski) vrstniki/sošolci ◆ sosedje ◆ virtualna (spletna) socialna omrežja …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	2	◆ utemeljitev navedbe iz vprašanja 1.7.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	1	◆ intergeneracijska/medgeneracijska mobilnost	Če kandidat uporabi slovenski izraz in tujko, pa je tujka uporabljena narobe, rešitev vseeno štejemo kot pravilno.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	1	◆ Ohranjanje visokih družbenih položajev ljudi, katerih starši so bili na enakem, tj. visokem, položaju.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.11	2	dve od: ◆ večje možnosti izobraževanja ◆ podedovano bogastvo ◆ socialna omrežja ◆ nepotizem …	

2. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	2	◆ vedenje skladno s pravili, pričakovanji družbe, ki jim posameznik/posameznica pripada	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	2	dve od: ◆ v kateri družbi ◆ v času ◆ kdo je dejanje storil ◆ konkretne okoliščine	Če kandidat posamezen dejavnik le navede, dobi za vsako navedbo 1 točko, skupaj največ 2 točki.
	2	ustrezna pojasnitev dveh dejavnikov	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ kriminal belih ovratnikov/gospodarski kriminal	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	dve od: ◆ storilci z ekonomsko in politično močjo ◆ težje dosegljivi družbenemu nadzoru ◆ narava njihovega kriminala manj vidna, težje zaznavna ◆ velikokrat ne vključuje neposrednih žrtev, ampak gre za splošno družbeno oškodovanost ◆ povezanost, prepletenost s sfero politike ◆ zmožnost plačila najboljše pravne zaščite ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	2	◆ Omogoča družbene spremembe – družbene spremembe omogočajo napredek.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	◆ interakcionizem/teorija etiketiranja	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	2	dve od: ◆ odklonsko je tisto, kar nosilci družbenega nadzora kot tako označijo – odklonskosti kot objektivnega dejstva ni ◆ zanima jih proces označevanja – okoliščine, v katerih je nekdo označen kot odklonski ◆ posledice, ki jih ima oznaka na nadaljnje ravnanje posameznika	Upoštevamo le pojasnitev pri vprašanju 2.6 pravilno navedene teorije.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ formalni družbeni nadzor	
	2	dve od: ◆ uradni državni nadzor ◆ temelji na zapisanih, formalnih normah ◆ izvajajo ga določene državne institucije ◆ temelj nadzora je oblast oz. moč ...	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	ena od: ◆ splošna negativna prevencija/zastraševanje in opozarjanje ◆ posebna negativna prevencija/odstranitev storilca iz družbe ◆ splošna pozitivna prevencija/spodbujanje konformnosti ◆ posebna pozitivna prevencija/resocializacija storilca	
	2	◆ razlaga navedene funkcije	
Skupaj	3		

3. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ monogamija (monogamni zakon)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	ena od: ◆ eksogamija ◆ endogamija	
	2	ena od: ◆ eksogamija – prepoved sklepanja zakonske zveze med nekaterimi sorodniki ◆ endogamija – obveznost sklepanja zakonskih zvez v okviru nekaterih družbenih kategorij /skupin: sloja, etnične skupine, rase itd.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	◆ ekonomsko	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	dve od: ◆ funkcija biološke reprodukcije ◆ socializacijska funkcija ◆ emocionalna funkcija	Za pravilno navedbo dveh funkcij 1 točka. Če v rešitvi pri vprašanju 3.3 ni bila navedena ekonomska funkcija, navedena pa je v rešitvi pri tem vprašanju, štejemo to kot pravilno rešitev.
	2	◆ razlaga ene od navedenih funkcij	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ neformalno delo	
	2	◆ Delo ni plačano, ni družbeno regulirano, pogosto je prezrto oziroma ni pojmovano kot delo, večinoma ga opravljajo ženske …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ asimetrična delitev dela (vlog)/lahko tudi segregirana delitev	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ simetrična delitev dela (vlog)/lahko tudi integrirana delitev	
	2	◆ enakomerna delitev dela in odgovornosti za družinsko življenje (gospodinjenje, nego in vzgojo otrok, sprejemanje odločitev …)	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	ena od: ◆ enostarševske družine ◆ reorganizirane družine ◆ družine istospolnih partnerjev …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	4	dve od: ◆ večje število razvez zaradi spremenjene socialne funkcije zakonske zveze in/ali večje sprejemljivosti razvez ◆ ekonomska neodvisnost zakonskih ali zunajzakonskih partnerjev ◆ spremenjene družbene vrednote ...	Za vsak ustrezno in celovito pojasnjen vzrok 2 točki, skupaj 4 točke.

4. Religija in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	◆ vključevanje elementov različnih religijskih tradicij (ali na ravni verske skupnosti ali na ravni posameznika)	
	2	◆ soobstoj različnih religij in religijskih organizacij znotraj iste družbe	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	2	◆ ker bi sicer prišlo do sporov, konfliktov, kršenja človekovih pravic (svobode veroizpovedi) …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	dve od: ◆ verovanje ◆ religiozna praksa (obredje) ◆ obstoj svetega ◆ religiozna skupnost oziroma organizacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ cerkev	
	1	◆ kult	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	ena od: ◆ religija je legitimirala posvetno oblast (cerkveni blagoslov) ◆ cerkveni dostojanstveniki so imeli pomembne posvetne politične funkcije ◆ načelo enotnosti religije v vsej državi ◆ vsakdanji ritem življenja je bil urejen po verskem koledarju ◆ evidence o podložnikih so vodili v verskih uradih ◆ religiozna etika je vplivala na posvetno zakonodajo …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	dve od: ◆ industrializacija ◆ urbanizacija ◆ razvoj in uveljavljanje znanosti in tehnike ◆ spreminjanje sistemov slojevitosti ◆ večja prostorska in družbena gibljivost ◆ politična modernizacija ◆ demokratizacija ◆ množično šolanje …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	1	◆ ločitev države in verske skupnosti/laizacija družbe/politični vidik	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	3	tri od: ◆ večja avtonomija pri odločanju o pripadnosti religioznim skupnostim (načelo izbire) ◆ individualizacija načinov izražanja religioznosti ◆ privatizacija religije (religija kot del zasebne sfere) ◆ oživljanje ljudske religioznosti ◆ nova religijska gibanja ◆ komercializacija religije ◆ civilna in sekularna religija ◆ sakralizacija naroda/domovine …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	2	ena od: ◆ večanje prostorske in družbene mobilnosti ◆ izpostavljenost množičnim medijem ◆ spreminjanje izobrazbene strukture ◆ naraščanje diferenciranosti in kompleksnosti (post)modernih družb ◆ globalizacija ...	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje pomembnih elementov za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Opredelijo delo in prosti čas. ◆ Vključijo pogled vsaj še enega avtorja poleg Parkerja. ◆ Predstavijo različne vzorce (S. Parker) doživljanja dela in preživljanja prostega časa ter njune povezanosti: - vzorec razširitve - vzorec nevtralnosti - vzorec opozicionalnosti ◆ Razpravljajo o različnih vzorcih.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Pojasnijo avtonomijo znanosti. ◆ Pojasnijo družbeno odgovornost znanosti. ◆ Predstavijo povezanost med znanostjo in družbenim okoljem. ◆ Predstavijo etične dileme znanosti. ◆ Uporabijo primere v argumentaciji.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Predstavijo etnocentrizem in kulturni relativizem. ◆ Prikažejo posledice etnocentrizma (npr. podcenjevanje drugih kultur) in kulturnega relativizma ter jih povežejo s človekovimi pravicami. ◆ Ponazorijo povezavo med etnocentrizmom, kulturnim relativizmom in človekovimi pravicami z enim ali več primeri.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Predstavijo vrste množičnih medijev. ◆ Razpravljajo o temeljnih funkcijah medijev (informativni, interpretacijski, socializacijski, zabavni). ◆ Razpravljajo o učinkih medijev: npr. vključijo teorijo hipodermične igle, raziskave, ki izhajajo iz moči občinstva, raziskovanje vpliva medijev v družbenem kontekstu (poglede vsaj dveh teorij).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Predstavijo oblike politične participacije in razpravljajo o njih. ◆ Ovrednotijo pomen politične participacije v modernih družbah. ◆ Predstavijo spremembe glede različnih oblik udeležbe državljanov pri političnem odločanju.	

Skupno število točk IP 2: 40

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vir 1

Koncept »razreda« pomeni katerokoli kategorijo ljudi z istim razrednim položajem. Tako razred ni skupnost, temveč samo kategorija ljudi z istim ekonomskim ali tržnim položajem.

(Ritzer, G. (2008): Sociological Theory, McGraw-Hill, New York, str. 128)

1.1. Kateri sociolog je avtor opredelitve družbenega razreda v viru 1?

_____

(1 točka)

1.2. Kateri dve kategoriji družbene neenakosti ta sociolog še razlikuje poleg razreda? Navedite obe kategoriji in pojasnite eno od njiju.

Prva kategorija: _____

(1)

Druga kategorija: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

1.3. V čem se razredni sistem razlikuje od kastnega sistema? Predstavite tri razlike.

Prva razlika: _____

_____

(1)

Druga razlika: _____

_____

(1)

Tretja razlika: _____

_____

(1)
(3 točke)

Vir 2

Na podlagi splošne funkcije, ki jo ima neenakost, lahko opredelimo dva dejavnika, ki določata relativni rang različnih položajev. Na splošno prinašajo najboljše nagrade in imajo s tem najvišji rang tisti položaji, ki (a) imajo največji pomen za družbo in (b) zahtevajo največ usposabljanja in talenta.

(Davis, K., in Moore, W. E. (1945): Some Principles of Stratification. American Sociological Review, 10, 2, str. 243)

1.4. Katero teorijo o družbeni neenakosti predstavlja vir 2?

_____

(1 točka)

1.5. Kaj pomeni samoobnavljanje elit? Razložite in ponazorite s primerom.

Razlaga: _____

_____

_____

(1)

Primer: _____

_____

(1)
(2 točki)

1.6. Pojasnite povezanost med družbeno neenakostjo in socialnimi omrežji.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 3

Polovica Afričanov živi z manj kot 1 dolarjem na dan, ena tretjina v lakoti, pri čemer približno ena šestina otrok umre pred petim letom starosti. Razmere se ne izboljšujejo.

(Martell, L. (2010): The Sociology of Globalization, Polity Press, Cambridge, str. 165)

1.7. Pojasnite pojem absolutne revščine. Pomagajte si z virom 3.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.8. Kaj je socialna izključenost? Razložite in ponazorite s primerom.

Razlaga: _____

_____

_____

(2)

Primer: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.9. Pojasnite pojem družbeni spol in kako je določen.

_____

_____

_____

(2 točki)

2. Identiteta in kultura

Vir 1

Delež otrok s slovenskim maternim jezikom je znašal na avstrijskem Koroškem v šolskem letu 1937/38 15,3 %, v šolskem letu 1960/61 je upadel na 5,3 %, torej za dve tretjini. Ta razvoj je posledica močnega germanizatoričnega pritiska na slovensko narodnostno skupnost na Koroškem, in sicer na političnem, gospodarskem in kulturnem področju.

(Malle, A. (ur.) (1997): Slovenci na Koroškem, ZSO, Celovec, str. 42)

2.1. O kateri sestavini kulture govori vir 1?

_____

(1 točka)

2.2. Katere so še druge sestavine kulture? Navedite in razložite še eno.

Navedba sestavine kulture: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

2.3. Imenujte (s sociološkim pojmom) in razložite proces, ki je v viru 1 naveden kot »germanizatorični pritisk«.

Poimenovanje procesa: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

2.4. Mogoči so tudi drugačni procesi in odnosi med različnimi kulturami. Imenujte in kratko pojasnite eno drugačno možnost.

Poimenovanje: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

2.5. Kako imenujemo prepričanje, da so kulture različne, vendar enakovredne?

_____

(1 točka)

2.6. Kratko razložite, s katerimi značilnostmi družbe in razlikami med ljudmi je povezan nastanek subkultur v neki družbi. V odgovor vključite dve takšni razliki in navedite konkreten primer subkulture.

Razlaga nastanka subkultur: _____

_____

_____

(2)

Primer subkulture: _____

(1)
(3 točke)

Vir 2

Raziskovalci še posebno pozornost namenjajo vlogi množičnih medijev v življenju otrok in mladostnikov, […] Med množičnimi mediji je še posebej pomemben splet, ki je postal »sestavni del življenja mladostnikov«. Tako nedvomno ustreza še eno poimenovanje današnje generacije mladih – t. i. *spletna generacija* (angl. *Net Generation*).

(Lavrič, M., in drugi (2011): Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji, MŠŠ, Urad RS za mladino, Aristej, Ljubljana, Maribor, str. 279)

2.7. Vir 2 omenja množične medije. Ti v socializacijskem procesu delujejo kot eden od

_____

(1 točka)

2.8. Za kaj mladostniki in mladostnice uporabljajo množične medije? Kratko predstavite tri najpogostejše uporabe.

Prva uporaba: _____

(1)

Druga uporaba: _____

(1)

Tretja uporaba: _____

(1)

(3 točke)

2.9. Kratko predstavite vpliv spleta na interakcije mladostnikov in mladostnic.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3. Delo in prosti čas

3.1. Opišite razmerje med delovnim in prostim časom v predindustrijskih družbah.

_____

_____

_____

(2 točki)

3.2. Kako se je spremenil odnos med delovnim in prostim časom v industrijskih družbah?

_____

_____

_____

(2 točki)

3.3. Ocene razširjenosti sive ekonomije za Slovenijo se gibljejo med 17 % in 23 %, kar jo uvršča blizu vrha lestvice držav. Zakaj je siva ekonomija z vidika države/družbe negativen, celo škodljiv pojav?

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

3.4. Kako sivo ekonomijo imenujemo še drugače?

_____

(1 točka)

3.5. Zaposlitev prinaša ljudem nekatere socialne pravice. Naštejte tri in eno podrobneje pojasnite.

Prva pravica: _____

Druga pravica: _____

Tretja pravica: _____

(2)

Pojasnitev: _____

_____

(1)
(3 točke)

Vir 1

Vladna poročila v ZDA navajajo, da je 31 milijonov delavcev zaposlenih za nepoln delovni čas, torej za manj kot štiriintrideset ur tedensko (U. S. Department of Labor, 2003).

(Macionis, J. J. (2005): Sociology. Tenth edition. Kenyon College, Parson Education, Inc. New Jersey, str. 421)

3.6. Navedite eno od posledic fleksibilizacije trga dela v zadnjih desetletjih.
Lahko si pomagate z virom 1.

_____

_____

(1 točka)

3.7. Katera od navedenih trditev glede vloge in ciljev sindikatov ni pravilna? Obkrožite jo.

A Ekonomska zaščita zaposlenih.
B Podpora strankam na volitvah.
C Organiziranje delavcev v času stavk.
D Socialna pomoč delavcem v času brezposelnosti.

(1 točka)

3.8. Kateri sta dve najpomembnejši sredstvi sindikata za doseganje ciljev?

Prvo sredstvo: _____

Drugo sredstvo: _____

(2 točki)

OBRNITE LIST.

Vir 2

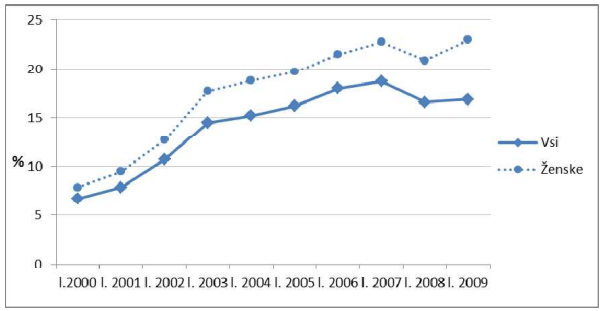

Delež brezposelnih diplomantov med vsemi brezposelnimi v starostni skupini 25–30 let, Slovenija, 2000–2009

(Povzeto po Lavrič, M., in drugi (2011): Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji, MŠŠ, Urad RS za mladino, Aristej, Ljubljana, Maribor, str. 112)

3.9. Brezposelnost (tudi v Sloveniji) ogroža nekatere kategorije prebivalstva bolj kakor druge. Navedite dve rizični kategoriji.

Prva kategorija: _____

Druga kategorija: _____

(1 točka)

3.10. Predstavite eno značilnost na področju brezposelnosti mladih z visokošolsko izobrazbo v Sloveniji. Lahko si pomagate z virom 2.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.11. Razložite vpliv tehnološkega razvoja na brezposelnost.

Kratkoročne posledice: _____

_____

_____

(1)

Dolgoročne posledice: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

4. Znanost – družbeni razvoj in ekološka vprašanja

4.1. Navedite dve razliki med vsakdanjim in znanstvenim spoznanjem ter eno razložite.

Prva razlika: _____

_____

Druga razlika: _____

_____

(2)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 1

Skozi svoj teleskop je Galilej dognal, da je Rimska cesta v resnici prostran zbor posamičnih zvezd. In najpomembnejše, opazil je štiri lune okoli Jupitra; odkritje, ki je izredno vplivalo na mnoge geocentrično naravnane posameznike, tiste, ki so zagovarjali, da se nebesna telesa vrtijo izključno okoli Zemlje.

(Hawking, S. (2005): Na ramenih velikanov, Zgodovinski mejniki v fiziki in astronomiji, Učila, Ljubljana, str. 56–57)

4.2. Katera družbena okoliščina razvoja moderne znanosti je razvidna iz vira 1? Navedite jo.

_____

(1 točka)

4.3. Predstavite še eno družbeno okoliščino za razvoj moderne znanosti.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 2

Z vključevanjem družboslovnih znanosti in še posebej sociologije v ciklične procese odločanja na področju socialne politike se družboslovje poslavlja od svoje akademske osamljenosti in stopa v areno političnega življenja. Ni več samo kritična veda, ki daje diagnoze brez terapij in ki zaradi tega vzbuja vtis nihilistične oziroma pesimistične akademske vede.

(Rus, V. (1990): Socialna država in družba blaginje, Domus, Ljubljana, str. 17)

4.4. O kateri funkciji znanosti govori vir 2?

_____

(1 točka)

4.5. Predstavite še dve drugi funkciji znanosti.

Predstavitev prve funkcije: _____

_____

_____

(2)

Predstavitev druge funkcije: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.6. Razložite pojem sociotehnosfera.

_____

_____

(2 točki)

4.7. Navedite študijo, ki je v 70. letih 20. stoletja med prvimi opozorila na glavne ekološke probleme.

_____

(1 točka)

Vir 3

Onesnaževanje tvorijo razni škodljivi plini in kapljice in trdi delci. Največkrat smo obveščeni o onesnaženju z žveplovim dioksidom, brezbarvnim plinom ostrega vonja, ki nastaja pri zgorevanju fosilnih goriv in raznih industrijskih procesih, je pa škodljiv za okolje in človeka. V zraku se posredno veže z vodno paro v žveplovo kislino, za kisle padavine pa vemo, da škodijo vegetaciji.

(Albreht, T., in drugi (2000): Zdravje in okolje: kakovost okolja in življenja konec 20. stoletja, Svet za varstvo okolja, Ljubljana, str. 36)

4.8. Na kateri vidik ekološke krize opozarja vir 3?

_____

(1 točka)

4.9. Navedite in pojasnite še en vidik sodobne ekološke krize.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

4.10. Kaj je »ekotehnološki optimizem«?

_____

_____

_____

(2 točki)

1. **Razpravljajte o povezanosti med zdravjem in družbenimi neenakostmi. Pri tem kritično ovrednotite individualizacijo odgovornosti za zdravje.**

2. **Razpravljajte o pojavih verskega fundamentalizma.**
   V svojem odgovoru opredelite verski fundamentalizem in njegove značilnosti, predstavite čas prvega pojava oziroma nastanka, navedite nekaj različnih oblik verskega fundamentalizma ter katero od oblik ponazorite tudi s konkretnimi primeri.

3. **Predstavite in analizirajte, ali spreminjanje družbenih norm vpliva na opredelitev odklonskosti in kako.**

4. **Predstavite, primerjajte in kritično presodite hiperglobalizatorski, skeptični in transformacijski pogled na globalizacijo.**

5. **Razpravljajte o vlogi šole v modernih družbah. V razpravo vključite primerjavo vloge šole v dveh različnih sociooloških konceptih.**

Državni izpitni center

M 1 3 2 5 2 1 1 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 28. avgust 2013

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2013

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ (Max) Weber	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	◆ stranka	
	1	◆ statusna skupina	
	2	◆ Skupine, ki poskušajo z močjo ščititi svoje interese, oziroma skupine ljudi z enako ali podobno količino ugleda.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	3	tri od: ◆ kastni sistem je religiozno utemeljen, razredni pa ne ◆ razredni sistem temelji na pridobljenih položajih, kastni na pripisanih ◆ kaste so bolj zaprte od razredov, mobilnost je večja v razredni družbi ◆ kaste so medsebojno bolj izolirane (odsotnost druženja, endogamija ...) od razredov ...	Za katero koli od razlik 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ funkcionalistično	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ Da se na visoke položaje povzpnejo samo tisti, katerih starši so prav tako imeli visoke položaje.	
	1	◆ Navedejo ustrezen primer.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	2	◆ Revni, pripadniki nižjih slojev, imajo revnejša socialna omrežja kakor pripadniki višjih slojev, zato imajo prvi dodatne priložnosti, drugi so bolj verjetno izključeni.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	◆ nezmožnost zadovoljitve za življenje nujnih potreb	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	2	◆ Pomeni izključenost iz vsakdanjih obrazcev, vzorcev, običajev, dejavnosti ...	
	1	◆ Navedejo ustrezen primer socialne izključenosti.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	2	◆ Družbeni spol pomeni družbena pričakovanja glede ravnanja osebe z določenim spolom. Določen je s kulturo, družbenimi normami (oziroma je ponotranjen s socializacijo).	

2. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ o jeziku	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	ena od: ◆ simboli ◆ vrednote ◆ družbene norme ◆ materialna kultura …	
	2	◆ razlaga navedene vrednote	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ asimilacija/etnocid	
	2	◆ prevzemanje kulturnih značilnosti večinskega okolja in s tem izgubljanje svojih kulturnih posebnosti	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	◆ interkulturalizem/multikulturalizem	
	2	◆ razlaga enega od navedenih pojavov	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ kulturni relativizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	◆ Subkulture nastajajo v kompleksnih diferenciranih družbah. V razlago vključeni dve od teh razlik: posebna religiozna prepričanja, etnične razlike, različen glasbeni okus, posebni interesi neke skupine, različnost vrednotnih in ideoloških usmeritev ...	
	1	◆ konkreten primer subkulture	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ dejavnik (ali agens) socializacije	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	3	tri od: ◆ zabava in sprostitev v prostem času, medijski modeli so pomembni za oblikovanje samopodobe ◆ vzbujanje močnih, intenzivnih doživljajev, obvladovanje stresnih in negativnih čustvenih stanj ◆ ustvarjanje virtualnih subkultur in skupnosti ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	◆ Uporaba spleta omogoča ustvarjanje družbenih povezav in virtualnih skupnosti, vendar tudi manj neposrednih interakcij. Odnosi v virtualnih skupnostih so manj zahtevni od tistih v dejanskem svetu. Tako je mogoče domnevati, da nadomeščanje neposrednih interakcij s spletnimi pomeni tudi slabše razvite komunikacijske veščine.	

3. Delo in prosti čas

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	◆ prepletanje dela in različnih družabnih dejavnosti …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	2	◆ delo jasno ločeno od drugih prostočasnih aktivnosti ◆ delo poteka zunaj doma	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	3	tri od: ◆ delo ni obdavčeno ◆ delo ni zakonsko regulirano s stališča (socialnih) pravic delavcev in delovnih obremenitev ◆ delo ni prijavljeno in ni deležno družbenega in nadzora države …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ delo na črno	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	2	tri od: ◆ pravica do pokojnine ◆ pravica do denarnega nadomestila v času brezposelnosti ◆ nadomestilo za invalidnost ◆ denarno nadomestilo v primeru bolezni ◆ pravica do plačanega dopusta …	Za tri navedene pravice 2 točki, za dve 1 točka.
	1	◆ pojasnitev ene izmed pravic	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	ena od: ◆ povečanje/nihanje brezposelnosti ◆ zmanjševanje/nihanje deležev stalno in redno zaposlenih ◆ povečanje deleža delno ali začasno zaposlenih ◆ povečan občutek ogroženosti pri delovni sili …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	2	◆ kolektivno pogajanje/sklepanje kolektivnih pogodb ◆ stavka	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	dve od: ◆ osebe z nizko stopnjo izobrazbe ◆ mladi, ki iščejo prvo zaposlitev (tudi diplomantje) ◆ starejši odpuščeni delavci ◆ invalidi	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	2	ena od: ◆ naraščanje brezposelnosti pri iskalcih prve zaposlitve ◆ naraščanje brezposelnosti mladih z visokošolsko diplomo ◆ težave pri pridobivanju stalnejših oblik zaposlitve ◆ posebne težave mladih diplomantk, povezane s stigmatizacijo zaradi pričakovanega materinstva in profila izobrazbe (feminizacija družboslovnih in humanističnih študijev) …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.11	1	◆ zmanjšanje potrebe po delovni sili	
	1	ena od: ◆ povečevanje števila novih delovnih mest in zaposlitev ◆ novi poklici …	
Skupaj	2		

4. Znanost – družbeni razvoj in ekološka vprašanja

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	dve od: ◆ uporaba posebnih znanstvenih metod ◆ začrtane meje znanja ◆ natančno formulirane trditve ◆ sistematično in organizirano vključevanje znanja ◆ sistematičnost, preverljivost, splošnost, objektivnost, preverljivost, zanesljivost ...	
	2	◆ Ustrezno razložijo eno izmed navedenih razlik.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	ena od: ◆ spremenjen odnos do sveta - narave ◆ neposredno opazovanje narave ◆ uporaba tehničnih pripomočkov v spoznavanju narave ◆ nove metode v znanstvenem spoznavanju	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	ena od: ◆ oblikovanje resnice o svetu s pomočjo razuma ◆ nastanek in razvoj protestantizma ◆ kritičen odnos do tradicionalne oblasti ◆ antropocentrizem ◆ razvoj kapitalizma	Za samo navedeno družbeno okoliščino 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ praktična funkcija znanosti	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	◆ kulturološka funkcija (vpliv na mišljenje, oblikovanje kulturnih vzorcev …)	Za samo navedeno funkcijo 1 točka.
	2	◆ spoznavna funkcija (objektivno spoznanje, ki temelji na uporabi metod …)	Za samo navedeno funkcijo 1 točka.
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	◆ Sociotehnosfera je s človekovo dejavnostjo ustvarjen umetni svet.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	1	◆ meje rasti	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	ena od: ◆ podnebne spremembe ◆ onesnaževanje zraka	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	ena od: ◆ problem demografske rasti ◆ nevarnost naravnih nesreč ◆ pretirano izsekavanje in izumiranje gozdov, rastlin, živali ◆ pomanjkanje obdelovalnih poršin …	
	1	◆ Predstavijo navedeni vidik.	
Skupaj	**2**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.10	**2**	◆ Človek je z novimi tehnološkimi rešitvami zmožen odpraviti sedanje probleme glede ekološke krize.	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje pomembnih elementov za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Predstavijo ugotovitve iz posameznih raziskav, ki kažejo na vpliv družbenih neenakosti na zdravstveno stanje (obolevnost, pričakovana življenjska doba ...) – večja obolevnost, krajša pričakovana življenjska doba npr. nižje izobraženih ljudi, prebivalcev z gospodarsko manj razvitih območij, pripadnikov nižjih družbenih slojev ... ◆ Razložijo, zakaj družbene neenakosti vplivajo na zdravje. ◆ Glede na te ugotovitve razpravljajo – kritično ovrednotijo individualizacijo odgovornosti za zdravje; razpravljajo o tem, koliko lahko posameznik, posameznica s svojimi vedenjskimi vzorci vpliva na svoje zdravstveno stanje.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	pričakovane vključene naslednje prvine: ◆ čas in okoliščine nastanka verskega fundamentalizma v okviru protestantskih skupnosti v ZDA ◆ opredelitev pomenskega okvira te oznake ◆ značilnosti verskega fundamentalizma v sodobnih družbah ◆ temeljni razlogi za pojave fundamentalizma in predstavitev zahtev radikalnih islamistov	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Predstavijo in analizirajo, da je opredelitev odklonskosti odvisna od: družbe, časa, storilcev in konkretnih okoliščin. ◆ Opozorijo na spreminjanje družbenih norm v času in prostoru. ◆ Predstavijo, da je odklonskost družbeno in kulturno pogojena.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Predstavijo hiperglobalizatorski, skeptični in transformacijski pogled na globalizacijo. ◆ Vse tri poglede medsebojno primerjajo. ◆ Navajajo argumente v prid in proti vsakemu od treh pogledov na globalizacijo, pri čemer se lahko sklicujejo na teorijo in/ali na konkretne primere.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	vsebinski elementi: ◆ razvoj in ekspanzija šole v modernih družbah ◆ pomembnost (funkcija) šole z vidika posameznika in družbe ◆ primerjava vloge šole v dveh različnih socioloških konceptih	

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 4 1 5 2 1 1 1 0 4

V sivo polje ne pišite.

1. Identiteta in kultura

Vir 1

Čefurji se na Fužinama niso preveč asimilirali. Ne jebejo oni to asimilacijo sploh. Toliko je enih čefurjev tukaj, ki sploh ne znajo slovensko. Znajo reč »nasvidanje« pa »živijo« pa »malo točeno« pa »ene cigarete« pa »prosam« pa »hvala« pa še tri besede pa nič drugega. Enega slovenskega stavka ne znajo sestavit.

(Vojnović, G. (2008): Čefurji raus, Študentska založba, Ljubljana, str. 136)

1.1. Kako imenujemo prilagajanje priseljencev kulturi družbe, v katero so se priselili? (Vir 1.)

_____

(1 točka)

1.2. Navedite in opišite še dva druga mogoča procesa ob stiku različnih kultur.

Navedba in opis prvega procesa: _____

_____

_____

_____

(2)

Navedba in opis drugega procesa: _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

1.3. Navedite in opišite sestavino kulture, o kateri govori vir 1.

Navedba sestavine kulture: _____

(1)

Opis sestavine kulture: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

1.4. Predstavite razmerje med »dominantno« kulturo in subkulturami.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

1.5. Kako imenujemo presojanje druge kulture izključno s stališča lastne kulture?

_____

(1 točka)

Vir 2

Do sedmega leta starosti je fant živel doma, nato pa je zapustil popolnoma družinsko okolje in prišel v oskrbo države, kjer je živel z drugimi otroki njegovih let. Mladi Špartanci so bili razdeljeni v tri glavne starostne skupine, v prvi so bili otroci od osem do enajst let, v drugi dečki od dvanajst do petnajst let in v tretji efebi (*gr. ephebos*) od šestnajst do dvajset let. Z dvajsetimi leti se je njihovo šolanje in izobraževanje zaključilo.

(Lopez Melero, R. (1994): Kako so živeli Grki, EWO, Ljubljana, str. 55–56)

1.6. Katera faza (vrsta) socializacije je nakazana/opisana v viru 2?

_____

(1 točka)

1.7. Predstavite dve značilnosti v viru 2 predstavljene socializacije.

Predstavitev prve značilnosti: _____

_____

_____

(1)

Predstavitev druge značilnosti: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

1.8. Kaj je resocializacija?

_____

_____

_____

(1 točka)

1.9. Resocializacija je večkrat neuspešna. Kratko pojasnite tri vzroke za to.

Prvi vzrok: _____

_____

_____

(1)

Drugi vzrok: _____

_____

_____

(1)

Tretji vzrok: _____

_____

_____

(1)
(3 točke)

1.10. Navedite dva konkretna primera resocializacije.

Prvi primer: _____

_____

_____

(1)

Drugi primer: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vir 1

Nekatere skupine prebivalstva so zelo izpostavljene tveganju revščine. Čeprav stopnja tveganja revščine, ki je odsev porazdelitve dohodka med prebivalci (dohodkovna revščina), kaže dokaj nizko stopnjo neenakosti znotraj populacije, so nekatere skupine prebivalstva zaradi revščine še vedno močno ogrožene. To so ljudje, ki živijo sami, so samohranilci ali živijo v enočlanskih gospodinjstvih; nekaterim od njih, in sicer brezposelnim in starim, se je ogroženost v letu 2008 še povečala.

(Socialni razgledi 2009, Urad za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana 2010)

2.1. Vir 1 govori o ogroženosti nekaterih skupin prebivalcev zaradi revščine. V povezavi z revščino govorimo o absolutni in relativni revščini. Opredelite obe obliki revščine in pojasnite, zakaj razlikujemo med njima.

Absolutna revščina: _____

_____

(1)

Relativna revščina: _____

_____

(1)

Pojasnitev razlikovanja med njima: _____

_____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.2. Pojasnite povezanost med revščino in socialno izključenostjo.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2.3. Različne teorije revščino običajno razlagajo z vzroki, ki so povezani z reveži samimi (njihovimi lastnostmi) ali pa z vzroki v organizaciji družbe. Navedite in pojasnite eno od teorij.

Navedba teorije: _____

(1)

Razlaga navedene teorije: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 2

Razredna diferenciacija glasbenega okusa je na prvi pogled očitna, čeprav ne temelji na nasprotju med visoko in popularno kulturo. Tisti z visoko izobrazbo in tisti v najvišjem poklicnem razredu so v največji meri poslušalci kategorije »visoki pop in klasika« in najmanj preferirajo »nizko množično kulturo« z glasbenimi zvrstmi, kot so narodno-zabavna glasba in turbofolk. Pri spodnjem razredu je očitna izrazita preferenca za »nizko množično kulturo«.

(Kurdija, S., in Luthar, B. (2011): Razred in kulturne distinkcije, FDV, Ljubljana)

2.4. Pojasnite pojem »kulturni kapital«. Pomagajte si z virom 2.

_____

_____

_____

(2 točki)

2.5. Kaj je družbeni status?

_____

_____

(1 točka)

2.6. Navedite in razložite enega od dejavnikov (eno od določnic), ki določajo družbeni status.

Navedba dejavnika (določnice): _____

(1)

Razlaga: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2.7. Kako imenujemo spreminjanje družbenega statusa na družbeni lestvici?

_____

(1 točka)

Vir 3

Prebivalstvo Slovenije je torej visoko integrirano v sorodstvena in prijateljska omrežja močnih vezi. Oboje prispeva k temu, da se prebivalci Slovenije čutijo obkrožene z ljudmi, ki jim visoko zaupajo. […] Na mikro ravni so socialna omrežja prebivalcev Slovenije izvor socialnega kapitala, za katerega je značilen visok občutek pripadnosti kohezivni skupini.

(Iglič, H. (2004): Tri ravni socialnega kapitala v Sloveniji. S Slovenkami in Slovenci na štiri oči, FDV-IDV, Ljubljana, str. 155–177)

2.8. Kratko pojasnite pojem socialno omrežje.

_____

_____

(1 točka)

2.9. Navedite in razložite, na katera načina lahko delujejo socialna omrežja.

Navedba in razlaga prvega načina: _____

_____

_____

(2)

Navedba in razlaga drugega načina: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

3. Odklonskost in kriminaliteta

3.1. Opredelite konformno vedenje.

_____

_____

(1 točka)

3.2. Pojasnite, po čem se kriminaliteta razlikuje od drugih oblik odklonskosti.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Največja doslej razkrinkana kriminalna združba, ki je tihotapila heroin, je padla leta 1998 v policijski akciji, imenovani Kolo. Šlo je za voznike tovornjakov iz Gorenjske, ki so v posebej prirejenih rezervoarjih za gorivo tihotapili večje količine heroina iz Turčije preko Bolgarije v zahodnoevropske države.

(Oprostili glavnino »bojevnikov«, tudi Tošića, Dnevnik, 21. 11. 2012, str. 14)

3.3. Poimenujte in pojasnite obliko kriminala, ki ga omenja vir 1.

Poimenovanje: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

Vir 2

V 2011 so na sodiščih končali kazenske postopke zoper 14.169 polnoletnih in 550 mladoletnih oseb. Obsodili so 7.596 polnoletnih oseb, 369 mladoletnikom pa so izrekli vzgojni ukrep ali kazen. Med pravnimi osebami je bilo ovadenih 674, obtoženih 77, spoznanih za odgovorne pa 8.

(http://www.stat.si. Pridobljeno: 12. 12. 2012.)

3.4. O katerem načinu ugotavljanja obsega in razširjenosti kriminalitete lahko sklepate iz vira 2? Navedite ga in kratko predstavite.

Navedba: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

3.5. Kdo je avtor teorije strukturne napetosti in v katero teoretsko perspektivo v sociologiji ga uvrščamo?

Avtor: _____

(1)

Teoretska perspektiva: _____

(1)
(2 točki)

3.6. Razložite, kako omenjeni avtor (vpr. 3.5.) pojasnjuje vzroke odklonskosti.

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

3.7. Kaj je »panopticizem«?

_____

_____

_____

(2 točki)

3.8. Za katero obliko družbenega nadzora je značilen panopticizem? Predstavite še eno značilnost te oblike družbenega nadzora.

Oblika družbenega nadzora: _____

(1)

Predstavitev še ene značilnosti: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.9. Katero obliko družbenega nadzora še poznate? Prestavite eno izmed njegovih značilnosti.

Oblika družbenega nadzora: _____

(1)

Predstavitev značilnosti: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

4. Znanost – družbeni razvoj in ekološka vprašanja

Vir 1

S tem je Zemlja povzdignjena med ostale zvezde premičnice, obenem pa izgubi svoj osrednji položaj v vesolju. To miselnost nadaljuje in dopolni Kepler, astronom, ki je trdil, da je narava grajena na preprostih številskih razmerjih […] Moč te ideje je uspel dokazati tudi v praksi glede gibanja Zemlje okoli Sonca. Galileo Galilei je zavrnil elemente mitološkega pojmovanja sveta in vpeljal strogo deterministično mehaniko. Trdil je, da je vse merljivo, kar pa ni merljivo, je treba narediti merljivo. Poleg tega je trdil, da se da vse matematično obdelati: »Narava je odprta knjiga, napisana z matematičnimi pismenkami.«

(http://www.gcc.si/wp-content/uploads/2006/11. Pridobljeno: 6. 12. 2012.)

4.1. V katero obdobje je mogoče umestiti začetke moderne znanosti? Navedite ustrezno stoletje. V pomoč vam je lahko vir 1.

_____

(1 točka)

4.2. Katere družbene okoliščine so vplivale na razvoj moderne znanosti? Predstavite dve.

Prva družbena okoliščina: _____

_____

_____

(2)

Druga družbena okoliščina: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

OBRNITE LIST.

V sivo polje ne pišite.

Vir 2

Z recesijo se v Slovenijo počasi vrača spoznanje zdrave pameti, da ne moremo napredovati brez kakovostnega znanja in razvoja. [...] Le s kreiranjem novih storitev, novih produktov, dvigom dodane vrednosti, skratka s pametno uporabo znanja se bo Slovenija uspešno razvijala naprej.

(Gams, M. (2010): Aktualni problemi slovenske znanosti, Delo, 28. 1. 2010, str. 26)

4.3. Katera družbena funkcija znanosti je predstavljena v viru 2?

_____

(1 točka)

4.4. Navedite in predstavite še dve drugi družbeni funkciji znanosti, ki nista razvidni iz vira 2.

Navedba prve funkcije: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

(1)

Navedba druge funkcije: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

(1)
(4 točke)

4.5. Pojasnite pojma.

Avtonomija znanosti: _____

_____

_____

(2)

Znanstvena paradigma: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

Vir 3

Danes smo bolj kakor kdajkoli v zgodovini človeštva občutljivi za vprašanje človekovega dostojanstva, v zvezi s tem pa za avtonomijo v znanosti. Globinsko spoznavanje naravnega zakona, glas vesti, splošni človeški čut za dobro in usmerjenost naše zavesti v prihodnost so razlog, da se danes v svetu vse bolj uveljavlja etika kot posebna zahteva sodobne tehnološke in tehnokratske civilizacije.

(http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/krf/CBDD5E279F3C6AACC1256E940046C531?OpenDocument. Pridobljeno: 10. 12. 2012.)

4.6. S katerimi vrstami etičnih dilem se znanost ubada? Navedite dve. Lahko si pomagate z virom 3.

Prva vrsta etičnih dilem: _____

_____

(1)

Druga vrsta etičnih dilem: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.7. Pojasnite eno od etičnih dilem znanosti, ki ste ju zapisali v svojem odgovoru, in navedite ustrezen družbeni primer.

Pojasnilo: _____

_____

_____

(2)

Družbeni primer: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

Vir

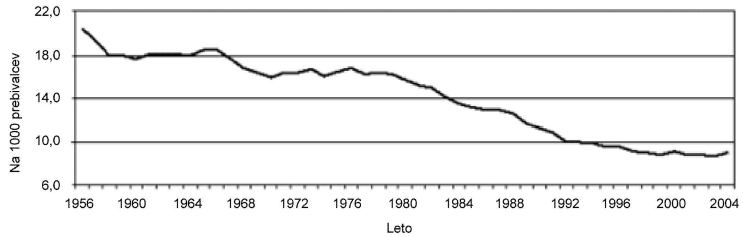

Živorojeni otroci na 1000 prebivalcev, Slovenija, 1956–2004

(http://www.stat.si/novice_poglej.asp?id=617. Pridobljeno: 6. 12. 2012.)

1. Razpravljajte o razlogih in posledicah spreminjanja družbenih funkcij družine.
V odgovoru predstavite družbene funkcije družine, pojasnite njihovo spreminjanje ter vzroke in posledice sprememb. V razpravi kot argumente za svoje trditve uporabite ustrezne primere in/ali podatke ter stališča avtorjev/teorij. Kot pripomoček lahko uporabite tudi grafični prikaz.

2. Predstavite in analizirajte dejavnike, ki vplivajo na neenake možnosti šolanja.

3. Religiji se pripisujejo različne družbene funkcije.
Opredelite religijo, predstavite tri njene družbene funkcije in razpravljajte o njihovem pomenu v današnjih modernih družbah.

4. Razpravljajte o avtonomiji množičnih medijev.
Pojasnite razliko v delovanju javnih in komercialnih sistemov RTV. Katere funkcije primarno opravljajo javni in katere zasebni mediji? Navedite primere.

5. Predstavite formalne in neformalne oblike dela ter razpravljajte o njihovem pomenu v življenju posameznikov in posameznic.
Opredelite pojma formalno in neformalno delo, predstavite po tri različne oblike formalnega in neformalnega dela, pojasnite oziroma izpostavite razlike med formalnim in neformalnim delom, razpravljajte o njihovem pomenu.

Državni izpitni center

M 1 4 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 3. junij 2014

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2014

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ akulturacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	4	dve od: ◆ etnocid ◆ interkulturalizem ◆ multikulturalizem ◆ asimilacija ◆ genocid	Za vsako ustrezno navedbo procesa po 1 točko, za ustrezen opis vsakega navedenega pa še po 1 točko, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ jezik	
	2	◆ ustrezna in smiselna pojasnitev navedene sestavine kulture	Za celovit odgovor, ki vključuje dve značilnosti jezika, 2 točki. Za delno ustrezno pojasnitev ustrezno manj točk.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	2	◆ Dominantna kultura je prevladujoča, subkultura sicer v glavnem sprejema dominantno kulturo, vendar pa ima nekatere posebne kulturne značilnosti. Subkulture pogosto niso enakopravne z dominantno kulturo.	Za celovit odgovor, ki vključuje dva vidika razmerja med dominantno kulturo in subkulturo, 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ etnocentrizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ sekundarna socializacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	dve od: ◆ vključevanje v bolj zapleteno mrežo različnih skupin in organizacij zunaj intimnega domačega okolja (vstop v šolo) ◆ učenje in prevzemanje številnih novih vlog ◆ formalno sankcioniranje ◆ sprememba vzorcev razumevanja sebe in drugih ◆ novi dejavniki socializacije ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ izničenje učinkov prejšnje socializacije in vpeljava novih oblik vedenja, vrednotenja, čustvovanja (bistvena sprememba posameznikovega vedenja, vrednotenja ...)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	3	tri od: ◆ neustreznost resocializacijskega okolja ◆ posameznik je prisiljen v resocializacijo ◆ družba zavrača resocializirane osebe ◆ resocializira se odrasla oseba s trdo ukoreninjenimi vzorci vedenja ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	2	dve od: ◆ resocializacija odklonskih oseb (storilcev kaznivih dejanj) v zaporu ◆ resocializacija odvisnikov od drog v komunah ◆ resocializacija v različnih rehabilitacijskih centrih ◆ prilagajanje (akulturacija) priseljencev kulturi družbe, v katero so se priselili ...	

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ Kdor nima dovolj virov, da bi lahko zadovoljil temeljne potrebe po hrani, obleki in prebivališču, in je zato ogrožen njegov ali njen fizični obstoj, je absolutno reven.	
	1	ena od: ◆ O relativni revščini govorimo pri posameznikih, ki nimajo dovolj virov, da bi si zagotovili dobrine in storitve, ki so v določeni družbi v določenem času dojete kot samoumevne. ◆ Posamezniki si ne morejo zagotoviti minimalno družbeno sprejemljivega načina življenja.	
	2	◆ Razlika je v merilu: pri absolutni revščini izhajamo iz možnosti zadovoljevanja temeljnih potreb, pri relativni pa je merilo sprejemljiv življenjski standard v neki družb ...	Upoštevamo vsako strokovno smiselno rešitev.
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	2	◆ Revščina je pogosto vzrok za socialno izključenost zaradi pomanjkanja ekonomskih, socialnih in kulturnih virov.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	ena od: ◆ teorija situacijske prisile ◆ teorija subkulture revščine ◆ konfliktne teorije ...	
	2	◆ razlaga navedene teorije	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	◆ Kulturni kapital vključuje: pogled na svet, vrednotni sistem, način izražanja, družbene spretnosti, način potrošnje, način preživljanja prostega časa ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ mesto posameznika oziroma posameznice na (hierarhični) »družbeni lestvici«	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	ena od: ◆ ekonomsko stanje ◆ družbena moč ◆ družbeni ugled/prestiž	
	1	◆ razlaga navedenega dejavnika/določnice	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ vertikalna gibljivost (mobilnost)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ Socialno omrežje sestavljajo odnosi, ki jih vzpostavljajo ljudje v vsakdanjem življenju, prek tega pa se povezujejo tudi v širše družbene strukture (npr. poklicne skupine, lokalne skupnosti, statusne skupine, politične skupine, etnične skupine, razrede ...).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	◆ pozitivno, ko nas podpirajo v kriznih trenutkih, posredujejo pomembne informacije, zagotavljajo pomoč ...	
	2	◆ negativno, ker so lahko tudi vir omejevanja, prepovedovanja, nadzorovanja in izključevanja	
Skupaj	4		

3. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ Vedenje, ki je v skladu z družbenimi normami oziroma je družbeno sprejemljivo.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	2	◆ Odklonskost je kršenje formalnih in neformalnih norm. ◆ Kriminaliteta so dejanja, ki jih kazensko pravo opredeljuje kot kazniva.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	◆ organizirani kriminal	
	2	dve od: ◆ Vanj so vključene organizirane skupine. ◆ Njihova dejavnost pogosto presega državne meje. ◆ Vpletenim prinaša velik zaslužek ...	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ (uradni) statistični podatki	
	2	◆ Vir podatkov so uradna policijska statistika, statistika tožilstev in sodišč o obravnavanih in rešenih primerih ter kaznovanost storilcev za kazniva dejanja, statistika o številu oseb, ki prestajajo zaporno kazen ...	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ (Robert) Merton	
	1	◆ funkcionalizem	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	3	◆ poudarjen pomen dveh elementov družbene strukture in razkorak med njima, tj. med: – družbeno/kulturno opredeljenimi cilji (vrednotami) in – sistemom družbenih norm, ki opredeljujejo dopustne načine za doseganje teh ciljev ◆ izvor odklonskosti iz neenakih možnosti za doseganje družbeno zaželenih ciljev	Za le naštevanje in opisovanje načinov prilagoditve strukturni napetosti največ 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	2	◆ preglednost dogodkov in njihovih nosilcev, vidnost vsega, kar se dogaja, nenehna nadzorovanost posameznika ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ neformalni družbeni nadzor	
	1	ena od: ◆ Temelji na nenapisanih pravilih in sankcijah. ◆ Sankcije niso vnaprej predvidene, so spontan odziv družbene okolice na neko ravnanje. ◆ Sankcije so pozitivne in negativne ...	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	◆ formalni družbeni nadzor	
	1	ena od: ◆ Je uradni, državni nadzor. ◆ Temelj nadzora je oblast. ◆ Izvajajo ga za to posebej določene državne institucije. ◆ Ljudje, ki izvajajo nadzor, so za to strokovno usposobljeni. ◆ Sankcije so vnaprej določene ...	
Skupaj	2		

4. Znanost – družbeni razvoj in ekološka vprašanja

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ 16. stoletje	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	4	dve od: ◆ spremenjen odnos do sveta oz. do narave/človek kot gospodar narave ◆ zgodnji kapitalizem ◆ ideje protestantizma (dejavno poseganje v naravo kot temelj za razvoj) ◆ nove spoznavne metode/eksperimentiranje v znanosti ◆ profesionalizacija znanosti in oblikovanje znanstvene skupnosti ...	Za ustrezno predstavitev vsake družbene okoliščine po 2 točki, skupaj 4 točke. Za pomanjkljivo predstavitev ustrezno manj točk.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	1	◆ praktična funkcija znanosti/vpliv znanosti na gospodarski razvoj družbe	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ spoznavna funkcija	
	1	◆ predstavitev spoznavne funkcije (objektivno spoznanje, ki temelji na uporabi metod)	
	1	◆ kulturološka funkcija	
	1	◆ predstavitev kulturološke funkcije (vpliv na mišljenje/oblikovanje kulturnih vzorcev)	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	◆ Znanost ni odvisna od politike, kapitala, religijskih institucij … ◆ Sama določa predmet in metode raziskovanja.	
	2	◆ Določen način razumevanja naravnih in družbenih procesov oziroma razumevanje povezano z določenimi teorijami/koncepti/ smermi ...	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	1	◆ etične dileme, povezane z raziskovanjem	
	1	◆ etične dileme, povezane z uporabo znanstvenih spoznanj	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	2	◆ ustrezno pojasnilo ene etične dileme iz kandidatovega odgovora na 6. vprašanje (npr. problem izbora metod pri raziskovanju, problemi ohranjanja pravice do zasebnosti raziskovancev ...)	
	2	◆ navedba ustreznega konkretnega družbenega primera, npr. problema uporabe metode eksperimenta v raziskavah, ki vplivajo na rezultate, povzročajo škodljive duševne ali telesne posledice raziskovancem, npr. eksperimentiranje z uporabo zdravil pri bolnikih	
Skupaj	**4**		

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Predstavijo družbene funkcije družine: – socializacijsko – ekonomsko – emocionalno – biološko-reprodukcijsko ◆ Opišejo spreminjanje funkcij družine. ◆ Pojasnijo razloge/vzroke za spreminjanje predstavljenih funkcij. ◆ Pojasnijo posledice spreminjanja le-teh. V razpravi kot argumente za trditve uporabijo ustrezne primere in/ali podatke ter stališča avtorjev/teorij.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	Predstavijo in analizirajo: ◆ socialno-ekonomski status/slojno pripadnost – dohodek, druge materialne okoliščine, ekonomski položaj staršev ter vpliv na šolsko uspešnost in dolžino šolanja otrok ◆ subkulturne razlike in pomen kulturnega kapitala ◆ spol in možnosti izobraževanja ◆ etnično pripadnost in možnosti izobraževanja	Za 20 točk je dovolj tudi, če ustrezno predstavijo in analizirajo tri različne dejavnike.

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Opredelijo religijo. ◆ Ustrezno in smiselno pojasnijo tri funkcije religije: – integracijsko – osmišljevalno – socialnonadzorno – kompenzacijsko – legitimacijsko ◆ Ovrednotijo pomen izbranih funkcij religije v modernih družbah, razpravljajo o tem.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Razložijo delovanje množičnih medijev. ◆ Pojasnijo delovanje in razliko med javnimi in komercialnimi sistemi RTV. ◆ Razložijo razlike v funkcijah javnih in zasebnih medijev. ◆ Navedejo primere.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Opredelijo pojma formalno in neformalno delo ter razlike med njima (z vidika njune družbene reguliranosti, plačila, socialnih pravic, statusa ...). ◆ Predstavijo različne oblike formalnega in neformalnega dela (konkretni primeri). ◆ Razpravljajo o njunem pomenu.	

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 4 2 5 2 1 1 1 0 4

V sivo polje ne pišite.

1. Odločanje v skupnosti

Vir 1

Značilna poteza sodobne države je politični monopol, zato lahko govorimo tudi o istovetnosti države in političnega. Ta monopol pa se uveljavlja z racionalnimi postopki in sredstvi: po eni plati s pravom, ki določa abstraktna splošna in brezosebna pravila, po drugi pa z uradniškim upravljanjem, ki temelji na hierarhičnosti in poklicnosti: oboje je zagotovilo zakonitosti, se pravi objektivnosti in predvidljivosti političnoupravnega postopka.

(Matteucci, N. (1999): Novoveška država. Izrazoslovje in pota. FDV, Zbirka mednarodni odnosi, Ljubljana, str. 87)

1.1. Vir 1 opredeljuje državo v ožjem pomenu. Opozarja predvsem na eno od prvin, ki je povezana s pojmovanjem države. O kateri od prvin, ki opredeljujejo državo, govori vir 1?

_____

(1 točka)

1.2. Navedite še dve prvini, ki skupaj s prej navedeno opredeljujejo državo v širšem pomenu.

Prva prvina: _____

(1)

Druga prvina: _____

(1)
(2 točki)

1.3. Kako je razdeljena oblast v modernih demokratičnih državah? Navedite veje oblasti.

Prva veja oblasti: _____

(1)

Druga veja oblasti: _____

(1)

Tretja veja oblasti: _____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

1.4. Navedite bistvene značilnosti pravne države.

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

1.5. Z uveljavljanjem pravne države se ločita javna in zasebna sfera. Država je prostor javnega, zasebna sfera je prostor svobode in izbire posameznikov. Kateri pojem se je uveljavil za to področje zasebnega? Navedite ga in predstavite njegove značilnosti.

Navedba pojma: _____

(1)

Predstavite značilnosti navedenega pojma: _____

_____

_____

_____

_____

(3)
(4 točke)

Vir 2

Deklaracija o človekovih pravicah iz leta 1948 je uvedla ne samo politične in civilne pravice, temveč tudi ekonomske in socialne. Brez socialnih in ekonomskih tudi civilne in politične pravice ne pomenijo veliko za večino ljudi. Socialna država se je po drugi svetovni vojni razvijala kot oblika demokracije, ki temelji na demokratični enakosti. Enakost (po J. S. Mill) je oblika pravičnosti ... V takih okoliščinah se je razvijala tudi ideja o državi blaginje.

(Leskošek, V. (2006): Pogledi na reforme. Znanstvena knjižnica, Ljubljana, št. 57, str. 189)

1.6. Opredelite pojem »socialne pravice«.

_____

_____

(1)

Kako jih zagotavlja država?

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

1.7. Pomembna razsežnost demokracije je politična udeležba (participacija), ki jo razumemo kot sodelovanje ljudi pri odločanju o javnih zadevah. Različne dejavnosti v zvezi s participacijo običajno delimo na dva tipa. Navedite in na kratko pojasnite oba.

Navedba prvega tipa: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

(1)

Navedba drugega tipa: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

(1)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

2. Izzivi sodobnega sveta

2.1. Navedite tri modernizacijske procese.

Navedba prvega procesa: _____
(1)

Navedba drugega procesa: _____
(1)

Navedba tretjega procesa: _____
(1)
(3 točke)

2.2. Predstavite globalizacijski proces.

_____

_____

_____

_____
(2 točki)

Vir 1

Spomladi 1945 so se na konferenci v San Franciscu zbrali predstavniki 50 držav ter 26. junija 1945 sprejeli Ustanovno listino Organizacije združenih narodov (OZN). … Leta 2007 je imela OZN že 192 članic. Namen OZN je ohranjanje svetovnega miru in mednarodne varnosti s kolektivnimi ukrepi, spodbujanje gospodarskega, kulturnega, vzgojno-izobraževalnega in znanstvenega sodelovanja, ki bi lahko pripomoglo k odpravljanju vzrokov sporov, ter humanitarno delovanje in varstvo človekovih pravic.

(Gabrič, A., in Režek, M. (2011): Zgodovina 4, DZS, Ljubljana, str. 76)

2.3. Kateri vidik globalizacije nakazuje vir 1? Navedite in opišite ga.

Navedba: _____
(1)

Opis: _____

_____

_____

_____
(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

2.4. Človek si neprestano prisvaja, preoblikuje in prilagaja naravno okolje ter posledično povzroča ekološko krizo.

Kaj je ekološka kriza?

_____

_____
(1 točka)

2.5. Skupina znanstvenikov je v študiji »Meje rasti« opozorila na številne ekološke probleme. Razložite dva problema, na katera opozarja študija.

Razlaga prvega problema: _____

_____

_____

_____
(2)

Razlaga drugega problema: _____

_____

_____

_____
(2)
(4 točke)

Vir 2

Raziskovalci ocenjujejo, da se bo gladina (morij) v naslednjem stoletju dvignila še za 20 do 60 cm. Sprememba bo povzročila človeštvu veliko težav, saj večina prebivalcev na Zemlji živi tik ob morjih, na nadmorski višini manj kot meter.

(Tome, D., in Vrezec, A. (2010): Ekologija, DZS, Ljubljana, str. 126)

2.6. Človek s svojim poseganjem v naravo povzroča številne spremembe globalnih razsežnosti.

Navedite eno težavo, na katero opozarja vir 2.

_____

_____
(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

2.7. Obkrožite črko pred trditvijo, ki izraža demografsko stanje v modernih družbah.

A Visoka rodnost in visoka smrtnost.

B Visoka rodnost in nizka smrtnost.

C Nizka rodnost in nizka smrtnost.

D Nizka rodnost in visoka smrtnost.

(1 točka)

Vir 3

V obdobju 1870–1900 je imela povprečno vsaka družina v Dolini 5,3 otroka, vendar od le-teh jih je le 3,2 odraslo oziroma preživelo deseto leto starosti.

(Verginella, M. (1990): Družina v Dolini pri Trstu, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, str. 14)

2.8. Vir 3 govori o rodnosti v preteklosti. Navedite tri vzroke padanja rodnosti v sedanjosti.

Prvi vzrok: _____

(1)

Drugi vzrok: _____

(1)

Tretji vzrok: _____

(1)
(3 točke)

2.9. Pojasnite enega od izzivov, ki jih za družbo prinaša staranje prebivalstva.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

3. Družba – zdravje, telo, bolezen

Vir 1

Vsaka kultura pozna mite, rituale, tabuje in etične standarde, s pomočjo katerih ljudem pomaga razumeti krhkost življenja, razložiti vzroke bolečin in bolezni ter vlogo umiranja in smrti. Na ta način bolečina, bolezen in smrt ohranjajo svojo človečnost. Globalna medicinska civilizacija pa poskuša zanikati potrebo po sprejetju teh življenjskih dejstev. Njena naloga naj bi bila v odstranitvi bolečine, odpravljanju bolezni in bojevanju bitke s smrtjo.

(Zelko, E., in Kocjančič, S. (2009): Medikalizacija življenja, v Klemenc Ketiš, Z., Medikalizacija. Učno Gradivo za 26. učne delavnice za zdravnike družinske medicine, Zavod za razvoj družinske medicine SZD, Ljubljana, str. 11–12)

3.1. S katerim strokovnim terminom najustrezneje označimo značilnosti globalne medicinske civilizacije iz vira 1? Obkrožite črko pred pravilno rešitvijo.

A Znanstvena medicina.

B Medikalizacija družbe.

C Disciplinatorna medicina.

D Holistična medicina.

(1 točka)

3.2. Pojasnite, kaj pomeni izbrano pravilno poimenovanje.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.3. Sociolog B. S. Turner je razlikoval med dvema vrstama razlag izvora bolezni in zdravja. Pojasnite, v čem ti dve vrsti razlag iščeta vzroke bolezni in zdravja.

Religiozno-mitične razlage: _____

_____

_____

(2)

Medicinske razlage: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

3.4. Kako se medikalizacija kaže v življenju posameznika? Pojasnite in navedite primer.

Pojasnitev: _____

_____

_____

_____

(2)

Primer: _____

_____

_____

(1)
(3 točke)

Vir 2

spol / izobrazba	moški	ženske
nizka	42,7	51,8
srednja	47,0	53,6
visoka	50,0	54,3

Pričakovano trajanje življenja pri starosti 30 let glede na izobrazbo in spol

(Povzeto po: Počkar, M., in Tavčar Krajnc, M. (2011): Sociologija, DZS, Ljubljana, str. 32)

3.5. Katere razlike med spoloma in med izobrazbenimi skupinami v pričakovanem trajanju življenja so razvidne iz preglednice v viru 2?

Razlike med spoloma: _____

_____

_____

(1)

Med izobrazbenimi skupinami: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

3.6. Kako je mogoče te razlike pojasniti?

Pojasnitev razlik med spoloma: _____

_____

_____

_____

(2)

Pojasnitev razlik med izobrazbenimi skupinami: _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

3.7. Katere sociološke teorije se največ ukvarjajo z zdravjem kot socialnoekonomsko kategorijo?

_____

(1 točka)

Vir 3

»Prva zdravnikova naloga je torej politična. Boj zoper bolezen se mora začeti z vojno proti slabim vladam.« [...]
»Medicina ne bi smela biti več omejena na skupek tehnik zdravljenja in vednosti, ki jo zahtevajo te tehnike; zajela naj bi tudi spoznavanje *zdravega človeka*, se pravi izkušnjo *ne-bolnega človeka kot zgleda*. Pri upravljanju človeškega obstoja naj bi zavzela normativno držo« ...

(Foucault, M. (2009): Rojstvo klinike, Študentska založba, Ljubljana, str. 67, 68)

3.8. Michel Foucault je opozarjal tudi na represivno disciplinatorno vlogo medicine. Kratko pojasnite njegovo razumevanje te vloge.

_____

_____

_____

(1 točka)

3.9. Zdravstvene storitve so v modernih družbah razumljene kot dobrine splošnega pomena. Navedite dve značilnosti javnega zdravstva.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

4. Šolanje

Vir 1

Proces vključevanja v družbo odraslih je vedno tudi proces socialne selekcije za posamezne družbene položaje. Te selekcije danes ne opravlja socialno zaledje posameznika, ampak predvsem izobraževalni in vzgojni proces ter stopnja uspešnosti posameznika v tem procesu. Končna odločitev o doseženem statusu sicer pripada sistemu dela (zaposlitve), vendar na to močno vplivajo doseženi izobraževalni rezultati.

(Ule, M. (2008): Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja, FDV, Ljubljana, str. 136)

4.1. Na katero funkcijo šole oziroma izobraževalnega in vzgojnega procesa nakazuje vir 1? Navedite jo in razložite.

Navedba funkcije šole: _____

(1)

Razlaga funkcije šole: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

4.2. Navedite in razložite še drugo pomembno funkcijo šole.

Navedba druge funkcije šole: _____

(1)

Razlaga funkcije šole: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

4.3. Razložite pojem kulturni kapital ter pojasnite njegov pomen pri doseganju šolskega uspeha in izobrazbe nasploh.

Razlaga pojma kulturni kapital: _____

_____

_____

_____

(2)

Pomen kulturnega kapitala pri doseganju šolskega uspeha/izobrazbe: _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 2

Ekspanzija šolstva v celotni EU kakor tudi v Sloveniji je v zadnjih petdesetih letih izjemna in predstavlja eno največjih družbenih sprememb sploh. Izobraževanje postaja stalnica za zelo velik del življenjskega cikla povprečnega Slovenca, enako kot za povprečnega Evropejca.

(Lavrič, M., in drugi (2011): Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji, Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Aristej, Ljubljana, Maribor, str. 67)

4.4. Razložite, kaj je mišljeno z ekspanzijo šolstva, ki jo omenja vir 2.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

4.5. Razložite dve družbeni okoliščini, ki sta spodbudili in omogočili ekspanzijo šolanja.

Prva okoliščina: _____

_____

_____

_____

(2)

Druga okoliščina: _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.6. V konceptu vseživljenjskega učenja se pojavljajo različni poudarki in cilji. Razložite, kako je bilo vseživljenjsko učenje razumljeno v 60. letih 20. stoletja, ko je koncept nastal, in kako je razumljeno zadnji dve desetletji (od 90. let 20. stoletja).

Razumevanje vseživljenjskega učenja ob nastanku njegovega koncepta: _____

_____

_____

_____

_____

(2)

Razumevanje vseživljenjskega učenja danes: _____

_____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

1. Analizirajte kulturno pogojenost opredeljevanja konformnosti in odklonskosti.
V odgovor vključite konkretne primere.

2. Razpravljajte o družbenih razlikah in neenakosti spolov.
V razpravi opredelite družbene razlike in družbeno neenakost spolov. Predstavite pomembne družbene razlike in neenakost med spoloma, njihove vzroke in posledice ter procese spreminjanja.

3. Razpravljajte o etnocentrizmu in kulturnem relativizmu.
Opredelite pojma, analizirajte vzroke in posledice etnocentrizma ter razpravljajte o pomenu kulturnega relativizma.

4. Razpravljajte o razvoju moderne znanosti.
Pojasnite družbene okoliščine razvoja; razložite povezanost modernizacijskih procesov z razvojem znanosti; navedite in razložite najpomembnejše funkcije, ki jih ima sodobna znanost.

5. Razpravljajte o socialnem pomenu zakonske zveze v modernih družbah.
Opredelite zakonsko zvezo in njeno razmerje do družine. Pojasnite pravila sklepanja zakonskih zvez. Razložite socialni pomen zakonske zveze v preteklosti in spremembe danes. Razložite, v čem se kažejo te spremembe in kateri so vzroki zanje. Ovrednotite vpliv teh sprememb na družinsko življenje.

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 28. avgust 2014

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2014

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ (suverena) oblast	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	◆ državno ozemlje (teritorij) ◆ prebivalstvo	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	3	◆ zakonodajna ◆ izvršna ◆ sodna	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	3	◆ pravna država priznava in varuje temeljne pravice ◆ vzpostavlja za vse enake zakone in jim je tudi sama podrejena ◆ zagotavlja pravno varnost posameznikov in posameznic na nekem ozemlju	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ civilna družba	
	3	◆ Je področje dejavnosti, ki jih ne nadzira država. ◆ V civilni družbi se posamezniki in posameznice svobodno združujejo zaradi uresničevanja interesov. ◆ Civilna družba je pomembna za uveljavljanje demokracije.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ To so pravice državljanov in državljank do socialne varnosti in ustrezne življenjske ravni.	
	2	◆ Država jih zagotavlja z ustrezno socialno politiko, ki odgovarja na temeljne zahteve povprečnih ljudi. To so zahteve, ki se nanašajo na zdravje, izobrazbo in vseživljenjski dohodek.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	◆ konvencionalna	
	1	◆ Velja za ustaljeno (institucionalizirano) obliko političnega odločanja oziroma doseganja političnih ciljev (npr. volitve, referendum, opravljanje javne funkcije).	Za samo naštete primere 0 točk.
	1	◆ nekonvencionalna	
	1	◆ izredna, izjemna oblika političnega odločanja (npr. vstaja, terorizem, stavke)	Za samo naštete primere 0 točk.
Skupaj	4		

2. Izzivi sodobnega sveta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	3	tri od: ◆ tehnološke spremembe (industrializacija) ◆ tržno gospodarstvo (blagovno-denarno gospodarstvo) ◆ urbanizacija ◆ spreminjanje slojevske sestave prebivalstva ◆ politične spremembe ◆ kapitalistična proizvodnja (temeljni motiv je dobiček)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	2	ena od: ◆ Globalizacija je povezovanje sveta v celoto, povečuje se soodvisnost med državami oz. posameznimi deli sveta. ◆ Globalizacija je politično, ekonomsko in vojaško povezovanje različnih družb/držav ter s tem kultur na svetovni ravni.	Za delno ustrezno pojasnitev ustrezno manj točk.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ politični vidik/tip	
	2	◆ Države so se zaradi reševanja globalnih problemov in vprašanj prisiljene povezovati ter sodelovati, kar vpliva na nastanek mednarodnih političnih organizacij (npr. OZN, Unicef, Unesco …).	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	ena od: ◆ porušeno ravnotežje med človekom in naravo ◆ radikalno rušenje ravnotežja v naravi ◆ kriza pogojev človeške eksistence	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	4	dve od: ◆ povečana rast prebivalstva ◆ pospešeno porabljanje neobnovljivih naravnih bogastev (človeštvo ima na voljo omejen prostor in omejene naravne vire) ◆ vse več odpadkov, ki jih narava ne zmore absorbirati (kopičenje odpadkov in zato obremenjevanje okolja) ◆ povečana nevarnost ekoloških nesreč	Za navedbo (1 točka) in utemeljitev (1 točka) enega problema 2 točki, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	ena od: ◆ povečano število naravnih katastrof ◆ uničenje številnih mest ◆ manj kmetijskih (obdelovalnih) površin ◆ manj naselitvenih možnosti ◆ izginjanje celotnih (ali delov) držav …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	3	tri od: ◆ namerno, zavestno in prostovoljno nadzorovanje rojstev (kontracepcija) ◆ staranje prebivalstva ◆ zaposlovanje žensk ◆ zaposlovanje staršev zunaj doma ◆ ustvarjanje poklicne kariere žensk ◆ kvantiteto zamenja kvaliteta …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	ena od: ◆ vpliv na spreminjanje pokojninskih sistemov ◆ spreminjanje razmerja med aktivnim in »vzdrževanim« delom prebivalstva ◆ nove oblike urejanja zaposlovanja in brezposelnosti ◆ prilagajanje zdravstva in zavarovalnih sistemov ◆ naraščanje pomena starejših v socializacijskih procesih ◆ spreminjanje družinske sestave ◆ spreminjanje oblik potrošnje (prilagajanje turistične ponudbe starejšim in zdraviliški turizem) ◆ institucionalne in organizacijske prilagoditve (gradnja domov za ostarele in vzpostavitev različnih oblik negovalnih storitev) ◆ drugačna ureditev stanovanjske problematike	Za delno ustrezno pojasnitev ustrezno manj točk.

3. Družba – zdravje, telo, bolezen

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	2	◆ Medikalizacija: povečan vpliv in nadzor medicine na vseh področjih; njeno vse večje poseganje v pomembne družbene odločitve (npr. nadzor nad odklonskostjo).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	2	◆ Izvore bolezni in zdravja prepoznavajo v obstoju in delovanju nadnaravnega.	
	2	◆ Izvori bolezni in zdravja so naravni/biološki, mogoče jih je izkustveno spoznati in racionalno pojasniti.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	Pojasnilo, ena od: ◆ določanje meje normalnosti ◆ kontrola posameznika ◆ samokontrola in samoomejevanje	
	1	Navedejo ustrezen primer, npr.: ◆ Debelost velja za grdo in nezaželeno, zato se posameznik podreja idealom in samodisciplinira, tudi za ceno zdravja in dobrega počutja ...	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ Ženske bodo živele dlje od moških.	
	1	◆ Bolj izobraženi bodo živeli dlje.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	2	◆ Razlike med spoloma je mogoče pojasniti z bolj tveganim življenjskim slogom moških (npr. alkoholizem), razlike v vrstah dela (več fizičnega dela, višje tveganje moških) ...	
	2	◆ Bolj izobraženi imajo pogosto višje dohodke in višji socialni status, opravljajo drugačna dela, so zdravstveno bolj ozaveščeni, več vlagajo v zdravje ...	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ konfliktne/kritične/(neo)marksistične	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ razvrščanje ljudi po merilih normalnosti, medicinske norme zdravega življenja, disciplíniranje posameznika z idealiziranimi modeli, družbene konstrukcije bolezni, institucionalizacija zdravja ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	2	dve od: ◆ oskrba z zdravstvenimi storitvami, mreža javnih zdravstvenih ustanov, dostopnost storitev, na solidarnosti utemeljen sistem zdravstvenega zavarovanja ...	

4. Šolanje

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ uveljavljanje načel meritokracije (lahko tudi šola kot dejavnik, ki pripomore k pridobljenemu družbenemu statusu)	
	2	◆ razlaga navedene funkcije (odprtost šolskega sistema za vse, šolajo se vsi pod enakimi pogoji, dosežena stopnja formalne izobrazbe vpliva na zaposlitev, tako pa tudi na status ...)	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	ena od: ◆ socializacijska funkcija ◆ integracijska funkcija	
	2	◆ razlaga navedene funkcije (pridobivanje znanja, šola daje izkušnjo formalnih odnosov, usposabljanje za poklic, razlaga integracijske funkcije ...)	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	◆ razlaga pojma kulturni kapital: obvladovanje jezika, načini izražanja, poznavanje različnih vsebin, vedenjski vzorci ...	
	2	◆ Otroci, ki so bili že socializirani v dominantno kulturo in tako dobili ustrezen kulturni kapital, imajo pri šolanju prednost, laže dosegajo višji šolski uspeh in višje stopnje formalne izobrazbe.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	2	◆ hitro naraščanje števila vključenih v šolanje na sekundarnih in terciarnih šolskih stopnjah	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	4	dve od: ◆ pospešena gospodarska rast ◆ tehnološki razvoj in pričakovanja, da bo potrebne čedalje več izobražene delovne sile ◆ dojemanje šolanja kot naložbe v človeški kapital in tako pogoj nadaljnje gospodarske rasti ◆ zavezanost ustvarjanju enakih izobraževalnih možnosti in uveljavljanju pravičnosti ...	Za vsako ustrezno razloženo družbeno okoliščino 2 točki, skupaj 4 točke. Za pomanjkljive razlage ustrezno manj točk.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	◆ vseživljenjsko učenje kot svobodna izbira in pravica posameznika, da pridobi želeno stopnjo izobrazbe, ki je v mladosti ni mogel, država zagotovi možnosti za to ...	
	2	◆ vseživljenjsko učenje kot dolžnost in osebna odgovornost posameznika, kot nujnost, da bi se laže prilagodil zahtevam trga in delodajalcev ...	
Skupaj	**4**		

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Opredelijo termina »odklonskost« in »konformnost«. ◆ Navedejo in analizirajo (vsaj) tri dejavnike, ki vplivajo na družbeno-kulturno pogojenost dojemanja konformnosti oz. odklonskosti (čas, družba, kraj, oseba, situacija). ◆ Ustrezno in smiselno pojasnijo (vsaj) tri konkretne primere.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Predstavijo pomembne družbene razlike in neenakost med spoloma. ◆ Predstavijo vzroke in posledice razlikovanja in neenakosti med spoloma. ◆ Predstavijo procese spreminjanja družbenega razlikovanja in neenakosti med spoloma.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Opredelijio etnocentrizem kot presojanje kulturnih značilnosti drugih kultur s stališča standardov ter značilnosti lastne kulture in kulturni relativizem kot presojanja kultur s stališča lastnih kulturnih standardov. ◆ Vzroki etnocentrizma – nerazgledanost, nerazumevanje drugih kultur, politično-ekonomski interesi osvajalcev … ◆ Posledice etnocentrizma – nižje vrednotenje in poniževanje drugih kultur, diskriminacijski odnos do njihovih pripadnikov … ◆ Pomen kulturnega relativizma – pestrost kultur, ki jih dojemamo na enaki ravni, ni hierarhičnega ločevanja med višjimi in nižjimi kulturami …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Razlagajo okoliščine, ki so pomembno vplivale na razvoj znanosti (spremenjen odnos do narave, omajane verske avtoritete, kritičen odnos do avtoritet, primat človeškega razuma in matematična jasnost, antični zgledi, razvoj zgodnjega kapitalizma in razvoj meščanstva). ◆ Prikažejo dihotomne razlike med tradicionalnimi in modernimi družbami. ◆ Navedejo in kratko razložijo funkcije (praktična, spoznavna, kulturološka).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Opredelijo zakonsko zvezo (razmeroma trajna spolna in ekonomska skupnost dveh ali več odraslih ljudi, ki jo priznava družba in partnerji sami). ◆ Opredelijo razmerje zakonske zveze do družine (zakonska zveza je skupnost odraslih, družino bistveno definira razmerje starši–otroci; zakonska zveza je lahko prva stopnja v oblikovanju družine, vendar se družina lahko oblikuje tudi brez sklenjene zakonske zveze ...). ◆ Predstavijo pravila sklepanja zakonske zveze (npr. endogamija, eksogamija ...). ◆ Zakonska zveza kot nujni pogoj oblikovanja družine v preteklosti, njena socialna funkcija je bila (tudi) prenos lastnine in družbenega ugleda iz generacije v generacijo. ◆ Razlagajo spremenjen pomen zakonske zveze, ki se kaže v večjem številu razvez in manjšem številu sklenjenih zakonskih zvez. ◆ Razlagajo vzroke za manjši socialni pomen zakonskih zvez. ◆ Ovrednotijo vpliv tega na družinsko življenje.	

Skupno število točk IP 2: 40

1. Kultura in socializacija

Vir 1

Judje so imeli navado sklepati dogovorjene zakone na pobudo očetov družin, ki sta hoteli združiti rodovini. Ženin in nevesta ob teh žalostnih priložnostih nista vedela ničesar drug o drugem in le redko sta se strinjala z izbiro svojih staršev, vendar si nista upala ugovarjati, zlasti pa si nista drznila nasprotovati izročilu, saj bi tistega, ki bi to storil, za vedno izgnali iz skupnosti.

(Lilin, N. (2010): Sibirska vzgoja, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 385)

1.1. O kateri sestavini kulture govori vir 1?

_____

(1 točka)

1.2. Kakšno je medsebojno razmerje med normami in vrednotami kot sestavinama kulture?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

1.3. Navedite tri antropološke posebnosti človeške vrste.

Prva posebnost: _____

(1)

Druga posebnost: _____

(1)

Tretja posebnost: _____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

Vir 2

Polnih osemnajst ur so križarji besneli po mestu. Ko ni bilo več nobenega živega muslimana ali žida in ko so se utrujeni majali po okrvavljenih ulicah, je odjeknil klic: »V cerkev božjega groba!«, ... Ni znano, koliko ljudi so pobili (križarji), toda muslimanski svet jim je več stoletij očital, da so ob osvojitvi Jeruzalema pobili 35.000 muslimanov. Obkolili pa so tudi nekaj tisoč Judov, ki so se branili v svoji glavni sinagogi in skupaj z njo večinoma živi zgoreli.

(Frischler, K. (1976): Sijaj in sence križarskih vojn, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 101)

1.4. Poimenujte in pojasnite pojav, ki ga opisuje vir 2.

Poimenovanje pojava: _____

(1)

Pojasnitev pojava: _____

_____

_____

_____

(1)
(2 točki)

1.5. Pojasnite, zakaj se kulturna raznovrstnost zmanjšuje.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 3

Novorojenčku je prirojeno, da svojo pozornost usmerja na eno odraslo osebo – večinoma na svojo mamo. Ta podoba varuha ali 'referenčne osebe' z dojenčkovo rastjo postaja vse pomembnejša, med njima se začne razvijati posebno tesna vez. Otroci, ki odraščajo brez takšnega varuha, imajo lahko pozneje v življenju čustvene težave.

(Morris, D. (2008): Otrok, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana, str. 31)

1.6. Kateri dejavnik socializacije omenja vir 3 in o kateri vrsti socializacije govori?

Dejavnik socializacije: _____

(1)

Vrsta socializacije: _____

(1)
(2 točki)

1.7. Navedite še dva druga dejavnika socializacije in enega podrobneje predstavite.

Prvi dejavnik: _____

(1)

Drugi dejavnik: _____

(1)

Predstavitev enega od navedenih dejavnikov: _____

_____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 4

V poznih 30. letih 20. stoletja so ameriškega sociologa Kingsleyja Davisa prosili, da preuči primer osemletne deklice Anne. Rojena je bila kot nezakonski otrok revni in menda duševno zaostali materi. Deklica je svoje dotedanje življenje preživela zaklenjena v drvarnici. Prikrajšana je bila za vse medčloveške stike, razen tistih, ki so bili nujno potrebni za hranjenje. Kot je ugotavljal Davis, deklica ni znala govoriti, ni zmogla pokončne hoje, ni obvladala nekaterih telesnih procesov, npr. izločanja itd. Ob poznejšem ukvarjanju z njo je kazala zmožnosti, da bi se bila tega lahko naučila (ob drugačnem ravnanju z njo) in da torej do njene zaostalosti ni prišlo zaradi kakšne telesne ali duševne prizadetosti. Kljub intenzivnim prizadevanjem, da bi jo naučili človeške govorice in drugih socialnih veščin, je bil njen napredek počasen. Umrla je čez dve leti; vzrok je bil najbrž v telesni oslabelosti, ki jo je povzročila poprejšnja osamitev.

(Počkar, M., in drugi (2011): Uvod v sociologijo, DZS, Ljubljana, str. 52)

1.8. Poimenujte otroke, ki odraščajo brez ustreznega varuha oz. »referenčne osebe«, kot navaja vir 4, in kratko predstavite dve posledici izostanka ustrezne socializacije pri teh otrocih.

Poimenovanje otroka: _____

(1)

Predstavite dve posledici izostanka socializacije pri otrocih: _____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vir 1

Obveznosti podložnikov do fevdalca niso bile povsod enake. Tudi na istem gospostvu so se med različnimi družbenimi ravnmi podložnikov pojavljale razlike. Potomci rimskih sužnjev oziroma kolonov so imeli večje obveznosti kot potomci svobodnjakov, denimo neizmerjeno tlako. Število dni tlake zanje ni bilo vnaprej določeno, zato jih je fevdalec lahko bistveno bolj izkoriščal. Polsvobodnim kmetom ni bilo treba opravljati tlake, plačevali so zgolj dajatve. Rokodelci so prejeli kmetije v dedno last, v zameno pa so morali fevdalcu dajati določeno količino svojih izdelkov. Na posestvih v lasti posvetne gospode so morali podložniki v zameno za cerkveno službo tej plačevati še desetino.

(http://sl.wikipedia.org/wiki/. Pridobljeno 3. 1. 2014.)

2.1. Katero obliko slojevitosti opisuje vir 1?

_____

(1 točka)

2.2. Ali je navedeni sistem omogočal družbeno mobilnost? Obkrožite pravilno rešitev.

DA NE

(1 točka)

2.3. Kakšen je družbeni status v tem sistemu?

_____

(1 točka)

2.4. Opredelite družbeni status v širšem pomenu.

_____

_____

(2 točki)

2.5. Katere določnice med navedenimi najbolj vplivajo na družbeni status posameznika v modernih družbah? Obkrožite črke pred pravilnimi rešitvami.

A Premoženje.
B Družinsko poreklo.
C Izobrazba.
D Religijska pripadnost.
E Etnična pripadnost.

(2 točki)

Vir 2

V anketi Slovenskega javnega mnenja leta 1998 so Slovenci odgovarjali takole:	
Prosimo, pomislite na vašo sedanjo zaposlitev (ali pa na delo, ki ste ga nazadnje opravljali, če sedaj niste zaposleni). Če primerjate vaše sedanje delo z delom, ki ga je opravljal vaš oče, ko ste bili stari 16 let, ali bi rekli, da je (ali je bil) ugled vašega dela ...	
dosti višji od ugleda vašega očeta	7,0 %
višji	25,8 %
približno enak	36,2 %
nižji	12,0 %
dosti nižji	4,9 %
nikoli nisem bil zaposlen	6,7 %
ne vem, kakšno delo je opravljal moj oče	7,4 %
Vir: Vrednote v prehodu, Slovensko javno mnenje, str. 823	

(Počkar, M., in drugi (2011): Uvod v sociologijo, DZS, Ljubljana, str. 89)

2.6. Katera oblika mobilnosti je razvidna iz vira 2? Navedite jo.

_____

(1 točka)

2.7. Kaj je značilno za navedeno obliko mobilnosti?

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

2.8. Za katere vrste družb je predstavljena mobilnost značilna?

_____

(1 točka)

2.9. Kaj omogoča/pospešuje mobilnost v modernih in postmodernih družbah? Predstavite enega od dejavnikov.

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

2.10. Navedite in predstavite še eno obliko mobilnosti, ki je podatki iz tabele ne prikazujejo ter jo ponazorite s primerom.

Navedba in predstavitev: _____

_____

_____

_____

(2)

Primer: _____

_____

(1)
(3 točke)

2.11. Katere določnice družbenega statusa navaja Max Weber v svoji razlagi družbene razslojenosti kot najpomembnejše?

Prva določnica: _____

Druga določnica: _____

Tretja določnica: _____

(2 točki)

2.12. Pojasnite pojem kulturnega kapitala iz razlage družbene razslojenosti Pierra Bourdieuja.

_____

_____

_____

(2 točki)

3. Religija in verovanjski sistemi

Vir 1

… razlaga povezanost z nadnaravnim, ponuja odgovore o smislu človekovega življenja, lahko razlaga, zakaj na svetu obstajajo trpljenje in krivice, in še bi lahko naštevali.

(Počkar, M., in Tavčar Krajnc, M. (2011): Sociologija, Učbenik za sociologijo v 4. letniku gimnazijskega izobraževanja, DZS, Ljubljana, str. 93)

3.1. Katera sestavina religije je razvidna iz vira 1?

_____

(1 točka)

3.2. Navedite še eno sestavino religije in jo ustrezno pojasnite.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 2

… je manjša verska skupnost, ki se oblikuje predvsem z ločitvijo iz neke druge skupnosti (cerkve ali pa tudi ne), za katero pripadniki menijo, da več ne narekuje resnične vere, da je odstopila, odklonila, zgrešila pravi nauk, zlasti v procesu notranjega gnitja, korupcije ipd.

(Flere, S., in Kerševan, M. (1995): Religija in sodobna družba, znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa, Ljubljana, str. 90)

3.3. Katera religijska skupnost je predstavljena v viru 2? Navedite jo in opišite dve njeni značilnosti.

Navedba: _____

(1)

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

3.4. Kako delimo religije glede na njihovo razširjenost?

_____

(2 točki)

3.5. Predstavite značilnosti monoteističnih in politeističnih religij. Za vsak tip navedite konkreten primer.

Monoteistične religije:

Prva značilnost: _____

Druga značilnost: _____

Primer: _____

(2)

Politeistične religije:

Prva značilnost: _____

Druga značilnost: _____

Primer: _____

(2)
(4 točke)

3.6. Pojasnite značilnosti kompenzacijske in legitimacijske funkcije religije.

Kompenzacijska funkcija: _____

_____

_____

(2)

Legitimacijska funkcija: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

OBRNITE LIST.

3.7. Kaj je sekularizacija?

_____

_____

(1 točka)

3.8. Opredelite verski fundamentalizem v modernih družbah.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

4. Družina

Vir 1

Čeprav je večina opažanj kazala, da je družinsko življenje v različnih evropskih državah različno, pa so nekateri dokazi vseeno kazali na določene izjemno razširjene trende (proti koncu 20. stoletja). Vse evropske države so doživljale naraščajoče stopnje razvez in mnoge so olajšale razveze. Zdi se, da je postala zunajzakonska skupnost v večini držav bolj običajna in povsod je upadla rodnost.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 364)

4.1. Opredelite zakonsko zvezo in družino ter pojasnite razliko in povezanost med njima. Pomagajte si z virom 1.

Opredelitev zakonske zveze: _____

_____

_____

(2)

Opredelitev družine: _____

_____

_____

(1)

Razlike med njima: _____

_____

_____

(1)

Povezanost med njima: _____

_____

_____

(1)
(5 točk)

4.2. Kateri trije trendi v družinskem življenju so omenjeni v viru 1?

Prvi trend: _____

(1)

Drugi trend: _____

(1)

Tretji trend: _____

(1)
(3 točke)

Vir 2

Vse večje zaposlovanje žensk je prineslo velike spremembe v družinsko življenje. Rojevanje otrok in skrb zanje sta bila v očitnem navzkrižju z delom zunaj doma. Posledica je, da ima danes malo žensk več kot dva otroka, veliko jih ima samo enega, nekatere jih sploh nimajo.
[…]
Moški so sicer vse bolj pripravljeni, da pomagajo doma, vendar ženske še naprej prispevajo večji del gospodinjskega dela, kot sta kuhanje in skrb za otroke in dom.

(Goody, J. (2003): Evropska družina, Založba /*cf., Ljubljana, str. 228)

4.3. Katero funkcijo družine vsaj posredno nakazuje prvi odstavek vira 2?

_____

(1 točka)

4.4. Navedite še eno funkcijo družine in jo razložite.

Navedba funkcije: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

4.5. Kateri vzrok zniževanja rodnosti je omenjen v viru 2?

_____

(1 točka)

4.6. Kako imenujemo delitev družinskega dela in vlog, pri kateri sta pridobivanje sredstev za življenje zunaj doma in skrb za družinsko življenje enakomerno razporejena med (zlasti odrasle) družinske člane in članice?

_____

(1 točka)

4.7. Ali lahko iz vira 2 sklepate, da je taka delitev samoumevna in široko razširjena? Utemeljite na podlagi vira 2.

DA NE

(1)

Utemeljitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

4.8. Gospodinjsko delo je (obkrožite črko pred pravilno rešitvijo)

A formalno delo.

B neformalno delo.

(1)

Utemeljitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

M 1 5 1 5 2 1 1 2 0 4

1. **Predstavite temeljne značilnosti moderne države.**
   V odgovor vključite opredelitev pravne, demokratične in socialne (država blaginje) države.

2. **Razpravljajte o medijskih reprezentacijah družbene realnosti.**
   Opredelite pojem medijske reprezentacije in v razpravi analizirajte dva primera družbenih pojavov, družbenih skupin ali kategorij, ki so v sociooloških analizah medijskih reprezentacij pritegnile večjo pozornost.

3. **Razpravljajte o pomenu vseživljenjskega izobraževanja.**
   Predstavite tudi spremembe v njegovem pojmovanju.

4. **Razpravljajte o sindikatih in njihovem pomenu v modernih družbah.**

5. **V povezavi z odklonskostjo in kriminaliteto razpravljajte o družbenem nadzoru in dilemah kaznovanja.**

V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 1 5 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 2. junij 2015

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2015

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Kultura in socializacija

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	ena od: ◆ običaj(i) ◆ moralne norme (opredelitve) ◆ navade	Upoštevamo tudi rešitev norme.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	3	◆ Vrednote: ideje/prepričanja o tem, kaj je dobro, pravilno, zaželeno (vrednote so splošne smernice ravnanja). ◆ Norme: pravila (prepovedi in zapovedi) o tem, kaj je v neki družbi sprejemljivo, pričakovano ali zahtevano ravnanje (norme so konkretni napotki za ravnanje). ◆ Norme velikokrat izhajajo iz vrednot.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	3	tri od: ◆ uporaba jezikovnih znakov (govor) ◆ prevladovanje naučenih vzorcev vedenja ◆ zelo raznovrstni načini življenja ◆ izredno dolgo obdobje odraščanja ◆ t. i. »odprtost do sveta« ◆ izdelava in uporaba zapletenega orodja ◆ zavestno spreminjanje naravnega okolja ◆ razvit smisel za abstrakcijo in ◆ družbenost …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ genocid	
	1	◆ (načrtno/sistematično) fizično uničenje/ iztrebljanje nekega naroda	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	2	◆ Razvoj prometnih sredstev in komunikacijskih tehnologij omogoča in povzroča čedalje več stikov med različnimi kulturami (pojav difuzije kulture). ◆ Zmanjševanje kulturne raznovrstnosti je posledica globalizacije.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ družina	
	1	◆ primarna socializacija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	dva od: ◆ šola ◆ vrstniki ◆ množični mediji ◆ delovno okolje ◆ religiozne skupine ◆ prostočasne skupine ...	
	2	◆ Ustrezen opis izbranega dejavnika socializacije.	Kandidat mora v predstavitev obvezno vključiti dve značilnosti dejavnika.
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ izolirani (nesocializirani) otroci	Rešitev »divji otroci« ni ustrezna.
	2	dve od: ◆ nezmožnost pokončne hoje in nadzora izločanja ◆ nezmožnost govora ◆ pojav duševne ali telesne »prizadetosti« ◆ nerazvitost socialnih veščin ◆ pogosto zgodnja smrtnost ◆ nezmožnost poznejšega napredka …	
Skupaj	3		

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ stanovski sistem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ NE	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ pripisan družbeni status	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	◆ mesto posameznika na hierarhični družbeni lestvici	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ A	Če kandidat poleg dveh pravilnih rešitev obkroži tudi nepravilne, dobi ustrezno manj točk.
	1	◆ C	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	ena od: ◆ vertikalna ◆ intergeneracijska (medgeneracijska) ◆ vertikalna intergeneracijska (medgeneracijska)	Rešitve vertikalna znotrajgeneracijska ne upoštevamo.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	2	◆ vertikalna: napredovanje ali padanje na družbeni lestvici	Kandidat predstavi tisto obliko, ki jo je poimenoval v odgovoru na vprašanju 2.6.
		◆ intergeneracijska (medgeneracijska): spremenjeni družbeni položaj posameznika primerjalno s starši	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	ena od: ◆ za moderne družbe ◆ za postmoderne družbe	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	ena od: ◆ javno in množično dostopno izobraževanje ◆ zmanjševanje vplivov prirojenih statusnih determinant/določnic ◆ uresničevanje koncepta socialne države (države blaginje) ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	2	navedba in predstavitev, ena od: ◆ intrageneracijska (znotrajgeneracijska) mobilnost: vzpenjanje ali padanje posameznika/posameznice na družbeni lestvici v njegovi/njeni karieri ◆ horizontalna: npr. menjava poklica ali dela, pri kateri se ne spremeni status ...	
	1	primer, ena od: ◆ Človek napreduje na delovnem mestu, posledično je bolje plačan, pridobi več družbene moči (lahko sprejema več odločitev, pomembnih tudi za druge ljudi), lahko pridobi večji ugled …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.11	2	◆ ekonomsko stanje ◆ družbena moč ◆ ugled/prestiž	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.12	2	◆ Kulturni kapital so vrednote, norme, vedenjski vzorci, jezik, druženje in povezovanje z drugimi, načini preživljanja prostega časa ... ◆ Različne kulturne značilnosti so v družbi različno cenjene, kar krepi/pospešuje socialno razlikovanje.	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

3. Religija in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ religijska pripoved	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	ena od: ◆ religijska doktrina/nauk ◆ religijsko ravnanje/praksa ◆ svete reči ◆ religijsko doživetje/izkustvo/čustvovanje ◆ etična razsežnost religij	Če je kandidat pri vprašanju 3.1 navedel napačno sestavino religije, in pri vprašanju 3.2 navede in pojasnjuje religijsko pripoved, upoštevamo odgovor kot ustrezen.
	2	◆ Ustrezna pojasnitev navedene sestavine religije.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	◆ sekta/ločina	
	2	dve od: ◆ nastane z odcepitvijo od cerkve ◆ članstvo je prostovoljno ◆ ni jasne delitve med duhovščino in navadnimi verniki ◆ velika povezanost, solidarnost med člani ◆ včasih v konfliktu z državo ◆ kombinirajo nauke različnih religij ...	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	◆ univerzalne/svetovne ◆ lokalne/etnične	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	2	Monoteistične religije značilnosti, dve od: ◆ verovanje v enega boga ◆ visoka stopnja institucionaliziranosti in organiziranosti ◆ profesionalni verski voditelji ◆ svete knjige ... primer, ena od: ◆ krščanstvo ◆ judaizem ◆ islam	Za navedene tri ustrezne elemente pri posamezni vrsti religij 2 točki, za dva1 točka, za enega 0 točk.
	2	Politeistične religije značilnosti, dve od: ◆ vera v več bogov ◆ bogovi so po lastnostih in videzu podobni ljudem ◆ hierarhija bogov ◆ bogovi so dobri in slabi ... primer, ena od: ◆ staroslovanska ◆ egipčanska ◆ starogrška ◆ rimska ◆ hinduizem ...	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	2	kompenzacijska funkcija, dve od: ◆ Je dopolnitev za tostransko neenakost. ◆ Je samoiluzija, ki potvarja realnost. ◆ Skriva dejanske vzroke trpljenja. ◆ Je opij ljudstva. ◆ Potrebo po njej ustvarja odtujitev ...	
	2	legitimacijska funkcija, dve od: ◆ Opravičuje družbeno neenakost. ◆ Je izraz božje volje. ◆ Ljudje se morajo s tem sprijazniti …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ prevladovanje posvetnega načina življenja nad religijskim/zmanjševanje družbenega pomena religije	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	2	So religijske doktrine, gibanja, ki so usmerjena proti moderni družbi (zavzemajo se za preureditev družbe v skladu z njihovimi verskimi nazori).	

4. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	◆ Zakonska zveza je razmeroma trajna spolna in ekonomska skupnost dveh ali več odraslih ljudi, ki jo priznava določena kultura in sami partnerji.	
	1	◆ Družina je vsaj dvogeneracijska skupnost, ki skrbi za otroke.	
	1	◆ Razlika: pri zakonski zvezi gre za skupnost odraslih ljudi, za družino je bistveno razmerje starši (ali eden od njiju) – otroci (otrok).	
	1	◆ Povezanost: zakonska zveza je lahko del družinskega življenja (lahko tudi začetek oblikovanja družine), vendar to ni nujno.	
Skupaj	5		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	3	◆ naraščajoče stopnje razvez/olajšanje razvez ◆ večji delež zunajzakonskih skupnosti (njihova večja sprejemljivost) ◆ padanje rodnosti	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	1	◆ funkcija biološke reprodukcije (reproduktivna funkcija)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	ena od: ◆ socializacijska ◆ ekonomska ◆ emocionalna	
	2	◆ razlaga navedene funkcije	Za ustrezno razlago navedene funkcije 2 točki, za pomanjkljivo/napačno razlago ustrezno manj točk.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	◆ zaposlovanje žensk	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	1	◆ integrirana/simetrična	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	1	◆ NE	Za ustrezen in celovit odgovor 3 točke, za pomanjkljiv/napačen odgovor ustrezno manj točk.
	2	◆ Iz vira 2 je mogoče sklepati, da integrirana (simetrična) delitev družinskega dela in vlog ni samoumevna in široko razširjena. Glede na vir 2 ženske kljub zaposlitvi zunaj doma opravijo večji del gospodinjskega dela, čeprav so moški vse bolj pripravljeni, da pomagajo doma.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ B	
	2	◆ ni plačano, ni družbeno regulirano, nima določenega urnika, iz njega ne izhajajo nikakršne pravice ...	Če je kandidat v utemeljitev vključil dve značilnosti gospodinjskega dela kot neformalnega dela, dobi 2 točki.
Skupaj	3		

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Osnovna opredelitev termina država. ◆ Opredelitev in opis pravne države: – enakost pred zakonom – temeljne in neodtujljive pravice posameznika – država je pravno regulirana ◆ Opredelitev in opis demokratične države: – izvoljena in zamenljiva oblast – raznovrstnost družbenih interesov – neposredno odločanje – posredna demokracija (volitve) ◆ Opredelitev in opis socialne države/države blaginje: – sistem socialnega zavarovanja – oskrba državljanov z javnimi dobrinami in storitvami	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ opredelitev medijske reprezentacije ◆ primeri za analizo (vključitev dveh: spol, etnija, rasa, starost, družbeni razred/sloj …) ◆ za vsak uporabljen primer analiza, kako je v medijih prikazan ◆ opozorilo na odmike od stvarnosti ◆ stereotipizacija ◆ ustvarjanje predsodkov ◆ vplivnost medijskih reprezentacij na medkulturne odnose	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Predstavijo koncept vseživljenjskega učenja/izobraževanja. ◆ Razložijo njegov pomen v sodobnih družbah. ◆ Predstavijo spremembe vseživljenjskega učenja/izobraževanja. ◆ V obravnavo problema vključijo razpravljalni vidik.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Opredelijo sindikate. ◆ Povežejo nastajanje sindikatov z industrializacijo, kapitalizmom in delavskim gibanjem. ◆ Predstavijo načine delovanja sindikatov. ◆ Predstavijo dosežke sindikatov glede socialnih pravic. ◆ Razpravljajo o njihovem pomenu v modernih družbah, pri čemer upoštevajo spremembe na trgu delovne sile in spremembe socialne države (zmanjševanje socialnih pravic).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Opredelijo formalni in neformalni družbeni nadzor. ◆ Povežejo obe obliki družbenega nadzora z odklonskostjo in kriminaliteto. ◆ Prikažejo delovanje formalnega in neformalnega družbenega nadzora v konkretnem okolju. ◆ Razložijo dileme kaznovanja in razpravljajo o njih.	

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 5 2 5 2 1 1 1 0 4

V sivo polje ne pišite.

1. Odločanje v skupnosti

1.1. Navedite in pojasnite dve obliki družbene moči.

Navedba in pojasnitev prve: _____

_____

_____

(2)

Navedba in pojasnitev druge: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 1
V tem primeru sloni oblast na prepričanju v »pravilnost« vzpostavljanja običajev in tradicij. Oblastniki zapovedujejo na podlagi tradicionalnega statusa, ki so ga navadno podedovali.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 510)

1.2. Kateri tip oblasti (po Webru) prepoznate v viru 1? Navedite ga in pojasnite njegove značilnosti.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.3. Opredelite moderno državo v ožjem pomenu besede.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

1.4. Kateri temeljni obliki političnih sistemov ločimo glede na odnos med državno oblastjo in ljudstvom?

Navedba prve: _____

(1)

Navedba druge: _____

(1)
(2 točki)

1.5. Predstavite tri značilnosti ene od zgoraj navedenih oblik političnega sistema. Navedite tudi, katero obliko predstavljate.

Izbrana oblika političnega sistema: _____

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

Vir 2
Po mnenju premiera Thacija daje 22-odstotna volilna udeležba volitvam polno legitimnost. A dejstvo je, da vsi Srbi na severu Kosova niso mogli uveljaviti svoje volilne pravice.

(Einspieler, V. (2013): Obsodbe nasilja na kosovskih voliščih, Delo, 5. november 2013, str. 1)

1.6. Kateri tip politične udeležbe je razviden iz vira 2?

_____

(1 točka)

1.7. Navedite tri razloge za nizko volilno udeležbo.

Prvi razlog: _____

(1)

Drugi razlog: _____

(1)

Tretjii razlog: _____

(1)
(3 točke)

1.8. Pojasnite razliko med političnimi strankami in interesnimi skupinami.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2. Šolanje

2.1. Kaj je edukacija?

_____

_____

_____

(1 točka)

2.2. Katera vrsta družbenih odnosov prevladuje v šoli? Obkrožite pravilno rešitev.

A Formalni družbeni odnosi.

B Neformalni družbeni odnosi.

(1 točka)

2.3. Utemeljite odgovor na vprašanje 2.2..

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Ob prehodu iz 4. v 3. tisočletje pr. n. št. so postale razmere tako zapletene, da jih ni bilo več mogoče obvladovati brez statističnih pripomočkov. Ta naloga je v veliki meri odločala o naravi arhaičnih pisav v zgodnjesumerskem območju. Ker so to slikovne pisave, nam hkrati pomagajo spoznati nekatere kulturne prvine iz sicer neohranjenega organskega gradiva […] Uravnavanje danih količin vode s potrebami nasadov je terjalo in pospeševalo računanje in merjenje.

(Bleicken, J., in drugi (1981): Svetovna zgodovina, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 70)

2.4. Navedite in pojasnite dva razloga, ki sta pomembno vplivala na začetke izobraževanja že v visokih kulturah starega veka. Lahko si pomagate z virom 1.

Navedba dveh razlogov: _____

_____

(1)

Pojasnitev prvega razloga: _____

_____

(1)

Pojasnitev drugega razloga: _____

_____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

Vir 2

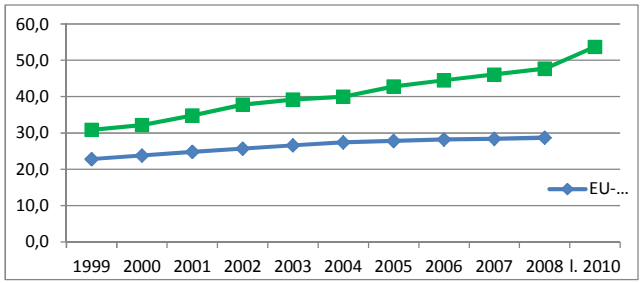

Vključenost generacije 20–24 v terciarno izobraževanje v obdobju 1999–2010, Slovenija in EU-27

(Flere, S., in Tavčar Krajnc, M. (2010): Izobraževanje in usposabljenje, v Lavrič, M., in drugi, Mladina 2010, str. 70)

2.5. Prikaz podatkov v viru 2 kaže na ekspanzijo terciarnega izobraževanja v Sloveniji. Kdaj so moderne družbe doživele ekspanzijo izobraževanja?

_____

(1 točka)

2.6. Predstavite dva družbena razloga za ekspanzijo izobraževanja v modernih družbah in pojasnite družbena pričakovanja, ki so bila z njo povezana.

Predstavitev prvega razloga: _____

_____

(1)

Predstavitev drugega razloga: _____

_____

(1)

Družbena pričakovanja: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

2.7. Ali sociološke raziskave potrjujejo pričakovanja, da šola odpravlja vpliv pripisanega statusa na družbeno neenakost? Obkrožite pravilno rešitev.

DA NE

(1 točka)

2.8. Pojasnite pozitivne in negativne vplive razvoja šolanja na družbeno pravičnost (uveljavljanje načel meritokracije).

Pozitivni vplivi: _____

_____

_____

(2)

Negativni vplivi: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 3

Mnogi kritiki trdijo, da se je treba vprašati, ali je sploh mogoče zagotoviti drugačno učenje. In prav paradoksalno je, ko isti ljudje pojasnjujejo, da so sami prišli do svojega znanja in vrednot veliko pogosteje zunaj šole kakor z njeno pomočjo. Svoje poznavanje dejstev in razumevanje življenja so, kot trdijo, pridobili od prijateljev, iz TV-oddaj, z branjem knjig, iz izkušenj ali preprosto kar na ulici.

(http://www.nybooks.com/ articles/archives/1971/jan/07/a-special-supplement-education-without-school-how. Pridobljeno 13. 11. 2013.)

2.9. S katerim geslom/izrazom poimenujemo kritiko Ivana Ilicha glede organiziranega šolskega sistema?

_____

(1 točka)

2.10. Predstavite vsebino Ilicheve kritike šolskega sistema, tako da vključite v odgovor dva vidika, na katera opozarja. Lahko se oprete na vir 3.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

3. Odklonskost in kriminaliteta

Vir 1

Skupine, v katerih poteka t. i. zasebno življenje, prav tako predstavljajo sistem nadzorovanja. Napravili bi veliko napako, če bi domnevali, da je ta sistem najšibkejši samo zato, ker ne razpolaga s formalnimi sredstvi prisile in nasilja. Toda ravno znotraj takšnih skupin posamezniki običajno vzpostavljajo najpomembnejše družbene vezi in zato imajo v teh skupinah graja, izguba ugleda, posmeh ali zaničevanje veliko resnejšo psihološko težo, kot pa če so posamezniki temu izpostavljeni kje drugje.

(Povzeto po: Berger, P. L. (1991): Invitation to Sociology, London, Penguin Books, str. 88)

3.1. O kateri vrsti družbenega nadzora govori vir 1?

_____

(1 točka)

3.2. Kratko predstavite tri značilnosti tega nadzora.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

3.3. Katere konkretne sankcije so omenjene v viru 1?

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

3.4. Kaj je značilno za »formalna sredstva prisile in nasilja« (vir 1)? Kratko predstavite tri značilnosti.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

Vir 2

Uradne statistike verjetno podcenjujejo obseg kriminala belih ovratnikov in gospodarskega kriminala v mnogo večji meri, kot podcenjujejo obseg kriminalitete na splošno. Posledica tega je, da uradna statistika prikazuje kriminaliteto pretežno kot vedenje delavskega razreda. Mnoge sociološke teorije obravnavajo družbeni razred kot ključ za pojasnjevanje kriminalne deviantnosti. Glede na naravo statistik o kriminaliteti, ki lahko dajejo zavajajoč vtis o odnosu med razredom in kriminaliteto, ta sklep morda ni upravičen. Različni razredi lahko storijo različne tipe kaznivih dejanj, vendar ni mogoče z gotovostjo trditi, da so nižji razredi precej bolj nagnjeni h kriminaliteti kot višji.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 412)

3.5. Čeprav nekatere sociološke teorije »obravnavajo družbeni razred kot ključ za pojasnjevanje kriminalne deviantnosti« (vir 2), druge o tem dvomijo. Katere dvomijo?

_____

(1 točka)

3.6. Zakaj ni mogoče »z gotovostjo trditi, da so nižji razredi precej bolj nagnjeni h kriminaliteti kot višji«? (Vir 2) Predstavite dve utemeljitvi.

Prva utemeljitev: _____

_____

_____

(2)

Druga utemeljitev: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

3.7. Poleg uradnih statističnih podatkov o kriminaliteti obstajajo še drugi načini (metode) ugotavljanja njenih vrst in razširjenosti. Kateri? Predstavite dva.

Prvi način (metoda): _____

_____

_____

(2)

Drugi način (metoda): _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

3.8. Nekateri sociologi, npr. Durkheim, dokazujejo, da je odklonskost lahko tudi funkcionalna. Predstavite eno od funkcij odklonskosti, ki jih navaja Durkheim.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

4. Delo in prosti čas

4.1. Kateri od navedenih dejavnikov je v najbolj vplival na določitev delovnega časa?

A Globalizacija v postindustrijskih družbah.
B Industrializacija in razvoj kapitalizma.
C Razvoj kmetijstva v predindustrijskih družbah.
D Proizvodnja materialnih dobrin v sužnjelastniških družbah.

(1 točka)

4.2. Pojasnite značilnosti fleksibilnih oblik zaposlitve in navedite en primer.

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)

Primer: _____

(1)
(3 točke)

4.3. Pojasnite razlike med pojmoma zunajdelovni čas in prosti čas.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.4. Razložite pomen zaposlitve za posameznikov status v modernih industrijskih družbah.

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

4.5. Razložite pojem »odtujeno delo«.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.6. Razložite frikcijsko in strukturno brezposelnost.

Razlaga frikcijske brezposelnosti: _____

_____

_____

(2)

Razlaga strukturne brezposelnosti: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.7. Kaj so sindikati in kateri je njihov temeljni cilj?

Opredelitev: _____

_____

(1)

Cilj: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 1
Na plačnem področju je implementacijo dogovorjenih politik omogočal visoko centraliziran, inkluziven sistem kolektivnih pogajanj. Skoraj celotna slovenska delovna sila je »pokrita« s kolektivnimi pogodbami, vsaj z najnižjimi standardi, ki jih določajo splošne kolektivne pogodbe.

(Stanojević, M., in drugi (2006): Multinacionalna podjetja in (ne)fleksibilnost zaposlovanja v Sloveniji. DR. XXII, 53. FDV, Ljubljana, str. 35)

4.8. O katerem sindikalnem sredstvu za doseganje ciljev govori vir 1?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

4.9. Navedite še drug način, po katerem posegajo sindikati za uresničitev svojih ciljev.

_____

(1 točka)

4.10. Kateri od navedenih sociologov je avtor t. i. »vzorcev doživljanja dela in preživljanja prostega časa«?

A Tom Burns.

B Herbert Marcuse.

C Stanley Parker.

D Talcott Parsons.

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

1. Razpravljajte o subkulturah v sodobnih družbah.
V razpravo vključite: razloge za nastanek in obstoj subkultur, multikulturnost v globaliziranem svetu in znotraj heterogenih družb, predstavite dve različni subkulturi in ju analizirajte z vidika njunega odnosa do večinske kulture.

2. Razpravljajte o revščini v sodobnih družbah in primerjajte dve sociološki razlagi revščine.

3. Analizirajte globalizacijo kot ključno značilnost sodobnega sveta.

4. Razpravljajte o individualizaciji odgovornosti za zdravje.
Razložite, kaj je mišljeno z individualizacijo odgovornosti za zdravje, predstavite družbene dejavnike in okoliščine, ki vsaj posredno prispevajo k poudarjanju individualne odgovornosti za zdravje, presodite utemeljitve, ki podpirajo tezo o individualni odgovornosti za zdravje, in tiste, ki ji nasprotujejo.

5. Analizirajte spreminjanje družinskega življenja v sodobnem svetu in primerjajte dve različni sociološki razlagi teh procesov.

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

M 1 5 2 5 2 1 1 3

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 27. avgust 2015

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2015

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	2	◆ prisila ◆ podrejanje zaradi negativnih sankcij	
	2	◆ oblast/avtoriteta ◆ sprejemanje zaradi upravičenosti/sprejetje je legitimno/prostovoljno podrejanje	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	◆ tradicionalna oblast	
	2	dve od: ◆ podrejanje temelji na spoštovanju tradicije ◆ tradicija je sveta in nespremenljiva ◆ status je podedovan ◆ oblast je osebna …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	2	◆ sistem političnih institucij, ki izvajajo oblast	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ demokracija	
	1	◆ avtokracija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	3	tri od: ◆ državljani oblikujejo državno oblast, ◆ zagotovljene so politične pravice/volilna pravica ◆ priznava se raznovrstnost interesov ◆ možnosti posrednega in neposrednega odločanja … ALI tri od: ◆ ne priznava raznovrstnost družbenih interesov ◆ volitve so le obred/ritual ◆ ni možnosti izbire medi kandidati različnih političnih strank/opcij ◆ prepoved političnega združevanja …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ konvencionalni	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	3	tri od: ◆ razmišljanja, da je politika umazana zadeva ◆ s politiko se ukvarjajo le sebični koristolovci ◆ nizko zaupanje v institucije (parlament, vlado …) ◆ nezadovoljstvo z demokratično prakso …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	2	◆ Politične stranke želijo priti na oblast, interesne skupine imajo namen vplivati na oblast/ne priti na oblast/razlika je v odnosu do oblasti.	

2. Šolanje

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ načrtno in sistematično izobraževanje ter vzgoja	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ A	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	2	◆ Odnose med učenci/dijaki/študenti ter učitelji določajo zapisane norme/predpisi, oboji jih morajo spoštovati, sicer sledijo sankcije.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	dve od: ◆ gospodarski razlogi ◆ nastanek in razvoj mest ◆ administrativne potrebe ◆ pobiranje davkov ◆ zapisovanje mitov ◆ religiozni obredi ...	
	1	◆ Ustrezno pojasnijo prvi razlog.	
	1	◆ Ustrezno pojasnijo drugi razlog.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ v 60-ih letih 20. stoletja/v 2. polovici 20. stoletja/po koncu 2. svetovne vojne	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	dve od: ◆ gospodarska rast ◆ tehnološke in družbene spremembe ◆ rast življenjskega standarda ...	
	2	◆ družbena pričakovanja: pospešena gospodarska rast, družbena enakost, demokratizacija družbe, razvoj individualnih sposobnosti	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ NE	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	2	◆ pozitivni vplivi: odprava nepismenosti, povečanje možnosti za družbeno mobilnost, razvoj ustvarjalnih zmogljivosti posameznika in družbe, višja kakovost življenja ...	
	2	◆ negativni vplivi: izobrazba kot nov dejavnik socialnega razlikovanja (razlike v dostopu do izobraževanja, šolska uspešnost, zaposlitvene možnosti), stopnja nezadovoljstva pri bolj izobraženih raste ...	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	◆ razšolanje šole	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	2	◆ Šola omejuje svobodni razvoj posameznika, zaradi tehnološkega in družbenega razvoja je izgubila vlogo posredovalke znanja, nadomestili so jo množični mediji, znanje v šoli je predpisano …	

3. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ neformalni družbeni nadzor	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	3	tri od: ◆ temelji na neformalnih normah in neformalnih sankcijah, ki niso vnaprej določene ◆ človek kot posameznik je hkrati v vlogi nadzorovalca in nadzorovanega ◆ zlasti v primarnih skupinah je pri sankcioniranju značilna čustvena komponenta ◆ poleg negativnih sankcij obstajajo pozitivne za zaželeno, pričakovano vedenje …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	2	◆ graja ◆ izguba ugleda ◆ posmeh ◆ zaničevanje	Za vse štiri navedene sankcije vira 1 2 točki, za dve ali tri 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	3	tri od: ◆ temelji na zapisanih, formalnih normah in formalnih sankcijah ◆ izvajajo ga za to določene institucije ◆ izvajalci ga opravljajo kot svojo poklicno, profesionalno dejavnost ◆ temelj formalnega nadzora je oblast oziroma moč …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ konfliktne teorije (lahko tudi marksistične)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	4	dve od: ◆ Pripadniki nižjih družbenih razredov so bolj nadzorovani, zato je med njimi odkritih več storilcev v primerjavi z višjimi družbenimi razredi. ◆ Neenak družbeni položaj poraja različne priložnosti za kriminalna dejanja, zato pripadniki različnih razredov lahko storijo različne vrste kriminalnih dejanj – nekatera so opaznejša in jih je laže odkriti. ◆ Storilci z večjo družbeno močjo laže prikrijejo svoja dejanja, onemogočajo preiskave … ◆ Storilci iz višjih družbenih razredov si lahko privoščijo kakovostno pravno pomoč …	Za vsako ustrezno in celovito predstavljeno utemeljitev 2 točki, skupaj 4 točke. Za pomanjkljivo ali napačno predstavljeni utemeljitvi ustrezno manj točk.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	4	dve od: ◆ viktimološke študije ◆ samonaznanitvene študije ◆ ugotavljanje strahu pred kriminaliteto	Za pravilno poimenovanje vsakega načina (metode) 1 točka, skupaj 2 točki. Za ustrezno kratko predstavitev navedenih načinov 1 točka, skupaj 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	2	ena od: ◆ Odklonskost utrjuje konformnost večine. ◆ Odklonskost omogoča družbene spremembe.	Za celovito predstavitev ene od funkcij odklonskosti 2 točki, sicer ustrezno manj.

4. Delo in prosti čas

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	2	◆ Številne od teh zaposlitev prinašajo nižje dohodke, majhne možnosti napredovanja, manjšo socialno varnost, manj socialnih pravic …	Za eksplicitno navedbo dveh značilnosti 2 točki.
	1	ena od: ◆ zaposlitev s skrajšanim delovnim časom ◆ delo po pogodbi ◆ delo na vpoklic ◆ priložnostno delo …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	◆ Zunajdelovni čas je čas, ko ljudem ni treba biti na delovnem mestu. Zapolnjen je z različnimi obveznostmi, ki jih moramo opraviti. ◆ Prosti čas je del zunajdelovnega časa, pri katerem je poudarek na svobodni izbiri dejavnosti.	Točkuje se navedba obveznosti oz. prosta izbira dejavnosti.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	3	◆ Zaposlitev je pomemben dejavnik, ki določa status človeka v modernih industrijskih družbah. Zaposlitev vpliva na ekonomsko stanje, družbeni ugled, družbeno moč, prinaša nekatere socialne pravice.	Za navedbo vseh elementov 3 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	◆ Odtujitev dela postane očitna s pojavom menjave in denarja kot sredstvom te menjave. Proizvodi postanejo blago na trgu, sredstvo za to, da se dobi denar. Delavec se do proizvoda lastnega dela obnaša kakor do tujega predmeta.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	◆ opis frikcijske brezposelnosti	
	2	◆ opis strukturne brezposelnosti	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	1	◆ sindikati so množične organizacije zaposlenih	
	1	◆ delujejo zaradi ekonomske zaščite zaposlenih	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ kolektivna pogajanja	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ stavke	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.10	1	◆ C	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ opredelitev subkulture ◆ razlogi za nastanek in obstoj subkultur ◆ multikulturnost v sodobnem svetu ◆ povezanost s heterogenostjo družb ◆ povezanost z globalizacijo ◆ predstavitev dveh različnih subkultur ◆ analiza njunega odnosa do večinske kulture	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ opredelitev relativne in absolutne revščine ◆ predstavitev dveh od teh treh teorij: – teorija (sub)kulture revščine – teorija situacijske prisile – teorija »začaranega kroga« ◆ primerjava predstavljenih teorij	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ opredelitev globalizacije ◆ analiza različnih vidikov globalizacije (ekonomskega, kulturnega, političnega) ◆ pojasnjevanje vplivov globalizacije na vsakdanje življenje posameznika ◆ razlaga tveganj, ki jih prinaša globalizacija	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Opredelijo individualizacijo odgovornosti za zdravje (poudarjanje zdravega življenjskega sloga, ki naj bi bil odvisen od izbire posameznikov, posameznic in s katerim naj bi pripomogli k lastnemu zdravju; posamezniki, posameznice so torej sami odgovorni za svoje zdravje). ◆ Pojasnijo družbene dejavnike in okoliščine, ki so pripomogle k takšni opredelitvi in usmerjenosti na področju zdravja (npr. neoliberalistična ekonomska politika, poleg tega pa tudi težave s financiranjem javnih zdravstvenih sistemov). ◆ Presojajo utemeljitve, ki podpirajo tezo o individualni odgovornosti za zdravje. ◆ Presojajo utemeljitve, s katerim podprejo trditve, da na zdravje vplivajo dejavniki in okoliščine, ki si jih posamezniki in posameznice ne morejo izbrati in/ali nanje vplivati (družbena neenakost, delovno okolje, ekološki dejavniki …).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Opozorijo na nekatere poglavitne trende, ki vplivajo na spreminjanje družinskega življenja (izgubljanje pomena predmodernih skupnosti/manj dogovorjenih porok …). ◆ Možnost svobodne izbire partnerja, priznavanje pravic žensk … povečevanje spolne svobode, priznavanje pravic otrok. ◆ Opozorijo na raznovrstnost družinskih oblik/ zakonska zveza izgublja status. ◆ Število razvez narašča. ◆ Povečuje se število enostarševskih in reorganiziranih družin. ◆ Predstavijo in primerjajo dve različni sociološki razlagi – funkcionalistični pogled/Parsons, kritiko P. in B. Berger, sodobni marksistični pogledi, feministični pogledi …	

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 6 1 5 2 1 1 1 0 4

1. Odločanje v skupnosti

1.1. Kaj je družbena moč? V odgovoru izhajajte iz opredelitve družbene moči Maxa Webra ali drugih sociologov.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.2. Pojasnite pojma.

Pravna država: _____

_____

_____

(2)

Socialna država: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

1.3. Opredelite legalnost in legitimnost družbene moči ter s primerom pojasnite razliko med tema pojmoma.

Legalnost: _____

_____

(1)

Legitimnost: _____

_____

(1)

Pojasnitev razlike med legalnostjo in legitimnostjo s primerom: _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

M 1 6 1 5 2 1 1 1 0 5

Vir 1

Inkovski imperij je v vsej svoji veličini obstajal komaj kakšno stoletje. Pred letom 1438 so Inki, katerih vladar je po izročilu izviral iz sonca, obvladovali le dolino okoli Cuzca.

(Rachowiecki, R., in Beech, C. (2004): Peru, Lonely Planet Publications Ltd., China, str. 26)

1.4. Kateri tip oblasti, ki jih je glede na izvor legitimnosti opredelil Max Weber, prepoznate iz vira 1? Predstavite ta tip oblasti in navedite primer, različen od tistega iz vira 1.

Tip oblasti: _____

(1)

Predstavitev navedenega tipa oblasti: _____

_____

(1)

Primer navedenega tipa oblasti: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.5. Kaj je značilno za demokracijo kot obliko političnega sistema? V odgovoru navedite tri značilnosti demokratičnega političnega sistema.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

M 1 6 1 5 2 1 1 1 0 6

Vir 2

[…] da je referendum o arhivih v težkih gospodarskih razmerah povsem nepotreben in da gre pri vsem skupaj za "politični pamflet" pred volitvami. Največja opozicijska stranka je večkrat izrazila željo, da bi referendum izpeljali vzporedno z evropskimi volitvami.

(Potič, Z. (2014): Koalicija brez uspeha poziva SDS, naj umakne referendum, Delo, 25. 3. 2014, str. 2)

Evropski parlament izvolijo državljani Evropske unije vsakih pet let (zadnje volitve v evropski parlament so potekale leta 2009) na neposrednih in splošnih volitvah. Poslancev je danes 736 in delujejo v sedmih poslanskih skupinah, največji sta skupina Evropske ljudske stranke in skupina socialistov. Vsaka država ima določeno število poslancev (npr. Nemčija 99, Luksemburg 6). Poslanci niso predstavniki države, v kateri so bili izvoljeni, ampak zastopajo svoje volivce in njihove interese ter politične interese evropskih političnih strank. […] Slovenskih poslancev je sedem, vendar jih bo od leta 2014 v skladu z Lizbonsko pogodbo osem.

(http://sl.wikipedia.org/wiki/Evropski_parlament. Pridobljeno: 26. 3. 2014.)

1.6. Pojasnite dve razliki med neposredno in posredno obliko demokracije. Lahko si pomagate z virom 2.

Prva razlika: _____

_____

_____

(2)

Druga razlika: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

M 1 6 1 5 2 1 1 1 0 7

2. Šolanje

2.1. Opredelite šolo kot družbeno institucijo.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Pri reformi osnovne šole je Marija Terezija izhajala iz prepričanja, ki ga je izrazil šolnik in filolog Blaž Kumerdej […], češ da je osnovna izobrazba pomembna tako za posameznika kot zlasti za državo. Splošni šolski red […] je osnovno šolo zasnoval kot državno ustanovo in predpisal šoloobveznost za vse otroke med 6. in 12. letom starosti ne glede na spol in starost.

(Vodopivec, B., in drugi (2003): Slovenska zgodovina v besedi in sliki, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 90)

2.2. V katerem stoletju je bilo na Slovenskem uvedeno obvezno šolanje? Pomagate si lahko z virom 1.

_____

(1 točka)

2.3. Navedite dva modernizacijska procesa, ki sta vplivala na uvedbo obveznega šolanja v modernih družbah, in ju pojasnite.

Navedba prvega procesa: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)

Navedba drugega procesa: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)
(4 točke)

2.4. V katerem obdobju je prišlo do ekspanzije (širjenja) šolanja? Obkrožite pravilno rešitev.

A Obdobje pred 1. svetovno vojno.

B Obdobje med obema svetovnima vojnama.

C Obdobje po 2. svetovni vojni.

(1 točka)

2.5. Navedite dva dejavnika, ki sta spodbudila ekspanzijo (širjenje) šolanja.

Prvi dejavnik: _____

(1)

Drugi dejavnik: _____

(1)
(2 točki)

Vir 2

Že na začetku je bilo za osnovno šolo značilno, da šola, ki poučuje učence v materinščini, ob vpisu ne zahteva poprejšnjega šolskega znanja in je namenjena vsem otrokom določene starosti ne glede na spol, stanovsko ali razredno pripadnost. […] S temi značilnostmi je osnovna šola kot splošnoizobraževalna pripravljalnica za delo ali kakršnokoli nadaljnje šolanje izrazita protifevdalna ustanova, saj je zanikala stanovsko razdeljenost fevdalne družbe in je fevdalni šolski sistem tudi ni poznal.

(Cvirn, J., in drugi (1999): Ilustrirana zgodovina Slovencev, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 194)

2.6. Razložite, kako naj bi šolanje pripomoglo k uveljavljanju načela družbene pravičnosti. Pomagajte si z virom 2.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

2.7. Kdo je avtor trditve: »Šola je ideološki aparat države!«? Obkrožite pravilno rešitev.

A Milan Ilich.

B Louis Althusser.

C Emile Durkheim.

D Talcott Parsons.

(1 točka)

Vir 3

Bernstein pravi, da so (zanj) značilni »kratki, slovnično preprosti, pogosto nedokončani stavki«. Uporaba pridevnikov, prislovov in odvisnikov je omejena. Pomen in namen sta izražena bolj z gestami, intonacijo glasu in kontekstom, v katerem poteka komunikacija.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija, DZS, Ljubljana, str. 759–760)

2.8. Kateri jezikovni kod je opisan v viru 3?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

2.9. Za pripadnike katerega družbenega razreda je značilen jezikovni kod, ki je opisan v viru 3?

_____

(1 točka)

2.10. Pojasnite pojem prikriti/skriti kurikulum.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

2.11. Ali poznate še kakšno drugo obliko kurikuluma v šoli? Navedite jo in kratko pojasnite.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

3. Odklonskost in kriminaliteta

3.1. Opredelite pojma konformnost in odklonskost.

Konformnost: _____

_____

(1)

Odklonskost: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.2. Pojasnite razliko med odklonskostjo in kriminaliteto.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Šrot, prvi mož Pivovarne Laško ter predsednik nadzornih svetov Pivovarne Union in Radenske, je v letih 2008 in 2009 izpeljal menedžerski prevzem Pivovarne Laško. Pozneje so družbe znotraj skupine, domnevno po njegovih navodilih, sklepale posojilne pogodbe s Šrotom povezano družbo Infond Holding, vendar posojila nikoli niso bila poplačana v celoti.

(Jakopec, M. (2014): Vse skupaj je bilo eno veliko zavajanje, Delo, 2. 4. 2014, str. 8)

3.3. Katero vrsto kriminalnega ravnanja prepoznate v viru 1 in kaj je zanjo značilno?

Vrsta kriminala: _____

(1)

Značilnosti: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

3.4. Durkheim trdi, da vsaka družba potrebuje odklonskost. Predstavite enega od njegovih argumentov za to trditev.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 2

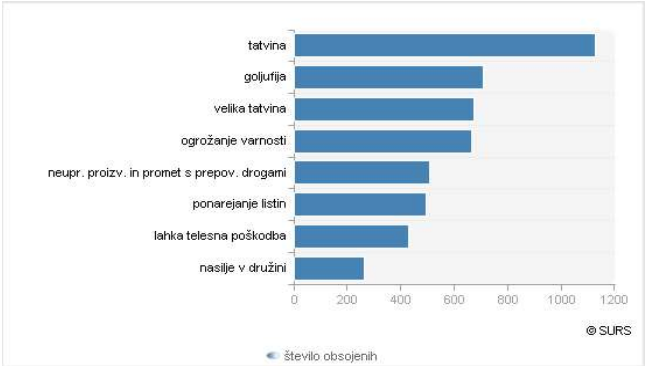

Kazniva dejanja, zaradi katerih je bilo pravnomočno obsojenih največ polnoletnih storilcev, Slovenija 2012

(http://wwwstat.si/novica_prikazi.aspx'.id-5608. Pridobljeno: 2. 4. 2014.)

3.5. S pomočjo vira 2 navedite način ugotavljanja vrste, obsega in razširjenosti kriminala ter ga natančneje predstavite.

Navedba načina: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

M 1 6 1 5 2 1 1 1 1 2

3.6. Pojasnite pojem temno polje zločina in razložite enega od vzrokov za pojav, ki ga označujemo s tem pojmom.

Pojasnitev pojma: _____

_____

_____

(2)

Vzrok: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

3.7. Kateri teoretik pri razlagi odklonskosti govori o strukturni napetosti?

A Max Weber.
B Emile Durkheim.
C Robert Merton.
D Karl Marx.

(1 točka)

3.8. Predstavite avtorjevo razlago strukturne napetosti.

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

M 1 6 1 5 2 1 1 1 1 3

4. Znanost

4.1. Vsakdanja zdravorazumska spoznanja se razlikujejo od znanstvenih spoznanj. Navedite štiri pomembne razlike med vsakdanjimi in znanstvenimi spoznanji.

Prva razlika: _____

_____

(1)

Druga razlika: _____

_____

(1)

Tretja razlika: _____

_____

(1)

Četrta razlika: _____

_____

(1)
(4 točke)

4.2. Pojasnite spoznavno in kulturološko funkcijo znanosti.

Spoznavna funkcija: _____

_____

_____

(2)

Kulturološka funkcija: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.3. Sociolog Robert Merton meni, da znanstveno dejavnost usmerjajo posebne norme. Predstavite dve izmed norm, ki po njegovem mnenju usmerjajo znanstveno dejavnost.

Prva norma: _____

_____

_____

(2)

Druga norma: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 1

V evropskem prostoru se vedno bolj uveljavlja zavedanje, da nasprotje med obeti glede ustvarjanja blagostanja in tveganji, ki spremljajo razvoj biotehnologije, zahteva aktivno vključitev javnosti v diskusije o tveganjih znanstvenega razvoja. Podoba državljana, pasivnega in nezainteresiranega za tveganja prihodnjega razvoja znanosti, nam je vedno bolj tuja. Za časa odkritja DNA-verige so tehnokratsko usmerjeni znanstveniki in politiki v evropskih državah morda še lahko zagovarjali t. i. deficitarni model komunikacije z laično javnostjo. Ta izhaja iz predpostavke, da je treba neuke laike poučiti o znanstvenih odkritjih, pa bo odpravljena njihova skepsa, povezana z morebitnimi negativnimi posledicami. Ob današnjih odkritjih predvsem na področju biogenetske znanosti si tega politika in ekspertokracija ne moreta več privoščiti. Kritična laična javnost zahteva, da se sliši tudi njen glas.

(www.zrss.si/bzid/geni/pdf/mali-clanek.pdf. Pridobljeno: 3. 4. 2014.)

4.4. Na katero od norm znanstvene dejavnosti opozarja avtor v viru 1?

_____

(1 točka)

4.5. Znanost se sooča tudi z nekaterimi etičnimi problemi. S katerimi vprašanji, povezanimi z etičnimi problemi, se sooča znanost? Navedite dve vrsti vprašanj in predstavite primer iz sodobne znanosti.

Vrsti vprašanj: _____

_____

_____

(2)

Primer: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

4.6. Katera doba je z novim razumevanjem sveta in oblikovanjem spoznanj zgradila temelje za razvoj moderne znanosti?

A Industrijska revolucija.

B Fevdalizem.

C Kapitalizem.

D Razsvetljenstvo.

(1 točka)

4.7. Kateri od navedenih sociologov je v razlagalni model modernih družb vključil pomen znanosti?

A Emil Durkheim.

B Max Weber.

C Stanley Parker.

D Talcott Parsons.

(1 točka)

4.8. Kako imenujemo znanstveno organizacijo dela, v kateri delovni proces temelji na ločenosti načrtovanja, izvedbe in nadzora ter natančni razdelitvi opravil?

_____

(1 točka)

M 1 6 1 5 2 1 1 2 0 4

1. **Opredelite kulturo, analizirajte načine spreminjanja kultur in jih ponazorite s konkretnimi primeri.**

2. **Analizirajte družbeno slojevitost v (post)modernih družbah.**
   V odgovor vključite vzroke za spremembe družbene slojevitosti po 2. svetovni vojni, predstavite heterogenost in značilnosti posameznih družbenih razredov v (post)modernih družbah ter razlike med njimi.

3. **Številni znanstveniki in raziskovalci na podlagi sedanjega razvoja družb predvidevajo, kaj se bo dogajalo v prihodnje. To poskuša upoštevati tudi politika. Evropska komisija je na podlagi analiz družbenih gibanj opredelila najpomembnejša vprašanja človekovega razvoja v prihodnjih desetletjih. Navedite ta vprašanja in razpravljajte o njih.**

4. **Razpravljajte o spreminjanju družin v sodobnih družbah in predstavite dejavnike tega procesa.**
   V odgovor vključite tudi opredelitev dezorganizacije družine ter razpravljajte o vzrokih in posledicah tega pojava.

5. **Predstavite dve sociološki opredelitvi religije in analizirajte sestavine religij.**

V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 1 6 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 31. maj 2016

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2016

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	2	ena od: ◆ zmožnost uveljavitve svojih interesov kljub nasprotovanju drugih ◆ odločanje o ravnanju drugih tudi proti njihovi volji ◆ zmožnost pridobitve druge osebe, da bo delala nekaj, kar sicer ne bi naredila ◆ zmožnost posameznikov in skupin, da spreminjajo prepričanja, čustva ali celo identiteto drugih ljudi	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	pravna država, dve od: ◆ priznava in varuje temeljne človekove pravice ◆ zagotavlja enakost pred zakonom ◆ država/oblast je podrejena zakonom ◆ uveljavlja racionalno-legalno oblast …	
	2	socialna država, dve od: ◆ zagotavlja uresničevanje socialnih pravic ◆ vodi ustrezno socialno politiko ◆ sprejema ukrepe na področjih zdravstvenega varstva, izobraževanja ter osebnih in družinskih dohodkov …	Upoštevamo socialni/zavarovalni in blaginjski vidik.
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ Družbena moč je legalna, če temelji na spoštovanju sprejetih zakonov.	
	1	◆ Družbena moč je legitimna, če jo ljudje priznavajo in se ji prostovoljno podrejajo (uživa zaupanje ljudi).	
	2	◆ pojasnitev razlike med legalnostjo in legitimnostjo na konkretnem primeru	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ tradicionalna oblast	
	1	◆ sprejema in spoštuje tradicijo (navade in prakso preteklosti), legitimizira se lahko z religijo (npr. z božjo voljo)	Predstavitev se mora nanašati na pravilno naveden tip oblasti.
	1	ena od: ◆ fevdalno plemstvo ◆ kraljica Elizabeta II. ◆ kraljeva dinastija …	Primer se mora nanašati na pravilno naveden tip oblasti.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	3	tri od: ◆ vladavina ljudstva ◆ oblast je izvoljena in zamenljiva ◆ temelji na svobodi in (pravni) enakosti državljanov ◆ temelji na volilni pravici in pravici do političnega združevanja ◆ delitev oblasti v modernih demokracijah …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	4	dve od: ◆ V neposredni demokraciji odločajo vsi, ki imajo volilno pravico, v posrednih oblikah pa le izvoljeni predstavniki. ◆ Posredna demokracija temelji na mandatu predstavnikov, ki ga na volitvah dodelijo volilni upravičenci, v neposredni demokraciji pa vplivajo na vsebino odločitev vsi volilni upravičenci. ◆ Posredna demokracija omogoča vladavino elit, neposredna pa jo preprečuje/omejuje …	

2. Šolanje

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	2	◆ formalizirani odnosi med učitelji in učenci ◆ hierarhična struktura šolskega sistema ◆ učitelj v vlogi pooblaščenega prenašalca družbenih norm in znanja ◆ načrtna in/ali sistematična edukacija …	Za odgovor, v katerega sta vključena dva od navedenih elementov, 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ 18. stoletje	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	2	dve od: ◆ industrializacija ◆ demokratizacija družbe ◆ sekularizacija ◆ urbanizacija ◆ oblikovanje nacionalnih držav …	Za vsak ustrezno naveden proces 1 točka, skupaj 2 točki.
	2	◆ ustrezna in smiselna pojasnitev dveh navedenih procesov	Za vsak ustrezno pojasnjen proces 1 točka, skupaj 2 točki. Kot ustrezno pojasnitev štejemo ali pojasnitev navedenega procesa ali pojasnitev njegovega vpliva na uvedbo obveznega šolanja.
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	2	dve od: ◆ pospešena gospodarska rast ◆ tehnološke spremembe ◆ rast življenjskega standarda ◆ zavezanost ustvarjanju enakih izobraževalnih možnosti …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	◆ Šola naj bi z uveljavljanjem načel meritokracije odpravljala ali vsaj zmanjševala pomen pripisanega družbenega statusa ter pripomogla k oblikovanju odprtega sistema slojevitosti (odprtost šole za vse, ocenjevanje po enakih merilih itd.).	Za vključena dva različna vidika 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ restriktivni/omejeni jezikovni kod	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	◆ delavski razred (nižji razred/sloj)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	2	◆ Vsebuje elemente in značilnosti šolskega življenja, ki niso uradno določeni in izraženi, vendar so pomembni: vrednote, norme, vzorce vedenja.	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.11	1	◆ uradni kurikulum	Pojmov odkriti kurikulum/javni kurikulum ne upoštevamo.
	2	◆ Vsebuje jasno in neposredno opredeljene cilje, vsebine in postopke, ki jih vključuje šolsko delo: vsebino in obseg snovi, preverjanja in ocenjevanja znanja, pogoje za napredovanje v šolskem sistemu ...	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.
Skupaj	3		

3. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ ravnanje v skladu z družbenimi normami/družbeno sprejemljivo ravnanje	
	1	◆ kršenje družbenih norm/družbeno nesprejemljivo ravnanje	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	2	◆ odklonskost – kršenje katerihkoli norm (formalnih, neformalnih) ◆ kriminal – del odklonskosti oziroma dejanja,ki jih kazensko pravo opredeljuje kot kazniva	Za 2 točki mora biti iz odgovora razvidno razlikovanje med obema pojmoma.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	◆ kriminal belih ovratnikov	
	2	◆ kriminal ekonomsko in politično močnejših posameznikov oz. skupin (utaje davkov, poslovne goljufije, sprejemanje podkupnin, kršenje predpisov …), teže ga je odkriti, storilci si lahko najamejo dobro pravno pomoč …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	ena od: ◆ Za odklonska ravnanja so predpisane negativne sankcije, kar utrjuje konformnost večine. ◆ Odklonskost omogoča družbene spremembe in s tem družbeni napredek.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ (uradni) statistični podatki	
	2	◆ podatki o številu oseb in dejanj, s katerimi se ukvarjajo policija, tožilstva, sodišča ◆ uradni podatki o obravnavanih in rešenih primerih ter kaznovanosti storilcev	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	2	◆ neodkrita, nezabeležena ali neobravnavana kazniva dejanja, kajti uradni statistični podatki prikazujejo le del storjenih kaznivih dejanj	
	2	ena od: ◆ Žrtve niso pripravljene prijaviti vseh kaznivih dejanj. ◆ Odkrivanje kaznivih dejanj je odvisno tudi od učinkovitosti policije. ◆ Storilci nekatera kazniva dejanja prikrijejo …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	3	ena od: ◆ V družbi se preveč poudarjajo vrednote, predvsem uspeh, kot družbeno zaželeni cilji, nimajo pa vsi ustreznih sredstev ali enakih možnosti za dosego teh ciljev po legalni poti. ◆ Neskladje med družbeno zaželenimi cilji in sredstvi za njihovo doseganje povzroči strukturno napetost.	

4. Znanost

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	4	štiri od: ◆ Znanstvena spoznanja so drugače od vsakdanjih spoznanj pridobljena z uporabo metod. ◆ Znanstveno spoznanje ima jasno začrtane meje znanja. ◆ Znanost ima drugače od vsakdanjih spoznanj natančno formulirane trditve. ◆ Znanost vključuje sistematično in organizirano raziskovanje. ◆ V znanosti so uveljavljena načela znanstvenega spoznavanja …	Navajanje posamičnih načel znanstvenega spoznavanja šteje kot ena razlika.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	2	◆ Spoznavna funkcija znanosti je doseganje objektivnega znanja. Znanost je sistem znanja o nekem področju, ki temelji na uporabi metod raziskovanja, teoretičnem mišljenju in logičnem sklepanju.	
	2	◆ Kulturološka funkcija znanosti je povezana z njenim vplivanjem na mišljenje, videnje sveta in dojemanje stvari, na oblikovanje in utrjevanje kulturnih vzorcev.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	4	dve od: ◆ avtonomnost (neodvisnost od politike in kapitala) ◆ univerzalizem (javnost in dostopnost znanstvenih ugotovitev) ◆ nepristranskost ◆ organizirani skepticizem (preverjenost in sprejetost v neodvisni znanstveni skupnosti)	Za pravilno navedbo posamezne norme 1 točka, za kratko pojasnitev 1 točka (skupaj 2 točki), za dve pravilno navedeni in pojasnjeni normi skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ univerzalizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	◆ vprašanja, ki se nanašajo na proces raziskovanja, in vprašanja, ki zadevajo uporabo znanstvenih spoznanj	
	2	◆ predstavitev primera	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	1	◆ D	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ taylorizem	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Opredelijo kulturo (v opredelitev vključijo vsaj štiri njene sestavine). ◆ Analizirajo načine spreminjanja kultur (invencija oziroma izumljanje, odkritja, širjenje ozirma difuzija kulturnih značilnosti iz ene družbe v drugo). ◆ Ponazorijo načine kulturnih sprememb s konkretnimi primeri.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Predstavijo vpliv razvoja znanosti in tehnologije po 2. svetovni vojni, globalizacije, zloma socializma itd. na spremembe družbene slojevitosti. ◆ Predstavijo spremembe slojevske strukture (zmanjševanje kmečkega prebivalstva, povečanje deleža zaposlenih v industriji, širitev storitvenega sektorja in rast profesij …). ◆ Analizirajo značilnosti posameznih družbenih razredov (delavski razred, srednji razred, višji razred) in razlike med njimi.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	Razpravljajo o vprašanjih, ki sodijo med izzive sodobnega sveta: ◆ zaposlovanje, vloga človeškega kapitala in delovne sile (usposobljenost delovne sile, pojmovanje dela) ◆ demografske spremembe (staranje prebivalstva, intenzivni selitveni tokovi) ◆ energetika, izkoriščanje novih energetskih virov ◆ podnebne spremembe …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Predstavijo spreminjanje družine (spremembe v njenem oblikovanju, odnosih med starši in otroki, med spoloma itd.) in razpravljajo o njih. ◆ Opredelijo dezorganizacijo družine (strukturno in funkcijsko). ◆ Razpravljajo o vzrokih za dezorganizacijo družine in njenih posledicah (npr. pluralnost različnih oblik družinskega življenja).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	Predstavijo dve od: ◆ Max Weber (religija – sistemi smisla, kompenzacijska in legitimacijska funkcija religije) ◆ E. Durkheim (religija kot razločevanje med svetim in nesvetim, integracijska funkcija religije) ◆ Parsons (religija kot osmišljevanje sveta) ◆ Marx (kompenzacijska in legitimacijska funkcija religije) ... Analizirajo sestavine religij: ◆ religijsko pripoved ◆ religijsko doktrino (nauk) ◆ religijsko ravnanje (prakso) ◆ svete reči ◆ religijsko doživetje ◆ religijsko etiko ◆ religijske skupnosti	Ni obvezujoče naštevanje vseh sestavin, izbrane in vključene sestavine analizirajo.

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 6 2 5 2 1 1 1 0 4

V sivo polje ne pišite.

1. Identiteta in kultura

Vir 1

Ljudje smo seveda tudi edine živali, ki za sporazumevanje uporabljamo govorico. Čeprav so znanstveniki v zadnjih nekaj letih potrdili, da imajo mnoge živali, vključno s primati, morskimi sesalci (kiti in delfini), pticami in celo čebelami, če imenujemo le nekatere, bolj zapletene in kompleksne sisteme sporazumevanja, kot bi si kdaj koli mislili. Vseeno pa ostajamo ljudje še vedno edine živali, ki znamo tvoriti kompleksne besede, misli in predstave, da ustvarjamo govor. Govor je naš najpomembnejši način sporazumevanja …

(Millan, C. (2011): Šepetalec psom, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana, str. 99)

1.1. Opišite sestavino kulture, o kateri govori vir 1.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 2

Prvega septembra mimoidoče v bližini srednjih šol vsakič znova prestrašijo 'fazani': dijaki prvih letnikov, poslikani z bojnimi barvami. Ponavadi so porisani s črnim, modrim in rdečim alkoholnim flomastrom, ki jih njihovi starejši vrstniki pri obredu prehoda uporabljajo namesto tradicionalnih tetovaž. […] Obredi prehoda so značilni prav za življenjsko obdobje med dvanajstim in šestnajstim letom starosti. To je čas, ko v posameznih tradicionalnih kulturah, ne pa v vseh, mladostnike sprejemajo v svet odraslih. V lovsko-nabiralniških skupnostih se je prehod zgodil v trenutku, ko so mladeniči uplenili žival, ki je med odraslimi lovci veljala za najpomembnejšo. S tem so se dokazali, odrasli so jih začeli resno jemati in postali so pripadniki skupnosti. […] Pri sprejemu med dijake pa gre za simbolno akcijo; fazane oziroma zelence je treba fizično sprejeti. V takih primerih se je zelo pogosto uporabljalo tetoviranje. Tetovaže so zelo jasno strukturirane in predvsem poslikave obraza so pogoste, saj izražajo pripadnost starostnim ali sorodstvenim razredom. Ampak to je trajna sprememba. Pri sprejemu dijakov zato uporabijo, kar imajo pri roki. Alkoholni flomaster.

(Merljak, S. (2014): Poniževanje »fazanov« ne sme biti eksces, Delo, 26. avgust 2014, str. 5)

1.2. O kateri sestavini kulture govori vir 2?

_____

(1 točka)

1.3. Navedite konkreten primer obreda prehoda (obreda iniciacije), ki ni naveden v viru 2.

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

1.4. Navedite tri antropološke posebnosti človeške vrste.

Prva posebnost: _____

(1)

Druga posebnost: _____

(1)

Tretja posebnost: _____

(1)
(3 točke)

1.5. Pojasnite pojem kulturni nihilizem.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.6. V katerem obdobju so začele nastajati mladinske subkulture v ZDA in Evropi?
Obkrožite pravilno rešitev.

A V 60-ih letih 19. stoletja.

B V 50-ih letih 20. stoletja.

C V 60-ih letih 20. stoletja.

D V 70-ih letih 20. stoletja.

(1 točka)

Vir 3

Vsi mladi Azteki so hodili v šolo. In tudi najrevnejši učenci so lahko, če so to zaslužili, vstopili v versko šolo, kar jim je omogočilo, da so se lahko povzpeli tudi do najpomembnejših mest na azteški družbeni lestvici.

(Nougier, L. (1991): V času Majev, Aztekov in Inkov, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 40)

1.7. Kateri dejavnik socializacije omenja vir 3 in o kateri vrsti socializacije govori?

Dejavnik socializacije: _____

(1)

Vrsta socializacije: _____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

1.8. Navedite še dva druga dejavnika socializacije in enega podrobneje predstavite.

Prvi dejavnik: _____

Drugi dejavnik: _____

(1)

Predstavitev enega od navedenih dejavnikov: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.9. Opišite spolno diferencirano socializacijo in navedite konkreten primer le-te.

Opis: _____

_____

_____

_____

(2)

Navedba konkretnega primera: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.10. Razložite en vzrok za težavne in dolgotrajne prehode mladih v odraslost v modernih oziroma postmodernih družbah.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2. Družbene različnosti in neenakosti

2.1. Opredelite družbeno slojevitost.

_____

_____

_____

(2 točki)

2.2. Kaj je družbeni status?

_____

_____

(1 točka)

Vir 1

»Odločanje je bilo sicer s preglasovanjem, ne s soglasjem vlade, kot običajno, vendar je tudi to popolnoma v skladu s poslovnikom. Kljub nesoglasnosti glede predlaganja Bulčeve in preglasovanja ni nobene krize. V korist kandidatki se je izreklo devet ministrov, imeli pa smo tudi glasove proti. A za demokracijo je tipično, da prihaja do preglasovanj,« je dejal.

Zavrnil je tudi očitke o »avtoritarnem« odločanju, kdo bo komisarski kandidat. Dejal je, da je proučil vse mogoče kandidate za to mesto in nato izbral Bulčevo.

(http://www.times.si/slovenija/ juncker-bo-z-bulcevo-govoril-naslednji-teden--250f8b5163-0249f8ce20.html. Pridobljeno: 4. 12. 2014.)

2.3. Katera določnica družbenega statusa je razvidna v viru 1?

_____

(1 točka)

2.4. Navedite še drugi dve določnici družbenega statusa in eno razložite.

Prva določnica: _____

(1)

Druga določnica: _____

(1)

Razlaga ene določnice: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

2.5. Razložite pojem statusna skladnost (statusna konsistenca)?

_____

_____

(1 točka)

Vir 2

Hindujska družba v tradicionalni Indiji je bila razdeljena v pet glavnih slojev, štiri »varne« in peto skupino, parije, katere člani so bili znani kot nedotakljivi.

(Haralambos, M., in Holborn, M. (1999): Sociologija, Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 29)

2.6. Katera oblika družbene slojevitosti je predstavljena v viru 2?

_____

(1 točka)

2.7. Navedite dve značilnosti v viru 2 predstavljene oblike slojevitosti.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.8. Kateri izmed spodaj navedenih avtorjev pojasnjuje družbeno slojevitost predvsem z ekonomsko sfero družbe? Obkrožite pravilno rešitev.

A Ralf Dahrendorf.

B Max Weber.

C Karl Marx.

D Wilbert Moore.

(1 točka)

2.9. Razložite Parsonsov pogled na družbeno neenakost med spoloma.

_____

_____

_____

_____

_____

(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

2.10. Kaj je vertikalna družbena mobilnost?

_____

_____

(1 točka)

2.11. Razložite pojma etnična distanca in etnična segregacija.

Etnična distanca: _____

_____

(1)

Etnična segregacija: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

3. Družina

3.1. Opredelite družino s sociološkega vidika.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.2. Navedite tipe sodobnih družin in predstavite značilnosti vsakega tipa.

Prva navedba in predstavitev: _____

_____

(1)

Druga navedba in predstavitev: _____

_____

(1)

Tretja navedba in predstavitev: _____

_____

(1)
(3 točke)

3.3. Kateri dve funkciji, ki ju opravljajo družine, sta po mnenju sociologa Talcotta Parsonsa temeljni in univerzalni?

Navedba prve funkcije: _____

_____

(1)

Navedba druge funkcije: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

3.4. Pojasnite merili eksogamije in endogamije pri sklepanju zakonskih zvez.

Eksogamija: _____

_____

(1)

Endogamija: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 1

Statistika, raziskave in opazovanje vsakdanjega življenja kažejo, da so se življenjska obdobja aktivnega starševstva časovno močno skrajšala in da se daljša doba, ko družinsko življenje ni osredinjeno na otroke. V manj kot treh generacijah je prišlo do popolne spremembe družinskega poteka. Spremembe so predvsem v tem, da se je konstituiralo in bistveno podaljšalo obdobje zožene družine (praznega gnezda). Po drugi strani pa demografski podatki kažejo, da »otroška faza« družinskega življenja izgublja pomen.

(Ule, M., in Kuhar, M. (2004): Zasebnost, družina, starševstvo. S Slovenkami in Slovenci na štiri oči, Ljubljana, FDV IDV, str. 228)

3.5. V družinskem življenju (v Evropi in Sloveniji) je v zadnjih desetletjih prišlo do številnih sprememb, tudi v povezavi z »družinskimi življenjskimi poteki«. Navedite najočitnejši spremembi, ki se pojavljata v povezavi z dvema obdobjema družinskega življenja.
Pomagajte si z virom 1.

Prva sprememba: _____

_____

(1)

Druga sprememba: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.6. Vloge v družinah so lahko asimetrične ali simetrične. Navedite dejavnike, ki spodbujajo prehod od asimetričnih (segregiranih) k simetričnim (integriranim) vlogam v družinah.

Prva navedba: _____

(1)

Druga navedba: _____

(1)

Tretja navedba: _____

(1)

Četrta navedba: _____

(1)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

3.7. Pojasnite ekonomsko funkcijo družine ter v odgovoru primerjajte ekonomsko funkcijo družine v predindustrijskih in modernih družbah.

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

3.8. Kaj je strukturna in kaj funkcijska dezorganizacija družine?

Strukturna: _____

_____

(1)

Funkcijska: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

4. Religija in verovanjski sistemi

4.1. V kateri tip religij (po McGeeju) uvrščamo spodaj našteto?

Konfucionizem: _____
(1)

Protestantizem: _____
(1)
(2 točki)

4.2. Med katere sestavine religije uvrščamo spodaj našteto?

Občutek povezanosti z nadnaravnim: _____
(1)

(Mitološka) razlaga stvarnosti, njenega nastanka itd.: _____
(1)

Deset božjih zapovedi: _____
(1)
(3 točke)

4.3. Navedite dve univerzalni religiji in pojasnite dve značilnosti takega tipa religij.

Univerzalni religiji sta: _____
(1)

Prva značilnost: _____

_____
(1)

Druga značilnost: _____

_____
(1)
(3 točke)

4.4. Katera teoretska perspektiva v sociologiji poudarja legitimacijsko funkcijo religije?

_____
(1 točka)

4.5. Kratko razložite legitimacijsko funkcijo religije.

_____

_____

_____
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

4.6. Nekateri sociologi poudarjajo, da sekularizacija ne pomeni izginjanja religije in religioznosti, temveč drugačne načine izražanja religioznosti. Pojasnite dve značilnosti teh drugačnih načinov.

Prva značilnost: _____

_____

_____
(2)

Druga značilnost: _____

_____

_____
(2)
(4 točke)

Vir 1

Če se civilna religija dogaja mimo tradicionalnih cerkvenih religij oziroma se le navezuje nanje, pa je tako imenovani fundamentalizem nekaj, kar se dogaja znotraj njih. Fundamentalistična gibanja v sodobnih družbah so sicer lahko uperjena proti obstoječim cerkvam in njihovim usmeritvam, toda ostajajo vendarle znotraj okvira tradicionalne religije. Še več, pomenijo zavestno opredelitev in delovanje za ponovno uveljavitev religije tako, kot naj bi bila osnovana, »fundirana« – kot osnova/fundament celotnega družbenega in posameznikovega življenja.

(Flere, S., in Kerševan, M. (1995): Religija in (sodobna) družba. Uvod v sociologijo religije, ZPS, Ljubljana, str. 150)

4.7. Navedite dva primera civilne religije. Pomagate si lahko z virom 1.

Prvi primer: _____

_____
(1)

Drugi primer: _____

_____
(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

4.8. Kratko razložite tri značilnosti verskega fundamentalizma. Pomagajte si z virom 1.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

1. Analizirajte koncept moderne demokratične države.
V analizo vključite nastanek, razvoj in značilnosti demokratične države. V konceptu moderne države upoštevajte njene politične, pravne in socialne razsežnosti.

2. Razpravljajte o globalizacijskih procesih na ekonomskem, političnem in kulturnem področju.
V odgovor vključite značilnosti posameznih področij in jih povežite v celovito razpravo.

3. Razpravljajte o ekspanziji šolanja v modernih družbah.
V odgovor vključite razlago štirih dejavnikov/okoliščin za ekspanzijo šolanja.

4. Razpravljajte o kriminaliteti pripadnikov različnih družbenih slojev.
V odgovoru pojasnite, kaj je o kriminaliteti pripadnikov različnih družbenih slojev mogoče sklepati iz uradnih statističnih podatkov. Vključite ugotovitve Mertonove teorije strukturne napetosti in konfliktnih teorij glede povezanosti med pripadnostjo sloju in kriminaliteto.

5. Razpravljajte o povezanosti dela in prostega časa.

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

M162521113

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sobota, 27. avgust 2016

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© RIC 2016

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	2	◆ ustrezna in smiselna predstavitev jezika kot sestavine kulture	Za delno ustrezno pojasnitev ustrezno manj točk.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	ena od: ◆ običaji ◆ navade ◆ vedenjski vzorci ◆ kulturni vzorci	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	ena od: ◆ maturantski ples ◆ sprejem novincev v društvo/skupino ◆ sprejem brucev ◆ krščanski zakramenti ◆ rudarski skok čez kožo ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	3	tri od: ◆ uporaba jezikovnih znakov (govor) ◆ prevladovanje naučenih vzorcev vedenja ◆ zelo raznovrstni načini življenja ◆ izredno dolgo obdobje odraščanja ◆ t. i. »odprtost do sveta« ◆ izdelava in uporaba zapletenega orodija ◆ zavestno spreminjanje naravnega okolja ◆ razvit smisel za abstrakcijo ◆ družbenost	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	2	◆ nekritična toleranca različnih zelo skrajnih kulturnih praks, ki so v nasprotju s temeljnimi človekovimi pravicami (primeri: obrezovanje deklic, otroško delo …)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	◆ šola	
	1	◆ sekundarna socializacija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	dve od: ◆ družina ◆ vrstniki ◆ množični mediji ◆ delovno okolje ◆ religiozne skupine ◆ prostočasne skupine ...	Za dva pravilno navedena dejavnika socializacije 1 točka.
	2	◆ ustrezen opis izbranega dejavnika socializacije	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	2	◆ predstave o »tipičnih« moških in ženskih vlogah (različno vedenje, osebnostne lastnosti in družbene vloge) ◆ različen odziv staršev na otrokov spol v primarni socializaciji (barva oblek, dolžina las, izbira igrač …) ◆ stereotipne vloge moškega in ženske v pravljicah (moški = dominantna, vodilna vloga; ženska = pasivna, podrejena vloga) ◆ spolni stereotipi v šoli …	Za delno ustrezno pojasnitev ustrezno manj točk.
	1	◆ navedba konkretnega primera spolno diferencirane socializacije	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	2	Razlaga, ena od: ◆ podaljševanje šolanja ◆ težave pri iskanju zaposlitve in dolgotrajno ohranjanje ekonomske odvisnosti ◆ sodelovalen in podporniški odnos s starši ter ohranjanje nesamostojnosti ◆ negotova prihodnost, povezana z različnimi tveganji ...	

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	2	◆ Družbena slojevitost je posebna oblika družbene neenakosti, ki ima za posledico hierarhično razporejanje družbenih skupin.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ Je mesto posameznika na hierarhični lestvici družbenih položajev.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ družbena moč	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	◆ ekonomsko stanje	
	1	◆ družbeni ugled	
	2	◆ ustrezna razlaga ene navedene določnice	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ kadar so ekonomsko stanje, ugled in moč na isti ravni/usklajeni med seboj	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	◆ kastni sistem/kaste	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	2	dve od: ◆ zaprt sistem slojevitosti ◆ pripisan, podedovan družbeni položaj ◆ prepoved stikov med kastami ◆ temelji na hindujski religiji ◆ načelo endogamije …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	4	V razlago vključi: ◆ ženska ekspresivna vloga/skrb za družino, socializacijo otrok, čustvena podpora in ◆ moška instrumentalna vloga/vloga hranilca družine.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	1	◆ sprememba družbenega statusa v smislu njegovega zvišanja ali znižanja	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.11	1	◆ Etnična distanca: umanjkanje socialnih stikov med različnimi etničnimi skupinami v isti družbi, tudi socialna izključenost pripadnikov manjšin iz družbenega življenja.	
	1	◆ Etnična segregacija: fizična ločenost posamezne etnične skupine od preostale skupnosti.	
Skupaj	2		

3. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	◆ dvogeneracijska skupnost in družbena institucija ◆ razločevalni dejavnik od drugih oblik (partnerska zveza, gospodinjstvo, sorodstvo) so otroci in njihova vzgoja	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	3	◆ jedrne družine (enostarševske, posvojiteljske, družine obeh staršev in otrok) ◆ razširjene družine (večgeneracijske, sorodniške, poligamne) ◆ reorganizirane družine (dopolnjene, komunske, istospolne) …	Za zgolj navedbo tipa družine 0 točk.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	2	◆ primarna socializacija otrok ◆ čustvena stabilizacija odraslih	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ prepoved sklepanja zakonske zveze med nekaterimi sorodniki – eksogamija	
	1	◆ prepoved sklepanja zakonske zveze zunaj sloja, rase, narodnosti – endogamija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	2	◆ Podaljšuje se obdobje prehoda iz družine staršev v lastno družino (LAT). ◆ Podaljšuje se sklepno obdobje družinskega življenjskega poteka (obdobje, ko se odrasli otroci odselijo od staršev).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	4	štiri od: ◆ spremenjen družbeni položaj žensk ◆ možnost razveze zakonskih zvez ◆ zvišan življenjski standard ◆ geografska in socialna mobilnost …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	3	◆ V predindustrijskih družbah so bile družine pomembne proizvajalne enote. ◆ Ekonomska funkcija je v modernih družbah predvsem potrošniška. ◆ Ohranila se je tudi produktivna funkcija (neformalno družinsko delo).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ sprememba oblike družine	
	1	◆ Družina ne opravlja več svojih temeljnih funkcij.	
Skupaj	2		

4. Religija in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ etična religija	
	1	◆ (mono)teizem	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	◆ religijsko (versko) doživetje (izkustvo, čustvovanje)	
	1	◆ religijska (verska) pripoved	
	1	◆ religijska (verska) etika	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	1	dve od: ◆ budizem ◆ krščanstvo ◆ islam	Za pravilno navedbo dveh religij 1 točka.
	2	dve od: ◆ Obračajo se k človeku kot posamezniku ne glede na njegov etnični izvor, spol, raso, slojevsko pripadnost itd. ◆ Temeljijo na svetih besedilih. ◆ Verska pripoved vsebuje idejo odrešitve. ◆ Znan je njihov ustanovitelj oziroma začetnik …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	ena od: ◆ marksizem ◆ konfliktna teorija (perspektiva) ◆ teorija Maxa Webra …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	◆ Religijo je mogoče uporabiti za upravičevanje in opravičevanje družbenih neenakosti, družbenega reda in položaja posameznika v njem kot izraza božje volje; religija tako pripomore, da se ljudje sprijaznijo z obstoječim stanjem.	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	4	dve od: ◆ samostojnost/svoboda v odnosu do religijskih organizacij ◆ spreminjanje pripadnosti tej ali oni religijski organizaciji ◆ selektivno sprejemanje posameznih verskih naukov ◆ individualizirane oblike izražanja religioznosti …	Za vsako ustrezno, celovito pojasnjeno značilnost 2 točki, skupaj 4 točke. Za pomanjkljivo predstavljene ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	2	dve od: ◆ sakralizacija naroda v številnih nacionalizmih ◆ komunizem kot politična ideologija ◆ (kvazi)religiozen odnos do državnih simbolov ◆ uporaba elementov religije za legitimacijo družbenih institucij, norm in vrednot …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	3	tri od: ◆ priseganje na nezmotljivost svetih besedil, njihovo dobesedno branje ◆ usmerjenost proti modernim družbam ◆ zavračanje religijskega pluralizma ◆ zavzemanje za spremembe družbe v skladu s svojimi verskimi nazori …	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Predstavijo značilnosti demokratične države, časovno in vsebinsko utemeljijo njen nastanek in razvoj. ◆ Vključijo politične, pravne in socialne razsežnosti moderne države.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	V razpravo o globalizacijskih procesih vključijo na ekonomskem področju: ◆ svetovni trg delovne sile ◆ integrirano proizvodnjo ◆ povečano gibljivost industrijske in storitvene dejavnosti ◆ oblikovanje svetovnega trga … na političnem področju: ◆ vpliv multinacionalk na odločitve oblasti ◆ sodelovanje držav ◆ moderne nacionalne države ◆ oblikovanje, delovanje vladnih in nevladnih organizacij … na kulturnem področju: ◆ kulturno globalizacijo, izginjanje kulturne raznovrstnosti ◆ nastajanje globalne kulture …	Kandidati povežejo posamezna področja v celovito razpravo.

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	Opredelitev ekspanzije šolanja: ◆ hitro naraščanje števila vključenih v šolanje predvsem na sekundarnih in terciarnih ravneh šolanja Dejavniki/okoliščine ekspanzije šolanja: ◆ pospešena gospodarska rast in pričakovanje, da bo potrebno čedalje več izobražene delovne sile oz. dojemanje šolanja kot naložbe v človeški kapital ◆ zavezanost ustvarjanju enakih izobraževalnih možnosti in pravičnosti ◆ družbene spremembe ◆ tehnološke spremembe ◆ rast življenjskega standarda ...	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	• Ugotovijo, da je iz uradnih statičnih podatkov mogoče sklepati, da so storilci kaznivih dejanj večinoma pripadniki nižjih družbenih slojev, pa tudi etničnih, rasnih in drugih manjšin. • Vključijo Mertonovo teorijo strukturne napetosti in pojasnijo, da je po tej teoriji odklonskost normalen odziv posameznikov na strukturno napetost. ◆ Relativizirajo Mertonove ugotovitve z vključitvijo konfliktnih teorij (kriminalna dejanja ekonomsko in politično močnih posameznikov in skupin ter usmerjenost (formalnega) družbenega nadzora na pripadnike nižjih družbenih slojev; kriminogenost kapitalističnega sistema; v kaznivih dejanjih so udeleženi pripadniki vseh slojev, le da so pogosteje odkriti in kaznovani nižji kakor višji sloji.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	Vključijo: ◆ razlago vzorcev doživljanja dela in prostega časa (vzorec razširitve, vzorec nevtralnosti in vzorec opozicionalnosti) ◆ vpliv dejavnikov na preživljanje prostega časa (kulturnih razlik, spolnih delitev, delovanja medijev, komercializacije in potrošništva) ◆ razlago instrumentalizacije dela in prostega časa oz. instrumentalnega odnosa do dela in posledično pomena prostega časa	

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 7 1 5 2 1 1 1 0 4

V sivo polje ne pišite.

1. Odločanje v skupnosti

1.1. Opredelite prisilo kot obliko družbene moči.

_____

_____

(1 točka)

1.2. Kateri sociolog – glede na vir legitimnosti – razlikuje tri tipe oblasti?

_____

(1 točka)

Vir 1

»Trud za firerja« je spodbujal iniciativnost, ustvarjal pritiske in prinašal zakonodajo – vse to na način, ki je bil skladen s tistim, kar naj bi bili Hitlerjevi cilji, in to brez diktatorja, ki bi moral diktirati. Po besedah tiskovnega predstavnika Otta Dietricha sta bili leti 1935 in 1936, ko je Hitler postal »absolutni vladar, ki je bil na preži za novimi dejanji«, najpomembnejši za njegovo preobrazbo iz »lokalnega reformista in socialnega voditelja ljudstva v kasnejšega vratolomneža zunanje politike in kockarja mednarodne politike«.

(Kershaw, I. (2012): Hitler, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 318, 319)

1.3. Kateri tip oblasti je razviden iz vira 1? Navedite ga in predstavite dve njegovi značilnosti.

Navedba: _____

(1)

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.4. Opredelite državo v ožjem pomenu.

_____

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

1.5. Glede na odnos med državno oblastjo in prebivalstvom ločimo dve obliki političnih sistemov. Poimenujte ju.

Prva oblika: _____

(1)

Druga oblika: _____

(1)
(2 točki)

1.6. Predstavite tri značilnosti ene od v vprašanju 1.5. navedenih oblik.

V vprašanju 1.5. izbrana oblika: _____

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.7. Opredelite pozitivni in negativni nacionalizem. Za vsakega navedite tudi konkreten primer.

Pozitivni nacionalizem: _____

_____

_____

(1)

Primer: _____

(1)

Negativni nacionalizem: _____

_____

_____

(1)

Primer: _____

(1)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

1.8. Navedite dva razloga za povečanje nekonvencionalne politične participacije.

Prvi razlog: _____

_____

_____

(1)

Drugi razlog: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

1.9. Kaj so politične stranke?

_____

_____

(2 točki)

1.10. Kako imenujemo pojav, ko se ljudje iz različnih razlogov ne udeležujejo volitev?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

2. Izzivi sodobnega sveta

Vir 1

Sodobna komunikacijska tehnologija omogoča, da določeni kulturni pojavi niso več vezani na prostor, in to na dva načina. Prvič, obstaja množica pojavov, vključno z vidiki »mladinske kulture«, prestižnimi proizvodi od pločevink Coca-Cole do zgoščenk s popularno glasbo, kavbojk, popularnih filmov in političnih vprašanj, kakršno je okoljska kriza, tako v globalnem (povsod) kot v lokalnem (na določenih območjih) merilu hkrati. Drugič: reaktivno letalo omogoča vedno večji množici ljudi, da hitro in udobno potuje po vsem svetu, telefoni, faksi, internet in računalniški video sistemi pa načelno omogočajo komunikacijo z ljudmi vsepovsod, kjerkoli in kadarkoli. Ni več mogoče trditi, da prostor predstavlja kako posebno prepreko med »kulturami«.

(Eriksen, T. H. (2009): Majhni kraji, velike teme, Aristej, Maribor, str. 346–347)

2.1. Katero razsežnost (vidik) globalizacije nakazuje vir 1?

_____

(1 točka)

2.2. Navedite še eno razsežnost (vidik) globalizacije in jo na kratko razložite.

Navedba: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

2.3. Kako imenujemo pojav, ko prostor ne pomeni posebne prepreke med kulturami, kakor je omenjeno v viru 1?

_____

(1 točka)

2.4. S čim je – glede na vir 1 – povezan ta pojav (glejte odgovor na vprašanje 2.3.)?

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2.5. Vir 1 omenja tudi okoljsko (ekološko) krizo. Navedite in na kratko razložite dva globalna ekološka problema.

Navedba in razlaga prvega ekološkega problema: _____

_____

_____

(2)

Navedba in razlaga drugega ekološkega problema: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.6. Kaj je ekotehnološki optimizem?

_____

_____

(1 točka)

2.7. Pojasnite povezanost med globalizacijo in globalno neenakostjo.

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

Vir 2

Nič drugače kot z umrljivostjo ni bilo z rodnostjo, ki se je vse dolgo 19. stoletje zmanjševala; reprodukcija je med letoma 1930 in 1950 skoraj povsod dosegla raven nadomeščanja generacije staršev in dokaj tesno sledila ekonomskemu napredku: proces se je bolj zgodaj začel v »razviti« severni in zahodni Evropi, z zamudo v sredozemskih predelih in v obširnih delih Rusije, vzhodne Evrope in Balkana. V povojnem obdobju se je ponekod v zahodni Evropi rodnost nekoliko povečala ali ostala na isti ravni, vendar je v sedemdesetih letih povsod občutno upadla; rodnost se je na celini znižala povprečno na 1,5 otroka na žensko, kar je precej pod ravnijo obnavljanja prebivalstva.

(Livi Bacci, M. (2005): Prebivalstvo v zgodovini Evrope, Založba /*cf., Ljubljana, str. 207, 208)

2.8. Kako je bilo – glede na vir 2 – padanje rodnosti v Evropi povezano z gospodarsko razvitostjo posameznih območij?

_____

_____

(1 točka)

2.9. Koliko otrok na žensko v rodni dobi se mora roditi, da je dolgoročno zagotovljeno enostavno obnavljanje prebivalstva? Navedite vrednost te mere rodnosti.

_____

(1 točka)

2.10. Kako padanje rodnosti in smrtnosti vplivata na starostno strukturo prebivalstva Evrope?

_____

_____

(1 točka)

2.11. Pojasnite vpliv asimetrične delitve družinskih vlog na padanje rodnosti v modernih družbah.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

3. Šolanje

3.1. S katerim tujim strokovnim izrazom lahko nadomestimo besedno zvezo vzgoja in izobraževanje?

_____

(1 točka)

3.2. Kdaj je v Evropi nastopila potreba po šolah za ljudstvo in po množični pismenosti in s katerimi idejami/gibanjem je bila povezana?

Časovna umestitev (stoletje): _____

(1)

Poimenovanje idej/gibanja: _____

(1)
(2 točki)

3.3. Zakaj je bila uvedba obveznega šolanja za vse potrebna sestavina modernizacijskih procesov? V odgovor vključite tri različne vidike prispevka šole k modernizaciji.

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

3.4. Razložite, kaj pomeni formalna odprtost modernih šolskih sistemov.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Weber ni zaupal v imanentno vrednost izobraževanja nasploh, bil je mnenja, da izobraževanje, zlasti opredmeteno v spričevalih in diplomah, funkcionira kot instrument v zagotavljanju privilegiranega položaja in oblikovanja zaprtih privilegiranih skupin.

(Prirejeno po: Weber, M. (1978): Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology, Berkeley, University of California Press, str. 83)

3.5. Pojasnite vlogo šole kot dejavnika pridobljenega družbenega statusa. Lahko si pomagate z virom 1.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

Vir 2

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Avstrija	14,5	17,6	17,7	17,7	18,1	19,1
Belgija	27,1	30,7	31,0	31,4	31,9	32,4
Finska	32,3	34,5	34,9	36,4	36,5	35,7
Madžarska	14,0	17,0	17,8	17,9	19,1	19,8
Nemčija	22,5	24,5	24,2	24,3	25,1	26,3
Slovenija	15,7	20,0	21,5	22,9	21,9	22,5
EU	**18,9**	**22,2**	**22,8**	**22,9**	**21,9**	**22,5**

Delež prebivalstva v starosti 25–64 let s terciarno izobrazbo za izbrane države EU

(http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2011/SRS/2/PDF/delez%20prebivalstva%20s%20terciarno%20izobrazbo.pdf, povzeto po Eurostat 2011. Pridobljeno: 10. 10. 2015.)

3.6. Razložite ekspanzijo šolanja v sodobnih družbah, ki jo na terciarni ravni prikazujejo podatki v viru 2. V razlago vključite dva vidika/dve dimenziji tega pojava.

_____

_____

_____

_____

_____

(4 točke)

Vir 3

Isti ljudje pojasnjujejo, da so sami prišli do svojega znanja in vrednot veliko pogosteje izven šole kakor z njeno pomočjo. Svoje poznavanje dejstev in razumevanje življenja so, kot trdijo, pridobili od prijateljev, iz TV oddaj, s pomočjo branja knjig, iz izkušenj ali preprosto kar na ulici.

Nameravam pokazati, da je inverzija šole mogoča: da smo lahko notranje motivirani za učenje, namesto da zaposlujemo učitelje, ki od zunaj inducirajo voljo do učenja in silijo v porabo časa za to; da lahko zagotovimo učečim se posameznikom nove povezave s svetom, ki bodo nadomestili učne programe, posredovane s pomočjo učiteljev. Poskusil bom vzpostaviti razlikovanje med šolanjem in učenjem.

(http://www.nybooks.com/articles/archives/1971/jan/07/a-special-supplement-education-without-school-how-/. Pridobljeno: 15. 10. 2015.)

3.7. Predstavite koncept »razšolanja šole«. Kdo je njegov avtor?

Predstavitev koncepta: _____

_____

_____

_____

_____

(2)

Avtor: _____

(1)

(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

3.8. Pojasnite vlogo kulturnega kapitala v šolski uspešnosti posameznikov.

_____

_____

_____

(2 točki)

3.9. Kateri avtor se je v svoji interpretaciji neenakosti šolskih dosežkov opiral na koncept kulturnega kapitala? Obkrožite pravilno rešitev.

A Louis Altusser

B Michael Apple

C Pierre Bourdieu

D Talcott Parsons

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

4. Množični mediji in komunikacije

4.1. Mediji prinašajo odkrita in prikrita sporočila. Pojasnite razlike med obema vrstama sporočil.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

4.2. Kateri raziskovalec medijev je avtor trditve: »Medij je sporočilo.«?

_____

(1 točka)

4.3. Navedite značilnosti javnih in zasebnih (komercialnih) medijskih sistemov glede razumevanja in obravnavanja občinstva (gledalci, poslušalci, bralci).

Značilnosti javnih medijskih sistemov:

_____

_____

_____

(2)

Značilnosti zasebnih (komercialnih) medijskih sistemov:

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.4. Kako imenujemo družbene interpretacije, ki z načinom predstavljanja v medijih soustvarjajo pomene in razumevanje družbenih dogodkov, pojavov in družbenih skupin?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

4.5. Nekateri novinarji in medijski ustvarjalci trdijo, da mediji zgolj zbirajo in javnosti na nevtralen način posredujejo vsebine in informacije. Številni se s tem ne strinjajo. Navedite dva argumenta, s katerima bi lahko zavrnili trditve o nevtralnosti medijev, in enega ponazorite s primerom.

Prvi argument: _____

(1)

Drugi argument: _____

(1)

Primer: _____

(1)
(3 točke)

4.6. Razložite pojem »medijski imperializem«.

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

Vir 1

Ljudje oziroma naši geni smo si v 99,9 odstotka enaki, preostanek, 0,1 odstotka genoma, po katerem smo si različni, pa je ključen za razumevanje, zakaj je nekdo dovzeten za določeno bolezen, drugi pa ni. Bolj kot podobnosti so torej za znanstvenike zanimive razlike. Kakšne so v človeškem genomu in kako so razporejene po rasah in geografskih lokacijah, prikazuje najnovejši in do zdaj najobsežnejši katalog variacij človeškega genoma. Sestavila ga je mednarodna skupina znanstvenikov iz ZDA, Velike Britanije, Kitajske, Nemčije in Kanade, ki sicer sodelujejo v konzorciju projekta 1000 genomov. Pred dnevi so rezultate dveh študij, ki sta vodili do tega kataloga, objavili ter pojasnili v dveh člankih v najnovejši spletni izdaji znanstvene revije Nature.

(Delo, 8. 10. 2015, priloga Znanost)

4.7. Množičnim medijem pripisujemo več funkcij. Katero funkcijo medijev opravlja članek, ki je predstavljen v viru 1? Navedite še druge tri temeljne funkcije medijev.

Navedba funkcije: _____

(1)

Prva navedba: _____

(1)

Druga navedba: _____

(1)

Tretja navedba: _____

(1)
(4 točke)

4.8. Televizija velja za najmlajšega od tradicionalnih medijev. Kdaj se televizija prvič predstavi širšemu občinstvu?

A v začetku tridesetih let prejšnjega stoletja

B v začetku štiridesetih let prejšnjega stoletja

C v začetku petdesetih let prejšnjega stoletja

D v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja

(1 točka)

4.9. Navedite medij, ki ga ne uvrščamo med tako imenovane tradicionalne medije.

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

1. Razpravljajte o socializaciji in o njenem pomenu za posameznika in za družbo kot celoto.

2. Analizirajte odnos do telesa v (post)modernih družbah in predstavite družbene okoliščine, ki takšen odnos spodbujajo.

3. Razpravljajte o vzrokih in posledicah dezorganizacije družin v sodobnih družbah. Pri tem upoštevajte pozitivne in negativne vidike. (V odgovor vključite razlago dveh tipov dezorganizacije družin. Razpravljajte tudi o vzrokih in posledicah teh sprememb za odnose med družinskimi člani.)

4. Predstavite dve sociološki teoriji odklonskosti. Pojasnite, v čem se sociološke razlage odklonskosti bistveno razlikujejo od drugih razlag/teorij odklonskosti.

5. Analizirajte vzroke in posledice brezposelnosti. (V odgovor vključite: vrste brezposelnosti, načine ugotavljanja brezposelnosti in problematiko brezposelnosti v Slovenji ter posebno ogrožene socialne skupine.)

Državni izpitni center

M 1 7 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 30. maj 2017

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ To je oblika moči, ki se ji ljudje podrejajo zaradi negativnih sankcij/iz strahu (pred negativnimi sankcijami).	Kot pravilen odgovor upoštevamo tudi zapis »podrejanje zaradi obljube nagrad«.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	◆ (Max) Weber	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ karizmatični tip oblasti/karizmatična oblast	Drugih odgovorov (npr. karizmatični vodja, karizmatično vodenje) ne priznamo.
	2	dve od: ◆ zaupanje v izjemne osebne lastnosti, sposobnosti vodij ◆ predanost in lojalnost do voditelja ◆ močne čustvene vezi med podaniki in vodjem ◆ osebna oblast ◆ nastopa v prelomnih družbenih obdobjih ◆ voditelji obljubljajo popolnoma drugačno prihodnost, rešitev vseh problemov …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ sistem političnih institucij, ki izvajajo oblast	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ demokracija	
	1	◆ avtokracija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	3	demokracija, tri od: ◆ izvoljena, zamenljiva državna oblast ◆ nihče nima monopola nad njo ◆ državljani imajo pravico do oblikovanja oblasti ◆ volilna pravica, pravica do političnega združevanja ◆ priznana raznolikost družbenih interesov …	
		avtokracija, tri od: ◆ ne priznava raznolikosti družbenih interesov ◆ omejuje temeljne politične pravice ◆ ni možnosti izbire med različnimi političnimi strankami ◆ volitve se izvajajo kot ritual ◆ oblast nadzoruje celotno družbeno dogajanje …	Kot ustrezne značilnosti avtokracije upoštevamo vse ustrezne navedbe, ki veljajo bodisi za avtoritarno državo bodisi za totalitarizem.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	pozitivni nacionalizem, ena od: ◆ politično gibanje za svojo lastno državo/ politično avtonomijo ◆ prizadevanje za uveljavitev kulture in jezika naroda ◆ prizadevanje za priznavanje enakovrednosti z drugimi narodi ◆ patriotizem, nacionalni ponos, nacionalna zavest …	
		primer, ena od: ◆ nacionalna gibanja v habsburški monarhiji ◆ nacionalna gibanja v otomanskem imperiju ◆ gibanja za odpravo kolonializma ◆ osamosvojitvena gibanja …	
	2	negativni nacionalizem: ◆ poveličevanje posebnosti in enkratnosti svojega naroda, prezir, sovraštvo do drugih narodov	
		primer, ena od: ◆ nacizem ◆ fašizem …	
Skupaj	**4**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	2	dve od: ◆ demokratična država dovoljuje proteste ◆ ljudje pričakujejo, da se bo oblast odzvala na proteste s sprejetjem ustreznih odločitev ◆ individualizirani slog političnega delovanja – udejstvovanje ljudi pri problemih, ki jih osebno zanimajo … ◆ nezaupanje v politiko oziroma politične institucije …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	2	◆ organizacije, katerih dejavnost je usmerjena k političnim ciljem – priti na oblast	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	1	◆ volilna abstinenca	

2. Izzivi sodobnega sveta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ kulturni vidik (kulturna razsežnost) globalizacije	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	ena od: ◆ ekonomski/gospodarski vidik globalizacije ◆ politični vidik globalizacije	Če kandidat na vprašanje 2.1. odgovori napačno, kot ustrezno štejemo tudi navedbo in razlago kulturnega vidika.
	2	◆ ustrezna razlaga enega od navedenih vidikov globalizacije	
Skupaj	**3**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ deteritorializacija (deteritorizacija)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	◆ s sodobno komunikacijsko tehnologijo ◆ s transportnimi sredstvi	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	4	dve od: ◆ globalno segrevanje ozračja ◆ tanjšanje ozonske plasti ◆ zmanjševanje biotske raznovrstnosti ◆ tvegane in umazane veje industrije …	Za vsak ustrezen in celovito razložen problem 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	◆ prepričanje, da je mogoče ekološko krizo obvladati z ustrezno tehnologijo	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	3	◆ Z globalizacijo se neenakost povečuje. ◆ Večina svetovnega bogastva je v razvitem svetu; revščina, lakota, neustrezna zdravstvena oskrba, nedostopnost šolanja ... so značilnost tretjega sveta. ◆ Poslabšuje se tudi položaj nižjih in srednjih slojev v razvitem svetu.	Za celovit odgovor 3 točke, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ Padanje rodnosti se je (večinoma) prej začelo v gospodarsko bolj razvitih predelih Evrope.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	◆ 2,1 otroka	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	1	◆ Prebivalstvo se stara/narašča delež starejših/ upada delež mlajših prebivalcev.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.11	2	◆ Asimetrična delitev družinskih vlog: ženske so z družinskim življenjem bolj obremenjene; ob hkratni množični zaposlenosti žensk je to zaviralni dejavnik za večjo rodnost.	

3. Šolanje

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ edukacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	◆ 16. stoletje	
	1	◆ protestantizem/reformacija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	3	◆ ekonomski: potrebno izobraževanje delovne sile ◆ politični: oblikovanje državljanske pripadnosti/ identitete ◆ drugi (moralni/intelektualni/kulturni): razvoj javne blaginje, več socialnih pravic, preventiva pred neželenimi družbenimi fenomeni ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	◆ Odprti/javni šolski sistemi so dostopni vsem ljudem, ne glede na raso, spol, družbeni izvor, etnično pripadnost …	Za celovit odgovor (eksplicitno vključena ena od možnih socialnih razlik) 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	2	◆ Formalna izobrazba omogoča zaposlitev, profesionalno napredovanje, ustrezno plačilo za delo, ustvarjanje eksistenčnih možnosti (ustvarjanje socialnega statusa). ◆ Posameznik na to lahko sam (vsaj delno) vpliva.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	4	dve od: ◆ povečevanje deleža BDP, ki ga države namenjajo za šolstvo ◆ razvoj javnega šolstva ◆ podaljševanje obveznega šolanja ◆ povečanje deleža vključenih v izobraževanje na vseh ravneh ◆ sistematično zmanjševanje osipništva ◆ enake izobraževalne možnosti in (vsaj deklarativna) podpora konceptu pravičnosti ◆ povezanost razvoja šolstva s pričakovano gospodarsko rastjo in (tudi) z višjo kvaliteto življenja ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	2	◆ Razšolanje šole: šolanje je podrejanje posameznika institucijam, omejuje svobodo posameznika, ne omogoča njegovega razvoja ...; formalne šolske institucije je treba nadomestiti s svobodnejšimi oblikami učenja (z mrežami učečih se posameznikov).	
	1	◆ (Ivan) Illich	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	2	◆ Učenci iz višjih slojev imajo prednost v doseganju boljše šolske uspešnosti, ker so bili ustrezno socializirani v dominantno kulturo.	Kot ustrezno upoštevamo tudi Bernsteinovo razlago vplivov govornih obrazcev (restriktivni in elaborirani jezikovni kod).

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	◆ C	

4. Množični mediji in komunikacija

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	◆ odkrita sporočila: nevtralen prenos vsebin ◆ prikrita sporočila: prenos vrednot, čustev in sodb	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	◆ (Marshall) McLuhan	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	◆ Javni mediji: občinstvo razumejo kot javnost, ki se vzgaja, izobražuje, zabava in obvešča ter usposablja za uresničevanje demokratičnih pravic in svoboščin. Zavezani so vključevanju vseh družbenih skupin.	
	2	◆ Zasebni (komercialni) mediji: občinstvo obravnavajo kot trg, na katerem so člani obravnavani kot potencialni potrošniki (oddaj in izdelkov).	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ (medijske) reprezentacije	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	◆ mediji ustvarjajo učinke – zlorabljeni so lahko v politične, gospodarske in druge namene ◆ prenašajo tudi prikrita sporočila (posredujejo vrednote, čustva, sodbe, predsodke)	
	1	◆ ustrezen primer	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	3	◆ Zaradi velike koncentracije medijske moči – predvsem ameriških in britanskih medijev – govorimo o posebni obliki kulturnega imperializma. ◆ Elektronski mediji omogočajo razprševanje zahodnih kulturnih produktov po svetu. ◆ Zaradi tovrstne dominacije se izgublja možnost kulturne neodvisnosti.	Za celovit odgovor 3 točke, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	1	◆ socializacijska/izobraževalna/informativna	
	3	◆ socializacijska/izobraževalna/informativna ◆ interpretacijska ◆ zabavna	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ A	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ internet (svetovni splet)	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ opredelitev procesa socializacije ◆ faze in dejavniki socializacije ter njihov pomen ◆ razprava o vlogi in o pomenu socializacije za posameznika (osebnostni razvoj, razvoj biološko danih zmožnosti, učenje družbeno sprejemljivega vedenja) ◆ razprava o pomenu socializacije za družbo (prek socializacije se družba obnavlja/ reproducira; ravnanje posameznikov, vrednote morajo ustrezati družbi kot celoti; omogoča, da se večina posameznikov vede družbeno sprejemljivo)	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Poudarijo obsedenost s telesom, z njegovim obsegom, z obliko, z videzom itd., prav tako tudi obsedenost z zdravjem, s počutjem, s prehranjevanjem ipd. ◆ Predstavijo telesne ideale. ◆ Vključijo medijske podobe popolnih teles. ◆ Predstavijo družbene okoliščine, ki spodbujajo ukvarjanje s telesom: potrošniško kulturo, industrijo prostega časa, k dobičkom usmerjeno kozmetično in farmacevtsko industrijo, pomen medijev …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ predstavitev strukturne in funkcijske dezorganizacije ◆ vzroki za dezorganizacijo: migracije, razveze, pomen ekonomske samostojnosti žensk, sekularizacija, spreminjanje vrednot … ◆ posledice: pluralnost različnih oblik družinskega življenja (naraščanje enostarševskih družin, reorganizirane družine, družine istospolnih partnerjev …) ◆ razprava o posledicah teh sprememb za odnose med družinskimi člani ◆ vključitev pozitivnih in negativnih vidikov dezorganizacije družin	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Predstavijo dve sociološki teoriji odklonskosti. ◆ Poudarijo razliko z drugimi razlagami (vzrokov za odklonskost ne iščejo v psiholoških in bioloških dejavnikih, ampak v družbeni strukturi in okolju).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Predstavijo vrste brezposelnosti. ◆ Pojasnijo načine ugotavljanja brezposelnosti. ◆ Vključijo podatke in posebnosti o brezposelnosti v Sloveniji. ◆ Pojasnijo razloge za ogroženost posameznih družbenih skupin (mladi, starejši, slabo/neustrezno izobraženi …). ◆ Analizirajo posledice brezposelnosti.	

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 7 2 5 2 1 1 1 0 4

V sivo polje ne pišite.

1. Identiteta in kultura

Vir 1

Izobraževanje postaja stalnica za zelo velik del življenjskega cikla povprečnega Slovenca, enako kot za povprečnega Evropejca. Ta rast je v osnovi povezana z modernizacijo, vendar moramo istočasno dopustiti možnost, da gre deloma tudi za odlaganje vstopanja mladih na trg dela.

Ko opazujemo celotno postprimarno izobraževanje, se seveda zastavlja niz vprašanj o smiselnosti takšne ekspanzije: Kakšen pomen ima za posameznika? Ali je potrebna tudi z družbenega stališča? Kako je povezana z vstopom v svet odraslosti in z vključevanjem v delo? Po eni strani se izobraževanje in v njem pridobljeno znanje upošteva kot temeljna značilnost naše civilizacije ...

(Lavrič, M. (2010): Mladina 2012, Končno poročilo o rezultatih raziskave, Filozofska fakulteta UM, str. 67–68)

1.1. Kateri dejavnik in katera vrsta/stopnja socializacije sta predstavljena v viru 1?

Dejavnik socializacije: _____

(1)

Vrsta socializacije: _____

(1)
(2 točki)

1.2. Navedite še dva druga dejavnika socializacije in enega predstavite.

Dva dejavnika socializacije: _____

_____

(1)

Predstavitev enega dejavnika: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.3. Pojasnite pomen socializacije za posameznika in družbo.

Za posameznika: _____

_____

_____

(2)

Za družbo: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

M 1 7 2 5 2 1 1 1 0 5

Vir 2

Hirošima kot stanje sveta. S 6. avgustom 1945, z dnevom Hirošime, se je začel novi vek, vek, v katerem lahko vsak trenutek spremenimo v Hirošimo ne le vsak kraj, ampak tudi zemljo kot celoto [...] Ta dan označuje začetek naše totalne nemoči. Od takrat naprej je naša eksistenca definirana kot eksistenca odloga; živimo kot v-tem-trenutku-še ne bivajoči. To dejstvo pa popolnoma preobrne osnovno etično vprašanje. V vprašanje »Kako naj živim?« se je prikradlo vprašanje »Ali bom (sploh) živel?«

(Anders, G. (1951), v Fürst, M. (1996): Filozofija, DZS, Ljubljana, str. 180)

1.4. Razložite vrednote kot sestavino kulture in navedite primer družbene vrednote. Lahko si pomagate z virom 2.

Razlaga: _____

_____

_____

(2)

Primer: _____

(1)
(3 točke)

Vir 3

Reklamni napis pred »slovensko« mesnico Ažman v Clevelandu

(Foto: Primož Klun)

Največje slovenske izseljenske skupnosti najdemo v ZDA, kjer naj bi po nekaterih podatkih živelo okoli 300.000 ljudi slovenskega etničnega izvora, po drugih 600.000, po uradnih podatkih ameriškega statističnega urada iz leta 2000 pa 176.691. […]

Pri ohranjanju slovenske identitete nekega območja je pomembna tudi prisotnost oziroma znanje slovenskega jezika. Izmed vseh anketiranih jih danes aktivno obvlada slovenski jezik nekaj manj kot 30 %, zgolj nekaj slovenskih besed (na primer hvala, potica, dober dan) pozna 35 % anketiranih. Aktivno znanje slovenščine je omejeno zlasti na pripadnike prve in nekatere posameznike druge generacije …

(Ilc, M. (2006): Slovenska diaspora na metropolitanskem območju Clevelanda, Geografski obzornik, letnik 53, štev. 6, str. 4–9)

M 1 7 2 5 2 1 1 1 0 6

1.5. O katerem vidiku kulturne raznovrstnosti govori vir 3? Navedite in razložite ga.

Navedba: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.6. Vir 3 posredno nakazuje tudi na sodobne procese kulturne difuzije v povezavi z globalizacijo. S pomočjo vira 3 predstavite kulturno difuzijo in pojasnite njeno asimetričnost.

Predstavitev: _____

_____

_____

_____

(2)

Pojasnitev asimetričnosti kulturne difuzije: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

1.7. Kako imenujemo prepričanje, da so kulture različne, vendar enakovredne?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

M 1 7 2 5 2 1 1 1 0 7

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vir 1

Neenakost je postala Ahilova peta sodobnega gospodarstva. Kaže se v več oblikah: kot velikanske nagrade za generalne direktorje, kot čedalje večja razlika med plačami na vrhu in na dnu korporacij, kot stagnacija dohodkov srednjih slojev v primerjavi z dohodki elite. Tekmovanje, v katerem zmagovalec pobere vse, ustvarja skrajno materialno neenakost. Te premoženjske neenakosti v določenih vrstah podjetij spremlja tudi čedalje večja družbena neenakost.

(Sennet, R. (2008): Kultura novega kapitalizma, Založba /*cf., Ljubljana, str. 40)

2.1. Navedite in predstavite določnico družbenega statusa, na katero kaže vir 1.

Navedba določnice: _____

(1)

Predstavitev navedene določnice: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

2.2. Kakšen bi bil družbeni status posameznikov, če bi nanj najbolj vplivala izobrazba in bi zanjo vsi imeli enake možnosti? Obkrožite pravilno rešitev.

A Višji.

B Pripisan.

C Pridobljen.

D Nižji.

(1)

Utemeljitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

M 1 7 2 5 2 1 1 1 0 8

2.3. Kako imenujemo razpoznavne znake, po katerih lahko sklepamo o statusu nekoga?

_____

(1)

Kratko predstavite dva različna primera.

Prvi primer: _____

_____

(1)

Drugi primer: _____

_____

(1)
(3 točke)

2.4. Družbena neenakost/slojevitost zahteva legitimiziranje. Pojasnite, kaj je legitimiziranje neenakosti/slojevitosti.

_____

_____

_____

(2 točki)

2.5. Navedite eno od oblik družbene slojevitosti in predstavite način njenega legitimiziranja.

Navedba: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.6. Vsaka država ima drugače postavljeno mejo oziroma prag revščine.
Navedite in kratko razložite opredelitev/koncept revščine, ki jo nakazuje zgornja trditev.

Navedba opredelitve/koncepta revščine: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

M 1 7 2 5 2 1 1 1 0 9

Vir 2

Mladi se danes srečujejo z močno spremenjeno strukturo zaposlitvenih možnosti, ki jo predstavlja povečanje manj varnih zaposlitev, še posebej zaposlitev za krajši delovni čas in zaposlitev za določen čas. Zaposlovanje mladih v pretežno netrajnih, nestabilnih zaposlitvah ima lahko različne družbene in socialne posledice.

(Ule, M. (2008): Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja, FDV, Ljubljana, str. 215)

2.7. Kako imenujemo oblike zaposlovanja, ki jih omenja vir 2?

_____

(1 točka)

2.8. Kratko predstavite dve možni posledici takšnih zaposlitve (vir 2) za individualno in/ali družbeno življenje ljudi.

Prva posledica: _____

_____

(1)

Druga posledica: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.9. Kdaj govorimo o samoobnavljanju ali samorekrutaciji elite?

_____

_____

(1 točka)

3. Družina

3.1. Opredelite družino kot primarno družbeno skupino.

Prva opredelitev: _____

_____

(1)

Druga opredelitev: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 1

Še ena sveta krava je prepričanje, da ženska sodi v kuhinjo in se ne more zares posvečati karieri. Po tistem načelu, da naj ženska opravlja drobna domača dela, kot so kuhanje, čiščenje, pranje, likanje …, moški pa velika, kot so sestavljanje vlade, spremljanje svetovne borze, reševanje krize v Iraku … Spominjam se, da sem bila pred petdesetimi leti med redkimi voznicami v naši deželi – in ob čakanju pred rdečim semaforjem mi je marsikateri možakar zaklical: »Ženska, kuhalnico v roke, ne pa volan!«.

(Kornhauser-Frazer, A.: Ženske in moški smo kot leva in desna roka – z eno zakrnelo smo vsi invalidi, Sobotna priloga, 24. 1. 2015, str. 19)

3.2. Kateri tip delitve vlog v družini je razviden iz vira 1?

_____

(1 točka)

3.3. Navedite še drugi tip delitve vlog v družini in ga predstavite.

Navedba: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

3.4. Navedite dve pomembni spremembi v sodobnem družinskem življenju.

Prva sprememba: _____

(1)

Druga sprememba: _____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

Vir 2

Na gradu je veselo: rodil se je otrok. Morda sta ga graščak in njegova žena nestrpno pričakovala že vrsto let. Saj – kakšen smisel pa bi imel ves gospodarjev trud, če ne bi mogel svojega imetja nikomur zapustiti? Moški potomec je zagotavljal, da bo prišlo v prave roke. Kaj pa, če se je graščaku rodila samo ena hčerka? V tem primeru jo je moral omožiti s potomcem s sosednjega gradu, ki bo pravilno nadaljeval začeto delo.

(Brochard, P. (1990): V zavetju srednjeveških gradov, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 38)

3.5. Po čem se družina razlikuje od drugih oblik vsakdanjega življenja (npr. partnerske zveze, gospodinjstva in sorodstva)? Pomagate si lahko z virom 2.

_____

(1 točka)

3.6. Kateri sociolog zagovarja stališče, da se sodobne družine čedalje bolj zapirajo v družinsko zasebnost ter ostro ločujejo med sabo in zunanjim svetom? Obkrožite pravilno rešitev.

A Karl Marx.

B Emil Durkheim.

C Edmund Leach.

D Auguste Comte.

(1 točka)

3.7. V zadnjih petdesetih letih se je število razvez zakonske zveze močno povečalo povsod, kjer so razveze legalne. Pojasnite dva razloga za povečanje števila razvez zakonske zveze.

Prvi razlog: _____

_____

_____

_____

(2)

Drugi razlog: _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 3

Slovenke so ob rojstvu prvega otroka danes povprečno stare 29 let, in to je dobra štiri leta več kot pred dvajsetimi leti. […] Če se je v Sloveniji v rekordnem letu 1955 rodilo več kot 32.000 otrok, se jih je leta 2013 nekaj več kot 21.000.

(Jaklič, T.: Dobro jutro (Draga mama …), Delo, 25. 3. 2015, str. 1)

3.8. Opišite v viru 3 predstavljeno funkcijo družine.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.9. Pojasnite pojem reorganizirane družine.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.10. Pojasnite razlikovanje med družino prokreacije in družino orientacije.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

4. Delo, moderne družbene organizacije in prosti čas

4.1. Katerega od tipov brezposelnosti povzroča neskladje med ponudbo in povpraševanjem po nekaterih poklicih? Obkrožite pravilno rešitev.

A Frikcijsko brezposelnost.

B Strukturno brezposelnost.

C Sezonsko brezposelnost.

(1 točka)

4.2. Katere so značilnosti fleksibilnih oblik zaposlitev? Navedite en primer fleksibilne oblike zaposlitve.

Navedba dveh značilnosti: _____

_____

(1)

Navedba primera: _____

(1)

(2 točki)

4.3. Pojasnite, po čem se razlikujeta neformalno delo in siva ekonomija.

_____

_____

(2 točki)

4.4. Navedite socialne pravice, ki so povezane z zaposlitvijo.

Prva socialna pravica: _____

(1)

Druga socialna pravica: _____

(1)

Tretja socialna pravica: _____

(1)

Četrta socialna pravica: _____

(1)

(4 točke)

4.5. Navedite dva kazalnika fleksibilizacije trga delovne sile.

_____

_____

(2 točki)

M 1 7 2 5 2 1 1 1 1 4

V sivo polje ne pišite.

4.6. Kolektivna pogodba je rezultat pogajanj med sindikati in delodajalci. Navedite elemente, ki jih določa kolektivna pogodba. Navedite še drugo obliko sindikalnega boja.

Elementi kolektivne pogodbe: _____

_____

(2)

Druga oblika sindikalnega boja: _____

(1)

(3 točke)

4.7. Navedite štiri značilnosti primarnega trga delovne sile.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

»Občasno se v vseh podružnicah pojavlja potreba po dodatnem delu v proizvodnji, ki je ni mogoče zapolnjevati s tretjo izmeno ali začasnim zaposlovanjem dodatne delovne sile. Timsko delo je povsod močno razvito, delavci so povsod izjemno prilagodljivi. ... Ključna značilnost vseh primerov je zaposlovanje za določen čas.«

(Stanojević, M., in drugi (2006): Multinacionalna podjetja in (ne)fleksibilnost zaposlovanja v Sloveniji, DR, letnik XXII, štev. 53, FDV, Ljubljana)

4.8. Kako imenujemo prilagajanje trga delovne sile spremenjenim razmeram, o katerih govori vir 1?

_____

(1 točka)

4.9. Kateri od navedenih sociologov oziroma filozofov je avtor pojma »odtujeno delo«? Obkrožite pravilno rešitev.

A Tom Burns.

B Herbert Marcuse.

C Karl Marx.

D Talcott Parsons.

(1 točka)

4.10. Navedite dve značilnosti instrumentalnega odnosa do dela.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)

(2 točki)

M 1 7 2 5 2 1 1 2 0 4

V sivo polje ne pišite.

1. Pojasnite razlikovanje med prisilo in oblastjo v družbi ter razpravljajte o tipologiji oblasti Maxa Webra.
V razpravi opozorite na sorodnosti oz. razlike med njimi, jih umestite v zgodovinski okvir in ovrednotite njihove značilnosti/delovanje (npr. z vidika etičnosti, trajnosti, legitimnosti, uporabe prisile …)

2. Razložite, kaj je spolni dimorfizem in kaj spolna dihotomija ter analizirajte biološki in družbeni spol.

3. Razpravljajte o šoli kot dejavniku družbene (ne)enakosti v modernih družbah.

4. Razpravljajte o funkcijah množičnih medijev.
V odgovor vključite navedbo in razlago vseh funkcij množičnih medijev. Učinke množičnih medijev predstavite z dvema različnima razlagama.

5. Analizirajte funkcije znanosti v modernih družbah. V odgovoru pojasnite etične dileme, ki spremljajo moderno znanost. Pri pojasnjevanju uporabite konkretne primere.

Državni izpitni center

M172521113

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Ponedeljek, 28. avgust 2017

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ šola	
	1	◆ sekundarna socializacija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	dve od: ◆ družina ◆ mediji ◆ cerkev ...	
	2	◆ Ustrezno predstavijo enega od navedenih dejavnikov.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	2	Za posameznika: ◆ ponotranjenje kulture, vključevanje v kulturo, učenje družbenih vlog, oblikovanje osebnosti/ identitete	
	2	Za družbo: ◆ prenos oz. ohranjanje kulture/reprodukcija družbe in kulture	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	2	◆ Vrednote so ideje ljudi o njihovem pojmovanju dobrega, primernega lepega. So smernice/ vodila, okvir ureditve družbenega življenja in podlaga kolektivne zavesti.	
	1	◆ Navedejo ustrezen primer.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	ena od: ◆ multikulturnost ◆ multikulturalnost ◆ multikulturalizem ◆ večkulturnost ◆ kulturna pluralnost	
	2	◆ sobivanje posameznikov z različnimi kulturnimi značilnostmi v isti družbi	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	2	◆ razširjanje oziroma razpršitev elementov/ značilnosti ene kulture v drugo kulturno okolje	
	2	◆ Močnejše in vplivnejše družbe/kulture uspešneje/bolj množično/vplivneje širijo svoje kulture (npr. amerikanizacija, germanizacije, evropeizacija). Gre za kulturni vpliv/pretok, ki poteka enosmerno/neenakomerno, tj. predvsem od zahoda k drugim delom sveta.	
Skupaj	**4**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	◆ kulturni relativizem	

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ ekonomsko stanje (ali ekonomski položaj)	
	2	◆ premoženje (različne oblike lastnine, npr. lastnina nepremičnin, delnic, deležev v podjetjih itd.) ◆ dohodki	
Skupaj	**3**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ C	
	2	◆ utemeljitev v smislu, da se ob predpostavki enakih možnosti izobraževanja izrazijo posameznikove sposobnosti, ambicije, prizadevnost itd., da je torej status odvisen od posameznikove dejavnosti, da lahko sam vpliva nanj	Za ustrezno utemeljitev 2 točki, za pomanjkljivo utemeljitev ustrezno manj točk.
Skupaj	**3**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ statusni simboli	
	2	dve od: ◆ materialne dobrine ◆ načini obnašanja in izražanja ◆ vključenost v socialna omrežja ◆ preživljanje prostega časa …	Primera morata biti različna.
Skupaj	**3**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	**2**	◆ utemeljevanje, upravičevanje neenakosti/ slojevitosti tako, da bi ga sprejemala večina pripadnikov družbe kot upravičenega, pravičnega …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	ena od: ◆ kaste ◆ suženjstvo ◆ stanovi ◆ razredi	
	1	Predstavitev način legitimiziranja, ena od: ◆ upravičevanje z religijo pri kastnem in stanovskem sistemu ◆ utemeljevanje razredne slojevitosti s sposobnostmi in prizadevnostjo posameznika …	
Skupaj	**2**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	◆ relativna revščina	
	2	◆ Ljudje nimajo dovolj virov, da bi si zagotovili vsaj minimalno sprejemljivo življenje (življenjsko raven) v neki družbi, to pa je odvisno od gospodarske razvitosti.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ fleksibilne oblike zaposlovanja	Pravilna je tudi rešitev »preke(a)rne«.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	2	dve od: ◆ večje tveganje revščine ◆ nizka socialna varnost ◆ večja izpostavljenost brezposelnosti ◆ negativen vpliv na zdravje posameznikov ◆ socialna izključenost …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	◆ Na visoke položaje se lahko povzpnejo večinoma tisti, katerih starši so bili na enakem, tj. visokem položaju.	

3. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	dve od: ◆ majhna skupina ◆ člani so med seboj tesno čustveno povezani ◆ močan občutek pripadnosti ◆ močan družbeni nadzor ◆ zelo pomembna vloga v primarni socializaciji …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	◆ asimetrična (segregirana) delitev vlog	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	◆ simetrična (integrirana) delitev vlog	
	2	◆ Partnerja si delo in dolžnosti enakovredno delita. ◆ Ni delitve dela na tipično ženske in moške dejavnosti.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	dve od: ◆ ni več ene same prevladujoče oblike družine ◆ simetrična delitev družinskih vlog ◆ nestabilnost družine ◆ zmanjševanje števila članov družine ◆ prenos družinskih funkcij na druge institucije …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ otroci (skrb zanje in njihova vzgoja)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	4	dve od: ◆ spremenjena socialna funkcija zakonske zveze ◆ večja družbena sprejemljivost razvez ◆ različna pričakovanja zakoncev ◆ spremenjen družbeni položaj žensk ◆ zvišan življenjski standard ljudi ◆ manjši vpliv širših sorodstvenih mrež …	Za vsak ustrezno pojasnjen razlog 2 točki, za delno ustrezno pojasnjeno razlago 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	2	◆ Družba z reproduktivno funkcijo nadzoruje in uravnava spolno aktivnost ljudi ter posledično rojstvo otrok, kar je nujno za biološko reprodukcijo družbe.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	2	◆ Prvotno organizirana družina zaradi različnih dejavnikov razpade (razveza zakona, smrt enega od staršev …) in vzpostavi se nova družina.	Za celovit odgovor 2 točki, za delno ustrezen odgovor ustrezno manj točk.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	2	◆ V družino orientacije je posameznik rojen, ima vlogo otroka. ◆ Družino prokreacije si posameznik ustvari sam, ima vlogo starša, partnerja.	

4. Delo in prosti čas

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	dve od: ◆ nižji dohodki ◆ ni napredovanj ◆ manj socialnih pravic ◆ nezanesljivost zaposlitve …	Za navedbo dveh značilnosti 1 točka.
	1	ena od: ◆ delo po pogodbi ◆ delo na vpoklic ◆ priložnostno delo ◆ delo s skrajšanim delovnim časom	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	◆ Neformalno delo pomeni neplačano proizvodnjo dobrin in storitev. ◆ Siva ekonomija pomeni plačano, vendar neprijavljeno delo zunaj institucij.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	4	štiri od: ◆ nadomestilo za čas bolezni ◆ nadomestilo za brezposelnost ◆ zdravstveno zavarovanje ◆ pokojnina …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	dve od: ◆ povečevanje brezposelnosti ◆ povečevanje deleža zaposlenih za določen čas ◆ selitve proizvodnje v države s ceneno delovno silo ◆ odpuščanje ◆ iskanje ustreznih tehnoloških rešitev za pocenitev proizvodnje ◆ prilagoditve v organizaciji dela	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	tri od: ◆ mezda/plača ◆ varnost delovnih mest ◆ pogoji dela ◆ dopust ◆ socialno zavarovanje ◆ soudeležba pri dobičku	Za navedbo treh elementov kolektivne pogodbe 2 točki, za navedbo dveh ali enega 1 točka.
	1	◆ stavka	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	**2**	◆ varnost delovnega mesta ◆ napredovanje ◆ dobri dohodki ◆ usposabljanje	Za vse štiri navedene značilnosti 2 točki, za tri ali dve navedbi 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	**1**	◆ fleksibilnost	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	**1**	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.10	**2**	dve od: ◆ pojmovanje dela kot sredstva za dosego drugih ciljev ◆ stopnja zadovoljstva ni odvisna od značilnosti zaposlitve, temveč od denarja ◆ instrumentalizacija dela ne daje priložnosti za samouresničitev	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Opredelijo prisilo in oblast v družbi. ◆ Vzpostavijo razlike med njima. ◆ Predstavijo tipologijo oblasti M. Webra (tradicionalna, karizmatična, racionalno-legalna oblast). ◆ V razpravi opozorijo na sorodnosti oz. razlike med njimi, jih umestijo v zgodovinski okvir ter ovrednotijo njhove značilnosti/delovanje (npr. z vidika etičnosti, trajnosti, legitimnosti, uporabe prisile …).	Če tipe oblasti le predstavijo in o njih ne razpravljajo, dobijo največ 15 točk.

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Opredelijo spolni dimorfizem (biološko določene razlike med spoloma) in spolno dihotomijo (družbene razlike in neenakosti glede na spol). ◆ Analizirajo biološki spol (kaj je, v katerih telesnih oziroma anatomskih razlikah se kaže …). ◆ Analizirajo družbeni spol (ga opredelijo z njegovimi različnimi razsežnostmi, kot so spolna identiteta, pričakovani vzorci vedenja, spolne vloge itd.). ◆ Analizirajo družbene razlike in neenakosti med spoloma na različnih področjih družbenega življenja.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	V odgovor vključijo: ◆ opredelitev šole in družbene neenakosti ◆ predstavijo šolo kot dejavnik družbene neenakosti in pomen šolskega sistema za uveljavljanje načela meritokracije – funkcionalistični pogled (Parsons – vsi tekmujejo pod istimi pogoji, enaka merila za vse, sposobnejši, prizadevnejši so uspešnejši …) ◆ pomen subkulturnih razlik in kulturnega kapitala (Bernstein – restriktivni in elaborirani govorni kod, Bourdieu – pomen kulturnega kapitala) ◆ pomen razrednih razlik, materialnih razlik (izobrazba, ekonomski položaj staršev) …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Opredelitev množičnih medijev. Temeljne funkcije: ◆ informativna funkcija; seznanjanje javnosti z dogodki, ◆ interpretacijska funkcija; pojasnjevanje dogodkov, ◆ socializacijska funkcija; prenos kulturne dediščine, znanj, vrednot in norm, ◆ zabavna funkcija; razvedrilo in sprostitev. Razlaga: ◆ teorija hipodermične igle Druge razlage: ◆ moč občinstva ◆ vpliv družbenega konteksta ◆ upoštevanje družbenega okvira na vpliv medijev ◆ (Učinki medijev na občinstvo so odvisni od različnih družbenih dejavnikov.)	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	V odgovor vključijo: ◆ pojasnitev funkcij znanosti (praktične, spoznavne, kulturološke) ◆ razlago etičnih dilem v znanosti (vprašanj, ki se nanašajo na proces raziskovanje in uporabo znanstvenih spoznanj) ◆ uporabo primerov v utemeljitvi	Za polno število točk je potrebna smiselna povezanost odgovorov.

Skupno število točk IP 2: 40

V sivo polje ne pišite.

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vir 1

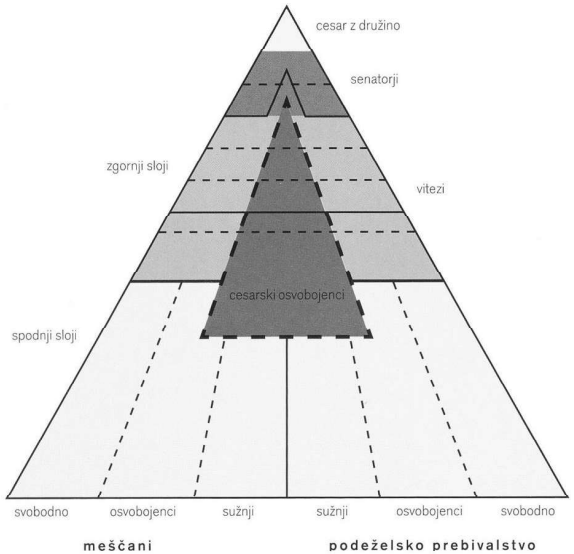

Družbena struktura v dobi cesarstva

(Vir: Brodnik, V., in drugi (2009): Zgodovina 1, DZS, Ljubljana, str. 224)

1.1. Kateri sistem družbene slojevitosti je prikazan v viru 1?

_____

(1)

Kakšen je družbeni status v predstavljenem primeru?

_____

(1)

Navedite še dve značilnosti v viru 1 predstavljenega sistema družbene slojevitosti.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

1.2. Opišite obliko družbene slojevitosti, ki ni predstavljena v viru 1.

Izbrana oblika družbene slojevitosti: _____

Opis družbene slojevitosti: _____

_____

_____

_____

(2 točki)

1.3. Pojasnite en razlog, zakaj se družbena slojevitost ohranja in utrjuje.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

1.4. Pojasnite vpliv enega dejavnika, ki kljub formalno zagotovljeni enakosti možnosti otežuje gibljivost med družbenimi razredi.

Navedba dejavnika: _____

(1)

Pojasnitev vpliva izbranega dejavnika: _____

_____

_____

_____

(1)
(2 točki)

1.5. Ljudje, ki živijo v podobnih družbenih okoliščinah, razvijejo podoben pogled na svet, okus, vrednotni sistem, način izražanja, socialne veščine, način potrošnje, način preživljanja prostega časa itd. Kako imenujemo opisani pojav? Obkrožite pravilno rešitev.

A Socialni status.
B Reprodukcija elit.
C Kulturni kapital.
D Družbeni sloj.

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

Vir 2

»V klub se nihče ne včlani zgolj zaradi – sicer prelepih – športnih igrišč. V njem je mogoče igrati tenis, plavati ali uživati v nedeljskem kosilu. Veličastna enklava, ki jo neguje in vzdržuje 119 uslužbencev, ponuja še nekaj neprecenljivega; je skrbno varovan kraj, kjer člani uživajo v družbi sebi enakih [...]«

(Lanez, E., in Montclos, V. (2015): Klub klubov, Global, marec 2015, str. 16)

1.6. Način preživljanja prostega časa je ena od značilnosti življenjskega sloga, iz česar lahko sklepamo o statusu posameznika. Kako imenujemo take značilnosti?

_____

(1 točka)

1.7. Predstavite pozitivni in negativni vidik delovanja socialnih omrežij.

Pozitivni vidik: _____

_____

(1)

Negativni vidik: _____

_____

(1)
(2 točki)

1.8. Poimenujte sociološkega teoretika, ki je trdil, da se družba deli na razred lastnikov proizvajalnih sredstev (vladajoči razred) in razred nelastnikov (podrejeni razred).

_____

(1 točka)

Vir 3

»Clennona Kinga, črnega študenta, ki se je leta 1958 vpisal na Univerzo v Misisipiju, so prisilno strpali v duševno bolnišnico. Predsedujoči sodnik je razsodil, da je črnec gotovo bolan, če misli, da bi se lahko vpisal na univerzo v Misisipiju.«

(Harari, J. N. (2014): Sapiens. Kratka zgodovina človeštva, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 150–151)

1.9. Na podlagi katerega dejavnika je bila diskriminirana oseba, predstavljena v viru 3?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

1.10. Nekateri sociologi trdijo, da je revščina lahko funkcionalna. Navedite dva razloga, ki potrjujeta to trditev.

Prvi razlog: _____

_____

(1)

Drugi razlog: _____

_____

(1)
(2 točki)

1.11. Predstavite prevladujoči družbeni položaj starostnikov v sodobnih družbah.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2. Delo, moderne družbene organizacije in prosti čas

2.1. Opredelite delo in prosti čas.

Delo: _____

_____

(1)

Prosti čas: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.2. Navedite in pojasnite dva razloga pomembnosti zaposlitve za posameznika.

Navedba in pojasnitev prvega razloga: _____

_____

_____

(2)

Navedba in pojasnitev drugega razloga: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.3. Navedite avtorja, ki govori o odtujitvi (alienaciji) dela.

_____

(1 točka)

2.4. Kaj so sindikati in kateri je temeljni cilj njihovega delovanja?

Sindikati: _____

(1)

Cilj: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2.5. Kateri sta dve najpomembnejši sredstvi za dosego ciljev sindikata?

Prvo sredstvo: _____

(1)

Drugo sredstvo: _____

(1)
(2 točki)

Vir 1

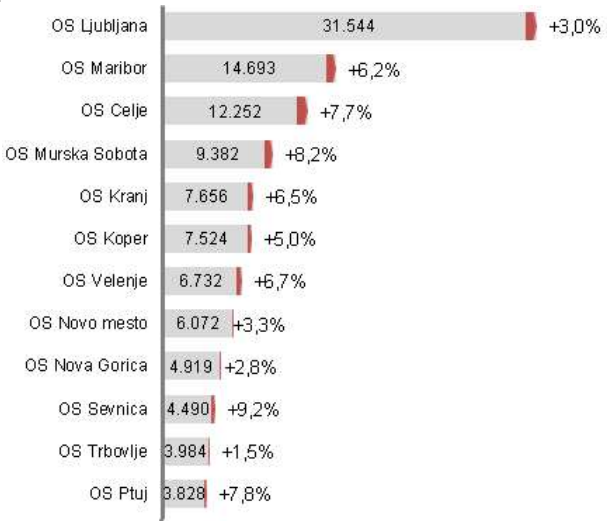

Registrirana brezposelnost po območnih službah Zavoda, (december 2015/november 2015)

(http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost. Pridobljeno: 10. 2. 2016.)

2.6. Vir 1 prikazuje registrirano brezposelnost po območnih službah Zavoda RS za zaposlovanje. Poleg tega načina uporabljajo tudi metodo ILO. Predstavite način ugotavljanja brezposelnosti s to metodo.

Predstavitev: _____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

2.7. Katere vrste brezposelnosti glede na vzrok brezposelnosti poznamo?

Prva vrsta brezposelnosti: _____
(1)

Druga vrsta brezposelnosti: _____
(1)

Tretja vrsta brezposelnosti: _____
(1)
(3 točke)

2.8. Predstavite značilnosti ene vrste brezposelnosti.

Izbrana vrsta brezposelnosti: _____

Predstavitev: _____

_____

_____
(2 točki)

2.9. Pojasnite pojem »instrumentalni odnos do dela«.

_____

_____
(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

3. Religija in verovanjski sistemi

3.1. Razložite religijsko (versko) ravnanje kot eno od sestavin religije.

_____

_____

_____

_____

_____
(3 točke)

3.2. Navedite še štiri druge sestavine religije.

Prva sestavina: _____

Druga sestavina: _____

Tretja sestavina: _____

Četrta sestavina: _____
(2 točki)

3.3. Navedite dve univerzalni religiji in tri značilnosti tega tipa religij.

Navedba dveh univerzalnih religij: _____
(1)

Prva značilnost: _____

_____
(1)

Druga značilnost: _____

_____
(1)

Tretja značilnost: _____

_____
(1)
(4 točke)

3.4. Ob upoštevanju njihove razširjenosti poleg univerzalnih religij poznamo še

_____ religije.
(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

Vir 1

Kljub temu so bile na večer pred revolucijo (mišljena je francoska revolucija leta 1789 – op. a.) vse evropske družbe še zmerom konfesionalne. Povsod je bila religija tesno sprepletena z življenjem v družbi, povezala se je z oblastjo in jo upravičevala, bila je zraven pri vseh kolektivnih dejavnostih in vladala je tako družbenemu življenju kakor zasebnemu vedenju. V ta sistem je francoska revolucija zasekala razpoko, in ta se odtlej ni več zaprla, ampak se je vseskozi samo še povečevala.

(Rémond, R. (2005): Religija in družba v Evropi, Založba /*cf., Ljubljana, str. 15)

3.5. Kako sociološko imenujemo proces, ki se je glede na vir 1 začel s francosko revolucijo?

_____

(1 točka)

3.6. Predstavite, kako se ta proces kaže.

Na ravni družbe/države: _____

_____

_____

_____

(2)

V verovanju posameznikov: _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

3.7. Pojasnite pojem »nova religijska gibanja«.

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

OBRNITE LIST.

3.8. Kratko predstavite enega od pojavov, ki ga opredeljujemo kot sekularno religijo.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

4. Identiteta in kultura

4.1. Predstavite sociološko (in antropološko) razumevanje kulture.

_____

_____

(2 točki)

4.2. Kaj pomeni trditev, da je človekovo okolje pretežno »kultivirano«?

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

»Meje mojega jezika so meje mojega sveta.«
Ludwig Wittgenstein

Beseda manawa v maorskem jeziku pomeni srce in hkrati čustveni center. Ponekod predstavlja tudi središče znanja, moči ter mentalne in fizične sposobnosti. V maorski tradiciji so besede, ki označujejo človeške dele telesa, pogosto uporabljali tudi za poimenovanje naravne krajine. Poznavalci maorskega jezika pravijo, da se skozi jezik razkriva pogled na človeka in njegovo enotnost z naravo, ki je značilen za maorsko kulturo in tradicijo.

Jezik je okvir, skozi katerega opazujemo in mislimo svet okoli sebe. O pomenu jezika v razumevanju človeka in družbe so pisali številni jezikoslovci, antropologi, sociologi in humanisti. Med najbolj znanimi je vsekakor Wittgensteinova misel »meje mojega jezika so meje mojega sveta«. Kljub različnim kritikam jezikovne teorije je v času, ko ljudje iščejo alternative, v času, ko postaja medosebna komunikacija ključna za družbene spremembe, vredno ponovno razmisliti o povezavi med jezikom in razumevanjem sveta.

(Vodopivec, B. (2013): Meje mojega jezika so meje mojega sveta, Objektiv, 9. 3. 2013, URL: https://www.dnevnik.si/1042580099. Pridobljeno: 17. 2. 2016.)

4.3. Kako se ohranja in prenaša kultura kot simbolni svet?

_____

_____

(2 točki)

4.4. V različnih jezikih je zmožnost sporočanja pomenov in izražanja vednosti, čustev in občutkov različna? Razložite, zakaj je tako. Lahko si pomagate z virom 1.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

4.5. Opredelite simbole in predstavite njihovo vlogo v kulturi.

Opredelitev simbolov: _____

_____

(1)

Vloga simbolov v kulturi: _____

_____

(2)
(3 točke)

4.6. Družbene vrednote so pomemben del kulture. Opredelite vrednote in pojasnite, zakaj v globaliziranem svetu postajajo vrednote v različnih družbah vse bolj podobne.

Opredelitev vrednot: _____

_____

_____

(1)

Pojasnitev podobnosti vrednot v globaliziranem svetu: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 2

[…] množični protesti proti Svetovni trgovinski organizaciji konec leta 1999 so se morali zgoditi v ZDA, da so dosegli takšno odmevnost. Ko je več desettisoč glava množica preprečila pomemben sestanek ene osrednjih institucij globalne kapitalistične mašine, je bil to hud udarec za deželo, kjer so desetletje pred tem razglasili konec zgodovine, ki naj bi se iztekla v čudovito, nenadkriljivo obdobje liberalne demokracije v navezavi s tržno ekonomijo. Ko so mediji podobe obsednega stanja v Seattlu, brutalne policije, prestreljenih demonstrantov in skrušenih uradnikov Svetovne trgovinske organizacije prenesli v javnost, je bil to hud udarec za spolirano podobo Amerike. Za podobo, ki nas prepričuje, da vsakdo lahko uspe, če se le dovolj potrudi. Čeprav so podobni protesti bolj ali manj stalnica v drugih delih sveta, še več, tudi bolj množični in odločni so, pa se imamo prav dogodkom v Seattlu zahvaliti, da je pojem "nasprotniki globalizacije" postal del pop kulture.

(http://www.ljudmila.org/anarhiv/Svojtok/zgodilo.html. Pridobljeno: 10. 2. 2016.)

V sivo polje ne pišite.

4.7. Odpor zoper globalizacijo je razviden iz protiglobalizacijskih idej in gibanj za njihovo uresničitev. Predstavite dva problema globalizacije, zoper katera so usmerjeni protiglobalizacijske ideje in gibanja.

Prvi problem: _____

_____

(2)

Drugi problem: _____

_____

(2)
(4 točke)

4.8. Pojasnite, zakaj ima v vseživljenjskem procesu socializacije poseben pomen primarna socializacija.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

1. Predstavite razvoj medijev ter analizirajte razlike med tradicionalnimi in novimi mediji.

2. Razpravljajte o globalizaciji.
V razpravi povežite ekonomski vidik globalizacije s pojavom naraščajoče neenakosti.

3. Predstavite nastanek in razvoj šole kot družbene institucije.
V predstavitvi naj bo poudarek na uvedbi obveznega šolanja in ekspanziji šole.

4. Analizirajte različne možnosti, ki jih imajo državljani pri vključevanju v politično odločanje v modernih demokratičnih državah.

5. Analizirajte pluralnost oblik družinskega življenja in spreminjanje družine v sodobnih družbah.

Državni izpitni center

M172521123

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 29. avgust 2017

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ suženjstvo	
	1	◆ pripisani status	
	2	dve od: ◆ zaprta oblika družbene slojevitosti ◆ družbeni sistem, v katerem ima posameznik v pravni lasti drugega človeka ◆ kot prevladujoča oblika družbene slojevitosti je zamrlo v 5. stol. (čeprav se nekatere oblike ohranijo vse do 19. stol.) ◆ družbena mobilnost ni mogoča (oziroma zgolj ob izjemnih priložnostih) ...	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	◆ srednjeveški stanovi značilnosti, dve od: ◆ zaprt sistem družbene slojevitosti ◆ odločilen je pripisani status ◆ značilen je za srednjeveško fevdalno Evropo ◆ sistem pravic in dolžnosti za vsak posamezen sloj ◆ legitimizira se z religijo (božjo voljo) …	Za navedbo ene oblike družbene slojevitosti in popoln opis 2 točki, sicer ustrezno manj. Za le navedbo ene oblike družbene slojevitosti brez opisa 0 točk.
		◆ kastni sistem (kaste) značilnosti, dve od: ◆ zaprt sistem družbene slojevitosti ◆ odločilen je pripisani status ◆ temelji na hindujski religiji ◆ stiki med kastami niso dovoljeni …	
		◆ razredni sistem (razredi) značilnosti, dve od: ◆ odprt sistem družbene slojevitosti ◆ odločilen je pridobljeni status ◆ omogočena je družbena mobilnost ◆ oblikovati se je začel z modernizacijo Z Evrope …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	2	ena od: ◆ ker je strukturirana oz. institucionalizirana (družbeni status se pogosto prenaša iz roda v rod; pomemben je slojevski izvor; bogastvo, moč in ugled so porazdeljeni na točno določen način) ◆ oblikoval se je sistem idej, ki upravičuje (legitimizira) družbeno slojevitost (nižje sloje prepričajo, da je obstoječa slojevitost upravičena z božjo voljo; prepričevanje, da je višji družbeni položaj nagrada za težko in odgovorno delo …)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	ena od: ◆ družinski izvor ◆ spol ◆ etnična pripadnost ◆ rasna pripadnost …	
	1	◆ Ustrezna razlaga enega od dejavnikov.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ statusni simboli	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	ena od: ◆ podpirajo v kriznih trenutkih ◆ dajejo pomembne informacije ◆ omogočajo pridobitev zaposlitve ◆ ponudijo materialno pomoč	
	1	◆ so vir omejevanja, prepovedovanja, nadzorovanja in izključevanja	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ (Karl) Marx	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	1	◆ na podlagi rasne pripadnosti	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	2	dve od: ◆ Revščina je pogoj za bogastvo drugih. ◆ Revni zagotavljajo poceni delovno silo. ◆ Revni zagotavljajo delo mnogim poklicem. ◆ Revni igrajo vlogo grešnega kozla. ◆ Revščina je lahko opomin oziroma motivacija …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.11	2	dve od: ◆ starejši imajo v družbi nižji status ◆ starejši imajo manjšo družbeno moč ◆ starejši imajo nižje dohodke ◆ starostnike se obravnava kot breme družbe ◆ izkušnje starostnikov se opredeljujejo kot zastarele …	

2. Delo, moderne družbene organizacije in prosti čas

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ povezano s časom, ko proizvajamo dobrine/ storitve	
	1	◆ ko si dejavnosti izbiramo sami	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	4	dve od: ◆ Na delovnem mestu preživimo velik del svojega življenja in ustrezna pojasnitev. ◆ Zaposlitev je glavni vir dohodka in ustrezna pojasnitev. ◆ Zaposlitev določa status in ustrezna pojasnitev. ◆ Zaposlitev prinaša nekatere socialne pravice in ustrezna pojasnitev ...	Za navedbo in pojasnitev enega razloga 2 točki, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ (Karl) Marx	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	◆ so najbolj množična organizacija zaposlenih	
	1	◆ temeljni cilj je ekonomska zaščita delavcev	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	2	◆ kolektivno pogajanje ◆ stavka	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	3	◆ Med brezposelne uvrščajo osebe, ki med (v tednu) anketiranjem niso opravljale nobenega plačanega dela. ◆ Med brezposelne uvrščajo osebe, ki so v dveh tednih od dneva anketiranja pripravljene začeti opravljati neko plačano delo. ◆ Med brezposelne uvrščajo osebe, ki so v zadnjih štirih tednih pred anketo aktivno iskale zaposlitev.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	3	◆ sezonska brezposelnost ◆ frikcijska brezposelnost ◆ strukturna brezposelnost	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	2	◆ ustrezna predstavitev značilnosti izbrane vrste brezposelnosti iz vprašanja 2.7	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9.	1	◆ pojmovanje in doživljanje dela kot sredstva za doseganje drugih ciljev/zaslužiti dovolj denarja, s katerim si lahko zagotovimo različne dobrine in dejavnosti v prostem času	

3. Religija in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	3	◆ Gre za praktično razsežnost religije. Razlikujemo med religijskim ravnanjem v ožjem in širšem smislu. ◆ Religijsko ravnanje v ožjem smislu so obredi ali rituali; usmerjeni so k odnosu z nadnaravno stvarnostjo. ◆ Religijsko ravnanje v širšem smislu je vedenje v vsakdanjem življenju v skladu z religijskimi normami (npr. pri prehranjevanju, pri oblačenju itd.).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	2	štiri od: ◆ religijska pripoved ◆ religijska doktrina ◆ religijska etika ◆ svete reči ◆ religijsko doživetje ◆ religijske skupnosti	Za štiri pravilno navedene sestavine 2 točki, za tri ali dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	dve od: ◆ budizem ◆ krščanstvo ◆ islam	Za dve pravilno navedeni univerzalni religiji 1 točka. Če je poleg pravilne navedena tudi napačna religija, 0 točk.
	3	tri od: ◆ Temeljijo na svetih besedilih. ◆ Obračajo se k človeku kot posamezniku ne glede na njegov etnični izvor, spol, slojevsko pripadnost … ◆ Znan je njihov začetnik oziroma utemeljitelj. ◆ Vsebujejo idejo odrešitve …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	ena od: ◆ etnične (religije) ◆ narodne (religije) ◆ lokalne (religije)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ sekularizacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	2	◆ laizacija družbe ter ločitev države in religijskih organizacij ◆ zagotovljena svoboda veroizpovedi; država nobene religije posebej ne podpira in ne zatira	Za celovit odgovor z vključenima po dvema značilnostma pri vsaki postavki 2 točki, sicer ustrezno manj.
	2	◆ rahlja se vez med velikimi religijskimi organizacijami in posamezniki/posameznicami ◆ upadanje rednega obiskovanja religijskih obredov ◆ bolj individualizirane oblike izražanja religioznosti …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	3	◆ Gre za male verske skupnosti (kulte, sekte), ki so večinoma nasta(ja)le od šestdesetih let 20. stoletja na novo v modernih sekulariziranih okoljih. ◆ Religijsko vsebino in prakso si največkrat sposojajo pri religijsko-duhovnih tradicijah vzhoda, večkrat tudi zahoda. ◆ Značilna sta eklekticizem in sinkretizem. ◆ Večkrat je v ospredju individualno iskanje popolnosti in osebnostnega razvoja …	Za celovit odgovor z vključenimi tremi značilnostmi 3 točke, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	2	◆ Predstavitev katerega koli pojava, pri katerem gre za religiozno ali kvazireligiozno dojemanje posvetnih dogodkov in oseb iz sveta množične kulture in/ali politike.	

4. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	◆ celovit način življenja neke družbe, ki vključuje vse materialne in duhovne stvaritve	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	2	◆ Kultivirano okolje je spremenjeno s posegi ljudi, prilagojeno človeku.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	◆ s socializacijo: predvsem s pomočjo jezika, tudi z materialno dediščino	Za vključena oba elementa 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	2	◆ V različnih družbenih skupnostih vplivajo: različno naravno in družbeno okolje, različni načini življenja, izkustvo ...	Kandidati morajo v odgovor vključiti dva različna elementa/ razloga.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	◆ so nosilci pomenov, ki jih ustvarjajo in prepoznavajo pripadniki neke družbe/kulture	
	2	◆ omogočajo sporazumevanje, so osnova pripadnosti kulturni skupnosti, ločujejo različne kulturne skupnosti	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	1	◆ ideje ljudi o tem, kaj je dobro, zaželeno, lepo, primerno	
	2	◆ povečuje se pretok vseh elementov kulture, prav tako pretok ljudi ◆ oboje je povezano z razvojem tehnoloških možnosti ter potrebami gospodarskega in političnega povezovanja	Kandidati morajo v odgovor vključiti dva različna elementa.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	4	dve od: ◆ globalizacija je povezana z ekonomskim in političnim izkoriščanjem šibkejših, manj razvitih ◆ utrjuje ekonomske in politične centre moči ◆ je nadaljevanje kolonizacijskih načel ◆ izvaža kulturo v okolja, kjer se le-ta ne more povezati z matično kulturo, jo ogroža ◆ izginjanje manjših jezikov in jezikovnih skupnosti ...	Za vsak ustrezno predstavljen problem 2 točki, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	2	dve od: ◆ je najzgodnejša ◆ je najdaljša in najvplivnejša ◆ poteka v obdobju, ko posameznik ni izoblikovan (ne more se ji upirati in selektivno izbirati njenih vplivov, je odvisen od neposrednega družbenega okolja) ...	Kandidati morajo v odgovor vključiti dva različna elementa.

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Predstavijo razvoj medijev v zgodovinski perspektivi (po vrstnem redu njihovega pojavljanja). ◆ Pojasnijo, katere medije označujemo kot tradicionalne in katere kot nove. ◆ Iz predstavljenih značilnosti tradicionalnih in novih medijev analizirajo razlike med njimi.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Razlaga ekonomskih vidikov globalizacije (oblikovanje svetovnega trga, svetovnega trga delovne sile, pojav globalnih podjetij, integrirana svetovna proizvodnja). ◆ Razlaga posledic globalne proizvodnje (gibljivost in liberalizacija). ◆ V povezavi z značilnostmi ekonomske globalizacije pojasnijo problem pritiska na ceno delovne sile, izvoz umazanih tehnologij, poslabševanja položaja nižjih in srednjih slojev v “prvem svetu” ter povečevanja revščine v “tretjem svetu”.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Opredelitev šole kot družbene institucije. ◆ Nastanek šole. ◆ Obvezno (množično) šolanje (obvezno šolanje za vse otroke se začne uvajati šele v 18. in 19. stol., na Slovenskem reforme Marije Terezije in Jožefa II.), z 20. stol. postane šolanje samoumevna in nujna oblika socializacije. ◆ Ekspanzija šolstva: – hitro naraščanje števila vključenih v šolanje na sekundarnih in terciarnih šolskih stopnjah – ekspanzijo šolstva je mogoče opaziti po II. sv. vojni (od 60. let 20. stol.).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Dejavnosti, ki jih politična udeležba vključuje – spremljanje politike, udeležba na volitvah, članstvo v političnih strankah … ◆ Predstavitev konvencionalne politične udeležbe in njenih značilnosti, prednosti, omejitve … ◆ Predstavitev nekonvencionalne politične udeležbe in njenih značilnosti, prednosti, omejitve …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Kot osnovo za analizo upoštevajo sociološko razumevanje družine. ◆ Predstavijo pluralnost oblik družinskega življenja v sodobnih družbah. ◆ Analizirajo procese spreminjanja družine v sodobnih družbah: dejavnike vpliva (izobraževanje, zaposlovanje, delo, sekularizacija …), kazalnike sprememb, posledice sprememb (npr. nestabilnost družine). V odgovor vključijo dva dejavnika vpliva in dve posledici.	

Skupno število točk IP 2: 40

V sivo polje ne pišite.

1. Identiteta in kultura

1.1. Opredelite inkulturacijo z vidika posameznika.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Himna Republike Slovenije je sedma kitica pesmi največjega slovenskega pesnika Franceta Prešerna *Zdravljica* na melodijo iz istoimenske zborovske skladbe skladatelja Stanka Premrla. […] Himna se izvaja ob državniškem in uradnem obisku pri prihodu voditelja tuje države v Republiko Slovenijo ter ob uradnem obisku pri prihodu predsednika vlade tuje države ali pooblaščenega predstavnika mednarodne organizacije v Republiko Slovenijo ter ob polaganju vencev, ki jih polagajo uradni predstavniki Republike Slovenije oziroma predstavniki tujih držav ali mednarodnih organizacij ob spomenikih, na pokopališčih ter drugih podobnih krajih.

(http://www.slovenija25.si/fileadmin/dokumenti/PDF/Slovenski_simboli_web.pdf. Pridobljeno: 12. 11. 2016.)

1.2. Kaj so simboli in kako se izoblikuje njihova vsebina? Pomagajte si z virom 1.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.3. Komu so pomeni simbolov prepoznavni in komu prikriti?

_____

_____

_____

(2 točki)

1.4. Navedite primer simbola in pojasnite njegov pomen.

Primer simbola: _____

(1)

Pojasnitev pomena: _____

_____

_____

(1)

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

1.5. Opredelite jezik kot poseben znakovni sistem.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.6. Kako se človeški jeziki ločijo od živalskih komunikacij?

_____

_____

(1 točka)

Vir 2

Seveda obstajajo nekatere vrednote, ki jih ljudje univerzalno visoko cenijo. Druge vrednote odražajo duha časa svojega zgodovinskega obdobja, kulturnega okolja in trenutne družbene klime. V antiki je na primer Aristotel, ko je govoril o vrednotah, poudarjal razumske (*um, modrost* ...) in značajske (*pogum, prijateljstvo* ...). V starem Rimu so najvišji pomen pripisovali trojici vrednot: *lepo, dobro* in *resnično.* Tudi zgodnje krščanstvo je prineslo na vrh trojico temeljnih vrednot, vendar pa povsem druge: *vero, upanje* in *ljubezen*. V 19. stoletju je Friedrich Nietzsche poleg teh duhovnih vidikov človeka govoril tudi o "barbarskih" vrednotah, kot so npr. *strast, svoboda, moč* in druge. Nedvomno torej obstajajo zelo različne vrednote.

(http://www.ipsos.si/VodenjeVIZ_VI_vrste_vrednot.html. Pridobljeno: 10. 11. 2016.)

1.7. Utemeljite trditev, da so vrednote širše kulturno določene. Uporabite lahko vir 2.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.8. Kako posameznik individualizira vrednotni nabor?

_____

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

Vir 3

[…] Weber pa je posegel na področje »ekonomske racionalnosti« in pokazal na njene religiozne, torej socio-kulturne temelje. Sociologija je s tem postala znanost, ki lahko pojasnjuje podlage za ekonomsko delovanje.

(Makarovič, M. (2003): Protestantska etika in duh kapitalizma, recenzija dela Maxa Webra, Družboslovne razprave XIX, avgust 2003, Ljubljana, str. 207–209)

1.9. Vir 3 nakazuje, da je sociolog Max Weber vrednote protestantizma povezal z razvojem kapitalizma. Pojasnite, kako je to dvoje povezano v njegovi interpretaciji.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 4

To se je zgodilo v 50. letih 20. stoletja. Takrat se je vsakdanje življenje v Ameriki preselilo v predmestja. Socialni model takrat naraščajočega srednjega razreda, idealna štiričlanska družina, ki živi v idilični predmestni hišici, napolnjeni z najrazličnejšo družinsko tehnologijo, in ima pred hišico parkiran osebni avto, je postala prevladujoč kulturni obrazec. Družini so postala dostopna prva večja nakupovalna središča, zgrajena na obrobju velemest, kar jim je omogočalo nemoteno širitev. Ta vzorec se je z rahlo zamudo v 70. letih prenesel tudi v Zahodno Evropo, to pa se je časovno ujemalo s širitvijo in prevlado neoliberalnega gospodarskega in političnega modela.

(Crnović., D. (2008): Dr. Hajrudin Hromadžić, sociolog, analitik potrošništva, intervju, Mladina 42, 16. 10. 2008, Ljubljana, str. 34–38)

1.10. Pojasnite, zakaj vrednote varčnosti in skromnosti niso usklajene s sodobnimi potrošniškimi družbami.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.11. Navedite dva primera posledic materialne hiperprodukcije in potrošniške mentalitete.

Prvi primer: _____

(1)

Drugi primer: _____

(1)

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vir 1

Nedvomno obstajajo velike sistemske razlike v družbenih položajih ljudi celo v družbah, ki poudarjajo enakopravnost. V praksi se razredne razlike pogosto reproducirajo v naslednjih generacijah, saj otroci privzamejo razredno pripadnost svojih staršev, čeprav določena mera družbene mobilnosti zmeraj obstaja. Bodisi da so take razlike neizogibno povezane z lastništvom produkcijskih sredstev ali pa ne, so gotovo zelo pomembne tako s sistemskega stališča kot iz zornega kota akterja.

(Eriksen, T. L. (2009): Majhni kraji, velike teme, Aristej, Maribor, str. 181)

2.1. O kateri obliki družbene slojevitosti govori vir 1?

_____

(1 točka)

2.2. Kaj je družbena mobilnost?

_____

_____

_____

(2 točki)

2.3. Kateri dejavnik (determinanta) pripisanega družbenega statusa je omenjen v viru 1? Pojasnite tudi, kaj je pripisani družbeni status.

Navedba dejavnika: _____

(1)

Pojasnitev pripisanega družbenega statusa: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.4. Navedite in kratko razložite teorijo, ki družbeno neenakost/slojevitost povezuje z lastništvom proizvajalnih sredstev (vir 1).

Navedba teorije: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

_____

(3)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

2.5. Kako imenujemo znake, po katerih lahko prepoznamo status posameznika?

_____

(1 točka)

2.6. Navedite in kratko razložite dva različna konkretna primera znakov, po katerih lahko prepoznamo status posameznika.

Prvi primer: _____

_____

(1)

Drugi primer: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 2

Po podatkih Eurostata za leto 2014 je v državah članicah EU živelo pod pragom tveganja revščine 17,2 % ali približno 86 milijonov ljudi (povprečno vsak 6.). Stopnja tveganja revščine (delež relativno revnih) je bila najnižja na Češkem (9,7 %), najvišja pa v Romuniji (25,4 %). Nižji delež relativno revnih, kot ga je imela Slovenija (14,5 %), je imelo 8 držav.

(http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6265&idp=10&headerbar=8. Pridobljeno: 6. 12. 2016.)

2.7. Vir 2 govori o deležu relativno revnih. Pojasnite, kaj je relativna revščina.

_____

_____

_____

(2 točki)

2.8. Pojasnite socialno izključenost revnih.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2.9. Kratko predstavite dve skupini ljudi, ki sta bolj izpostavljeni revščini, in pojasnite razloge za to.

Prva skupina: _____

_____

(1)

Druga skupina: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.10. Kaj je značilno za prekarno zaposlene?

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

3. Religija in verovanjski sistemi

3.1. Sociološke teorije opredeljujejo različne družbene funkcije religije. Razložite kompenzacijsko funkcijo religije in navedite, katera teorija jo postavlja v ospredje.

Razlaga kompenzacijske funkcije religije: _____

_____

_____

(2)

Navedba teorije: _____

(1)
(3 točke)

3.2. Kako imenujemo vključevanje elementov različnih religijskih tradicij v verovanja in religijske prakse?

_____

(1 točka)

3.3. Kateri vrsti religijske skupnosti prepoznate v teh dveh opisih?

»Je velika in organizirana skupnost s stalno in profesionalno duhovščino (klerom). Organizirana je hierarhično ter vključuje pripadnike in pripadnice iz vseh družbenih skupin in slojev.«

_____

(1)

»Ima številno članstvo, določeno z rojstvom. Poudarek je na individualni religijski dejavnosti članov in članic ter na demokratičnem nadzoru nad verskimi funkcionarji.«

_____

(1)
(2 točki)

3.4. Predstavite legitimacijsko funkcijo religije.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.5. Kateri od navedenih sociologov vidi religije kot »sisteme smisla«?

A Emile Durkheim
B Auguste Comte
C Max Weber
D Karl Marx

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

Vir 1

Wallis omenja, da takšne skupine »lahko nimajo cerkve, kolektivnega rituala čaščenja, lahko so brez kakršne koli razvite teologije ali etike«. Vendar pa se te skupine sklicujejo na to, da so zmožne nuditi dostop do duhovnih in nadnaravnih moči, in v tem smislu jih lahko pojmujemo kot religije.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija: Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 478)

3.6. O kateri obliki religijske skupnosti govori vir 1?

_____

(1 točka)

3.7. Navedite primer take skupnosti.

_____

(1 točka)

3.8. Kako sociološka teorija opredeljuje pojem »sekularizacija«?

_____

(1 točka)

3.9. Razložite pojem »laizacija družbe« in navedite še dva vidika sekularizacije.

Razlaga pojma: _____

_____

_____

(2)

Navedba prvega vidika: _____

_____

(1)

Navedba drugega vidika: _____

_____

(1)
(4 točke)

3.10. Pojasnite značilnosti »etičnih« religij in navedite dva primera teh religij.

Pojasnitev: _____

_____

_____

_____

(2)

Prvi primer: _____

(1)

Drugi primer: _____

(1)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

4. Množični mediji in komunikacije

Vir 1

Pozimi 2006–2007 se je na območju rodovitnega polmeseca na severu Sirije, ki državi zagotavlja večino hrane, začela triletna suša, najhujša v zgodovini. Zaradi nje se je 1,5 milijona ljudi preselilo v urbana središča. Nekdanji kmetje so se pridružili več kot milijonu beguncev iz zadnje iraške vojne, ki so živeli v okolici največjih sirskih mest. Porast kriminala, neustrezna infrastruktura, prenaseljenost in neodzivnost oblasti so povzročili nemire. Množična vstaja, ki se je začela v teh predmestjih, je hitro prerasla v današnjo državljansko vojno, trajajočo že od pomladi 2011.

(Rotman, D. (2016): Vročina in nasilje, Global, april 2016, Ljubljana, str. 88–89)

4.1. Katera temeljna funkcija medijev je razvidna iz vira 1?

_____

(1)

Navedite še tri preostale funkcije medijev.

_____

_____

(2)
(3 točke)

4.2. Opišite eno izmed funkcij medijev, ki ni razvidna iz vira 1.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

4.3. Predstavite teorijo hipodermične igle.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

4.4. Tisk velja za najstarejšega med tradicionalnimi mediji in je neločljivo povezan z Gutenbergovim izumom tiskarskega stroja. V katerem stoletju je bil izumljen omenjeni tiskarski stroj?

A 14. stoletje.

B 15. stoletje.

C 16. stoletje.

D 17. stoletje.

(*1 točka*)

V sivo polje ne pišite.

4.5. Predstavite dve značilnosti oziroma posebnosti televizije kot množičnega medija.

Prva značilnost: _____

_____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 2

Angleški tabloidi izkoriščajo veliko priložnosti za pisanje o zasebnem življenju kraljeve družine, posebej poudarjajo škandale, kot so na primer ločitve, prešuštvo, opijanje ali kakšna druga oblika zasvojenosti, zapravljivosti itd. Rumeni tisk v Sloveniji, ki je sicer mlajšega izvora, uporablja enake ali sorodne prijeme. […] Poglejmo nekaj naslovov iz najbolj branih virov: Rominje napadle župnika z joški; Moril, ker so ga Romi ropali?; Zlorabili Golobiča; Danilo Türk: govorice o ljubici vse glasnejše.

(Počkar, M., Tavčar Krajnc, M. (2014): Sociologija, DZS, Ljubljana, str. 157)

4.6. Predstavite dve značilnosti rumenega tiska. Pomagate si lahko z virom 2.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

4.7. Primerjajte javni in komercialni sistem RTV glede vsebine in dostopnosti.

Primerjava vsebine: _____

_____

_____

(2)

Primerjava dostopnosti: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

Vir 3

Manipulativna je tudi reportažna fotografija iz Iraka. Na levi je ameriški vojak, ki ujetniku grozi z orožjem, vojak na desni pa mu ponuja plastenko vode. Sporočilnost te fotografije je mogoče spreminjati z izrezom. Ameriške vojake lahko prikažemo kot morilce ali kot prijatelje.

(Coen, A., Henk, M., Sussebach, H. (2016): Fotoforenziki, Global, april 2016, Ljubljana, str. 77)

(https://toinformistoinfluence.com/2012/06/15/images-a-matter-of-perspective/. Pridobljeno: 15. 11. 2016.)

4.8. Predstavite pojem medijska manipulacija. Pomagate si lahko z virom 3.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

4.9. Kratko opišite stereotipno predstavitev žensk v medijih.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

M 1 8 1 5 2 1 1 2 0 4

1. **Razpravljajte o socialni državi in državi blaginje.**

2. **Razpravljajte o vplivih potrošniške kulture na ukvarjanje s telesom.**
V odgovor vključite predstavitev koncepta potrošništva in značilnosti potrošniške družbe, njeno povezanost s problematiko zdravja in bolezni ter družbeno konstrukcijo telesa. Predstavite oblike ukvarjanja s telesno podobo in razložite, kako nezadovoljstvo z njo lahko podpira interese kapitala.

3. **Predstavite in primerjajte funkcije družine v predmodernih in (post)modernih družbah.**

4. **Razpravljajte o tem, katere individualne in družbene okoliščine lahko vplivajo na šolski uspeh in doseženo stopnjo formalne izobrazbe posameznikov.**
V odgovor vključite ugotovitve funkcionalistične in ene od konfliktnih teorij glede možnosti šolanja in šolske uspešnosti učencev iz različnih družbenih slojev.

5. **Predstavite in primerjajte različne načine ugotavljanja razširjenosti, vrst in obsega kriminalitete.**

V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 1 8 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 30. maj 2018

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	2	dve od: ◆ učenje kulture/vključevanja v kulturno okolje, v katerem posameznik živi ◆ (socializacijski) proces, v katerem posamezniki prevzemajo/ponotranjijo kulturo svojega okolja ◆ oblikovanje posameznikove identitete	Za celovito ustrezno opredelitev 2 točki, za delno ustrezno 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	◆ Simboli so nosilci pomenov. ◆ Simbole in njihove pomene ustvarijo ljudje v neki družbi in so skupni njenim pripadnikom.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	2	◆ Prepoznavni so ljudem, ki so se pomenov naučili. ◆ Prikriti so osebam, ki se pomenov niso naučile.	Za celovito ustrezno opredelitev 2 točki, za delno ustrezno 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ navedba ustreznega primera simbola	
	1	◆ pojasnitev pomena/vsebine navedenega simbola	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	2	◆ Jezik je sistem znakov, v katerem z glasovi (označevalci) in njihovim povezovanjem izražamo pomene. ◆ Zveze med glasovi in pomeni so dogovorjene, ljudje se jih naučijo prepoznavati in uporabljati.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	ena od: ◆ Živalska komunikacija je nagonska (in razumljiva vsem pripadnikom iste vrste). ◆ Človeški jeziki so naučeni in sporazumevanje z njimi brez učenja ni mogoče. ◆ Človeški jezik ima zmožnost izražanja abstraktnih pojmov/vsebin.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	◆ Vrednote so ena od sestavin kulture/celovitega načina življenja, ki se spreminja v prostoru in času.	Za vključena oba elementa (sestavina kulture in spremenljivost) 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ Posameznik ne sprejme/ne ponotranji vseh družbenih vrednot v enaki meri, temveč jih prilagodi svojim posebnim potrebam, interesom, ciljem, razmeram.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	2	◆ Temeljne vrednote protestantizma (trdo delo, odrekanje, asketizem…) pospešujejo razvoj kapitalizma.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	2	◆ Potrošništvo spodbuja nenehno trošenje, ki ga zahteva hiperprodukcija zaradi povečevanja dobičkov/interesov kapitala.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.11	1	◆ izčrpavanje okolja/ekološka kriza	Kandidati lahko navedejo splošnejše ali konkretne vsebinsko ustrezne primere.
	1	◆ gospodarske/finančne krize ◆ povečanje socialnih razlik ...	
Skupaj	2		

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ o razrednem sistemu (razredih)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	2	◆ spreminjanje družbenega statusa navzgor ali navzdol in s tem možnosti prehajanja iz sloja v sloj	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ družinski izvor/socioekonomski položaj izvorne družine/družbeni status staršev …	Kot pravilne ne upoštevamo rešitve »družina«.
	1	◆ vnaprej določen status z značilnostmi, na katere posameznik ne more vplivati	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	◆ marksistična teorija (marksizem)	Kot pravilno upoštevamo tudi rešitev »konfliktna teorija«.
	3	◆ zasebna lastnina = izvor neenakosti ◆ dva temeljna razreda: vladajoči, podrejeni ◆ izkoriščanje podrejenih	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ statusni simboli/položajni znaki	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	dve od: ◆ materialne dobrine ◆ način preživljanja prostega časa ◆ način komuniciranja ◆ zunanji videz ◆ socialno omrežje …	Kot pravilne rešitve upoštevamo konkretne primere z navedenih različnih področij in kratko pojasnilo, zakaj je nekaj statusni simbol.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	2	◆ nezmožnost zagotoviti si vsaj minimalno družbeno sprejemljiv način življenja oziroma zagotoviti si dobrine in storitve, ki so v neki družbi glede na njeno gospodarsko razvitost dojete kot samoumevne	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	2	◆ izključenost iz pomembnih družbenih in kulturnih dejavnosti, okrnjene možnosti preživljanja prostega časa, skromno socialno omrežje, nevključenost v politične organizacije in interesne skupine …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	dve od: ◆ brezposelne osebe ◆ zaposleni z nizkimi dohodki (predvsem nekvalificirani delavci, pa tudi drugi, npr. prekarno zaposleni) ◆ upokojenci ◆ enostarševske družine …	Za vsako navedeno skupino s kratko razlago, zakaj je pri njej večje tveganje revščine, 1 točka, skupaj 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	2	◆ zanje so značilne nestalne, negotove zaposlitve, brez zaščite na delovnem mestu, plačilo za delo je navadno nizko, od njih se zahteva popolna prilagodljivost zahtevam delodajalca …	Za vključeni nestalnost/negotovost zaposlitev in še eno značilnost 2 točki.

3. Religija in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	ena od: ◆ Religija je s svojimi predstavami o onostranskem življenju dopolnilo in nadomestek za tostransko neenakost. ◆ Religija daje trenutno tolažbo v izkoriščevalskih odnosih in upanje na boljše življenje.	
	1	◆ marksistična teorija (marksizem)	Kot pravilno upoštevamo tudi rešitev »konfliktna teorija« ali teorija M. Webra.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	◆ (religijski) eklekticizem	Upoštevamo tudi rešitev »sinkretizem«.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	◆ cerkev	
	1	◆ denominacija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	◆ Legitimacijska funkcija: religije pogosto opravičujejo družbeni red in položaj posameznika v njem kot izraz božje volje in tako pripomorejo, da se ljudje s tem sprijaznijo.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ kult	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	ena od: ◆ spiritualistične skupine ◆ meditativne skupine ◆ astrološko usmerjene skupine ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ zmanjševanje družbenega pomena religije	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	2	◆ Religija je izločena z drugih področij družbenega življenja, ne prepleta se več z njimi, religiozne skupnosti so bolj ali manj ločene od države, država pa zagotavlja svobodo veroizpovedi.	Za vključena dva vidika 2 točki.
	1	◆ spremembe religijskih praks ...	
	1	◆ novi načini izražanja religioznosti …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	2	◆ V središču njihove pozornosti niso bog ali božanstva, temveč je zanje osrednjega pomena etika in usmerjenost k doseganju moralne čistosti.	
	2	dve od: ◆ budizem ◆ daoizem ◆ konfucionizem	
Skupaj	4		

4. Množični mediji in komunikacije

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	ena od: ◆ informacijska funkcija ◆ interpretacijska funkcija	
	2	tri od: ◆ informacijska funkcija ◆ interpretacijska funkcija ◆ socializacijska funkcija ◆ zabavna funkcija	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka. Če kandidat pri prvem vprašanju navede informacijsko funkcijo, mora pri drugem navesti interpretacijsko in obratno. Kot ustrezne štejemo tudi rešitve: zabava, informiranje, socializacija, interpretacija.
Skupaj	**3**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	**2**	ena od: ◆ informacijska funkcija: seznanjanje javnosti z dogodki (zbiranje in distribucija informacij o dogodkih) ◆ interpretacijska funkcija: razlaga oz. ovrednotenje informacij ◆ socializacijska funkcija: pomaga pri medgeneracijskem prenosu vsebin (prenos kulturne dediščine, znanja, vrednot in norm) ◆ zabavna funkcija: omogoča razvedrilo in sprostitev	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	**2**	◆ Sporočila se vbrizgavajo pod kožo občinstvu, ki se odziva neposredno in čustveno. ◆ Vpliv medijev je vsemogočen, občinstvo pa pasivno.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	**1**	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	**2**	dve od: ◆ kombinacija gibljive slike in zvoka ◆ pri gledalcu ustvarja vtis, da je očividec dogodkov ◆ občutek prezentnosti, prepričljivosti in verodostojnosti ◆ (so)ustvarjanje množične kulture …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	**2**	dve od: ◆ tendencioznost naslovov ◆ nepreverjenost informacij ◆ povezanost informacij s predsodki in stereotipi …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	2	ena od: ◆ Vsebine: javni sistem RTV upošteva vse družbene skupine (etnične manjšine, verske skupine, starostne skupine, regionalne skupine …), komercialni deluje po načelu kapitalske logike, predvaja popularne vsebine ...	
	2	ena od: ◆ Dostopnost: javni sistem RTV mora zagotavljati splošno dostopnost programov (distribucija po celotni državi), pri komercialnem splošna dostopnost ni zahtevana ...	Upoštevamo tudi odgovore, kjer so kandidati razumeli dostopnost v smislu plačljivosti.
Skupaj	**4**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	**2**	dve od: ◆ Dogodki, pojavi, skupine ali posamezniki so v medijih predstavljeni subjektivno oz. nerealno. ◆ Zavajanje gledalcev, ki so jim predstavljene zgolj ugodne oz. primerne informacije. ◆ Predstavljene informacije so izbrane in nanje odločilno vplivajo stereotipi oz. predsodki ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	**2**	dve od: ◆ Mediji še vedno poudarjeno stereotipno prikazujejo ženske (vloga žene, matere, gospodinje; izraba estetike ženskega obraza in telesa; podoba spolnih objektov). ◆ Medijska podoba žensk se zelo razlikuje od stvarnosti. ◆ Mediji prikazujejo idealizirane podobe žensk ...	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Opredelijo socialne pravice (npr. pravica do socialne varnosti in ustrezne življenjske ravni). ◆ Opredelijo socialno politiko (ukrepi za ublažitev neenakosti in socialnih stisk) in sisteme socialnega zavarovanja. ◆ Opredelijo državo blaginje in predstavijo načine njenega delovanja. ◆ Ovrednotijo socialno državo in državo blaginje.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Predstavijo značilnosti potrošniške družbe. ◆ Značilnosti povežejo s problematiko zdravja in bolezni ter z družbeno konstrukcijo telesa. ◆ Vključijo oblike ukvarjanja s telesno podobo. ◆ Razložijo, kako nezadovoljstvo s telesno podobo podpira interese kapitala.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	reproduktivna funkcija: ◆ predmoderna družba: veliko otrok v družini ◆ (post)moderna družba: manj otrok v družini, načrtovani otroci, enakovredna obravnava zunajzakonskih zvez in iz njih rojenih otrok socializacijska funkcija: ◆ predmoderna družba: socializacija predvsem znotraj družine; sekundarna socializacija ni splošno razširjena in ni dolgotrajna ◆ (post)moderna družba: socializacija je izrazito pluralistična; velik pomen sekundarne socializacije ekonomska funkcija: ◆ predmoderna družba: družina je proizvajalna enota ◆ (post)moderna družba: družina je potrošniška enota, neformalno delo čustvena (emocionalna) funkcija: ◆ predmoderna družba: čustvena funkcija je v ozadju, manj pomembna ◆ (post)moderna družba: družba ji posveča več pozornosti	Za najvišje število točk zadošča vključitev treh različnih funkcij družine.

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Predstavijo individualne (npr. intelektualne sposobnosti in druge osebnostne lastnosti) in družbene okoliščine (npr. družinsko poreklo, socialni status, etnična pripadnost, dostopnost šolanja …) šolske uspešnosti. ◆ Predstavijo in ovrednotijo funkcionalistično razlago šolske uspešnosti in dosežene stopnje formalne izobrazbe. ◆ Predstavijo in ovrednotijo eno od konfliktnih teorij šolske uspešnosti (Bourdieu, Passeron, Bernstein …).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Predstavijo uradne statistične podatke o kriminaliteti. ◆ Predstavijo viktimološke študije. ◆ Predstavijo samonaznanitvene študije. ◆ Predstavijo ugotavljanje strahu pred kriminaliteto. ◆ Primerjajo različne načine ugotavljanja razširjenosti, vrste in obsega kriminalitete.	Za najvišje število točk zadošča vključitev treh različnih načinov.

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 8 2 5 2 1 1 1 0 4

V sivo polje ne pišite.

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vir 1

V letih po 1573, ko je plemstvo krvavo zatrlo upor slovensko-hrvaških kmetov, se je Trubar podobno kot Luther v kmečki vojni leta 1525 postavil na plemiško stran, vendar z opazno dvostranskim stališčem. V spopadu sta si stala nasproti uporno kmetstvo, ki je bilo večinsko katoliško, in plemiška vojska, ki je bila pretežno protestantska.

(Kos, J. (2011): Slovenstvo kot vprašanje istovetnosti in razlike, v Ahačič, K., Testen, P. (ur.), Jeziki, identitete, pripadnosti med središči in obrobji. V počastitev ob 500. obletnici rojstva Primoža Trubarja, Zbornik prispevkov, Založba ZRC, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Ljubljana, str. 32)

1.1. Kako poimenujemo sistem družbene razslojenosti, značilen za evropske družbe v času, ki ga opisuje vir 1?

_____

(1 točka)

1.2. V katero obliko/sistem slojevitosti spada pravilno navedeni sistem v odgovoru na vprašanje 1.1.? Obkrožite črko pred pravilno rešitvijo.

A Odprt sistem.

B Zaprt sistem.

(1 točka)

1.3. Ali je navedeni sistem razslojenosti omogočal družbeno mobilnost? Obkrožite pravilno rešitev.

DA NE

(1 točka)

1.4. Katera vrsta socialnega statusa je značilna v tem sistemu? Navedite jo in predstavite njene značilnosti.

Poimenovanje: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.5. Opredelite družbeni status.

_____

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

1.6. Katere določnice izmed navedenih najpomembneje vplivajo na družbeni status posameznika v sodobnih družbah? Obkrožite dve pravilni rešitvi.

A Premoženje.

B Družinsko poreklo.

C Izobrazba.

D Religijska pripadnost.

(2 točki)

1.7. Katere so določnice družbene razslojenosti v razlagi Maxa Webra? Navedite jih.

Prva določnica: _____

Druga določnica: _____

Tretja določnica: _____

(2 točki)

Vir 2

Poleg Kanade, Avstralije in Nove Zelandije, ki dandanes morda najbolj upravičeno veljajo kot obljubljene angleško govoreče dežele za tiste, ki bi se na družbeni lestvici radi prebili više od svojih staršev, so na tej lestvici najnižje (glede povezanosti med dohodki staršev in dohodki odraslih otrok – op. a.) še skandinavske države. Švedska, Finska, Norveška in Danska očitno najbolje omogočajo prehod iz enega družbenega razreda v drugega – seveda v obeh smereh.

(Rugelj, S. (2016): Ali zaslužite več kot vaši starši?, Siol1NET., 25. 2. 2016. URL: http://siol.net/siol-plus/kolumne/ali-zasluzite-vec-kot-vasi-starsi-406619. Pridobljeno: 26. 2. 2017.)

1.8. O kateri vrsti družbene mobilnosti govori vir 2? Poimenujte in predstavite jo.

Poimenovanje: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.9. Katere okoliščine omogočajo/pospešujejo mobilnost v modernih in postmodernih družbah? Navedite eno.

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

1.10. Pojasnite pojem samorekrutacija elit.

_____

_____

_____

(1 točka)

1.11. Pojasnite pojem kulturnega kapitala iz razlage družbene razslojenosti Pierra Bourdieuja.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

1.12. Po trditvah Davida Kingsleyja in Wilberta Moora je družbena slojevitost nujna v vsaki družbi. Kako sta avtorja utemeljevala svoje trditve? V odgovor vključite dva argumenta.

Prvi argument: _____

_____

(1)

Drugi argument: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

2. Odločanje v skupnosti

2.1. Opredelite družbeno moč.

_____

_____

(1 točka)

Vir 1

»Nova cesarica bo prvič navzoča na igrah. Prepričan sem, da ste nekateri še vedno malo presenečeni nad dejstvom, da se je cesar poročil z lastno nečakinjo.«

Nekaj stražarjev je diskretno zamrmralo in Kato je opazil, da se možje okoli njega nelagodno prestopajo. Bur je dvignil dlan, da bi jih utišal.

»Ne glede na to, kaj mislite, je senat odobril poroko, torej je zakonita. Moralna plat položaja ni naša stvar. Vojaki smo in ubogamo povelja, najsi so pravilna ali napačna, in pika. Če torej gojite kakršnekoli dvome o cesarjevi novi ženi, jih zadržite zase. To je ukaz. Niti besedice nezadovoljstva nočem slišati iz vaših ust.«

(Scarrow, S. (2014): Cesarska straža, Učila International, Tržič, str. 39)

2.2. Kakšno dejanje je opisano v viru 1? Obkrožite pravilno rešitev.

A Legalno in hkrati legitimno dejanje.

B Nelegalno in hkrati nelegitimno dejanje.

C Legalno dejanje, ki pa ni legitimno.

D Legitimno dejanje, ki pa ni legalno.

(1 točka)

Vir 2

Na volitvah leta 1932 je nacistična stranka dosegla 37 odstotkov glasov in prehitela dotlej najmočnejšo socialdemokratsko stranko. Največ glasov so nacisti dobili na vzhodu in severu Nemčije, njihovi volivci pa so bili večinoma iz manjših krajev in ne iz velikih mest. Nacisti na volitvah niso dobili večine, potrebne za sestavo vlade, vendar brez njihove podpore tudi nobena druga stranka ni mogla vzpostaviti trdne vlade. Predsednik države feldmaršal Paul von Hindenburg nad Hitlerjem ni bil pretirano navdušen, zato mu sprva ni hotel podeliti mandata za sestavo vlade. Prepričali so ga šele njegovi desničarski in nacionalistični svetovalci, ki so zmotno verjeli, da jim bo uspelo Hitlerja obdržati na vajetih. Januarja 1933 je nacistični voditelj dobil mandat za sestavo vlade.

(Gabrič, A., Režek, M., (2011): Zgodovina 4, DZS, Ljubljana, str. 37)

2.3. Max Weber je glede na izvor legitimnosti razlikoval več tipov legitimne oblasti. Imenujte tip oblasti, ki ga lahko razberete iz besedila v viru 2.

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

2.4. Navedite še dva tipa oblasti, ki nista opisana v viru 2, in enega podrobneje predstavite.

Navedba dveh tipov oblasti: _____

(1)

Poimenovanje in predstavitev izbranega tipa oblasti: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

2.5. Pojem država uporabljamo v širšem in ožjem pomenu besede. Predstavite in razložite oba pomena.

Država v širšem pomenu: _____

_____

_____

_____

(2)

Država v ožjem pomenu: _____

_____

_____

(1)
(3 točke)

2.6. Predstavite socialno državo.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

2.7. Opredelite nacionalizem ter predstavite njegov pozitivni in negativni pomen.

Opredelitev nacionalizma: _____

_____

(1)

V sivo polje ne pišite.

Pozitivni pomen: _____

_____

_____

(1)

Negativni pomen: _____

_____

_____

(1)
(3 točke)

Vir 3

Voljenih predstavnikov ljudstva ni bilo več: zdaj so bili vsi zastopniki v Reichstagu nacisti. Tudi nobenih pravih novinarjev ni bilo več; zgolj klečeplazni pisuni. Sodniki so bili vsi nacistični nastavljenci, podložni vladi. Carla se še nikoli doslej ni tako živo zavedala, kako zelo so jo nekdaj ščitili politiki, časnikarji in pravniki. Brez njih, je videla zdaj, je lahko vlada počela vse, kar se ji je zahotelo, celo pobijala ljudi.

(Follett, K. (2013): Svetovna zima, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 460)

2.8. Kako imenujemo skrajno obliko avtoritarne države, opisano v viru 3?

_____

(1 točka)

2.9. Po čem se interesne skupine razlikujejo od političnih strank? Navedite dve razliki.

Prva razlika: _____

(1)

Druga razlika: _____

(1)
(2 točki)

2.10. Navedite en vzrok za manjšo udeležbo žensk v politiki.

_____

_____

(1 točka)

2.11. Navedite dve družbeni okoliščini, ki sta odločilno vplivali na oblikovanje Evropske unije.

Prva okoliščina: _____

_____

(1)

Druga okoliščina: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

3. Šolanje

3.1. Katera procesa sta temeljna značilnost šole kot družbene institucije?

Navedba prvega procesa: _____

(1)

Navedba drugega procesa: _____

(1)
(2 točki)

3.2. Katerega od navedenih terminov uporabljamo za skupno poimenovanje obeh procesov?

A Emancipacija.

B Edukacija.

C Elitizacija.

D Ekonomizacija.

(1 točka)

3.3. Kako imenujemo izobraževanje, ki ni del javnega ali zasebnega šolskega sistema in poteka v okviru različnih drugih izobraževalnih organizacij?

_____

(1 točka)

3.4. Razložite koncept »skriti kurikulum«.

_____

_____

_____

(2 točki)

3.5. V sodobnih družbah opravlja šola različne družbene funkcije. V sociologiji obravnavamo šolo predvsem z vidika dveh njenih funkcij. Navedite ju in eno od njiju razložite.

Prva funkcija: _____

_____

(1)

Druga funkcija: _____

_____

(1)

Razlaga ene od navedenih funkcij: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

3.6. Kako imenujemo načelo, po katerem razvrščanje ljudi na različne družbene položaje poteka v skladu z njihovimi sposobnostmi in v odvisnosti od njihovih dosežkov?

A Demokracija.

B Aristokracija.

C Mediacija.

D Meritokracija.

(1 točka)

Vir 1

Otroci iz vladajočih razredov so te spretnosti in znanje usvojili že v predšolskih letih. Torej imajo ključ, da lahko odklenejo sporočila, ki se prenašajo v učilnici; z Bourdieujevimi besedami »imajo kod za branje sporočila«.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS Ljubljana, str. 764)

3.7. Kako Bourdieu z drugimi besedami imenuje dominantno kulturo, ki se lahko skozi izobraževalni sistem prevede v bogastvo in moč? Pomagajte si z virom 1.

_____

(1 točka)

Vir 2

Boudon meni, da je gibanje v smeri ekonomske enakosti najbolj učinkovit način zmanjševanja neenakosti izobraževalnih možnosti. Zato trdi, da »leži ključ do enakosti možnosti zunaj, ne pa znotraj šol«.

(Haralambos, M., Holborn, M., (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS Ljubljana, str. 767)

3.8. O katerem dejavniku, ki vpliva na neenakosti v šolanju, govori sociolog Boudon? Pomagajte si z virom 2.

_____

(1 točka)

3.9. Predstavniki katere sociološke perspektive vidijo v šoli »prenašalca ideologije vladajočega razreda«?

A Konfliktne.

B Funkcionalistične.

C Pozitivistične.

D Interpretativne.

(1 točka)

3.10. Katera od navedenih opredelitev opisuje odnose med učitelji in učenci?

A Odnosi med učitelji in učenci so formalizirani.

B Odnosi med učitelji in učenci so instrumentalizirani.

C Odnosi med učitelji in učenci so improvizirani.

D Odnosi med učitelji in učenci so modernizirani.

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

3.11. Navedite dva modernizacijska procesa, ki sta spodbudila uvajanje obveznega šolanja.

Prvi proces: _____

(1)

Drugi proces: _____

(1)
(2 točki)

3.12. Navedite in pojasnite najpomembnejši dejavnik, ki je vplival na ekspanzijo šolanja po drugi svetovni vojni.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

4. Odklonskost in kriminaliteta

4.1. Opredelite odklonskost in kriminaliteto.

Odklonskost: _____

_____

(1)

Kriminaliteta: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.2. Pojasnite dva vidika družbene in kulturne določenosti odklonskosti.

Prvi vidik: _____

_____

_____

(2)

Drugi vidik: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 1

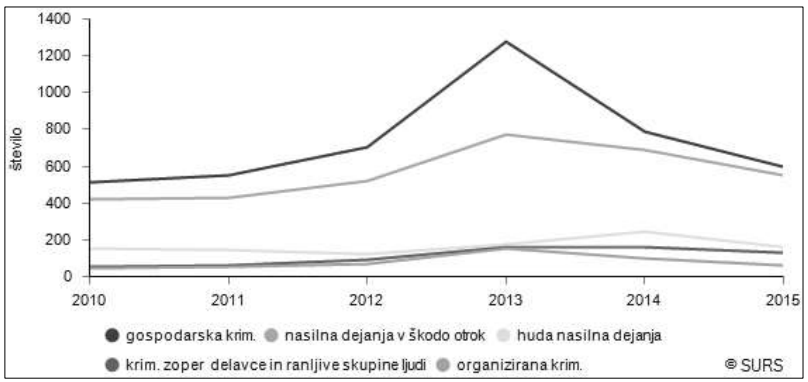

Obsojeni polnoletni zoper izbrane vrste kriminalitete, Statistični urad RS

(http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6080&idp=10&headerbar=8. Pridobljeno: 1. 2. 2017.)

V sivo polje ne pišite.

4.3. Kateri način ugotavljanja kriminalitete je predstavljen v viru 1?

_____

(1 točka)

4.4. Pojasnite pojem »temno polje zločina«.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

4.5. Katera teorija odklonskosti poudarja gensko pogojenost odklonskega ravnanja? Obkrožite pravilno rešitev.

A Funkcionalistična teorija.
B Biološka teorija.
C Konfliktna teorija.
D Psihološka teorija.

(1 točka)

4.6. Predstavite, kako anomijo razlagata E. Durkheim in R. Merton.

E. Durkheim: _____

_____

_____

_____

(2)

R. Merton: _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite.

4.7. Teorija etiketiranja razlikuje med primarno in sekundarno odklonskostjo. Pojasnite ju.

Primarna odklonskost: _____

_____

(1)

Sekundarna odklonskost: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 2

NE BODI ŽRTEV OGLASOV

Si vedela, da si vsak dan podvržena kar 4000 komercialnim sporočilom? Veleplakati na poti do službe, oglasi v časopisu, reviji, televiziji, radiu, na letaku in prospektu, prav zdaj se ti je posvetila ena na Facebooku. Oglasi prehajajo v podzavest in nehote boš v trgovini zagledala prav tisti jogurt, ki si ga videla na plakatu, in ga kupila »samo toliko«, da ga preizkusiš. Ujeli so te!

(Arula, P. (2017): Kariera – postani kraljica svojih financ, v Cosmopolitan, februar 2017, str. 68)

4.8. Katero sredstvo neformalnega družbenega nadzora je razvidno iz vira 2? Navedite ga in pojasnite njegov pomen.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

4.9. Kateri cilj kaznovanja vključuje posebna pozitivna prevencija?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

1. Razpravljajte o revščini v družbi.
Opredelite revščino in predstavite probleme njenega opredeljevanja. Predstavite družbene dejavnike tveganja za revščino in pomen socialne države pri njenem zmanjševanju. Primerjajte dve različni sociološki razlagi revščine.

2. Če le malo pobrskamo po spominu, si moramo priznati, da se nam podnebje dejansko spreminja. Angleži pred desetletji niso poznali vročih poletij in snega. Prebivalci mnogih pacifiških otokov ne morejo verjeti, da že nekaj let niso izkusili pravega ciklona. Prebivalci ob vzhodni indijski obali v šoku gledajo, kako jim vsako leto morje odnese nekaj obale. Slovenci pred desetletjem nismo razmišljali o hladilcih zraka. Norvežani pa ne o strojih za umetni sneg, ki zdaj tudi v tej severni deželi niso več neznanka.

(Salecl, R., (2013): Podnebne spremembe in ignorital, Delo, Sobotna priloga, 27. 7. 2013, str. 32)

Razpravljajte o globalnih ekoloških problemih.
V odgovor vključite opredelitev ekološke krize in predstavite vzroke zanjo. Opišite nekatere globalne ekološke probleme in njihove posledice za svetovno prebivalstvo.

3. Razpravljajte o povezanosti zdravja in družbene neenakosti.
Razložite koncept zdravja kot socialnoekonomske kategorije in pojasnite, kako v modernih družbah omejujemo vpliv družbenega statusa na dostop do zdravstvenih storitev.

4. Primerjajte nova religijska gibanja in verski fundamentalizem.
V odgovoru poimenujte in kratko predstavite dogajanje na področju religije v sodobnem svetu. Opišite nova religijska gibanja in verski fundamentalizem ter ugotovite morebitne podobnosti in razlike med temi gibanji in verskim fundamentalizmom.

5. Razpravljajte o brezposelnosti in njenih posledicah.
V razpravo vključite vrste in vzroke brezposelnosti, vpliv tehnoloških sprememb in globalizacije na brezposelnost ter posledice brezposelnosti.

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

M 1 8 2 5 2 1 1 3

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 28. avgust 2018

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ stanovski sistem/stanovi	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ NE	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ pripisani družbeni status	
	2	◆ Status/položaj posameznika je določen z rojstvom oz. družinskim poreklom, z etnično in/ali versko pripadnostjo; slojna pripadnost je praviloma nespremenljiva, mogoče so posamične izjeme.	Za dve pravilno navedeni značilnosti 2 točki, za eno 1 točka.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ mesto posameznika na hierarhični družbeni lestvici	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ A	
	1	◆ C	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	◆ ekonomsko stanje ◆ družbena moč ◆ družbeni ugled	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	ena od: ◆ vertikalna mobilnost ◆ intergeneracijska mobilnost	
	2	vertikalna mobilnost: ◆ napredovanje ali padanje/nazadovanje na družbeni lestvici	Za pojasnitev ene vrste značilnosti 2 točki.
		intergeneracijska mobilnost: ◆ spremenjeni družbeni položaj posameznika primerjalno s starši	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	1	ena od: ◆ zmanjševanje vplivov pripisanih statusnih determinant/določnic ◆ uresničevanje koncepta socialne države ◆ javno in množično dostopno izobraževanje ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	1	◆ Potomci staršev na visokih položajih ohranjajo te položaje oz. imajo do njih olajšan dostop.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.11	2	dve od: ◆ Oblikujejo ga kulturne razlike: vrednote, norme, vedenjski vzorci, jezik, druženje in povezovanje z drugimi, načini preživljanja prostega časa itd. ◆ Ljudje jih prevzamejo/ponotranjijo v socializaciji, ki je za pripadnike različnih socialnih slojev različna. ◆ Različne kulturne značilnosti so v družbi različno cenjene, kar vpliva na socialno razlikovanje.	Za vključena dva elementa/ vidika 2 točki, za enega 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.12	2	◆ Ljudje morajo biti ustrezno razporejeni na različne družbene položaje, za kar jih je treba motivirati. ◆ Vloge so različno zahtevne, so različno funkcionalno potrebne za družbo, zahtevajo različne sposobnosti.	

2. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	ena od: ◆ zmožnost, da posameznik ali skupina spreminja prepričanja, čustva in celo identiteto drugih ljudi ◆ zmožnost, da posameznik ali skupina uveljavlja svojo voljo kljub nasprotovanju drugih/večine ◆ zmožnost odločanja o ravnanju drugih tudi proti njihovi volji ◆ zmožnost pridobitve druge osebe, da bo delala nekaj, česar sicer ne bi …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ racionalno-legalna oblast	Kot pravilna štejemo tudi zapisa »racionalna oblast« ali »legalna oblast«.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	◆ karizmatična oblast ◆ tradicionalna oblast	Za obe pravilni rešitvi 1 točka.
	2	karizmatična oblast, dve od: ◆ temelji na izrednih osebnostih vodij ◆ ljudje se ji podrejajo, ker so prepričani, da imajo nosilci oblasti nadčloveške ali vsaj izjemne lastnosti ◆ močna čustvena vez med vodjo in privrženci ◆ t. i. osebna oblast ◆ pojavlja se v prelomnih obdobjih ◆ karizmatične osebnosti največkrat prihajajo iz vrst vojnih zmagovalcev, prerokov, politikov … tradicionalna oblast, dve od: ◆ temelji na prepričanju, da je tako vedno bilo in da je tradicija sveta in nespremenljiva ◆ prevladovala je v plemenskih in fevdalnih družbah ◆ upravičuje (legitimizira) se z božjo voljo ◆ oblast se podeduje …	Za popolno rešitev, ki vsebuje vsaj dve pravilni značilnosti izbranega tipa oblasti, 2 točki, za le eno pravilno navedeno značilnost 1 točka.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	2	◆ Država je geografsko-politična tvorba, opredeljena s tremi prvinami: (državno) ozemlje, prebivalstvo in suverena oblast.	Za pravilno navedbo vseh treh prvin države 2 točki, za pravilno navedbo dveh 1 točka.
	1	◆ Država je opredeljena kot suverena oblast.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	◆ Državljanom omogoča pravice do socialne varnosti in ustrezne življenjske ravni (brezplačno dostopne zdravstvene storitve, brezplačno šolstvo, vseživljenjski dohodek).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ Idejno, politično delovanje, povezano z obstojem (lastnega) naroda ter uveljavljanjem njegovih pravic in potreb.	
	1	◆ Nacionalna zavest, nacionalni ponos, patriotizem oz. domoljubje, osvoboditev izpod tujega jarma.	
	1	◆ Agresivnost proti drugim narodom iz različnih vzrokov in z različnimi cilji (ozemeljske težnje, ekonomske koristi, zgodovinsko odvisno sovraštvo …).	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ totalitarizem (totalitarna država)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	dve od: ◆ Interesne skupine ne sodelujejo na volitvah. ◆ Ne želijo se neposredno polastiti oblasti. ◆ Imajo zelo raznovrstno članstvo (starostno, slojevsko, politično …). ◆ Posegajo po nekonvencionalnih oblikah politične udeležbe …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	1	ena od: ◆ kasnejša pridobitev volilne pravice ◆ konservativni pogledi na vlogo ženske (skrb za biosocialno reprodukcijo) ◆ seksizem ◆ androcentična kultura …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.11	2	dve od: ◆ poskus distanciranja Nemčije do lastne nacistične preteklosti ◆ zlom angleškega in francoskega kolonializma in posledična slabitev omenjenih držav ◆ blokovska razdelitev povojne Evrope ◆ vzpostavitev partnerstva med tradicionalnima nasprotnicama (Francija in Nemčija) …	

3. Šolanje

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	◆ načrtno in sistematično izobraževanje ◆ (načrtna in sistematična) vzgoja	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	◆ neformalno izobraževanje	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	◆ Sklop vrednot, norm in vzorcev vedenja, ki ni neposredno predpisan, vendar ga je mogoče zaznati v komunikaciji med učitelji in učenci, reakcijah ter sistemu nagrajevanja in kaznovanja.	Za vključena dva elementa 2 točki, za enega 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	2	◆ šola kot dejavnik socializacije ◆ šola kot dejavnik pridobljenega družbenega statusa	Upoštevamo tudi rešitev »šola kot dejavnik družbene integracije«.
	2	šola kot dejavnik socializacije: ◆ oblikuje osebnost, posreduje znanje in veščine, privzgaja vrednote, zagotavlja reprodukcijo družbe … šola kot dejavnik pridobljenega družbenega statusa: ◆ pripomore k uveljavljanju odprtega sistema slojevitosti in vpliva na družbeni status posameznikov in posameznic.	Za razlago ene od navedenih funkcij 2 točki.
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ D	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ kulturni kapital	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ o družbeni slojevitosti (stratifikaciji)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	◆ A	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	1	◆ A	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.11	2	dve od: ◆ industrializacija ◆ urbanizacija ◆ demokratizacija ◆ oblikovanje nacionalnih držav …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.12	1	◆ pospešena gospodarska rast	
	2	◆ Nove zaposlitve so zahtevale višjo stopnjo formalne izobrazbe, kar je vplivalo na razširjanje možnosti šolanja. ◆ V tem so videli naložbo v človeški kapital kot pogoj nadaljevanja gospodarske rasti in napredka …	
Skupaj	3		

4. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ vsako dejanje, ki je v nasprotju z družbenimi normami, formalnimi in neformalnimi, jih krši	
	1	◆ delovanje, ki krši formalne družbene norme in je opredeljeno kot kaznivo	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	4	dve od: ◆ kje, v kateri družbi/vpliv družbe in kulture ◆ kdaj, časovni vidik ◆ kdo je storilec, družbeni položaj posameznika ◆ konkretne okoliščine	Za vsak naveden vidik in ustrezno pojasnitev 2 točki, skupaj 4 točke, za pomanjkljivo ali napačno predstavitev ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	1	◆ uradni statistični podatki	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	2	◆ neodkrita, neprijavljena kazniva dejanja, ki jih uradni statistični podatki ne zaobsežejo	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	E. Durkheim: ◆ anomijo povezuje s hitrimi spremembami, naraščajočo delitvijo dela, pojavom sebičnih interesov, ki ogrožajo družbeno integracijo in solidarnost.	
	2	R. Merton: ◆ vzroki za anomijo so v neskladju med družbeno/kulturno opredeljenimi cilji (vrednotami) in možnostmi za njihovo uresničitev znotraj normativnih danosti (z legalnimi sredstvi).	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	1	primarna: ◆ ko odklonskost še ni odkrita, vsi smo kdaj odklonski …	
	1	sekundarna: ◆ posledica predhodne oznake osebe kot odklonske	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ množični mediji	
	2	◆ vsak dan vdirajo v naše domove, nam določajo, kaj govoriti, kako misliti, delovati …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ resocializacijo storilca	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Opredelijo revščino. ◆ Predstavijo probleme opredeljevanja revščine (absolutna in relativna revščina). ◆ Predstavijo družbene dejavnike tveganja za revščino. ◆ Predstavijo vlogo socialne države pri zmanjševanju revščine. ◆ Primerjajo dve različni sociološki razlagi revščine.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Opredelijo ekološko krizo. ◆ Predstavijo vzroke za ekološko krizo. ◆ Predstavijo nekatere globalne ekološke probleme (globalno spreminjanje podnebja, tanjšanje ozonske plasti, uničevanje naravnih ekosistemov, zmanjševanje biotske raznovrstnosti …). ◆ Razpravljajo o posledicah izbranih ekoloških problemov za svetovno prebivalstvo.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Predstavijo družbeno-kritične teorije, ki opozarjajo na vpliv družbenih, gospodarskih in političnih dejavnikov na zdravje posameznikov in posameznic. ◆ Razložijo povezanost socioekonomskih kategorij (izobrazbe, dohodka, sloja) in zdravja. ◆ Razložijo pomen javnega zdravstva pri omejevanju vpliva družbenega statusa na zdravje.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Poimenujejo in kratko predstavijo revitalizacijo religije ter vključijo različno razumevanje tega dogajanja. ◆ Predstavijo nova religijska gibanja: nastanek, značilnosti religijske vsebine in prakse, organizacijske oblike … ◆ Predstavijo verski fundamentalizem: nastanek in nekaj temeljnih značilnosti ter razlik med posameznimi fundamentalističnimi gibanji. ◆ Primerjajo oba pojava (npr. nova religijska gibanja so nastala v sekulariziranih okoljih, enako velja za religijski fundamentalizem; nova religijska gibanja vnašajo religijski pluralizem, verski fundamentalizem mu nasprotuje; nova religijska gibanja črpajo iz različnih religioznih tradicij, verski fundamentalizem vztraja pri dobesednem branju svetih besedil; verski fundamentalizem izraža nestrpnost do neverujočih ali drugače verujočih, za nova religijska gibanja tega ne moremo trditi …).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Predstavijo sezonsko, frikcijsko in strukturno brezposelnost – vzroke in posledice posameznih vrst. ◆ Razpravljajo o vplivu tehnoloških sprememb in globalizacije na brezposelnost. ◆ Opozorijo na gospodarsko rast brez zaposlovanja. ◆ Razpravljajo o posledicah brezposelnosti: slabša kakovost življenja, nižje mezde, manj varna zaposlitev, zmanjšanje zaposlitvenih možnosti, poglabljanje družbene delitve, več kriminala, izguba osebne in socialne identitete …	

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 9 1 5 2 1 1 1 0 4

1. Identiteta in kultura

1.1. Razložite kulturo v sociološkem in antropološkem pomenu.

_____

_____

(2 točki)

1.2. Predstavite jezik kot nematerialno sestavino kulture.

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Človek skoraj vsako potrebo (tudi očitno biološki potrebi, npr. hranjenje in spolnost) zadovoljuje s posredovanjem kulture.

(Počkar, M., in drugi (2011): Uvod v sociologijo. DZS, Ljubljana, str. 24)

1.3. Razložite trditev iz vira 1.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

1.4. Kako še drugače imenujemo proces »inkulturacije«.

_____

(1)

Navedite tri pomembne dejavnike (agense) tega procesa.

Prvi dejavnik: _____

Drugi dejavnik: _____

Tretji dejavnik: _____

(1)

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

1.5. Vrednote so pomemben del kulture. Opredelite vrednote in pojasnite, zakaj so si v globaliziranem svetu vrednote v različnih družbah vse bolj podobne.

Opredelitev vrednot: _____

_____

_____

(1)

Pojasnitev podobnosti vrednot v globaliziranem svetu: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.6. Razložite, kaj pomeni, da imajo nekatere družbene vrednote »visoko moralno težo«. Navedite dva primera takih vrednot.

Razlaga: _____

_____

(1)

Navedbi primerov:

Prvi primer: _____

Drugi primer: _____

(1)
(2 točki)

Vir 2

117. člen

Študent, zoper katerega je sprožen disciplinski postopek, je dolžan v njem sodelovati.
V disciplinskem postopku ima študent zlasti naslednje pravice:

– da je pravočasno seznanjen z očitano disciplinsko kršitvijo,
– da sta mu zagotovljena čas in možnost za pripravo obrambe,
– da se lahko izjavi o vseh dejstvih in dokazih, ki ga obremenjujejo,
– da navaja dejstva in dokaze v svojo korist, da se brani z molkom ter da se brani sam ali z zagovornikom.

(https://www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/organizacija__pravilniki_in_porocila/predpisi_statut_ul. Pridobljeno: 1. 11. 2017.)

1.7. Katera sestavina kulture je vključena v zapisu iz vira 2? Navedite in predstavite jo.

Navedba: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

1.8. Kako družba dosega, da ljudje spoštujejo sestavino kulture iz vira 2? V odgovor vključite tudi navedbo konkretnega primera.

Razlaga: _____

_____

(1)

Primer: _____

(1)
(2 točki)

1.9. Pojasnite vlogo artefaktov v sodobnih potrošniških družbah in navedite dva primera pomembnih artefaktov v tem tipu družb.

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)

Navedbi primerov:

Prvi primer: _____

Drugi primer: _____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

2. Odločanje v skupnosti

2.1. Opredelite državo v širšem in ožjem pomenu.

Država širšem pomenu: _____

_____

_____

(2)

Država v ožjem pomenu: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.2. Navedite veje oblasti v modernih demokratičnih državah.

Prva veja oblasti: _____

(1)

Druga veja oblasti: _____

(1)

Tretja veja oblasti: _____

(1)
(3 točke)

2.3. Razložite dve značilnosti demokratične države.

Prva značilnost: _____

_____

_____

(2)

Druga značilnost: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.4. Anthony D. Smith loči 4 tipe nastajanja nacij. Načinu nastajanja nacij v levem stolpcu dodajte črko države v desnem stolpcu, ki se je oblikovala na ta način.

_____ zahodni tip	A	ZDA
_____ etnični tip	B	Somalija
_____ kolonialni tip	C	Francija
_____ imigrantski tip	D	Slovenija

(2 točki)

2.5. Kaj so politične stranke?

_____

_____

(1 točka)

2.6. Kateri vrsti (tipa) interesnih skupin poznamo? Navedite ju, pojasnite značilnosti in za vsako navedite primer.

Prvi tip/vrsta interesnih skupin: _____

Značilnost: _____

_____

Primer: _____

(2)

Drugi tip/vrsta interesnih skupin: _____

Značilnost: _____

_____

Primer: _____

(2)
(4 točke)

2.7. Pojasnite pojem volilna abstinenca.

_____

_____

(1 točka)

2.8. Predstavite pomen taktičnih oziroma negativnih volilnih odločitev.

_____

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

3. Družba – zdravje, telo, bolezen

3.1. Kako imenujemo pojav, za katerega je značilna neskladnost telesa in spolne identitete, ki lahko vodi k preoblikovanju telesa z namenom usklajenosti z notranjim doživljanjem sebe.

_____

(1 točka)

3.2. Kako imenujemo namerno povzročanje trajnih ali začasnih sprememb na živem človeškem telesu v povezavi z religioznimi, estetskimi ali drugimi družbenimi razlogi?

Prvo poimenovanje: _____

(1)

Drugo poimenovanje: _____

(1)
(2 točki)

3.3. Sociolog Bryan S. Turner je v zvezi z razlago bolezni in zdravja upošteval dve merili – kje se iščejo vzroki bolezni in pri kom se iščejo. Za vsako merilo (dimenzijo) navedite dve razlagi, ki ju predvideva Turner.

Kje se iščejo vzroki?

_____

_____

(2)

Pri kom se iščejo vzroki?

_____

_____

(2)
(4 točke)

3.4. Navedite tri značilnosti pojmovanja telesa, zdravja in bolezni, ki jih uveljavlja zahodna medicina.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

3.5. Kateri od navedenih avtorjev opozarja na represivno disciplinarno vlogo medicine?

A Michel Foucault.
B Talcott Parsons.
C Bryan S. Turner.
D Raymond Boudon.

(1 točka)

3.6. Kako imenujemo proces, v katerem je čedalje več področij družbenega življenja in navad posameznikov in posameznic obravnavanih z vidika medicine?

_____

(1 točka)

3.7. Navedite dve bistveni značilnosti javnega zdravstva.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.8. V zadnjem obdobju se uveljavljajo razlage, ki poudarjajo odgovornost posameznika za zdravje. Navedite dva bistvena poudarka teh razlag.

Prvi poudarek: _____

_____

(1)

Drugi poudarek: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.9. Katera od navedenih socioloških teorij pojasnjuje povezanost družbenih neenakosti in zdravja?

A Religiozno-mitične teorije.
B Konfliktne teorije.
C Interakcionistične teorije.
D Biološke teorije.

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3.10. Razložite, kako se kaže povezanost družbenih neenakosti in zdravja.

_____

_____

_____

(2 točki)

3.11. Kateri od navedenih pojmov označuje družbene in kulturne vidike spolnih razlik?

A Spolna dihotomija.

B Družbena konstrukcija spola.

C Družbeni spol.

D Biološki spol.

(1 točka)

4. Odklonskost in kriminaliteta

Vir 1

Le glej, sin moj, da se ne boš norčeval iz starih, bolnih in pohabljenih … ne žali drugih, ne bodi za slab zgled, ne govori preveč in ne prekinjaj tistega, ki govori … Ne vstopaj in ne izstopaj pred starejšimi od sebe; če sediš ali stojiš, jim v znak spoštovanja raje odstopi svoje mesto. Ne začenjaj govoriti pred njimi in ne prekinjaj jih … Ne začenjaj prvi jesti ali piti, ampak pred tem postrezi vse ostale … Ko se z nekom pogovarjaš, o, sin moj, ne mahaj z rokami in nogami, kajti to počno ljudje, ki so bebavi.

(Lucena, M. (1994): Kako so živeli Azteki. EWO, Ljubljana, str. 38)

4.1. Kako imenujemo ubogljivost, podredljivost in sprejemanje vnaprej določenih vzorcev vedenja, ki jih omenja vir 1?

_____

(1 točka)

4.2. Navedite štiri okoliščine, ki določajo opredeljevanje odklonskosti. Eno izmed okoliščin podrobneje predstavite in zanjo navedite tudi konkreten primer.

Navedba štirih okoliščin: _____

_____

(2)

Navedba izbrane okoliščine: _____

Pojasnitev izbrane okoliščine: _____

_____

_____

(1)

Konkreten primer: _____

_____

_____

(1)
(4 točke)

Vir 2

Uradne statistike verjetno podcenjujejo obseg kriminala belih ovratnikov in gospodarskega kriminala v mnogo večji meri, kot podcenjujejo obseg kriminalitete na splošno. Posledica tega je, da uradna statistika prikazuje kriminaliteto pretežno kot vedenje delavskega razreda. Mnoge sociološke teorije obravnavajo družbeni razred kot ključ za pojasnjevanje kriminalne deviantnosti. Glede na naravo statistik o kriminaliteti, ki lahko dajejo zavajajoč vtis o odnosu med razredom in kriminaliteto, ta sklep morda ni upravičen. Različni razredi lahko storijo različne tipe kaznivih dejanj, vendar ni mogoče z gotovostjo trditi, da so nižji razredi precej bolj nagnjeni h kriminaliteti kot višji.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija: Teme in pogledi. DZS, Ljubljana, str. 412)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4.3. Opredelite pojem »kriminal belih ovratnikov«, ki ga omenja vir 2. Navedite tudi konkreten primer, ki ga označujemo s tem pojmom.

Opredelitev: _____

_____

(1)

Konkreten primer: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.4. Navedite dva različna razloga za to, da dejanja, ki jih opredeljujejo kot kriminal belih ovratnikov, niso zastopana v uradnih statistikah.

Prvi razlog: _____

_____

(1)

Drugi razlog: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.5. Navedite eno družbeno funkcijo, ki jo nekateri sociologi pripisujejo odklonskosti.

_____

(1 točka)

4.6. Na črto vpišite manjkajočo besedo, s katero bo trditev postala vsebinsko ustrezna.

Cesare Lombroso: Kriminalci se od konformnih ljudi razlikujejo tudi po _____.

Sigmund Freud: Zločinsko vedenje je posledica premočnega _____, ki povzroča neznosne občutke krivde.

Robert Merton: Model, ko posamezniki ravnajo odklonsko in bogastvo skušajo doseči nelegalno, imenujemo _____.

Emile Durkheim: Odklonskost je funkcionalna tudi zato, ker omogoča družbene _____.

(2 točki)

4.7. Z eno izmed spodaj navedenih socioloških teorij pojasnite dejstvo, da se v zaporu najpogosteje znajdejo pripadniki nižjih družbenih slojev.

Obkrožite izbrano sociološko teorijo.

A Mertonova teorija strukturne napetosti B konfliktna teorija

Pojasnitev: _____

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

4.8. Kako imenujemo stanje breznormnosti, ko družbene norme, ki zagotavljajo red, ne veljajo več oziroma jih posamezniki in posameznice ne doživljajo kot obvezujoče? Obkrožite črko pred pravilno rešitvijo.

A Anomalija.
B Anonimnost.
C Avtonomija.
D Anomija.
E Avtoriteta.

(1 točka)

4.9. Kako imenujemo nenehno nadzorovanost posameznikov, kar vključuje preglednost dogodkov in njihovih nosilcev in tako vidnost vsega, kar se dogaja?

_____

(1 točka)

Vir 3

Babiloncem se moramo zahvaliti za eno najpomembnejših poglavij v vsej zgodovini prava, tako zaradi množice pravnih besedil, ki so nam jih zapustili, kakor tudi zaradi izjemnega pristopa do uzakonjanja pravnih norm. […] Naložene kazni so bile bodisi materialne (kot na primer odškodnine) ali telesne (bičanja, pohabljanja), poznali pa so tudi izgon ali smrtno kazen (z zadušitvijo, sežigom na grmadi, nasajanjem na kol).

(Peinado, F. L. (1994): Kako so živeli Babilonci. EWO, Ljubljana, str. 70 in 72)

4.10. Katera v vseh modernih državah prisotna formalna kazen ni omenjena v viru 3?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4.11. Povežite cilje kaznovanja v levem stolpcu z njihovim primerom v desnem tako, da na prazno črto v levem stolpcu napišete ustrezno črko iz desnega stolpca.

_____ splošna negativna prevencija	A	storilca se poskuša resocializirati
_____ posebna negativna prevencija	B	utrjevanje konformnosti dužbe
_____ splošna pozitivna prevencija	C	storilcu se s kaznijo povzroči trpljenje
_____ posebna pozitivna prevencija	D	zastraševanje družbe

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1. **Razpravljajte o vplivu spola na družbeni status posameznikov in posameznic.**
   V odgovoru opredelite biološki in družbeni spol, predstavite Parsonsov pogled na vlogo spolov v družbi in feministične kritike, razpravljajte o spreminjanju položajev moških in žensk v sodobnih družbah ter o vplivu spola na družbeni status posameznikov in posameznic.

2. **Razpravljajte o dezorganizaciji družin. Pojasnite trende in sociološko razlago vzrokov za dezorganizacijo družin v sodobnem času.**

3. **Razpravljajte o treh različnih vidikih revitalizacije religij.**

4. **Razpravljajte o povezanosti delovanja medijev z globalizacijo.**

5. **Razpravljajte o značilnostih in posebnostih znanstvenih spoznanj.**
   Izpostavite razlike med vsakdanjim (laičnim) in znanstvenim spoznanjem. V razpravi soočite razmisleke različnih avtorjev (filozofov, sociologov), s katerimi so opozorili na značilnosti, tudi omejitve v spoznavnem procesu. Predstavite začetke in posebnosti moderne znanosti.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M191521113

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 30. maj 2019

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	2	◆ Način življenja določene družbe, ki vključuje vse materialne in nematerialne stvaritve.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	◆ Poseben simbolni sistem; arbitrarna povezanost med znaki in vsebinami.	Če odgovor kandidata vsebuje le navedbe funkcij jezika, 0 točk.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	2	◆ Obe potrebi zadovoljujemo na »kulturno določen način« (z vplivi vrednot, norm in običajev ter v povezavi s simbolnimi pomeni).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ socializacija	
	1	tri od: ◆ družina ◆ šola ◆ mediji ◆ vrstniki …	Za tri pravilne rešitve 1 točka.
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	Vrednote so, ena od: ◆ ideje o tem, kaj je dobro, zaželeno, lepo, primerno, cenjeno. ◆ smernice, ki motivirajo, vodijo človekovo življenje in njegovo delovanje.	
	2	◆ Vse sestavine kulture, tudi vrednote, prihajajo v stik z drugimi kulturami (tehnološki razvoj; večji pretok ljudi prometa, informacij ...). Se mešajo, prenašajo, vplivajo druga na drugo in postajajo vse bolj podobne.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ Vrednote, ki veljajo v družbi kot izjemno pomembne.	
	1	dve od: ◆ življenje ◆ svoboda ◆ pravičnost ◆ enakopravnost ◆ znanje/izobrazba ◆ uspeh ◆ zdravje ◆ družina ...	Za dve pravilni rešitvi 1 točka.
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	◆ (družbene) norme	
	1	◆ Družbeni dogovori/pravila, ki določajo ravnanje ljudi v določeni družbi (zapovedi in prepovedi).	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ z družbenim nadzorom/s sankcijami (nagrajevanje, kaznovanje)	
	1	◆ konkreten primer nagrade ali kazni (denarna nagrada, napredovanje, pohvala, denarna kazen, zapor ...)	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	2	◆ Množična proizvodnja izdelkov je temelj sodobne potrošniške družbe. Hkrati tudi potrošniki ne želijo in ne znajo živeti brez velike ponudbe izdelkov (začarani krog hiperprodukcije).	
	1	dve od: ◆ avtomobil ◆ računalnik ◆ oblačila ◆ obutev ◆ kozmetika …	Za dve pravilni rešitvi 1 točka.
Skupaj	3		

2. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	2	◆ Država v širšem pomenu je opredeljena z ozemljem, prebivalstvom in oblastjo.	Če kandidat državo opredeli le kot geografsko-politično tvorbo, 1 točka. Če v opredelitvi manjka en element, 0 točk.
	2	◆ Sistem političnih institucij, ki izvajajo oblast.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ zakonodajna	
	1	◆ izvršilna	
	1	◆ sodna	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	4	dve od: ◆ državna oblast je izvoljena ◆ državna oblast je zamenljiva ◆ državljani in državljanke so svobodni in enaki pred zakonom ◆ zagotovljene so politične pravice (npr. volilna pravica) ◆ pravica do političnega združevanja ◆ priznana je raznolikost družbenih interesov ◆ možnost posrednega in neposrednega odločanja …	V odgovoru mora kandidat ustrezno navesti in pojasniti dve od navedenih značilnosti. Za vsako ustrezno navedbo in pojasnitev dobi 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	◆ C ◆ D ◆ B ◆ A	Za štiri pravilne rešitve 2 točki, za tri ali dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ Organizacije, ki poskušajo (z volitvami) priti na oblast.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	◆ zaščitne interesne skupine: zaščita svojih članov – sindikati, poklicna in profesionalna združenja …	
	2	◆ ciljne interesne skupine: organizirajo se zaradi določenega cilja – boj proti mučenju živali, varstvo okolja, zavzemanje za pravice istospolnih …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ Ljudje se ne udeležujejo volitev.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ Ljudje volijo določeno stranko zato, da bi preprečili zmago drugim strankam.	

3. Družba – zdravje, telo, bolezen

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ transseksualizem/transseksualnost/transspolnost	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	◆ (telesne) modifikacije	
	1	◆ mutilacije	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	2	◆ religiozno-(mitične) razlage ◆ posvetne (medicinske) razlage	
	2	◆ individualistične razlage/vzroki se iščejo pri posamezniku ◆ kolektivistične razlage/vzroki se iščejo v družbi	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	3	tri od: ◆ človeško telo je biološko-fiziološka enota ◆ bolezen je odstopanje od normalnega ◆ vsaka bolezen zahteva specializacijo ◆ telo deluje kot stroj ◆ jasna razmejitev med normalnimi in abnormalnimi procesi	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ A	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ medikalizacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ zmanjšan vpliv družbenega statusa na dostop do zdravstvenih storitev	
	1	◆ splošna (finančna in regionalna) dostopnost do zdravstvenih storitev	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ Vsak je odgovoren za zdrav življenjski slog.	
	1	◆ Kdor ne skrbi za svoje zdravje, naj si zdravljenje plača sam.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	2	◆ V nižjih slojih sta stopnji obolevnosti in smrtnosti večji.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.11	1	◆ C in A	

4. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ konformnost/konformno vedenje	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	2	◆ kje, v kateri družbi se je dejanje zgodilo ◆ kdaj, v katerem zgodovinskem obdobju se je dejanje zgodilo ◆ kdo je storil neko dejanje ◆ v kakšni situaciji, okoliščinah je bilo neko dejanje storjeno	Za štiri pravilne rešitve 2 točki, za tri ali dve 1 točka.
	1	◆ ustrezna pojasnitev izbrane okoliščine, npr. s časom se spreminjajo družbene norme in tako tudi pojmovanje odklonskosti	
	1	◆ ustrezna navedba konkretnega primera, npr. fizično kaznovanje otrok je bilo v preteklosti sprejemljivo, danes pa ni več	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	1	◆ kriminal oseb oz. skupin z višjim družbenim statusom	
	1	ena od: ◆ poslovne goljufije ◆ utaje davkov ◆ sprejemanje podkupnin ◆ poneverjanje poslovnih rezultatov ◆ kršenje profesionalne etike …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	2	dve od: ◆ pripadniki višjih slojev so manj nadzorovani ◆ dejanja niso »vidna navzven« ◆ zaradi družbene moči lahko vplivajo na preiskavo ◆ pridobijo si najboljšo pravno pomoč ◆ opravljajo vlogo nadzora …	Za vsak ustrezno naveden razlog po 1 točko.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	ena od: ◆ utrjuje konformnost večine ◆ omogoča družbene spremembe ◆ omogoča družbeni napredek ◆ daje delo represivnim državnim organom	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	◆ telesu (telesnih znakih, izgledu, bioloških danostih ...) ◆ nadjaza ◆ inovatorstvo ◆ spremembe	Za štiri pravilne rešitve 2 točki, za tri ali dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	3	◆ Mertonova teorija strukturne napetosti: Pripadnikom nižjih družbenih razredov so cilji (uspeh) zelo pomembni, vendar pa nimajo možnosti, da bi jih dosegli v skladu z obstoječimi normami. Njihova odklonskost je prilagoditev (adaptacija) strukturni napetosti.	
		Konfliktna teorija, ena od: ◆ Pripadniki nižjih družbenih razredov ne posedujejo družbene moči in tako ne oblikujejo zakonov, ki ščitijo/prikrivajo odklonskost višjih slojev. ◆ Pripadniki nižjih družbenih slojev so bolj nadzorovani in njihove kršitve je lažje odkriti.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ D	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ panopticizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.10	1	ena od: ◆ odvzem prostosti ◆ zaporna kazen ◆ zapor ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.11	2	◆ D ◆ C ◆ B ◆ A	Za štiri pravilne rešitve 2 točki, za tri ali dve 1 točka.

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Opredelijo biološki in družbeni spol. ◆ Predstavijo Parsonsov pogled na vlogo spolov v družbi (ekspresivna ženska vloga in instrumentalna moška). ◆ Predstavijo kritične feministične poglede. ◆ Ugotavljajo spreminjanje položaja žensk in moških v modernih družbah. ◆ Ugotavljajo razlike med posameznimi družbami v sodobnem svetu. ◆ Na podlagi znanih podatkov ovrednotijo, koliko je v različnih družbenih okoljih spol determinanta pripisanega družbenega statusa.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Navedejo in pojasnijo dva tipa dezorganizacije družin (strukturno in funkcijsko dezorganizacijo). ◆ Opozorijo/nakažejo, da dezorganizaciji nista nujno povezani. ◆ Vključijo sociološko razlago vzrokov strukturne dezorganizacije: – spremenjena socialna funkcija zakonske zveze, – večja družbena sprejemljivost razvez, – spremenjena pričakovanja ljudi, – spremenjen družbeni položaj žensk, – zvišan življenjski standard ljudi … ◆ Razložijo vzroke funkcijske dezorganizacije: – nasilje – zasvojenost – brezposelnost ...	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Pojasnijo, kaj razumemo z revitalizacijo religij. ◆ Razpravljajo o treh vidikih od: – ljudska religioznost – nova religijska gibanja – sekularna religija – civilna religija in – verski fundamentalizem	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Pojasnijo pomen obstoja svetovnega informacijskega reda, mednarodnega sistema produkcije, distribucije in potrošnje informacij. ◆ Opozorijo na majhno število agencij, ki usmerjajo tokove informacij in zagotavljajo največ novic in objav. ◆ Ugotavljajo prevlado ameriških virov v produkciji in distribuciji informacij. ◆ Opredelijo medijski imperializem/kulturni imperializem. ALI ◆ Opredelijo pomen medijev v sodobnih družbah. ◆ Predstavijo globalizacijo. ◆ Razpravljajo o medijih kot enem od dejavnikov globalizacije. ◆ Opozorijo na medijski/kulturni imperializem.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Izpostavijo razlike: – Vsakdanje spoznanje temelji na neposrednem izkustvu, je časovno in prostorsko omejeno; znanje oz. znanstveno spoznanje ima širšo družbeno vrednost, vključuje le preverjena in družbeno priznana znanja. – Znanje je individualno omejeno (subjektivna zaloga znanja) ter družbeno oz. kulturno pogojeno in omejeno z vplivi oblasti in njenih nosilcev (družbena zaloga znanja). ◆ V odgovor vključijo stališča najmanj dveh različnih avtorjev: Platon, Descartes, Kant, Galileo, Kopernik, Wittgenstein, Weber, Durkheim, Marx ... ◆ Moderno znanost umestijo v čas, družbene okoliščine, opredelijo funkcije moderne znanosti.	

Skupno število točk IP 2: 40

M 1 9 2 5 2 1 1 1 0 4

1. Družbene različnosti in neenakosti

1.1. Kaj je družbeni status?

_____

_____

(1 točka)

1.2. Katere tri določnice opredeljujejo družbeni status?

Prva določnica: _____

Druga določnica: _____

Tretja določnica: _____

(2 točki)

1.3. Opredelite statusno neskladje (inkonsistenca) in ga ponazorite s konkretnim primerom.

Opredelitev: _____

_____

_____

(1)

Konkreten primer: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 1

Zemljiški gospod (fevdalec) v zgodnjem srednjem veku je svojo zemljo delil v dvorno ali pridvorno in tisto, ki jo je dajal v obdelovanje tlačanom. Ti tlačani so bili kot zatirani razred seveda v slabšem pravnem položaju; bili so »privezani« na zemljo (tj. mogoče jih je bilo prodajati ali podarjati skupaj z zemljiščem, niso se smeli svobodno seliti) in morali so dajati zemljiškemu gospodu dajatve v naravi. Poleg tega so mu morali delati tlako (rabóto), recimo obdelovati pridvorno ozemlje ali delati na gospodovem dvoru.

(Bleicken, J., in drugi (1976): Svetovna zgodovina, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 283 in 285)

1.4. Kateri sistem družbene slojevitosti je prikazan v viru 1?

_____

(1)

Kakšen je družbeni status v viru 1 predstavljenega sistema?

_____

(1)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

Predstavite še dve značilnosti v viru 1 predstavljenega sistema družbene slojevitosti.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

(4 točke)

1.5. Navedite in predstavite še eno obliko družbene slojevitosti, ki ni predstavljena v viru 1.

Navedba: _____

Predstavitev: _____

_____

_____

(2 točki)

1.6. Povežite avtorja s ključnimi pojmi tako, da na prazno črto v levem stolpcu napišete ustrezno črko iz desnega stolpca.

_____ Pierre Bourdieu	A	tržni položaj
_____ Karl Marx	B	razdelitev družbe na štiri razrede
_____ Max Weber	C	kulturni kapital
_____ Erik Olin Wright	D	razredni boj

(2 točki)

1.7. Socialni kapital je tesno povezan s socialnimi omrežji. Opredelite socialna omrežja.

_____

_____

(1 točka)

Vir 2

Louis Armstrong je bil rojen na družbenem dnu med prostitutkami in kriminalci. Že kot enajstletnik je nehal hoditi v šolo, vendar je zaradi svojega izrednega glasbenega talenta v dvajsetih letih 20. stoletja postal najboljši džezovski glasbenik na svetu. Znan je postal tudi med širšimi množicami in leta 1937 je postal prvi Afroameričan, ki je vodil nacionalni radijski program.

(Z družbenega dna na svetovni vrh, revija History, št. 52/2016, str. 14)

1.8. Katera oblika družbene mobilnosti je opisana v viru 2?

_____

(1 točka)

Vir 3

Prebivalstvo v Južni Afriki je mešano: približno 70 odstotkov je Afričanov, ki so jih imenovali Bantu, 18 odstotkov prebivalstva je angleško in afrikansko govorečih belcev, devet odstotkov jih je mešane rase in tri odstotke je Azijcev. Čeprav so bili črnci v Južni Afriki od nekdaj v veliki večini, so bili izpostavljeni hudi diskriminaciji: niso imeli volilne pravice, opravljali so lahko le najnižja dela, živeti pa so morali na posebnih, od belcev ločenih ozemljih.

(Gabrič A., Režek M. (2011): Zgodovina 4, Učbenik za četrti letnik gimnazije, DZS, Ljubljana, str. 244)

1.9. Na podlagi katerega dejavnika so bile diskriminirane osebe predstavljene v viru 3?

_____

(1 točka)

1.10. Kako imenujemo v viru 3 predstavljeni pojav, ko mora ena skupina ljudi živeti fizično (prostorsko) ločeno od preostalih?

A Etnična/rasna segregacija.

B Etnična/rasna distanca.

C Etnična/rasna diskriminacija.

D Etnična/rasna identiteta.

(1 točka)

1.11. Navedite konkreten primer, drugačen kot v viru 3, fizične (prostorske) ločenosti družbenih skupin.

_____

(1 točka)

1.12. Sociologija pozna več različnih razlag revščine. Obkrožite črko pred izbrano teorijo revščine in jo predstavite.

A TEORIJA SUBKULTURE REVŠČINE B TEORIJA SITUACIJSKE PRISILE

Predstavitev izbrane teorije: _____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2. Šolanje

Vir 1

Šolanje se je v minulih petdesetih letih marsikje v sodobnem svetu dramatično podaljšalo. V srednjih šolah je celotna populacija, odstotek mladih na visokih šolah nenehno naraščа. Danes je norma nadaljevati študij na visokih šolah in fakultetah, vsaj v evropskem prostoru, močna. Ta norma pomeni, da se od odraščajočih pričakuje, da ostajajo v šoli podaljšano obdobje in dosežejo visoko stopnjo izobrazbe.

(Ule, M. (2008): Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja, FDV, Ljubljana, str. 139)

2.1. Kako imenujemo pojav, ki ga v zvezi s šolanjem omenja vir 1?

_____

(1 točka)

2.2. Navedite in razložite dve družbeni okoliščini, ki sta sprožili in omogočili pojav, omenjen v viru 1.

Prva okoliščina: _____

_____

(2)

Druga okoliščina: _____

_____

(2)
(4 točke)

2.3. Kakšne posledice ima v viru 1 omenjeni pojav za:

prehod mladih v odraslost (v socialno-ekonomskem smislu): _____

_____

_____

(2)

družbeno vrednotenje dosežene stopnje formalne izobrazbe: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.4. Katere vidike delovanja šole kot dejavnika socializacije poudarjajo funkcionalistični sociologi? Kratko predstavite tri.

Prvi vidik: _____

_____

(1)

Drugi vidik: _____

_____

(1)

Tretji vidik: _____

_____

(1)
(3 točke)

2.5. Kako imenujemo načelo, po katerem se ljudje razvrščamo na različne družbene položaje v skladu s svojimi sposobnostmi in dosežki?

_____

(1 točka)

2.6. B. Bernstein je ugotavljal različne rabe jezika ali govorne kode pri različnih družbenih skupinah, kategorijah in institucijah. Kateri govorni kod je značilen za šolo?

_____

(1)

Predstavite njegove značilnosti.

_____

_____

(2)
(3 točke)

2.7. Zakaj otroci iz nižjih družbenih slojev po Bernsteinovi razlagi dosegajo v šoli slabši učni uspeh in nižje stopnje formalne izobrazbe?

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2.8. L. Althusser je šolo in njeno delovanje pojmoval kot (obkrožite pravilno rešitev):

A model družbenega sistema.
B most med družino in družbo.
C ideološki aparat države.
D represivni aparat države.

(1 točka)

2.9. Pojasnite pojem uradni kurikulum.

_____

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3. Množični mediji in komunikacije

Vir 1

Današnjemu človeku se povsod z vsemi sredstvi reprodukcijske tehnike – revijami, filmi, televizijskimi oddajami – ponuja možnost, da lahko strmi v podobe sveta, na videz se mu torej ponuja možnost, da je lahko udeležen v celotnem svetovnem univerzumu [...].

(Anders, G., v Fürst, M. (1996): Filozofija, DZS, Ljubljana, str. 11)

3.1. Sodobne družbe pogosto imenujejo tudi medijske družbe. Razložite, zakaj.

_____

_____

_____

(2 točki)

3.2. Katere so značilnosti množičnih medijev? Navedite tri različne značilnosti.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)

Tretja značilnost: _____

(1)

(3 točke)

3.3. Marshall McLuhan je leta 1962 zapisal: »Medij je sporočilo.« Razložite njegovo trditev.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 2

Hrvaška je po politični mentaliteti v marsičem podobna Poljski in razmerje med Slovenijo in Hrvaško je v tem smislu bržkone vzročno. Mogoče si je predstavljati, kako bi bila videti politika, če bi Slovenija imela na oblasti vlado, ki v prvo vrsto ne bi postavljala vladavine prava, temveč politično moč in nacionalistična gesla. Cerarjeva politika je na tem področju v nasprotju z nekaterimi drugimi (vendar bistvenimi) področji pomirjujoča.

(Markeš, J. (2017): Ko se greje prav v jedru, Delo, Sobotna priloga, 23. 12. 2017, str. 7)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3.4. Katera funkcija medijev je predstavljena v viru 2? Obkrožite pravilno rešitev.

A Informativna funkcija.
B Interpretacijska funkcija.
C Socializacijska funkcija.
D Zabavna funkcija.

(1 točka)

3.5. Navedite in predstavite še eno funkcijo medijev, ki ni vključena v vir 2.

_____

_____

_____

(2 točki)

3.6. Kako sodobne raziskave medijev povezujejo vplivnost medijev z družbenim kontekstom?

Razlaga: _____

_____

_____

(2 točki)

Vir 3

Internetno komuniciranje se od drugih oblik komuniciranja razlikuje že zaradi digitalne narave interneta kot medija. Internet pa tudi drugi digitalni mediji, kot so digitalna televizija, sateliti in mobilni telefoni, omogočajo interaktivnost, ki prej ni bila mogoča. Zaradi tega pa je naprej omogočena povratna informacija v realnem času. Če nam nekaj odgovarja ali nam nekaj ni všeč, to lahko povemo takoj in drugi bodo samo nekaj sekund pozneje to tudi videli. Da bi isto informacijo posredovali časopisu, bi morali čakati vsaj nekaj dni, pa še takrat ni rečeno, da bo objavljena, enako velja za radio. Pri televiziji je povratna informacija tako rekoč onemogočena.

(Bilban, N. (2005): Tradicionalni vs. digitalni mediji – 1. del, Finance Live, 28. 7. 2005, https://www.finance.si/127399. Posneto: 28. 1. 2018.)

3.7. Primerjajte med seboj tradicionalne in sodobne medije po njihovi učinkovitosti. V svoj odgovor vključite dva različna vidika primerjave ter oba utemeljite. Uporabite lahko vir 3.

Prvi vidik: _____

_____

(1)

Drugi vidik: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.8. Francoski filozof in sociolog, teoretik kulture Jean Baudrillard, je medijem pripisoval bistveno večji vpliv od katere koli druge tehnologije. Trdil je, da ustvarjajo »hiperrealnost«. Pojasnite pojem hiperrealnosti.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.9. Kako je vzpostavljena povezava med mediji ter političnimi in ekonomskimi elitami?

Povezava s političnimi elitami: _____

_____

(1)

Povezava z ekonomskimi elitami: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.10. Katerih dveh navedenih medijskih prikazov ni mogoče označiti kot medijski reprezentaciji stvarnosti (dogodkov, pojavov, procesov, oseb ...)? Obkrožite dve pravilni rešitvi.

A Ideološko obdelan prikaz.
B Objektivni prikaz.
C Subjektivni prikaz.
D Avtentični prikaz.
E Interesno obarvan prikaz.
F Manipulacija.

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4. Delo in prosti čas

4.1. Za katerega od naštetih dejavnikov lahko trdimo, da je v povezavi z družbenimi okoliščinami najbolj vplival na določitev delovnega časa? Obkrožite pravilno rešitev.

A Tehnološki izumi v postindustrijskih družbah.

B Razvoj kmetijstva v predindustrijskih družbah.

C Industrializacija in razvoj kapitalizma.

D Družbena organizacija sužnjelastniških družb.

(1 točka)

4.2. Kaj je značilno za delo kot zaposlitev?

_____

_____

_____

(3 točke)

4.3. Katera od spodaj navedenih razlag najbolj ustreza opisu zunajdelovnega časa?

A To je čas po upokojitvi.

B To je čas za odmor med delovnim časom.

C To je čas, ko ljudem ni treba biti na delovnem mestu in je lahko zapolnjen z drugimi obveznostmi.

D To je prosti čas.

(1 točka)

4.4. Kako se imenujeta obliki dela, opisani v spodaj navedenih opredelitvah?

Delo, ki poteka v organizacijah (podjetjih) in ga družba poskuša regulirati.

Oblika dela: _____

(1)

Proizvodnja ali storitev, ki je plačana ali neplačana in poteka zunaj za to določenih institucij.

Oblika dela: _____

(1)
(2 točki)

4.5. Pojasnite Marxov pojem odtujitev (alienacija) dela.

_____

_____

(2 točki)

4.6. Navedite dva kazalnika fleksibilizacije trga dela.

Prva navedba: _____

(1)

Druga navedba: _____

(1)
(2 točki)

4.7. Pojasnite bistvene značilnosti kolektivnega pogajanja kot sredstva, s katerim sindikati dosegajo svoje cilje.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.8. Imenujte tipe brezposelnosti, navedene v spodnjih opredelitvah.

Izhaja iz neusklajenosti med ponudbo in povpraševanjem po nekaterih poklicih.

Tip brezposelnosti: _____

(1)

Je posledica prehodov iz enega podjetja v drugo, iskanja prve ali ponovne zaposlitve.

Tip brezposelnosti: _____

(1)

Je posledica nihanj v proizvodnji zaradi narave dejavnosti, ki je vezana na določen čas.

Tip brezposelnosti: _____

(1)
(3 točke)

4.9. Naštejte tri dejavnike, ki v današnjih visokorazvitih družbah prispevajo k povečevanju stopnje brezposelnosti.

Prvi dejavnik: _____

(1)

Drugi dejavnik: _____

(1)

Tretji dejavnik: _____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

4.10. Povežite vzorce doživljanja dela in preživljanja prostega časa ter njihove razlage tako, da na črto v levem stolpcu vpišete pravilno črko iz desnega stolpca.

_____	Ni jasne meje med delom in prostim časom.	A	vzorec razširitve
_____	Delo in prosti čas se razlikujeta.	B	vzorec opozicionalnosti (nasprotnosti)
_____	Delo doživljajo kot nujno zlo; v prostem času se ukvarjajo z dejavnostmi, ki se od dela bistveno razlikujejo.	C	vzorec nevtralnosti

(1 točka)

1. **Analizirajte merila odraslosti in prehode v odraslost v razvitih modernih družbah.**

2. **Razpravljajte o konceptu in pojavnih oblikah moderne države.**
   Predstavite koncept moderne države. V razpravo vključite značilnosti nacionalne, pravne in demokratične države ter pojavne oblike avtoritarnosti in totalitarizma.

3. **Analizirajte ekonomski, politični in kulturni vidik globalizacije.**

4. **Razpravljajte o biološkem in družbenem spolu. Pojasnite vlogo biološkega in družbenega spola pri oblikovanju posameznikove spolne identitete.**

5. **Razpravljajte o vrstah in pomenu družbenega nadzora ter dilemah kaznovanja.**

V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

M 1 9 2 5 2 1 1 3

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 28. avgust 2019

SPLOŠNA MATURA

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ mesto posameznika oziroma posameznice na (hierarhični) družbeni lestvici	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	◆ ekonomsko stanje/položaj ◆ družbena moč ◆ družbeni ugled/prestiž	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ Določnice družbenega statusa (ekonomsko stanje, družbena moč in ugled) niso na isti ravni.	
	1	◆ navedba ustreznega konkretnega primera	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ (srednjeveški) stanovi	
	1	◆ pripisan status	
	2	dve od: ◆ zaprta oblika družbene slojevitosti ◆ družbena mobilnost ni mogoča (oziroma zgolj ob izjemnih priložnostih) ◆ značilen za srednjeveško fevdalno Evropo ◆ vsak sloj poseduje različne pravice in dolžnosti ◆ legitimizira se z religijo (božjo voljo) …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	2	Suženjstvo – značilnosti, dve od: ◆ zaprt sistem družbene slojevitosti ◆ odločilen je pripisani status ◆ dr. sistem v katerem ima posameznik v pravni lasti drugega človeka ◆ kot prevladujoča oblika družbene slojevitosti je zamrlo v 5. stol. (čeprav se določene oblike ohranijo vse do 19. stol.) ◆ družbena mobilnost ni mogoča (oziroma zgolj ob izjemnih priložnostih) …	Za le navedbo družbene slojevitosti brez značilnosti kandidat ne dobi točke.
		Kastni sistem (kaste) – značilnosti, dve od: ◆ zaprt sistem družbene slojevitosti ◆ odločilen je pripisani status ◆ temelji na hindujski religiji ◆ stiki med kastami niso dovoljeni …	
		Razredni sistem (razredi) – značilnosti, dve od: ◆ odprt sistem družbene slojevitosti ◆ odločilen je pridobljeni status ◆ omogočena je družbena mobilnost ◆ oblikovati se je začel z modernizacijo Z Evrope …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	2	◆ C ◆ D ◆ A ◆ B	Za štiri pravilne rešitve 2 točki, za tri ali dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	◆ Socialno omrežje tvorijo odnosi, ki jih vzpostavljajo ljudje v vsakdanjem življenju.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	ena od: ◆ vertikalna mobilnost ◆ znotrajgeneracijska/intrageneracijska mobilnost ◆ medgeneracijska/intergeneracijska mobilnost	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	1	◆ rase (barve kože)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	1	◆ A	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.11	1	ena od: ◆ židovski geti (srednji vek, Praga …) ◆ romska naselja v Sloveniji (Pušča, Žabjak …) ◆ rezervati severnoameriških staroselcev (indijanski rezervati …) ◆ begunska taborišča …	

Vpr.	Točke	Rešitev		Dodatna navodila
1.12		A TEORIJA SUBKULTURE REVŠČINE	B TEORIJA SITUACIJSKE PRISILE	
	2	◆ Revni izoblikujejo posebne življenjske vzorce, vrednote in norme, ki tvorijo specifično subkulturo. Značilna je vdanost v usodo, občutek nemoči in manjvrednosti. Revni niso usmerjeni v trdo delo, varčevanje, dolgotrajen študij, ampak v trenutno zadovoljevanje potreb, denar porabijo sproti in hitro izstopijo iz šolskega sistema.	◆ Ravnanje revnih je posledica situacije, v kateri se nahajajo. Ne varčujejo zato, ker nimajo česa privarčevati. Do dela imajo negativen odnos, ker so dela, ki jih opravljajo, slabo plačana, rutinska, brez ugleda in brez možnosti napredovanja.	

2. Šolanje

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ ekspanzija šolanja	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	4	dve od: ◆ pospešena ekonomska rast in tehnološki razvoj ◆ deklarativna zavezanost ustvarjanju enakih izobraževalnih možnosti ◆ uveljavljanje načela pravičnosti ◆ šola naj bi pripomogla k nadaljnji demokratizaciji ◆ šola naj bi pripomogla k razvoju individualnih sposobnosti …	Za vsako navedeno in ustrezno razloženo družbeno okoliščino 2 točki, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	2	◆ Prehodi v odraslost se podaljšujejo, mladi so dlje odvisni od izvorne družine, oblikuje se novo življenjsko obdobje (postadolescenca).	
	2	◆ Vrednost dosežene stopnje formalne izobrazbe se zmanjšuje, ta ni več toliko sredstvo družbenega vzpona, kot je nujno sredstvo proti družbenemu padcu.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	3	tri od: ◆ daje izkušnjo formaliziranih odnosov ◆ je model družbenega sistema (posameznik se nauči sodelovati z ljudmi, ki niso njegovi sorodnik in/ali prijatelji ◆ posameznik se v njej nauči samonadzorovanja in samoobvladovanja ◆ šola posreduje splošne vrednote ◆ utrjuje vrednoti dosežka in enakih možnosti …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ meritokracija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	◆ elaborirani kod	
	2	◆ obširen besedni zaklad, zmožnost izražanja abstraktnih idej, pojasnjevanje in utemeljevanje izrečenega, manj pomoči neverbalne komunikacije …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	2	◆ Ker uporabljajo restriktivni jezikovni kod (omejen besedni zaklad, kratke, slovnično preproste, pogosto nedokončane povedi, precej neverbalne komunikacije …), kar jih ovira pri šolskem delu.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	◆ jasno in neposredno izraženi (zapisani v različnih dokumentih) šolski cilji, vsebine in postopki	

3. Množični mediji in komunikacije

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	Ker mediji pomembno vplivajo na sodobne družbe, dve od: ◆ so pomemben dejavnik socializacije ◆ omogočajo (dejansko in navidezno) vpogled v dogodke, procese, pojave ... povsod po svetu, tudi tam, kjer ljudje niso neposredno navzoči ◆ iz medijskih poročil si ljudje ustvarjajo podobo sveta ◆ imajo možnost manipuliranja s človeško zavestjo, ◆ v povezavi s kapitalom in politiko vplivajo na družbene ter individualne odločitve in procese ...	Za dva ustrezna argumenta 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	3	tri od: ◆ Omogočajo množično komuniciranje. ◆ Sporočila namenjajo številnemu, heterogenemu, anonimnemu občinstvu. ◆ Delujejo javno. ◆ Hitrost prenosa informacij je lahko izjemno velika. ◆ Vrednost vsebine informacij je pogosto kratkotrajna ...	Za vsako vsebinsko različno in ustrezno navedeno značilnost 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	2	◆ Mediji niso le pasivni prenašalci sporočil, aktivno jih (so)ustvarjajo.	Za izpostavitev aktivne vloge medijev v oblikovanju medijskih sporočil in en ustrezen argument 2 točki, za trditev brez argumenta 1 točka.
		argument, ena od: ◆ Mediji izbirajo vsebine sporočil. ◆ Mediji določajo njihovo pomembnost. ◆ Mediji obdelajo vsebine in tako vplivajo na njihovo razumevanje ter interpretacijo.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	2	navedba, ena od: ◆ informacijska funkcija ◆ socializacijska funkcija ◆ zabavna funkcija	Za pravilno navedbo in ustrezno predstavitev funkcije 2 točki, samo za navedbo funkcije 1 točka.
		◆ ustrezna predstavitev funkcije	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	2	◆ opozarjajo na aktivno vlogo občinstva ◆ ta vloga je odvisna od družbenega konteksta (družinsko poreklo, vpliv etnične pripadnosti, vpliv socialnega statusa, vpliv spolne identitete, realna ali fiktivna družbena ogroženost bralcev, poslušalcev, gledalcev ...)	Za izpostavitev aktivne vloge občinstva v razumevanju medijskih sporočil in ustrezno razlago 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	2	Sodobni mediji so učinkovitejši od tradicionalnih, dve od: ◆ so hitrejši, ◆ dosežejo večje število ljudi, ◆ vplivajo že v najzgodnejših obdobjih življenja, ◆ zaradi vizualizacije so prepričljivejši, ◆ tehnologija omogoča prepričljivejše obdelave informacij (širijo lažne novice), ◆ omogočajo interaktivnost ...	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	2	ena od: ◆ Mediji reprezentirajo realnost oz. iz delcev realnosti ustvarjajo neobstoječo realnost. ◆ Medijska stvarnost je konstruirana iz delčkov obstoječe stvarnosti, ki jih mediji poljubno sestavljajo, izločajo, dodajajo neobstoječe. ◆ V medijski stvarnosti mediji ustvarijo simulakre (podobe stvarnosti, sestavljene iz drugih podob, ne pa iz stvarno obstoječega sveta). ◆ Človeška zavest ne zmore razločiti med stvarno obstoječim in konstrukcijami, posebej če gre za vizualne podobe (ker so te tako prepričljive).	Za ustrezno celovito razlago 2 točki, za delno ustrezno 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	◆ Politične elite imajo moč odločanja o pomembnih zadevah v družbi, zato si lahko interesno podredijo medije (izbira vsebin, interpretacije vsebin, nadzor ...).	
	1	◆ Ekonomske elite vzpostavijo lastništvo nad mediji in si s tem ustvarijo možnost zastopanja svojih interesov.	
Skupaj	**2**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	1	◆ B	
	1	◆ D	
Skupaj	**2**		

4. Delo in prosti čas

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	3	tri od: ◆ določen delovni čas ◆ zaposlitev je časovno in prostorsko ločena od družine ◆ delo je plačano …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ formalno delo	
	1	◆ neformalno delo	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	◆ Delo postane blago na trgu oziroma sredstvo za zaslužek (pridobitev) denarja. ◆ Delavec se do ustvarjenega obnaša kot do tujega predmeta, delo postane nenaravna dejavnost brez vsebine in dostojanstva.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	dve od: ◆ povečevanje nezaposlenosti ◆ nihanje zaposlenosti ◆ nihanje deleža stalno in redno zaposlenih ◆ povečevanje deleža zaposlenih za skrajšan delovni čas	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	2	dve od: ◆ Gre za pogajanja med sindikati in delodajalci. ◆ Rezultat pogajanja je kolektivna pogodba, s katero se določajo plače, varnost delovnih mest, pogoji dela, udeležba pri delitvi dobičkov …	Za oba elementa odgovora 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ strukturna brezposelnost	
	1	◆ frikcijska brezposelnost	
	1	◆ sezonska brezposelnost	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ tehnologija	
	1	◆ globalizacija	
	1	◆ neoliberalizem (ideologija svobodnega trga)	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.10	1	◆ A ◆ C ◆ B	Za tri pravilne rešitve 1 točka.

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Predstavijo merila odraslosti v razvitih modernih družbah (zaposlitev, osamosvojitev od izvorne družine oziroma družine orientacije …). ◆ Analizirajo nove okoliščine odraščanja, podaljševanja mladosti in oblikovanja mladosti kot izobraževalnega moratorija. ◆ Izpostavijo razpršenost doseganja pomembnejših točk odraščanja (ekonomska in družbena merila odraslosti se pomikajo v kasnejša leta …). ◆ Pojasnijo vpliv omejenih možnosti zaposlitve pri prehodu v odraslost. ◆ Izpostavijo nejasnost, negotovost, individualiziranost prehodov v odraslost. ◆ Predstavijo večjo členitev »predodraslega« obdobja (klasična mladost, podaljšana mladost, predodraslo obdobje).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	Predstavijo koncept moderne države. V razpravo vključijo: ◆ značilnosti nacionalne države, ◆ značilnosti pravne države, ◆ značilnosti demokratične države, ◆ pojavne oblike avtoritarnosti in totalitarizma v modernih državah.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Opredelijo in predstavijo globalizacijo. ◆ Navedejo in ustrezno analizirajo vse tri vidike globalizacije (ekonomski, politični in kulturni vidik).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Predstavijo razlago biološkega spola (spolni dimorfizem). ◆ Predstavijo razlago družbenega spola (družbeni in kulturni vidiki spolnih razlik). ◆ Predstavijo razlago spolne dihotomije (asimetrije) v povezavi z družbenim kontekstom (družbene razlike in neenakosti). ◆ Predstavijo razlago nastanka spolne identitete (biološke razlike kot izhodišče ter pomen kulturnih in družbenih dejavnikov).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Opredelijo družbeni nadzor. ◆ Predstavijo in razpravljajo o pomenu in vlogi neformalnega družbenega nadzora. ◆ Predstavijo in razpravljajo o pomenu in vlogi formalnega družbenega nadzora. ◆ Izpostavijo spremembe v oblikah kaznovanja, spremembe v ciljih zaporne kazni …	

Skupno število točk IP 2: 40

M 2 0 1 5 2 1 1 1 0 4

1. Odločanje v skupnosti

1.1. Opredelite družbeno moč.

_____

_____

(1 točka)

Vir 1

Četudi je bil vladar nesposoben, so se zaradi prepričanja, da človek postane monarh po božji volji, le redko zatekali k odstavitvi. Če je Bog kralja posadil na prestol – in ta vera je bila neizpodbiten del vladarske legitimnosti – ga tudi odstrani lahko le on.

(Evans, R. (2017): Norost kralja Donalda, Global, september 2017, str. 102)

1.2. Max Weber je glede na izvor legitimnosti razlikoval več tipov legitimne oblasti. Imenujte tip oblasti, ki ga lahko razberete iz besedila v viru 1.

_____

(1 točka)

1.3. Navedite še dva tipa oblasti, ki nista opisana v viru 1, in enega izmed njiju podrobneje predstavite.

Prvi tip oblasti: _____

Drugi tip oblasti: _____

(1)

Izbrani tip oblasti: _____

Predstavitev izbranega tipa oblasti: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.4. Dopolnite.

Po Maxu Webru ima država na svojem ozemlju zakonit monopol nad sredstvi _____.

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

M 2 0 1 5 2 1 1 1 0 5

Vir 2

Neusmiljeni, nasilni in nepopustljivi Francisco Franco se je na oblast povzpel z vojaško podporo nacistične Nemčije in Mussolinijeve Italije. Preden si je leta 1939 prisvojil popolno oblast, je pobil več tisoč nasprotnikov. Razglasil se je za el caudilla – špansko različico firerja. Med državljansko vojno in v prvih letih diktature so njegove nasprotnike zapirali v koncentracijska taborišča. Tam naj bi usmrtili tristo tisoč ljudi. […] Predstavljal se je za zaščitnika »katoliške Španije« in za sovražnika brezbožnega komunizma. Njegova politika je bila sovražna do žensk, ki niso smele biti učiteljice, sodnice, niso smele imeti bančnega računa in celo zapustiti nasilnega soproga. Razveljavil je zakone, ki niso bili sklenjeni v skladu s katoliško doktrino. Prepovedal je marsikaj, med drugim ločitev, kontracepcijo, splav in homoseksualnost.

(Brown, D. (2017): Izvor, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 174–175)

1.5. Kako imenujemo državo, opisano v viru 2? Obkrožite pravilno rešitev.

A Avtonomna država.

B Avtoritetna država.

C Avtoritarna država.

D Avtoritualna država.

(1 točka)

1.6. Navedite tri značilnosti v viru 2 predstavljene države.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)

Tretja značilnost: _____

(1)
(3 točke)

1.7. Predstavite eno značilnost modernih t. i. »*catch-all*« političnih strank.

_____

_____

(1 točka)

1.8. Navedite dve razliki, po katerih se interesne skupine razlikujejo od političnih strank.

Prva razlika: _____

(1)

Druga razlika: _____

(1)
(2 točki)

1.9. V Ustavi Republike Slovenije je zapisano, da vsak polnoletni državljan poseduje pravico odločanja na štirih različnih vrstah državnih volitev. Zapišite štiri vrste volitev, ki potekajo v Republiki Sloveniji.

Prva vrsta volitev: _____

Druga vrsta volitev: _____

Tretja vrsta volitev: _____

Četrta vrsta volitev: _____

(3 točke)

1.10. Kako imenujemo tip demokracije, za katerega je značilno, da večino odločitev sprejemajo izvoljeni predstavniki?

_____

(1 točka)

Vir 3

Pomislite na primer na sodobno bolnišnico. Receptorka vam ob prihodu izroči standardiziran obrazec in vam zastavi vnaprej določena vprašanja. Vaše odgovore posreduje medicinski sestri, ki jih primerja s predpisi bolnišnice, da bi se odločila, na katere uvodne preiskave naj vas pošlje. Nato vam izmerijo krvni tlak in srčni utrip ter vam vzamejo kri. Zdravnik preuči izvide prvih preiskav in se po strogo predpisanem postopku odloči, na kateri oddelek vas bo poslal. Na oddelku vas pošljejo na veliko temeljitejše preiskave, na primer rentgensko ali magnetnoresonančno slikanje, kot zahtevajo debeli medicinski priročniki. Specialisti nato izvide analizirajo glede na znane statistične podatkovne zbirke ter se odločijo, kakšna zdravila vam bodo predpisali in na katere dodatne preiskave vas bodo poslali.

Ta algoritemski ustroj poskrbi za to, da v bistvu ni pomembno, kdo dela na recepciji oziroma katera medicinska sestra in zdravnik sta takrat v službi. Njihov značaj, politično stališče in trenutno razpoloženje niso pomembni. Dokler vsi upoštevajo predpise in postopke, imajo dobre možnosti, da vas pozdravijo. Po tem algoritemskem idealu je vaša usoda v rokah »sistema«, ne pa v rokah smrtnikov iz mesa in krvi, ki so se takrat znašli na tem ali onem delovnem mestu.

(Harari, Y. N. (2017): HOMO DEUS – Kratka zgodovina prihodnosti, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 162–163)

1.11. Kako je Max Weber poimenoval v viru 3 opisano organizacijo?

_____

(1 točka)

1.12. Navedite dve značilnosti v viru 3 opisane organizacije.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

2. Religija in verovanjski sistemi

Vir 1

Druge religije, zlasti džainizem, budizem in hinduizem, se še bolj vživljajo v živali. Poudarjajo povezavo med ljudmi in preostalim ekosistemom in njihova najvišja etična zapoved je, naj se izogibamo ubijanju vseh živih bitij. Medtem ko svetopisemska zapoved »Ne ubijaj« velja samo za ljudi, staroindijsko načelo *ahimsa* (nenasilje) zajema vsa čuteča bitja. Džainistični menihi so glede tega še posebej natančni. Usta si vedno zakrivajo z belo krpo, da ne bi vdihnili kakšne žuželke, med hojo pa imajo vedno v roki metlo, da lahko s poti nežno pometejo vsako mravljo in vsakega hrošča.

(Harari, Y. N. (2017): HOMO DEUS – Kratka zgodovina prihodnosti, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 99)

2.1. V kateri tip religij po McGeejevi tipologiji uvrščamo džainizem in budizem in v katerega hinduizem? Pri vsakem navedite še po dva druga primera posameznega tipa religij.

Džainizem in budizem sta: _____

(1)

Navedite še dva primera tega tipa religij.

Prvi primer: _____

Drugi primer: _____

(1)

Hinduizem je: _____

(1)

Navedite še dva primera tega tipa religij.

Prvi primer: _____

Drugi primer: _____

(1)
(4 točke)

2.2. Vir 1 nakazuje na dve med seboj povezani sestavini religij. Navedite ju in ponazorite z navedbo iz vira 1.

Prva sestavina: _____

(1)

Ponazoritev z navedbo iz vira 1: _____

_____

(1)

Druga sestavina: _____

(1)

Ponazoritev z navedbo iz vira 1: _____

_____

(1)
(4 točke)

Vir 2

… prinese modernizacija zmanjšanje pomena magičnih in religioznih verovanj, mitov, vrednot in norm ter njihovo zamenjavo z idejami in pravili, ki jih legitimizirajo »tuzemski« ali »posvetni« argumenti in premisleki.

(Sztompka, P. (1993): The sociology of Social Change, Blacwells, Oxford, str. 76)

2.3. Kako imenujemo proces, ki je predstavljen v viru 2?

_____

(1 točka)

2.4. Predstavite, kako se ta proces izraža.

V verovanju posameznikov: _____

_____

_____

(2)

Na ravni družbe/države: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.5. Katere pojave označujemo kot sekularno religijo?

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 3

Družbeno šibkim so prepuščene tolažbe v smislu: prvi bodo zadnji in zadnji bodo prvi, družbeno močni pa si vzamejo nagrade. Razna »prevrednotenja vrednot«, s katerimi se tisto, kar je nedosegljivo, ovrednoti kot »grešno«, praviloma kažejo na to, da je bil zaradi družbeno pogojene nedosegljivosti nagrade v neki družbeni skupini ustvarjen kompenzator. Npr. skromnost, v katero si primoran, postane čednost.

(Smrke, M. (2000): Svetovne religije, FDV, Ljubljana, str. 36)

2.6. Navedite in kratko razložite družbeno funkcijo religije, na katero nakazuje vir 3.

Navedba: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.7. Navedite in kratko razložite še eno družbeno funkcijo religije.

Navedba: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.8. Kako imenujemo pojav, katerega del so tudi nova religijska gibanja?

_____

(1 točka)

3. Identiteta in kultura

3.1. Opredelite kulturo v sociološkem in antropološkem smislu.

_____

_____

(2 točki)

3.2. V povezavi z razumevanjem kulture pojasnite pojma kultiviranost in inkulturacija.

Kultiviranost: _____

_____

(1)

Inkulturacija: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.3. Opredelite družbene norme in pojasnite njihovo vlogo v družbi.

Opredelitev norm: _____

_____

(2)

Vloga norm: _____

_____

(1)
(3 točke)

3.4. Vrednote so pomemben del kulture ter se spreminjajo na individualni in družbeni ravni. Pojasnite, zakaj se vrednote spreminjajo na družbeni ravni, in predstavite primer.

Pojasnitev: _____

_____

(2)

Primer: _____

_____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

M 2 0 1 5 2 1 1 1 1 1

3.5. Kako imenujemo spodaj opisana procesa?

Proces, v okviru katerega prišleki opuščajo svojo kulturo in prevzemajo značilnosti kulture, v katero prihajajo.

_____

(1)

Proces kulturnega prilagajanja priseljencev družbi, v katero so se priselili.

_____

(1)
(2 točki)

3.6. Kako imenujemo prakso presojanja drugih kultur s stališča njihovih lastnih kulturnih standardov? Obkrožite pravilno rešitev.

A Kulturni subjektivizem.

B Kulturni relativizem.

C Kulturni pozitivizem.

D Kulturni determinizem.

(1 točka)

3.7. Kaj je vzrok za nastanek znotrajkulturnih raznovrstnosti modernih družb?

_____

_____

_____

(2 točki)

3.8. Kaj so subkulture in kaj protikulture?

Subkulture: _____

_____

(1)

Protikulture: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.9. Razložite, kaj je kulturna difuzija, in navedite primer.

Razlaga: _____

_____

(1)

Primer: _____

(1)
(2 točki)

3.10. Kako imenujemo način spreminjanja kulture, ko družbe same ustvarjajo nove kulturne elemente? Obkrožite pravilno rešitev.

A Intervencija.
B Interpelacija.
C Inovacija.
D Invencija.

(1 točka)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

4. Odklonskost in kriminaliteta

4.1. Katera ravnanja opredelimo kot odklonska?

_____

(1 točka)

4.2. Navedite dva družbena/kulturna dejavnika, ki vplivata na pojmovanje in opredelitev odklonskosti.

Prvi dejavnik: _____

(1)

Drugi dejavnik: _____

(1)
(2 točki)

4.3. Pojasnite enega izmed dejavnikov, ki ste ga navedli v odgovoru 4.2..

Izbrani dejavnik: _____

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Gotovo sem bil ves rdeč v lice, ko sva prišla vštric. Tedaj mi je prišlo iz ust kar samo od sebe: »Guten Morgen …!«.

Moj glas je bil svečan, podložniški, in srce mi je pri pozdravu močno utripalo. Tujec bo zagotovo zelo zadovoljen in neko toplo čustvo me je navdajalo. Toda nenadoma se je pred menoj zrušil ves svet. Tujec je zasukal glavo proti meni, da sem mogel videti njegove oči. Te oči so bile ponižujoče, obsojajoče. Z močnim glasom je tujec odzdravil po slovenski: »Dobro jutro, mladi gospod!« Vse, kar sem v naglici mogel zapopasti, je bilo zame udarec po glavi. Mahoma se mi je od doživete sramote stemnilo pred očmi. Bil sem neznansko ponižan, da bi se najraje pogreznil na dno pekla. Lovil sem sapo kakor utopljenec.

(Prežihov, V. (1960): Solzice, Knjižnica Sinjega galeba, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 82)

4.4. Katera oblika odklonskosti je razvidna iz vira 1? Navedite in pojasnite jo.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

M 2 0 1 5 2 1 1 1 1 4

4.5. Navedite in pojasnite dva načina ugotavljanja razširjenosti kriminalitete.

Navedba in pojasnitev prvega načina: _____

_____

_____

_____

(2)

Navedba in pojasnitev drugega načina: _____

_____

_____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 2

… poleg rojenih zločincev obstajajo tudi zločinci, ki to postanejo zaradi sprememb v delovanju možganov. Te spremembe zmanjšujejo sposobnost razlikovanja med dobrim in slabim. So pa tudi zločinci, ki so se takšnega vedenja naučili.

(Počkar, M., Tavčar Krajnc, M. (2011): Sociologija, Učbenik za sociologijo v 4. letniku gimnazijskega programa, DZS, Ljubljana, str. 138)

4.6. Katera teorija odklonskosti je razvidna iz vira 2 in kdo je njen avtor?

Teorija odklonskosti: _____

(1)

Avtor: _____

(1)
(2 točki)

4.7. Predstavite enega od argumentov E. Durkheima, da je odklonskost lahko tudi funkcionalna.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

M 2 0 1 5 2 1 1 1 1 5

Vir 3

Na tožilstvih je bilo v letu 2016 ovadenih 34.267 polnoletnih storilcev, kar je za 7 % manj kot v letu pred tem. Od tega je bilo nekaj več kot polovica (55,5 %) ovadb zavrženih. V približno petini primerov (19 %) se je tožilec odločil za neposredno vložitev obtožnega akta. V 12 % primerov je bila vložena zahteva za preiskavo, 9 % obtožnih aktov pa je bilo vloženih po preiskavi. Največ ovadb je bilo vloženih zaradi naslednjih kaznivih dejanj: tatvine in velike tatvine, goljufije in poslovne goljufije, nasilje v družini in neupravičena proizvodnja in promet z drogami.

Ovadenih je bilo tudi 1.746 pravnih oseb (14 % manj kot v prejšnjem letu). Največ teh ovadb, 75 %, je bilo zavrženih. V 10 % primerov je bila vložena zahteva za preiskavo, za okrog 7 % primerov so bili vloženi neposredni obtožni akti, 6 % obtožnih aktov pa je bilo vloženih po preiskavi. Skoraj polovica ovadb pravnih oseb (45 %) je bila vložena zoper kaznivi dejanji poslovne goljufije in kršitev temeljnih pravic delavcev.

(http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6718. Pridobljeno: 10. 5. 2018.)

4.8. Kateri družbeni nadzor je razviden iz vira 3? Predstavite njegove značilnosti.

Družbeni nadzor: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

4.9. Navedite enega od možnih ciljev kaznovanja storilcev kaznivih dejanj.

_____

_____

(1 točka)

M 2 0 1 5 2 1 1 2 0 8

1. **Opredelite revščino in pojasnite vpliv različnih dejavnikov na pojav revščine v sodobnih družbah.**
   V odgovor vključite tudi dve različni teoriji revščine.

2. **Razpravljajte o šolanju in družbeni neenakosti.**
   Predstavite problematiko uveljavljanja načela meritokracije v šolskem sistemu. Analizirajte vpliv subkulturnih razlik in kulturnega kapitala. V analizi primerjajte dva različna sociološka pogleda.

3. **Razpravljajte o družbeni vlogi medicine in medikalizaciji.**
   Predstavite medicinsko pojmovanje zdravja in bolezni. Vključite Parsonsovo pojmovanje medicine in medicinskega osebja kot institucij nadzora odklonskosti. Predstavite proces medikalizacije in ga ovrednotite.

4. **Analizirajte spreminjanje družin in družinskega življenja v modernih družbah.**
   V odgovoru upoštevajte oblike družin, funkcije družine, odnose med spoloma in generacijami.

5. **Analizirajte delovanje sindikatov in razpravljajte o njihovem pomenu v modernih družbah.**

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 2 0 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 2. junij 2020

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	ena od: ◆ zmožnost, da posameznik ali skupina spreminja prepričanja, čustva in celo identiteto drugih ljudi ◆ zmožnost, da posameznik ali skupina uveljavlja svojo voljo kljub morebitnemu nasprotovanju drugih/večine ◆ zmožnost odločanja o ravnanju drugih ◆ zmožnost pridobitve druge osebe, da bo delala nekaj, česar sicer ne bi naredila	Rešitve, v kateri ni poudarjen odnos do drugih, ne upoštevamo.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	◆ tradicionalna oblast	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ karizmatična ◆ racionalno-legalna / racionalna oblast	Za dve pravilni rešitvi 1 točka.
	2	karizmatična oblast, dve od: ◆ temelji na izrednih osebnostih vodij ◆ ljudje se ji podrejajo, ker so prepričani, da imajo nosilci oblasti izjemne lastnosti ◆ močna čustvena vez med vodjo in privrženci ◆ osebna oblast ◆ pojavlja se v prelomnih obdobjih ◆ karizmatične osebnosti največkrat prihajajo iz vrst vojnih zmagovalcev, prerokov, politikov …	Za popolno rešitev, ki vsebuje dve pravilni značilnosti izbranega tipa oblasti, 2 točki, za rešitev z navedeno le eno pravilno značilnostjo 1 točka.
		racionalno-legalna oblast, dve od: ◆ temelji na sprejemanju neosebnih pravil oz. zakonov ◆ oblast jasnih pravil, zakonov in predpisov ◆ ljudje se podrejajo oblasti, ker sprejemajo pravne okvire (pravni red) ◆ oblast zakonov in ne oseb …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ prisile	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	3	tri od: ◆ ne priznava raznovrstnosti družbenih interesov ◆ omejuje temeljne in politične pravice ◆ navidezne volitve ◆ običajno je dovoljena samo ena politična stranka ◆ organizacije, v katere se morajo državljani obvezno včlaniti ◆ popoln nadzor nad družbenim življenjem ◆ ritualno izrekanje podpore oblasti ◆ omejevanje svobode ◆ monopol vodje …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	ena od: ◆ Obračajo se na različne ciljne skupine volivcev. ◆ V svoje programe vključujejo različne programske točke.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	2	dve od: ◆ interesne skupine ne sodelujejo na volitvah ◆ ne želijo se neposredno polastiti oblasti ◆ zelo raznovrstno članstvo (starostno, slojevsko, politično …) ◆ imajo ožje področje delovanja kot politične stranke ◆ posegajo po nekonvencionalnih oblikah politične udeležbe …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	3	◆ državnozborske (parlamentarne) volitve ◆ predsedniške volitve ◆ evropske volitve (volitve v Evropski parlament) ◆ občinske (lokalne) volitve / volitve občinskih svetnikov in županov / volitve županov	Za štiri pravilne rešitve 3 točke, za tri 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	1	◆ posredna (predstavniška) demokracija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.11	1	◆ birokracija (birokratska organizacija)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.12	2	dve od: ◆ hierarhična struktura ◆ ustaljena delitev dela ◆ postopki temeljijo na sistemu zapisanih pravil ◆ odločitve so v pisni obliki in ustrezno arhivirane ◆ nepristransko in brezosebno delo ◆ zaposlovanje na podlagi predpisanih posebnih znanj in kvalifikacij …	

2. Religija in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ etični religiji/sistema abstraktnih idealov	
	1	◆ konfucionizem ◆ taoizem / daoizem	Za pravilno navedena dva tipa religije 1 točka.
	1	◆ (poli)teistična religija	
	1	dve od: ◆ šintoizem ◆ grška mitologija ◆ rimska mitologija …	Kot pravilno rešitev upoštevamo tudi navedbo monoteističnih religij (judaizem, krščanstvo, islam).
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ religijska etika	
	1	◆ najvišja etična zapoved – izogibanje ubijanju vseh živih bitij ali ◆ svetopisemska zapoved »ne ubijaj«	
	1	◆ religijsko ravnanje	
	1	◆ … usta si zakrivajo z belo krpo …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ sekularizacija	Rešitve »sekularizacija religij(e)« ne upoštevamo.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	dve od: ◆ upadanje rednega obiskovanja religijskih obredov ◆ neupoštevanje religijskih norm v vsakdanjem življenju ◆ novi načini izražanja religioznosti ◆ individualizirane oblike izražanja religioznosti …	
	2	dve od: ◆ religija je eno od relativno avtonomnih področij družbenega življenja ◆ ločenost države in religijskih organizacij ◆ svoboda veroizpovedi …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	2	◆ religiozno ali kvazireligiozno dojemanje dogodkov in oseb iz sveta politike in množične kulture, občudovanje in malikovanje različnih zvezd …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	◆ kompenzacijska funkcija	
	1	◆ tolažba, povrnitev v onostranstvu za trpljenje v tostranstvu …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	ena od: ◆ legitimacijska ◆ integracijska ◆ socialno-nadzorna ◆ osmišljevalna	Upoštevamo tudi navedbo in razlago kompenzacijske funkcije, če je kandidat ni navedel in razložil v odgovoru na vprašanje 2.6.
	1	ena od: ◆ legitimacijska: upravičevanje družbenih neenakosti … ◆ integracijska: povezovanje vernikov v skupnost … ◆ socialno nadzorna: izvajanje družbenega nadzora … ◆ osmišljevalna: osmišlja različne dogodke …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ revitalizacija (religij)	

3. Kultura in identiteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	◆ Vse človekove materialne in duhovne stvaritve.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	ena od: ◆ prisvajanje in preoblikovanje okolja ◆ prilagajanje okolja človekovim potrebam …	
	1	ena od: ◆ vključenost v družbeni svet (v kulturne okvire) ◆ vraščanje v kulturo / učenje kulture / ponotranjenje kulture …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	2	◆ Norme so družbeni dogovori (pravila, napotila) za ravnanje ljudi. ◆ Po vsebini so zapovedi in prepovedi.	Za vključena dva vidika 2 točki, sicer ustrezno manj.
	1	◆ Z normami nadzorujemo in usmerjamo ravnanje pripadnikov družbe.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	vrednote se spreminjajo zaradi, ena od: ◆ zgodovinskih razlogov ◆ ekonomskih razlogov ◆ socialnih razlogov ◆ političnih razlogov ◆ tehnoloških razlogov	Za navedbo razloga1 točka, za ustrezno pojasnitev 1 točka, skupaj 2 točki.
	1	ena od: ◆ spremenjen odnos do nošenja krzna iz ekoloških razlogov ◆ uveljavljanje enakopravnosti med spoloma …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ asimilacija	
	1	◆ akulturacija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	2	ena od: ◆ medkulturni vplivi ◆ notranja diferenciacija modernih družb ◆ globalizacija ◆ migracije …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	subkulture: ◆ znotraj dominantnih kulturnih vzorcev se oblikujejo posebnosti, ki so lastne le posameznim skupinam.	
	1	protikulture: ◆ vzorci (skupine), ki so v sovražnem odnosu (nasprotujejo, zavračajo) do prevladujočih kulturnih značilnosti.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	◆ Razširjanje kulturnih značilnosti iz ene družbe v drugo.	
	1	ena od: ◆ amerikanizacija ◆ germanizacija ◆ širjenje krščanstva v kolonialnih procesih …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	1	◆ D	

4. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ ravnanja, ki odstopajo od družbenih norm in pričakovanj družbe	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	2	dve od: ◆ kje, v kateri družbi ◆ kdaj, spremembe v času ◆ kdo je dejanje storil / status posameznika ◆ konkretne okoliščine	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	ena od: ◆ kje, v kateri družbi: vsaka družba ima svoj sistem vrednot in norm, zato se tudi pojmovanje odklonskosti razlikuje ◆ kdaj: vrednote in norme se spreminjajo v zgodovini, zato se spreminjajo tudi opredelitve odklonskosti ◆ kdo: na opredelitev odklonskosti vplivajo spol, rasa, družbeni status … ◆ konkretne okoliščine: isto dejanje se v različnih okoliščinah presoja različno	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ kršenje neformalnih družbenih norm	
	2	dve od: ◆ družba jih (do določene mere) tolerira ◆ nepredvidljivost sankcij ◆ neformalne sankcije (posmehovanje – izobčenje posameznika) ◆ izjemna ravnanja …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	4	način, dve od: ◆ uradni statistični podatki ◆ viktimološke študije ◆ samonaznanitvene študije ◆ ugotavljanje strahu pred kriminaliteto	Za navedbo obeh načinov 2 točki, za navedbo enega 1 točka.
		pojasnitev, dve od: ◆ uradni statistični podatki: podatki o kršenju formalnih norm, ki jih zbirajo policija, tožilstvo, sodišča, zapori … ◆ viktimološke študije: ugotavljanje kriminalitete s pomočjo metode spraševanja, kjer anketirance sprašujejo o njihovih morebitnih izkušnjah v vlogi žrtev ◆ samonaznanitvene študije: ugotavljanje kriminalitete s pomočjo metode spraševanja, kjer anketirance sprašujejo o njihovih izkušnjah v vlogi storilcev ◆ ugotavljanje strahu pred kriminaliteto: ugotavljanje občutka varnosti s pomočjo ankete	Za pojasnitvi obeh načinov 2 točki, za pojasnitev enega 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	1	◆ biološka teorija odklonskosti	
	1	◆ (Cesare) Lombroso	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	2	ena od: ◆ Družbeno nesprejemljiva ravnanja se kaznujejo, kar utrjuje konformnost. ◆ Omogoča družbene spremembe, kar omogoča družbeni napredek.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ formalni družbeni nadzor	
	2	dve od: ◆ uradni družbeni nadzor ◆ zapisane formalne norme/zakoni ◆ izvajajo ga za to določene institucije ◆ temelji na oblasti ◆ nadzor je poklic/profesionalna dejavnost …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	ena od: ◆ splošna pozitivna prevencija ◆ splošna negativna prevencija ◆ posebna pozitivna prevencija ◆ posebna negativna prevencija …	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Razlaga absolutne in relativne revščine. ◆ Predstavitev dveh teorij revščine. ◆ Razlaga vpliva različnih dejavnikov na pojav revščine (starost, spol, etnična pripadnost, fleksibilizacija zaposlitev).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Predstavijo funkcionalistična stališča o šoli kot (pod)sistemu družbe, ki zagotavlja družbeno pravičnost, in problematizirajo njihovo veljavnost. ◆ Analizirajo subkulturne razlike. ◆ Primerjajo dva različna sociološka pogleda na pomen subkulturnih razlik in družbene slojevitosti v šolanju (B. Bernstein, P. Bourdieu, R. Boudon).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Predstavijo nekaj značilnosti medicinskega pojmovanja zdravja in bolezni. ◆ Predstavijo Parsonsovo razlago medicine in medicinskega osebja kot dela družbenega nadzora. ◆ Opredelijo medikalizacijo in razpravljajo o njej.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Vključijo spremembe glede oblik družinskega življenja (pluralnost družinskih oblik, danes prevladujoče jedrne družine, modificirane razširjene družine, enostarševske družine …) in njihov pomen. ◆ Spremembe glede funkcij družine (npr. reproduktivna funkcija, socializacijska …). ◆ Spremembe odnosov med spoloma – delitev dela in vlog v družini …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Opredelitev sindikatov. ◆ Oblike sindikalnega delovanja (kolektivna pogajanja in stavke). ◆ Razprava o pomenu sindikatov v modernih družbah. V razpravi soočijo tezo o izgubljanju pomena sindikatov in o ohranjanju njihove pomembnosti zaradi krčenja pravic zaposlenih.	

Skupno število točk IP 2: 40

M 2 0 2 5 2 1 1 1 0 4

1. Družbene različnosti in neenakosti

1.1. Opredelite družbeni status in navedite njegove določnice.

Opredelitev: _____

_____

(1)

Določnice:

Prva določnica: _____

(1)

Druga določnica: _____

(1)

Tretja določnica: _____

(1)
(4 točke)

1.2. Pojasnite eno izmed določnic družbenega statusa, ki ste jo navedli v odgovoru na vprašanje 1.1.

Izbrana določnica: _____

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2 točki)

1.3. Kaj je statusno neskladje? Navedite primer.

Opredelitev: _____

_____

(1)

Primer: _____

_____

(1)
(2 točki)

1.4. Opredelite družbeno slojevitost.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 0 2 5 2 1 1 1 0 5

Vir 1

»Vodil jo je vladar kot najvišji iz plemstva, katerega vloga je braniti ureditev, kot naj bi jo zapovedoval bog.«

(Mlacović, D., Urankar, N. (2010): Zgodovina 2. DZS, Ljubljana, str. 38)

1.5. Katera oblika slojevitosti je razvidna iz vira 1? Pojasnite dve njeni značilnosti.

Oblika slojevitosti: _____

(1)

Značilnosti:

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.6. Navedite sociologa, ki izhaja iz prepričanja, da se razredi oblikujejo na osnovi tako ekonomskega kot kulturnega kapitala.

_____

(1 točka)

Vir 2

Mirku Tušu, nekoč najbogatejšemu Slovencu in lastniku imperija Tuš, je tožilstvo začasno zamrznilo njegovo premoženje in z njim do nadaljnjega ne more upravljati.

(https://www.celje.info/gospodarstvo/mirko-tus-ne-razpolaga-vec-s-svojim-premozenjem. Pridobljeno: 3. 12. 2018.)

1.7. Katera vrsta družbene gibljivosti je razvidna iz vira 2? Kaj je zanjo značilno?

Vrsta družbene gibljivosti: _____

(1)

Značilnosti: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

1.8. Kako Talcott Parsons poimenuje žensko vlogo pri delitvi dela v družini? Pojasnite jo.

Poimenovanje: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

1.9. Kaj je etnična segregacija?

_____

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2. Izzivi sodobnega sveta

2.1. Navedite tri značilnosti procesov modernizacije, v katerih so se oblikovale sodobne družbe.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)

Tretja značilnost: _____

(1)
(3 točke)

2.2. V povezavi s procesi globalizacije govorimo tudi o kulturni globalizaciji. Navedite najpomembnejše vidike kulturne globalizacije.

_____

_____

_____

(3 točke)

2.3. Kateri od naštetih sociologov je utemeljitelj pojma »družba tveganja«? Obkrožite pravilno rešitev.

A Max Weber.
B Anthony Giddens.
C Ulrich Beck.
D Pierre Bourdieu.

(1 točka)

2.4. Kaj je »družba tveganja«?

_____

_____

_____

(3 točke)

2.5. Kakšne posledice ima nastanek novo industrializiranih družb v drugi polovici 20. stoletja na položaj nižjih in srednjih slojev v »prvem svetu«? Obkrožite pravilno rešitev.

A Položaj nižjih in srednjih slojev se poslabšuje.
B Položaj nižjih in srednjih slojev ostaja enak.
C Položaj nižjih in srednjih slojev se izboljšuje.

(1 točka)

2.6. Kateri demografski dejavniki vplivajo na rast prebivalstva (globalno in v posamezni državi ali delu sveta)?

_____

_____

(2 točki)

2.7. Predstavite značilnosti obnavljanja prebivalstva v predmodernih in modernih družbah.

V predmodernih družbah: _____

_____

_____

(2)

V modernih družbah: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.8. Kaj je demografski prehod?

_____

(1 točka)

2.9. Pojasnite doktrino odgovornega starševstva.

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3. Družina

Vir 1

Od človeka se pričakuje, da se poroči z nekom »od svojih«, vendar ne z nekom, ki ga klasificirajo kot bližnjega sorodnika. Kdo to je in kdo ni, je seveda odvisno od vsake posamezne kulture, res pa je, da imajo ljudi, ki jih v Evropi klasificirajo kot starše, otroke in sorojence, skoraj povsod za bližnje sorodnike.

(Eriksen, T. H. (2009): Majhni kraji, velike teme. Aristej, Maribor, str. 119)

3.1. Navedite in pojasnite načeli pri sklepanju zakonske zveze, na kateri nakazuje vir 1.

Prvo načelo:

Navedba: _____

Razlaga: _____

_____

(2)

Drugo načelo:

Navedba: _____

Razlaga: _____

_____

(2)
(4 točke)

3.2. Kaj je poliandrija?

_____

_____

(1 točka)

3.3. Navedite dva pojava, iz katerih je mogoče sklepati o manjšem družbenem pomenu zakonske zveze kot institucije v (post)modernih družbah v primerjavi s preteklostjo.

Prvi pojav: _____

_____

(1)

Drugi pojav: _____

_____

(1)
(2 točki)

M 2 0 2 5 2 1 1 1 1 0

Vir 2

Vezi, ki povezujejo starše z otroki in sorojence med sabo, povezujejo moške in ženske v različnih gospodinjstvih, četudi ti ne živijo pod isto streho in morda niti ne v soseščini. […]Tudi dandanes so sorodstvene vezi, ki presegajo gospodinjstvo, nedvomno pomembne v življenju večine ljudi.

(Goody, J. (2013): Vzhod na Zahodu. Studia humanitatis, Ljubljana, str. 260–261)

3.4. Kaj je jedrna družina? Pomagajte si z virom 2.

_____

_____

(1 točka)

3.5. Pojasnite, kaj je gospodinjstvo in kakšna je njegova povezanost z družino.

_____

_____

(2 točki)

3.6. Kaj je družina za otroka in kaj za starša?

Za otroka je družina: _____

(1)

Za starša je družina: _____

(1)
(2 točki)

3.7. Navedite in na kratko pojasnite, o kateri obliki družine/družinskega življenja govori vir 2.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 0 2 5 2 1 1 1 1 1

Vir 3

Večinoma je veljalo nenapisano pravilo, da so koroške kmečke ženske s pomočjo otrok opravile večji delež dela v družinskih prostorih, njihova opravila so težila k središču – hiši, moški pa so več del opravili na javnih, bolj očem skupnosti izpostavljenih prostorih, ki so se oddaljevali stran od hiše. Moški so največkrat opravljali dela, ki so bila povezana z večjim tveganjem in večjo telesno močjo. Ženske so v aktivni sezoni bolj delale doma ali bliže doma kot moški, ki so imeli obveznosti zunaj doma, in zato so bile tudi bolj omejene v svoji mobilnosti.

(Ramšak, M.: Zgodbe z obrobja: Vloge koroških podeželskih žensk v prvi polovici 20. stoletja. https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/0354-0316_11_ramsak_zgodbe.pdf. Pridobljeno: 7. 11. 2018.)

3.8. Poimenujte in pojasnite funkcijo družine, na katero nakazuje vir 3.

Poimenovanje: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

3.9. Navedite in predstavite delitev družinskega dela in vlog, opisano v viru 3. V predstavitev vključite tri značilnosti.

Navedba: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

4. Družba – zdravje, telo, bolezen

4.1. Pojasnite pojem družbene konstrukcije telesa.

_____

_____

_____

(3 točke)

4.2. Navedite dva primera posegov v človeško telo in za en navedeni primer pojasnite, kako lahko pozitivno ali negativno vpliva na posameznikovo življenje.

Navedba prvega primera: _____

Navedba drugega primera: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

4.3. Opredelite biološki in družbeni spol.

Biološki spol: _____

_____

_____

(2)

Družbeni spol: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4.4. Opredelite spolno identiteto in pojasnite, kako jo posameznik/posameznica izoblikuje.

Opredelitev: _____

_____

(1)

Oblikovanje: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.5. Ali sta zdravstveno stanje in telesni videz povezana s posameznikovim družbenim položajem? Obkrožite pravilno rešitev.

DA NE

(1 točka)

4.6. Predstavite medicinske (racionalne) razlage bolezni in zdravja, ki jih je opredelil sociolog Bryan S. Turner.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.7. Navedite dve značilnosti medicinskega pojmovanja telesa, zdravja in bolezni.

Prva značilnost: _____

_____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

4.8. Katera od navedenih avtorjev sta opozarjala na represivno disciplinatorno vlogo medicine? Obkrožite dve pravilni rešitvi.

A Talcott Parsons.

B Bryan S. Turner.

C Karl Marx.

D Michel Foucault.

E Max Weber.

(1 točka)

4.9. Katera je bila načrtovana prednost javnega zdravstvenega sistema v primerjavi z zasebnim? Navedite in razložite jo.

Navedba: _____

_____

_____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1. **Razpravljajte o politični participaciji v demokratičnih družbah.**

2. **Razpravljajte o načinih in ciljih kaznovanja.**
V odgovor vključite predstavitev različnih načinov kaznovanja v preteklosti in sedanjosti. Posebno pozornost namenite podrobnejši razlagi različnih ciljev kaznovanja.

3. **Analizirajte družbene (gospodarske, politične, kulturne) okoliščine uvajanja obveznega šolstva in poznejše ekspanzije šolanja.**

4. **Razpravljajte o vplivu tehnoloških sprememb na opravljanje dela v sodobnih družbah.**

5. **Razpravljajte o vlogi in prispevkih znanosti v modernizacijskih procesih.**
V odgovor vključite okoliščine razvoja moderne znanosti, povezanost med razvojem znanosti in modernizacijo ter funkcije moderne znanosti. V razpravi opozorite na pozitivne in negativne vidike aktivne vloge znanosti v modernih družbah.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 2 0 2 5 2 1 1 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 27. avgust 2020

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ mesto posameznika na hierarhični družbeni lestvici	
	3	◆ ekonomsko stanje ◆ (družbena) moč ◆ (družbeni) ugled	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	ena od: ◆ ekonomsko stanje: premoženje (imetje) in dohodki ◆ družbena moč: zmožnost odločanja o ravnanju drugih tudi proti njihovi volji ◆ družbeni ugled: spoštovanje, ki ga je nekdo deležen v družbi, prestiž …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ Ekonomsko stanje, družbena moč in družbeni ugled niso na isti ravni.	
	1	ena od: ◆ nek politik ima veliko družbeno moč in nizek ugled …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	2	◆ Posebna oblika družbene neenakosti, ki je povezana z oblikovanjem družbenih skupin, ki so med seboj v hierarhičnih odnosih.	Kot celovit odgovor štejemo tudi: razdeljenost ljudi na družbene sloje, skupine ljudi, ki imajo podoben družbeni položaj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ stanovski sistem	
	2	dve od: ◆ zaprta oblika družbene slojevitosti / v sloju, v katerem se rodi praviloma ostane vse življenje ◆ položaj posameznika je pravno določen / sistem pravic in dolžnosti za vsak posamezen sloj ◆ pripisan status ◆ religiozno upravičevanje, legitimiziranje/krščanstvo	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ (Pierre) Bourdieu	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	◆ vertikalna	
	1	◆ zvišanje statusa (družbena promocija) ◆ znižanje statusa (družbena degradacija)	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ ekspresivna	
	2	◆ skrb za družino ◆ socializacija otrok ◆ čustvena podpora možu in otrokom	Za popolno pojasnitev 2 točki, sicer ustrezno manj.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	1	◆ Pripadniki manjšin so fizično (prostorsko) ločeni od ostale skupnosti.	

2. Izzivi sodobnega svata

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	3	tri od: ◆ tehnološke spremembe ◆ odprtost ◆ tržno gospodarstvo ◆ urbanizacija ◆ politične spremembe …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	3	◆ kulturna homogenizacija (povečevanje podobnosti med kulturami) ◆ nastanek globalne kulture ◆ globalizacija (stapljanje in hkrati poudarjanje razlik kultur)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	3	◆ univerzalna ogroženost ◆ krepitev nekaterih vidikov neenakosti ◆ pripisovanje odgovornosti posameznikom	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ A	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	◆ rodnost ◆ smrtnost ◆ selitve	Za vse tri dejavnike 2 točki, za dva 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	2	◆ Predmoderne družbe: obnavljanje prebivalstva z visoko rodnostjo ob sočasni visoki umrljivosti.	
	2	◆ Moderne družbe: obnavljanje prebivalstva, za katerega je značilno upadanje smrtnosti (napredek medicine) ob najprej sočasni visoki rodnosti, potem pa tudi ob upadanju rodnosti oziroma ob nizki rodnosti.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ Upadanje smrtnosti ob sočasni visoki stopnji rodnosti.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	◆ Upadanje rodnosti se ujema z večjim vložkom staršev in družbe v otroka. Kvantiteto zamenja kvaliteta. Vsak ima toliko otrok, za kolikor je sposoben poskrbeti v mejah kakovosti življenja.	

3. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	◆ eksogamija ◆ prepoved sklepanja zakonske zveze med (nekaterimi) sorodniki	
	2	◆ endogamija ◆ obveznost sklepanja zakonske zveze znotraj nekaterih družbenih skupin (npr. znotraj sloja, rase, narodnosti …)	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	◆ Oblika zakonske zveze ene ženske z več moškimi.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	2	dve od: ◆ več je razvez ◆ manj porok ◆ družine se oblikujejo brez sklenjene zakonske zveze …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ Dvogeneracijska skupnost staršev in otrok oziroma vsaj enega starša in enega otroka.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	2	◆ Skupnost ljudi, ki skupaj stanujejo in skupaj porabljajo sredstva za zadovoljevanje življenjskih potreb, tudi človek, ki živi sam. ◆ Družina je navadno tudi gospodinjstvo.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	za otroka: ◆ družina orientacije	
	1	za starša: ◆ družina prokreacije	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	2	◆ modificirana razširjena družina ◆ (jedrna) družina, ki živi ločeno od sorodstva, vendar ima z njim redne stike, nudijo si vzajemno materialno in čustveno podporo in pomoč.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ ekonomska funkcija	
	2	◆ družina kot pomembna proizvajalna enota v tradicionalnih družbah ◆ družina kot potrošniška enota v modernih družbah, v kateri pa se opravi tudi veliko neformalnega dela	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	◆ segregirana (asimetrična) delitev	
	2	tri od: ◆ jasna delitev na tipično ženske in tipično moške vloge ◆ ženske vloge so v večji meri vezane na dom kot moške ◆ moški opravljajo težja fizična dela kot ženske ◆ različno preživljanje prostega časa ◆ pomembne družinske odločitve navadno sprejema moški …	Za tri ustrezne značilnosti 2 točki, za dve 1 točka.
Skupaj	3		

4. Družba – zdravje, telo, bolezen

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	**3**	◆ V vsaki družbi se oblikujejo predstave, kakšno naj bo telo in kako je treba z njim ravnati. ◆ Telo je mogoče preoblikovati skladno z določenim kulturnim okoljem. ◆ O tem odločajo ljudje na osnovi svojih prepričanj, idealov in pri tem uporabljajo svoje znanje	Za celovito ustrezno opredelitev 3 točke, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	dve od: ◆ telesna aktivnost ◆ prehrana ◆ kozmetični posegi ◆ zdravstveni / operativni posegi ◆ medikalizacija (npr. hormonske terapije) …	
	2	Enega od navedenih primerov ustrezno pojasnijo.	
Skupaj	**3**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	◆ Biološki spol: značilnosti telesne anatomije (zgradbe), morfologije (oblikovanosti) in fiziologije (delovanja) pogojujejo razlike med moškim in ženskim spolom.	
	2	◆ Družbeni spol: razlike v družbenih vlogah, položajih, pričakovanih osebnostnih lastnostih med moškimi in ženskami v določeni družbi/kulturi.	
Skupaj	**4**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ Spolna identiteta je osebno doživljanje spola, ki ni nujno vedno vezano na biološki spol.	
	1	◆ Izoblikuje se v procesu socializacije, kot rezultat delovanja kulturnih/družbenih dejavnikov.	
Skupaj	**2**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	**1**	◆ DA	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	**2**	◆ Medicinska (racionalna) razlaga: tako bolezen kot zdravje sta povezana z naravnimi, posvetnimi dejavniki in procesi, ki jih je mogoče spoznati prek izkušenj, z opazovanjem, eksperimenti itd. in jih z ustreznimi racionalnimi postopki (vsaj nekoliko) tudi obvladati.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	**2**	dve od: ◆ Telo razume kot fizično enoto, za katero veljajo naravne zakonitosti, z natančnim opazovanjem in spoznavanjem je mogoče zagotoviti tudi ustrezno zdravljenje bolezni. ◆ Bolezen je odstopanje od normalnega stanja organizma, norma je povprečje v populaciji. ◆ Telo deluje kot stroj, če ga bo znanost (predvsem medicina) natančno poznala in razumela, bo to omogočilo popravke. ◆ Jasno razmejuje normalno in bolezensko stanje. ◆ Vsak del telesa oz. vsaka vrsta bolezenskih stanj terja specialistično obravnavo, ki lahko zagotovi ustrezno zdravljenje …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	**1**	◆ B ◆ D	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ Zmanjševanje vpliva družbenega statusa na dostop do zdravstvenih storitev.	
	1	◆ Ustrezna razlaga	
Skupaj	**2**		

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih oz. zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: Navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Dejstva in trditve so neargumentirani. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: Navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, ki so delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: Navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: Navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi oz. problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni ustrezno predstavljen, lahko odšteje največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Izpostavijo pomen politične participacije. ◆ Predstavijo značilnosti konvencionalne (volitve, referendum …) in nekonvencionalne (revolucija, terorizem …) politične udeležbe. ◆ Opozorijo na povečanje nekonvencionalne politične udeleže, razloge zanjo …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Predstavijo kaznovanje nekoč (kaznovanje telesa, mučenje, pohabljanje …). ◆ Predstavijo kaznovanje danes (družbenokoristno delo, denarna kazen, odvzem prostosti, smrtna kazen …). ◆ Navedejo cilje kaznovanja: - splošna negativna prevencija, - posebna negativna prevencija, - splošna pozitivna prevencija, - posebna pozitivna prevencija.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Časovno pravilno umestijo uvajanje obveznega šolanja (18. in 19. stoletje) in poznejši razmah šolanja (od 60. let 20. stoletja naprej). ◆ Analizirajo modernizacijske procese, ki so države spodbudili k uvajanju obveznega šolanja, in pričakovanja, povezana s tem (npr. vzgoja domoljubnih in koristnih podanikov države, moralna in deloma intelektualna šolska vzgoja naj bi pripomogla k večji blaginji, moči in napredku države…). ◆ Analizirajo okoliščine razmaha šolanja: pospešena gospodarska rast po 2. svetovni vojni in z njo povezane povečane potrebe po bolj izobraženi delovni sili; vsaj formalna zavezanost enakim izobraževalnim možnostim za vse in uveljavljanje načela pravičnosti …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Razložijo vpliv robotizacije na delu (v pozitivnem in negativnem kontekstu; družba znanja in mit tehnoloških sprememb). ◆ Razložijo pojem bifurkacije in polarizacije v poklicnih strukturah. ◆ Razložijo pojav fleksibilizacije dela v povezavi z uvajanjem novih tehnologij.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	V odgovor vključijo: ◆ okoliščine razvoja moderne znanosti (razvoj naravoslovnih ved, uporaba matematičnih metod, zmanjšna vloga religije, kritičen odnos do avtoritet, vračanje k antični tradiciji, razvoj zgodnjega kapitalizma in meščanstva ...); ◆ povezanost znanosti z modernizacijo; ◆ funkcije moderne znanosti (praktična, spoznavna, kulturološka); ◆ pozitivne in negativne vidike znanosti v modernih družbah.	

Skupno število točk IP 2: 40

M 2 1 1 5 2 1 1 1 0 4

1. Identiteta in kultura

Vir 1

V vseh kulturah obstajajo pravila, ki določajo, med katerimi sorodniki zakonska zveza ni dopustna. V naši kulturi tako ni dopustna zveza med ožjimi krvnimi sorodniki, npr. med starši in otroki, med brati in sestrami, med polbrati in polsestrami, ni pa prepoved nujno razširjena na bratrance in sestrične. V nekaterih kulturah se te prepovedi razširjajo celo na širše sorodstvo.

(Počkar, M., in Tavčar Krajnc, M. (2011): Sociologija, učbenik za sociologijo v 4. letniku gimnazijskega izobraževanja. DZS, Ljubljana, str. 43)

1.1. Navedite in razložite sestavino kulture, o kateri govori vir 1.

Navedba sestavine kulture: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

_____

(2)

(3 točke)

1.2. Navedite še štiri druge sestavine kulture.

_____

_____

(2 točki)

1.3. Pojasnite, kaj je etnocentrizem in kaj kulturni relativizem.

Etnocentrizem: _____

_____

_____

(2)

Kulturni relativizem: _____

_____

_____

(2)

(4 točke)

1.4. Kako imenujemo proces sprejemanja kulture oziroma vključevanje v kulturne okvire družbe, v kateri se je posameznik rodil in v kateri živi?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 2

Armenci so pristali v Otomanskem imperiju v 15. in 16. stoletju. Večinoma so živeli v vzhodnih provincah cesarstva, imenovanih tudi Turška ali Zahodna Armenija. Leta 1890 naj bi tam živelo okoli 2,5 milijona Armencev, večinoma pravoslavcev. […] Nato je prišla prva svetovna vojna, […] Že v prvi fazi je bilo sistematično, »da bi ozemlje očistili tega drugorodnega prebivalstva«, pobitih pol milijona ljudi. Preostale so izgnali v puščave nekdanje Mezopotamije. Na tem pohodu smrti je brez hrane in vode ter ob mučenju umrlo še milijon ljudi. Redki, ki so preživeli, se po vojni niso mogli vrniti domov in so odšli bodisi v ruski del Armenije bodisi drugam po svetu.

(http://www.delo.si/svet/evropa/poboj-armencev ... Pridobljeno: 24. 10. 2017.)

1.5. Kako imenujemo pojav, dogajanje, opisano v viru 2?

_____

(1 točka)

1.6. Kratko predstavite še en konkreten primer pojava, opisanega v viru 2.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.7. Navedite in kratko predstavite dva načina spreminjanja kultur.

Prvi način:

Navedba: _____

Razlaga: _____

_____

(2)

Drugi način:

Navedba: _____

Razlaga: _____

_____

(2)
(4 točke)

Vir 3

Na primer fraza, da fantje ne jočejo, je prav dokaz tega, kako so čustva in zaznave uravnani. Pa tudi, kako so pravila glede tega za moške še posebej stroga.

(Zajc, M. (2000): Tehnologije in družbe. ZPS, Ljubljana, str. 112)

1.8. Trditev iz vira 3 nakazuje, da ženske in moški niso socializirani enako. Poimenujte ta pojav.

_____

(1 točka)

1.9. Opišite še eno značilnost pojava, predstavljenega v viru 3.

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.
V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2. Družbene različnosti in neenakosti

2.1. Kaj je družbeni status?

_____

_____

(1 točka)

2.2. Navedite določnice (dimenzije) družbenega statusa.

Prva določnica: _____

Druga določnica: _____

Tretja določnica: _____

(2 točki)

2.3. Zakaj se družbena slojevitost ohranja in utrjuje? Pojasnite en razlog.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Negovane zelenice so zahtevale zemljo in veliko dela, še zlasti preden smo dobili kosilnice in samodejne škropilnike. V zameno niso ustvarjale nobene vrednosti. Niti živine ne morete pasti na njih, saj bi travo pomulila in pomendrala. Revni kmetje si niso mogli privoščiti, da bi dragoceno zemljo in čas zapravljali za zelenice. […] Mimoidočim je lastnik drzno oznanjal: »Tako bogat in vpliven sem ter imam toliko oralov in podložnikov, da si lahko privoščim to zeleno ekstravaganco.« Čim večja in čim bolj negovana je bila zelenica, tem vplivnejša je bila rodbina. Če ste prišli na obisk h kakšnemu vojvodi in videli, da je njegova zelenica zanemarjena, ste vedeli, da je v težavah.

(Harari, Y. N. (2017): Homo deus – Kratka zgodovina prihodnosti. Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 66)

2.4. Kako imenujemo vidne znake, opisane v viru 1, po katerih je mogoče sklepati o statusu posameznikov?

_____

(1 točka)

2.5. Predstavite en pozitiven in en negativen vidik delovanja socialnih omrežij.

Pozitivni vidik: _____

_____

(1)

Negativni vidik: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 2

Čeprav se je Narcis rodil kot suženj v cesarski palači, je trdo delal in Klavdij mu je podaril svobodo nekaj let, preden je postal cesar. Kot osvobojenec je imel Narcis nižji družbeni status od najponižnejšega rimskega državljana, toda kot eden cesarjevih najtesnejših sodelavcev je po moči in vplivu prekašal vse aristokrate, ki so sedeli v senatu.

(Scarrow, S. (2014): Cesarska straža. Učila International, Tržič, str. 39)

2.6. Vir 2 opisuje (obkrožite pravilno rešitev):

A družbeno promocijo

B družbeno degradacijo

(1)

Utemeljitev izbire: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 3

[…] če so moški preveč popustljivi, postanejo ženske lene in neubogljive. Potrebujejo trdo roko, ki jih usmerja in vodi. Ženske so po naravi šibka bitja brez prave volje, prepuščajo se čustvom in se ne znajo obvladati. Zato potrebujejo moške, da jih nadzorujejo in jim ukazujejo, saj lahko le tako prispevajo svoj delež v neizprosnem boju za obstoj.

(Auel, J. M. (2005): Rod jamskega medveda. Učila International, Tržič, str. 239)

2.7. Vir 3 opisuje spolno diskriminacijo oziroma spolno sovraštvo. Kako imenujemo predsodek ali diskriminacijo, ki temelji na spolu osebe?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 4

Čeprav živimo v socialni državi, je pri nas skoraj 14-odstotna stopnja tveganja revščine. Skoraj vsakemu petemu državljanu, natančneje 18,4 odstotka ljudem ali 371.000 osebam, grozi socialna izključenost. Kar 280 tisoč jih živi pod pragom revščine, to je za celo Ljubljano ljudi. Ali se dovolj zavedamo, da so med nami ljudje, ki delajo po cele dneve, a njihovi otroci ne morejo na smučanje? Se zavedamo, da starši teh otrok, ki pošteno delajo, za svoje delo dobijo tako sramotno nizko plačilo, da morajo kljub prejeti plači na koncu meseca oditi na Karitas, da lahko pokrijejo osnovne življenjske stroške?

(Mihajlović, N. (2018): O čem molčimo, kadar stavkamo. Sobotna priloga, 17. 2. 2018, str. 32)

2.8. Vir 4 govori o ogroženosti nekaterih skupin prebivalcev zaradi revščine. V povezavi z revščino govorimo o absolutni in relativni revščini. Opredelite obe obliki revščine in iz vira 4 izpišite tisti del povedi, ki opisuje določeno obliko revščine.

Absolutna revščina: _____

_____

_____

(1)

Izpis dela povedi iz vira 4, ki govori o absolutni revščini:

_____

_____

(1)

Relativna revščina: _____

_____

_____

(1)

Izpis dela povedi iz vira 4, ki govori o relativni revščini:

_____

_____

(1)
(4 točke)

2.9. Pojasnite povezanost med revščino in socialno izključenostjo.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

2.10. Kje išče vzroke za revščino teorija (sub)kulture revščine? Obkrožite pravilno rešitev.

A V organizaciji družbe.
B V revežih samih.
C V situacijski prisili.
D V kapitalistični proizvodnji.

(1 točka)

2.11. Predstavite prevladujoči družbeni odnos do starostnikov v sodobnih družbah. V odgovor vključite dve značilnosti.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.
V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3. Družina

3.1. Opredelite družino s sociološkega vidika.

_____

_____

_____

(2 točki)

3.2. Razložite, kaj pomeni, da ima definicija družine tudi vlogo normativnega modela.

_____

_____

(2 točki)

3.3. Pojasnite razliko med družino in gospodinjstvom.

_____

_____

_____

(3 točke)

Vir 1

[...] so se olajšave za vzdrževane otroke povečale, to pa prinaša večje zadovoljstvo staršem. Prav tako pomenita tudi otroški dodatek in dodatek za veliko družino večji razpoložljivi dohodek za družino. [...] Stanje brezposelnosti povzroča strah pred materialnim pomanjkanjem in negotovo prihodnostjo ter je ovira za mlade pri načrtovanju družine. Vse to lahko pripelje tudi do revščine, ki pomeni predvsem pomanjkanje materialnih virov. Dolgotrajno materialno pomanjkanje pa povzroča izključenost revnih ljudi iz družbenega življenja, zato postanejo socialno, kulturno in politično marginalizirani, kar lahko pripelje tudi do njihove socialne izključenosti. Zato je zelo pomembno, da socialna, prebivalstvena, davčna, družinska politika in še mnogo drugih dejavnikov delujejo povezano in v smeri pozitivnega vpliva na družine.

(Hostnik Kališek, M.: Ekonomski položaj družin z vidika davčnih olajšav in družinskih prejemkov, magistrsko delo. Pravna fakulteta Maribor, 2011, https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=17558. Pridobljeno: 7. 5. 2019.)

3.4. Na katero funkcijo družine nakazuje vir 1?

_____

(1 točka)

3.5. Predstavite funkcijo družine, navedeno v viru 1.

_____

_____

(1 točka)

3.6. Kaj je značilno za segregirane partnerske vloge v partnerski/zakonski zvezi in/ali družini? V odgovor vključite tri značilnosti.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

3.7. Pojasnite, kaj je reorganizirana družina, in navedite eno njeno konkretno pojavno obliko.

Pojasnitev: _____

_____

(1)

Pojavna oblika: _____

(1)
(2 točki)

3.8. Pojasnite načelo endogamije.

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 2

Zahtevo po priznanju politične enakopravnosti žensk v 19. stoletju je v mnogih evropskih okoljih spremljalo prizadevanje za zapis ženske genealogije in ženskega spomina. Ženske, ki so prevzemale vlogo kolektivnega subjekta, so morale z lastno zgodovinsko tradicijo dokazati, da je patriarhalna zgodovina neutemeljena in kriva tega, da so ženske ostajale v ozadju androcentrične tradicije. Obstajali so imenitni zgledi žensk ki so veliko prispevale k splošnemu razvoju družbe, kulture in ne nazadnje tudi politike, vendar je bil z njimi seznanjen malokdo. [...] Kako drugače prepričati večino, ki ni bila posebej dovzetna za emancipacijske zahteve, če ne s primeri, ki so potrjevali, da so sposobne velikih dejanj, da imajo možgane in da bi morale prav zato biti v vseh smislih enakopravne moškim.

(Verginella, M.: Zlate niti ženskih biografij, v Šelih, A., in drugi, Pozabljena polovica, Ljubljana, 2007, str. 21)

3.9. V viru 2 je predstavljena ena od družbenih okoliščin, povezana s povečevanjem deleža razvez zakonskih zvez. Navedite in pojasnite jo.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.10. Navedite in pojasnite še eno izmed drugih družbenih okoliščin, ki so pomembno vplivale na povečevanje deleža razvez zakonskih zvez.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)
(2 točki)

4. Družba – zdravje, telo, bolezen

4.1. Kaj je biološki in kaj družbeni spol?

Biološki spol: _____

_____

_____

(2)

Družbeni spol: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.2. Kako imenujemo biološke in kako družbene razlike med spoloma?

Biološke razlike: _____

(1)

Družbene razlike: _____

(1)
(2 točki)

4.3. Katere so značilnosti posvetnega in individualističnega pojmovanja zdravja in bolezni? V odgovor vključite tri značilnosti.

_____

_____

_____

(3 točke)

4.4. Kako imenujemo proces, v katerem je čedalje več področij družbenega življenja in navad posameznikov in posameznic obravnavanih z medicinskega vidika?

_____

(1 točka)

4.5. Kateri sociolog vidi medicino kot institucijo nadzora odklonskosti v modernih družbah? Obkrožite pravilno rešitev.

A Michel Foucault
B Talcott Parsons
C Bryan S. Turner
D Raymond Boudon

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4.6. V modernih družbah so zdravstvene storitve obravnavane kot dobrine splošnega pomena. Kaj to pomeni?

_____

_____

(2 točki)

4.7. Pojasnite, kaj pomeni individualizacija odgovornosti za zdravje.

_____

_____

(3 točke)

4.8. Razložite vpliv družbenih neenakosti na zdravje.

_____

_____

_____

(3 točke)

4.9. S katero kratico označujemo ime vodilne mednarodne organizacije za zdravstvena vprašanja? Obkrožite pravilno rešitev.

A UNICEF
B OECD
C WHO
D WTO

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1. Razpravljajte o demokraciji v moderni državi.
V odgovor vključite razlago demokracije kot oblike političnega sistema, osredotočite se na moderno obliko demokracije. Predstavite zgodovinske okoliščine razvoja moderne demokratične države ter primerjajte moderno demokratično državo z avtoritarno državo in totalitarizmom.

2. Razpravljajte o vlogi šole kot dejavniku reprodukcije družbene (ne)enakosti.
V odgovor vključite razmislek o vlogi šole kot dejavniku pridobljenega družbenega statusa in sociološke teorije, ki se ukvarjajo s tem problemom.

3. Razpravljajte o sekularizaciji.
Pojasnite pojem in predstavite različne vidike sekularizacije. V razpravo vključite tudi konkretne primere.

4. Analizirajte družbeno/kulturno pogojenost opredeljevanja konformnosti in odklonskosti. V odgovor vključite konkretne primere.

5. Analizirajte delo kot zaposlitev ter predstavite in primerjajte različne oblike zaposlovanja.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 2 1 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 1. junij 2021

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ družbene norme	Kot pravilno upoštevamo tudi rešitev »tabu«.
	2	◆ So družbeni dogovori, napotila o tem, kaj moramo storiti in česa ne smemo.	Kot pravilno upoštevamo tudi rešitev »stroge prepovedi določenih dejavnosti v skupnosti«, ki je vezana na tabu.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	štiri od: ◆ simboli ◆ jezik ◆ vrednote ◆ običaji, navade ◆ materialna kultura in tehnologija …	Za štiri pravilno navedene sestavine 2 točki, za tri ali dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	2	etnocentrizem: ◆ presojanje drugih kultur s stališča lastne in navadno nižje vrednotenje drugih kultur	
	2	kulturni relativizem: ◆ presojanje drugih kultur s stališča njihovih lastnih kulturnih standardov, dojemanje kultur kot enakovrednih	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ inkulturacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ genocid	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	2	ena od: ◆ genocid nad Židi v času nacistične Nemčije ◆ genocid v Ruandi (1994) ◆ genocid nad Bošnjaki v Srebrenici (1995) ◆ genocid nad koloniziranimi ljudstvi …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	4	dve od: ◆ invencija oziroma izumljanje ◆ odkritja ◆ širjenje oziroma difuzija kulture iz ene družbe v drugo ◆ kulturna inovacija ◆ globalizacija ◆ vesternizacija ◆ amerikanizacija …	Za navedbo in ustrezno kratko razlago načina 2 točki, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ spolno diferencirana/zaznamovana socializacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	2	ena od: ◆ spolno tipizirane igrače ◆ spolno specifične vloge likov v otroških in mladinskih knjigah, učbenikih … ◆ uveljavljanje različnih podob ženskosti in moškosti po različnih drugih množičnih medijih ◆ usmerjanje v različne poklice …	Za navedbo značilnosti 1 točka, za opis 1 točka, skupaj 2 točki.

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ mesto posameznika oziroma posameznice na hierarhični družbeni lestvici	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	2	◆ èkonomsko stanje/položaj (materialno stanje) ◆ družbena moč ◆ družbeni ugled/prestiž	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	2	ena od: ◆ ker je strukturirana oz. institucionalizirana (družbeni status se pogosto prenaša iz generacije v generacijo; tudi v modernih družbah je še vedno pomemben slojevski izvor; bogastvo, moč in ugled so vedno znova porazdeljeni na točno določen način) ◆ izoblikovan je sistem idej, ki pojasnjuje in upravičuje (legitimizira) družbeno slojevitost (nižje sloje prepriča, da je obstoječa slojevitost upravičena z božjo voljo; prepričevanje, da je višji družbeni položaj nagrada za težko in odgovorno delo …)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	◆ statusni simbol(i)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	pozitivni vidik, ena od: ◆ podpora v kriznih trenutkih ◆ posredovanje pomembnih informacij ◆ omogočanje pridobiti zaposlitev ◆ zagotavljanje materialne pomoči …	
	1	negativni vidik, ena od: ◆ vir omejevanja ◆ vir prepovedovanja ◆ nadzor nad posameznikom ◆ vir izključevanja …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	◆ A	
	1	◆ V viru je predstavljeno izboljšanje družbenega statusa, oseba se je na hierarhični družbeni lestvici povzpela navzgor.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ seksizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ pomanjkanje osnovnih materialnih dobrin (hrana, obleka, stanovanje …) oz. prebivanje v tako slabih življenjskih razmerah, da je ogroženo posameznikovo življenje	
	1	◆ … da lahko pokrijejo osnovne življenjske stroške	
	1	◆ temelji na oceni, kaj je sprejemljiv način življenja glede na družbene zahteve	
	1	◆ … ki delajo po cele dneve, a njihovi otroci ne morejo na smučanje	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	◆ Revščina onemogoča vključevanje v družbo in pomembne družbene dejavnosti. Posameznik je izključen iz vsakdanjih življenjskih obrazcev, običajev in dejavnosti.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.11	2	dve od: ◆ Starejši imajo v družbi nižji status. ◆ Starejši imajo manjšo družbeno moč. ◆ Starejši imajo nižje dohodke. ◆ Starostnike se obravnava kot breme družbe. ◆ Izkušnje starostnikov se opredeljujejo kot zastarele …	

3. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	◆ dvogeneracijska skupnost/skupina oseb in družbena institucija	Za celovito opredelitev 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	2	ena od: ◆ Oblike družin, ki ne ustrezajo definiciji, so razumljene kot neobičajne. ◆ Definicija družine je podlaga za ukrepe socialne politike (družbeno regulacijo).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	3	◆ družina: opravlja več pomembnih družbenih funkcij oziroma jo od podobnih skupin razlikuje skrb za otroke ◆ gospodinjstvo: skupnost oseb, ki skupaj stanujejo in porabljajo sredstva za življenjske potrebe (ekonomska funkcija) ◆ skupnosti se ne prekrivata v celoti	Za nedvoumno utemeljeno razliko 3 točke, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ ekonomska funkcija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ predstavitev družine kot proizvodne in/ali potrošne enote	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	3	tri od: ◆ različnost in razmejenost moških in ženskih vlog ◆ moški zaposlen, ženska ne ◆ opravljajo različna delovna opravila ◆ moški so malo udeleženi v skrbi za otroke ◆ moški sprejemajo pomembne družinske odločitve …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ ponovno vzpostavljena družina	
	1	◆ vzpostavitev nove družine po razvezi, po smrti enega od staršev …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	2	◆ obveznost sklepanja zakonske zveze znotraj posamezne družbene skupine (sloja, kaste, etnične skupine, rase, religijske skupine)	Za razvidno razumevanje pojma v odgovoru 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	ena od: ◆ spremenjen družbeni položaj žensk ◆ enakopravnost žensk ◆ več pravic za ženske	
	1	◆ zaradi ekonomske osamosvojitve so ženske manj pripravljene vztrajati v zakonski zvezi iz ekonomskih/preživetvenih razlogov	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	1	navedba, ena od: ◆ družbena sprejemljivost razvez ◆ spremenjena pričakovanja ljudi ◆ zvišanje življenjskega standarda ◆ manjši vpliv družinskih/sorodstvenih okolij …	
	1	◆ pojasnitev ene okoliščine	
Skupaj	2		

4. Družba – zdravje, telo, bolezen

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	biološki spol: ◆ biološko določene (fizične) razlike	
	2	družbeni spol: ◆ vključuje družbene in kulturne vidike spolnih razlik; vključuje individualno in družbeno vrednotenje spolnih vlog	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	biološke razlike: ◆ spolni dimorfizem	
	1	družbene razlike: ◆ spolna dihotomija	Kot pravilno upoštevamo tudi rešitev »spolna asimetrija«.
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	3	tri od: ◆ iščejo naravne vzroke bolezni (lahko jih tudi naštejejo) ◆ iščejo racionalne postopke zdravljenja ◆ posameznik je s svojim življenjskim slogom odgovoren za svoje zdravje ◆ bolezen posameznika se obravnava individualno ◆ posameznik ni moralno odgovoren za svoje zdravje …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ medikalizacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	◆ B/C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	◆ Zdravstvene storitve morajo biti dostopne vsem pod enakimi pogoji in vsaj delno brezplačne.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	3	◆ Vzroki za bolezni se pripisujejo življenjskemu slogu/zdravemu načinu življenja. ◆ Odgovornost za zdravje se prenaša na posameznika. ◆ Zanemarja se vpliv družbenih okoliščin na zdravje.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	3	◆ Družbene neenakosti na podlagi izobrazbe, spola, dohodka, družbenega položaja … vplivajo na zdravje. ◆ Pripadniki nižjih slojev imajo več zdravstvenih težav in umirajo mlajši (več stresa, slabša prehrana, bolj otežen dostop do zdravstvenih storitev …).	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ C	

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Razložijo demokracijo kot obliko političnega sistema, osredotočijo se na moderno obliko demokracije (izvoljena in zamenljiva oblast, splošna volilna pravica, zagotovljene človekove in državljanske pravice, politični pluralizem itd.). ◆ Predstavijo zgodovinske okoliščine razvoja moderne demokratične države. ◆ Primerjajo moderno demokratično državo z avtoritarno državo in totalitarizmom (z vidika izvoljenosti in zamenljivosti oblasti, človekovih in državljanskih pravic, političnega pluralizma itd.).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Predstavijo razumevanje načela meritokracije. ◆ Razpravljajo o okoliščinah, zaradi katerih se to načelo uveljavlja le delno: pomen subkulturnih razlik in kulturnega kapitala – Bernstein in Bourdieu, pomen drugih dejavnikov reprodukcije neenakosti v šolanju (pripadnost družbenemu sloju, dohodek, izobrazba, ekonomski položaj staršev …). ◆ Ugotavljajo, da šola po eni strani delno omogoča uveljavljanje pridobljenega družbenega statusa, vendar zaradi prej omenjenih okoliščin se v njej tudi vsaj delno reproducira družbena neenakost.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Opredelijo pojem in pojasnijo sociološko razumevanje sekularizacije (zmanjševanje družbenega pomena religije in religijskih institucij kot razsežnosti evropske modernizacije). ◆ Predstavijo vidike sekularizacije: laizacijo družbe, spremembe religijskega ravnanja, nove načine izražanja religioznosti … ◆ Opozorijo na revitalizacijo religij, kar je mogoče razumeti kot njihovo ponovno oživljanje, lahko pa tudi kot način uveljavljanja sekularizacije ...	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Opredelijo odklonskost in konformnost, navedejo in predstavijo razsežnosti, družbeno-kulturne pogojenosti dojemanja konformnosti oziroma odklonskosti (čas, družba, oseba, situacija). ◆ Ustrezno in smiselno pojasnijo konkretne primere.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Analizirajo delo kot zaposlitev oziroma formalno delo. ◆ Pojasnijo, s katerimi drugimi okoliščinami (modernizacijski procesi) se delo kot proizvajanje dobrin in storitev spremeni v zaposlitev. ◆ Predstavijo in primerjajo različne oblike zaposlovanja in opozorijo na fleksibilne (prožne) oblike zaposlitve oziroma prekarno delo.	

Skupno število točk IP 2: 40

M 2 1 2 5 2 1 1 1 0 4

1. Identiteta in kultura

1.1. Kakšen pomen ima socializacija za posameznika? Navedite tri vidike.

Prvi vidik: _____

(1)

Drugi vidik: _____

(1)

Tretji vidik: _____

(1)
(3 točke)

1.2. Socializacija je pomemben proces tudi za delovanje družbe. Pojasnite, zakaj.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

/…/ je za večino posameznikov prva ustanova, ki ima svoja pravila in pričakovanja do vsakogar. Cilj je izobraževati, poleg tega pa že v zgodnjih letih posega v svet otroka. Otrok se začne srečevati z različnimi ljudmi, eni od pomembnejših so učitelji, ki predstavljajo novo znanje učencem (Bajzek in drugi, 2003, 20).

(Kos, T. (2013): Šola kot socializatorka (Sociogram – ugotavljanje odnosov v razredu med učenci), diplomsko delo, FDV, Ljubljana, str. 13, pridobljeno 28. 1. 2020.)

1.3. Kateri dejavnik in vrsta socializacije sta razvidna iz vira 1?

Dejavnik socializacije: _____

(1)

Vrsta socializacije: _____

(1)
(2 točki)

1.4. Navedite in predstavite še dva dejavnika socializacije.

Prvi dejavnik: _____

Predstavitev: _____

_____

_____

(2)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 1 2 5 2 1 1 1 0 5

Drugi dejavnik: _____

Predstavitev: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

1.5. Pojasnite pojem »skrpana identiteta«.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

1.6. Kako imenujemo proces, ki vodi do spremembe osebnosti, vedenja, vrednotenja …?

_____

(1 točka)

1.7. Ta proces (vprašanje 1.6.) je večkrat neuspešen. Pojasnite tri vzroke za to.

Pojasnitev prvega vzroka: _____

_____

(1)

Pojasnitev drugega vzroka: _____

_____

(1)

Pojasnitev tretjega vzroka: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.8. Opredelite spolno diferencirano socializacijo in predstavite dva konkretna primera.

Opredelitev: _____

_____

(1)

Prvi primer: _____

_____

(1)

Drugi primer: _____

_____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2. Družbene različnosti in neenakosti

2.1. Opredelite družbeni status.

_____

_____

(1 točka)

2.2. Katera elementa sestavljata ekonomsko stanje (ekonomski položaj) posameznika?

Prvi element: _____

(1)

Drugi element: _____

(1)
(2 točki)

2.3. Kako imenujemo pojav, ko določnice družbenega statusa niso na enaki ravni?

_____

(1)

Navedite konkreten primer pojava, po katerem sprašuje zgornje vprašanje.

_____

_____

(1)
(2 točki)

2.4. Na črto pred značilnostjo v levem stolpcu vpišite črko (Z ali O) sistema družbene slojevitosti iz desnega stolpca.

_____ pridobljen status

_____ pripisan status

_____ legitimizira se z religijo

_____ značilen za predmoderne družbe

_____ družbeni status ni podedovan

Z zaprt sistem družbene slojevitosti

O odprt sistem družbene slojevitosti

(2 točki)

2.5. Pojasnite, kako funkcionalistično usmerjeni sociologi (npr. Kingsley Davis in Wilbert Moore) utemeljujejo družbeno neenakost.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

2.6. Kako Pierre Bourdieu poimenuje v družbi različno cenjene kulturne značilnosti? Obkrožite pravilno rešitev.

A Socialne določnice.

B Vrednote.

C Kulturni kapital.

D Družbene norme.

E Socializacijski dejavniki.

(1 točka)

2.7. Predstavite pozitiven in negativen vidik delovanja socialnih omrežij.

Pozitiven vidik: _____

_____

(1)

Negativen vidik: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 1 2 5 2 1 1 1 0 9

Vir 1

A tišina, ki jo obdaja, ko med drugimi vaščani stoji na majhnem vaškem trgu, pove več kot dovolj. Svetlolasa judinja z ledeno modrimi očmi, tukaj nekaj ni prav, jih sliši razmišljati, a nihče ne odpre ust. Nekega dne jo otroci obmetavajo s kamenčki in prepevajo. *Mouri Jusiou, mouri* – umri jud, umri.

(Hertmans, S. (2019): Tujka, Beletrina, Ljubljana, str. 35)

2.8. Na podlagi česa (katerega dejavnika) so osebo v viru 1 diskriminirali?

_____

(1 točka)

2.9. Na podlagi katerih dejavnikov še lahko družba neenakopravno oz. diskriminatorno obravnava posameznike. Navedite dva.

Prvi dejavnik: _____

Drugi dejavnik: _____

(1 točka)

Vir 2

Čeprav so ženske v povprečju v vseh 11 članicah bolje izobražene od moških, so še vedno slabše plačane od njih. Najmanjša razlika je prav v Sloveniji (2,5-odstotna), največja pa v Estoniji, skoraj tretjinska. Še večja je, ugotavlja raziskava, plačna vrzel na vodstvenih mestih, ki pa je najmanjša v Estoniji in največja v Litvi; v Sloveniji znaša 6,4 odstotka. Naša raziskava je jasno pokazala, da ženske kljub doseganju povsem enakih meril kot njihovi moški kolegi zaslužijo manj. Razen spola tu ne najdemo nobenega drugega dejavnika, ki bi lahko pojasnil to razliko, kar je seveda zelo skrb zbujajoče.

(Grgič, M. (2014): Ženske so bolj izobražene, a slabše plačane, Delo, 9. 12. 2014, str. 8)

2.10. Vir 2 opozarja na to, da tudi v Evropski uniji plače žensk zaostajajo za plačami moških. Navedite dva razloga za nižje plačilo žensk v primerjavi z moškimi.

Prvi razlog: _____

_____

(1)

Drugi razlog: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.11. Zakaj je med posamezniki z nižjo stopnjo dosežene izobrazbe stopnja revščine višja kot pri tistih z višjo izobrazbo?

_____

_____

(1 točka)

M 2 1 2 5 2 1 1 1 1 0

2.12. V vsaki od spodaj zapisanih definicij je vsebinska napaka. Obe definiciji zapišite ponovno tako, da bosta napaki popravljeni oz. zamenjani z ustreznima besedama.

»Teorija funkcionalnosti revščine trdi, da revni izoblikujejo posebne življenjske vzorce, vrednote in norme, ki tvorijo specifičen način življenja.«

Zapis vsebinsko pravilne definicije:

_____

_____

(1)

»Absolutna revščina vključuje socialno in kulturno pomanjkanje, ki revnim ljudem preprečujeta, da bi se vključevali v družbo in pomembne družbene dejavnosti.«

Zapis vsebinsko pravilne definicije:

_____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite.

M 2 1 2 5 2 1 1 1 1 1

3. Religija in verovanjski sistemi

Vir 1

1 Po Józuetovi smrti so Izraelovi sinovi vprašali GOSPODA, rekoč: »Kdo izmed nas pojde prvi na vojsko proti Kánaancem?« 2 GOSPOD je rekel: »Juda naj gre! Glejte, dal sem deželo v njegove roke.« 3 Tedaj je rekel Juda svojemu bratu Simeonu: »Pojdi z menoj v moj delež na vojsko proti Kánaancem; potem grem tudi jaz s teboj v tvoj delež.« In Simeon je šel z njim. 4 Juda je krenil in GOSPOD jima je dal v roke Kánaance in Perizéjce. Tako sta pobila deset tisoč mož v Bezeku. [...] 8 Judovi sinovi so se bojevali tudi proti Jeruzalemu, ga zavzeli, udarili z ostrim mečem in mesto požgali z ognjem. 9 Potem so Judovi sinovi odšli in se bojevali s Kánaanci, ki so prebivali na pogorju, v Negebu in Šéfeli. 10 Nato je Juda šel nad Kánaance, ki so prebivali v Hebrónu.

(Biblija. Stara zaveza (1996): Sodniki. Uvod. Uspehi in neuspehi izvoljenega ljudstva. Slovenska svetopisemska družba, https://www.biblija.net/biblija.cgi?m=Sod+1%2C1-36&id13=1&pos=0&set=2&l=sl. Pridobljeno: 29. 1. 2020.)

3.1. Katero sestavino religije prepoznate v viru 1? Navedite jo.

_____

(1 točka)

3.2. Navedite in predstavite dve sestavini religije, ki nista vsebovani v viru 1.

Prva sestavina: _____

Predstavitev: _____

_____

_____

(2)

Druga sestavina: _____

Predstavitev: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

3.3. Navedite še dve sveti besedili, ki ju vir 1 ne predstavi.

Prvo sveto besedilo: _____

Drugo sveto besedilo: _____

(1 točka)

Vir 2

»Teton Siuksi so živeli v severnih prerijah Združenih držav Amerike. Svetu narave, od katerega so bili odvisni, so vladale sile Wakanov. Sile so bile močnejše in bolj skrivnostne od človeških sil. Povzročile so spremembe letnih časov, padavine, rast rastlin, in razmnoževanje živali. Tako so skrbele za Siukse. Siuksi niso častili moči Wakanov, temveč so jih prosili za podporo: rotili so jih za podporo ali zaščito.«

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi. DZS, Ljubljana, str. 455, povzeto po Počkar, M., Tavčar Krajnc, M. (2019), Sociologija, str. 101)

3.4. Kateri tip religije je po tipologiji R. McGeeja predstavljen v viru 2?

_____

(1 točka)

3.5. Katere tipe religij, ki niso predstavljeni v viru 2, še navaja R. McGee in pri tem kot merilo razvrščanja uporabi predmet čaščenja? Navedite jih in enega izmed njih predstavite.

Navedbe tipov religij: _____

_____

(1)

Predstavite en tip navedenih religij: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.6. Kateri vrsti religijskih skupnosti prepoznate v zapisanih opredelitvah?

»Je oblika religijske organizacije, ki je lahko nastala z odcepitvijo od Cerkve, in sicer iz odpora do razlage neke verske pripovedi in verske prakse znotraj Cerkve, lahko pa jih je Cerkev zaradi njihovega nestrinjanja tudi izločila.«

_____

(1)

»Po svoji organiziranosti je na nižji ravni od cerkve. Navadno ima številno članstvo, določeno z rojstvom. Večji poudarek kot na Cerkvi je na individualni religijski dejavnosti članov, najbolj razširjene so njene pojavne oblike v ZDA.«

_____

(1)
(2 točki)

3.7. Navedite še drugi dve religijski skupnosti, ki ju navajajo sociološke tipologije.

Prva religijska skupnost: _____

Druga religijska skupnost: _____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3.8. Sociološke teorije opredeljujejo različne družbene funkcije religije. Pojasnite osmišljevalno družbeno funkcijo religije in navedite primer.

Pojasnitev: _____

_____

_____

(1)

Primer: _____

_____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 3

Institucija, ki je bila med Slovenci stoletja v privilegiranem položaju, je bila v 45 letih socializma potisnjena na družbeno obrobje. V okviru ambivalentne družbene modernizacije (Kerševan, 2000) ji je socialistična država določila postransko družbeno vlogo, ki je bila sociološko že dobro opisana (Mojzes, 1992: 339–372). Uveljavljena je bila ločitev države in Cerkve na način izključitve (Cerkve) iz javnosti, čeprav je bila ta mnogo manj daljnosežna kot v večini drugih evropskih socialističnih/komunističnih držav. Glede na izkušnje iz 2. svetovne vojne, ki jo je na večetničnem jugoslovanskem prostoru zaznamovalo medversko nasilje, je imelo potiskanje verskih organizacij na družbeno obrobje deloma tudi povsem državotvorna upravičenja; do neke mere bi se mu težko izognil tudi drugačen režim.

(Smrke, M. (2016): Odtis poloma slovenske katoliške cerkve na podatkih raziskave SJM, *Teorija in praksa*. Letnik 53, 2/2016, str. 277)

3.9. Opredelite pojem »sekularizacija« in navedite dva vidika tega procesa.
Lahko si pomagate z virom 3.

Opredelitev: _____

_____

_____

(1)

Prvi vidik: _____

(1)

Drugi vidik: _____

(1)
(3 točke)

3.10. Kako imenujemo pojave ritualov in doživetij, ki so po formi podobni religijskim, njihova vsebina pa je posvetna? Predstavite tudi primer tega rituala/doživetja.

Poimenovanje: _____

(1)

Predstavitev primera: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4. Delo, moderne družbene organizacije in prosti čas

Vir 1

Stopnja, do katere ima delo za Evropejca osrednji moralni pomen in je del njegove samopodobe, je razvidna iz dejstva, da je bilo v zahodni kulturi dolgo skoraj edino in najpomembnejše merilo za ocenjevanje človeških bitij in njihovih dejavnosti. Le tiste dejavnosti, ki so bile prepoznane kot delo, so bile ocenjene kot vredne.

(Beck, U. (2000): The Brave New Word of Work, Polity Press, Cambridge, str. 10)

4.1. V življenju velikega števila ljudi ima zaposlitev osrednje mesto. Utemeljite trditev s tremi razlogi. Lahko si pomagate z virom 1.

Prvi razlog: _____

_____

(1)

Drugi razlog: _____

_____

(1)

Tretji razlog: _____

_____

(1)
(3 točke)

4.2. Kratko pojasnite dve razliki med delom kot zaposlitvijo in drugimi oblikami dela.

Prva razlika: _____

_____

(1)

Druga razlika: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.3. Kako imenujemo oblike zaposlitve, kakršne so delo po pogodbi, priložnostno delo, zaposlitev s skrajšanim delovnim časom itd.? Predstavite dve negativni značilnosti takšnih oblik zaposlitve.

Poimenovanje oblik zaposlitve: _____

(1)

Prva negativna značilnost: _____

_____

(1)

Druga negativna značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

Vir 2

Stopnja anketne brezposelnosti je bila v 3. četrtletju 2019 za 0,2 odstotne točke nižja kot v istem obdobju 2018. Glede na prejšnje četrtletje pa je bila višja […].
(Anketno) brezposelnih oseb je bilo v 3. četrtletju 2019 približno 49.000, kar je za 5,4 % manj kot v 3. četrtletju 2018, pri čemer se je število brezposelnih moških za 5,8 % zvišalo, število brezposelnih žensk pa za 15 % znižalo. Glede na 2. četrtletje 2019 se je število brezposelnih zvišalo za 13,2 %.

(Povzeto po: Aktivno in neaktivno prebivalstvo, Slovenija, 3. četrtletje 2019, https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8527. Pridobljeno: 29. 1. 2020.)

4.4. Vir 2 omenja anketno brezposelnost. Pojasnite, kako se ta brezposelnost ugotavlja oziroma kdo se šteje za brezposelnega.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

4.5. Navedite in pojasnite še drug način ugotavljanja brezposelnosti.

Navedba: _____

_____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4.6. Pojasnite, ali se podatki o številu brezposelnih glede na način ugotavljanja brezposelnosti ujemajo.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.7. Predstavite dve posledici brezposelnosti.

Prva posledica: _____

_____

(1)

Druga posledica: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 3

Socialni dialog, sindikalizem, kolektivna pogajanja in podobni pojmi se mogoče slišijo nekako tuje, kot da s tabo niso povezani. Na sindikatu Mladi plus verjamemo v nasprotno in na podlagi našega večletnega dela dobro vemo, da smo mladi tisti, ki se najbolj pogosto soočamo s slabimi pogoji dela, s kršitvami naših delavskih pravic in z izsiljevanjem delodajalcev. Pravijo nam, da nimamo dovolj izkušenj, drugič, da smo leni, tretjič, da moramo samo še malo potrpeti …

(Kaj lahko izgubimo, razen svojih verig, brošura sindikata Mladi plus, https://www.mladiplus.si/wpcontent/uploads/2018/10/Kaj-lahko-izgubim-razen-svojih-verig.pdf. Pridobljeno: 29. 1. 2020.)

4.8. Kratko razložite temeljni cilj sindikalne organiziranosti. Pomagate si lahko z virom 3.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.9. Predstavite enega od načinov doseganja tega cilja (vprašanje 4.8.).

_____

_____

_____

(2 točki)

M 2 1 2 5 2 1 1 2 0 8

1. **Razpravljajte o spreminjanju kultur in posledicah stikov med različnimi kulturami.** (Opredelite kulturo v njenih materialnih in nematerialnih razsežnostih. V odgovor vključite pomembne okoliščine za spreminjanje kultur, pojavne oblike teh procesov posledice stikov med kulturami in svojo razpravo povežite s sodobnimi globalizacijskimi procesi.)

2. **Razpravljajte o Evropski uniji. V razpravo vključite obrazložitev okoliščin, ki so vplivale na oblikovanje EU, in predstavite tri temeljne institucije EU.**

3. **Analizirajte družbene okoliščine, ki so vplivale na uvajanje državno reguliranega obveznega šolanja za vse, in družbene okoliščine, s katerimi je bila povezana poznejša ekspanzija šolanja.**

4. **Predstavite Mertonovo teorijo strukturne napetosti in konfliktni pogled na odklonskost ter analizirajte podobnosti in razlike med njima.**

5. **Pojasnite vlogo znanosti v modernih družbah. V odgovor vključite razmislek o avtonomiji in družbeni odgovornosti znanosti**.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 2 1 2 5 2 1 1 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Petek, 27. avgust 2021

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	3	◆ prilagajanje družbi ◆ učenje družbeno sprejemljivega vedenja/prevzemanje in opravljanje različnih vlog ◆ oblikovanje identitete in osebnosti	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	◆ Socializacija je proces, s katerim se družba reproducira, posamezniki se z njo naučijo družbeno sprejemljivega vedenja oziroma kulture	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ šola	
	1	◆ sekundarna socializacija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	4	dve od: ◆ družina ◆ skupine vrstnikov ◆ množični mediji ◆ prostočasne skupine …	Za navedbo in ustrezno predstavitev dveh dejavnikov 4 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	2	◆ Posamezniki se lahko vključujejo v različne družbene skupine/mreže, prehajajo med njimi. ◆ Tako je mogoč (so)obstoj različnih identitet posameznika/posameznice, povezan z njegovimi oziroma njenimi različnimi družbenimi vlogami in pripadnostjo različnim družbenim skupinam.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ resocializacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	3	tri od: ◆ Neustreznost resocializacijskega okolja. ◆ Posameznik je prisiljen v resocializacijo. ◆ Družba zavrača resocializirane osebe. ◆ Resocializira se odrasla oseba, z že zakoreninjenimi vzorci vedenja …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ predstave o tipično moških in ženskih vlogah/različna socializacija glede na spol	
	2	dve od: ◆ različni odzivi staršev glede na otrokov spol (igrače, dolžina las …) ◆ stereotipne vloge moškega in ženske v pravljicah ◆ izobraževanje v različnih smereh – usmerjanje v tipično moške in ženske poklice …	
Skupaj	3		

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ mesto posameznika oziroma posameznice na hierarhični družbeni lestvici.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	2	◆ premoženje ◆ dohodek	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ statusno neskladje (inkonsistenca)	
	1	◆ navedba konkretnega primera	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	◆ O ◆ Z ◆ Z ◆ Z ◆ O	Za pet pravilnih rešitev 2 točki, za štiri ali tri 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	3	tri od: ◆ Družba mora izbirati ljudi za različne položaje. ◆ Družba mora motivirati ljudi za opravljanje družbenih vlog v skladu z družbenimi pričakovanji. ◆ Vse družbene vloge niso enako zahtevne in ne zahtevajo enakih sposobnosti. ◆ Vse vloge niso enako funkcionalno pomembne za družbo. ◆ Družba s sistemom nagrad razporeja ljudi. ◆ Najbolj zahtevne in pomembne položaje zasedejo najbolj usposobljeni ljudje.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ Podpirajo v kriznih trenutkih, posredujejo pomembne informacije, omogočajo pridobitev zaposlitve, dajejo materialno pomoč.	
	1	◆ So vir omejevanja, prepovedovanja, nadzorovanja in izključevanja.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ na podlagi vere/veroizpovedi/religije	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	dve od: ◆ spol ◆ sloj ◆ etnična pripadnost ◆ spolne usmerjenosti ◆ starost ◆ politično prepričanje ◆ rasa …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	2	dve od: ◆ Ženske so pogosteje zaposlene na slabše plačanih delovnih mestih (storitveni sektor). ◆ Ženske so pogosteje zaposlene za krajši delovni čas. ◆ »Ustavitev« kariere in napredovanja med nosečnostjo. ◆ Stereotipna vloga matere in žene …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.11	1	◆ večja zastopanost na slabše plačanih in nizko vrednotenih delovnih mestih	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.12	1	◆ Teorija **(sub)kulture** revščine trdi, da revni izoblikujejo posebne življenjske vzorce, vrednote in norme, ki tvorijo specifičen način življenja.	Za pravilno zamenjano besedo 1 točka.
	1	◆ **Relativna** revščina vključuje socialno in kulturno pomanjkanje, ki revnim ljudem preprečujeta, da bi se vključevali v družbo in pomembne družbene dejavnosti.	Za pravilno zamenjano besedo 1 točka.
Skupaj	2		

3. Verstva in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ religijska pripoved	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	4	dve od: ◆ religijski nauk: razlage, dogme, ortodoksije, herezije … ◆ religijsko ravnanje: v ožjem smislu obredi, rituali; v širšem smislu navade, zapovedi, prepovedi v prehrani, oblačenju, sklepanju zakonskih zvez, spolnosti … ◆ religijsko doživetje: usmerjanje navadnih občutij in čustev na religijski objekt ali uporaba fenomenološke razlage ◆ etična razsežnost: teonomna ali antroponomna, uporaba Webrove razlage … ◆ religijske skupnosti: cerkev, denominacija, sekta, kult ◆ svete reči: sveti so lahko kraji, predmeti, osebe, dnevi …; doživljajo se kot nekaj izjemnega, deležni so posebnega (straho)spoštovanja …	Za ustrezno celovito predstavitev 2 točki, za delno ustrezno predstavitev 1 točka. Za le navedbo/poimenovanje izbrane sestavine 0 točk.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	dve od: ◆ Koran ◆ Vede ◆ Biblija. Nova zaveza …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ enostavni supernaturalizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ animizem ◆ teizem ◆ etične religije	Za tri pravilno navedene tipe religij 1 točka.
	1	◆ ustrezna predstavitev izbrane navedbe	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ sekta	
	1	◆ denominacija	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ cerkev ◆ kult	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ pripisovanje smisla dogodkom, ki so za ljudi težavni, nepričakovani, nepredvidljivi, frustrirajoči (Parsons, Durkheim)	
	1	ena od: ◆ smrt ljubljene osebe ◆ izguba ali poslabšanje zdravja ◆ naravne nesreče …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	◆ zmanjševanje družbenega pomena religije, religijskega mišljenja, prevladovanje posvetnega življenja nad religijskim	
	2	dve od: ◆ ločitev cerkve od države ◆ zmanjševanje deleža vernih ◆ spremenjen/razrahljan odnos med verniki in verskimi ustanovami ◆ zmanjševanje obiska verskih obredov ◆ individualizirane oblike vernosti …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	1	◆ civilna religija	
	2	◆ Predstavijo ustrezen primer.	Za celovito ustrezno predstavitev 2 točki, za delno ustrezno 1 točka.
Skupaj	3		

4. Delo, moderne družbene organizacije in prosti čas

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	3	tri od: ◆ Zaposlitev zavzema dobršen del življenja odraslih ljudi. ◆ Za veliko ljudi je glavni vir dohodkov in tako materialna osnova za zadovoljevanje potreb. ◆ Je pomemben dejavnik, ki določa družbeni status človeka v modernih družbah. ◆ Iz zaposlitve izhajajo nekatere socialne pravice. ◆ Poklic, ki ga človek opravlja, je pomemben vir osebne identitete …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	2	dve od: ◆ Zaposlitev je delo, ki je družbeno regulirano, druge oblike dela niso ◆ Zaposlitev poteka v organizacijah/institucijah, druge oblike dela ne ◆ Zaposlitev je plačano delo, druge oblike dela pa ne nujno (razen dela na črno) ◆ Zaposlitvi je priznan status dela, drugim oblikam dela ne nujno ◆ Iz zaposlitve izhajajo nekatere socialne pravice, iz drugih oblik dela pa ne …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	1	◆ fleksibilne oblike zaposlitve	Kot pravilna rešitev se upoštevajo tudi prekarne zaposlitve oziroma prekarno delo.
	2	dve od: ◆ nižji dohodki ◆ majhne/nikakršne možnosti napredovanja ◆ manj socialnih pravic ◆ negotovost …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	2	◆ Ugotavlja se po metodi ILO z anketiranjem. Med brezposelne uvrščajo osebe, ki v tednu, ko so bile anketirane, niso opravljale nobenega plačanega dela, v dveh tednih od anketiranja so pripravljene začeti opravljati neko plačano delo in v tednih pred anketiranjem so aktivno iskale zaposlitev.	Za celovit odgovor 2 točki, če v odgovor niso vključene vse značilnosti (manjka ena ali dve) 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	◆ registrirana brezposelnost	
	1	◆ Za brezposelne se štejejo vsi, ki so kot brezposelni prijavljeni na ustreznih zavodih.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	◆ Podatki se ne ujemajo. Število registriranih brezposelnih je navadno večje od anketne brezposelnosti, kajti čeprav so ljudje prijavljeni kot brezposelni, ni nujno, da izpolnjujejo vsa merila, ki jih upoštevajo pri ugotavljanju brezposelnosti po metodi ILO.	Za celovit odgovor 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	2	dve od: ◆ Nižja kakovost življenja brezposelnih. ◆ Kakovost se zniža tudi (še) zaposlenim, ker ostajajo njihove mezde na nižji ravni. ◆ Poglabljanje družbenih delitev. ◆ Socialna izključenost brezposelnih. ◆ Izguba smisla ter osebne in socialne identitete brezposelnih posameznikov …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	2	◆ Temeljni cilj sindikalne organiziranosti je ekonomska zaščita zaposlenih, zagotavljanje večje moči delojemalcev v odnosu do delodajalcev. Zavzemajo se za ustrezno plačilo za opravljeno delo, ustrezne delovne razmere, večjo socialno varnost …	Za celovit odgovor 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	2	ena od: ◆ Kolektivna pogajanja med sindikatom kot predstavnikom zaposlenih in delojemalci, rezultat je kolektivna pogodba, s katero so določene mezde, varnost delovnega mesta … ◆ Stavka, ki je v mnogih državah (ne vseh) legalizirana kot sredstvo boja za pravice zaposlenih; je skrajno sredstvo, s katerim se s prekinitvijo dela poskuša prisiliti delodajalce k uresničitvi zahtev zaposlenih oziroma h kolektivnim pogajanjem.	Za celovito predstavitev enega ali drugega načina (sredstva) 2 točki.

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.

Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Opredelijo kulturo (materialno in nematerialno). ◆ Predstavijo okoliščine za spreminjanje kultur (npr.: izumi, odkritja, kolonizacijski procesi, vojne, gospodarska in politična odvisnost, globalizacija …). ◆ Vključijo pojavne oblike: asimilacija, akulturacija, akomodacija, interkulturalizem, etnocid. ◆ Predstavijo in ovrednotijo globalizacijo kot kontekst spreminjanja kultur v sodobnih družbah.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ okoliščine, ki so vplivale na oblikovanje EU: – vzpostavitev partnerstva med tradicionalnima nasprotnicama (Francija in Nemčija) – poskus distanciranja Nemčije do svoje nacistične preteklosti – zlom angleškega in francoskega kolonializma in posledična slabitev Francije in Nemčije – blokovska razdelitev povojne Evrope ◆ temeljne institucije EU: – Svet EU (v preteklosti se je imenoval Svet ministrov); skupaj z Evropskim parlamentom sprejema zakone in usklajuje politike držav članic – Evropska komisija; evropska »vlada« – Evropski parlament; zakonodajna oblast, sestavljena iz voljenih poslancev – Sodišče Evropske unije – Računsko sodišče	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ časovna umestitev uvajanja obveznega šolanja in ekspanzije šolanja (18./19. stoletje, od 60. let 20. stoletja naprej) ◆ analiza družbenih okoliščin uvajanja obveznega šolanja (vpliv modernizacijskih procesov: ekonomskih, političnih, kulturnih …) ◆ analiza družbenih okoliščin, v katerih je prišlo do ekspanzije šolanja (pospešena ekonomska rast, pričakovanja, širjenje možnosti šolanja pomeni učinkovito naložbo v človeški kapital, povezovanje večjih možnosti šolanja z uveljavljanjem ideje pravičnosti in načela meritoktracije …)	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Predstavijo Mertonovo razumevanje anomije. ◆ Predstavijo in razpravljajo o strukturni napetosti in vzrokih za nastanek te napetosti. ◆ Predstavijo načine prilagoditve na strukturno napetost. ◆ Predstavijo pogled konfliktne perspektive. ◆ Kdo ima večjo družbeno moč. ◆ Kako se to kaže pri sprejemanju odločitev. ◆ Naštejejo kriminalna dejanja ekonomsko in politično močnejših skupin/posameznikov/ kriminal belih ovratnikov. ◆ Primerjajo oba pogleda/podobnosti in razlike.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Pojasnijo funkcije znanosti (praktične, spoznavne, kulturološke). ◆ Razložijo pomen avtonomije znanosti, etike in vprašanj, ki se nanašajo na uporabo znanstvenih spoznanj. ◆ Uporabijo primere v argumentaciji.	Za polno število točk je potrebna smiselna povezanost odgovorov.

Skupno število točk IP 2: 40

1. Odločanje v skupnosti

1.1. Kateri sociolog je prepričan, da je moč v rokah vseh državljanov in da ne gre le za moč vodilnih politikov? Obkrožite pravilno rešitev.

A M. Weber
B É. Durkheim
C T. Parsons
D R. Dahrendorf

(1 točka)

1.2. Pojasnite legalnost in legitimnost družbene moči in razliko med njima.

Legalnost: _____

_____

(1)

Legitimnost: _____

_____

(1)

Razlika: _____

_____

(1)
(3 točke)

Vir 1

Tisti, ki imajo oblast, so zmožni izdajati ukaze, ki jih ljudje ubogajo, ker sprejemajo pravne okvire, ki podpirajo oblast. Ljudje torej ubogajo sodnika, davčnega inšpektorja ali vojaškega poveljnika, ker sprejemajo pravne okvire, ki jim dajejo moč.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija, Pogledi in teme, DZS, Ljubljana, str. 510)

1.3. Kateri tip oblasti po M. Webru prepoznate v viru 1? Predstavite njegove značilnosti.

Navedba tipa oblasti: _____

(1)

Značilnosti: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1.4. Pojasnite delovanje moderne države kot pravne države.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.5. Navedite tri značilnosti avtoritarne države.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)

Tretja značilnost: _____

(1)
(3 točke)

1.6. Navedite še eno značilnost totalitarne države.

_____

_____

(1 točka)

1.7. Dopolnite.

Politična participacija kot temeljna razsežnost demokracije vključuje _____

_____.

(1 točka)

1.8. Katera izmed oblik politične participacije je nekonvencionalna? Obkrožite pravilno rešitev.

A članstvo v interesnih skupinah
B referendum
C državljanska neposlušnost
D prepričevanje drugih

(1 točka)

1.9. Predstavite tri značilnosti pluralističnega pristopa k razumevanju teorije elit.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.10. Kaj so (spolne) kvote?

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2. Odklonskost in kriminaliteta

2.1. Kdaj je v skladu s sociološko opredelitvijo delovanje ali ravnanje odklonsko?

_____

_____

(1 točka)

2.2. Opredelite kriminaliteto.

_____

_____

(1 točka)

2.3. Zakaj sta po mnenju sociologa É. Durkheima odklonskost in kriminaliteta univerzalna in normalna družbena pojava?

_____

_____

_____

(2 točki)

2.4. Naštejte načine ugotavljanja vrst in razširjenosti kriminalitete.

Prvi način: _____

(1)

Drugi način: _____

(1)

Tretji način: _____

(1)

Četrti način: _____

(1)
(4 točke)

2.5. V povezavi s katerim načinom ugotavljanja kriminalitete govorimo o t. i. temnem polju zločina?

_____

(1 točka)

2.6. Povežite imena avtorjev/teoretikov s pojmi tako, da na črto v levem stolpcu vpišete ustrezno črko iz desnega stolpca.

_____	Robert Merton	A	rojeni zločinec
_____	Émile Durkheim	B	nadjaz/občutek krivde
_____	Cesare Lombroso	C	anomija
_____	Sigmund Freud	D	strukturna napetost

(4 točke)

2.7. Kako odklonskost pojasnjuje teorija označevanja (etiketiranja)?

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

2.8. Kako imenujemo teoretsko perspektivo, v okviru katere je nastala teorija etiketiranja?

_____

(1 točka)

2.9. Navedite dve lastnosti formalnega in dve lastnosti neformalnega družbenega nadzora.

Lastnosti formalnega družbenega nadzora: _____

_____

(1)

Lastnosti neformalnega družbenega nadzora: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.10. Pojasnite pomen splošne negativne in pozitivne prevencije.

Pomen splošne negativne prevencije: _____

_____

(1)

Pomen splošne pozitivne prevencije: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3. Šolanje

3.1. S katero besedo/pojmom poimenujemo dejavnost šole kot družbene institucije?

_____

(1 točka)

3.2. Dopolnite:

Nastanek šole kot družbene institucije je neločljivo povezan z izumom:

_____

(1)

Verjetno so bile zato prve šole: _____

(1)
(2 točki)

3.3. Pojasnite, kdo se je lahko šolal vse do uvedbe obveznega šolanja v 18. in 19. stoletju.

_____

_____

_____

(2 točki)

3.4. Pojasnite religiozne motive, ki so bili v ozadju protestantskih zahtev po šolah za ljudstvo in množični pismenosti v 16. stoletju.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Šolanje se je v minulih petdesetih letih marsikje v sodobnem svetu dramatično podaljšalo. V srednjih šolah je celotna populacija, odstotek mladih na visokih šolah nenehno narašča. Danes je norma nadaljevati študij na visokih šolah in fakultetah, vsaj v evropskem prostoru, močna. Ta norma pomeni, da se od odraščajočih pričakuje, da ostajajo v šoli podaljšano obdobje in dosežejo visoko stopnjo izobrazbe.

(Ule, M. (2008): Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja, FDV, Ljubljana, str. 139)

3.5. Kako imenujemo pojav, ki ga v zvezi s šolanjem omenja vir 1?

_____

(1 točka)

3.6. Navedite in razložite dve družbeni okoliščini, ki sta spodbudili in omogočili pojav, o katerem govori vir 1.

Navedba prve okoliščine: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

(1)

Navedba druge okoliščine: _____

(1)

Razlaga: _____

_____

(1)
(4 točke)

3.7. Kakšne posledice ima pravilno naveden pojav v odgovoru na vprašanje 3.5. za družbeno vrednotenje dosežene stopnje formalne izobrazbe?

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 2

V dneh, ko šolanje poteka prek spleta, je posebej skrb vzbujajoče, da številni slovenski učenci nimajo dostopa do računalnika. Na šolah takšne zagate rešujejo zelo različno, tudi s posojanjem računalnikov in pošiljanjem gradiva po pošti. […]
Podatki, ki so jih zbrali na Pedagoškem inštitutu, kažejo tudi, da številne slovenske družine sploh nimajo ne dostopa do spleta ne računalnika. Z mednarodno raziskavo bralne pismenosti PIRS, ki so jo izvajali leta 2016, so ugotovili, da približno sedem odstotkov četrtošolcev doma ni imelo računalnika ali tablice, skoraj deset odstotkov četrtošolcev pa je poročalo, da doma nimajo internetne povezave. Z analizami so potrdili tudi, da učenci, ki doma nimajo internetne povezave, dosegajo slabše rezultate pri računalniški in informacijski pismenosti in tudi pri bralni pismenosti, na papirju in na računalniku.

(Rus, U. (2020): Šolanje na daljavo lahko poglobi neenakosti, Dnevnik, 20. marec 2020, https://www.dnevnik.si/1042925195. Pridobljeno: 28. 3. 2020.)

3.8. Na kateri dejavnik neenakosti v šolanju vsaj posredno nakazuje vir 2?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3.9. Pojasnite slabše rezultate, o katerih govori vir 2, s pomočjo Bourdieujeve razlage neenakosti v šolanju.

_____

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

3.10. L. Althusser označi šolo kot

A represivni aparat države.
B model družbenega sistema.
C institucijo, ki pripomore k uveljavljanju načela meritokracije.
D ideološki aparat države.
E totalno organizacijo.

(1 točka)

3.11. V okviru katerega govornega obrazca/koda po Bernsteinu poteka šolsko izobraževanje?

_____

(1 točka)

4. Družina

4.1. Opredelite družino s sociološkega vidika.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.2. Razložite, kaj pomeni, da ima definicija družine tudi vlogo normativnega modela.

_____

_____

(2 točki)

4.3. Pojasnite razliko med družino in zakonsko/partnersko zvezo.

_____

_____

_____

(3 točke)

Vir 1

[...] V teh zgodnjih letih se otrok socialnih veščin uči preko zgleda, ki mu ga dajejo odrasli. Čim bolj so ti odrasli psihološko zreli, tem boljši zgled dajejo otroku in tem bolj uspešno otrok prevzema socialne veščine. Ko pa otrok doseže starost okoli 5–7 let, [...] otrok vstopi v šolo, ki mu poglobljeno in sistematično posreduje kulturo družbene skupnosti, katere del je.

(http://solanadomu.weebly.com/268isto-zares-o-socializaciji.html. Pridobljeno: 23. 3. 2020.)

4.4. Navedite, na katero funkcijo družine nakazuje vir 1.

_____

(1 točka)

4.5. Predstavite funkcijo družine, navedeno v viru 1.

_____

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4.6. Navedite tri značilnosti integrirane delitve vlog v partnerski/zakonski zvezi ali družini.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

4.7. Pojasnite pojem reorganizirane družine in navedite en razlog za njeno razširjenost v sodobnih družbah.

Pojasnitev: _____

_____

(1)

Razlog razširjenosti: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.8. Pojasnite načeli eksogamije in endogamije.

Eksogamija: _____

_____

(1)

Endogamija: _____

_____

(1)
(2 točki)

OBRNITE LIST.

4.9. Navedite in pojasnite eno od družbenih okoliščin, povezano s povečanim deležem razvez zakonskih zvez.

Navedba: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.10. Kateri dve funkciji, ki ju opravlja družina, sta po mnenju sociologa Talcotta Parsonsa temeljni in univerzalni?

Prva funkcija: _____

(1)

Druga funkcija: _____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1. **Razpravljajte o družbeni slojevitosti v modernih družbah.**
(Opredelite dejavnike, ki vplivajo na spremembe v družbeni slojevitosti in ovrednotite posledice za spremembe v družbeni strukturi modernih družb.)

2. **Predstavite, primerjajte in kritično presodite hiperglobalizatorski, skeptični in transformacijski pogled na globalizacijo.**

3. **Razpravljajte o družbeni konstrukciji telesa in posegih v človeško telo.**
(V razpravi se opirajte na sociološko preučevanje telesa, pojasnite pojem družbena konstrukcija telesa, razmerje med biološkostjo in družbenostjo v (samo)obravnavi telesa in posegov v telo. Osredotočite se na sodobne družbe.)

4. **Predstavite in analizirajte tri različne pojave, zaradi katerih lahko govorimo o revitalizaciji religije v (post)modernih družbah ter jih ponazorite s konkretnimi primeri.**

5. **Razpravljajte o povezanosti medijev in globalizacije.**
(Ponazorite jo tudi s primeri in predstavite tako pozitivne kot negativne vidike te povezanosti.)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 2 2 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 31. maj 2022

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	◆ legalnost: družbena moč je v skladu s sprejetim zakonom	
	1	◆ legitimnost: ljudje priznavajo družbeno moč kot upravičeno in/ali se ji prostovoljno podrejajo	
	1	◆ razlika: legalna oblast temelji na zakonih, legitimna pa uživa tudi zaupanje v ljudeh	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ racionalno-legalna/racionalna oblast	
	2	dve od: ◆ temelji na sprejemanju neosebnih pravil (zakonov) ◆ ne gre za osebno oblast, ampak za oblast jasnih pravil/zakonov ◆ ljudje se podrejajo oblasti, ker sprejemajo pravne okvire/ pravni red, ki predpostavljenim dajejo moč ukazovanja ◆ pravni red določa dolžnosti in pravice izvajalcev oblastne funkcije ◆ izvajalci oblastne funkcije so bili na to mesto izvoljeni in so zamenljivi …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	2	dve od: ◆ vsi pripadniki družbe so (formalno) podrejeni tej oblasti ◆ država postavlja zakone, ki veljajo za vse enako ◆ varuje temeljne pravice ◆ zagotavlja pravno varnost ◆ tudi sama je podrejena pravnemu redu …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	3	tri od: ◆ ne priznava raznovrstnosti (različnosti) družbenih interesov ◆ omejuje temeljne in politične pravice ◆ ni možnosti izbire med kandidati različnih političnih strank … ◆ politično združevanje je omejeno ali prepovedano ◆ običajno je dovoljena le ena stranka ◆ avtoritarna oblast si prizadeva obvladovati celotno družbeno dogajanje …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	ena od: ◆ totalitarna država teži k odpravi svobode in spontanosti ◆ totalitarna država izvaja odkrit teror in nasilje ◆ poskuša nadzorovati zasebno življenje posameznikov ◆ indokrinacija in propaganda …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	ena od: ◆ sodelovanje ljudi pri odločanju o javnih zadevah ◆ sodelovanje na volitvah ◆ članstvo v političnih strankah ◆ konvencionalno in nekonvencionalno politično udeležbo …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	3	tri od: ◆ posamezniki ne morejo neposredno izražati svojih interesov ◆ zastopajo jih maloštevilni predstavniki – elite ◆ elite nimajo že vnaprej zagotovljenega dominantnega položaja ◆ elite med seboj tekmujejo, se dogovarjajo, sprejemajo kompromise ◆ družbena moč je spremenljiva in razpršena med različne skupine ◆ nobena izmed skupin nima prevladujočega položaja …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	2	ena od: ◆ sistem, ki obvezuje politične stranke, da na svojih kandidatnih listah zagotovijo določen delež nujne zastopanosti vsakega spola, ◆ obvezne spolne kvote v določenih nadzornih svetih različnih gospodarskih družb	Če kandidat napiše, da so ženske enakomerno zastopane v političnem življenju, dobi 1 točko.

2. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ krši družbene norme (in tako odstopa od pričakovanj družbe)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	ena od: ◆ kriminaliteta so dejanja, ki jih kazensko pravo opredeli kot kazniva ◆ kriminaliteta so težje kršitve formalnih norm	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	ena od: ◆ pojava sta prisotna v vseh družbah in obdobjih ◆ odklonskost je funkcionalna, ker utrjuje konformnost večine in omogoča družbene spremembe	
	1	◆ ker vsi ljudje med socializacijo ne ponotranjijo sestavin kolektivne zavesti (vrednot, norm itd.)	Zadostuje navedba norm in vrednot.
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	4	◆ (uradni) statistični podatki ◆ viktimološke študije ◆ samonaznanitvene študije ◆ merjenje strahu pred kriminaliteto	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ uradni statistični podatki	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	4	◆ D/C ◆ C ◆ A ◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ Odklonsko je tisto, kar nosilci družbenega nadzora kot takšno označijo.	
	1	ena od: ◆ Verjetnost oznake je večja za pripadnike marginalnih družbenih skupin. ◆ Razlikuje med primarno in sekundarno odklonskostjo.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ (simbolični) interakcionizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	dve od: ◆ temelj je oblast oziroma moč ◆ vključuje institucije ◆ kaznovanje temelji na zakonu …	
	1	dve od: ◆ poteka med ljudmi v vsakdanjem življenju ◆ temelji na nepisanih pravilih ◆ panopticitzem (nenehna navzočnost) ◆ vključuje čustva ◆ sankcije so neformalne, lahko so pozitivne in negativne …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.10	1	Splošna negativna prevencija ◆ odvračanje vseh od (potencialnega) kršenja družbenih norm s pomočjo strogih sankcij za storilce (zastraševaje drugih …)	
	1	Splošna pozitivna prevencija ◆ ustvarjanje konformnosti večine/integracija	
Skupaj	2		

3. Šolanje

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ edukacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	◆ nastankom pisne kulture/izumom pisave	
	1	◆ (poklicne) pisarske šole	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	2	◆ Šolanje je bilo privilegij višjih družbenih slojev/družbene elite in predvsem moških.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	◆ Protestantska zahteva je bila, da bi moral vsak verujoči znati brati, da bi lahko sam (, brez posredovanja duhovščine,) bral Sveto pismo.	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ ekspanzija šolanja	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	4	dve od: ◆ pospešena ekonomska rast in tehnološki razvoj: pričakovanja, da bo sčasoma večina zaposlitev zahtevala višje stopnje formalne izobrazbe ◆ naložbo v človeški kapital so videli kot pogoj za nadaljnjo ekonomsko rast in kulturni napredek ◆ zavezanost ustvarjanju enakih izobraževalnih možnosti in uveljavljanju pravičnosti: ne glede na slojevsko poreklo naj imajo vsi čim širše možnosti šolanja ◆ s širokim dostopom do šolanja naj bi šola pripomogla k uveljavljanju načela meritokracije ◆ poudarjanje pomena šolanja pri razvijanju individualnih sposobnosti ◆ višji življenjski standard, ki družinam omogoča daljše šolanje otrok …	Za vsako ustrezno navedeno in razloženo okoliščino 2 točki, skupaj 4 točke.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	2	◆ Z ekspanzijo šolanja se je družbena vrednost katere koli dosežene stopnje šolske izobrazbe zmanjšala; več je npr. visoko izobraženih, večja je konkurenca med njimi in tako visoka izobrazba ne pomeni nujno prednosti pri zaposlitvi in drugje …	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ socio-ekonomski položaj (družine) (lahko tudi: materialni položaj družine, izobrazba in dohodki staršev, ekonomski kapital …)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	3	◆ Otroci, o katerih je govor v viru 2, verjetno izhajajo iz družin, kjer imajo starši nižjo stopnjo izobrazbe in nižje dohodke. ◆ Po Bourdieuju so ti otroci prikrajšani za tisti kulturni kapital, ki bi jim omogočal višji šolski uspeh. ◆ S kulturnim kapitalom misli na obvladovanje jezika, ustrezno izražanje in vedenje ter na poznavanje vsebin, ki se zahtevajo in ocenjujejo v šoli …	Za celovit odgovor 3 točke, sicer ustrezno manj. Celovit odgovor mora vsebovati pojem kulturni kapital in njegovo ustrezno razlago.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	1	◆ D	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.11	1	◆ elaborirani kod	

4. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	◆ Vsaj dvogeneracijska skupnost in družbena institucija.	Za celovito ustrezno opredelitev 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	2	◆ Oblike družin, ki ne ustrezajo definiciji (idealni tip družine), so razumljene kot neobičajne (deviantne, patološke).	Za delno ustrezno rešitev 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	3	◆ Razlikovalni dejavnik so otroci in skrb zanje. ◆ Družino tako tvori najmanj eden od staršev in otrok. Partnersko zvezo tvorita odrasla partnerja (partnerji), povezana v spolno in ekonomsko skupnost, priznano tudi s strani družbe.	Za 3 točke mora biti razlika med obema jasno utemeljena, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ socializacijska funkcija	Kot ustrezno rešitev štejemo tudi »primarna socializacija«.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	◆ Družinska socializacija v zgodnjem otroštvu, ki omogoči ponotranjenje norm in vrednot določene družbe …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	3	tri od: ◆ enake/sorodne vloge partnerjev ◆ izmenjava vlog med partnerjema na vseh področjih ◆ oba partnerja v vlogi vzdrževalcev ◆ soodgovornost za nego in vzgojo otrok ◆ vzajemno preživljanje prostega časa ◆ vzajemno odločanje …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	1	◆ pojasnitev: dopolnjene družine, v katerih je vsaj eden od staršev pred vzpostavitvijo te družine že imel svojo družino, drugi je socialni starš, ne pa biološki.	
	1	◆ razlog: zvišanje deleža razvez in ponovnih porok/kohabitacij …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ eksogamija: prepoved sklepanja zakonske zveze med določenimi sorodniki	
	1	◆ endogamija: obveznost sklepanja zakonske zveze znotraj določene družbene skupine (sloja, kaste, etnične skupine, rase, religijske skupine)	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	ena od: ◆ spremenjene socialne funkcije zakonske zveze ◆ večja družbena sprejemljivost razvez ◆ sekularizacija ◆ spremenjena pričakovanja/vrednote ◆ spremenjen družbeni položaj žensk ◆ višji življenjski standard ◆ manjši vpliv sorodstvenih mrež …	
	1	Ustrezna pojasnitev navedene okoliščine.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.10	1	◆ (primarna) socializacija otrok	
	1	◆ čustvena stabilizacija odraslih	
Skupaj	2		

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali pa vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirani. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezni in sociološko relevantni. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru so ustrezno uporabljene sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Predstavijo družbeno slojevitost v modernih družbah: – razredni sistem – odprt sistem slojevitosti (prevladujoč pridobljen status, možnosti družbene gibljivosti, pomen dejavnikov pripisanega statusa … ◆ Opredelijo dejavnike, ki vplivajo na spremembe v družbeni slojevitosti: industrializacija, tehnološke spremembe, globalizacija, ekspanzija šolanja … ◆ Opredelijo posledice: zmanjševanje deleža manualnih poklicev, širitev in spreminjanje srednjega sloja (pojavljanje intelektualnih in storitvenih poklicev).	Če kandidat v odgovor vključi samo predstavitev slojevitosti v modernih družbah, lahko dobi največ 13. točk.

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Predstavitev različnih pogledov na globalizacijo: – hiperglobalistični: globalizacija bo odpravila državne/nacionalne meje; oblikoval se bo globalni gospodarski in finančni trg, – skeptični: povezave med različnimi deli sveta so vedno obstajale; povezujejo se zgolj določene regije; nacionalne vlade so kljub globalizaciji še vedno glavni akterji, – transformacijski: globalizacija povzroča hitre in korenite spremembe v družbi; nekatere države se globalizaciji uspešno prilagajajo, druge pa manj uspešno; globalizacija povzroča neenakost na globalni ravni. ◆ Primerjava različnih pogledov na globalizacijo. ◆ Kritična presoja različnih pogledov na globalizacijo.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Predstavijo sociološko preučevanje telesa. ◆ Izpostavijo razmerje med biološkostjo in družbenostjo v človeškem telesu. ◆ Pojasnijo pojem družbene konstrukcije telesa. ◆ Predstavijo razloge, pojavne oblike in posledice posegov v človeško telo. ◆ V razpravi se osredotočijo na sodobne družbe.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Opredelijo revitalizacijo. ◆ Predstavijo in analizirajo tri pojave od: – oživljanje ljudske religioznosti, – nova religijska gibanja, – sekularna religija, – civilna religija, – verski fundamentalizem. ◆ Vsak predstavljen in analiziran pojav ponazorijo s konkretnim primerom.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Predstavijo pomen mednarodnega medijskega trga. ◆ Opozorijo, da so (iste) novice o pomembnih dogodkih prisotne v različnih delih sveta. ◆ Ugotavljajo obstoj majhnega števila agencij, ki medije oskrbujejo z novicami. ◆ Opozorijo na medijski in kulturni imperializem. ◆ Predstavijo pozitivne in negativne oblike povezanosti medijev in globalizacije.	

Skupno število točk IP 2: 40

M 2 2 2 5 2 1 1 1 0 4

1. Identiteta in kultura

1.1. Opredelite kulturo v sociološkem pomenu.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Preučevanje mode, oblačilne kulture, prehrane, notranje opreme, orodij, igre in igrač, športa, zabave in okrasja. Tehnična dediščina in razvoj civilizacije, stroji, promet, kibernetika in informatika.

(https://www.ff.uni-lj.si/materialna-kultura. Pridobljeno: 27. 10. 2020.)

1.2. Katera sestavina kulture je predstavljena v viru 1?

_____

(1 točka)

1.3. Pojasnite pojem »kulturni nihilizem« in navedite primer.

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)

Navedba primera: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.4. Kdaj so začele nastajati mladinske subkulture v ZDA in Evropi? Obkrožite pravilno rešitev.

A V 50. letih 19. stoletja.

B V 70. letih 20. stoletja.

C V 50. letih 20. stoletja.

D V 60. letih 20. stoletja.

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1.5. Naštejte tri družbene okoliščine, ki so vplivale na nastanek mladinskih subkultur.

Prva okoliščina: _____

(1)

Druga okoliščina: _____

(1)

Tretja okoliščina: _____

(1)
(3 točke)

1.6. Kako imenujemo prepričanje, da so kulture različne, vendar enakovredne?

_____

(1 točka)

Vir 2

Zapor je v prvi vrsti kazen. Je institucija, v kateri tisti, ki ne upoštevajo družbenih (in pogosto tudi moralnih) pravil, domnevno poplačajo svoj tako imenovan davek družbi. A tako kot drugje v Evropi, so tudi slovenski zapori več kot to. So priložnost, torej mesto, kjer se obsojenci soočajo s svojimi napakami, da bi se izvili iz začaranega kroga kriminala.

(https://podcrto.si/nasi-zapori-vzgajajo-kriminalne-povratnike-obravnava-mladoletnikov-je-ucinkovitejsa/. Pridobljeno: 24. 11. 2020.)

1.7. Katera vrsta socializacije je razvidna iz vira 2? Pojasnite jo.

Navedba vrste socializacije: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 3

Najbrž pa lahko rečemo, da kot dejavnik socializacije delujejo najmočneje na današnje mladostnike in mladostnice. Ti so najbrž prva generacija, ki je ves čas preživela pred televizijo in z igranjem računalniških igric, kakor pa se podila za vrstniki in vrstnicami po igriščih in dvoriščih.

(Počkar, M., in drugi (2011): Uvod v sociologijo, Učbenik za sociologijo v gimnazijskem izobraževanju, DZS, str. 72)

1.8. Navedite dejavnik socializacije, ki je razviden iz vira 3.

_____

(1 točka)

1.9. Pojasnite vpliv dejavnika socializacije, navedenega v viru 3. Vključite tri možne načine vplivanja.

Prvi vpliv: _____

_____

(1)

Drugi vpliv: _____

_____

(1)

Tretji vpliv: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.10. Opišite spolno diferencirano socializacijo.

_____

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2. Družbene različnosti in neenakosti

2.1. Kaj je družbeni status in kaj ga določa?

Družbeni status: _____

_____

(1)

Določajo ga: _____

_____

(2)
(3 točke)

2.2. Pojasnite, kaj je pripisan status.

_____

_____

_____

(2 točki)

2.3. Kratko pojasnite teorijo razrednega boja in navedite, kdo je avtor teorije.

Pojasnitev teorije razrednega boja: _____

_____

_____

_____

_____

(2)

Avtor teorije: _____

(1)
(3 točke)

2.4. Pojasnite razliko med teorijo razrednega boja in Webrovo teorijo družbene slojevitosti.

_____

_____

_____

(2 točki)

2.5. Francoski sociolog P. Bourdieu k sodobnim teorijam družbene slojevitosti med drugim prispeva s konceptom kulturnega kapitala. Kulturni kapital lahko pojasnimo kot značilnosti ljudi, ki živijo v podobnih družbenih okoliščinah. Navedite tri elemente, ki jih vključuje kulturni kapital.

Prvi element: _____

(1)

Drugi element: _____

(1)

Tretji element: _____

(1)
(3 točke)

2.6. Predstavite koncept relativne revščine.

_____

_____

_____

(2 točki)

2.7. Pojasnite status starejših v modernih družbah.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 1

Medtem ko demokratične duhove še vedno buri izgon bolgarskih in romunskih Romov iz Francije, se v Nemčiji že od lani dogaja podobna usoda kosovskim Romom. Okoli 8.500 jih je tja konec devetdesetih let pobegnilo pred albansko-srbskimi spopadi, odkar je vojne konec, pa se morajo vrniti. V nasprotju z njimi jih ima po podatkih nemškega notranjega ministrstva okrog 70.000 nemški potni list, Osrednji svet nemških Sintov in Romov pa omenja še enkrat višjo številko. Živijo pretežno na območju Berlina, Kölna in Kiela. Dejansko število je v resnici težko ugotoviti, saj se etnična pripadnost Nemcev po udaru nacionalsocialistov, ki so likvidirali pol milijona evropskih Sintov in Romov, ne registrira več.

(Steinbuch, K., Izgon kosovskih Romov iz Nemčije. Berlin – MMC RTV SLO, 8. 10. 2010)

2.8. Kako imenujemo pojav, opisan v viru 1, ko je skupina ljudi obravnavana drugače, neenako, škodljivo v primerjavi z drugo skupino ali drugimi skupinami? Obkrožite pravilno rešitev.

A Etnična segregacija.
B Etnična distanca.
C Etnična diskriminacija.
D Etnična slojevitost.

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.
V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 2

V javnosti se o patriarhalni zlorabi v zvezi z denarjem po navadi govori le v povezavi z nasiljem v družini. Vendar je v tej družbi veliko dvomov, kjer ni fizičnega nasilja, velja pa pravilo finančnega odrekanja, ki ga izvaja patriarhalni poglavar gospodinjstva. /…/ v našem patriarhalnem gospodinjstvu so moji starši verjeli, da je skrb za materialne potrebe družine odgovornost moškega. Razmišljanje obeh staršev o spolnih vlogah je izhajalo iz konvencionalnega seksizma. Po njunem naj bi moški delal zunaj doma, ženska pa doma.

(Hooks, B. (2019): Razred je pomemben. Sophia, Ljubljana, str. 55)

2.9. S pomočjo vira 2 na kratko predstavite dva vzroka za spolno diskriminacijo.

Prvi vzrok: _____

_____

(1)

Drugi vzrok: _____

_____

(1)
(2 točki)

3. Družba – zdravje, telo, bolezen

3.1. Razložite, kaj je spolni dimorfizem in kaj spolna identiteta, ter predstavite družbeni spol.

Spolni dimorfizem: _____

_____

(1)

Spolna identiteta: _____

_____

(1)

Družbeni spol: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

3.2. Predstavite, kako se je skozi zgodovino spreminjalo dojemanje zdravega, estetskega oziroma primernega telesa.

Kakšno telo so v preteklosti dojemali kot zdravo in estetsko?

_____

(1)

Kakšno telo se danes dojema kot zdravo in estetsko?

_____

(1)
(2 točki)

3.3. Poimenujte in predstavite eno izmed tehnik poseganja v telo.

Poimenovanje: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.
V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 1

»Tudi sami se boste prepričali, če posedujete veščino zdravljenja, da so njegovo svetost obsedli demoni, katerih pogubnega stiska ne morejo razkleniti niti zdravila niti čiščenje.«
Ivana ni rekla ničesar. V takšne teorije ni verjela. Zakaj iskati nadnaravne, ko pa je obstajalo tako veliko telesnih vzrokov bolezni, ki jih je moč odkriti?

(Woolfolk Cross, D. (2008): Papežinja Ivana, Založba KMŠ, Maribor, str. 320–321)

3.4. V viru 1 je kot vzrok za bolezen navedeno »… da so njegovo svetost obsedli demoni …«. Zaradi navedenega bi sociolog Bryan S. Turner iskanje vzroka bolezni, predstavljenega v viru 1, uvrstil med (obkrožite pravilno rešitev):

A individualistične razlage.
B kolektivistične razlage.
C religiozno-mitične razlage.
D medicinske razlage.

(1)

Kaj je značilno za pojmovanje bolezni po teh razlagah?

_____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 2

Do 20. stoletja odraslosti ni dočakala od četrtina do tretjina otrok iz kmetijskih družb. Večina jih je podlegla otroškim boleznim, kot so griža, ošpice in črne koze. V 17. stoletju je v Angliji v prvem letu življenja umrlo 15 odstotkov dojenčkov, tretjina otrok pa je umrla pred dopolnjenim petnajstim letom. Zdaj v prvem letu umrle le 5 promilov angleških dojenčkov, pred dopolnjenim petnajstim letom pa le 7 promilov otrok.

(Harari, J. N. (2014): Sapiens: kratka zgodovina človeštva. Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 274)

3.5. Kateri pomemben kazalnik zdravstvenega stanja posamezne družbe je predstavljen v viru 2?

_____

(1 točka)

3.6. Kdo velja za začetnika, očeta zahodne medicine? Obkrožite pravilno rešitev.

A Eskulap.
B Arhimed.
C Hipokrat.
D Hipokrit.
E Aristotel.
F Asklepij.

(1 točka)

3.7. Dopolnite.

Svetovna zdravstvena organizacija (World Health Organization ali s kratico WHO) definira zdravje kot stanje popolne _____, _____ in _____ blaginje.

(2 točki)

3.8. Kaj je medikalizacija?

_____

_____

(1 točka)

3.9. Predstavite značilnosti javnega zdravstvenega sistema.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 3

Otrok, ki se bo danes rodil v eni od revnejših četrti v Angliji, bo živel 8,4 leta manj kot njegov vrstnik iz katere od bogatejših četrti. Razlika med pričakovano življenjsko dobo prebivalcev najrevnejših in najbogatejših četrti v Angliji se je od leta 2001 do danes povečala s 7,2 na 8,4 leta, je ta teden poročal britanski BBC.
Razlike v dohodkih, kajenje, debelost in poraba alkohola pa tudi različne stopnje dostopa do preventivnih zdravstvenih storitev in zdravljenja bolezni lahko pojasnijo razlike v pričakovani življenjski dobi med različnimi družbenimi in ekonomskimi skupinami.

(Mihajlović, N. (2018): O čem molčimo, kadar stavkamo. Sobotna priloga, 17. 2. 2018, str. 32)

3.10. Predstavite dve značilnosti zdravstvenega stanja nižjih družbenih slojev. Pomagate si lahko z virom 3.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.
V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4. Delo in prosti čas

4.1. S pojavom industrializacije se značilnosti dela kot proizvodnje dobrin in storitev spremenijo. Navedite dve bistveni spremembi.

Prva sprememba: _____

_____

(1)

Druga sprememba: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.2. Kako se razlikujeta vlogi delodajalcev in delojemalcev pri zaposlitvi in samozaposlitvi?

Pri zaposlitvi sta vlogi: _____

(1)

Pri samozaposlitvi sta vlogi: _____

(1)
(2 točki)

4.3. Navedite dve značilnosti neformalnega dela.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)
(2 točki)

4.4. Siva ekonomija je povezana predvsem z/s:

A neplačanim delom.
B plačanim neprijavljenim delom.
C prijavljenim neplačanim delom.
D prostim časom.

(1 točka)

4.5. Kdo je avtor ideje odtujenega dela?

_____

(1 točka)

4.6. Kako imenujemo oblike zaposlitve, ko zaposleni niso v rednem delovnem razmerju za poln delovni čas? Navedite dva primera takšne zaposlitve.

Poimenovanje zaposlitve: _____

(1)

Prvi primer: _____

(1)

Drugi primer: _____

(1)
(3 točke)

4.7. Navedite dva kazalnika fleksibilizacije trga dela.

Prvi kazalnik: _____

(1)

Drugi kazalnik: _____

(1)
(2 točki)

4.8. Navedite tri elemente, ki jih običajno vključujejo kolektivne pogodbe, s katerimi sindikati dosegajo svoje cilje.

Prvi element: _____

(1)

Drugi element: _____

(1)

Tretji element: _____

(1)
(3 točke)

4.9. Navedite še en način (sredstvo) sindikalnega boja.

_____

(1 točka)

4.10. Kako imenujemo obliko brezposelnosti, ki je opisana v spodnji opredelitvi?

»Je posledica prehodov iz enega podjetja v drugo ali iskanja prve ali ponovne zaposlitve.«

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 1

Stroji nadomeščajo človeška dela; to se je začelo že pred industrijsko revolucijo. Točilce goriv na bencinskih črpalkah so zamenjale samopostrežne in avtomatizirane točilnice, pisarniške pomočnike pa je nadomestil Microsoft Office […]
Do […] brezposelnosti je torej v preteklosti že prišlo in pričakovati je, da se bo to tudi ponovilo. Znanstveniki in razvijalci tehnoloških rešitev se zavedajo, da prihaja do že omenjene eksponentne rasti moči računalnikov, kar marsikdo ni popolnoma sprejel. Stroji v naslednjem desetletju še ne bodo zmožni opravljati vseh del, ki jih opravljajo ljudje, vendar pa hitrega napredka ni mogoče zanikati. Cenejša, hitrejša in boljša tehnologija bo zagotovo botrovala k temu, da bodo stroji ob neki točki vendarle boljši na skoraj vsakem področju.

(https://svetkapitala.delo.si/ikonomija/kaj-ima-skupnega-umetna-inteligenca-in-kapitalizem/. Pridobljeno: 3. 12. 2020.)

4.11. Imenujte obliko brezposelnosti, o kateri govori vir 1, in pojasnite en vzrok za njen nastanek.

Poimenovanje: _____

(1)

Pojasnitev vzroka: _____

_____

(1)
(2 točki)

1. **Razpravljajte o značilnostih socialne države in države blaginje.**

2. **Razpravljajte o funkcijah šole v modernih družbah. V razpravi kritično ovrednotite eno od funkcij šole v družbi.**

3. **Pojasnite pojem temno polje zločina in razpravljajte o možnih vzrokih zanj.**
Odgovor naj vključuje tudi razlago, na podlagi česa lahko sklepamo o obstoju temnega polja zločina in katera kazniva dejanja velikokrat ostajajo v njem.

4. **Razpravljajte o tradicionalnih medijih.**
V razpravo vključite predstavitev tradicionalnih medijev, primerjajte jih ter predstavite njihove morebitne prednosti in pomanjkljivosti.

5. **Razpravljajte o funkcijah znanosti in etičnih dilemah, ki so povezane z raziskovanjem in uporabo znanstvenih spoznanj.**

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

M 2 2 2 5 2 1 1 3

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sobota, 27. avgust 2022

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	2	◆ vse človekove materialne in duhovne stvaritve	Če so navedene le sestavine (ideje, navade, vrednote, družbene norme …), mora odgovor za 2 točki vključevati tudi materialne stvaritve.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	◆ materialna kultura (artefakti)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	2	◆ nekritična toleranca do različnih skrajnih kulturnih praks, ki so v nasprotju s temeljnimi človekovimi pravicami, vendar se upravičujejo s tem, da je to del neke kulture …	
	1	toleranca do, ena od: ◆ obrezovanja deklic ◆ otroškega dela ◆ prisilnih porok …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	3	tri od: ◆ hitro naraščanje življenjske ravni ◆ podaljševanje šolanja ◆ razvoj storitvenega sektorja ◆ demokratizacija, širjenje človekovih pravic in svobode ◆ širjenje sredstev množičnega komuniciranja …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ kulturni relativizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	◆ resocializacija	
	2	◆ ponovna socializacija, v kateri se izničijo učinki prejšnje socializacije in sprejmejo nove oblike vedenja, vrednotenja in čustvovanja	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ množični mediji / mediji	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	3	tri od: ◆ množični mediji s strukturo programa, s sporočenimi vsebinami, načinom prikazovanja dejanskosti sooblikujejo vrednote, ponujajo stereotipe in klišeje, ki vplivajo na stališča občinstva ◆ s ponujenimi vzorci vedenja oblikujejo kulturo, so del vsakdanjega življenja ◆ vplivajo na oblikovanje kulturne identitete ◆ vplivajo na družinske interakcije ◆ vplivajo na interakcije znotraj vrstniških skupin …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	2	◆ predstave o tipično moških in ženskih vlogah (pričakovano različno vedenje, osebnostne lastnosti in družbene vloge) ◆ različnen odziv staršev na otrokov spol (barva obleke, frizura, igrače …) ◆ stereotipne vloge moških in žensk v pravljicah ◆ stereotipne vloge moških in žensk v različnih medijskih vsebinah ◆ spolni stereotipi v šolah …	Za 2 točki mora kandidat vključiti najmanj dve značilnosti, sicer ustrezno manj točk.

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ položaj/mesto posameznika v družbi, na (hierarhični) družbeni lestvici	
	2	◆ ekonomsko stanje (ekonomski kapital) ◆ družbena moč ◆ družbeni ugled	Za tri pravilne določnice 2 točki, za dve 1 točka.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	2	◆ določen je vnaprej, z rojstvom ◆ nanj vplivajo dejavniki, kot so družinsko poreklo, spol, starost, etnična pripadnost …	Za dve okoliščini/dejavnika, ki vplivata na vnaprej določen status, 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	2	◆ stalni konflikt, boj med dvema skupinama oziroma razredoma: razredom lastnikov proizvajalnih sredstev in razredom nelastnikov; prvi so vladajoči razred, drugi podrejeni; gre za odnos izkoriščanja in podrejenosti; družbeni sistem služi vladajočemu razredu …	
	1	◆ (Karl) Marx	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	◆ Weber ob ekonomski dimenziji/lastništvu/virih za preživetje kot pomembne razsežnosti slojevitosti vključi izobrazbo, znanje, spretnosti, družbeni ugled, družbeno moč.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	3	tri od: ◆ pogled na svet ◆ vrednostni sistem ◆ znanje ◆ način izražanja ◆ socialne veščine …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	ena od: ◆ Ljudje nimajo dovolj virov, da bi si zagotovili dobrine in storitve, ki so v določeni družbi v določenem času glede na gospodarsko razvitost dojete kot samoumevne. ◆ Zagotovitev vsaj minimalno družbeno sprejemljivega življenja v neki družbi na dani stopnji gospodarske razvitosti.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	2	dve od: ◆ večje tveganje za revščino ◆ slabše ekonomsko stanje ◆ zaradi večjega deleža v strukturi prebivalstva so pomemben del volilnega telesa ◆ dojeti so kot breme družbe (starizem) …	Za 2 točki mora kandidat v odgovor vključiti dve različni značilnosti.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	dve od: ◆ slabše ekonomsko stanje (finančno odvisne ženske) ◆ delitev dela v družini (ženska skrbi za dom in družino, moški za materialno preživetje družine) ◆ pripisane spolne vloge (ženska ekspresivna vloga, ženske naj bi bile skrbne, podrejene, tihe, sledile naj bi navodilom …)	

3. Družba – zdravje, telo, bolezen

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	spolni dimorfizem: ◆ biološko določene telesne oz. fizične (anatomske, morfološke, fiziološke) značilnosti in razlike med človeškimi bitji	
	1	spolna identiteta: ◆ zavedanje in občutenje lastnega spola ter odzivanje nanj	
	2	družbeni spol, dve od: ◆ pričakovanja družbe o primernem videzu moških in žensk ◆ pričakovanja družbe o vedenju moških in žensk ◆ pričakovanja družbe o osebnostnih lastnostih moških in žensk	
Skupaj	**4**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	ena od: ◆ obilno ◆ močno ◆ debelo	
	1	ena od: ◆ vitko ◆ športno	
Skupaj	**2**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	ena od: ◆ ličenje ◆ tetoviranje ◆ prebadanje (piercing) telesa ◆ lepotna kirurgija …	
	1	◆ ustrezen opis izbrane tehnike poseganja v telo	
Skupaj	**2**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ C	
	2	dve od: ◆ bolezen je posledica delovanja nadnaravnih sil ◆ bolezen je božja kazen za posameznikove grehe ◆ zdravljenje je osredotočeno na pokoro ◆ žrtvovanje, romanje ◆ pojmovanje bolezni kot božje preizkušnje …	
Skupaj	**3**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ smrtnost (umrljivost) otrok	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	2	◆ telesne ◆ psihične ◆ družbene	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ vedno več področij družbenega življenja, navad posameznika itd. je obravnavanih z vidika medicine	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	2	◆ Javni zdravstveni sistem omogoča (vsaj delno) brezplačen dostop do zdravstvenih storitev vsem prebivalcem ne glede na njihov družbeni status in druge okoliščine …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	2	dve od: ◆ večja obolevnost in smrtnost ◆ več kroničnih in drugih bolezni ◆ krajša življenjska doba ◆ večja izpostavljenost različnim oblikam stresa (senzorični, okoljski, socialni in psihični stres) ◆ več zdravstvenih težav …	

4. Delo in prosti čas

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	◆ ločitev na delo in prosti čas ◆ ločitev od vseh drugih področij življenja (kakovostno, prostorsko, časovno)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	◆ ločeni	
	1	◆ istovetni	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	◆ neplačano delo ◆ plačano delo, vendar neprijavljeno	Le navedba primerov ne zadostuje (npr. varstvo otrok, pomoč pri zidanju hiše ipd.).

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	◆ (Karl) Marx	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	1	◆ fleksibilna zaposlitev (lahko tudi prekarno delo)	
	2	dve od: ◆ delo po pogodbi ◆ priložnostno delo ◆ delo na vpoklic …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	2	dve od: ◆ povečanje brezposelnosti ◆ nihanje števila redno zaposlenih ◆ povečanje deleža delno zaposlenih …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	3	tri od: ◆ določanje mezde ◆ varnost delovnih mest ◆ trajanje dopusta ◆ socialno zavarovanje ◆ udeležba zaposlenih pri dobičku ◆ položaj posebnih skupin …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ stavka	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.10	1	◆ frikcijska brezposelnost	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.11	1	◆ strukturna brezposelnost	
	1	◆ Tehnološke spremembe povzročajo izgubo delovnih mest hitreje, kot jih zmoreta tehnologija in tržna ekonomija nadomestiti.	
Skupaj	2		

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Odgovor vključuje smiselno in povezano razlago z uporabo pojmov, kot so: – socialne politike – socialna država – država blaginje – socialne pravice – neoliberalizem …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ pojasnitev funkcij šole (socializacijska, integracijska, uveljavljanje načela meritokracije: vpliv šolanja na družbeni status, družbeno mobilnost, reprodukcijo družbene neenakosti, zaposlovanje …) in razprava o njihovem pomenu ◆ razprava, kritično ovrednotenje ene od funkcij šole (aktualizacija, primerjava)	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ opredelitev pojma temno polje zločina (neodkrita, neobravnavana in nekaznovana kazniva dejanja) ◆ pojasnitev, zakaj uradni statistični podatki prikazujejo le del storjenih kaznivih dejanj ◆ navedba in razlaga drugih načinov ugotavljanja vrste in razširjenosti kriminalitete (viktimološke študije, samonaznanitvene študije), na podlagi katerih je mogoče sklepati o temnem polju zločina ◆ navedba kaznivih dejanj, ki ostajajo v temnem polju (npr. beloovratniški kriminal, nasilje v družini oziroma zasebnem življenju) ◆ razprava o vzrokih (žrtve nekaterih kaznivih dejanj ne prijavijo, nekatere vrste kaznivih dejanj je teže odkriti itd.)	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ predstavitev tradicionalnih medijev (tisk, radio in televizija) ◆ primerjava tradicionalnih medijev (npr. glede prenosa informacij, zmožnosti nagovarjanja množice, aktualnosti vsebin) ◆ navedba prednosti posameznih tradicionalnih medijev (tisk – cenenost, možnost globljih sporočil in analiz, trajno sporočilo, fleksibilnost, aktualnost elektronskih izdaj …; radio – hitrost, fleksibilnost, kompatibilnost z drugimi opravili, odzivnost občinstva, lokalna vsebina, cenenost …; televizija – kombinacija slike in zvoka, ustvarjanje vtisa očividca dogodka, neposredni prenos …) ◆ navedba pomanjkljivosti posameznih tradicionalnih medijev (tisk – relativna neaktualnost, klasična tiskana oblika izginja, ni sredstvo globalne uporabe, problem prožnosti aktualnih vsebin …; radio – prenos zgolj zvoka, omejitve kreativnosti, omejena pozornost poslušalcev …; televizija – prenasičenost, (so)ustvarjanje množične kulture (standardizacija okusa), pristransko oz. neustrezno poročanje …)	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ pojasnitev funkcij znanosti (praktična, spoznavna, kulturološka) in razprava o njihovem pomenu ◆ razprava o etičnih pomislekih v znanosti (vprašanja, ki se nanašajo na proces raziskovanja, in vprašanja, ki se nanašajo na uporabo znanstvenih spoznanj)	

Skupno število točk IP 2: 40

M 2 3 1 5 2 1 1 1 0 4

1. Odločanje v skupnosti

1.1. Opredelite avtoriteto in prisilo kot obliki družbene moči.

Avtoriteta: _____

_____

(1)

Prisila: _____

_____

(1)
(2 točki)

Vir 1

Ta tip moderne oblasti prepoznamo po birokraciji. Nič junaškega ni v birokratski vladavini. V birokratskem močvirju je uradništvo politično nevtralno, uradniki zaposlitev dobijo prek javnih razpisov, med kariernimi potmi se specializirajo za specifične naloge, njihovo napredovanje je odvisno od izkazane sposobnosti, sistem je hierarhičen in temelji na osebni odgovornosti uradnika. Ravnanje uradništva je določeno z brezosebnimi pravili. Ne glede na to, kako dolgočasna je birokratska vladavina, moderne države upravljajo birokrati. Torej ljudje, ki poznajo predpise, skrbijo, da se predpisi izvajajo. Če je birokracija solidna, predpisi veljajo za vse enako.

(Žerdin, A. (2020): Birokratsko močvirje, Sobotna priloga, 5. 12. 2020, str. 1)

1.2. Navedite tri značilnosti tipa oblasti (po Webru), ki je predstavljen v viru 1.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.3. Navedite dva tipa oblasti po Webru, ki nista predstavljena v viru 1.

Prvi tip oblasti: _____

Drugi tip oblasti: _____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 3 1 5 2 1 1 1 0 5

Vir 2

Njegovo veličanstvo, kralj Henrik, po poreklu, nazivu in božji milosti kralj Anglije in Francije, kralj Irske, vojvoda Cornwallski in vojvoda Lancasterski.

(Iggulden, C. (2018): Vojna rož: Znanilka nevihte, Učila International, Tržič, str. 232)

1.4. Kako se legitimizira tip oblasti, predstavljen v viru 2?

_____

(1 točka)

1.5. Navedite še en način, kako se lahko legitimizira oblast, ne glede na tip.

_____

(1 točka)

Vir 3

Država, torej državni aparat, je edina sila v skupnosti, ki sme organizirati nasilje. Nasilje je prepovedano, razen če gre za nasilje, ki ga, da vzdržuje red in mir, izvaja država. Z drugimi besedami: nasilje, ki ga sme izvajati državni aparat, je namenjeno preprečevanju nasilja, ki bi ga izvajali posamezni ljudje. A tudi nasilje, nad katerim ima državni aparat monopol, je v moderni državi omejeno. Omejeno je z ustavo in zakoni.

(Žerdin, A. (2019): Splošni ljudski odbor, Sobotna priloga, 3. 8. 2019, str. 1)

1.6. Kateri sociolog je postavil tezo, zapisano v viru 3, da ima država zakonit monopol nad sredstvi prisile? Obkrožite pravilno rešitev.

A Talcott Parsons
B Max Weber
C Émile Durkheim
D Karl Marx

(1 točka)

1.7. Kratko predstavite antično in moderno demokracijo glede na to, kdo ima pravico odločati.

Antična demokracija: _____

_____

(1)

Moderna demokracija: _____

_____

(1)
(2 točki)

1.8. Predstavite državo blaginje.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 4

Morda se sliši patetično, a je zelo realno: brez protestov ne bi bilo ne te države, ne njene državnosti, ne samostojnosti. Iz protestov in tega, da jih oblast spoštuje, je zrasla ta država. Ne le ta – protesti so nedotakljiva pravica po vseh demokratičnih državah.

(Repovž, G. (2020): Pravica do protesta, Mladina, 30. 4. 2020, str. 2)

1.9. Kateri tip politične participacije je opisan v viru 4?

_____

(1 točka)

1.10. Navedite dva tipa interesnih skupin in vsakega izmed njiju na kratko predstavite.

Navedba prvega tipa: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

(1)

Navedba drugega tipa: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

(1)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1.11. V spodnji povedi je zapisana vsebinska napaka. Poved zapišite ponovno tako, da bo napaka popravljena oziroma zamenjana z ustrezno besedo.

»Evropski parlament, ki ga sestavlja 705 poslancev, predstavlja izvršilno vejo oblasti.«

Zapis vsebinsko pravilne povedi:

_____

_____

(1 točka)

1.12. Kaj je značilnost modernih političnih strank, t. i. strank »catch – all«?

_____

_____

(1 točka)

2. Družina

2.1. Opredelite družino s sociološkega vidika.

_____

_____

(2 točki)

2.2. Imenujte pojave, navedene spodaj.

Zakonska zveza z več partnerji hkrati:

_____

(1)

Prepoved sklepanja zakonske zveze med nekaterimi sorodniki:

_____

(1)

Obveznost sklepanja zakonske zveze v okviru nekaterih družbenih skupin:

_____

(1)
(3 točke)

2.3. Kateri funkciji družine sta po mnenju sociologa Talcotta Parsonsa temeljni in univerzalni?

Navedba prve funkcije: _____

(1)

Navedba druge funkcije: _____

(1)
(2 točki)

2.4. Navedite dve značilnosti simetričnih/integriranih partnerskih vlog.

Prva značilnost: _____

(1)

Druga značilnost: _____

(1)
(2 točki)

2.5. Navedite dva dejavnika, ki sta v preteklosti spodbudila prehod od asimetričnih k simetričnim partnerskim vlogam.

Prvi dejavnik: _____

(1)

Drugi dejavnik: _____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2.6. V povezavi z značilnostmi sodobnih družin se izražajo tudi kritični pogledi na družino. Pojasnite pogled/kritiko sociologa Edmunda Leacha.

_____

_____

(2 točki)

2.7. V povezavi s socializacijsko funkcijo družine pojasnite vlogo kulturne reprodukcije.

_____

_____

_____

(2 točki)

2.8. Pojasnite strukturno in funkcijsko dezorganizacijo družine. Navedite primera.

Strukturna dezorganizacija: _____

_____

(1)

Primer: _____

_____

(1)

Funkcijska dezorganizacija: _____

_____

(1)

Primer: _____

_____

(1)
(4 točke)

2.9. V kateri tip družine uvrščamo t. i. komunske oblike družinskega življenja? Obkrožite pravilno rešitev.

A Jedrna družina.
B Razširjena družina.
C Reorganizirana družina.
D Modificirana razširjena družina.

(1 točka)

3. Religija in verovanjski sistemi

3.1. Opredelite spodnja pojma.

Religijski eklekticizem: _____

_____

(1)

Religijski pluralizem: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.2. Pojasnite, kaj pomeni, da je religija kulturna univerzalija.

_____

_____

(1 točka)

3.3. Kateri sociolog ugotavlja, da je bistvo religije razločevanje med svetim (sakralnim) in posvetnim (profanim)? Obkrožite pravilno rešitev.

A Karl Marx
B Max Weber
C Émile Durkheim
D Talcott Parsons

(1 točka)

3.4. Pojasnite spodnja pojma.

Sakralno: _____

_____

(1)

Profano: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 1

Vsaka religija se kaže kot raznovrstna praktična dejavnost. Tu so najpomembnejši obredi ali rituali … Religije so polne ritualov. Ritualno se vzpostavlja zveza z »najvišjim«, svetim, bogom, bogovi itd.

(Smrke, M., (2000): Svetovne religije, FDV, Ljubljana str. 143)

3.5. S pomočjo vira 1 pojasnite dve funkciji obredov ali ritualov.

Pojasnitev prve funkcije: _____

_____

(1)

Pojasnitev druge funkcije: _____

_____

(1)
(2 točki)

3.6. Katere vsebinske prvine (poleg verskega ravnanja) še vključuje religija? Navedite in pojasnite dve.

Navedba prve vsebinske prvine: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)

Navedba druge vsebinske prvine: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)
(4 točke)

3.7. V kateri tip religij po Mc Geeju uvrščamo šintoizem in daoizem?

Šintoizem: _____

Daoizem: _____

(1 točka)

Vir 2

Hindujsko religiozno prepričanje je opravičevalo kastni sistem tradicionalne Indije. V srednjeveški Evropi so kralji in kraljice vladali po božji volji, egiptovski faraoni so šli celo dlje in združevali boga in kralja v eni osebi …

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija, Teme in pogledi, DZS, str. 459)

3.8. O kateri družbeni funkciji religije govori vir 2?

_____

(1 točka)

3.9. Pojasnite, kaj je verski fundamentalizem. V odgovor vključite dve značilnosti tega pojava.

Pojasnitev: _____

_____

(1)

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

3.10. Katere pojave označujemo kot sekularno religijo? Navedite primer.

Sekularna religija: _____

_____

_____

(2)

Primer: _____

_____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4. Delo in prosti čas

4.1. Kaj je značilno za delo kot zaposlitev? V odgovor vključite štiri značilnosti.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.2. Pojasnite pomen zaposlitve za posameznika v sodobnih družbah.

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

4.3. Navedite tri vrste brezposelnosti glede na vzroke in eno natančneje predstavite.

Navedba: _____

_____

(2)

Predstavitev ene od navedenih vrst brezposelnosti: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.4. Pojasnite tri posledice brezposelnosti za družbo kot celoto.

Prva posledica: _____

_____

(1)

Druga posledica: _____

_____

(1)

Tretja posledica: _____

_____

(1)
(3 točke)

M 2 3 1 5 2 1 1 1 1 4

Vir 1

… organizacije, ki so zastopale delavske interese in so služile kot protiutež upravam podjetij in jih silile, da so sadove povečane produktivnosti na široko delile z delavci v obliki zvišanih mezd, krajšega delovnega časa, izboljšanja delovnih razmer in večjih socialnih prispevkov. /…/ Dolgo so se zanašali na orožje, s katerim so lahko dosegali koristi – možnosti, da s pomočjo stavke ustavijo delo.

(Rifkin, J. (2007): Konec dela, Krtina, Ljubljana, str. 24)

4.5. Poimenujte organizacijo, ki jo opisuje vir 1. Navedite in pojasnite še eno sredstvo (način), ki ga poleg stavke, omenjene v viru 1, uporablja ta organizacija za doseganje ciljev.

Poimenovanje organizacije: _____

(1)

Poimenovanje sredstva: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

4.6. Navedite vzorce doživljanja dela in preživljanja prostega časa po Parkerju ter enega pojasnite.

Navedba: _____

_____

(2)

Pojasnitev enega od navedenih vzorcev: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 3 1 5 2 1 1 2 0 8

1. **Razpravljajte o posebnem pomenu in poteku primarne socializacije.**

2. **Razpravljajte o družbeni neenakosti glede na spol, etnično pripadnost in starost.**

3. **Analizirajte funkcije (vlogo in pomen) šole v sodobnih družbah. V odgovor vključite tako primer funkcionalističnega kot primer konfliktnega pogleda na te funkcije.**

4. **Predstavite koncept družbene anomije in ob dveh primerih razpravljajte o tem pojavu v sodobnih družbah.**
   V odgovor vključite Durkheimovo in Mertonovo opredelitev anomije in si pomagajte z njunima opredelitvama v razpravi o sodobnih primerih.

5. Vse, kar se prodaja – prodaja pa se vse –, marketinška industrija prodaja mulcem, starim od 16 do 24 let. In vse je entertainment, vse je fun. Niti avtomobila se več ne prodaja kot zanesljivo, varno in lepo oblikovano prevozno sredstvo, ampak kot kino in zabavni park na kolesih. Na reklamah za pivo ni starejših od 20 let. Na reklamah za ženske vložke ni deklet, ki bi imele več kot pet, šest menstruacij. Celo na reklamah za zdravila proti erekcijski disfunkciji sedi na robu postelje, z glavo v dlaneh, neprepričljivo zdelan mišičast mulec pri dvaindvajsetih.

   (Dežulović, B. (2021): Kult mladosti, Objektiv, 24. 4. 2021, str. 7)

   Razpravljajte o reprezentiranju starosti in spola v množičnih medijih.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 2 3 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 30. maj 2023

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	ena od: ◆ oblika moči, ki jo podrejeni sprejemajo oz. jo imajo za pravilno/upravičeno ◆ oblika moči, ki je sprejeta kot legitimna	
	1	ena od: ◆ oblika moči, ki se ji ljudje podrejajo zaradi negativnih sankcij (kazen za neposlušnost) ◆ podrejanje, ki temelji na obljubi nagrad (pozitivne sankcije)	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	3	tri od: ◆ temelji na spoštovanju zakonov ◆ podrejanje pravnemu redu ◆ vladajo izvoljeni predstavniki ◆ oblast je določena/omejena z zakonom ◆ značilna za moderne družbe/države ◆ oblast izvajajo birokratske organizacije ◆ oblast je neosebna …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ karizmatična oblast ◆ tradicionalna oblast	Za oba pravilno navedena tipa oblasti 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	1	ena od: ◆ z božjo voljo/religijo ◆ s tradicijo ◆ z dedovanjem …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	ena od: ◆ s pravnim redom/z zakoni ◆ z lastnostmi oz. sposobnostmi vodje, ki jih imajo ljudje za izjemne ◆ z dedovanjem ◆ s tradicijo ◆ z božjo voljo/religijo ◆ z volitvami …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ B	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	1	◆ Volilno pravico so imeli le (polnoletni) premožni/svobodni moški državljani.	
	1	◆ Volilno pravico imajo vsi polnoletni državljani.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	2	◆ Država blaginje zagotavlja storitve in javne dobrine. Država organizira in financira gradnjo šol, bolnišnic, zdravstvenih domov, domov za ostarele, parkov, športnih igrišč ter izobraževalne, zdravstvene, svetovalne, rehabilitacijske idr. storitve.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	1	◆ nekonvencionalna (politična participacija)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	1	◆ zaščitne interesne skupine	
	1	◆ Zavzemajo se za zaščito svojih članov in za izboljšanje njihovega položaja (sindikati, poklicna združenja …).	
	1	◆ ciljne interesne skupine	
	1	◆ Organizirajo se zaradi določenega cilja (varstvo okolja, spoštovanje človekovih pravic …), zavzemajo se za uveljavljanje občega družbenega interesa.	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.11	1	◆ Evropski parlament, ki ga sestavlja 705 poslancev, predstavlja **zakonodajno** vejo oblasti.	Za pravilno zamenjano besedo (zakonodajno namesto izvršilne) 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.12	1	ena od: ◆ obračajo se na različne ciljne skupine volivcev ◆ v svoj program vključujejo različne programske točke ◆ izogibajo se radikalnim stališčem	

2. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	2	◆ vsaj dvogeneracijska skupnost/primarna družbena skupina in družbena institucija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ poligamija/poliginija/poliandrija	
	1	◆ eksogamija	
	1	◆ endogamija	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ primarna socializacija	
	1	◆ čustvena stabilizacija odraslih	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	dve od: ◆ oba partnerja sta lahko zaposlena ◆ oba partnerja se izmenjujeta na vseh področjih družinskega življenja ◆ vzajemno preživljanje prostega časa ◆ enaka odgovornost partnerjev ◆ partnerja skupaj sprejemata odločitve …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	2	dve od: ◆ večja zaposlenost žensk ◆ možnost razveze ◆ višja življenjska raven ◆ sprememba vrednot ◆ enakopravnost ◆ sekularizacija …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	◆ zapiranje v družinsko zasebnost, to pa slabi (družbeno) kohezivnost in solidarnost/otežuje družbeni nadzor	Za razlago, ki vsebuje dva elementa, 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	2	◆ kulturna reprodukcija je povezana s prenašanjem vedenjskih vzorcev, družbenih norm, tradicije, znanja, vrednot in drugih elementov kulture	Za navedbo štirih ali treh elementov 2 točki, za navedbo dveh ali enega 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ sprememba oblike/strukture družine	
	1	◆ navedba primera	
	1	◆ družina ne opravlja svojih funkcij	
	1	◆ navedba primera	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	◆ C	

3. Religija in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ religijski eklekticizem: ravnanja in religijske prakse ljudi vključujejo elemente različnih religijskih tradicij	
	1	◆ religijski pluralizem: sobivanje različnih religij (religijskih organizacij in verovanj) znotraj ene družbe	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	◆ religijo najdemo v vseh kulturah	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ sakralno: stvari, objekti, ki so deležni strahospoštovanja/čaščenja/so nekaj izjemnega ali so dojeti kot sveti	Za le prevod pojmov sakralno in profano brez pojasnitve, 1 točka.
	1	◆ profano: običajno/vsakdanje/posvetno	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	2	dve od: ◆ ljudje vzpostavijo odnos z nadnaravnim ◆ čaščenje, zahvaljevanje, prošnje ◆ dogodkom, ki so pomembni, prelomni, dajejo pomen nečesa vzvišenega, izjemnega ◆ ustvarja se občutek povezanosti, pripadnosti širši skupnosti ◆ izražanje religioznosti …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	4	dve od: ◆ religijska pripoved – zgodbe, miti o nastanku sveta … ◆ religijska doktrina – verski nauk, predstavitev in sistematizacija temeljnih trditev – dogem ◆ svete reči – kraj, predmet, žival, oseba, zgodba, ki je nekaj enkratnega, nevsakdanjega ◆ religijsko doživetje – izkustvo, čustvovanje v religijskih praksah, obredih, strah, občutek numinoznega ◆ etična razsežnost religije – nauk in določila o moralno pravih, dobrih oz. nepravih, slabih ravnanjih	Za vsako pravilno navedeno prvino 1 točka, skupaj 2 točki. Za vsako ustrezno pojasnjeno prvino 1 točka, skupaj 2 točki.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	1	◆ animizem/(poli)teizem ◆ etične religije/sistemi abstraktnih idealov	Za obe pravilni rešitvi 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ legitimacijski funkciji	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	1	◆ različne konservativne religijske doktrine, usmerjene proti moderni družbi	
	2	dve od: ◆ dobesedno branje svetih besedil ◆ zavračanje religijskega pluralizma ◆ vsi, ki se ne strinjajo z njihovimi nazori, so sovražniki ◆ moderna družba kot negativen pojav ◆ zavzemanje za trdne vrednote v skladu z vero …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	2	◆ religiozno (kvazireligiozno) dojemanje posvetnih dogodkov, pojavov in oseb	Kot ustrezno rešitev upoštevamo tudi »opredelitev civilne religije«.
	1	◆ navedba konkretnega primera: lady Di, športni zvezdniki, filmski zvezdniki …	Kot ustrezno rešitev upoštevamo tudi navedbo »konkretnega primera civilne religije«.
Skupaj	3		

4. Delo in prosti čas

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	štiri od: ◆ delovni čas je bolj ali manj natančno določen (dnevno, letno …) ◆ je plačano ◆ prostorska ločenost od doma, družine in drugih dejavnosti ◆ časovna ločenost od doma, družine in drugih dejavnosti ◆ je družbeno regulirano ◆ iz zaposlitve izhajajo nekatere socialne pravice …	Za štiri značilnosti 2 točki, za tri ali dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	3	tri od: ◆ glavni vir dohodkov in materialne preskrbljenosti ◆ določa ekonomski status človeka ◆ določa družbeni ugled in družbeno moč ◆ zagotavlja socialne pravice in socialno zavarovanje (zdravstveno, pokojninsko, invalidsko, zavarovanje za brezposelnost) …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	◆ sezonska ◆ frikcijska ◆ strukturna	Za vse tri navedene vrste 2 točki, za dve 1 točka.
	2	ena od: ◆ sezonska brezposelnost: do nje prihaja zaradi nihanj v proizvodnji, vezana je na letni čas … ◆ frikcijska brezposelnost: je kratkotrajna, je posledica prehoda delavcev med delovnimi mesti oz. podjetji, iskanja zaposlitve po končanem šolanju … ◆ strukturna brezposelnost: gre za neskladnost med ponudbo in povpraševanjem v nekaterih poklicih, večkrat je posledica tehnološkega razvoja …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	3	tri od: ◆ poslabšana kakovost življenja ne le za brezposelne, temveč tudi za druge kategorije prebivalstva ◆ mezde ostajajo nižje ◆ zaposlitev je manj varna ◆ zmanjšanje zaposlitvenih možnosti ◆ povečanje kriminala/nasilja/samomorilnosti ◆ zmanjšanje BDP in manj davčnih prilivov v državni proračun …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	◆ sindikat	
	1	◆ (kolektivno) pogajanje	
	2	◆ pogajanje med delodajalcem in sindikatom (ter največkrat tudi državo) ◆ glede mezd/plač, pogojev dela, trajanja dela, dopusta …	
Skupaj	**4**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	◆ vzorec razširitve ◆ vzorec nevtralnosti ◆ vzorec opozicionalnosti	Za vse tri pravilno navedene vzorce 2 točki, za dva 1 točka.
	2	ena od: ◆ vzorec razširitve: ni jasne meje med delom in prostim časom, povezovanje obeh, značilno za poklice z visoko stopnjo avtonomije ◆ vzorec nevtralnosti: delo in prosti čas se razlikujeta, prosti čas ljudje preživljajo v krogu družine, namenjen je počitku, sprostitvi …, značilno za ljudi na delovnih mestih z nizko ali srednjo stopnjo avtonomije/delo je pomembno zaradi plačila in ne daje posebnega zadovoljstva … ◆ vzorec opozicionalnosti: osrednji pomen ima prosti čas, zaposleni svoje delo sovražijo/ne daje jim zadovoljstva/doživljajo ga kot nujno zlo/kot sredstvo za preživetje, v prostem času se ukvarjajo z dejavnostmi, ki se razlikujejo od dela, da bi si od dela odpočili …	Za dve pomensko različni navedbi pri izbranem vzorcu, 2 točki, sicer ustrezno manj.
Skupaj	**4**		

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali pa vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem**: navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirani. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem**: navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezni in sociološko relevantni. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem**: navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje socioloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem**: navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru so ustrezno uporabljene sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Predstavijo pomen primarne socializacije (prvi stik z drugimi ljudmi, prvi družbeni vplivi se razmeroma trajno in trdno zasidrajo v človekovo osebnost, »kritično« obdobje za razvoj specifično človeških lastnosti, identitete …). ◆ Poudarijo pomen čustvenih vezi. ◆ Predstavijo družino kot osrednji agens socializacije in mehanizme – posnemanje, igranje vlog, identifikacijo, sistem nagrad in kazni.	Kandidati lahko v razpravo vključijo tudi: ◆ spolno diferencirano socializacijo ◆ inkulturacijo ◆ omejene možnosti primerjave različnih socialnih izkušenj.

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Razpravljajo o družbenih razlikah in neenakosti med spoloma: različna pričakovanja glede na spol, seksizem in diskriminacija žensk v politiki, na delovnem mestu, slabše plače … ◆ Razpravljajo o družbenih razlikah in neenakosti glede na etnično pripadnost: ocenjevanje pripadnikov posameznih etničnih skupin kot več oz. manj vrednih, etnična distanca, etnična segregacija … ◆ Razpravljajo o družbenih razlikah in neenakosti glede na starost: manjvrednost starejših v modernih družbah v primerjavi s tradicionalnimi (starizem), negotov položaj mladih …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Navedejo in analizirajo/razložijo socializacijsko funkcijo šole. ◆ Vključijo primer funkcionalistične razlage (npr. ali Durkheima ali Parsonsa) in primer konfliktne razlage (npr. šola kot ideološki aparat države, uradni in skriti kurikulum). ◆ Navedejo in analizirajo vlogo šole pri oblikovanju odprtega sistema slojevitosti, uveljavljanju načel meritokracije, zmanjševanju pomena dejavnikov pripisanega družbenega statusa. ◆ Vključijo funcionalistični – npr. Parsons in konfliktni pogled na meritokratsko funkcijo šole (npr. Bernsteinov, Bourdieujev).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Pojasnijo anomijo, pri čemer v odgovor smiselno vključijo Durkheimovo in Mertonovo razlago anomije in vzrokov zanjo. ◆ Predstavijo dva sodobna primera družbene anomije in opredelijo vzroke: npr. hitre družbene spremembe, individualizem, odsotnost družbenega soglasja, družbena neenakost …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Opredelijo medijsko reprezentacijo. ◆ Razpravljajo o medijski reprezentaciji starosti: – starost je medijsko stigmatizirana, – mediji ustvarjajo podobo o nekoristnosti starejših in predsodke zoper starost, – podobe mladih so zelo zastopane v filmski in oglaševalski industriji, vendar jih mediji kljub temu predstavljajo v negativni luči (lenoba, vandalizem, zasvojenost, potrošništvo, nemotiviranost …). ◆ Razpravljajo o medijski reprezentaciji spola: – mediji še vedno poudarjeno stereotipno prikazujejo ženske in moške, – medijska podoba žensk in moških se zelo razlikuje od realnosti.	

Skupno število točk IP 2: 40

1. Identiteta in kultura

Vir 1

V šestih milijonih let, odkar se je človek ločil od šimpanzov, nas je evolucija obdarila s številnimi pridobitvami, zaradi katerih smo, kakršni smo: hoja po dveh nogah, neporaščena koža, oponibilni palci, podaljšano otroštvo in veliki zapleteni možgani. Ljudje pa nismo le zaradi teh značilnosti. Veliko naših bistvenih značilnosti – kot so jezik, umetnost, tehnologija, pripovedovanje zgodb in kuhanje – se prenaša s kulturo. Čeprav so proizvod človeške biologije, niso sestavina našega dednega zapisa. Iz roda v rod prehajajo s socializacijo, med katero se razvijajo.

(Kemp, C. (2015): Nazaj v divjino, Global, september 2015, str. 82)

1.1. Navedite še tri antropološke posebnosti človeške vrste, ki niso omenjene v viru 1.

Prva posebnost: _____

Druga posebnost: _____

Tretja posebnost: _____

(2 točki)

Vir 2

Pogrešam duhovite skovanke, domiselne besedne zveze in pesniško navdahnjene prispodobe, ki bi nadomestile že na smrt dolgočasne in duhamorno ponavljajoče se uveljavljene fraze »globalna finančna kriza«, »tranzicijski tajkun«, »menedžerski prevzem«, »zaskrbljujoče segrevanje ozračja«, »vse bolj mile zime« in »gneča v šestnajstmetrskem prostoru«, kjer nekdo vedno znova in znova potiska okroglo usnje za hrbet čuvaja nasprotnikove mreže.

(Vojnović, G. (2010): Ko Jimmy Choo sreča Fidela Castra, Študentska založba, Ljubljana, str. 60)

1.2. Navedite in opišite sestavino kulture, o kateri govori vir 2.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 3

Obdobje prve menstruacije so dekleta morala prebiti ločena od drugih pripadnikov Rodu. Če se je to zgodilo pozimi, so jih osamili v kakšnem odmaknjenem kotičku jame, spomladi, poleti ali jeseni pa so ta čas morale preživeti na prostem. Za mlada, neoborožena dekleta, vajena varnega zavetja in družbe drugih pripadnikov Rodu, je bilo to nevarno, strah zbujajoče doživetje. To je bil preizkus zrelosti ob prestopu med odrasle ženske, podobno kot so dečki svojo polnoletnost potrdili s prvim lovom in nato še s slovesnim obredom.

(Auel, J. M. (2005): Rod jamskega medveda, Učila International, Tržič, str. 176)

1.3. O kateri sestavini kulture govori vir 3?

_____

(1)

Navedite konkreten primer obreda prehoda (obreda iniciacije), ki ni naveden v viru 3.

_____

_____

(1)
(2 točki)

1.4. Kratko predstavite tri različne vzroke, zaradi katerih posameznik ne ravna v skladu z vrednotami, ki jih je sprejel in prisega nanje.

Prvi vzrok: _____

_____

(1)

Drugi vzrok: _____

_____

(1)

Tretji vzrok: _____

_____

(1)
(3 točke)

1.5. Pojasnite pogoste trditve sociologov, da se kulturna raznolikost zmanjšuje.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 4

Doma nismo govorili arabsko, ker je bila mama tako obsedena s francosko kulturo in je arabščino v hiši prepovedala. Očetova mama pa je govorila samo arabsko. Pri mesarju smo meso kupovali po arabsko, pri špeceristu pa moko v grščini. Med sabo francosko, v šoli angleško, z Marijo italijansko. In potem še judovske izvedbe španščine in portugalščine, nekateri so govorili farsi in kaj jaz vem. Vse, kar se je govorilo v Kairu. Vse od vseh.

(Hladnik Milharčič, E. (2009): Pot na Orient, Študentska založba, Ljubljana, 2009, str. 26)

1.6. Kako imenujemo obstoj različnih kultur v okviru iste družbe oz. države, ki je opisan v viru 4?

_____

(1 točka)

1.7. Pojasnite, kaj je kulturni nihilizem.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 5

Rudyard Kipling: Breme belega človeka

»*Prevzemi breme belega človeka,*
pošlji najboljše iz rodne zemlje,
zaveži svoje sinove izgnanstvu,
da potrebam ujetnikov zadosti.
Da v težkem jarmu strežejo
nemirnim in divjim ljudem,
nedavno zajetim, čemernim ljudstvom,
napol hudičem, napol otrokom.«

(Harari, J. V. (2014): Sapiens, kratka zgodovina človeštva, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2014, str. 307)

1.8. V viru 5 sta opisana odziv in presojanje drugih kultur s stališča standardov in značilnosti lastne kulture. Kako imenujemo takšen pojav oziroma presojanje?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1.9. Opredelite subkulturo in protikulturo (kontrakulture) in pojasnite razliko med njima.

Opredelitev subkulture: _____

_____

_____

(1)

Opredelitev protikulture: _____

_____

_____

(1)

Razlika: _____

_____

_____

(1)
(3 točke)

1.10. Mladinske subkulture so začele nastajati v 50. letih prejšnjega stoletja v ZDA in Evropi. Predstavite dve družbeni okoliščini, s katerima je bilo povezano njihovo nastajanje.

Prva okoliščina: _____

_____

(1)

Druga okoliščina: _____

_____

(1)
(2 točki)

2. Družbene različnosti in neenakosti

2.1. Opredelite družbeni status in navedite, kaj ga določa.

Opredelitev: _____

_____

(1)

Določajo ga: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

2.2. Kaj je statusna skladnost in kaj statusna neskladnost?

Statusna skladnost: _____

(1)

Statusna neskladnost: _____

(1)
(2 točki)

2.3. Kakšen status je značilen za zaprt sistem slojevitosti in kakšen za odprt sistem slojevitosti?

Status v zaprtem sistemu je: _____

(1)

Status v odprtem sistemu je: _____

(1)
(2 točki)

2.4. Navedite tri elemente kulturnega kapitala in razložite, kako lahko kulturne razlike vplivajo na razredne razlike.

Elementi kulturnega kapitala so: _____

_____

(2)

Razlaga: _____

_____

_____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2.5. Nekatere teorije pojasnjujejo revščino z njeno družbeno funkcionalnostjo. Predstavite tri razloge, ki naj bi pojasnjevali družbeno funkcionalnost revščine.

Prvi razlog: _____

_____

(1)

Drugi razlog: _____

_____

(1)

Tretji razlog: _____

_____

(1)
(3 točke)

2.6. Kako imenujemo spreminjanje družbenega statusa?

_____

(1 točka)

2.7. V zvezi z razpravami o družbeni slojevitosti govorimo tudi o t. i. družbenem spolu. Pojasnite, kaj je družbeni spol in kako se oblikuje.

Družbeni spol je: _____

_____

(1)

Oblikuje se: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.8. Pred vsako trditev o teorijah revščine napišite DA, če je trditev pravilna, in NE, če je napačna.

_____ »Teorija situacijske prisile vzroke za revščino vidi v okoliščinah (situacijah), ki spodbujajo subkulturo revnih. Revni ne varčujejo, ker jih k temu ne prisili kultura, ki ji pripadajo.«

(1)

_____ »Predstavniki konfliktnih teorij menijo, da je revščina individualen problem, ki izhaja iz družbene strukture in organizacije.«

(1)
(2 točki)

2.9. Pojasnite, kako lahko družbena omrežja delujejo na posameznika.

_____

_____

(2 točki)

M 2 3 2 5 2 1 1 1 1 0

3. Družba – zdravje, telo, bolezen

3.1. Kako imenujemo biološko določene telesne oziroma fizične, anatomske, fiziološke ipd. razlike med spoloma?

_____

(1 točka)

Vir 1

Tako je samostojne, bistre in odločne junakinje ljudskih pripovedi Perrault nadomestil s pasivnimi in nebogljenimi, ne preveč inteligentnimi, a nadvse ubogljivimi, potrpežljivimi in marljivimi junakinjami, ki tiho čakajo na svojega rešitelja (Rdeča kapica, Pepelka, Trnuljčica). Perraultove pravljice, ki so se jim pozneje pridružile Grimmove literarne pravljice, vse po vrsti uvajajo dvojna merila, saj vztrajajo izključno pri pasivnosti, poslušnosti, odvisnosti in brezpogojnem samorazdajanju ženskih/dekliških likov, moškim/deškim likom pa dodeljujejo lastnosti aktivnega udejstvovanja in sposobnost naravnega vodstva, poudarjajoč njihove pogum, iznajdljivost, ambicioznost in podjetniško žilico za kopičenje bogastva in posledično napredovanje po družbeni lestvici …

(Burcar, L.: Socializacija mladih skozi literarne pravljice. https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-UQ0TH6I5/8e67a199-eca5-4567-9b8c-db16bad880e7/PDF. Pridobljeno: 16. 2. 2021.)

3.2. Na kateri vidik družbenega spola opozarja vir 1?

_____

_____

(1 točka)

3.3. Kaj še vključuje družbeni spol? Navedite in kratko predstavite še dva vidika.

Prvi vidik: _____

_____

(1)

Drugi vidik: _____

_____

(1)
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 3 2 5 2 1 1 1 1 1

3.4. V zgodovini človeških družb in kultur so nastajale različne razlage zdravja in bolezni. Na katera dva sklopa jih lahko razdelimo glede na to, kje ljudje vidijo vzroke za zdravje/bolezni? Navedite ju in ju kratko predstavite.

Poimenovanje prvega sklopa razlag: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

(1)

Poimenovanje drugega sklopa razlag: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

(1)
(4 točke)

Vir 2

[…] bolezen vidijo kot biološko disfunkcionalnost. Na bolezen gledajo s povsem naturalističnega vidika, kar pomeni, samo s pomočjo konceptov in entitet, ki pripadajo naravnemu svetu. Tako bi na primer imeti gripo pomenilo imeti vročino, vneto grlo in nahoden nos. Vse to je mogoče objektivno izmeriti in pojasniti v tretjeosebni obliki. Bolniku z gripo zdravnik lahko izmeri temperaturo, mu pogleda grlo in vidi, da je rdeče, ter opazi, da mu teče iz nosu. Ta dejstva lahko zazna vsak opazovalec, zato jih je preprosto zajeti z naturalističnimi ali objektivnimi izrazi.

(Carel, H. (2020): Bolezen. Krik mesa, Krtina, Ljubljana, str. 34–35)

3.5. Kaj je značilno za medicinsko pojmovanje telesa, zdravja in bolezni? V odgovor vključite tri značilnosti. Lahko si pomagate z virom 2.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

3.6. Kako T. Parsons utemeljuje, da je bolezen oblika odklonskosti?

_____

_____

_____

(2 točki)

3.7. Kakšna je po T. Parsonsu vloga medicine pri nadzorovanju in obvladovanju te vrste odklonskosti?

_____

_____

(2 točki)

3.8. Kako imenujemo proces, v katerem je čedalje več področij družbenega življenja, navad posameznikov in posameznic obravnavanih z vidika medicine?

_____

(1 točka)

3.9. Pojasnite, kaj pomeni individualizacija odgovornosti za zdravje.

_____

_____

_____

(2 točki)

Vir 3

Niti najboljši zdravstveni sistem ne more ljudem zagotoviti zdravja. Svetovna zdravstvena organizacija ocenjuje, da je zdravstvo zaslužno (ali odgovorno) za okoli 20 odstotkov zdravstvenih izidov, vse drugo je rezultat življenjskih razmer in družbenih dejavnikov. Obsežne, desetletja trajajoče raziskave družbenih dejavnikov zdravja in njihovih učinkov so dokaj jasno izrisale značilnosti in procese, ki vzpostavljajo dobro zdravje ljudi. Ključni dejavnik zdravja je družbena neenakost, ki z materialnimi, psihičnimi in socialnimi vzvodi sproža bolezenske procese pri ljudeh, jih ohranja in vedno znova vzpostavlja.

(Pahor, M. (2021): Zdravje in zdravstvo za družbo po covidu-19: tudi odnosi štejejo, https://www.delo.si/sobotna-priloga/zdravje-in-zdravstvo-za-druzbo-po-covidu-19-tudi-odnosi-stejejo/#! Pridobljeno: 12. 4. 2021.)

3.10. Pojasnite povezanost med družbeno neenakostjo in zdravjem posameznikov, posameznic. (Vir 3)

_____

_____

_____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4. Šolanje

4.1. Navedite štiri dejavnike, ki so spodbujali uvajanje obveznega šolanja v modernih družbah.

_____

_____

(2 točki)

4.2. Kaj je meritokracija?

_____

_____

(1 točka)

Vir 1

Morda drži, in držalo je, da so moje raziskave, osredotočene na subkulture in oblike družinske socializacije, odvračale pozornost od pogojev in kontekstov učenja v šoli. Poudarek na rabi jezika je nemalokrat navajal ljudi k ločevanju rabe jezika in od podstati kulturnih pomenov, ki so primarno odgovorni za rabo jezika. Koncept omejenega koda se enači z »jezikovno prikrajšanostjo« ali celo z negovorečim otrokom.

(Bernstein, B. (2015): Razred, kodi, nadzor, Pef, Ljubljana, str. 235)

4.3. Poimenujte sociologa, ki je uporabo jezika povezal z različnimi sloji prebivalstva in njihovim uspehom v šoli. Pomagajte si z virom 1.

_____

(1)

Pojasnite, kaj je restriktivni govorni kod. V odgovor vključite tri njegove značilnosti.

_____

_____

(2)
(3 točke)

4.4. Ustrezno povežite stolpca tako, da pred avtorjevo ime v levemu stolpcu zapišete ustrezno črko ideje, ki jo je razvil avtor in je zapisana v desnem stolpcu.

_____	L. Althusser	A	razšolanje šole
_____	M. Ilich	B	prikriti kurikul
_____	C. Laval	C	šola je ideološki aparat države
_____	P. Bourdieu	D	kulturni kapital
_____	S. Bowles in H. Gintis	E	šola podjetjem dobavlja človeški kapital

(3 točke)

M 2 3 2 5 2 1 1 1 1 4

4.5. Naštejte tri dejavnike, ki vplivajo na uspešnost v šoli in so povezani z družino, ter enega pojasnite.

Prvi dejavnik: _____

(1)

Drugi dejavnik: _____

(1)

Tretji dejavnik: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)
(4 točke)

4.6. Pojasnite, kaj pomeni, da šola pripomore k pridobljenemu družbenemu statusu.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.7. Katera je bistvena razlika med pojmovanjem vseživljenjskega učenja v 60. in 90. letih 20. stoletja.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.8. Pojasnite pojem neformalno izobraževanje in navedite dva primera institucij, ki izvajajo tako izobraževanje.

Pojasnitev: _____

_____

_____

(2)

Prvi primer: _____

Drugi primer: _____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 3 2 5 2 1 1 2 0 8

1. **Razpravljajte o značilnostih, podobnostih in razlikah med avtoritarno državo in totalitarizmom. V razpravo vključite tudi konkretne zgodovinske in/ali aktualne primere.**

2. **Razpravljajte o družbenih funkcijah religije. Ovrednotite njihovo vlogo v modernih družbah.**
   V razpravo vključite tri funkcije.

3. **Razpravljajte o pomenu in ciljih kaznovanja. V razpravo vključite razmislek o dilemah kaznovanja.**

4. **Razpravljajte o prihodnosti medijev v sodobnih družbah. Pri tem se opirajte na primerjavo med tradicionalnimi mediji in novimi komunikacijskimi tehnologijami ter izpostavite prednosti in pomanjkljivosti enih in drugih.**

5. **Razpravljate o znanstveni skupnosti in načelih (normah) njenega delovanja.**

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

M 2 3 2 5 2 1 1 3

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Ponedeljek, 28. avgust 2023

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	2	tri od: ◆ prevladujejo naučeni vzorci vedenja ◆ zelo različni načini življenja ◆ t. i. »odprtost do sveta« ◆ izdelovanje in uporaba zapletenih orodij ◆ zavestno spreminjanje naravnega okolja ◆ razvit smisel za abstrakcijo ◆ družbenost …	Za tri pravilne rešitve 2 točki, za dve 1 točka. NE upoštevamo rešitev: ◆ uporaba jezikovnih znakov (govor) ◆ podaljšano otroštvo ◆ hoja po dveh nogah ◆ posedovanje umetnosti tehnologije in kulture

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	2	◆ Gre za jezik oziroma človekovo zmožnost komuniciranja s pomočjo jezikovnih znakov, ki se ga je treba naučiti.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	ena od: ◆ običaji ◆ navade ◆ vedenjski vzorci ◆ kulturni vzorci …	
	1	ena od: ◆ maturantski ples ◆ sprejem novincev v društvo/skupino ◆ sprejem srednješolcev (»fazanov«) ◆ sprejem brucev ◆ krščanski zakramenti ◆ rudarski skok čez kožo …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	3	tri od: ◆ Dajanje prednosti trenutnim interesom in koristim. ◆ Čustveno odzivanje: vrednoto opustimo zaradi strahu pred sankcijo. ◆ Konfliktnost različnih vrednot: uresničevanje ene vrednote preprečuje ravnanje, ki bi bilo skladno z drugo vrednoto. …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	2	◆ Razvoj prometnih sredstev in komunikacijskih tehnologij omogoča in povzroča čedalje več stikov med različnimi kulturami (pojav difuzije kulture, globalizacija). ◆ Posledica opisanega stanja je, da si prej različne kulture postajajo vse bolj podobne.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ multikulturalizem (multikulturnost, multikulturalnost)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	◆ Nekritična toleranca do različnih zelo skrajnih kulturnih praks, ki so v nasprotju s temeljnimi človekovimi pravicami.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	◆ etnocentrizem	Kot pravilno upoštevamo tudi rešitev »evropocentrizem«.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	1	◆ Znotraj prevladujočih kulturnih vzorcev (dominantne kulture) se oblikujejo nekatere kulturne posebnosti, ki so lastne zgolj manjšemu delu populacije.	
	1	◆ Znotraj družbe se oblikujejo posamezne skupine, ki so v izrazito sovražnem odnosu do prevladujočih kulturnih značilnosti (do dominantne kulture).	
	1	◆ Razlika je v odnosu do dominantne kulture. Subkulture ji ne nasprotujejo, protikulture pa so v izrazito sovražnem odnosu do nje.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	2	dve od: ◆ pojav množičnega šolanja (podaljšan čas otroštva) ◆ dvig življenjske ravni (mladi se vključijo v potrošniško družbo) ◆ razširjenost in dostopnost množičnih medijev ◆ širjenje človekovih pravic in demokratičnosti ◆ razvoj storitvenega sektorja	

2. Družbene različnosti in neenakosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ mesto posameznika na (hierarhični) družbeni lestvici	
	2	◆ ekonomsko stanje ◆ družbena moč ◆ družbeni ugled	Za tri pravilne rešitve 2 točki, za dve 1 točka.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ ekonomsko stanje, ugled in moč so na isti ravni	
	1	◆ določnice statusa niso na isti ravni	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ pripisan status	
	1	◆ pridobljen status	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	2	tri od: ◆ pogled na svet ◆ vrednotni sistem ◆ način izražanja ◆ družbene spretnosti ◆ način potrošnje ◆ način preživljanja prostega časa …	Za tri pravilne rešitve 2 točki, za dve 1 točka.
	1	◆ Kulturne razlike lahko okrepijo in stopnjujejo razredne razlike.	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	3	tri od: ◆ priskrbi ljudi, da opravijo nizko vrednotena dela ◆ revščina ustvarja delovna mesta, ki se ukvarjajo z revnimi (industrija revščine) ◆ revni so primerni za opravičevanje norm in vrednot …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	1	◆ družbena gibljivost (mobilnost)	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ pričakovano vedenje, osebnostne lastnosti, družbene vloge itd., ki naj bi bili primerni za posamezni spol (družba pričakuje, da se bodo posamezniki in posameznice obnašali tako, kot je družbeno sprejemljivo za posamezni spol)	
	1	◆ Oblikuje se v socializaciji: spolne identifikacije podkrepljujejo (oblikujejo, utrjujejo …) družina, država, šola, politika, verske organizacije …	
Skupaj	**2**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ NE	
	1	◆ NE	
Skupaj	**2**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	2	◆ pozitivno: podpora, informacije … ◆ negativno: omejujejo, prepovedujejo, nadzorujejo …	Za 2 točki je treba navesti pozitiven in negativen način.

3. Družba – zdravje, telo, bolezen

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	1	◆ spolni dimorfizem	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	1	◆ Pričakovane osebnostne lastnosti, ki naj jih imeli moški in ženske in ki naj bi se bistveno razlikovale.	Kot pravilna se upošteva tudi rešitev »pričakovano vedenje moških in žensk, ki naj bi bilo bistveno različno«.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	2	dve od: ◆ pričakovani vedenjski vzorci, različni za ženske in moške ◆ različne družbene vloge, primerne za en ali drugi spol ◆ predstave o primernem videzu za ženske in moške …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	1	◆ religiozno-mitične razlage	
	1	◆ bolezen in zdravje sta posledici delovanja nadnaravnih, svetih dejavnikov in sil (bolezen je npr. kazen za posameznikovo grešno življenje ali božja preizkušnja itd.)	
	1	◆ posvetne (sekularne) razlage	
	1	◆ bolezen in zdravje sta povezana z naravnimi (biološkimi, fiziološkimi) dejavniki in procesi, ki jih je mogoče spoznati in z ustreznimi postopki obvladati	
Skupaj	**4**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	3	tri od: ◆ telo je naravna, fizična enota, podrejena biološkim zakonitostim in procesom ◆ bolezen je odstopanje od naravnega stanja organizma, to je določeno s povprečjem pri populaciji ◆ telo deluje kot stroj ◆ vsaka bolezen zahteva specializacijo in ustrezne specialiste …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	2	◆ Človek zaradi bolezni ne more opravljati svojih družbenih vlog v skladu z normativnimi pričakovanji; zaradi bolezni mu ni treba izpolnjevati družbenih obveznosti …	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	2	◆ Dolžnost bolnega človeka je poiskati zdravniško pomoč; zdravniško osebje določi, kdo je bolnik in kdaj to preneha biti. Medicina tako odloči, kdo lahko legitimno pobegne od svojih družbenih odgovornosti in obveznosti …	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ medikalizacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	2	◆ Večina bolezni naj bi bila povezana s človekovim življenjskim slogom, zato mora človek živeti tako, da prepreči ali vsaj omeji možnosti zbolevanja. Če ne poskrbi za t. i. zdrav življenjski slog, je sam »kriv« za morebitno bolezen …	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.10	2	◆ V nižjih slojih prebivalstva in na slabše gospodarsko razvitih območjih sta večji obolevnost in smrtnost, več je kroničnih in drugih bolezni, krajša je pričakovana življenjska doba …	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

4. Šolanje

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	štiri od: ◆ ekonomski procesi (industrializacija, zahteve trga dela) ◆ urbanizacija ◆ politični procesi (demokracija / nastanek nacionalnih držav) ◆ zahteve po socialnih pravicah ◆ socializacijske/vzgojne naloge (morala, poštenost, preventiva pred kriminalom …)	Za štiri pravilne rešitve 2 točki, za tri ali dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	◆ razvrščanje ljudi na različne družbene položaje v skladu z njihovimi sposobnostmi in dosežki	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	1	◆ (Basil) Bernstein	
	2	tri od: ◆ značilen je za pripadnike delavskega razreda ◆ omejen besedni zaklad ◆ uporaba slovnično preprostih/nedokončanih povedi ◆ komunikacija je povezana s konkretnimi okoliščinami ◆ pogosta uporaba gestikulacije …	Za celovit odgovor s tremi vključenimi značilnostmi 2 točki, za samo dve vključeni značilnosti 1 točka.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	3	◆ C ◆ A ◆ E ◆ D ◆ B	Za pet pravilnih rešitev 3 točke, za štiri ali tri 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	3	tri od: ◆ materialne okoliščine / dohodek ◆ izobrazba staršev ◆ družinsko vzdušje ◆ spodbude s strani staršev …	
	1	pojasnitev izbrane okoliščine, ena od: ◆ materialne okoliščine vplivajo na dolžino šolanja in sploh možnosti staršev, da šolajo svojega otroka … ◆ izobrazba staršev lahko vpliva na izbiro šole, podporo pri šolanju, pričakovanja v zvezi s šolanjem otrok … ◆ družinsko vzdušje, odnosi v družini, npr. vpliva na zanimanje staršev za uspeh in status/pomen, ki ga pripisujejo šoli …	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	**2**	◆ Šola naj bi delovala kot mehanizem razporejanja posameznikov in posameznic na različno zahtevne in različno nagrajene družbene položaje, v skladu z njihovimi sposobnostnimi/po načelu meritokracije. ◆ Ukine, zmanjša pomen dejavnikov pripisanega družbenega statusa.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	**2**	◆ pravica posameznika in svobodna izbira (v 60. in 70. letih) ter dolžnost posameznika in njegova osebna odgovornost pozneje	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	2	pojasnitev: ◆ različne oblike sistematičnega, organiziranega izobraževanja, ki niso del šolskega sistema	
	1	dve od: ◆ jezikovne šole ◆ univerze za tretje življenjsko obdobje ◆ avtošole ◆ društva …	
Skupaj	**3**		

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Predstavitev avtoritarne države: – ne priznava raznovrstnosti družbenih interesov – omejuje temeljne in politične pravice – navidezne volitve (zmagovalec je določen vnaprej) – običajno je dovoljena zgolj ena politična stranka – organizacije, v katere se morajo državljani obvezno včlaniti – preprečevanje kritičnega odnosa do oblasti … ◆ Predstavitev totalitarizma: – enostrankarska družbena ureditev, v kateri oblast vodi vse ravni družbenih odnosov na podlagi vladajoče ideologije – ni delitve oblasti – boj proti »sovražniku« – nasilje nad državljani – nespoštovanje temeljnih človekovih pravic (*svoboda, življenje, lastnina* …) – ena sama državna stranka, ki nadzoruje družbeno in zasebno življenje – močna politična propaganda (*politični shodi, plakati, film, televizija* ...) … ◆ Podobnosti: – enostrankarska politična ureditev – nepriznavanje raznovrstnosti družbenih interesov – preprečevanje kritičnega odnosa do oblasti – kult osebnosti … ◆ Razlike: – avtoritarna država nadzoruje predvsem javno življenje, totalitarizem pa tudi zasebno življenje – totalitarizem izvaja odkrito nasilje nad državljani – totalitarizem je agresiven tudi do drugih držav … ◆ Navedba konkretnih primerov.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ V razpravo vključijo razlago in pomen treh funkcij religije (integracijska, socialnokontrolna, osmišljevalna, kompenzacijska in legitimacijska). ◆ Razpravljajo o njihovem pomenu (spremembah) v modernih družbah. ◆ Poudarijo/izpostavijo procese sekularizacije in slabljenje družbenih funkcij religije.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Pojasnijo pomene (maščevanje, povračilo, simbolna obnovitev reda) in namene (splošna in posebna prevencija) kaznovanja. ◆ Pojasnijo pomen resocializacije. ◆ Poudarijo tendenco strožjega kaznovanja.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Pojasnitev pojmov tradicionalni mediji/nove IKT. ◆ Primerjava tradicionalnih in novih medijev glede dostopa, demokratičnosti, verodostojnosti, zaščite … ◆ Prednosti tradicionalnih medijev: prepričljivost, verodostojnost, občutek hkratnosti, dokumentiranost. ◆ Slabosti: standardizacija okusa, ustvarjanje množične kulture, intenzivnejša identifikacija gledalcev. ◆ Prednosti novih medijev: dostopnost, izmenjava različnih idej, socialna povezanost – družbena omrežja, dvosmerna komunikacija … ◆ Slabosti: nepreverjenost informacij, protislovnost podatkov, vdori v zasebnost …	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Predstavijo organiziranje in profesionalizacijo znanosti ter nastanek znanstvene skupnosti. ◆ Predstavijo vzpostavitev posebnega sistema norm in vrednot (načel), načinov komuniciranja in socialnih stikov med znanstveniki … ◆ Predstavijo in razpravljajo o: – avtonomiji znanosti, – univerzalizmu, – nepristranskosti, – organiziranem skepticizmu.	

Skupno število točk IP 2: 40

1.4. Med avtoritarno in totalitarno državo ni kake nedvoumne razmejitve. Kljub temu so nekatere značilnosti, zaradi katerih uvrstimo posamezen politični sistem med totalitarne. Kratko razložite eno takih značilnosti in navedite primer totalitarizma.

Razlaga značilnosti: _____

_____

(2)

Navedba primera: _____

(1)

(3 točke)

1.5. Kakšna oblika politične participacije je sodelovanje državljanov na demonstracijah (npr. proti vladi)?

_____

(1 točka)

1.6. Kakšno obliko politične participacije še poznamo? Navedite tudi primer.

Navedba oblike politične participacije: _____

(1)

Primer: _____

(1)

(2 točki)

Vir 2

V primerjavi s političnimi strankami cilj interesnih skupin ni prevzem oblasti v smislu oblikovanja vlade. Namesto tega skušajo vplivati na politične stranke in različne državne organe.

(Haralambos, M., Holborn, M. (1999): Sociologija. Teme in pogledi, DZS, Ljubljana, str. 516)

1.7. Kaj so politične stranke? Pomagajte si z virom 2.

_____

_____

_____

(2 točki)

1.8. Navedite dva načina, kako poskušajo interesne skupine vplivati na politične stranke in različne državne organe.

Prvi način: _____

(1)

Drugi način: _____

(1)

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1.9. Kakšen tip interesnih skupin (zaščitne ali ciljne) so spodaj naštete skupine?

sindikati: _____

Amnesty International: _____

društva proti mučenju živali: _____

študentska organizacija: _____

zdravniška zbornica: _____

Greenpeace: _____

(3 točke)

2. Religija in verovanjski sistemi

2.1. Kaj je religijski pluralizem?

_____

_____

(1 točka)

Vir 1

Zgodovina religije v Kongu je zgodovina trkov med različnimi sodobnimi nazori, ki so se pozneje začeli zlivati. Vera v duhove in magijo je že dolgo navzoča v tradiciji Bantujcev, ki so se pred tisoč leti od tam, kjer je danes jugozahodna Nigerija, začeli širiti v osrednjo Afriko. Potem ko so Portugalci v obalne predele Konga ob koncu 15. stoletja prinesli katolicizem, so tradicionalna prepričanja sobivala s krščanstvom. Številni Kongovci so hodili v cerkev, a ko so zboleli, so pomoč poiskali pri vračih.

(Bechard, D. (2015): Pobili bomo demone, Global, junij 2015, str. 95–96)

2.2. Kako imenujemo v viru 1 opisan pojav, ko verovanja in religijske prakse ljudi vključujejo elemente različnih religijskih tradicij? Obkrožite pravilno rešitev.

A Sekularna religija.

B Verski fundamentalizem.

C Religijski eklekticizem.

D Privatizacija religije.

E Enostavni supernaturalizem.

(1 točka)

Vir 2

Imeli so veliko težav pri določitvi primernega datuma za začetek zakonskih odnosov. Cerkev je prepovedovala kakršne koli spolne odnose na nedelje, srede in petke, prav tako pa štirideset dni pred veliko nočjo, osem dni po binkoštih in pet dni pred svetim obhajilom ali dan pred katerim koli velikim praznikom ali prošnjim dnem. Skratka, na kakih dvesto dvajset dni v letu so bili spolni odnosi prepovedani.

(Woolfolk Cross, D. (2008): Papežinja Ivana, Založba KMŠ, Maribor, str. 166)

2.3. V viru 2 lahko prepoznamo tri sestavine religije. Navedite jih in eno kratko predstavite.

Prva sestavina: _____

(1)

Druga sestavina: _____

(1)

Tretja sestavina: _____

(1)

Izbrana sestavina religije: _____

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Predstavitev izbrane sestavine religije: _____

_____

_____

_____

(2)
(5 točk)

Vir 3

[…] je verovanje, da se skoraj vsak kraj, vsaka žival in rastlina ter vsak naravni pojav zaveda in čuti ter da se lahko neposredno sporazumeva z ljudmi. […] tako verjamejo, da ima velika skala na vrhu hriba svoje želje in potrebe. Mogoče jo je kakšno človeško dejanje razjezilo in spodbudilo k ukrepanju. Skala morda ljudi opozarja ali jih prosi za uslugo. Ljudje se lahko z njo pogovarjajo, jo mirijo ali ji grozijo. Pa ne le skala, živi so tudi orehovo drevo ob znožju hriba, potok, ki teče pod hribom, pomlad na gozdni jasi in grmičevje, ki raste okoli nje, steza, ki vodi na jaso, pa poljske miši, volkovi in vrani, ki tam pijejo. […] sveta ne naseljujejo le predmeti in živa bitja, temveč tudi nesnovna bitja – duhovi pokojnikov, prijazna in zlobna bitja, ki jih danes imenujemo demoni, škrati in angeli.

(Harari, Y. N. (2014): Sapiens. Kratka zgodovina človeštva, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 64)

2.4. Navedite in predstavite tip religije po McGeeju, ki je opisana v viru 3.

Navedba tipa religije: _____

(1)

Predstavitev tipa religije, opisane v viru 3: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

Vir 4

Te vere so razumele, da mora svet nadzorovati skupina vplivnih bogov, na primer boginja plodnosti, bog dežja in bog vojne. Ljudje so se na bogove lahko obračali s svojimi prošnjami, bogovi pa so, če so jih ljudje častili in jim darovali, lahko prinesli dež, zmago in zdravje.

(Harari, Y. N. (2014): Sapiens. Kratka zgodovina človeštva, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 217–218)

2.5. Kateri tip religije po McGeeju je opisan v viru 4? Navedite ga in ga kratko predstavite.

Navedba tipa religije: _____

(1)

Predstavitev tipa religije, opisane v viru 4: _____

_____

_____

_____

(2)
(3 točke)

2.6. Navedite tri veje (oblike) krščanstva.

Prva veja (oblika): _____

Druga veja (oblika): _____

Tretja veja (oblika): _____

(2 točki)

2.7. Za religijo je značilno, da povezuje, vendar tudi razdružuje. Navedite, kako oziroma s čim deluje povezovalno (integracijsko) in kako razdruževalno.

Primer povezovalnega delovanja religije: _____

(1)

Primer razdruževalnega delovanja religije: _____

(1)
(2 točki)

Vir 5

Po razpadu sovjetske države je ruska pravoslavna cerkev znova dobila nekdanji status. Toda potem je kmalu prišlo do nenavadnega preobrata. Cerkev se je neznosno hitro zbližala z državo in tudi sama postala nekakšna oblast, ki jo je bolj kot skrb za duše začela zanimati predvsem posvetna moč in z njo povezan denar. Kremlju je to zavezništvo kajpak ustrezalo, saj je vladajoča nomenklatura s pomočjo cerkve samo še dodatno utrjevala legitimiteto in svoje početje. Obe eliti sta se s takšno politiko vse bolj oddaljevali od ljudstva in skrbeli le še za svoje interese.

(Soban, B. (2019): Na dnu putinizma, Sobotna priloga, 3. 8. 2019, str. 32)

2.8. Kako imenujemo v viru 5 opisan pojav, ko se z religijo legitimizirajo temeljne družbene institucije? Navedite še en konkreten primer legitimiziranja družbene institucije, vrednote ali norme z religijo.

Poimenovanje pojava: _____

(1)

Primer legitimiziranja: _____

(1)
(2 točki)

2.9. Kakšen je prevladujoč odnos verskih fundamentalizmov do svetih besedil?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3. Množični mediji in komunikacije

3.1. Navedite štiri značilnosti množičnega komuniciranja.

_____

_____

(3 točke)

3.2. Navedite štiri temeljne funkcije medijev in dve funkciji pojasnite.

Prva funkcija: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)

Druga funkcija: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

(1)

Tretja funkcija: _____

(1)

Četrta funkcija: _____

(1)
(6 točk)

3.3. Primerjajte javni in komercialni RTV-sistem v treh podobnostih in/ali razlikah.

Prva podobnost/razlika: _____

_____

(1)

Druga podobnost/razlika: _____

_____

(1)

Tretja podobnost/razlika: _____

_____

(1)
(3 točke)

M 2 4 1 5 2 1 1 1 1 0

Vir 1

Zakaj je naš pogled na pozna leta tako neusmiljeno mračen, ko pa je stvarnost tako zelo drugačna? *»Možnost, da je življenje v osemdesetih lahko zabavno, mi nikoli ni padla na misel. Tudi ne, da* zasoplost, ki se iz leta v leto stopnjuje, vse manj plaši. Ali da je čedalje bolj omejeno življenje lahko vir vse večjega osebnega razvoja in posebnih užitkov. Ali da v zavedanju – ne zanikanju –, da je časa vse manj in da je treba torej uživati v njem, korenini tako radostna vedrina. Od nekdaj sem se bala možnosti, da bi sklenila svoje dni med slinjenjem pod kakšno slabo botanično reprodukcijo na kakšnem grozljivem domskem hodniku. Bila sem polna predsodkov, da so starejši ljudje grdi, da so nesposobni in da je žalostno biti star. Tako sem razmišljala vse do svojega šestdesetega leta. Ponosna starost je za vsakogar, ki noče obžalovati, da se zbudi dan starejši, ki pripoznava, da je dolgo življenje privilegij, kar v resnici je, in ki je pripravljen nasprotovati strukturam moči, ki so osnova vse diskriminacije,« pravi Ashton Applewhite.

(https://old.delo.si/sobotna/starejsi-ljudje-seksajo-in-niso-depresivni.html. Pridobljeno: 10. 4. 2022.)

3.4. Pojasnite, kaj so medijske reprezentacije in kakšen je njihov vpliv.

Pojasnitev medijskih reprezentacij: _____

_____

_____

_____

(2)

Vpliv medijskih reprezentacij: _____

_____

(1)
(3 točke)

3.5. S pomočjo vira 1 pojasnite medijsko reprezentacijo starosti in starostnikov.

_____

_____

_____

_____

(2 točki)

3.6. Ustrezne črke pred imeni v desnem stolpcu vpišite na črte v levem stolpcu.

_____	mediji ustvarjajo hiperrealnost	A	Marshall McLuhan
_____	tipi komunikacijskih procesov	B	Jean Baudrillard
_____	medij je sporočilo	C	John Thompson

(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 4 1 5 2 1 1 1 1 1

4. Delo in prosti čas

4.1. Navedite tri socialne pravice, ki jih zagotavlja zaposlitev.

Prva pravica: _____

Druga pravica: _____

Tretja pravica: _____

(2 točki)

4.2. Opredelite pojma delo in prosti čas.

Delo: _____

_____

(1)

Prosti čas: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.3. Navedite tri značilnosti formalnega dela.

Prva značilnost: _____

Druga značilnost: _____

Tretja značilnost: _____

(2 točki)

4.4. Kako imenujemo opisane oblike brezposelnosti?

Brezposelnost, ki je posledica nihanj v proizvodnji zaradi narave dejavnosti.

_____

(1)

Brezposelnost, ki je posledica iskanja prve zaposlitve ali iskanja ponovne zaposlitve po odpustitvi.

_____

(1)

Brezposelnost, ki je posledica neusklajenosti med ponudbo in povpraševanjem v nekaterih poklicih.

_____

(1)
(3 točke)

4.5. Kaj običajno vsebujejo kolektivne pogodbe kot rezultat pogajanj med sindikati in delodajalci? Navedite tri vsebinske elemente takšnih pogodb.

Prvi element: _____

Drugi element: _____

Tretji element: _____

(2 točki)

4.6. Na črto pred značilnostjo napišite besedo poklic, če gre za značilnost poklicev, ali besedo profesija, če gre za značilnost profesij.

_____ Dejavnost ne temelji na avtoriteti stroke.

_____ Dejavnost uživa podporo in zanimanje javnosti.

_____ Pripadniki so vključeni v združenja.

_____ Dejavnost temelji na rutini in izkustvu.

(2 točki)

4.7. Navedite osnovne vzorce doživljanja dela in prostega časa (po Parkerju) in enega od navedenih vzorcev pojasnite.

Navedba osnovnih vzorcev: _____

_____

_____

(2)

Izbrani vzorec: _____

Pojasnitev: _____

_____

(1)
(3 točke)

4.8. Navedite tri dejavnike, ki vplivajo na preživljanje prostega časa.

Prvi dejavnik: _____

Drugi dejavnik: _____

Tretji dejavnik: _____

(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

4.9. Kaj od naštetega je značilnost (posledica) fleksibilizacije trga dela? Obkrožite pravilni rešitvi.

A Večja varnost zaposlitev.

B Iskanje tehnoloških rešitev za pocenitev proizvodnje.

C Zmanjšanje deleža brezposelnih.

D Selitev proizvodnje v države s cenejšo delovno silo.

(2 točki)

M 2 4 1 5 2 1 1 1 1 4

Prazna stran

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 4 1 5 2 1 1 2 0 8

1. **Razpravljajte o pomenu primarne socializacije ob primerih nesocializiranih otrok.**
   V razpravi opredelite značilnosti in pomen primarne socializacije. Navedite načine/oblike učenja v tej fazi socializacije. Predstavite primere nesocializiranih otrok in posledice njihove nevključenosti v socializacijske procese.

2. **Razpravljajte o družbeni gibljivosti (mobilnosti) v sodobnih družbah.**

3. **Razpravljajte o kulturnem vidiku globalizacije. Pri tem se opirajte na koncepta kulturne homogenizacije in glokalizacije, argumentirajte ju in ju prikažite s primeri.**

4. **Predstavite ekspanzijo šolanja v modernih družbah in analizirajte okoliščine, s katerimi je bila povezana.**

5. **Razpravljajte o spremenljivosti družbenih norm ter opredeljevanja odklonskosti in kriminalitete.**

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 2 4 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 30. maj 2024

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Odločanje v skupnosti

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ tradicionalna oblast	
	2	dve od: ◆ temelji na prepričanju, da je tako vedno bilo in da je tradicija sveta in nespremenljiva ◆ prevladovala je v plemenskih in fevdalnih družbah ◆ upravičuje (legitimizira) se z božjo voljo ◆ oblast se podeduje …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	◆ demokracija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	3	tri od: ◆ oblast je izvoljena in zamenljiva ◆ zagotovljene so temeljne človekove in politične pravice ◆ obstaja več možnosti politične participacije, tako konvencionalne kot nekonvencionalne ◆ priznava se pluralizem interesov ◆ udeležba državljanov pri odločanju je posredna in neposredna …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	2	ena od: ◆ totalitarna država poskuša popolnoma odpraviti vsako svobodo in spontanost, ne dopušča nobene pobude in/ali nepredvidljive dejavnosti ◆ oblast nadzoruje celotno družbeno življenje in tudi zasebnost vsakega posameznika ◆ absolutni monopol vodje nad močjo/oblastjo ◆ boj proti sovražniku – to pa je vsak, ki se ne strinja z oblastjo ◆ nasilje nad državljani …	
	1	ena od: ◆ nacizem ◆ stalinizem ◆ fašizem …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ nekonvencionalna	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ konvencionalno	
	1	ena od: ◆ udeležba na volitvah ◆ članstvo v političnih strankah, interesnih skupinah … ◆ opravljanje javne funkcije ◆ stiki s politiki …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	◆ Politične organizacije, ki si prizadevajo (z volitvami) priti na oblast.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	2	dve od: ◆ pridobivanje javnega mnenja prek množičnih medijev ◆ podpiranje političnih strank ◆ organizacija/sodelovanje na demonstracijah/protestih ◆ pisanje peticij ◆ lobiranje ◆ stavke ◆ pogajanja …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	3	◆ zaščitna ◆ ciljna ◆ ciljna ◆ zaščitna ◆ zaščitna ◆ ciljna	Za šest ali pet pravilnih rešitev 3 točke, za štiri ali tri 2 točki, za dve 1 točka.

2. Religija in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	1	◆ soobstoj različnih religij znotraj iste družbe	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	1	◆ religijsko ravnanje (praksa)	Kot pravilno upoštevamo tudi rešitev »religijska skupnost« (»organizacija«).
	1	◆ svete reči	
	1	◆ etična razsežnost religij	
	2	◆ Ustrezno celovita predstavitev izbrane sestavine religije.	
Skupaj	5		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	1	◆ animizem	
	2	◆ Verovanje v duhove in druga nadnaravna bitja. Predmeti, pojavi ali živalske vrste postanejo objekt ritualnega čaščenja.	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	1	◆ (poli)teizem	
	2	◆ Verovanje v boga (monoteizem) ali več bogov (politeizem).	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.
		ena od: ◆ navedba nekaj (dveh) značilnosti politeizma ◆ primerjava politeizma in monoteizma	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	2	◆ (rimo)katoliška veroizpoved ◆ pravoslavna (ortodoksna) veroizpoved ◆ protestantska veroizpoved	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	ena od: ◆ obiskovanje skupnih obredov ◆ skupne vrednote ◆ povezanost v duhovno-moralno skupnost ◆ skupni simboli …	
	1	ena od: ◆ verske vojne ◆ demoniziranje drugače verujočih ◆ razkoli v krščanstvu ◆ sovražnost do drugih religij …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.8	1	◆ civilna religija	
	1	ena od: ◆ prisega javnih funkcionarjev v nekaterih državah ◆ inavguracija (ameriškega) predsednika ◆ prisega na nekaterih sodiščih ◆ sakralizacija naroda ◆ komunizem …	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.9	1	ena od: ◆ nezmotljivost svetih besedil ◆ vztrajanje pri dobesednem branju svetih besedil	

3. Množični mediji in komuniciranje

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	3	štiri od: ◆ namenjeno je velikemu občinstvu ◆ občinstvo je heterogeno ◆ občinstvo je anonimno ◆ komuniciranje je javno ◆ komuniciranje je hitro ◆ komuniciranje je minljivo …	Za štiri značilnosti 3 točke, za tri 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	6	◆ informacijska (informativna) ◆ pojasnitev: omogoča seznanjanje javnosti z dogodki (zbiranje in distribucija informacij o dogodkih)	Za vsako pravilno navedeno funkcijo 1 točka, skupaj 4 točke. Za vsako od pojasnjenih dveh funkcij 1 točka, skupaj 2 točki.
		◆ interpretacijska (interpretativna) ◆ pojasnitev: omogoča občinstvu, da si ustvari mnenje (pojasnjevanje informacij in predvidevanje možnosti razvoja)	
		◆ socializacijska ◆ pojasnitev: pomaga pri medgeneracijskem prenosu vsebin (prenaša znanje, vrednote, norme …)	
		◆ zabavna (razvedrilna) ◆ pojasnitev: omogoča razvedrilo in sprostitev občinstva	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	3	tri od: ◆ Javni izobražuje, obvešča in zabava, komercialni je lahko vezan na samo eno funkcijo. ◆ Javni naj bi upošteval vse okuse, komercialni je lahko vezan na specifičen okus publike, ki jo želi privabiti, ki jo nagovarja. ◆ Javni zagotavlja splošno dostopnost, pri komercialnem je dostopnost lahko omejena, programi so plačljivi. ◆ Komercialni je potrošniško usmerjen, javni ne. ◆ Javni je pretežno javno financiran, komercialni tekmuje za naročnike oglasov ali se financira iz drugih finančnih virov. …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	◆ Medijske reprezentacije so načini, kako so v medijih predstavljeni različni pojavi, dogodki, družbene skupine. … Predstavitve so pogosto stereotipne, popačene. …	Za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.
	1	◆ zbujajo kar največje zanimanje občinstva ◆ manipulirajo ◆ zavajajo …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	2	dve od: ◆ starejši so medijsko stigmatizirani ◆ nevidnost starejših v medijih ◆ negativno obarvane informacije o starejših …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ B	
	1	◆ C	
	1	◆ A	
Skupaj	3		

4. Delo in prosti čas

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	2	tri od: ◆ zdravstveno zavarovanje (pravica do zdravstvenega varstva) ◆ pokojninsko zavarovanje ◆ nadomestilo za brezposelnost ◆ plačan dopust …	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	◆ proizvodnja dobrin ali storitev za zadovoljevanje potreb	
	1	◆ čas, v katerem dejavnosti izberemo sami	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	tri od: ◆ poteka v organizacijah ◆ priznan mu je status dela ◆ družba ga regulira ◆ je plačano ◆ določen je delovni čas …	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ sezonska brezposelnost	
	1	◆ frikcijska brezposelnost	
	1	◆ strukturna brezposelnost	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	2	tri od: ◆ višina mezd ◆ varnost delovnih mest ◆ pogoji dela ◆ dopust …	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	2	◆ poklic ◆ profesija ◆ profesija/poklic ◆ poklic	Za štiri ali tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	2	◆ vzorec razširitve ◆ vzorec nevtralnosti ◆ vzorec opozicionalnosti (nasprotnosti)	Za tri pravilne navedbe 2 točki, za dve 1 točka.
	1	◆ pojasnitev	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	2	tri od: ◆ način življenja ljudi ◆ uveljavljene norme in vrednote ◆ življenjska raven posameznih skupin ◆ starost ◆ spol …	Za tri navedbe 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.9	1	◆ B	
	1	◆ D	
Skupaj	2		

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociooloških teorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Predstavijo primarno socializacijo (poteka v otroštvu, zajema obdobje otrokove skoraj popolne nesamostojnosti in odvisnosti od drugih (odraslih), poteka znotraj primarnih skupin (družina), prevladujejo osebni, intimni odnosi; neformalno sankcioniranje …). ◆ Predstavijo načine/oblike učenja v primarni socializaciji (posnemanje/imitacija, igranje vlog, istovetenje/identifikacija, sistem nagrad in kazni). ◆ Razpravljajo o pomenu primarne socializacije ob primerih nesocializiranih otrok (lahko tudi samo ob enem primeru)in posledicah nesocializiranosti (otroci ne razvijejo tipičnih človeških lastnosti).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Opredelijo družbeno gibljivost (mobilnost). ◆ Povežejo družbeno gibljivost z odprtostjo sistema slojevitosti. ◆ Predstavijo, analizirajo različne vidike in vrste družbene gibljivosti (intergeneracijsko, intrageneracijsko, vertikalno, horizontalno). ◆ Razpravljajo o možnostih družbene gibljivosti v sodobnih družbah. ◆ V razpravo vključijo pomen dejavnikov (determinant) pripisanega družbenega statusa (spol, starost, družinski izvor …). ◆ Vključijo samoreprodukcijo elite.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Pojasnijo kulturni vidik globalizacije. ◆ Pojasnijo in uporabijo koncept kulturne homogenizacije in ga argumentirajo s primerom. ◆ Pojasnijo in uporabijo koncept glokalizacije in ga argumentirajo s primerom.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Opredelijo ekspanzijo šolanja (naraščanje vključenosti v šolanje na sekundarnih in terciarnih stopnjah) in jo časovno umestijo. ◆ Analizirajo okoliščine ekspanzije šolanja (hitra gospodarska rast in potrebe po višje/bolj izobraženi delovni sili, rast življenjskega standarda, ustvarjanje enakih možnosti izobraževanja, družbene spremembe …).	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Pojasnijo relativno naravo družbenih norm (njihovo spremenljivost v času, v različnih družbah …). ◆ Opredelijo družbene norme, odklonskost in kriminaliteto.	

Skupno število točk IP 2: 40

M 2 4 2 5 2 1 1 1 0 4

1. Identiteta in kultura

1.1. Dopolnite.

V sociološkem (in antropološkem) pomenu s kulturo razumemo vse človekove

_____ in duhovne stvaritve.

(1)

Presojanje značilnosti drugih kultur s stališča standardov in značilnosti lastne kulture imenujemo

_____.

(1)

Če je subkultura v izrazito sovražnem odnosu do prevladujočih kulturnih značilnosti, govorimo o

_____.

(1)
(3 točke)

1.2. Pojasnite, kaj je inkulturacija.

_____

_____

(1 točka)

Vir 1

Glavni vrlini med *horihnhnmi* sta prijateljstvo in dobronamernost; ti nista omejeni na posamezne osebe, temveč sta namenjeni vsem: kajti tujec iz najbolj oddaljenih krajev se obravnava enako kot najbližji sosed in kamorkoli gre, se lahko počuti kot doma. Spodobnosti in vljudnosti se držijo v največji meri.

(Swift, J. (2020): Gulliverjeva potovanja v različne daljne dežele sveta, Beletrina, Ljubljana, str. 282)

1.3. Navedite in opišite sestavino kulture, o kateri govori vir 1.

Navedba: _____

(1)

Opis: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

1.4. Navedite tri vloge, ki jih pripisujejo simbolom kot sestavini kulture.

Prva vloga: _____
(1)

Druga vloga: _____
(1)

Tretja vloga: _____
(1)
(3 točke)

1.5. Navedite konkreten primer prehranskega kulturnega/religioznega tabuja.

_____
(1 točka)

Vir 2

Navsezadnje brez osvojitve Mehike in posledic, ki jih je prinesla svetu, niti slovenska »ljudska kultura« ne bi bila takšna, kot je. Za pripravo jedi s koruzo Slovenci nimamo pretirane domišljije, a brez nje pač ne bi imeli žgancev, tradicionalnega matevža pa ne brez fižola in krompirja, ki je bil sicer udomačen v predšpanskem Peruju. […] Nobenega dvoma ni, da žganci, matevž, krompir, rašpla in še kaj spadajo med tipično slovenske prvine, toda med nacionalno identiteto in avtohtonostjo pač ni mogoče postaviti enačaja. Tako kot z mnogimi drugimi deli planeta nas tudi z Novim svetom veže več, kot se običajno zavedamo.

(Šprajc, I. (2021): Prispevek Aztekov in Špancev k slovenski kulturi, Objektiv, 21. 8. 2021, str. 17)

1.6. Kako imenujemo proces spreminjanja kulture, o katerem govori vir 2?

_____
(1 točka)

1.7. Navedite tri povezovalne elemente, na katerih lahko temeljijo subkulture.

Prvi povezovalni element: _____

Drugi povezovalni element: _____

Tretji povezovalni element: _____
(2 točki)

1.8. Navedite dve ustanovi, v katerih lahko poteka resocializacija.

_____
(1 točka)

1.9. Resocializacija je največkrat neuspešna. Navedite tri razloge za njeno neuspešnost.

Prvi razlog: _____
(1)

Drugi razlog: _____
(1)

Tretji razlog: _____
(1)
(3 točke)

1.10. Kako so se v modernih družbah v odnosu do otrok družinski slogi liberalizirali?

_____

_____

_____
(2 točki)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2. Družina

Vir 1

(družina)

(1) Družina je življenjska skupnost otroka, ne glede na starost otroka, z obema ali enim od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice.

(2) Zaradi koristi otrok uživa družina posebno varstvo države.

(Družinski zakonik, 2. člen. (Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US in 94/22 – odl. US)

2.1. Opredelite družino kot primarno družbeno skupino in kot družbeno institucijo.

Opredelitev družine kot primarne družbene skupine: _____

_____

_____

(2)

Opredelitev družine kot družbene institucije: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.2. Pojasnite, kaj je:

družina prokreacije: _____

_____

(1)

družina orientacije: _____

_____

(1)
(2 točki)

2.3. Tipologija družin po OZN vključuje tri tipe družin. Navedite jih in en tip pojasnite.

Navedba tipov družin: _____

_____

(2)

Navedba in pojasnitev enega tipa: _____

_____

_____

(2)
(4 točke)

2.4. Pojasnite, katere značilnosti družinskega življenja so predmet feminističnih kritik.

_____

_____

_____

_____

(3 točke)

2.5. Navedite tri razloge za porast razvez.

Prvi razlog: _____

(1)

Drugi razlog: _____

(1)

Tretji razlog: _____

(1)
(3 točke)

2.6. Katere spremembe v družinskem življenju v Evropi (tudi v Sloveniji) so še opazne (poleg porasta razvez)? Navedite tri.

Prva sprememba: _____

(1)

Druga sprememba: _____

(1)

Tretja sprememba: _____

(1)
(3 točke)

2.7. Kako imenujemo obveznost sklepanja zakonske zveze v okviru nekaterih družbenih skupin, na primer med pripadniki in pripadnicami istih slojev, kast, etničnih skupin, ras?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Religija in verovanjski sistemi

3.1. Opišite religijsko ravnanje ožjem smislu in navedite konkreten primer.

Opis: _____

_____

_____

(2)

Primer: _____

(1)
(3 točke)

3.2. Kaj je značilno za politeizem? Navedite primer politeizma.

Značilnosti: _____

_____

(2)

Primer: _____

(1)
(3 točke)

3.3. Kateri od naštetih sociologov ugotavlja, da procesi modernizacije ne povzročajo izginjanja religij, vplivajo pa na način izražanja religioznosti (več individualne religioznosti)?
Obkrožite črko pred pravilno rešitvijo.

A Ulrich Beck
B Émile Durkheim
C Max Weber
D Pierre Bourdieu

(1 točka)

3.4. Pojasnite legitimacijsko funkcijo religije in navedite primer.

Pojasnitev: _____

_____

(2)

Primer: _____

_____

(1)
(3 točke)

3.5. Kako imenujemo vključevanje elementov različnih religijskih tradicij v verovanje in religijske prakse? Obkrožite črko pred pravilno rešitvijo.

A Religijski pluralizem.
B Religijska toleranca.
C Religijski eklekticizem.
D Religijski univerzalizem.

(1 točka)

3.6. Kateri vrsti religijskih skupnosti prepoznate v navedenih opisih?

»… je velika, hierarhično organizirana religijska skupnost. Ima stalno in profesionalizirano duhovščino.«

_____

(1)

»… je ohlapna, šibko organizirana skupnost, članom je skupno iskanje duhovnosti.«

_____

(1)
(2 točki)

3.7. Kaj je značilno za etične religije? Navedite dva primera etičnih religij.

Značilnosti etičnih religij: _____

_____

_____

(2)

Primera:

_____

_____

(1)
(3 točke)

3.8. Kako imenujemo zmanjševanje družbenega pomena religij?

_____

(1 točka)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

3.9. Navedite tri značilnosti verskega fundamentalizma.

Prva značilnost: _____

_____

(1)

Druga značilnost: _____

_____

(1)

Tretja značilnost: _____

_____

(1)
(3 točke)

4. Odklonskost in kriminaliteta

4.1. Opredelite odklonskost in kriminaliteto.

Odklonskost: _____

_____

(1)

Kriminaliteta: _____

_____

(1)
(2 točki)

4.2. Navedite dva primera kriminala belih ovratnikov.

_____

_____

_____

(1 točka)

4.3. Pojasnite temno polje zločina.

_____

_____

_____

(2 točki)

4.4. Durkheim zatrjuje, da vsaka družba potrebuje odklonskost. Kateri dve funkciji pripisuje odklonskosti? Pojasnite ju.

Prva funkcija: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

(1)

Druga funkcija: _____

(1)

Pojasnitev: _____

_____

_____

(1)
(4 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Vir 1

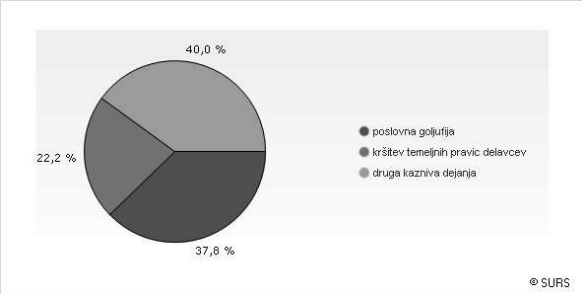

(Povzeto po: SURS https://www.stat.si/statweb/news/index/5317. Pridobljeno: 26. 10. 2022.)

4.5. Kateri način ugotavljanja vrste, obsega in razširjenosti kriminalitete je razviden iz vira 1? Predstavite njegove značilnosti.

Način: _____

(1)

Predstavitev: _____

_____

_____

(2)
(3 točke)

4.6. V levi stolpec zapišite ustrezno črko teorije iz desnega stolpca.

_____	teorija o rojenem zločincu	A	funkcionalizem
_____	neznosni občutki krivde	B	interakcionizem
_____	strukturna napetost	C	biološke teorije
_____	proces označevanja	D	socialno-psihološke teorije

(3 točke)

4.7. Kaj je panopticizem? Del katerega družbenega nadzora je?

Razlaga: _____

_____

(1)

Vrsta družbenega nadzora: _____

(1)
(2 točki)

4.8. Kratko pojasnite, kaj je značilno za spodaj navedene cilje kaznovanja.

Splošna negativna prevencija: _____

_____

(1)

Splošna pozitivna prevencija: _____

_____

(1)

Posebna pozitivna prevencija: _____

_____

(1)
(3 točke)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

M 2 4 2 5 2 1 1 2 0 8

1. **Razpravljajte o družbeni neenakosti glede na spol in starost v modernih družbah.**

2. **Razpravljajte o Evropski uniji.**
V odgovor vključite predstavitev okoliščin, ki so pripeljale do nastanka Evropske unije, in opišite njene temeljne institucije.

3. **Pojasnite družbeno vlogo medicine. V razpravo vključite sociološka pogleda T. Parsonsa in B. S Turnerja.**

4. **Predstavite funkcije moderne znanosti in razpravljajte o njih. V razpravo vključite pomen avtonomije in družbene odgovornosti znanosti.**

5. **Razpravljajte o razmerju med zaposlitvijo in prostim časom.**
V odgovoru opredelite zaposlitev in njen pomen ter različne oblike zaposlovanja, opredelite prosti čas, vključite ugotovitve Parkerjeve raziskave o povezanosti zaposlitve in vzorcev preživljanja prostega časa ter razpravljajte o njih.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

Državni izpitni center

M 2 4 2 5 2 1 1 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 28. avgust 2024

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

© Državni izpitni center
Vse pravice pridržane.

IZPITNA POLA 1

Strukturirane naloge

1. Identiteta in kultura

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.1	1	◆ materialne	
	1	◆ etnocentrizem	
	1	◆ protikulturi	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.2	1	◆ Človekovo vključevanje v kulturne okvire neke družbe.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.3	1	◆ vrednote	
	2	◆ Vrednote so sistem idej, prepričanj o tem, kaj je dobro, pravilno, zaželeno, vredno. Uporabljajo se kot merila za presojanje dogajanj in ljudi z vidika tistega, kar pojmujemo kot dobro in moralno.	Za celovit odgovor 2 točki, za nepopolnega 1 točka.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.4	3	tri od: ◆ sporazumevalna ◆ identifikacijska ◆ povezovalna ◆ ločevanje/razmejevanje ene skupine od druge	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.5	1	◆ Konkretna navedba, da posamezna kulturna/ religijska skupina ne uživa kake hrane.	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.6	1	◆ difuzija kulture	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.7	2	tri od: ◆ skupna zgodovinska usoda ◆ posebna religiozna prepričanja ◆ posebni interesi (hobiji) ◆ glasbeni okus ◆ medmrežne povezave ◆ starost oz. mladost …	Za tri pravilne rešitve 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.8	1	dve od: ◆ zapor ◆ psihiatrična bolnišnica ◆ rehabilitacijski zavod ◆ center (komuna) za odvajanje …	Za dve pravilni rešitvi 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.9	3	tri od: ◆ v resocializacijo je posameznik prisiljen ◆ družba zavrača resocializirane osebe ◆ resocializirajo se odrasle osebe, ki imajo globoko ukoreninjene vzorce vedenja ◆ resocializacijsko okolje je neustrezno …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
1.10	2	dve od: ◆ družina se ne uveljavlja več kot vzgojna institucija z brezpogojno starševsko avtoriteto ◆ v odnosih med starši in otroki je mogoče prepoznati medgeneracijsko sodelovanje ◆ dopuščanje osebne avtonomije družinskih članov (tudi otrok) …	

2. Družina

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.1	2	◆ Primarna družbena skupina: osebni/intimni in razmeroma dolgotrajni medsebojni odnosi, razmeroma manjše število članov/članic.	
	2	◆ Družbena institucija: opravlja pomembne funkcije za posameznika/posameznico in družbo, za njen obstoj, nadaljevanje, stabilnost (npr. biološka reprodukcija, socializacija, ekonomska funkcija).	
Skupaj	**4**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.2	1	◆ Družina prokreacije: družina, v kateri ima oseba vlogo starša.	
	1	◆ Družina orientacije: družina, v kateri ima oseba vlogo otroka.	
Skupaj	**2**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.3	2	◆ jedrne, razširjene, reorganizirane	Za tri pravilno navedene tipe 2 točki, za dva 1 točka.
	2	ena od: ◆ jedrne: oba starša in otroci, enostarševske in posvojitejske ali adoptivne družine ◆ razširjene: tri- in večgeneracijske družine, sorodniške družine, poligamne družine ◆ reorganizirane: ponovno vzpostavljene družine, v katerih ima eden od staršev socialno in ne biološke roditeljske vloge, dopolnjene družine, komunske oblike družinskega bivanja, reorganizirane družine istospolnih partnerjev	
Skupaj	**4**		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.4	3	tri od: ◆ kritične so do tradicionalne delitve vlog in funkcij glede na spol ◆ ne nasprotujejo družini, ampak se zavzemajo za sorazmerno in pravičnejšo delitev družinskega dela ◆ opozarjajo na pomen neplačanega gospodinjskega dela ◆ poudarjajo, da ima družina osrednjo vlogo pri ohranjanju patriarhata	Za 3 točke morajo biti v odgovor vključeni trije elementi. Za pomanjkljiv odgovor ustrezno manj.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.5	3	tri od: ◆ spremenjena socialna funkcija zakonske zveze ◆ družbena sprejemljivost razvez ◆ spremenjena pričakovanja ljudi ◆ spremenjen družbeni položaj žensk ◆ zvišan življenjski standard ◆ manjši vpliv sorodstvenih mrež …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.6	3	tri od: ◆ raznovrstnost družinskih oblik in načinov življenja ◆ povečuje se število enostarševskih družin ◆ povečuje se število reorganiziranih družin ◆ podaljšuje se obdobje prehoda iz družine staršev v lastno družino ◆ podaljšuje se sklepno obdobje družinskega življenjskega poteka …	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
2.7	1	◆ endogamija	

3. Religija in verovanjski sistemi

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.1	2	◆ Versko ravnanje v ožjem smislu so obredi ali rituali. Potekajo v določenem času in vsebujejo vnaprej določene dogodke. Usmerjeni so k odnosu z nadnaravno stvarnostjo.	
	1	◆ maša, praznovanje solsticija …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.2	2	◆ Vera v več bogov, antropomorfizem: prenašanje človeških lastnosti na bogove oziroma lastnosti bogov so podobne človeškim.	
	1	ena od: ◆ staroslovanske religije ◆ egipčanska religija ◆ starogrška religija ◆ šintoizem ◆ hinduizem …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.3	1	◆ A	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.4	2	◆ Upravičevanje, da sta družbeni red in položaj posameznika v njem izraz božje volje. S tem se ljudje sprijaznijo, zato je to tudi socialno-nadzorna vloga.	
	1	ena od: ◆ upravičevanje kastne ureditve ◆ vladanje po božji volji ◆ združevanje boga in kralja v eni osebi …	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.5	1	◆ C	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.6	1	◆ cerkev	
	1	◆ kult	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.7	2	◆ V središču niso božanstva, osrednjega pomena je etika, usmerjenost k doseganju moralne in duhovne čistosti človeka. Ukvarjajo se s človeškimi problemi …	
	1	dve od: ◆ budizem ◆ daoizem ◆ konfucianizem	Za dve pravilni rešitvi 1 točka.
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.8	1	◆ sekularizacija	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
3.9	3	tri od: ◆ priseganje na nezmotljivost svetih besedil in njihovo dobesedno branje ◆ zavračanje religijskega pluralizma ◆ v modernih družbah vidijo veliko negativnih pojavov (potrošništvo, hedonizem …), zaradi katerih naj bi se te bližale propadu ◆ zavzemanje za vrednote v skladu z vero ◆ religija bi morala postati temelj celotnega družbenega in posameznikovega življenja …	

4. Odklonskost in kriminaliteta

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.1	1	◆ Odklonskost: kršenje katerih koli norm, formalnih, neformalnih.	
	1	◆ Kriminaliteta: dejanja, ki jih kazensko pravo opredeljuje kot kazniva, sankcije so določene vnaprej.	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.2	1	dve od: ◆ utaja davkov ◆ poslovne goljufije ◆ špekulacije ◆ sprejemanje podkupnin ◆ poneverjanje poslovnih rezultatov …	Za dve pravilni rešitvi 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.3	2	dve od: ◆ žrtve iz različnih razlogov ne prijavijo kaznivih dejanj ◆ neodkrita, nezabeležena, neobravnavana kazniva dejanja ◆ dejanja, ki jih nosilci formalnega družbenega nadzora niso odkrili in obravnavali	

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.4	1	◆ utrjuje konformnost večine	
	1	◆ večina zavrača kršilce in se sama izogiba odklonskosti	
	1	◆ omogoča družbene spremembe	
	1	◆ družbene spremembe so zaželene, ker omogočajo družbeni napredek	
Skupaj	4		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.5	1	◆ uradni statistični podatki	
	2	◆ uradna policijska statistika o obravnavanih in rešenih primerih ter kaznovanosti storilcev, statistika o številu oseb, ki prestajajo zaporno kazen	
Skupaj	3		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.6	3	◆ C ◆ D ◆ A ◆ B	Za štiri pravilne rešitve 3 točke, za tri 2 točki, za dve 1 točka.

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.7	1	◆ nenehna navzočnost in preglednost vsega, kar se dogaja	
	1	◆ neformalni družbeni nadzor	
Skupaj	2		

Vpr.	Točke	Rešitev	Dodatna navodila
4.8	1	◆ morebitne storilce naj bi misel na kazen odvrnila od kršitev kazenskopravnih norm	
	1	◆ kaznovanje utrjuje konformnost/poveča se družbena integracija	
	1	◆ proces resocializacije storilca	
Skupaj	3		

Skupno število točk IP 1: 40

IZPITNA POLA 2

Esejske naloge (splošna ocenjevalna shema)

Točke	Merila
0–5	**Ni razviden sociološki uvid v problem** ali vsebina odgovora ne ustreza zastavljeni nalogi. Odgovor ne vsebuje elementov, pomembnih za analizo problema ali razpravo o njem; navedenih je le nekaj splošnih/zdravorazumskih ugotovitev, dejstev, informacij. Ni uporabljena sociološka terminologija, besedilo ni povezano.
6–9	**Delno opredeljen problem:** navedena so nekatera ustrezna dejstva, ugotovitve, informacije, več navedenih ugotovitev in trditev je napačnih. Zapisana dejstva in trditve so neargumentirane. Na podlagi navedenih podatkov so zaključki oblikovani le deloma.
10–13	**Opredeljen problem:** navedena dejstva, ugotovitve, informacije so delno ustrezne in sociološko relevantne. Na podlagi navedenih podatkov so oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema ali razpravo o njem, in delno argumentirani.
14–17	**Jasno opredeljen problem:** navedene so ustrezne in sociološko relevantne ugotovitve, dejstva, informacije. Na njihovi podlagi so oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in nakazano poznavanje sociološkihteorij, če to naloga eksplicitno zahteva.
18–20	**Jasno opredeljen problem:** navedeni so ustrezni in sociološko relevantni podatki, informacije, dejstva. Med seboj so povezani in omogočajo oblikovanje ustreznih zaključkov, celovito so argumentirani. V odgovoru je ustrezno uporabljena sociološka terminologija in sociološke teorije, če naloga to eksplicitno zahteva. Odgovor izkazuje povezovanje problema iz naslova z drugimi sociološko relevantnimi problemi/problem iz naslova je umeščen v širši družbeni okvir.
Ocenjevalec upošteva tudi **jezikovno oblikovanost in urejenost besedila**. Če oceni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, je mogoče zmanjšati točkovno oceno za največ 5 točk.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
1	20	◆ Opredelijo družbeno neenakost. ◆ Razpravljajo o spolu in starosti kot dejavniku/determinanti pripisanega družbenega statusa. ◆ Ugotavljajo dvojnost položaja žensk v modernih družbah: na eni strani njihova emancipacija, na drugi ohranjanje neenakosti. ◆ Predstavijo področja in vzroke, kjer se kaže spolna neenakost. ◆ Predstavijo področja in vzroke, kjer je starost pomemben dejavnik neenakosti.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
2	20	◆ Opis okoliščin, ki so pripeljale do nastanka EU Predstavitev vsaj dveh od: – vzpostavitev partnerstva med tradicionalnima nasprotnicama (Francija in Nemčija) – poskus distanciranja Nemčije do lastne nacistične preteklosti – zlom angleškega in francoskega kolonializma in s tem povezana slabitev Anglije in Francije – blokovska razdelitev povojne Evrope ◆ Temeljne institucije EU Predstavitev vsaj treh od: – Svet EU (skupaj z Evropskim parlamentom sprejema zakone in usklajuje politike držav članic) – Evropska komisija (evropska »vlada«) – Evropski parlament (751 evropskih poslancev sprejema zakone) – Sodišče evropskih skupnosti – Računsko sodišče	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
3	20	◆ Pojasnijo, zakaj sta medicina in medicinsko osebje (predvsem zdravniško) pomembni instituciji nadzora odklonskosti v modernih družbah, kot to dokazuje T. Parsons. ◆ Predstavijo kritične pomisleke ob Parsonsovih ugotovitvah. ◆ Predstavijo Turnerjev pogled na družbeno vlogo medicine: – medicina je nadomestila religijo v družbeni funkciji varuha moralnosti – vendar Turner ni samo kritičen do družbene vloge medicine, ampak poudarja tudi njen pozitivni vliv na kakovost življenja ◆ V povezavi s Turnerjevo analizo vloge medicine vključijo v odgovor tudi pojav medikalizacije.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
4	20	◆ Navedba in razlaga funkcij znanosti: – praktična funkcija (razvoj novih tehnologij, vpliv na zasebno življenje, utemeljevanje političnih odločitev) – spoznavna funkcija (sistem znanj o nekem področju) – kulturološka funkcija (vpliv na mišljenje, dojemanje in utrjevanje kulturnih vzorcev). ◆ V razlago vključijo pomen avtonomije znanosti (pomen neodvisnosti od politike in kapitala) in poudarijo družbeno odgovornost znanstvene skupnosti.	

Naloga	Točke	Vsebinska navodila za ocenjevanje	Dodatna navodila
5	20	◆ Opredelijo zaposlitev (plačano, družbeno regulirano delo …). ◆ Ugotavljajo različne oblike zaposlovanja (zaposlitev za nedoločen čas, fleksibilne oblike zaposlovanja, samozaposlitev …). ◆ Opredelijo pomen zaposlitve (vir dohodka, vpliv na družbeni status, socialne pravice, poklicna/profesionalna identiteta …). ◆ Opredelijo prosti čas. ◆ Predstavijo ugotovitve Parkerjeve raziskave o neposredni odvisnosti dejavnosti v prostem času od značilnosti in doživljanja zaposlitve. ◆ Predstavijo vzorce preživljanja prostega časa. ◆ Razpravljajo o Parkerjevih ugotovitvah in drugih dejavnikih preživljanja prostega časa.	

Skupno število točk IP 2: 40